

A KATHOLIKUS EGYHÁZJOGTAN

KÉZI KÖNYVE,

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

MAGYARORSZÁG JOGI VISZONYAIRA.

HARMADIK UJONNAN ÁTNÉZETT ÉS BŐVITETT KIADÁS.

IRTA

KAZALY IMRE,

*vác-egyhásmegyei áldosár, s a vácsi püspöki papnöveldeben az egyházjog és egy-
háztörténelem ny. t. tanára.*

II. KÖTET.

VÁ CZ, 1882.

NYOMATOTT SERÉDY G. SIKETN. IPARINT. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

TARTALOM.

HARMADIK RÉSZ.

Az egyházi élet igazgatásáról.

188. §. Átnézet	Lap. 385
---------------------------	-------------

I. FEJEZET.

A tanítói tiszt kezelése.

189. §. Az igaz hit terjesztésére és épségben tartására czélzó egyházi intézkedések	385
---	-----

II. FEJEZET.

A papi hivatal kezelése.

190. §. A papi hivatal végzéséről általán véve	390
--	-----

I. SZAKASZ.

A házasság szentségéről.

A) Általános ismeretek.

191. §. A házasság fogalma tekintve annak ősi eredetét	391
192. §. A házasság mint szentség	394
193. §. Vajjon pusztán polgári szerződés-e a házasság? s elválasztható-e a ker. házasságnál a szentségétől?	397
194. §. A házasság különféle nemei	400
195. §. A polgári házasság	—
196. §. A ker. házassági ügyekre vonatkozó törvénykezés	406

B) A házasság előzményei.

I. Az eljegyzés.

197. §. Az eljegyzés fogalma s annak kellékei	409
198. §. Az eljegyzés megkötésének és megerősítésének különféle módjai	413
199. §. Az eljegyzés eredményei	414
200. §. Az eljegyzés fölbontása	415
201. §. Illetékes bíróság az eljegyzési ügyekben és a jegyváltási perek	418

II. A kihirdetések.

202. §. Általános tudnivalók a kihirdetésekről	419
203. §. A kihirdetések kellékei, s a kihirdetésektől való fölmentés	420
204. §. A jegyesek vizsgálat alá vétele	425

C) A házassági akadályok.

I. Általános tudnivalók.

205. §. A házassági akadályok fogalma	427
206. §. A házassági akadályok felosztása	428
207. §. Ki állíthat fel házassági akadályokat	429

II. Az egyház által rendelt akadályok.

1. Tiltó akadályok.

	Lap.
209. §. a) Szentelt idő. b) Házassági tilalom. c) Eljegyzés. d) Egyszerű fogadalom	433

e) Felekezeti különbség vagyis vegyes házasságok tilalma.

210. §. A vegyes házasságok tilalmának okairól	436
210. §. A vegyes házasságokra vonatkozó egyházi fegyelem	438
211. §. A vegyes házasságok Magyarországon	442

2. Bontó akadályok.

212. §. A bontó házassági akadályok felosztása	448
--	-----

a) A kölcsönös beleegyezést lehetetlenítő bontó akadályok.

213. §. α) A korhiány	449
214. §. β) A szellemi épség és öntudat hiánya	450
214. §. γ) A nősztehetetlenség	451

b) A beleegyezést hiányossá tevő bontó akadályok.

214. §. α) A tévedés	445
216. §. β) Az erőszak és félelem	459
217. §. γ) A feltét hiánya	463

c) A beleegyezést törvénytelené tevő bontó akadályok.

218. §. α) A fenálló házassági kötelék akadályai	466
219. §. β) Az egyházi rend	469
220. §. γ) Az ünnepélyes fogadalom	471
221. §. δ) A vallás különbség	—
222. §. ε) A vérrokonság	473
223. §. ζ) A polgári rokonság	478
224. §. η) A lelki rokonság	480
225. §. θ) A sógorság	483
226. §. ι) A köztisztességi akadály	485
227. §. κ) A nőrablás	487
228. §. λ) A büntény akadályai	490

III. A polgári hatóság által előírt tiltó házassági akadályok

229. §. A katona kötelezettség vagy katonai állapot akadályai hazánkban	493
230. §. A házasságnak egyéb polgári akadályai. A külföldiekkel kötött házasságok	501

3. A házassági akadályok megszűnése.

231. §. A házassági akadályok megszűnésére vonatkozó általános szabályok	505
232. §. Kik adhat a házassági akadályok alól felmentést?	501
233. §. Az okok, melyeknél fogva a házassági akadályoktól való felmentés megadatik	509
234. §. A felmentés kérelmezésének, s a megnyert felmentést végrehajtásának módja	511

D) A házasságok megkötése.

235. §. A trienti forma megtartása	515
236. §. Az esketési szertartások és a házasságok megáldása	524
237. §. A házasságok megkötésének rendkívül módjai	552
238. §. A vélt házasságok érvényesítése	275
239. §. A többszöri házasság és a sz. széki holtta nyilváníatás	531

E) A házasság eredményei.

240. §. A házastársak kötelmei	537
241. §. A házasság eredménye a gyermekekre nézve	538

F) A házastársi viszony megszűnése.

242. §. A házassági kötelék felbontása	Lap. 539
243. §. A házastársak közti élet közösség felbontása, vagyis az ág és asztaltól való elválasztás	540

II. SZAKASZ.*A szentelményekről.*

244. §. A szentelmények fogalma és felosztása	544
245. §. Felszenteltetni, felkenetni, és megáldatni szokott személyek	546
246. §. A felszenteltetni, szokott tárgyak	547
247. §. A megáldatni szokott dolgok	553
248. §. A felszentelt, felkent s megáldott dolgok iránti tisztelet és a menedék jog	561

III. SZAKASZ.*Az isteni tiszteletről.*

249. §. Az isteni tiszteletről általán véve	560
250. §. A sz. mise áldozatról	561
251. §. A misedíjak és misealapítványok	564
252. §. A szenteknek valamint azok ereklyéinek és képeinek tiszteletére vonatkozó szabályok	570
253. §. Az ünnepnapok megtartása körüli jogi szabályok	573
254. §. A bűnt megtartására vonatkozó szabályok Magyarországon	575
255. §. Az egyházi temetkezés	577

III. FEJEZET.*A kormányzói hivatal kezelése.*

256. §. Átnézet	587
---------------------------	-----

ELSŐ SZAKASZ.*Az egyházi törvényekről.*

257. §. Az egyházi törvények fogalma, kellékei és felosztása. A pápai törvények érvénye	587
258. §. Az egyházi törvények alanyáról és eredményéről	591
259. §. A törvények magyarázatáról	592
260. §. Az egyházi törvények megszűnése és azoktól való fölmentés	593
261. §. A kiváltság	595

MÁSODIK SZAKASZ.*A törvényhozó közegekről.*

262. §. Kik alkothatnak egyházi törvényeket?	598
263. §. Az egyetemes zsinatok	—
264. §. A nemzeti és tartományi zsinatok	600
265. §. A megyei zsinat	603

HARMADIK SZAKASZ.*Az egyházi bíráskodás vagyis törvénykezés.*

266. §. Átnézet	604
---------------------------	-----

I. Az egyházi bíróság.

267. §. A rendes helyettes és egyházi bírák	604
268. §. A magyarországi sz. székek	607

II. Az egyházi vitás és bűnvádi ügyek elintézése.

Lap.

269. §. Az egyházi bírák joghatósága alá tartozó ügyekről általában . . .	608
---	-----

ELSŐ CZIKK.

*A canon perendtartás.***A) Általános tudnivalók.**

270. §. Mily vitás ügyek tartoznak az egyházi bírák joghatósága alá . . .	609
271. §. A vitás ügyekre vonatkozó canon perendtartás történeti kifejlődése . . .	610

B) A bírói és perlekedő személyzet.

272. §. A bírói illetékesség; a bírói elleni gyanú s a bírói kötelezettség . . .	613
273. §. A fel- és az alperes . . .	617
274. §. A bírónak segédkezet nyújtó személyek . . .	618
275. §. A perlekedő felek segélyére szolgáló személyek . . .	620

C) A bírói eljárás.

276. §. A peres eljárás nemei . . .	624
-------------------------------------	-----

a) Az ünnepélyes eljárás.*1. A per megkezdésének előzményei.*

277. §. A keresetlevél . . .	625
278. §. Az idézés . . .	629
279. §. A perfelvétel, kikiáltás és megjelenés . . .	630
280. §. A kiegyeztetés megkísérlése; a perirati másolatok kérvényezése; a kifogások és viszontkereset . . .	631

2. A pernek tulajdonképeni megkezdése és tárgyalása.

281. §. A perbeocsátkozás és perbeszéddek . . .	633
282. §. A bizonyítékokról általán véve . . .	635
283. §. A különféle bizonyítékok: a) Az önvallomás . . .	636
284. §. β) Az írott bizonyítékok vagyis okmányok . . .	637
285. §. γ) A tanúk . . .	639
286. §. δ) Bírói szemle és szakértők véleményadása . . .	646
287. §. ε) Jogvélelem és a hír . . .	—
288. §. ζ) Az eskü . . .	648

3. A per befejezése.

289. §. A perbevezetés és végső tárgyalás . . .	650
290. §. Az ítélet . . .	651
291. §. Az ítélet végrehajtása . . .	654
292. §. A perorvoslatok . . .	655
293. §. Halasztási idők és törvéryszünetek . . .	665
294. §. b) A sommás vagy rövidleges bírói eljárás . . .	666

Függelék.*A házassági perekről.*

295. §. A házassági perek felosztása . . .	667
296. §. I. A köteléki perekben való peres eljárás . . .	668
297. §. II. Ágy és asztaltól való elválasztásra vonatkozó perekbeni bírói eljárás . . .	672
298. §. III. A sz. széki ügyész által megindított házassági perek . . .	674

MÁSODIK CZIKK.

Az egyházi bünfenyítő eljárásról.

299. §. Az egyházi bünfenyítői jogról általában . . .	675
300. §. Az egyházi büntények . . .	676

	Lap.
301. §. Az egyházi büntetések jellemzése és különféle nemei	678
302. §. Az egyházi fenyítékekről általában	680
303. §. Az egyházi fenyítékekről részletesen. I. A kiközösítés	684
304. §. II. Az egyházi tilalom	690
305. §. III. A fölfüggesztés	693
306. §. A szorosabb értelemben vett egyházi büntetések	697
307. §. Az egyházi büntények megfenyítése körül követendő bírói eljárás	705

NEGYEDIK RÉSZ.

Az egyház viszonya az államhoz és a különféle vallásfelekezetekhez.

308. §. Átnézet	712
---------------------------	-----

I. FEJEZET.

Az egyház és állam közti jogi viszony.

I. Általános jogi tételek.

309. §. Az egyház és az állam közti viszonyra vonatkozó általános jogi tételek legbiztosabban az isteni kinyilatkoztatás nyomány határozhatók meg	713
---	-----

Első tétel:

310. §. Isten rendelete folytán a földön két egymástól különböző hatalom u. m. egyházi és polgári létezik	714
---	-----

Második tétel:

311. §. Az egyházi és polgári hatalom saját körében egymástól függetlenek	718
---	-----

Harmadik tétel.

312. §. Az egyház és állam kötelesek egymást kölcsönösen segíteni, s a világot a legnagyobb egyetértésben kormányozni	720
---	-----

II. Az egyház és állam hatalmi körének kölcsönös jogai és kötelemeinek meghatározása.

313. §. Átmenet	725
314. §. Az egyház és állam hatalmi körének részletes meghatározása	726
315. §. Melyek a tisztán egyházi ügyek?	—
316. §. A tisztán polgári ügyek	729
317. §. A vegyes természetű ügyek	730
318. §. Az egyház jogai az állammal szemben	731
319. §. Az egyház kötelessége az állam iránt	734
320. §. Az állam jogai és kötelessége az egyház iránt	—
321. §. A tetszvényjog	736
322. §. A reformálási és főtulajdonjog	740

III. Az egyház és állam között valósággal létezett viszony az egyház keletkezésétől jelenidőig.

325. §. Az egyház és állam közti viszony az ó és középkorban	741
326. §. " " " " " " az újabb korban	744
327. §. " " " " " " Magyarországon	748

Függelék.

328. §. A magyar kath. egyház autonómiaja	750
---	-----

II. FEJEZET.

Az egyház viszonya a különféle vallásfelekezetekhez.

329. §. Az egyház viszonya általán véve a kéblébe nem tartozó egyének iránt	755
---	-----

	Lap.
328. §. Az egyház viszonya a pogányokhoz és zsidókhoz	755
329. §. „ „ „ a hithagyók, eretnekek és szakadárokhöz	756
330. §. A katolikusoknak nem katolikusokkal való közlekedése a szent dolgokban	757
331. §. Az állam részéről a különböző vallásfelekezetek iránt mutatandó vallási türelem	760
332. §. Az állam viszonya különféle vallásfelekezetekhez Magyarországon	763
333. A latin és gör. szert. katolikusok közti béke fentartására célzó rendeletek	767

ÖTÖDIK RÉSZ.

Az egyház vagyonjogáról.

334. §. Átnézet	772
---------------------------	-----

I. FEJEZET.

Az egyházvagyon joga általánvéve.

335. §. Az egyház vagyonszerzési és tulajdonjoga általában	773
336. §. Az állam által az egyháznak engedélyezett vagyonszerzési jog	774
337. §. Az egyházi vagyon kezelése általában	776
338. §. Az egyházi javak elidegenítése	778
339. §. Az egyházi javak elvilágiasítása	781
340. §. Az egyházi vagyon megterhelése	787
341. Az egyházi vagyon jogalanya	790

II. FEJEZET.

A papság különféle jövedelmei s az azokra vonatkozó személyes jogairól.

342. §. Az egyes egyházi személyek életfentartására szánt különféle jövedelmek	792
343. §. Az egyes javadalmasoknak jövedelmeikre vonatkozó jogai és kötelesegei	797
344. §. A javadalmasok végrendelkezési joga	799
345. §. Az időközi jövedelmek	803

III. FEJEZET.

A templomok s más egyéb szent dolgok jövedelmeiről, s eme jövedelmek kezeléséről.

346. §. Az isteni tisztelet költségeinek fedezésére, a templomok, kápolnák, sz. szobrok, keresztek stb. fentartására szánt jövedelmek	807
347. §. A magyarországi kath. vallás és tanulmányi alap	809
348. §. A templomok s más szent dolgok jövedelmeinek kezelése	812
Függelék	815

HARMADIK RÉSZ.

Az egyházi élet igazgatásáról.

188. §. Átnézet.

Miután már e mű második részében a tanuló s különösen a tanító egyház jogainak és kötelmeinek tüzetes kifejtésével az egyházi kormányzatot fővonalaiban ecseteltük: mintegy kiegészítésül az egyházi élet igazgatásával, vagyis ama rendszabályokkal is meg kell ismerkednünk, melyek által az egyház a hiveket a Krisztustól nyert üdvszerek sikeres használatánál gyámolítja, más részt pedig az egyházi kormányzat közegeit jogaik és kötelmeik czélszerű, háborítlan gyakorlatára vezérelni törekszik.

Az összes egyházi élet, mint tudjuk a hármass egyházi hatalom körül fog, tehát az egyházi élet igazgatását három fejezetben fogjuk tárgyalni. Az elsőben a *tanítói*, a másodikban a *papi*, a harmadikban a *kormányzó*i hatalom kezelésére vonatkozó szabályokat fogjuk ismertetni.

I. FEJEZET.

A tanítói tiszt kezelése.

189. §. Az igaz hit terjesztésére és épségben tartására czélzó egyházi intézkedések.

Az egyházat, mint már fennebb (47. §.) említők, a tanítói hatalom gyakorlatában a sz. Lélek folyton segélyezi; ez azonban nem menti föl az egyházat ama kötelezettségtől, hogy a hit-tani tiszt kezelésénél emberi eszközökhöz is folyamodjék; s valóban is használ az egyház az igaz hitnek terjesztésére és épségben tartására többféle eszközöket. És pedig:

I. Ami a hit terjesztését illeti, az egyház szakadatlanul arra törekszik, hogy a hivek kellőleg ismerjék hitüket. Ennélfogva tehát

1. A lelkipásztorok folyton *hirdetik a hiveknek az Isten igé-jét*. Az Isten igéjének hirdetése egyik legmagasztosabb egyházi ténykedés, s ezért kezdetben csupán a püspökök tartottak a néphez hitszónoklatokat, későbbi időkben pedig eme teendő a plébánosokra szállott át. Hogy mikép tartoznak a plébánosok a hitszónoklat kötelmének eleget tenni, s hogy a szerzetesek saját templomaikban szintén predikálhatnak, — mindezekről már fennebb (135. és 180. §.) szóltunk. Tehát e helyen a hitszónoklatról csak a következőket emlitjük meg: α) Némely templomokban püspöki felhatalmazás mellett külön hitszónokok is működnek. β) Valamint hajdanta sz. István és Fülöp diaconusok predikáltak: ugy napjainkban is meg van engedve a diaconusoknak a hitszónoklat. Sőt γ) a püspök a kisebb rendekkel bíró papoknak is hatalmat adhat a predikálásra.¹⁾ δ) A kereszténység első századaiban a jeles hittani képzettséggel bíró világi egyének is predikálhattak, jelenleg azonban ez nincs szokásban. ε) A hittanításnak egyik különös ága a *hitelemzés*, vagyis a kisdedeknek a hit elemeiben való oktatása, melyről már szintén tettünk említést s itt csak azt jegyezzük meg, hogy a hitelemzés nem csupán a templomban, hanem az iskolában, sőt más magán helyen is teljesíthető. A hitelemzés kötelessége rendszerint azokat illeti, a kik a hitszónoklatra jogosítvák; de azonkívül a püspök helybenhagyása mellett az iskolában a tanító,²⁾ s a szülői házban a szülők, gyámok és nevelők is oktathatják a hit elemeire a gyermekeket.

2. A hitszónoklatokon kívül *hitágazatok* vagyis *dogmák* alkotása által is oktatni szokta az egyház a hiveket. — Lényegileg új hitágazatokat ugyan az egyház nem készíthet, mert az isteni kinyilatkoztatás az apostolok korával bezáratott; de az illetékes egyházi joghatóság t. i. a tévmentesség kiváltságával felruházott pápa és az egyetemes zsinat, — a már ugyan régebben kinyilatkoztatott, de kellőleg ki nem fejtett egyes hitigazságokat, ha a szükség úgy kívánja, — tüzetesen meghatározhatják, bővebben értelmezhetik. — Az ekként meghatározott és értelmezett hitigazságokat minden kath. hívő szívvvel lélekkel elfogadni tartozik. Végre

¹⁾ Határozottan kárhozzatnunk kell ama szokást, melyszerint néhol a növendékpapok főkép szünidő alatt nyilvános hitszónoklatot tartanak. A predikálás ugyanis joghatósági cselekvény, melyre csak az egyházi rend fölvétele és püspöki engedély képesíti a papot, már pedig a növendékpapoknál, kik nálunk sok helyütt még csak nem is tonsuratusok, — teljesen hiányzik eme képesítés.

²⁾ Az iskolai tanítók csak a hitelemző által már megmagyarázott tantárgyaknak betanításával foglalkoznak, s magát a hitelemzést a katechéta végzik.

3. Az igaz Istent nem ismerő népek megtérítéséről is gondoskodik az egyház s ezért a pogányokhoz hitküldéreket meneszt. — A hittérítés ügyének vezérleténél, a pápa nevében a „*Congregatio de propaganda fide*” című római bizottság gyakorol legfőbb joghatóságot. (Lásd. 98. §.)¹⁾

II. Az igaz hitnek épségben tartását kétféleképp eszközli az egyház t. i. egyrészt folyton és élénken a hivek emlékezetében tartja az igaz hitet, másrészt pedig a felmerülő hittévelyeknek megczáfolásáról, kárhoztatásáról és elnyomásáról gondoskodik. Az előbbi cél elérésére:

a) *Hitvallási formulákat* (symbola fidei) készít az egyház, melyekben a főbb hitágazatok rövideden elősoroltatnak.²⁾

A kath. egyház nevezetesebb symbolumai a következők: α) az apostoli hitvallás vagyis hiszekegy, mely ha talán nem is jelenleg i teljes szövegében, de lényes részeiben mindenesetre az apostoloktól származik; β) a niceai zsinaton (325) készült s ezért niceainak nevezett, majd azután az I. konstantinápolyi zsinaton (381) megbővített hitvallás (sym. niceno-constantinopolitanum); γ) az Athanáz-féle vagyis sz. Athanáz alexandriai püspöknek, az arianok hatalmas ellenfelének tulajdonított, de tényleg valamely más ismeretlen szerzőtől eredt hitvallás; δ) a IV. lateráni (1215) és ε) viennei (1311) zsinatok hitvallásai; ζ) IV. Jenő pápa által a kath. egyházba visszatérni óhajtó örmények számára szerkesztett symbolum; η) a trienti zsinat symboluma, melyet IV. Pius pápa 1564-ben a nevezett zsinat határozatai nyomán készített.

b) A hitelemzés megkönnyebbitésére az egyház kátékat szerkeszt.

A legnevezetesebb káté az u. n. *catechismus romanus*, melyet a trienti zsinat rendelete folytán IV. Pius pápa Rómában adott ki (1564). — Az egyes egyházmegyékben a püspök választja meg s írja elő a használandó kátét; de XIII. Kelemen pápa melegen ajánlja,³⁾ hogy a megyei káték a római nyomán szerkesztessenek. Általán véve pedig feletle óhajtandó, hogy a jól szerkesztett kátékat minél több egyházmegye elfogadjon, s a már egyszer elfogadott káték fontos ok nélkül változást ne szenvedjenek⁴⁾ — A káté szerkesztésénél kitűnő érdemeket szerzett ma-

¹⁾ A külső misszióktól meg kell különböztetnünk a belső missziókat, vagyis a szerzetesek által a hitélet felélesztésére, s a bűnök kiirtására a hívő nép közt időközönként tartatni szokott lelki gyakorlatokat. Tehát eme népmissziók tulajdonképpen nem a hitterjesztésnek, hanem inkább az erkölcsiség fentartásának eszközeiül tekintendők.

²⁾ Symbolumok szerkesztésére csakis a pápa avagy az egyetemes zsinat bír jogosultsággal.

³⁾ Az összess püspöki karhoz 1761. évben intézett „*In dominico*” című levelében.

⁴⁾ Ezért IX. Pius is az osztrák püspökökhöz nov. 5. 1856. irt brevejében így szól: „*Omnem vero curam impendite, ut in primordiorum seu elementariis scholis, ii ad catechesim tradendam adhibeantur libri, quibus juvenus unam eademque*

gának Canisius Péter jezsuita atya. Nálunk Magyarországon a Deharbe-féle német káté nyomán készült magyar káték (esztergomi és egri) vannak használatban. Pár év előtt Nogáll nagyvárad kanonok szerkesztett új magyar kátét.

A másik ezél elérésére vagyis a *hittévelyek terjesztésének megakadályozására* bizonyos óvatossági szabályokat alkotott az egyház. E szabályok értelmében:

a) Az egyházi hivatalnokok s a hitoktatásra kötelezett egyének, hivatalos működésük megkezdése előtt *ünnepélyes hitvallás* (professio fidei) letétele által¹⁾ biztosítékot tartoznak arra nézve nyújtani, hogy tisztjük teljesítése alkalmával hittévelyeket nem fognak terjeszteni.

Nevezetesen hitvallást tesznek: α) az újonnan választott pápa a bibornoki gyűlekezetben; β) a praeconisálásért folyamodó püspökök, valamint a régebbi főpásztorok is megyei zsinat tartása előtt, sőt halálos ágyon is ajánlatik nekik a hitvallomás; γ) a lelkeszeti javadalmak és kanonokok javadalmukba való beigtatásuk előtt²⁾; δ) a diplomát nyert hittudorok, az újonnan kinevezett egyetemi és papnöveldei hittanárok; ε) az új szerzetes főnökök; ζ) az áldozár jelöltek az áldozári rend felvétele előtt.

Ezenkívül hitvallomásra köteleztek: a megkeresztelendők (a kisdetek helyett tudvalevőleg a keresztszülők teljesítik a hitvallomást) és az eretnekségből a kath. egyház kebelébe áttérő egyének.

b) Magán személyek által szerkesztett *újabb imádságok és szent énekek* kiadása csak püspöki helyeslés; *újabb letenyék* közzététele pedig a „*Congregatio Rituum*“ jóváhagyása mellett történhetik s a fensőbb helyről jövő megerősítés előtt az új imákat, énekeket avagy letenyéket a templomban nyilvánosan imádkozni vagy énekelni nem szabad.³⁾ Hasonlóképp tilos a lauretomi vagy pedig a mindenszentek litániájába valamely szentnek nevét beigtatni.⁴⁾

cath. ecclesiae addiscat doctrinam, atque ut nulla unquam quoad libros ipsos fiat immutatio, nisi gravis adsit causa et collatis semper invicem consiliis.“

¹⁾ Az egyházi hivatalnokok a trienti symbolumnak eskü alakban való elmondásával tesznek hitvallást. IX. Pius pápának 1877. Jan. 20. kiadott rendelete szerint az érsekek, püspökök, kanonokok, javadalmak, szerzetes főnökök, hittudorok és hittanárok által hivatalbalépésük alkalmával letenni szokott trienti esküforma, ezen passusa után „Caetera omnia a sacris canonibus, et conciliis oecumenicis, ac praecipue a sacro sancta tridentina synodo“ — — a következő szavak igtatandók: „et ab oecumenico concilio vaticano tradita, definita ac declarata, praesertim de Rom. Pontificis Primatu et infallibili magisterio.“

²⁾ A kanonokok által leteendő hitvallomásról már fennebb (I. köt. 221. l.) szóltunk. — A lelkészek a püspök avagy helynökének kezébe teszik a professiót s ha ezt 2 hó alatt meg nem cselekszik: időközben élvezett jövedelmeik visszatérítésére kötelezettek (Concil. Trid. sess. XXIV. c. 12. de reform).

³⁾ Clem. VIII. Constit. „*Sanctissimum*.“ a 1604.

⁴⁾ S. C. C. 31. Mart. 1821.

c) Minthogy a tapasztalás bizonyosságakint a sz. írási könyveknek kellő készültség nélküli olvasása igen könnyen hit- és erkölcs-tani tévelyek kovácsolására adhat alkalmat: azért az egyház rendelete szerint a különféle nyelvekre lefordított sz. írást a hívek csak úgy olvashatják, ha a fordítás püspöki jóváhagyással s a sz. atyák és más kath. írók nyomán készült magyarázó jegyzetekkel van ellátva. Ugyanezért a sz. írás hiányos, sőt megrontott fordításának terjesztésével foglalkozó protestans biblia társulatokat az egyház semmikép sem helyeselheti.

d) A hit- vagy erkölcstanra vonatkozó munkák szerzői, mielőtt műveiket sajtó alá bocsátanák: kötelesek azokat censura végett a megyés püspöknek bemutatni, ki csak akkor engedi meg a munkák kiadását, ha azokban hit-vagy erkölcsellenes hiba nem találtatik.

e) Az egyedül üdvözítő kath. hittell ellenkező tévtanokat vagyis *eretnekségeket* az egyház nyilvánosan kárhoztatja; s a tévtanok hirdetőit, terjesztőit, követőit, sőt pártolóit is egyházi fenyítékekkel sújtja.

f) A hittévelyek teljes elnyomására: a római pápa nem csak a nyílt tévtanokat, hanem a vallástalan és erkölcstelen szellemű könyveket is kárhoztatni szokta, s azok olvasását a híveknek egyenesen megtiltja. — Ő szentsége azonban többnyire nem személyesen, hanem a „*Congregatio Indicis*“ segélyével gyakorolja a most jelzett könyv-censurát. A nevezett Congregatio állandóan a hit- és erkölcs ellenes könyvek felfedezésével és bírálatával foglalkozik s az eltiltandóknak talált könyvek lajstromát időközönként nyilvánosságra hozza.

A tévtanokat avagy vallás- és erkölcsellenes dolgokat tartalmazó művek kárhoztatása kétféleképp történik, t. i. néha egyszerűen eltiltatik valamely hit- és erkölcsellenesnek nyilvánított könyvnek olvasása a nélkül, hogy a benne foglalt tévelyek megjelölnének; máskor ismét részletesen előszámláltatnak az eltiltott munkában előforduló tévtanok. Ez utóbbi esetben bizonyos jelzőket használ a Congregatio, p. o. *propositio erronea, haeretica, haeresi proxima, haeresim sapiens, schismatica, blasphema, scandalosa, piarum aurium offensiva, temeraria* stb. A jelzők használata ismét kétféle; ugyanis vagy minden egyes tévtanra külön jelző alkalmaztatik (*qualificatio specifica, praecise facta*); vagy pedig több tévtan előszámláltatik s többféle jelzővel bélyegeztetik, a nélkül, hogy meghatároznák: mely jelző illik az egyes tévtanokra (*qualificatio enumerativa, in globo*). — A Congregatio Indicis által kárhoztatott könyvek lajstromai közül legnevezetesebb az, mely 1564. IV. Pius pápa alatt a trienti zsinat meghagyása folytán adatott ki, melyen azután a későbbi pápák ¹⁾ többféle módosítások tettek.²⁾

¹⁾ U. m. V. Pius. VIII. Kelemen. VII. Sándor és XIV. Benedek.

²⁾ Ezen lajstrom szerint a tiltott könyvek három osztályba sorozandók.

A püspököknek kötelességük a hivektől, — a ne talán náluk talált tiltott könyveket elvenni.

g) Végre az egyház szigoruan tiltja az újabb időben keletkezett s a positiv ker. vallás felforgatására és megsemmisítésére irányult titkos társulatokba való belépést.¹⁾

II. FEJEZET.

A papi tisztt kezelésé.

190. §. A papi hivatal végzéséről általán véve.

A papi hivatalhoz háromféle cselekmények u. m. a *szentségek és szentelmények kiszolgáltatása, és az isteni tisztelethez tartozó ténykedések* végzése tartoznak. E szerint tehát a papi hivatal kezelésére vonatkozó összes egyházi intézkedéseket három szakaszban kell kifejtünk.

Az első osztályba tartoznak az eretnekek, vagy eretnység gyanújában levő szerzőknek művei. Ezen szerzőkre nézve azon szabály áll, hogy nemcsak minden, már eddigelé megjelent műveik, hanem jövőndőre általuk irandó és kiadandó munkáik is tiltottaknak tekintetnek. *A második osztályba* oly kath. szerzők munkái tartoznak, kik helytelen s gyanús irányuk által a hiveket hitükben megtántoríthatják. *A harmadik osztályba* pedig oly névtelen szerzők művei soroztatnak, kik az apostoli sz. székhely által vallott és hirdetett igazságokkal meg nem egyező tanokat terjesztenek. Azonban nem csupán az említett lajstromban névszerint megjelölt könyvek olvasása tilos, hanem mindazon munkáké is, melyek ugyanazon lajstromhoz csatolt 10 szabály értelmében a tiltott könyvekhez számíttatnak. Jelesen tiltott munkáknak tartandók mindazon könyvek, melyek már 1515 előtt kárhoztatva voltak; továbbá a jansenisták minden iratai; a párbaj jogosultságát védő munkák stb. IX. Püsti „*Apostolicae Sedis*“ czimű constitutiójának (lásd e kötet függelékét) közzététele előtt, — az említett indexi szabályok értelmében mindazok ipso jure kiközösítés alá estek, kik oly munkát olvastak, vagy maguknál tartottak, a mely nyílt eretnység vagy pedig tévtan gyanúja miatt kárhoztatva lett, — de a nevezett constitutio értelmében ez időszerint csakis azok esnek ipso facto kiközösítés alá, kik az *apostata és eretnek szerzőknek az eretnység védelmére írt műveit* avagy a *pápa által névszerint kárhoztatott bármely szerző munkáját* olvassák, maguknál tartják vagy kinyomatják. — Az említett constitutio tehát az Indexi szabályoknak egyes országokban való érvényét illető régi kételyeket is eloszlatja. — Most már bizton állíthatjuk, hogy a) a nem eretnőség, hanem egyéb czímen s nem a pápa, hanem a Congregatio által kárhoztatott művek olvasása, bár halálos bűnül vétetik, de excommunicatiót nem von maga után; b) hogy az akatholikus szerző által profán dolgokról írt munkák olvasása, ha tán azokban némi tévelyek fordulnának is elő, — nem tilos; c) sőt az akatholikusoknak vallási és erkölcsi dolgokról szóló műveinek olvasása is meg van engedve, ha azokban kath. ellenes állítások nem foglaltatnak; d) szintén nem tilos oly kath. írók könyveinek olvasása, melyekben itt-ott tévelyek találhatók; ellenben e) a *magicus és obscoenus munkák* olvasása mai nap sincs megengedve. (V. ö. Aichner p. 472.)

¹⁾ Clem. XIII. Const. „*In eminenti*.“ Ben. XIV. „*Providas*.“ Pius VII. „*Ecce a J. Chrto*.“ Leo XII. „*Quo gravia*.“ Pius IX. „*Qui pluribus*.“

És pedig az *első szakaszban* szólunk kellene valamennyi szentség kiszolgáltatása körüli törvények és intézkedésekről. Minthogy azonban a fentebbiekben a keresztség és az egyházi rend kiszolgáltatását illető jogi szabályokat már előadtuk, továbbá mivel a bérmlás, Oltáriszentség, poenitentiartás és utolsó-kenet szentségeinek kiszolgáltatására vonatkozó tudnivalók egyéb hittani tantárgyaknál (dogmatica, erkölcsan s lelkipásztorkodásban) adatnak elő, — fölösleges volna azokról az egyházjogtanban említést tennünk: ezért tehát csak a házasság szentsége körüli törvényeket fogjuk elősorolni.

A *második szakaszban* a szentelményekre vonatkozó intézkedéseket ismertetjük meg.

Vége a *harmadik szakaszban* az isteni tisztelet rendezéséhez tartozó jogi szabályokat fogjuk előadni.

ELSŐ SZAKASZ.

A HÁZASSÁG SZENTSÉGÉRŐL.

Irodalom: *Didacus Covarruvias*: De sponsalibus et matrimonio Antverp. — 1588. — *Guberti*: Tractatus de spons. et matrim. Venet. 1584. — *Tiraquellus*: De nuptiis et matrimonio. Basil. 1561. — *Sarcerius*: Corpus Juris matrimonialis Francofor. 1569. — *Barbosa*: De matrimonio. Francof. 1606. — *Arnisaacus*: De jure connubiorum. Argentor. 1636. — *Sanchez*: Disputationum de s. matr. sacr. libri 3. Lugd. 1590. — *D'Avezan*: De sponsalibus et matrim. Paris. 1661. — *Kugler*: Tractatus theol. can. de spons. et matr. Norimb. 1713. — *Schmalzgruber*: Sponsalia et matrim. Ingolst. 1726. — *Tournely*: Praelectiones theologicae de matrim. Paris 1727. — *Stapf*: Vollst. Pastoralunterricht über die Ehe. Frankf. 1820. — *Gössh*: Versuch einer hist. Darstellung de Ehegesetze. Aschaff. 1820. — *Moy*: Von der Ehe und d. Stelle d. kath. Kirche in Deutschl. Landsh. 1830. — *Klee*: Die Ehe. Mainz 1835. — *Fejér*: Matrimonium ex inst. Christi Dni. Pest. 1833. — *Roskoványi*: De matrimonio in Eccl. cath. Aug. Vind. 1837. — *Ugyanaz*: Matrimonium in eccl. cath. potest. eccl. subjectum etc. Pest. I. 1871. II. 1877. Nitriae. — *Kopsz*: Jus matrim. novissimum cath. Vien. 1857. — *Kutschker*: Das Eherecht der kath. Kirche, Wien. 1856—57. — *Peronne*: De matr. christ. libri. tres. Romae 1868.

A) Általános ismeretek.

191. §. A házasság fogalma, tekintve annak ősi eredetét.

A házasság a legrégibb intézmény a földön, melyet a Teremtő már a paradicsomban létesített; s ha a házasságról helyes és valódi fogalmat akarunk szerezní, ezen ősi intézménynek a teremtés könyvében leirt eredetét kell figyelembe vennünk. A nevezett sz. könyv elbeszélése szerint miután Isten megteremtette s az édenkertbe helyezte volna Ádámot, ekként szólott: „Nem jó az embernek egyedül

lenni, teremtsünk hozzá hasonló segitőt! ¹⁾ Tehát Isten Éva nevű asszonyt alkotott, kit Ádámhoz vezetvén, eme szavakkal áldotta meg mindkettőjüket: „Növekedjétek, szaporodjatok s töltsétek be a földet.“ ²⁾ Az isteni kinyilatkoztatáson alapuló ezen elbeszélés tanúságaként a *főindok*, mely a Teremtőt a legelső nő alkotására birta az volt, hogy Ádám egy élettársal birjon, ki őt életcéljának elérésén folyton gyámolítsa. Ugyanis Isten az embert társas lénynek teremtette, ki csakis hozzá hasonló emberek társaságában képes rendeltetésének, életcéljának megfelelni. Ép azért mindannyiunk kebelében kiolthatlanul él a *társasági ösztön*, (l. I. köt. 1. §.) mely azonban a tapasztalat tanúságaként — nem csupán az embertársakkal való együttélésre, hanem különösen arra is késztet bennünket, hogy *egy bizonyos élettársat válasszunk magunknak*, kihez a rokonszenv által fokozottabb mérvűvé vált szeretet kapcsa fűz bennünket, s kívül mintegy lélekben állandóan egyesülni kívánunk. ³⁾ — A kezdetben magára hagyott Ádám szintén érzé a társas élet szükségességét, s mint olyan, ki számos tagból álló emberi társaságról fogalommal nem birt, — egyszerűen csak egy élettárs után vágyakozott. És midőn Évát oldala mellett megpillantá, nem csak vágyának teljesülte felett örvendett, hanem isteni sugallat folytán — a magasztos czélt is, mely miatt az élettársat nyerte, — legott felfogta, ekként kiáltván fel: „*Ime ez már az én csontjaimból való csont, husomból való hús Ez okból elhagyja az ember atyját s anyját és feleségéhez ragaszkodik s ketten egy testté lesznek.*“ ⁴⁾ — Tehát magának a Teremtőnek s a tőle ihletést nyert űsapánknak nyilatkozata szerint, a házasság *főczéljául és lényegéül egy férfiú és egy nő kölcsönös vonzalmán, szeretetén alapuló lelkiegyesülést kell tekintenünk.*

¹⁾ II. 18.

²⁾ I. 28.

³⁾ A természetes vágyódás *egy bizonyos élettárs után* az embereknek egymástól elütő jellemén, gondolkodás módján (quot capita, tot sensus), de főleg az emberi nem romlottságán alapul. A mondott két körülmény okozza ugyanis, hogy az emberek gyakran mintegy undorodva fordulnak el a társas élettől, de másrészt a társasági ösztönt magukban el nem fojthatva: természetsszerűleg ohajtanak *legalább egy társat*, kívül a rokonszenv és szeretet alapján egyesülve fellelthessék, vagy legalább megközelíthessék az életcél elérésére szükséges társas élet eszméjét. — Noha azonban a társas élet árnyoldalai előbb-utóbb csak nem minden embert egy bizonyos élettárs keresésére utalnak, de azért a magasabb tökélyre törekvő egyének élettárs nélkül, magánosan, — tehát házasságon kívül, szüzies életet élve is biztosíthatják életcéljukat.

⁴⁾ Teremtés könyve II. 24.

De mint ez a Teremtőnek az első ember-párt megáldó szavaiból kitűnik, egy másik célja is van a házasságnak, t. i. az *emberinem szaporodásának, vagyis gyermekek nemzésének és nevelésének törvényes úton való eszközzése*. Az emberek ép úgy mint az állatok nemzés által szaporodnak, s azért valamint az állatokban: úgy az emberekben is meg van a nemi ösztön. De míg az állatoknál pusztán a nemi ösztön kielégítése eszközli a szaporodást s a szülői szeretet ideiglenes ösztöne segíti elő a nemzett fiak fölnevelését: addig a Teremtő akarata szerint, mindez sokkal nemesebb és magasztosabb módon megy végbe az embereknél. Az emberinem alkotója óhajtá, hogy a magzatok ne csupán a testi közösülésnek, hanem egyszersmind a lelki egyesülésnek, a kölcsönös szeretetnek is zálogai legyenek, s hogy a szülőket az állandó szeretet kapcsa fűzvén egybe: a családi élet terheit, a gyermek-nevelés kötelmeit, örömmel és készséggel teljesítsék. Ennélfogva tehát az élettárs utáni vágyódás, a Teremtő rendelete folytán mindig egy másnemű személyre irányul, azaz a férfi nőt, a nő pedig férfit óhajt élettársul, s a gyermek-nemzés csakis ezen élettársak között van megengedve; ellenben tilos a testi közösülés s a gyermek-nemzés oly férfi és nő közt, kik nem élettársak.¹⁾

¹⁾ Nézetünk szerint sokkal szabatosabb, helyesebb fogalmat nyerünk a házasságról midőn azt állítjuk, hogy annak két különálló, de egymással szorosan összefüggő célja van, t. i. az egyik cél: *egyedi*, vagyis a természetszerűleg minden ember által óhajtott élettárs megnyerése; a másik pedig *társadalmi* cél azaz magzatok nemzésének és fölnevelésének eszközzése. Így fogva föl a házassági frigyet, úgy tűnik föl előttünk a férj és nő, mint a kik a szeretet által egyesülve, egymást a földi és örök jólétben folyton elősegítik s már e földön sz. egyesülésükkel jelképezik Krisztusnak az egyházzal való sz. egységét; — sőt merjük állítani, hogy a házassági sz. frigynél a két léleknek, egybeforradása a tiszta és szentségleg is megpecsételt szerelem által s az ebből származó földi boldogság, mintegy előize a mennyei boldogságnak, mely életünknek egyedüli célját képezi; mert valamint a mennyországban a megdicsőültek Istenen kívül egyebet nem kívánnak, nem óhajtának, nem szeretnek, úgy a házassági frigy által lélekben egyesült s egymást boldogító házastársak is alkalmassá válnak arra, hogy a földi hiúságokat megvetve közös erővel törekedjenek egymásnak örök üdvét előmozdítani. S önmagától érthető, hogy az ily sz. lelki kapocs által összefűzött egyedek legalmasabbak arra, hogy az emberi nem szaporításának kötelmét is teljesítsék, mert ha már a kölcsönös vonzalom folytán egymással lelkileg egyesült házastársak, ezen lelki egyesülésük gyümölcset a boldog házasságban élvezik, mintegy természetszerűleg testileg is egyesülni s a testi egyesülés gyümölcset is látni óhajtják. Ez pedig a testi közösülés és gyermek nemzés által történik meg. — És ekként a lelkileg és testileg egyesült házastársak szemében a nemzett magzat úgy tűnik fel, mint a lelki és testi szeretet közös záloga, — s a kit ennélfogva úgy szeretnek mint önmagukat, s a kinek fölnevelését nem csak szigorú, de egyszersmind édes örömmel teljesítendő kötelességüknek ismerik. — Ha

Az imént mondottakat egybevetve, -- házasság, mint legrégibb isteni intézmény nem egyéb, — mint két külön nemű személy: egy férfi és egy nő közt, kölcsönös vonzalom és szeretet alapján, — azon czélból létesült állandó és felbonthatlan lelki egyesülés, hogy a két személy az életcél elérésében egymást segítse s e mellett a gyermek nemzés és nevelés magasztos kötelemét törvényes uton teljesíthesse.

Ezen meghatározásból kitűnik: 1. hogy a Teremtő akarata szerint a házassági frigy csupán egy férfi és egy nő között létesülhet s hogy ennélfogva a többnejűség (polygamia) és a többférjűség (polyandria) a természet törvényével ellenkezik; 2. hogy a házastársak közti frigynek állandónak, felbonthatatlannak, vagyis az élet-társak haláláig tartónak kell lenni.¹⁾

192. §. A házasság mint szentség.

A házasság igen rövid ideig maradt fenn eredeti tisztaságában. A bűnbeesett ember ugyanis Teremtőjétől elfordulva a paradicsomban létesített isteni intézmény tulajdonképeni célját és rendeltetését is szem elől téveszté. Alighogy elkövették ős szüleink a legelső vétket: az élettársi frigyre legott némi homály borult, a mennyiben t. i. az emberben a testi ingerek uralomra kapván: a házasságnak egy harmadik s kevésbbé nemes célja is támadt, — t. i. a jelzett idő óta egyuttal a nemi ösztön heves vágyainak törvényes kielégítésére is szolgál.²⁾

ellenben azt állítjuk, hogy a házasságnak egyedüli célja az emberi nem szaporításának eszközlése, s hogy a házastársak közti lelki frigy csak arra való, hogy a gyermeknemzés és nevelés nemesebb és méltóbb módon történjék; — eme fölfogás mellett a házastársak pusztá — bár öntudatos eszközöknek tűnnek föl a Teremtő kezeibe, kiknek a házasságnál nincs semmi egyedi céljuk, — s kiknél a szívbe oltott szerelem, csak az aljas testi ingerek megnemesítésére s nem egyszersmind az életcél kölcsönös előmozdítására szolgál, a kiknek közös kötelemei a magzatoknak együttes nemzésén s fölnevelésén túl nem terjednek. Ép azért nem titkolhatjuk el csodálkozásunkat a felett, hogy legtöbb szerző a házasság meghatározásánál nem fektet súlyt annak kellő kifejtésére, hogy *miben áll a házasságnál igényelt életközösség?* s legtöbbször oly formán tüntetik elő a házasságot, mintha annak lényege s főcélja a gyermeknemzés lenne; holott ha így állna a dolog, akkor nem lenne érthető a házasság *egységének* és *felbonthatlanságának* szigorú szükségessége, valamint az sem, mért nem bontja föl az utólagos impotentia házasságot, s miért nem helyteleníti az egyház azon házasságokat, melyekben a férj és nő szüzies életet élnek. De mindezeket könnyen megmagyarázhatjuk, ha a házasság lényegét a felbonthatlan szellemi egyesülésbe helyezzük.

¹⁾ E két collariumnak bővebb bevitatása a dogmatica köréhez tartozik.

²⁾ I. Cor. VII. 2.

Még inkább lealjasult a házasság ősi intézménye, midőn a bűnök fertőibe elmerült emberiség közt világszerte ama nézet terjedt el, hogy a nő nem egyéb, mint eszköz a férfi testi vágyainak kielégítésére, s hogy a házassági frigy csak alkalmat és módot nyújt a testi kéjek és kicsapongások szabad élvezetére. — Igen természetes, hogy ily erkölcstelen elvek mellett, a házasság egysége és felbonthatlansága is elenyészett. Csaknem világszerte szokásossá lett a többnejűség, s a férfi bármely okból és szabadon elbocsáthatta nejét avagy nejeit s ujat vagy ujakat választhatott magának. Az általános romlottság közepette még Isten választott népénél, a zsidóknál sem maradt meg a házasságnak ősi tisztasága, s Izrael Istene mintegy kényszerítve érzé magát a fölötte testies érzelmű zsidó népnél elnézni a többnejűséget, s megengedni az *elbocsátó-levél* (libellum repudii) használatát.

Azonban az Üdvözítő Jézus ismét visszaállítja a házasságnak régi tisztaságát. Nem csak hogy erősen hangsúlyozá a házasságnak elengedhetlen *egységét*¹⁾ és *felbonthatlanságát*,²⁾ hanem ezenkívül az élettársi frigynek egy új, magasztos jelentést adott. *Jelképévé tette e frigyet ama sz. egyesülésnek, mely közte és az egyház, mint az ő szeplőnélküli jegyese közt létezik.*³⁾ De sőt ezzel sem elégedett meg az Üdvözítő, — mert ő a réginél is ragyogóbb fényt és nagyobb méltóságot kölcsönzendő a házasságnak, — azt *szentségi rangra* emelte. A házasságnak szentségi jellegéről kételkednünk nem lehet, mert a trienti zsinat nyíltan kimondá: „*Siquis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Chr. Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre: anathema sit.*“⁴⁾

Tehát az új szövetségben a házasság azon *szentség*, mely által az állandó és felbonthatlan életközösségre lépő férfi és nő *isten*i malasztot nyernek, hogy a házassági frigy *céljainak és kötelmeinek* vagyis az *életcél* kölcsönös előmozdításának, a *gyermek nemzés és nevelés* törvényes úton való *eszközlésének* megfelelhessenek, s e mellett a *testi ingerek* törvényes kielégítésére is alkalmat nyerjenek.

Mint minden szentségnek, úgy a házasságnak is meg van a maga *anyaga* (materia), *alakja* (forma) és *kiszolgáltatója* (minister). A házasság szentségének anyagát és alakját meghatározandók: előbb a kiszolgáltatóra nézve kell tisztába jönnünk.

¹⁾ Máté XIX. 4. 5.

²⁾ U. o. 6—9.

³⁾ Ephes. V. 22. s a követk.

⁴⁾ Sess. XXIV. doctrina de sacr. matrim. can. 1.

A) Ama kérdés eldöntésénél: ki legyen a házasság szentségének kiszolgáltatója: két különböző vélemény uralkodik a dogmaticusok és canonisták közt. Némelyek magukat a *házastársakat*; mások pedig a házasságot megáldó *papot* tartják kiszolgáltatónak. Az előbbi és az egyházban kezdettől fogva elfogadott vélemény mellett fölötte nyomos érvek harcolnak, míg az utóbbi s újabb nézetnek csekély számú hívei vannak, kik véleményük bebizonyítására nem képesek elégséges érveket felhozni.

Mi határozottan az előbbi véleményt pártoljuk s a házasság kiszolgáltatójául magukat a házastársakat tartjuk. mert 1. a józan ész érveléseinként csak az lehet valamely szentségnek kiszolgáltatója, aki azt eszközli, a miben a szentségnek lényege áll; — már pedig a házasság megkötésének lényege, ama kölcsönös meg egyezésben áll, melyszerint a férfi és nő elhatározzák, hogy egymással febonthatlan életközösségre fognak lépni; — ezt pedig csak a házastársak s nem egy harmadik képes eszközölni. 2. Általánosan elfogadott kath. elv. hogy minden keresztény ember által kötött házasság szentségnek tekintendő; vagyis szentségnek vélemezendők az acatholicus lelkipásztorok előtt kötött házasságok is; már pedig ezen elv csak úgy állhat meg, ha nem a házasságot megáldó pap, hanem a felek tartatnak a házasság kiszolgáltatóinak. 3. Az egyházban kezdettől fogva mai napig azon szokás uralkodik, hogy a keresztény vallásra áttérő pogány házastársaknak csak egyszerűen ajánltatik, hogy a keresztség fölvétele után áldassák meg a pappal házassági frigyüket, de erre szigorúan soha sem köteleztetnek. Eme fegyelmi szabály kétségtelenül csakis azon föltevésen alapulhat, hogy t. i. a megtért házastársak a keresztség fölvétele által önmaguk kölcsönöznek házassági frigyüknek szentségi jelleget. 4. A trienti zsinat előtt létesült titkos, azaz papi áldás nélkül kötött házasságok (*matri-monia clandestina*) érvényes azaz szentségi jelleggel bíró házasságoknak tartattak, s Pallavicini tanuságaként¹⁾ a trienti atyák már meg is alkottak egy oly értelmű canont, melyszerint a jövődre kötendő házasságok érvényéhez két vagy három tanúnak jelenléte szükségeltessék, s csak a franczia szónokok sürgetésére módosítottatott akként a canon: hogy a három tanu egyike mindenkor a plebános, mint hiteles és a netalán előfordulható házassági akadályokról rendszerint tudomással bíró személy legyen. Végre 5. az apostoli sz. szék is több rendbeli nyilatkozata szerint magukat a házasfeleket tartja a házasság kiszolgáltatóinak.²⁾

A házasság szentségének kiszolgáltatójára vonatkozó másik nézet — melyet Canus Menyhért, a házasságot pusztá szerződésnek tekintő protestansokkal vitatkozva, állapított meg, s melyszerint a pap volna a házasság kiszolgáltatója, — nagyon gyenge s könnyen megczáfolható érveken alapul, mert 1. abból, hogy a többi szentségek kiszolgáltatói a papok, még nem következik, hogy a házasságnál ugyanennek kelljen állnia; mert a házasság, mint tudjuk kezdetben nem volt szentség, hanem csupán életközösségi állapot, s csak később emeltetett szentségi méltóságra, a mi által azonban annak eredeti természete, mely szerint csak két személynek kölcsönös meg egyezése által jöhet létre — meg nem változott; tehát Kr. Urunk eme szentség kiszolgáltatóiul, a többi szentségektől eltérőleg magukat a házasfeleket rendelhetette. 2. Abban sincs semmi nevetséges, hogy a házasságnál a nő is, mint szenség kiszolgáltató szerepel, mert a nők a szenségek kiszolgáltatóására teljesen képteleneknek nem mondhatók, minthogy szükség esetében ők is keresztelhetnek.

¹⁾ Hist. Conc. Trid. 20. 4. 1. és 22. 8. 16. 43.

²⁾ Pii IX. allocutio in negotio Neogranadensi 27. sept. 1852. cf. SCC. in Spolet. Matr. 31. Jul. 1751.

De különben a házasság szövetségi természete hozza magával, hogy két személy által létesíttessék, és azért a férfi a nőnek, a nő pedig a férfinak s nem mindenik külön önmagának szolgáltatja ki a szentséget. 3. Igaz ugyan, hogy a pap a házasságok megáldásánál eme szavakat használja: „*Ego vos in matrimonium conjungo in nomine P et F. et Sp. S.*“ Ámde eme szavak nem tartoznak a házasság lényegéhez, mivel a régi ritualékban elő sem fordul, s a trienti zsinatot magyarázó congregatio is egyenesen kimondja: „*Quae verba non pertinent ad substantiam matrimonii, ideoque valet matrimonium quando verba consensus prolata sunt tantum a contrahentibus, dummodo adsit praesentia parochi.*“ Végre 4. az újabb görög egyház hitére való hivatkozás, mely szintén a papot tartja a házasság kiszolgáltatójának, — nem sokat bizonyít, mert a régi görög atyák ellenkezőleg vélekedtek.

B) A házasság szentsége *anyagának és alakjának* meghatározásánál szintén két különböző vélemény létezik a theologusok közt. A kik a házasságot tartják a házasság kiszolgáltatójának: a szentség *távolabbi anyagának* (materia remota) a házasságra alkalmas *két személyt*; *közelebbi anyagának* (materia proxima) pedig a *két személynek ama megegyezését tartják, melyszerint testüket egymásnak kölcsönösen átadják. Alakjának* pedig a kölcsönös átadásnak szavakkal való kijelentését vélelmezik. Ellenben Canus Menyhért követői, a szentség anyagának *házassági szerződést*, alakjának pedig a pap eme szavait tartják. „*Ego vos in matrimonium conjungo.*“ Hogy azonban ez utóbbi nézet helytelen, onnét bizonyos, mert Canus követői az anyag meghatározásánál azon feltevésből indulnak ki, hogy t. i. a házasságnál a szerződés a szentségtől elválasztható. Ezen feltevés azonban, mint azt a következő §-ban bebizonyítandjuk, téves. Hogy pedig az alakra vonatkozó vélemény is hibás, kitetszik a fentebbiekből, hol kimutattuk, hogy a pap áldó szavai nem tartoznak a házasság lényegéhez.

193. §. Vajjon pusztán polgári szerződés-e a házasság? s elválasztható-e a ker. házasságnál a szerződés a szentségtől?

Az újabbkori canonisták közül sokan, köztük még olyanok is, kik a házasságot szentségnek tartják, — akként vélekednek, hogy a házasság lényegileg nem egyéb mint egyszerű polgári szerződés, s hogy midőn Kr. Urunk a házasságot szentségi méltóságra emelte, a szentségi jelleg pusztá járuléka lett a szerződésnek, s csupán megneemesítette, magasabb rangra emelte azt, de szerződési jellegét meg nem szüntette; s hogy ennél fogva a házasságnál a szerződést a szentségtől el lehet választani, ha nem is oly értelemben, mintha szabad lenne a ker. hiveknek úgy lépni házasságra, hogy azt pusztán szerződésnek, s nem egyszersmind szentségnek ohajtják tekinteni: de oly módon mégis elválasztható a szerződés a szentségtől, hogy a házasság felek közt előbb csupán szerződés létesül, mely csak később válik szentséggé.

Eme téves nézet ellenében be kell bizonyítanunk: a) *hogy a*

házasság nem tekinthető pusztán polgári szerződésnek s hogy b) a keresztények házasságánál a szerződést a szentségtől elkülöníteni nem lehet.

I. Azt ugyan nem tagadjuk, hogy a házasság két személynek kölcsönös megegyezése folytán létesülvén: lényegileg nem egyéb mint *természetes szerződés*; ámde ezen szerződés természete egyéb polgári szerződésekétől teljesen elüt. Ugyanis:

1. A házassági frigy isteni eredetű, ellenben a polgári szerződések emberi származással bírnak.

2. A házassági szerződés, tekintve annak alanyát, tárgyát, megkötési módját s eredményeit, lényegileg különbözik az egyszerű polgári szerződésektől; mert a) házasságra mindenkor csak két külön nemű személy, azaz egy férfi és egy nő léphetnek; ellenben polgári szerződés a szerződők nemére való tekintet nélkül kettőnél több személy közt is létesülhet. b) A házassági frignyél a szerződés tárgyát maguk a házastársak személye képezi, kik életközösség céljából lelkiileg egyesülnek, s testüket egymásnak kölcsönösen átadják; de polgári szerződés tárgyát mindenkor valamely cselekedet, szolgálat képezi. c) A házassági szerződés célját és feltételeit nem a házasság felek határozzák meg, miután mindez részint Istentől, részint az egyháztól lévén meghatározva, minden házastárs által egyenlőképp és egyaránt megtartandó; ellenben a polgári szerződésnél a cél és feltételek, a szerződők szabad akaratától függnek s azért az idő és helyi körülmények szerint változnak. d) A házasságnál az egyik vagy másik házastárs részéről netalán hiányzó beleegyezést: senki más nem pótolhatja, míg a polgári szerződéseknél az ilyen hiánynak a törvény is segíthet. e) Az érvényesen megkötött házasságból kifolyó köteleket csak maguk a házastársak teljesíthetik, s azokat másokra át nem ruházhatják, s maga a házassági frigy felbonthatatlannak tekintetik; de nem ily természetűek a polgári szerződések, mert ezeknél a szerződők mások által is végeztethetik a szerződésből származó köteleseket, sőt azokat teljességgel másokra ruházhatják, s a megkötött szerződést a szerződőknek módosítani, felbontani és megsemmisíteni hatalmukban áll.

Miután a házassági és egyéb polgári szerződések közt ily lényeges a különbség, — igen természetes, hogy a két nembeli szerződés azonosnak nem mondható.

II. Midőn Kr. Urunk a ker. hivek házasságait szentségi méltóságra emelte: a szentségi jelleget a házassági frigygyel elválaszthatlanul összekapcsolta, azaz *magát a házassági frigyet tette szent-*

séggé, s ép azért a ker. hivek házasságánál a szerződés a szentségtől el nem választható. Kitűnik ez a következőkből:

1. Canus Menyhért idejeig általános volt a vélemény, hogy a házasságnál a szentség jellege a szerződéstől el nem választható.

2. Kr. Urunk akarata minden keresztényre kötelező erővel bír, mivel pedig ő azt akarta, hogy a keresztények házassága szentség legyen: ennél fogva a keresztény hívő csak úgy köthet érvényesen házassági frigyet, ha azt, mint szentséget létesíti, vagyis a mely pillanatban a keresztény hívő a házassági frigyet megkötötte: ama szándékának is meg kell lennie, hogy Kr. által rendelt szentséget kíván felvenni, s ezért a szerződés és a szentség egyszerre s egy mástól elválaszthatatlanul jönnek létre.

3. Akár ama véleményt tartjuk, hogy a házasfelek a házasság szentségének kiszolgáltatói, akár pedig a megáldó papot mondjuk kiszolgáltatónak: a házassági frigyet a szentségtől elkülöníteni nem lehet; mert első esetben ugyanazok a szerződő felek, a kik a kiszolgáltatók, mivel pedig ezek az előbbi pontban mondtak szerint csak mint szentséget köthetik a házassági frigyet: ezért elválaszthatatlanul s egyszerre lépnek frigyre, és veszik föl a szentséget. Ha pedig a papot mondjuk a házasság kiszolgáltatójának, akkor ismét a házasfelek közt megkötendő frigy csak akkor jut érvényre, midőn azt a pap megáldotta; tehát eme föltevés mellett is ugyanazon egy időben létesül a frigy és a szentség.

4. Legujabb időben az apostoli sz. szék ismételve oly nyilatkozatokat tett, melyekből kétségtelenül kitűnik, hogy a házasságnál a szerződést a szentségtől elválaszthatatlannak kell vélelmeznünk. Ugyanis IX. Pius pápa a szárd királyhoz 1852-ben intézett levelében így szól: „*Sacramentum non esse qualitatem accidentalem contractui matrimoniali adnexam, sed ad essentiam matrimonii pertinere.*“ Ugyancsak IX. Pius az új Granadában behozott polgári házasság ellen tartott allocutiojában (1852.) ekként nyilatkozik: „*Inter fideles matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit sacramentum, — — — ac proinde a conjugali foedere sacramentum separari nunquam posse.*“ Végre a syllabus a következő két tételt kárhoztatja: „*Matrimonii sacramentum non est, nisi quid contractui accessorium, ab eoque separabile*“ (66) „*Falsum est, aut contractum matrimonii inter christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse sacramentum, si contractus excludatur.*“ (73.)

194. §. A házasság különféle nemei.

A házasságnak különféle nemei vannak, u. m.:

1. *Polgárilag törvényes házasság (matrimonium legitimum)*, mely a polgári törvények értelmében kötöttetik, a nélkül, hogy szentség lenne. Ilyenek a zsidók és a pogányok házasságai.

2. *Egyháziilag törvényes házasság (matr. ratum, initiatum)*, mely az egyház törvényei szerint mint szentség létesült, de a felek testi közösülés által még teljessé nem vált. Ha pedig a testi közösülés már végbe ment: a házasság teljesnek, elháltnak (*matr. ratum, consummatum*) mondatik.

3. *Valódi és vélt házasság (matr. verum et putativum)*. Előbbinek az egyház törvényei szerint, tehát érvényesen létesült frigy neveztetik; utóbbinak pedig valamely titkos bontó házassági akadály miatt érvénytelen egybekelés mondatik. (Lásd 238. §.)

4. *Titkos vagyis lelkiismereti házasság (matr. conscientiae)*, mely kihirdetések nélkül s pusztán a plébános és két tanu előtt meg végbe, kiknek azonban a házasság létesültét nyilvánosságra hozni nem szabad. (Lásd 237. §.)

5. *Vegyes házasság (matr. mixtum)*, mely két különböző ker. vallás felekezetéhez tartozó hivek közt létesül.

195. §. A polgári házasság.

Irodalom: *Thorin*: Le mariage religieux et civil. (Revu de la Suisse catholique. 1869. Nov. p. 5.) — *Vincenzo Maria Sarnelli*: Il matrimonio cristiano e il matrimonio civile. (Civiltà catholica. 1869. VII. vol. 6. p. 418. 652. vol. 7. p. 143.) — *Walter Scott*: Über die Civilehe. (Wiener Kirchenzeitung. 1870. Nov. 10. p. 293.) — *Hergenröther*: Die Civilehe (Zeitgemässe Broschüren. Münster. 1870. VI. 1. Heft). — *Ling*: Die Civilehe. Augsb. 1870. — *Hirschel*: Geschichte d. Civilehe in Frankreich. Mainz 1873. — *Vering*: Gesch. u. Wesen d. Civilehe. (Archiv. 29. k.) — *Gr. Georg. Apponyi*: Betrachtung aus der Ferne (Der Katholik. 1873. Nr. 64). — *Martin Konrád*: Die kristliche und Civilehe. Mainz. 1874. — *Surányi János*: A polgári házasság. — *Danilovits*: Jegyzetek egy pap által közrebocsátott ily című röpiratra: „Az egyház és házasság.” Pest. 1870. — A kötelező polgári házasság. (Magyar Állam. 1870. 59. sz.) — Sz. J. Polgári házasság (U. o. 160. sz.) — *Gyurikovits Mátyás*: A polgári házasság. (U. o. 172. 174. 182. 200. 212. sz.) — *Lonkay Antal*: Kell-e állati párosodás? (U. o. 1872. 117. sz.) — Vallás szabadság és polgári házasság. (Kath. néplap. 1872. 46. sz.) — *Bartha Tamás*: Nyílt levél a polgári házasságról. (Religio. 1872. II. 49. sz. 1873. I. 3. 4. sz.) — *Fábián János*: A polgári házasság. (U. o. 198. és 206. lap) *Ugyanattól*: Miért utálja a kath. egyház az u. n. polgári házasságot? (U. o. 49. sz.) — *Csippék Ferencz*: A polgári házasságról. (Magyar Állam. 1874. 144. sz.) — *Bacsák Imre*: A polgári házasság kérdése a magyar képviselőház szőnyegén stb. (U. o. 216—240.) — A polgári házasság története Franciaországban. (A kath.

Világ. 1874. 466. 510. 579. lap.) — A kötelező polgári házasság és az anyakönyvek vezetése. (Jelenkor. 1874. 5. 6. 7. sz.) — *Tomsányi János*: A polgári házasság. (Religio. 1874. I. 305. lap.) — A polgári házasság mint a corruptionnak egyik főforrása. (U. o. II. 413.) — *Erdélyi Ferencz*: A házasság s ennek polgárisítása természet-tudományi és jogi szempontból tekintve. Budapest, 1875.

I. *Polgári házasságnak* (matrimonium civile) oly egybekelés neveztetik, mely nem mint szentség, hanem mint egyszerű polgári szerződés, a világi hatóság előtt létesül. A polgári házasság tulajdonképeni szülőanyjával a protestantismust lehet tekintenünk. Ugyanis a protestánsok voltak az elsők, kik az új korban a házasságot szentségül el nem ismerve, azt nyíltan profán dolognak hirdették¹⁾; de azért ezen ezerágú felekezet hívei napjainkig lelkészeik előtt létesítik házasságaikat. A házasságra vonatkozó protestáns nézet a polgári házasságnak jelenlegi alakját csak később, a kereszténységet lerombolni igyekvő francia forradalom által nyerte, mely 1789-ben határozatilag kimondá, hogy „a törvény a házasságot úgy tekinti, mint puszta szerződést.” Ennek folytán a nemzeti gyűlés elrendelte, hogy ezentúl a házasságok a polgári hatóság által eszközölt kétszeri kihirdetés után, négy tanu jelenlétében, a községi előljárók előtt történjenek; mindazonáltal meg-lőn engedve, hogy a polgárilag egybekelt házaspár, ha nekik úgy tetszenék — utólag az egyház által is megáldathassák frigyüket.”)

A modern liberalismus áramlata a folyó század utolsó évtizedeiben Európa és Amerika több államaiban meghonosítá a polgári házasságot, mely azonban nem mindenütt a francia forradalom által szentesített elveken alapul, mert jelenleg a polgári házasság három-féle lehet, u. m.:

1. *Kötelező polgári házasság* midőn t. i. a törvény a házassulandókat kivétel nélkül s elengedhetlenül a polgári egybekelésre utalja, s ennek létre jötte előtt az egyház áldásának kikérését és megadását szigorúan tiltja s a tilalom ellen cselekvő lelkészre bün-

¹⁾ P. o. Luther a házasságról ekkép nyilatkozik: „Es kann niemand leugnen, dass die Ehe ein weltlich äusserlich Ding ist, wie Kleider und Speise, Haus und Hof.“ (Sämmtl. Werke herausg. v. Walch. 10. 892 l.) — Calvin pedig ezeket mondja: „Ahhoz, hogy a házasság szentség legyen, nem elég annak Istentől való származást tulajdonítani, mert a szántás, vetés, szövé-s-mesterség is Istentől van és még sem szentség.

²⁾ Igaz ugyan, hogy a protestánsok már a francia forradalom előtt kísérletet tettek a házasság polgárisítására, — így Hollandiában már 1580-ban, a facultativ, Angliában pedig 1683-ban a kötelező polgári házasság behozatott; de e kísérletek nem birtak különös jelentőséggel, s e szerint a polgári házasság létrehozójának a francia forradalmat kell neveznünk.

tetést mér, de sőt a polgári egybekelés mellőztével — az egyház színe előtt létesült házasságokat érvényteleneknek nyilváníta.¹⁾

2. *Tetszésszerű vagy facultativ polgári házasság*, mely szerint a házasulandók tetszésére bízatik: vajjon polgári vagy egyházi hatóság előtt ohajtják-e házasságaikat megkötni, mert a törvény egyaránt érvényeseknek ismeri a polgári és egyházi házasságokat.²⁾

3. *Szükségbeli polgári házasság* (Noth-Civilehe), mely egyedül csak azon esetben engedtetik meg, ha valamely bontó házassági akadály miatt a felek közt egyházilag érvényes házasság nem létesülhet.³⁾

II. A kath. egyház a polgári házasságot — akár kötelező, akár tetszés szerinti, akár szükségbeli legyen az, — soha sem tekintheti érvényesnek, — s noha azon helyeken, hol a kötelező polgári házasság behozatott — megengedi a házasulandóknak, hogy a törvény előírásaként egybekelési szándékukat a polgári hatóság előtt bejelenthessék, — de egyuttal hangsúlyozza azt is, hogy e polgári tény által házasság még létre nem jöven: a felek lelkiismeretbeli kötelességüknek ismerjék az egyház áldását utólag kikérni, mert különben házassági frigyük egyházilag érvényesnek⁴⁾ nem fog tekintetni.

A kath. egyházat a polgári házasság kárhoztatására igen fontos okok utalják. Ugyanis:

1. A nevezett házasság eme kettős föl tévéen alapul: a) hogy a házasság nem szentség, hanem pusztán polgári szerződés, s hogy ennél fogva b) annak megkötése, s a megkötendő, vagy már megkötött házassági ügyek feletti bármínemű törvénykezés nem az egyházat, hanem a polgári hatóságot illeti meg. Már pedig a két föltevés mint az alábbiakból (197. és 199. §§.) ki fog tűnni, a kath. hitelvekkel homlokegyenest ellenkezik.

2. Az egyház soha nem kárhoztatta a házasság polgári eredményeire vonatkozó jogos és méltányos állami törvényeket, de sőt a lelkészekről és hivetől ugyane törvények lelkiismeretes megtartá-

¹⁾ A kötelező polgári házasság a következő államokban hozott be: Francia-, Olasz- és Poroszországban, Belgiumban, a rajnai tartományokban, Kurhessen, Schwarzburg, Sonderhausen, Mecklenburg-Schwerin s Hannover tartományokban, Genf, Neuenburg és Tessin kantonokban s a Dunafejedelemségekben. Az amerikai államok közül új Granadában és Venezuelában.

²⁾ A tetszésszerű polgári házasság eddigelé a törvényhozás által Angliában és Írlandban és az indiai angol gyarmatokon, Oldenburg nagyhercegségben, Hamburg városában és Waadt katonban engedtetett meg.

³⁾ A szükségbeli polgári házasság meg van engedve: az ausztriai örökös tartományokban, Württemberg és Baden tartományokban, Svéd- és Norvégországban, Dániában, Zürich, Thurgau és Schaffhausen kantonokban.

⁴⁾ V. ö. Lit. Bened. XIV. ad Mission. Hollan. in opere de S. D. 6. 7.

sát minden időben megkövetelte. Tehát nem létezik, de nem is létezhetik oly jogczim, melynél fogva az állam a házassági ügyeket az egyházi joghatóság alól saját hatalmi körébe vonhatná. — A mégis felhozni szokott ama jogczim, hogy t. i. *a kath. egyháznak szigorú, s a polgárookra nézve elviselhetlen házassági törvényei késztetik az államot az enyhébb polgári házasság behozatalára*, — ezen állítólagos jogczim legkevésbé sem állhatja ki a kritikát. Ugyanis bár tagadhatlan tény, hogy ez időszerint igen sok vallástalan, erkölcstelen s testies érzelmű kath. polgár enyhébb házassági törvények után áhitozik, s nem csekély azok száma, kik örömmel üdvözik a polgári házasságot; ámde e körülmény még sem jogosíthatja fel az államot a polgári házasság intézményeinek életbeléptetésére, mert a) Az egyházi házasság mellett megmaradni ohajtók száma sokszorosan meghaladja a polgári házasság pártolóinak számát, — tehát ez utóbbiak kívánságának teljesítését, ha egyéb nem, ama modern elv sem engedheti meg, mely szerint t. i. *a többség akarata és szavazata tekintetik irányadónak*. b) A túlszigoruaknak vélelmezett házassági törvények isteni eredetűek lévén, azokon semmiféle földi hatalom, — tehát az állami törvényhozás sem tehet jogosan változást. c) Nagy következetlenségbe esik az állam, midőn a polgári házasság behozatala által csekély számú polgárok kedvéért enyhíteni kívánja az egyházi törvények szigorát. Hisz sokkal nagyobb a valóban terhes és általán véve gyűlöletes polgári törvények (p. o. fogyasztási és bélyegadók, dohány egyedáruság, avagy a védkötelesek házasságának tilos volta) száma. Miért nem törli el az állam a számos elégedetlen polgár kedvéért eme törvényeket? S mit szólna az állam, ha az egyház hiveit a mondott törvényeknek szabadon s lelkiismeret furdalás nélkül való áthágásra buzdítaná? Nemde egész eréllyel tiltakozni fogna ez ellen az állam. Tehát az egyház is teljes joggal tiltakozhatik a canoni törvény-szabályok megszegésére ösztönt szolgáltatató polgári házasság ellen; — e) Felette csalódik az állam midőn a házasságok felbontásának megengedése által a polgárok üdvét előmozdítani reméli. Ezen engedékenységek csak növeli a házastársak könnyelműségét, megfontolatlanságát és ledérségét. A tapasztalat tanúságaként mindazon országokban, hol a polgári házasság behozatott: a válóperek számának szaporodásával nőttön nő az erkölcstelenség, s a gyermek nevelés ijesztő mérvben elhanyagoltatik.¹⁾

¹⁾ Ismeretes dolog, hogy Franciaországban a polgári házasság behozatala annyira megszorította a válópereket, hogy a *codé Napoleon* jónak látta a házasságokat *elengedhetlenül felbonthatlanoknak* nyilvánítani.

3. A polgári házasság megkötésénél az egyházi szertartások egyszerűen mellőztetnek; de sőt a polgári egybekelés érvényének elismerése által ugyanazon szertartások a hivek szemében, mint feleslegesek, bűn nélkül elhanyagolhatók tűnnek fel. Továbbá a polgári házasságoknál némely tiltó és bontó egyházi akadályok figyelmen kívül hagyatnak. Nevezetesen a vegyes házasságokra vonatkozó óvszabályok szóba sem jönnek, de sőt a keresztények és nem keresztények — tehát zsidók közti frigye is megengedettetik.¹⁾ Azután a polgárilag egybekelt felek frigye többféle czimen fel is bontható.²⁾ Szóval a polgári házasságok megkötésénél a házasságra vonat-

¹⁾ Napjainkban sokan visszás helyzetnek, a *humanismussal* s a *vallási türelemmel* össze nem egyeztethetőnek tartják a keresztények és nem keresztények közti házasság tilalmát s főleg a zsidó-emancipációnak több országban történt megszentése óta mintegy elodázhatlan igénynek hirdetik a mondott házasságok megengedését, — mert ugymond — a keresztények és zsidók közti házasságok, az utóbbi nép fajt lassankint keresztény testvéreikkel egybeolvaszandják. — Nézetünk szerint azonban, ha már a különböző ker. felekezetbeliek közt létesült, vagyis vegyes házasságok is gyászos eredményeket mutatnak fel, annál kevesebb jót és üdvöst lehet várunk a keresztények és zsidók közt kötött vagy kötendő házasságoktól. — A zsidók, mint tudjuk, ez időszert az *orthodox* vagy *thalmudisták* és az u. n. *reformatus* vagy *haladás pártiak* felekezetére oszlanak. A két felekezet egyike sem bír oly vallásos elvekkel, melyek a keresztényeket a velük kötendő házasságra édesgethették. A thalmudista zsidók esküdt ellenségei a ker. vallásnak és elveknek (lásd *Rohling „A thalmudista zsidó“* című művét); miként lehetne tehát remélni, hogy az ily zsidó kereszténynyel lépven házasságra, házastársának szabad vallásgyakorlatot fog adni, avagy hogy gyermekeit ker. vallásban fogja neveltetni. Már pedig a hol e két feltétel nincs meg: ott boldog házasságról szó sem lehet. — A nem orthodox zsidók pedig mint tapasztalásból tudjuk, többnyire vallástalan, vagy vallási tekintetben közömbös egyének: tehát ezektől sem várhatni a gyermekek vallásos nevelését. — De továbbá a zsidókkal való házasságok megengedése által, zsidó polgártársainknak a keresztényekkel való testvériesülését, szorosabb egyesülését sem lehet elérnünk. A mint hogy az emancipatio nem forrasztotta egybe velünk a zsidókat: ugy a velük való házasságok megengedése sem fogja hozzánk szorosabban fűzni a zsidóságot, mert a zsidó, míg zsidó marad: a ker. társadalommal nem egyesülhet. Végre azt is tudjuk, hogy minő *speculans nép* a zsidóság; s ezért nagyon valószínű, hogy ha néhány zsidó reá is adja a fejét a kereszténnyel való házasságra ezt csak önző célokból tenné t. i. vagy a ker. vagyonnak kézhezkerítésére, vagy valamely magasabb s egyébkint meg nem kapható társadalmi rang (grófnői, bárónői czim) megszerzésére. Ellenben némely keresztényeknek ama vérmes reménye, hogy a házasság révén a keresztényektől kiszarolt és zsidókévé lett vagyon visszaszálland a keresztényekre, — vajmi ritkán fogna teljesedésbe menni.

²⁾ Midőn az állam a polgári házasság által a házassági frigyet feloldhatóvá teszi, nem csak az egyházi, hanem a természeti törvényekkel is ellenkezésbe jó. Ugyanis a házasfelek, kiket a valódi és tiszta szerelem kapcsa fűz egybe, mindenkor és *természetszerűleg* oly szándékkal s oly érzellemmel lépnek házasságra, hogy

kozó kath. elvek és általán véve a vallásos érzület sokszoros sérelmet szenvednek.

4. A polgári házasságnak jogtalan és ártalmas voltát, — az egyházi áldás kikérésének utólagos megengedése sem szünteti meg; mert téves ama hit, mintha az állam *csakis az egyházi házasságnak egyenes megtiltása által* követne el jogtalanságot. Akkor is jogtalanak bizonyul az állam eljárása, midőn az alattvalók vallásos meggyőződése ellenére a házasság polgári érvényét a polgári egybekeléstől teszi függővé, s midőn általán véve a házassági ügyekben magának joghatóságot arrogál. — Nem tagadjuk, hogy az államnak jogában állna a kötendő házasságokról értesítést kívánni; s ha tán a lelkészek által a házasulandókról is vezetett anyakönyvezéssel nem lenne megelégedve, — ám kötelezze a házasulandókat arra, hogy a polgári hatóság előtt személyesen bejelentsék házasulási szándékukat. Ez utóbbi követelés azonban csak úgy leszen igazságos: a) ha a felek az egyházi áldás megnyerése után, avagy csak akkor tartoznak a polgári hatóság előtt megjelenni, midőn már biztosak arról, hogy tervezett házassági frigyük elé az egyház semmiféle gátat nem fog vetni; b) ha az állam a házasságok érvényét mindenkor a felek hitelvei szerint itéli meg; s c) ha a házasság lényegét érintő ügyekben joghatóságot nem tulajdonít magának.

Jegyzet. A polgári házasságnak három különböző faját jogi szempontból s egyenkint taglalgatván úgy találjuk, hogy a *kötelező polgári házasság* igazságtalan és jogtalan intézmény, mert minden polgárt saját meggyőződése és hitelvei ellenére is a polgári hatóság előtt való szükségképi egybekelésre utal; s eme kényszer, mint fenebb (lásd 4. pont) kifejtettük az által sem nyer jogosultságot, hogy a házasfelek utólag egyházi szertartás szerint egybekelhetnek. — A *tetszés szerinti polgári házasság* az államra nézve, mely a egyházi egybekelést is érvényesnek tekinti, egészen felesleges intézmény; ellenben az egyházra nézve sérelmes, mert lehetővé teszi az egyházi áldás elhanyagolását avagy megvetését. — Végre a *szükségbeli polgári házasságnál* az állam, mint az egyház nyílt ellensége szerepel, mert a hiveknek egyenesen utat nyit az egyház által alkotott házassági törvények kijátszására s szabadon való áthágására; s ezért nézetünk szerint a polgári házasságnak három faja közül, a szükségbeli polgári házasság az egyházra nézve legsérelmesebbnek, s a hivek lelki üdvére nézve legveszélyesebbnek mondható.

mindvégig, azaz éltük fogytaig életközösségben fognak maradni. S nincs a világon oly férfi vagy nő, ki igazi szándékkal lépven házasságra, már eleve azt gondolná, hogy ha élettársát megunta, — elfogja hagyni. Ámde a polgári házasság, mely feloldható egybekeléseket létesít, lehetővé teszi a komoly szándék nélkül, s csak ideiglenes frigy céljából kötendő házasságokat is.

196. §. A ker. házassági ügyekre vonatkozó törvénykezés.

A keresztények közt létesült házasság, mint a fentebbiekből tudjuk mindenkor szentség; de mivel e szentség kiszolgáltatója a legvalószínűbb vélemény szerint nem a megáldó pap, hanem maguk a felek, s mivel továbbá a házasságnak többféle polgári eredményei is vannak, de sőt a házasság a rendesen szervezett társadalom egyik főszlopául tekinthető: önkényt ama kérdés merül fel: *kit illet meg a ker. házassági ügyekre vonatkozó törvényhozási és törvénykezési joghatóság: az egyházat-e, az államot-e, avagy pedig mindkettőt együttesen?*

Mielőtt e fontos jogi kérdésre érdemleges választ adnánk, tudnunk kell: mely ügyek tartoznak, s melyek nem tartoznak a házasság lényegéhez?

A házassági frigy megkötésének lényegét tagadhatlanul a felek közös megegyezése képezi. Tehát magának a házasságnak lényegéhez is csupán a közös megegyezésre vonatkozó ügyek tartozhatnak, vagyis a házasság megkötése előtt annak meghatározása: vajjon létesülhet-e a felek közt érvényes frigy? s nem forog-e fönn olyas akadály, mely a tervezett házasságot semmissé teheti? A házasság megkötése után pedig ama netalán felmerülő vitás kérdések eldöntése: érvényesen jött-e létre a házassági frigy? s az érvényesen egybekelt felek felmenthetők-e vagy sem az életközösség kötelmei alól?

Ezeket előre bocsátva, a főntebb feltett kérdést a következő kath. jogi tétel nyomán oldjuk meg:

A ker. házasságok lényegéhez tartozó ügyekben, vagyis a természeti és positiv isteni törvényeken alapuló bontó házassági akadályok meghatározása s újabbak rendelése körül; továbbá a megkötött házassági ügyek fölötti bíráskodásban egyedül az egyházat illeti meg a törvényhozási és törvénykezési hatalom; s ezért az állam csupán a házasság lényegéhez nem tartozó ügyekben, s főleg a házasság polgári eredményeit illetőleg bír rendelkezési joggal.

Ezen jogi tételt kellőleg beigazolandók, először kikell mutatnunk, hogy bontó házassági akadályok felállítására csak az egyház lehet feljogosítva; másodsor, hogy a házassági perekben is az egyházat illeti meg a bíráskodási hatalom. Miután e kettőt kimutattuk, részletesebben meg kell határoznunk: vajjon a házassági ügyekben minő mérvű és terjedelmű joghatóságot igényelhet magának az állam.

I. A bontó házassági akadályok meghatározására és újabbak

létesítésére vonatkozó egyházi joghatóságról — tüzetesebben az alábbiakban (206. §.) hol a házassági akadályokat ismertetjük, — fogunk megemlékezni. E helyen elég legyen annyit mondanunk, hogy miután a házasság szentség: annak előzetes meghatározása: mikor létesülhet, s mikor nem, bizonyos személyek közt házasság, — csak is az egyházhoz tartozhat, mert Krisztus Urunk akarata folytán a szentségek érvényes kiszolgáltatása körül csupán az egyház bir rendelkezési joggal.

II. *Hogy a házassági perekben való bíráskodás is az egyházat illeti meg, a következő érvekből tűnik ki:*

1. A házassági peres ügyek vagy a házasság érvényére, vagy pedig az életközösség felbontására, avagy valamely házassági kötelelemre vonatkoznak. Hogy a házasság érvényére vonatkozó perekben csak az egyház lehet illetékes bíró, ezt józanul ki sem tagadhatja, mert ha az imént mondottak szerint az egyház szabja meg a házasság érvényére vonatkozó törvényeket: ugy csakis ő ítélhet arról, vajjon egyes esetekben megtartattak-e vagy sem a mondott törvények. Ha pedig az életközösség felbontásáról vagy valamely más házassági kötelemről van szó, újra csak az egyházat illeti meg a joghatóság, mert mindezen ügyek egyrészt inkább erkölcsi, mintsem polgári természetűek, s különben is a házasság szentségével szorosan egybefüggvén, csakis az egyházi törvénykezés alá tarthatnak. 2. Az egyház a házassági perekre nézve minden időben bíráskodási jogot tulajdonított magának, s azt tetteg is gyakorolta. 3. Az egyháznak mondott jogát a trienti zsinat következő canonja is megerősíti: „*Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos: anathema sit.*“ A Syllabus pedig eme tételt elveté (74) „*Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent.*“

III. *Az állam a házassági törvényhozás és törvénykezés terén csak is a nem lényeges vagyis polgári természetű ügyekre nézve, milyenek p. o. a magzatok törvényessége, az örökösödési jog, a nászhozomángt illető szerződések avagy perek stb. gyakorolhat joghatóságot.* Tehát az államnak is jogában áll a házasulandók elé bizonyos feltételeket szabni; ugy azonban, hogy eme feltételek megtartásától vagy elhanyagolásától nem a házasságnak érvénye vagy érvénytelensége, hanem egyedül csak az függ: részesülhetnek-e vagy sem a felek a házasságnak polgári kedvezményeiben? Az állam ily mérvű joghatósággal teljesen meg lehet elégedve, mert egyrészt az egyház a polgári hatóság részéről előírt jogos házassági feltételek elé gátot soha sem

vet, sőt a házasulandókat azok megtartására kötelezi; másrészt pedig az államnak jogában áll a házasság polgári feltételeit áthágó egyéneket nemcsak a házasság polgári kedvezményeitől megfosztani, hanem egyszersmind polgárilag is megfenyíteni.

Jegyzet. Az állam nem minden időben s nem egyaránt ismerte el az egyháznak fentebbiekben kifejtett hatalmát és joghatóságát. Midőn a keresztény vallás létrejött: a római birodalomban szabatos házassági törvények uralkodtak; — ezeket az egyház csak annyiban fogadta el, a mennyiben a ker. házasság fogalmával, s a ker. tanokkal nem ellenkeztek, — s azért már az üldöztetések ideje alatt is kiközösítés terhe alatt arra kötelezte az egyház hiveit, hogy oly esetekben, midőn a római jog elvei a ker. házassággal nem egyeznek meg, a birodalmi törvényektől eltérőleg: a ker. elveket kövessék. — Mint gondolni lehet, a még pogány római császárok uralkodása alatt, a házasságra vonatkozó ker. elveknek az állam által való elismerése szóba sem jöhetett. — N.-Konstantin idejétől kezdve azonban már joggal elvárhatta volna az egyház, hogy az állam a házassági ügyekben a ker. tanok előtt meghajoljon. Ámde a régi római jogelvek még ezután is több századon keresztül érvényben maradtak; s a római állam csak a IX. században Justinian uralkodása alatt fogadta el teljesen az egyháznak házassági törvényeit. Még nagyobb sikerrel kifejtheté és érvényesítheté az egyház a házasságra vonatkozó elveit, a franco-german néptörzs vezér szereplése alatt, s így történt, hogy a XII-ik századtól kezdve, midőn a jogi tudományok az egyetemeken szorgalmasan taníttattak: a házassági ügyek teljesen az egyház tana és törvényei szerint rendeztetek és általánosan elfogadtatott azon elv, hogy a házassági ügyekre vonatkozó törvényhozás és törvénykezés egyedül s kizárólag az egyházat illeti meg. De már a XVI. században a protestans elvek által befolyásolt némely kath. canonisták, mint p. o. *Antonius de Dominis*, *Launoy* nyíltan megtámadták az egyháznak említett joghatóságát, azzal állva elő, hogy bontó házassági akadályok felállítására csakis az állam bir tulajdonképeni hatalommal, s hogy az egyház e részben csupán mint az állam megbízottja szerepelhet. E tant később a jansenisták és Febronius is magukévá tették; II. József császár pedig ugyanazt 1783-iki patense által az osztrák birodalomban tényleg is életbe léptette. -- Végre a franczia forradalom egészen az állam rendelkezése alá bocsátván a házasságot: a polgári házasság megalkotójává lőn. — Azonban hazánkban II. József alatt is érvényben maradtak a házasságra vonatkozó egyházi elvek; az 1783-iki pa-

tenst nálunk csak a protestansok fogadták el. — De az 1867-ben visszaállított magyar kormány nem mutat jó indulatot a házasságra vonatkozó kath. elvek iránt. Kitűnik ez a legújabb házassági törvényeinkből (1868: 48 és 53. tcz.), melyek által a püspöki sz. székeknek a házasságot illető törvénykezési joga több tekintetben megszo- rítottat, sőt illusoriussá tétetett.

B) A házasság előzményei.

I. AZ ELJEGYZÉS.

Irodalom: *G. Costamus*: De sponsal. matr. et dotibus. Marp. 1607. — *H. Canisius*: Posthum. de sponsal. Aug. Vind. 1622. — *J. d'Avezan*: De sponsal. et matr. Par. 1661. — *Strick*: De jure sponsi et sponsae. Francof. 1670. — *J. R. Frey*: De jure sponsi et sponsae. Basil. 1683. — *Boehmer*: De diverso sponsalior. et matrimonii jure. Hal. 1618. — *Gutierrez*: Quaest. can. circa spons. Norimb. 1716. — *Boeder*: De sponsalib. Argent. 1730. — *Gallade*: De doct. cath. et erro- rib. protest. circa spons. de futur. et de praes. Heidelb. 1766. — *Gregel*: Von Ehe- verlobnissen. Würzb. 1801. — *Schmidt*: Observat. juris circa spons. obtin. Lips. 1819. — *Weber*: De vera inter spons. de pres. et fut. differentia. 1825. — *Bangen*: Instructio practica de sponsalib. et matrim. 1. De sponsalib. Monast. 1858.

197. §. Az eljegyzés fogalma és annak kellékei.

A házasságot, mint igen fontos és életbevágó lépést rend- szerint bizonyos előkészület vagyis *eljegyzés* szokta megelőzni.¹⁾ — Az *eljegyzés* (jegyváltás, elgyűrűzés, kézfogás, elkendőzés; sponsalia, desponsatio) *nem egyéb, mint házassági ígéret*, vagyis oly nemű szer- ződés, melyszerint egy férfi és egy nő kölcsönösen megígérik egy- másnak, hogy házasságra fognak egymással lépni.²⁾

¹⁾ Noha az egyház közjogi törvény erejével, vagyis szükségkép nem kötelezi a házasulandókat az eljegyzésre, de mivel ez intézményt a római jogból átvette: igen óhajtja, hogy a házasulandók eleve eljegyeztessenek, hogy érett megfontolás után, s egymást kellőleg ismerve s a házasság szentségére méltólag elkészülve, lép- hessenek az Ur oltára elé.

²⁾ Az eljegyzés, mint annak fogalmából kitűnik mindig csak jövő házas- ságra vonatkozik; de a trienti zsinat előtt szokásban volt különbséget tenni a *sponsalia de praesenti* és *sponsalia de futuro* között, a szerint amint a házasu- landók által használt eljegyzési szavak a jelenre vagy a jövőre vonatkoztak p. o. *ego accipio te in meum vel meam*, vagy pedig *ego te accipiam in meum vel meam*. Az előbbi formula szerint kötött eljegyzés valóságos, bár nem kellő forma szerinti házasságnak tartott. De mióta a trienti zsinat határozata folytán a házasság érvé- nyéhez a plébános és két tanu jelenléte elengedhetlenül megkívántatik: a jelenlegi időre vonatkozó eljegyzés többé nem tekinthető sem valóságos házasságnak, mivel nem a törvényes forma szerint történik; sem pedig eljegyzésnek, mert nem jövőre, hanem jelenre vonatkozik. Kivételt csak azon eljegyzések képezhetnek, melyek oly helyeken kötöttek, hol a trienti zsinat határozatai se kihirdetve, se pedig elfogadva nem lettek. E szerint tehát jelenleg a *sponsalia de praesenti* és *sponsalia de fu- turo* közti különbségnek semmi jelentése sincs.

Az eljegyzés érvényéhez mind a jegyesek részéről, mind pedig magát az eljegyzés tényét illetőleg, bizonyos kellékek szükségesek.

1. *A jegyesek részéről megkívántatik:*

a) Hogy már elérték legyen *azon kort*, melyben szabad akaratú elhatározásra képesülhetnek. — Ily kornak a már betöltött 7 év vélelmeztetik.¹⁾ Eszerint tehát a serdületlen egyének is, ha 7-ik évüket betöltötték, érvényesen eljegyezhetik magukat, csakhogy a serdültek (a férfiaknál 14, nőknél 12 éves kor) és serdületlenek eljegyzése közt az a különbség, hogy az előbbiekre nézve mind végig érvényben marad az adott házassági ígéret; ellenben a serdületlenek által kötött eljegyzés érvénye csak a serdültség koráig tart, a midőn t. i. a jegyesek minden ok nélkül is elállhatnak ígéretüktől.²⁾ De ha serdült és serdületlen egyének közt létesül eljegyzés: a serdületlen fél a serdült kor elérével visszaléphet, de a másik jegyes erre jogosítva nincs.

b) Szükséges, hogy a jegyesek *oly lelki állapotban* legyenek, melyben az eljegyzés tényét megérteni és felfogni képesek; e szerint tehát az örültek, eszelősök, siketnéma s egyuttal vak személyek, s teljesen részegek mindaddig, míg részegségük tart, érvényes módon el nem jegyezhetik magukat.³⁾

c) Az eljegyzés idején a jegyesek közt *semmiféle olyatén bontó vagy tiltó házassági akadálynak nem szabad fölforogni*, a mely csak fölmentés által lenne megszüntethető. — A bontó vagy tiltó házassági akadály mellett kötött eljegyzés még akkor sem válik érvényessé, ha a jegyesek ama föltétel alatt jegyzik el magukat, hogy az eljegyzés után a házassági akadálytól való fölmentésért fognak folyamodni. Ugyanis ha az eljegyzés pillanatában bontó akadály forog fönn a jegyesek közt: az általuk kötött házassági ígéret jogilag érvénytelen házasságra vonatkozik; — ha pedig tiltó akadály fordul elő, akkor ismét tilos, s erkölcsileg lehetetlen dolog képezi az ígéret tárgyát; — s így mind két esetben érvénytelen a házassági ígéret, mert ama föltétel és remény, hogy t. i. az egyházi előljárásság meg fogja adni az akadálytól való fölmentést: nem teheti a kölcsö-

¹⁾ C. 4. 5. 12. 13. despon. imp. (IV. 2.)

²⁾ U. o. c. 7. 8. De eme jogukat elvesztik a jegyesek, ha az eljegyzést esküvel erősítették meg. V. ö. c. 10. U. o.

³⁾ C. 24. de sponsal. (IV. 1.)

nös ígéretet érvényessé, mert — csak tőlünk függő dolgot lehet érvényesen megigérnünk. — De megjegyzendő, hogy ha egy férfi és nő a fönnebb említett föltétel alatt jegyzik el magukat, bár eljegyzésük érvénytelennek tekintetik, mindazáltal erkölcsileg kötelezve vannak a házassági akadálytól való fölmentésért folyamodni, s mindaddig nem szabad magukat mással eljegyezni, míg folyamodványukra tagadó válasz nem érkezett.¹⁾ Ellenben, ha oly bontó vagy tiltó akadály forog fön a jegyesek közt, mely idővel önmagától megszűnik (p. o. a szükséges kor hiánya, szentelt idő, ideiglenes szüzességi fogadalom) vagy a mely akadálnak megszűnése a házaselektől függ (p. o. a házassági tilalom) — az eljegyzés érvénytelennek nem tartatik.²⁾

Az eljegyzés érvényéhez a jegyesek szülőinek beleegyezése ugyan nem szükséges, de ha a szülőknek alapos kifogásaik vannak a létrejött eljegyzés ellen: hatalmukban áll, annak fölbontását az egyházi előjáráságnál sürgetni.

2. *Az eljegyzésnek mint szerződészerű ténynek érvényéhez a következő feltételek szükségesek:*

a) Az eljegyzés alkalmával mindkét félnek *valóságos, komoly és kellő megfontolás után létesült házassági ígéretet kell tennie*. E szerint tehát a színleg, tréfás modorban vagy felhevült állapotban p. o. mulatság vagy bál alkalmával, túlcsapongó öröm, vagy ellenkezőleg valamely nagyobb félelem benyomása alatt tett házassági ígéretek érvényeseknek nem tekinthetők. — Mindazonáltal a külsőleg megtörtént házassági ígéretet a külbíróság mindenkor valódi és komoly ígéretnek tartja, s ezért a ki az ellenkezőt vitatja, kellő érvekkel, azaz tanuk által vagy a körülményekből köteles bebizonyítani, hogy az eljegyzésre valódi és komoly szándéka nem volt.³⁾

b) *A házassági ígéretet mindkét fél köteles határozott módon azaz vagy nyílt szavakkal, vagy pedig olyatén jelek és cselekmények*

¹⁾ De ezen kötelezettség csak akkor áll elő, ha a fölmentési kérelemre elegendő okaik vannak.

²⁾ Vajjon a vegyes házasságra vonatkozó eljegyzések az egyházi fölmentvény megnyerése előtt érvényesek-e vagy sem? még nincs jogilag eldöntve; — de valószínű, hogy az ily eljegyzések, habár a vegyes házasságnál megkivántató föltételek már eleve kikötettek volna is, a fölmentés megnyeréséig érvénybe nem lépnek. — Némelyek azonban úgy vélekednek, hogy az olyan országokban, hol a katolikusok és protestansok egymással békében élnek: a vegyes vallásuak eljegyzései is érvényesek. A magyar szerzők közül Csiky is (336. lap) eme nézet mellett van.

³⁾ Ha színleges eljegyzés következtében valamely férfi a nőt szüzességétől megfosztotta: a jogtudósok szerint erkölcsileg arra kényszeríthető, hogy vagy lépjen házasságra az elcsábított nővel, vagy pedig adjon neki illendő kárpótlást.

által kifejezni, a melyek csupán csak eljegyzési szándékot jelenthetnek. — Ennélfogva tehát a közelebbi ismeretség a férfi és nő közt, kölcsönös szerelmi vallomások, általános ígéretek, szerelmes levelek váltása, csókolódzás, kölcsönös ajándékok, s minden ígélet nélkül történő egyszerű gyűrű vagy kendőváltás, magukban véve eljegyzés létesülésére nem elégségesek.

c) *Az eljegyzésnek kölcsönös megegyezés folytán kell történnie;* azaz mindkét félnek kölcsönösen meg kell ígérnie, hogy egymással házasságra fognak lépni, s a tett ígéletet kölcsönösen el kell fogadniok, mert az eljegyzés szerződészerű tény, s azért csak úgy lesz érvényessé, ha a szerződő felek a szerződés tárgyára nézve kölcsönösen megegyeznek.¹⁾

d) A házassági ígéletnek csak *egy bizonyos s meghatározott személyre kell vonatkoznia:* vagyis a férfi csupán csak egy névszerint meghatározott nőnek tehet házassági ígéletet, s a nő csak egy férfinak ígérheti oda kezét. — E szerint, ha valamely férfi azt ígéri, hogy három nővér közül az egyiket nőül fogja venni: ígérete eljegyzésnek nem tekintetik.

Végre e) a házassági ígéletnek mindkét részről *szabadon, azaz az eljegyzendő személyre vonatkozó tévedés-, nagyobb félelem-,²⁾ igazságtalan erőszak-, és kényszerből menten³⁾ kell történnie.*

A görög nem egyesülteknél és protestánsoknál szintén szokásban van az eljegyzés, melynek érvénye a katolikusokéval azonos elvek nyomán ítéltetik meg. A görögök egyházi joga azonban az eljegyzés érvényét a szülők beleegyezésétől teszi függővé, kivéve, ha a férfi saját szorgalma árán szerzett vagyonnal bír, s a nőnek is saját vagyona van, s egyuttal nagykorú. — A protestánsoknál is legtöbb helyütt az eljegyzés érvényéhez a szülők beleegyezése szükségesnek tekintetik.

¹⁾ A szigorú jog szempontjából az is megkíváncsatná, hogy a kölcsönös ígélet, s annak kölcsönös elfogadása egyszerre történjék; mindazonáltal, ha az egyik fél által tett ígéletet a másik nem azonnal, hanem csak később, de még akkor midőn az előbbinek ígérete jogilag érvényben áll, fogadja el: az eljegyzés érvényesnek tekintendő. P. o. ha a férfi megtette a házassági ajánlatot, de a nő megfontolási időt kér, s ezt a férfi elfogadja, — a nő válaszáig a férfi részéről érvényben áll a házassági ígélet, s ép azért tilos neki időközben mással jegyet váltani; de ha mégis váltana, az újabb eljegyzés, bár törvénytelenül történt, de érvényesnek tekintetik. — Ugy szintén akkor is érvényes az eljegyzés, ha az egyik fél p. o. a férfi a házassági ígéletet megteszi s a nő azt egyszerűen elfogadja a nélkül, hogy ő is kölcsönös ígéletet tenne.

²⁾ C. 15. de sponsal. (IV. 1.)

³⁾ C. 11. de desponsat. impub. (IV. 2.)

198. §. Az eljegyzés létesülésének s megerősítésének különféle módjai.

Az eljegyzés külső formáságairól az egyház mit sem határozott; tehát a jegyesek tetszésétől függ: vajjon élő szóval, írásban, avagy mindkét módon; személyesen avagy valamely megbízott által;¹⁾ magányosan avagy tanuk jelenlétében ohajtják-e magukat eljegyezni. — A szülők által serdületlen gyermekeik nevében kötött eljegyzés, csakis a gyermekek serdült korában s ugyanazok beleegyeztével juthat érvényre. Hasonlókép a serdültek nevében, szülői közbenjárás mellett létesült jegyváltás is az érdekelt gyermekek nyílt vagy hallgatag jóváhagyása után válik érvényessé. — Továbbá az eljegyzés vagy *föltétes* vagy *föltétlen* lehet. — A kikötött feltételek ismét fölfüggesztők (*conditiones suspensivae*) vagy föloldók (*resolutivae*), a szerint a mint a házassági ígélet érvénye vagy valamely föltétel teljesültétől függ; vagy a külömben érvényes eljegyzés egy bizonyos eset beálltával eleve felbontottnak nyilvánítatik. Az eljegyzés föltételeinek physicaillag és erkölcsileg lehetségeseknek, és megengedetteknek kell lenniök; mert külömben az eljegyzés semmisnek tekintetik.

Az eljegyzés érvénye ellen netán felmerülhetők kételyek eloszlatására, avagy az utólag egyenesen megtámadott érvény beigazolására különféle óvszabályokat szokás alkalmazásba venni. Ugyanis 1. a jegyváltás rendszerint tanuk előtt megy végbe; néha pedig a házassági ígélet írásba foglaltatik, avagy eskü által is megpecsételtetik. — 2. A jegyesek a csaknem általánosnak mondható szokás szerint a házassági ígélet jelvényeül egymás közt gyűrűt vagy kendőt váltanak. — 3. Olykor-olykor az egyik vagy másik jegyes javára nászshozomány biztosittatik; vagy végre 4. az egyik fél *kötbért* vagyis *zálogot* (*arha*) ad a másiknak. A zálog mind az adományozó, mind az elfogadó elé sajátságos törvényt szab; t. i. az adományozó, ha házassági ígéletét beváltotta, vagy igazságos oka van azt be nem váltani: a zálogot visszakövetelheti; de ha ok nélkül lép vissza: a zálogot elvesziti; s viszont az elfogadó fél, ha alapos okai vannak a visszalépésre: a nyert zálogot visszaadva, a házassági ígélet betöltésétől fölmentetik; de ha ok nélkül nem tel-

¹⁾ A megbizottak által kötött eljegyzésekről következőket kell tudnunk: a) megbizottul bármely serdült személy alkalmazható; b) a ki azonban csak egy bizonyos és meghatározott személylyel köthet eljegyzést s c) megbizását másra át nem ruházhatja; d) ha a megbízó, megbizási parancsát visszavonja: a megbizott érvényes eljegyzést nem eszközölhet.

jesíti ígérését: a történt egyezkedés szerint vagy csak ugyannyi, avagy pedig két-három vagy négyszer annyi értékű pénzt vagy tárgyat, mint a menyit a zálog ér, köteles az adományozónak visszatéríteni. — A zálogtól meg kell különböztetni a *bánatpénzt* (*poena conventionalis*), melyet a visszalépő félnek, habár zálogot nem nyert volna is, fizetnie kell.¹⁾

Ama kérdésre nézve: szabad-e vagy sem a jegyeseknek bánatpénzt kikötniök? nem egyezők a jogtudósok nézetei. Némelyek egyáltalában tilosnak vélik a bánatpénzt, minthogy általa a házasságnak szabadon való megkötése akadályoztatik; ellenben mások, kiknek nézetét mi is követjük, azt állítják, hogy csak akkor tilos a bánatpénz kikötése, ha annak fizetésére az igazságos okból visszalépő fél is köteleztetik; míg ha e kötelezettség csupán a jogtalanul visszalépőre háromol: megengedettnek vélelmezendő a kérdéses biztosíték. — A közjogi törvények sem zálogadás, sem a bánatpénz kikötése esetén semminemű jogos visszatérítési igényt nem adnak a sérelmet szenvedett félnek; de hazai törvényeink, jelesen az 1486: 17 és 1492: 38. tczikkek megengedik, hogy szószegés esetén a hűtlen fél ellen az elválás megbüntetése (*poena resultus*) vagy a bánatpénz megvétele céljából per indíttassék.

A görög nem egyesülteknél az eljegyzés érvényéhez a következő formások kívántatnak: a) papi áldás; b) a jegyesek közti gyűrű váltás s egymásnak megcsókolása.

199. §. Az eljegyzés eredményei.

Az eljegyzés eredményeinek megítélésénél különbséget kell tennük a *föltétesen* és a *föltétlenül* kötött eljegyzés közt.

1. A *föltétesen létesült* eljegyzésnél a házassági ígérlet érvénye mindaddig függőben marad, míg nem a föltétel teljesül, s azért az eljegyzés köztisztességi akadályt sem szül²⁾; de a jegyesek kötelesek a föltétel teljesültét bevárni; s ha a föltétel nem teljesül: az eljegyzés sem jut érvényre; ha azonban beteljesül, vagy ha azon fél, kinek javára a föltétel tétetett, ezt elengendi: az eljegyzés föltétlenné válik. Ha a jegyesek a föltétel beteljesülte előtt testileg közöszülnek: az eljegyzés szintén föltétlenné lesz, mert azon jogvélelem áll elő, hogy a jegyesek a föltételről lemondottak, föltéve, hogy a kikötött föltételt egymásnak elengedni hatalmukban volt.³⁾

¹⁾ E szerint tehát, ha a zálog oly feltétel alatt adatnék, hogy azt az adományozó igazságos visszalépés esetén is elvesziti: a zálog a bánatpénzzel egyenlőnek tekintetik.

²⁾ c. un. de sponsal. et matrim. (IV. 1.) in. VI-to.

³⁾ c. 6. de cond. apposit. (IV. 5.) — A trienti zsinat előtt, ha a jegyesek testileg közöszültek, eljegyzésük valóságos házassággá vált, — de napjainkban, midőn határozott forma szükséges a házassághoz, a testi közöszülés nem változtatja az eljegyzést házassággá.

2. *A föltétel nélkül kötött eljegyzés eredményei a következők:* a) *Mindkét jegyes erkölcsileg köteleztetik adott házassági ígéretét beváltani.* És pedig, ha bizonyos határidő volt kitűzve az egybekelésre, ez pontosan megtartandó; egyébkint pedig mihelyt lehetséges meg kell a házasságot kötniök. — Ha az egyik jegyes vonakodik adott ígéretét teljesíteni: a másik fél e miatt az egyházi törvényszék előtt panaszt emelhet. — A vonakodó ellenében használhatna ugyan az egyház kényszerszabályokat is, de mivel ez által a házassági szabadság akadályozva lenne, és sok esetben szerencsétlen házasságok keletkeznének: közönségesen csak intés, buzdítás s rábeszélés által igyekszik az egyház a vádlottat kötelme teljesítésére bírni; s hajthatlanság esetén a hűtlen jegyest világi bíróság útján csakis a panaszos fél kártalanítási igényének megtérítésére kötelezi. b) *Az érvényesen megkötött eljegyzés után, míg az törvényszerűleg föl nem bontatott, egyik félnek sem áll jogában újabb eljegyzést kötni*¹⁾; s ha valamelyik jegyes újabban eljegyezne magát: ezen újabb eljegyzés még akkor sem lesz érvényes, ha esküvel erősítettett meg,²⁾ vagy ha az utóbbi mátká teherbe ejtetett volna is, sőt ha az előbbi eljegyzés érvénye netán megsemmisült: az utóbbi eljegyzés önmagától, az az a jegyesek újabb beleegyezése nélkül érvényre nem juthat.³⁾ c) *Az érvényes eljegyzésből kétféle házassági akadály származik.* Ezek közül az egyik *tiltó akadály*, s meg nem engedi, hogy a két jegyes bármelyike — az eljegyzés érvényben maradtáig — egy harmadikkal törvényes házasságot kössön; a másik akadály *bontó jelleggel bír* s abban nyilvánul, hogy egyik fél sem léphet jegyesének első izigleni rokonával érvényes házasságra. Ez utóbbi akadály az eljegyzésnek érvényes módon történt felbontása után is fennmarad.

A görög nem egyesülteknél az eljegyzés eredményeire nézve ugyanazon szabályok állnak, melyeket a kath. egyház előir.

Az erdélyi reformatusoknál a jegyváltás hatályai szintén csak nem teljesen azonosak a kath. canon-jognak idevágó szabványaival.

200. §. Az eljegyzés fölbonthatása.

Az eljegyzés mint csupán házassági ígéret s nem valódi házasság: fölbonthatatlannak nem tekintetik, s ezért a jegyesek bizonyos esetekben adott ígéretük megtartásától fölmentetnek, vagyis az eljegyzést fölbonthatják. — Az eljegyzés fölbonthatása kétféleképen tör-

¹⁾ c. 5. C. XXVII. q. 2.

²⁾ c. 25. de jure jur. (II. 24.)

³⁾ V. 6. Reg. Jur. XVIII. in VI-to.

ténhetik t. i. vagy *mind a két jegyes jogot nyer a visszalépésre, vagy csak az egyik jegyesnek engedtetik meg a visszalépés, míg a másik félnek ezt tennie tilos.*

1. *Mindkét jegyesnek megengedtetik az eljegyzés fölbontása:*

a) ha mind a két fél közös akarattal, s egyértelműleg eláll az adott ígérettől.¹⁾ Ilyetén elállás még akkor is megengedtetik, ha az eljegyzés eskü által erősített meg, mert az eljegyzés nem egyéb, mint a jegyesek közti kölcsönös szerződés, mely a mint kölcsönös házassági ígélet adása és elfogadása által létesült: hasonló módon vagyis a nyert ígérettől való kölcsönös fölmentés s az adott szó kölcsönös visszavonása által újra megsemmisülhet. b) Ha a föloldó föltétel alatt kötött eljegyzésnél a föltétel bekövetkezik.²⁾ c) Ha a szülők vagy az egyházi előjárók az atyai hatalom alatt levő jegyesek eljegyzése ellen alapos kifogásokat tesznek. d) Ha a jegyesek hibáján kívül, közöttük valamely tiltó vagy bontó házassági akadály keletkezik; de ha erre az egyik, vagy mindkét fél okot szolgáltatott: a hibás fél köteles fölmentvényt kérni. — Ha pedig az egyik fél vétsége miatt oly akadály támadna, melytől fölmentvény nem adatik:³⁾ az ártatlan jegyesnek jogában áll a hűtlen jegyestől kárpótlást követelni.

2. *Csupán csak az egyik jegyes jogot nyerhet az eljegyzéstől való visszalépésre:* a) ha a másik fél az adott hűséget megszegi; a mi négyfélekép történhetik u. m. α) egy harmadik személylyel való testi közösülés; β) egy újabb eljegyzés kötése által;⁴⁾ γ) ha a kötött időben a házassági ígéletett beváltani vonakodik; vagy, ha a házasság megkötésére határozott idő után az egybekelést ok nélkül sokáig halogatja; δ) ha jegyesének tudta s akarata nélkül messze földre, s hosszú időre eltávozik, s nem remélheti, hogy egyhamar vissza fog térni. — Annak meghatározása, hogy ez utóbbi esetben meddig tartozik az elhagyatott fél várakozni: az illetékes bíróságtól függ. — b) Ha az eljegyzés után olyatén fontos körülmények állnak be, melyek alapján józanul fel lehet tenni, hogy ha ama körülmények az eljegyzés előtt ismeretesek lettek volna: az eljegyzés létre nem jött volna. Különösen megengedtetik az egyik félnek a

¹⁾ C. 2. de spons. et matr. (IV. 1.)

²⁾ A fölfüggesztő feltételnek be nem teljesülése tulajdonképen nem semmisíti meg az eljegyzés érvényét, miután az még nem is létezett.

³⁾ P. o. ha az egyik jegyes egy harmadik személylyel házasságot köt, felsőbb egyházi rendet vesz vel, vagy ünnepélyes szerzetesi fogadalmat tesz.

⁴⁾ c. 1. de spons. duor. (IV. 4.)

visszalépés: α) ha valamely jelentékeny változás történik a másik fél *testi vagy szellemi állapotán* p. o. ha a szép külsejü menyasszony föltötte rúttá lesz,¹⁾ valamely undorító betegségbe esik,²⁾ vagy ha bármelyik jegyes megőrül; β) ha hasonló változás történik a másik jegyes *erkölcsi állapotán* p. o. ha a kath. vallástól elpártol,³⁾ vagy ha az eddigelé szelid természetü személy, föltötte dühössé, kegyetlenné válik; pazarlónak, részegesnek bizonyul; vagy ha becsstelenséget szülő valamely bünt követ el; γ) ha a másik félnek *anyagi vagy családi körülményei* váratlan fordulatot vesznek: p. o. ha a gazdag jegyes, anyagilag teljesen tönkre jut,⁴⁾ ha a jegyesek családtagjai közt kiengesztelhetlen harag s gyűlölség támad; s végre δ) ha a körülmények bármily változása folytán a jegyesek közt szerencsés és boldog házasságot remélni nem lehet.

Az elsorolt körülmények mindenkor csak az ártatlan félt jogosítják fel a visszalépésre. De ha az ártatlan fél a beállott változásról tudomást véve, — a visszalépésről nem nyilatkozik, sőt szóval vagy tetteleg arról tesz tanuságot, hogy az eljegyzés érvénye mellett megakar maradni, s főkép ha a megváltozott körülmények után a jegyesek közt testi közösülés történik, — mind ezen esetekben az ártatlan fél az egyoldalú visszalépés jogától elesik.

Vége a mi illeti a visszalépés módját: ha a beállott lényeges változás jogilag és tényleg bizonyosnak vehető: az ártatlan fél szabadon s önmagától is elállhat az eljegyzéstől; de ha az említett bizonyosság hiányzik: a visszalépés csak birói úton engedtetik meg. — S ha a bűnös fél már eleve tudta, de jegyestársa előtt eltitkolta azon okot, mely őt a visszalépésre feljogosítja: az ártatlan fél a bűnöstől kártérítést követelhet.

A görög egyház törvényei a papi áldás mellett érvényesen kötött eljegyzés megsértését valóságos házasságtörésnek nyilvánítják; mindazáltal az eljegyzés felbontását megengedik: a) ha az egyik fél a hűség ellen vét; vagy b) valamely súlyos büntényt követ el; avagy ragályos betegségbe esik; c) ha már a házasság előtt nősztethetetlennek vagy szülésre képtelennek látszik; d) ha az egyik jegyes szerzetessé lesz, püspöki rendet vesz fel, vagy végre e) ha vagyonát veszíti.

A protestans eljegyzések felbontásánál lényegileg a kath. canon-szabályok tekintetnek mérvadókul.

¹⁾ C. 25. de jurejur. (II. 24.)

²⁾ C. 3. de conjug. (IV. 8.)

³⁾ V. 6. c. 5. 6. C. XXVIII. q. 1.

⁴⁾ De viszont, ha a szegény jegyes hirtelen meggazdagszik, ez által a visszalépésre jogot nem nyer.

201. §. Illetékes bíróság az eljegyzési ügyekben és a jegyváltási perek.

I. Az eljegyzés nem egyéb, mint előkészület a házasság szentségére; tehát az eljegyzés érvényét és joghatályait érintő ügyekben csakis az a bíróság lehet illetékes, mely a lényeges házassági ügyek eldöntésénél joggal szerepel, — t. i. az egyházi törvényhatóság. — Ezt tanítja VI. Pius „*Auctorem fidei*” című bullájában; ¹⁾ IX. Pius pedig a *syllabus* 74-ik tételében. ²⁾ De miután az eljegyzéseknél a kötbér, bánatpénz s más hasonló kérdésekre nézve a jegyesek közt olyas perek is előfordulnak, melyek a házasság lényegére semmi vonatkozással sincsenek: mindezen ügyekben a polgári hatóság képez illetékes bíróságot.

Magyarországban a legújabb időkig a szentszékek nem csak az eljegyzés érvényére és joghatályaira vonatkozó, hanem a velük kapcsolatos polgári természetű ügyekben is ítéletet hozhattak; de az 1868. évi 54. t.-czikk 22. §. szelleméből azt kell következtetnünk, hogy szent székeinknek e régi joga megszorítást szenvedett. A mondott törvénycikk ugyanis azon elvet állítja föl, hogy ama házassági perek, melyek a házasság érvényére vonatkoznak, a szentszékek illetékességéhez; a vagyon kereseti perek pedig a polgári törvényszékekhez tartoznak; de ezek mindaddig ítéletet nem hozhatnak, míg a házasság érvénye a szentszékek által megállapítva nincs. Tehát ugyanezen elv alkalmazandó az eljegyzésekre nézve is, melyek a házasság járulékai. E jogvélelmet megerősíti a jog-gyakorlat is, melyszerint jelenleg a polgári törvényszékek előtt az eljegyzésből származott polgári ügyek csak akkor szoktak tárgyalatni, ha már a szentszék az eljegyzés érvényességét megállapította. ³⁾

II. Az eljegyzésből származó perekre nézve a következőket kell megjegyeznünk: 1. E nembeli perek kétfélék u. m. *vagy az eljegyzés érvényességének bebizo-*

¹⁾ „*Propositio, quae statuit sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, quod ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praescripto omnino subiacere; quasi actus disponens ad sacramentum non subiaceat sub hac ratione juri Ecclesiae: falsa, — juris Ecclae, quoad effectus etiam e sponsalibus, vi canonicarum sanctionum profluentis, — laesiva, disciplinae ab Ecclae constitutae derogans.*”

²⁾ „*Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent.*”

³⁾ V. ö. Csiky 159. §.

nyítására vonatkoznak, melyet egyik jegyes tagadásba helyez, vagy pedig ama kérdés körül forognak: vajjon a mindkét fél által érvényesnek ismert eljegyzés jogosan lett-e az egyik fél által fölbontva? 2. Az eljegyzés érvényének bebizonyítására legalább is két tanu; ellenben a fölbontás jogosultságának kimutatására egy kifogástalan tanu is elégséges. Kétség esetén pedig mindig az eljegyzés érvénye ellen hozatik ítélet, s az eskütétel is többnyire a vádlott félnek engedtetik meg. 3. Ha az eljegyzés érvénye, vagy a fölbontás jogtalanság bebizonyított: a bíróság a vonakodó felet a házasság megkötésére nem szokta kényszeríteni, hanem vagy szépszerével igyekezik a perlekedőket kibékíteni, s a vádlottat a házasság megkötésére bírni; vagy pedig, mint béke bíró, oda törekszik hogy a sérelmes fél részére bizonyos kárpótlást biztosítson, vagy végre a feleket a világi bíróhoz utasítja. 4. A kártérítésnél a következő szabályok tartandók szem előtt: a) Kártérítésre nem csak azon jegyes kötelezhető, ki elegendő ok nélkül lép vissza, hanem azon fél is, kinek ugyan alapos okai voltak a visszalépésre, de a ki saját hibája folytán hozta létre az okokat, vagy pedig eleve tudta, hogy köztük a visszalépésre elegendő ok van s azt mégis eltitkolta. b) A kártérítés kétféle u. m. egyszerű és teljes. Első esetben csak a szenvedett veszteség (*damnum emergens*); az utóbbiban pedig ezenkívül még az elmaradt nyereség (*lucrum cessans*) is megtérítettetik, melyet t. i. az elhagyott fél a jövőben házasságból remélt volna. Teljes kártalanítás rendszerint csak a mátka részére s a következő három esetben ítéltetik meg: α) ha a férfi jegyes tisztességes mátkájának szüzességét elrabolta; β) ha a nő az eljegyzés folytán hirbe jött, vagy γ) ha a mátka bizonyos körülmények miatt, p. o. előrehaladott koránál fogva házasságot nem remélhet. (V. ö. Aichner §. 156.)

A kath. jegyesek eljegyzési pereiben mint első, vagyis béke bíró, az illető lelkész szerepel s tőle a szentszékhez intéztetik felebbezés, kivéve az ügy vagyoni oldalát. A vegyes vallásnak eljegyzési pereire nézve az 1868: 48. t.-cikk irányadó.

II. A kihirdetések.

202. §. Általános tudnivalók a kihirdetésekről.

Mielőtt a házasság megkötetnék: a felek nevei a plébánia-templomban háromszor kihirdettetnek, hogy ekként ki lehesen puhatolni: nem forog-e fönn a jegyesek közt valamely általuk nem ismert, avagy szándékosan eltitkolt tiltó vagy bontó házassági akadály. A házasságok kihirdetése (*promulgationes, proclamationes, edicta, denunciationes, banna*) eleintén csakis a franczia nemzetnél uralkodó szokás volt,¹⁾ melyet azonban később a IV. *luterani* zsinat (1215) az összes egyházban érvényes törvényté tett;²⁾ és midőn e törvény sok helyütt elhanyagoltatnék, annak szigorú megtartását a *trienti* zsinat ujjalag elrendelte.³⁾ A kihirdetéseknek

¹⁾ Odon. Eppli. Paris. stat. an. 1198. c. 7. n. 1.

²⁾ C. 3 d. clandest. desponsat (IV. 3.)

³⁾ Sess. XXIV. C. 1. de reform. „*Sacri Lateranensis concilii sub Innocentio III. celebrati, vestigiis inhaerendo, praecipit, ut in posterum antequam matri-*

önkényű elmulasztása ugyan nem teszi a házasságot érvénytelenné, de ha a kihirdetések nélkül egybekelt házastársak közt később valamely bontó házassági akadály fűződöttetük föl: egymástól elválasztatnak, s közönségesen nem nyernek fölmentést, s az időközben nemzett gyermekek törvényteleneknek tekintetnek, még akkor is, ha a felek az akadályról tudomással nem bírtak. Ha pedig a feleknek, avagy a házasság alkalmával jelen volt tanuknak már eleve tudomásuk volt a házassági akadályról: a püspök őket belátása szerint megbüntetheti; s végre azon plébános, ki a kihirdetések mellőztével adja egybe a jegyeseket, hivatalától három évre felfüggesztetik.

203. §. A kihirdetések kellékei, s a kihirdetésektől való fölmentés.

I. A házasságok kihirdetéseknek a trienti zsinat rendelete folytán következő szabályok szerint kell végbe mennie:

1. A kihirdetéseket a jegyesek saját plébánosa vagyis ama hitközség lelkésze eszközli, kinek plébániájához a jegyesek *rendes lakása (domicilium)* vagy *huzamosabb tartózkodási helye (quasi domicilium)* tartozik.

Eme szabály kellő megtartására szabatos meghatározást kell adnunk a rendes lakhelyről és a huzamosabb tartózkodási helyről.

Rendes lakhelynek (domicilium verum), azon hely mondatik, a melyen valaki *tényleg és azon szándékkal telepedik meg, hogy ott állandóan tartózkodjék*. Tehát a rendes lakhelyhez két föltétel kívántatik, u. m. *állandó tartózkodási hely választása, s ottani tényleges lakás* Vajjon valaki valósággal ama szándékkal telepedett-e meg egy bizonyos helyen, hogy ott állandóan tartózkodjék, a következő jelekből ismerjük meg: a) ha az illető ama helyre áthelyezte javainak nagy részét; vagy b) ha ugyanazon helyen ingatlan birtokot szerzett; c) ha ugyanott polgári jogokat nyert, vagy végre d) ha a kérdéses helyen már hosszabb idő, vagyis legalább 10 év óta, és pedig állandóan tartózkodik. Ha még ily módon sem lehetne a rendes lakhelyet meghatározni: akkor az illető egyénnek eskü alatt tett nyilatkozata dönti el a kételyt. Némely egyéneknél azonban nem a fönnebb elősorolt föltételek, hanem a törvény határozza meg a rendes lakhelyet, s ezek az előbbiekkal ellentétben, kik *önkéntes lakhelylyel*

monium contrahatur, ter a proprio contrahentium paracho, tribus continuis diebus festives in eccla inter missarum solemnias publice denunciatur, inter quos matrimonium sit contrahendum; quibus denuntiationibus factis, si nullum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii, in facie ecclae procedatur.“

(*dom. arbitrarium*) biróknak tekintetnek: *szükségképeni rendes lakhelyre utaltaknak* mondatnak. Így p. o. a számüzötteknél a számüzetés helye; a katonákra nézve az állomásozási hely; a nyilvános hivatalnokokra nézve ama hely, hol hivatalukat teljesítik; a házasságban nemzett és örökbe fogadott gyermekekre nézve (mindaddig, míg saját lakhelyet nem alapítottak) az atya vagy gyámatya lakhelye, — tekintetik szükségképi rendes lakhelynek. Végre léteznek oly egyének is, kik két vagy több rendes lakhellyel bírnak.

Huzamosabb tartózkodási helynek, vagyis *quasi domiciliumnak* ama hely neveztetik, melyen valaki hosszabb idő alatt fogantatható célból, huzamosabb ideig tartózkodik, a nélkül azonban, hogy szándéka lenne ugyanott állandóan megtelepedni. A *quasi domicilium*hoz tehát szintén két föltétel szükséges, u. m. valamely helyen való tényleges tartózkodás, s ama szándék, melyszerint az 1. ető egyén ugyanott huzamosabb ideig (az év nagy részén át, vagy legalább is félévig) ohajt maradni. Jogilag véve ugyan, mihelyt megkezdí valaki az ily helyen való tartózkodását: ugyanott *quasi domicilium*ot nyer; de a házasságot illetőleg szükséges, hogy legalább is egy hónapon át azon helyen lakjék.¹⁾ Ezek szerint tehát *quasi domicilium*mal bírnak: a tanulók azon helyen, hol tanulmányaikat végzik; a hivatalnokok ott, hol hosszabb időt igénylő hivatalos teendőiket végzik; a cselédek és napszámosok ama helyen, hol szolgálatban vannak. Ellenben ha valaki utazás közben huzamosb ideig marad valamely helyen; ha valaki mulatság, felüdülés, vagy gyógykezelés végett p. o. fürdőben huzamosb ideig tartózkodik: eme helyen nem nyer *quasi domicilium*ot.

A mi a kóbor életet folytató egyéneket illeti, kiknek sem rendes lakhelyük, sem *quasi domicilium*uk nincs: ezekre nézve azon plébános tartatik illetékesnek, kinek területén az illetők a házasságralépés idején tényleg tartózkodnak.

A lakhelyre vonatkozó imént kifejtett jogi elvek előre bocsátása után a kihirdetések helyéről a következő szabályokat állíthatjuk fel:

- Ha a jegyesek két külömböző plébániához tartozó rendes lakhellyel bírnak: a kihirdetésnek mind a két helyen végbe kell menni.
- Ha jegyesek mindegyike, vagy csak az egyik is két vagy több rendes lakhellyel bír: a kihirdetés valamennyi lakhelyen eszközendő.

¹⁾ Ben. XIV. Const. „*Paucis abhinc*“ 19. Mart. 1758. — Nálunk Magyarorszáiban a *quasi domicilium* szerzéséhez, az illető helyen való *hat heti* tartózkodás kívántatik.

c) Ha jegyesek egyike vagy másika a rendes lakhelyen kívül még quasi domiciliummal is bír: a házasságot, mindkét helyen ki kell hirdetni; kivéve, ha a rendes lakhelyen már évek óta nem tartózkodnék; mert ekkor elég, ha a quasi domiciliumban történik a kihirdetés. Ha pedig a rendes lakhely mellett több quasi domiciliumok lennének a jegyeseknek: a domiciliumon kívül csak az egyik szabadon választott quasi domiciliumban kell a kihirdetést eszközölni. d) Ha a jegyesek kevéssel a kihirdetés előtt változtatják lakásukat, legyen az akár domicilium, akár quasi domicilium — és az új lakhelyen még hat hétig nem tartózkodtak: a hirdetéseket mind az új, mind a régi lakhelyen, hol a jegyesek legutoljára legalább is ha hétig laktak — végre kell hajtani. e) Ha a jegyeseknek csupán quasi domiciliumuk van, s itt legalább is egy év óta tartózkodnak: akkor elégséges, ha itt hirdettetnek ki; de ha még egy év óta nem bírnak ott lakással, születési helyükön is kihirdetendők. f) Ha pedig a jegyesek sem domiciliummal, sem quasi domiciliummal nem bírnak: ama helyen, hol házasságra lépnek, továbbá születési helyükön is kihirdetendők. De az ily személyeket csak a püspök engedélye mellett s kellő ovatos-sággal lehet egybeadni.

A mi illeti magát a *kihirdetés tényét*: a) A hirdetésnek a *plébániai templomban* s szent miseközben kell történnie. — Ha a jegyesek fiók-egyházban laknának, akkor itt is valamint az anyaegyházban is eszközözendő a kihirdetés. Továbbá noha a trienti zsinat rendeletében eme szavakat olvassuk: „*ante missarum solemniam*.” — de azért, elkerülhetlenül nem szükséges, hogy a mise alatt végezze a pap a kihirdetést; mert azt megteheti a mise előtt vagy mise után; ugy-szintén a prédikáció után is, a mint ez p. o. nálunk is szokásban van. A déleesti isteni tisztelet alkalmával nem szabad a kihirdetést véghez vinni, kivéve ha tán a pap elfelejtette volna délelőtt a hirdetést megtenni.¹⁾ b) A kihirdetésnek három egymásutáni vásár- vagy ünnepnapokon kell történnie. Ünnepnap alatt csak oly ünnep értendő, mely az összes egyházban, az egész országban, vagy az egyházmegyében egyaránt megtartatik; tehát a helybeli fogadalmi ünnepeken, ugy-szintén köznapokon, bármily nagyszámu hívek gyülnének is össze a templomban: a hirdetés eszközölése tilos. — Az ünnepeknek egymásutáni következtése aként értendő, hogy egyrészt a megkezdett hirdetés egy vásárnap, vagy ünnepnapon se hagyassék el, s egy nap csak egy hirdetés történjék; másrészt pedig az ünnepnapok közt egy vagy két köznap

¹⁾ S. C. C. in Avennionem oct. 25. 1856.

legyen, — tehát közvetlen egymásután következő két ünnepnapon nem szabad kihirdetést eszközölni. De némelyek azon véleményben vannak, hogy az első és második hirdetést így is lehet eszközölni, s hogy csak a második és harmadik kihirdetés közt kell egy vagy több napnak lenni. c) A kihirdetés alkalmával világosan meg kell említeni a jegyeseknek, valamint szülőknek vezeték- és keresztnévét, továbbá születése és lakhelyét, állapotát, korát, s egyéb ismertető jeleit; de a szégyenítő és megbélyegző körülmények, p. o. a törvénytelen származás, mellőzendők. Továbbá megemlítendő, hogy hányadszor történik a kihirdetés; valamint azon netalán előforduló körülmény is, hogy a jegyesek a 2-dik és 3-dik vagy csupán a 3-dik hirdetéstől fölmentést nyertek, s végre a hivek fölszólítandók, hogy ha valamelyikük a jegyesek közt valamely házassági akadályt tudna kötelességének tartsa azt a plébánosnak bejelenteni.¹⁾ d) A kihirdetés hatálya csak bizonyos ideig tart, mely azonban közjogilag nincs meghatározva (néhol 2, másutt 6 hóig), — melynek lejártával, ha a házasság létre nem jött, a kihirdetések ismétlendők. e) Ha a kihirdetések alatt a jegyesek ellen házassági akadály vádja emeltek: a további hirdetések beszüntetnek s az ügy az egyházi hatóság elé terjesztetik. Ha ily esetben kitűnik, hogy a vád alaptalan, s csak gonosz akaratból származott: a vádló büntetéssel sujtatik.²⁾

II. A kihirdetéstől való fölmentést a trienti zsinat rendelete szerint csak a jegyesek illetékes püspöke adhatja meg.³⁾ Ha a jegyesek két külön megyében laknak: a trienti zsinat magyarázatára rendelt Congregatio határozatának értelmében⁴⁾, vagy mind a két fél püspökétől kell fölmentést kérni, vagy pedig elégséges, ha csak az egyik fél püspöke ad fölmentést, a másik fél püspöke pedig egyszerűen annyit bizonyít, hogy a hatósága alá tartozó jegyesre semmi házassági akadályt nem tud. Külömben pedig, ha bármely körülménynél fogva ez utóbbi bizonyítványt könnyű szerével megszerezni nem lehetne, s igen valószínű, hogy semmi házassági akadály sincs a jegyesek közt: elégséges, ha ama jegyes püspöke ad fölmentést, kinek megyéjében az egybekelés történni fog.⁵⁾ Sőt némely helyeken

¹⁾ Eme kötelesség elmulasztása halálos bűnnek tekintetik.

²⁾ C. 3. de claud. despon. §. 2. (IV. 3.)

³⁾ Sess. XXVI. C. 1. de reform. matrim: „*Nisi ordinarius ipse expedire iudicaverit, ut praedictae denuntiationes remittantur, quod ipsius prudentiae et iudicio s. synodus relinquit.*“

⁴⁾ In Visen. 29. apr. 1616.

⁵⁾ Aichner p. 507. Szeredy II. 1042. lap.

p. o. Németországban a püspökök közmegegyezése folytán mindenkor csak azon püspök adja a dispensatiót, kinek megyéjében a házasság létre fog jönni.¹⁾ De nálunk Magyarországon az ily esetekben mindkét fél püspökéhez szokás felmentésért folyamodni.

A hirdetésektől való felmentés vagy mind a három, vagy csupán az egyik hirdetésre vonatkozik, vagy pedig a fölmentés ereje által megengedettetik, hogy a hirdetés valamely megszüntetett ünnepen vagy köznapon történjék.²⁾ Mind a három hirdetéstől való felmentés a következő okoknál fogva engedhető meg: 1. Ha valószínűnek látszik, hogy a háromszori hirdetés beteltéig a házasság rosakaratúlag meg fog akadályoztatni. 2. Ha attól kell tartani, hogy a jegyesek különböző koruk, állapotuk, vagy vagyoni viszonyaiknál fogva a kihirdetés alkalmával gúny tárgyává lesznek. 3. Ha oly személyek akarnak egybekelni, kik már hosszabb idő óta ágyasságban éltek, de a világ őket valóságos házastársaknak tartotta. 4. Ha a nyilvános ágyasságban élő személyek, halálos ágyon gyermekeik törvényesítése végett egybe akarnak kelni; mivel pedig sokszor nincs elegendő idő arra, hogy a püspökhöz folyamodás intéztessék: néhol a püspökök az espereseket avagy az egyik vagy másik plébánost fölhalmozzák, hogy ily jegyeseket a kihirdetéstől felmenthessék, — sőt ha a közeli halál veszélye nem engedi, hogy a helybeli plébános az ily felhatalmazotthoz folyamodjék: neki is megengedettetik a kihirdetés nélkül való egybeadás; de kötelességében áll, utólag a püspököt a dologról értesíteni. 5. Ha főúri családhoz tartozó jegyesek akarnak egymással házasságra lépni. 6. Ha titkos akadály miatt érvénytelenül kötött házasságot a trienti forma szerint kell érvényesíteni. 7. Ha ugynevezet lelkiismereti házasság kötöttetik (l. alább 235. §.)

Az egy- vagy pedig két hirdetéstől való fölmentésre engedély adatik: ha a jegyesek a három hirdetés bevárása által valamely lelki vagy vagyonbeli veszélynek, avagy pedig botránynak tennék ki magukat; főleg pedig, ha attól lehet tartani, hogy a teherbe ejtett menyasszony esküvő előtt megszüli a gyermeket.

A görög nem egyesülteknél szint' azon elvek szerint történnek a kihirdetések, mint a kath. egyházban, azzal a különbséggel, hogy a görögöknél a kihirdetések mellőztével kötött házasság semmisnek tekintetik.

A magyarhoni protestansok a II. József császár által 1786. Mart. 6-ikán kiadott s később valóságos törvényvé vált (1791: 26. t.-cz.) rendelet erejével hasonló-

¹⁾ Aichner p. 508.

²⁾ S. C. C. 3. juli 1780; 10. april 1833.

kép a háromszori hirdetésre utaltattak. Felmentést a kihirdetések alól a politikai hatóság, névszerint az alispán, városban a tanács, vagy általában a cultus minister engedélyez. A kihirdetések elmulasztásával avagy ez alóli felmentés nélkül történt házasságok semmisek. Felmentés alkalmával a jegyesek eskü alatt tartoznak bebizonyítani, hogy tudomásuk szerint köztük, semmiféle házassági akadály sem forog fenn. — *Az erdélyi reformatu* egyházban II. József rendeletének eltörültével (1791: 34. t.-cz.) a kihirdetésektől való felmentés az egyházi joghatóságra szállott vissza. Erre nézve az 1840-iki egyházkerületi közgyűlés következőleg intézkedett: A házasság kihirdetése alóli felmentés joga az erdélyi ref. egyház kerületben létező egyházmegyékben a superintendensi vizsgálat alatt álló egyházakban a superintendenst, illetőleg az általa megbízott papot illeti. Felmentési jogot gyakorolnak saját egyházmegyéjük területén az esperesek is; de szabadságában áll kinek-kinek felmentésért egyenesen a superintendenshez folyamodni. A felmentés előtt a jegyesek esküt tesznek arra, hogy köztük fenforgó akadályt nem ismernek. *A hirdetések elmulasztása csak tiltó s nem bontó akadályt képez.*

204. §. III. A jegyesek vizsgálat alá vétele.

Mielőtt a plébános a házasulandókat megeskütné, köteles őket kettős célból vizsgálat alá venni. Egyrészt azért, hogy a jegyesek személyes vallomásaiból, s ha a szükség úgy kívánná, az általuk fölmutatandó okmányokból kiderítse: megvannak-e a házasság érvényéhez, vagy törvényszerű megkötéséhez kívántató kellékek; más részt pedig, hogy biztosságot szerezzen magának a felől: eléggé jártasak-e a házasulandók a hit igazságaiban; ismerik-e kellőleg a házasság célját, s a házastársi kötelmeket.

I. Az előbbi cél elérésére szükséges, hogy a jegyesek az eljegyzés után a plébános előtt személyesen megjelenjenek, ki azután négy szemközt külön kihallgatja őket, s kitudakolja tőlük: vajjon nincs-e köztük valamely házassági akadály, — vajjon szabad akaratból határozták el magukat a házasság megkötésére? nem tettek-e egy más személynek házassági ígéretet? avagy Istennek szüzesség fogadalmát? stb.

Továbbá némely esetekben különféle okmányokat is kívánhat a plébános a jegyesektől. Ily okmányok: a) *A keresztlevel*, melyet ama jegyes tartozik előmutatni, ki nem azon plébániában született, hol az esküvés történni fog. Ha valamely jegyes nem lenne képes keresztlevelét megszerezni, mivel p. o. neve nincs beíratva az illető anyakönyvbe, vagy mivel az illető mint kisedd korban elhagyatott árva, nem ismeri születése helyét: az úgy a püspök elé terjesztendő, a ki ha elegendő érvek harcolnak a jegyesnek megkereszteltetése mellett: a kívánt okmány előállításától fölmentést adhat. b) *Szabad vagy özvegy állapotról való bizonyítvány*, oly személyekre nézve, kik

a házassági frigy megkötésének helyén ismeretlenek, vagy kiknek előbbi házastársuk más plébánia területén halt meg. c) *Szentszéki ítélet*, azon jegyesek részről, kiknek előbbi házassága az egyházi bíróság előtt semmisnek nyilvánított. d) *Házassági engedély*, oly egyéneknél, kik csak a polgári hatóság engedélye mellett léphetnek házasságra, mint p. o. nálunk Magyarországon némely kisebb hivatalnokok (l. 230. §.) vagy a védköteles, avagy katonai állásu egyének. e) *Hirdetési bizonyítvány és elbocsátó levél*, azon fél részről, ki más plébánián lakik. Az előbbi okmány arról tanuskodik hogy a másik fél plébániáján is végbe mentek a kihirdetések; az utóbbi okmány erejével pedig az egyik fél plébánosa a másikat felhatalmazza az esketési szertartás végzésére. Az elbocsátó levélről megkülönböztetendő a *felhatalmazási levél (delegatio)*, mely azon esetben szükséges, ha az esketést végző pap egyik jegyesre nézve sem illetékes plébános. Végre f) ha a házasság megkötésénél az egyik fél nincs jelen, hanem maga helyett valamely megbízottat küld, — eme megbízott köteles a megbízatról szóló okmányt előmutatni.

II. A mi pedig a második cél elérését vagyis annak kipuhatolását illeti: birnak-e a jegyesek a hit elemeiben kellő jártassággal? szükséges, hogy a plébános vagy a segédlelkész, a jegyesekhez intézett kérdések által, meggyőződést szerezzen magának arról: vajjon tudják-e a házasulandók mindazon hitigazságokat, melyek az örök üdv elnyerésére, — mint a dogmatikusok mondani szokták, *necessitate medii et paecepti* szükségesek? Továbbá tudják-e a miatyánk és üdvözllet imádságát, az apostoli hitvallást, az Isten tiz és az egyház öt parancsát, a hit, remény, szeretet, és bánat érzelmeinek fölgerjesztését.¹⁾ Végre szükséges, hogy a vizsgálattevő pap a jegyeseknek a házasság céljára és kötelmeire vonatkozólag részletes oktatást adjon. — A vizsgálatnak ez utóbbi része a művelteknél, kikről föltételezhető, hogy hitüket jól ismerik, vagy egészen elmaradhat, vagy csak röviden végzendő. Ellenben ha kitűnik, hogy a jegyesek járatlanok a hitágazatokban: több ízben is tartoznak oktatásra megjelenni s mindaddig nem bocsáttatnak az egybekelésre, mig az oktatásnak kellő sikere nincs. Ha azonban az ily oktatásnál a pap egyik vagy másik jegyest nehezebb fölfogásúnak, vagy pedig tompa elméjűnek tapasztalná, azért nem kell őt a házasságtól le-

¹⁾ „*Quum nemo ad matrimonium admitti possit, qui ignorat orationem Dominicam, salutationem angelicam, symbolum aplicum, praecepta Dei, et ecclae, actus fidei, spei, charitatis, et contritionis et ea praesertim, quae sciri debent necessitate medii.*“ Syn. Leodic. 1851. p. 162.

tiltani, hanem gyakrabbi oktatás által legalább azt kell eszközölni, hogy a jegyes a hit legfőbb igazságait melyeket *necessitate medii* szükséges tudni, helyesen ismerje, a többiekről pedig szintén némi fogalommal birjon.¹⁾ Azon kérdésre nézve: vajjon mely időben, — s ha a jegyesek két külön plébániához tartoznak, melyiknek plébánosa előtt kell az imént leírt kettős vizsgálatot megtartani: közjogi törvény nem létezik. De a józan ész követelménye szerint az első vizsgálatnak a kihirdetések előtt kell megtörténnie, míg az utóbbi a kihirdetések után is megejthető, habár ohajtandó, hogy ez is a hirdetések előtt menjen végbe. A mi pedig vizsgálat helyét illeti legtöbb helyütt azon szabály uralkodik, hogy azon plébánián, hol az egybekelés történik, eszközöltek mind a két vizsgálat; néhol pedig azon elv szerint „*ubi sponsa, ibi sponsalia*“ az első rendbeli vizsgálat a menyasszony plébánosa előtt történik; az utóbbi vizsgálat pedig mindkét félnek lelkésze által külön tartatik meg; de ilyenkor azon félnek plébánosa, ki az esketési szertartást végzi, a másik fél plébánosa által a hitbeli ismeretekre vonatkozó vizsgálat eredményéről tudositandó.

A jegyes-vizsgálat alkalmával a plébános arra is köteles figyelmeztetni a házasulandókat, hogy a házasságot, mint élők szentségét, kegyelem állapotába igyekezzenek felvenni s hogy ezért az egybekelés előtt gyónjanak meg, és vegyék magukhoz az Oltáriszentséget; de mivel a jegyesek bűnös állapota a házasságot érvénytelené nem teszi, ezért, ha valamilyen jegyes egyáltalán vonakodnék az esketés előtt meggyónni: e miatt a plébános a házasságtól őt le nem tilthatja.

C) A házassági akadályok.

1. Általános tudni valók.

205. §. A házassági akadályok fogalma.*)

A házasságnak, mint már többször említettük, létoka a két különnemű személynek azon *kölcsönös meggyjegyzésében áll*, mely szerint föloldhatlan életközösségre lépnek egymással; tehát valódi házasság csak akkor és ott létesülhet, hol ezen kölcsönös megegyezés meg van, a hol pedig az hiányzik, ott nincs valódi házasság. De miután a házasság isteni intézmény, a keresztényekre nézve pedig

¹⁾ Ben. XIV. de syn. dioec. l. 8. c. 14.

*) V. ö. Csiky 166. §.

szensség: ezért a házasulandók közti kölcsönös megegyezés csak úgy lehet érvényes, ha az a házasságra, mint isteni intézményre, s mint szentségre vonatkozó törvények értelmében létesül. Ennél fogva tehát, ha a jegyesek közt oly körülmények fordulnak elő, melyeknél fogva az életközösségre nézve lehetetlen megegyezniök, vagy ha megegyezésük a házasság isteni intézményére vonatkozó törvényekkel ellenkezik; vagy végre, ha a jegyeseknek megegyezése ellentétbe jő az egyháznak, mint a szentségekre nézve illetékes joghatóságnak a házasság érvényére nézve előírt szabványaival: — mind ezen körülmények semmissé teszik a házasságot.

De továbbá az egyháznak hatalmában áll egyéb olyatén törvényeket is szabni, a melyektől nem tétetik ugyan a házasság érvénye függővé, de a melyeknek meg nem tartása mégis tilossá, meg nem engedhetővé teszi a házasságot. Minden oly esetben midőn az imént említett törvények értelmében a házasság érvényesen vagy törvényesen meg nem köthető: házassági akadály áll elő. Tehát *házassági akadályoknak oly körülmények neveztetnek, melyek egy bizonyos férfi és nő között a házasságnak érvényes vagy törvényszerű megkötését meg nem engedik.*

206. §. A házassági akadályok felosztása.

A házassági akadályok (*impedimenta matrimonii*) különfélék lehetnek, ugyanis:

1. *Tekintve eredményüket*, mint a fennebbi §-ban láttuk, két-félék, azaz *bontó (imped. dirimentia)* és *tiltó (imp. impedientia)* akadályok a szerint, a mint a házasságot vagy semmissé, érvénytelenné, vagy csupán meg nem engedetté, törvénytelenné teszik.

2. *Forrásukra nézve* a házassági akadályok vagy *isteni* vagy pedig *emberi törvényen alapulnak (imped. iuris divini, et humani.)* Az előbbiek a házasságnak, mint isteni intézménynek lényegével és természetével ellenkeznek; az utóbbiak pedig vagy az egyháznak, mint a házasság szentségére nézve illetékes hatóságnak, a házasság érvényét vagy törvényes voltát meghatározó törvényeivel nem egyeznek meg, vagy pedig az államnak a házasság polgári eredményét illető szabványaival állnak ellentétben.

3. *Az idő tartamát tekintve* a házassági akadályok vagy *örökösök* vagy pedig *ideiglenesek*, amint t. i. vagy olyanok, melyek önmaguktól soha el nem enyésznek s csak dispensatio által szüntethetők meg, p. o. a vérrokonság; vagy pedig oly természetűek, hogy időfolytával önmaguktól is elenyésznek p. o. a korhiány, szentelt idő.

4. *Terjedelmükre nézve vagy általánosak (imp. absoluta)*, ha t. i. egy bizonyos személyre nézve bárkivel létesítendő házasságot érvénytelenné tesz p. o. a nősztehetetlenség; vagy pedig *részlegesek (relativa)*, ha nem bárkivel, hanem csak bizonyos meghatározott személyekkel való egybekelést nem engedik meg, p. o. a rokonság vagy sógorság.

5. *Keletkezési idejüket tekintve* a házassági akadályok vagy *megelőzők (imp. antecedentia)* vagy *utólagosak (imp. subsequentia)*, a mint t. i. a házasság előtt léteztek, vagy pedig csak a házasság megkötése után keletkeztek.

6. *Ismeretes voltukra nézve* vagy *köztudomásuak* azaz *nyilvánosak (imp. publica)* vagy pedig *titkosak (imp. occulta)*, a mint t. i. az akadályokról bizonyos helyen általánvéve mindenki vagy pedig csak néhány személy bír tudomással.

7. Tekintve *az eljárást, mely szerint a házassági akadály vádja az egyházi törvényszék elé vihető*: a házassági akadályok két-félék, u. m. *magánjogik (imp. juris privati)*, a melyek a házasulandók java és haszna miatt rendeltettek, s a melyek ellenében csak is az illető felek emelhetnek vádat, p. o. a nősztehetetlenség, félelem és erőszak; vagy pedig *közjogiak (imp. juris publici)*, melyek a közjó tekintetéből rendeltettek, s a melyek ellenében bármely személy vagy maga a egyházi hivatal is vádat indíthat.

8. Tekintve *a házassági akadálytól való fölmentés lehetőségét*: vagy *fölmentés alá esők (imp. dispensabilia)* vagy pedig *fölmentést meg nem engedők (imp. indispensabilia)*, a szerint, a mint az egyházi hatóság alapos okoknál fogva az akadályoktól fölmentést adhat, vagy adni szokott, avagy pedig a fölmentvényt meg nem adhatja vagy megadni nem szokta.

Az alábbiakban a házassági akadályokról részletesen szólván, először az *egyházi tiltó*, — azután a *bontó akadályokról* értekezünk; s végül a honunkban létező *polgári tiltó akadályokról* fogunk említést tenni.

207. §. Ki állíthat fel házassági akadályokat?

Mielőtt a házassági akadályokat részletesen megismertetnők: ama fontos s már a fentebbiekben (196. §.) némileg érintett kérdést kell eldöntenünk: *vajjon kinek, az egyháznak-e avagy az államnak áll jogában házassági akadályokat létesíteni?*

E kérdésre a következő két kath. jogi tétellel felelünk:

Tiltó házassági akadályokat egyaránt felállíthat az egyház és állam; ellenben

Bontó házassági akadályok létesítésére egyedül az egyház bir jogosultsággal.

I. Az első tételt a jogtudósok egyértelműleg elfogadják, tehát annak bővebb bizonyítgatásába nem is bocsátkozunk. Elég legyen annyit mondanunk, hogy az egyház a szentségek kiszolgáltatója és kezelője lévén: valamint egyéb szentségek, úgy a házasság szentségének törvényszerű kiszolgáltatása körül is mintegy természetesen szabályrendeleteket alkothat. Minthogy pedig a tiltó házassági akadályok is a házasság törvényes megkötésének szabályozására irányulnak: ennél fogva az egyház azok felállítására okvetlenül jogosultsággal bir. — De mivel másrészt a házasság a társadalmi lét egyik alapját képezi, s mint ily intézmény több rendbeli polgári eredményeket szül: ezért az államnak is joggal kell birnia arra, hogy a házasság polgári eredményeit bizonyos feltételektől függővé tehesse, s e szerint a házasságot bizonyos körülmények közt betilthassa; vagy más szavakkal: tiltó házassági akadályok létesítésére az állam is jogosultsággal bir.

II. A második jogi tételt, vagyis azon állítást, hogy bontó házassági akadályok létesítésére, csakis az egyház bir jogosultsággal, — az újabb kori jogtudósok közül sokan kétségbe vonják, azt vitatván, hogy nem csak az egyház, hanem az állam is joggal felállíthat bontó akadályokat; s hogy az egyház a bontó akadályok felállítására vonatkozó jogát az államtól nyerte.

Ezen téves vélekedés ellenében mi bebizonyítandjuk,

Először: Hogy bontó házassági akadályokat csakis az egyház s nem az állam állíthat fel.

Másodszor: Hogy az állam még az egyházzal együttesen sem gyakorolhatja a bontó házassági akadályok létesítésének jogát.

Harmadszor: Hogy az egyház nem az államtól nyert felhatalmazás, hanem eredeti jog alapján határozhatja meg a bontó akadályokat.

A) Hogy bontó házassági akadályokat csakis az egyház állíthat fel, kitűnik a következőkből: 1. Némely házasságok azért érvénytelenek, mert a házasságra vonatkozó természeti, vagy pozitív isteni törvényekkel ellenkeznek. Ily esetben csupán az egyház nyilváníthatja eleve érvénytelennek a házasságot, vagyis ő határozhatja meg a bontó házassági akadályt, mert egyedül ő bir jogosultsággal a természeti és isteni törvények magyarázására. 2. Más házasságok ismét azért érvénytelenek, mert az egyház üdvével, melynek elérése abszolút, s áthághatlan törvényt képez, állnak ellentétben: ekkor újra

csak az egyház határozhatja meg a bontó házassági akadályt, mert egyedül ő lehet arra nézve illetékes bíró: mi ellenkezik, s mi nem, saját üdvével. Előfordulhatnak ugyan oly házasságok is, a melyek az állam céljaival ellenkeznek, de noha az állam megtiltja az ilyen házasságokat, s noha azoknak megkötése az illető polgárookra nézve tilossá válik: mindazáltal érvénytelenné nem lesz, minthogy az állam céljainak foganatosítása nem tekinthető abszolút és áthághatlan törvénynek s e szerint az állam által felállított házassági akadályok mindig csak tiltó, s nem bontó jelleggel bírnak. 3. A házasság már az ószövetségben is vallásos dolognak s nem polgári ügynek tekintetett; az új szövetségben pedig a házasság szentségi méltóságra emeltetett; tehát valamint az ó szövetségben: úgy — és pedig nagyobb joggal, az új szövetségben is a házasság lényeges ügyeinek rendezése, s e szerint a bontó házassági akadályok meghatározása is az egyházat s nem az államot illeti meg. 4. Az egyház a bontó akadályok meghatározására és újabbak rendelkezésére vonatkozó jogával kezdettől fogva élt.¹⁾ 5. A trienti zsinat az egyháznak kérdéses jogát nyíltan elismerte, s annak tagadását a következtkező szavakkal kárhoztatta: „*Si quis dixerit, ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse: anathema sit.*”²⁾ A Syllabus pedig eme tételt kárhoztatja (60) „*Ecclesia non habet potestatem impedimenta, matrimonium dirimentia inducendi, sed ea potestas civili auctoritati competit, a qua impedimenta existentia tollenda sunt.*”

B) De az állam az egyházzal együttesen sem gyakorolhatja a bontó házasságok meghatározásának jogát, mert ez *egyedül és kizárólag az egyházat illeti meg*. Ugyanis: 1. A kik az államnak is jogot tulajdonítanak a bontó házassági akadályok felállítására, azon véleményből indulnak ki, hogy a házasságnál a szerződés a szentségi

¹⁾ Igy p. o. Krisztus Urunk a házasságot felbonthatlannak nyilvánítván (Máté XIX. 9. — Luk. XVI. 18.) a köteléki akadályt (imp. ligaminis) határozta meg. Sz. Pál a valláskülömbőségi akadályt (I. Cor. VII. 12.—15.) állapította meg. Az elvirai zsinat (305), s nem sokára utánna az új caesarei a sógorsági; Siricius pápa (Epl. ad. Himerium Sracon.) a köztisztességi (publicae honestatis); az ancyrai zsinat (314) a nőrablás stb. akadályt állították fel.

²⁾ Sess. XXIV. can. 4. de Sacr. matrim. Eme canonnak digmaticus jellegét a syllabus elég világosan jelzi midőn eme tételt kárhoztatja (70). „*Tridentini canones, qui anathematis censuram inferunt illis, qui facultatem impedimenta dirimentia Ecclesiae negare audeant, vel non sunt dogmatici vel de hac mutuata potestate intelligendi sunt.*”

jellegtől elválasztható, már pedig a fentebbiek szerint eme nézet téves, s így a reá alapított vélemény sem fogadható el. 2. Az egyház a bontó házassági akadályok rendelkezésére vonatkozó jogát soha sem osztá meg az állammal, de sőt ha olykor-olykor az állam a kérdéses jogra igényt kezdett formálni: ez ellen az egyház mindenkor tiltakozott s azért gyakran az oly házasságokat is érvényeseknek tekintette, melyeket az állam mint törvényeivel ellenkezőket érvényteleneknek nyilvánított.¹⁾ 3. Mintán a ker. hivek házassága valószínű szentség, s a szentségek érvényének az összes egyházban mindenütt egyenlő feltételektől kell függeni: ezen egység a házasság szentségére vonatkozólag nem lehet föntartható, ha annak érvényére nézve különböző államokban, különböző feltételek léteznének. 4. Mivel a polgári törvények nem mindenkor egyeznek meg az egyházi törvényekkel: azért felette vizás helyzet támadna ha az egyházi és polgári hatalom egyaránt jogosítva lennének bontó házassági akadályok létesítésére; mert igen könnyen megeshetnék, hogy néha az egyház nem ismerné el az állam által alkotott bontó házassági akadályokat; vagy megfordítva, az állam vetné el az egyház által létesített akadályokat: ennek azután az lenne a következménye, hogy a polgárilag érvénytelen házasságot az egyház gyakran érvényesnek tartaná s megfordítva az egyházzal érvénytelen házasságok polgári szempontból érvényeseknek tekintetnének; s ekként az állam és az egyház közt örökös békétlenség uralkodnék, s a hivek folytonos kételkedésben lennének a felől, vajjon a házassági ügyekben melyik hatalomnak engedelmeskedjenek.

C) A mondottakból önkényt következik, hogy az egyház a házassági ügyekben, nem mint az állam megbízottja, hanem mint tulajdonképeni hatalommal felruházott hatóság gyakorol törvényhozási jogot. Ugyanis: 1. Miután az állam a fentebbiek szerint sem egyedül és kizárólag, sem pedig az egyházzal egyenjogúlag nem rendelkezhetik a házassági ügyekben: igen természetes, hogy illetén ren-

¹⁾ Így p. o. noha több helyen a polgári törvények a rabszolgáknak házassági frigyét nem tekintették törvényes egyességeknak, hanem csak egyszerű *együtt-lakásnak* (*contubernium*): az egyház azonban az illetén házasságokat is érvényeseknek tartotta. Hasonlóképen tiltakozott az egyház a trienti zsinaton a szász és frank népeknek ama törvénye ellen, mely az idegen országbeliakkal való házasság érvényét el nem ismerte. Továbbá a trienti zsinat előtt létesült clandestin házasságokat is érvényeseknek nyilváníta az egyház, s hasonló módon nyilatkozott a kiskoriáknak szülei ellenére történt házasságairól is, melyeket több ország törvényei nem tartottak érvényeseknek.

delkezési jogot az egyházra semmi czimen nem bízhatott. 2. Az egyház a bontó házassági akadályok felállításánál kezdettől fogva mai napig az államtól teljesen függetlenül és önállólag jár el; sőt míg egyrészt a canoni akadályoknak az állam részéről való elismerését mindenha megkövetelte; addig más részt az állam által ne talán felállított bontó akadályokat, ilyenekül soha el nem fogadta. Tehát vagy azt kell mondanunk, hogy az egyház joghatósági körét túllépte, vagy pedig azt, hogy Krisztustól nyert a kérdéses ügyekben rendelkezési jogot. Az előbbi a sz. Lélek által vezérelt egyházzal állítani nem lehet, tehát az utóbbi nézetet kell vallanunk. 3. A syllabus (69) a következő tételt kárhoztatván: „*Ecclesia sequioribus seculis dirimentia impedimenta inducere coepit, non jure proprio, sed illo jure usa, quod a potestate civili mutuata erat*” — szintén tanuságot tesz arról, hogy az egyház a házassági ügyekre vonatkozó joghatóságát nem az államtól nyerte.

II. Az egyház által rendelt házassági akadályok.

1. Tiltó akadályok.

208. §. a) Szentelt idő; b) házassági tilalom; c) eljegyzés; d) egyszerű fogadalom.

Az egyházi hatalom által rendelt s jelenleg is érvényes¹⁾ tiltó házassági akadályokat eme versben szokás elősorolni:

*Sacratum tempus, vetitum, sponsalia, votum,
Impediunt fieri, permittunt facta teneri (connubia).²⁾*

De ezen vers hiányos, miután egy tiltó akadály, t. i. a *felekezeti különbség* nem foglaltatik benne. Tehát az egyházi tiltó akadályok száma öt, u. m. *szentelt idő (sacratum tempus)*, *házassági tilalom (vetitum)*, *eljegyzés (sponsalia)*, *egyszerű szüzességi fogadalom (votum)* és *felekezeti különbség (mixta religio)*.

¹⁾ Hajdanta egyéb tiltó akadályok is voltak, p. o. a vezeklési idő; az u. n. *impedimentum catechismi*, mely szerint a catechumenek és azoknak tanítói közt nem jöhetett létre a házasság; s több más vétségek, melyek eme versben foglaltatnak:

*„Incestus, raptus sponsae, mors mulieris,
Susceptus propriae sobolis, mors presbyteralis,
Vel si poeniteat solemniter aut monialem
Accipiat: prohibent haec conjugium sociandum.”*

²⁾ Magyarul: „*Szentelt idő, tilalom, jegyváltás, szüzi fogadmány,
Házasság gátlók; mi ha történt, megmarad épen.*”

I. Szentelt vagy zártidő. A házasságok megkötését bizonyos időszakokban (*feriae*) a pogány rómaiak törvényei sem engedték meg, tehát az egyház is kezdettől fogva illendőnek találta a menyegzők tartását az év némely szakaiban s főleg akkor megtiltani, midőn a hivek böjtölésre s bűnbánati gyakorlatra lévén utalva, a vigadozás- és mulatsággal járó házasság kötések által jelzett kötelmük teljesítéséről — mintegy természetsszerűleg megfelelkezzenek. — Hajdanta a zárt vagy szentelt idők tartása nem vala mindenütt egyenlő így p. o. honunkban az 1493-iki esztergomi tartományi zsinat a septuagesima vasárnaptól kezdve hamvazó szerdáig; és a keresztyáró napok elsejétől pünkösd nyolczadáig közbeeső időt is a zárt időhez számítja.¹⁾ A trienti zsinat e részben is határozott és egyaránt megtartandó köztörvényt óhajtván létesíteni elrendelte,²⁾ hogy ezentúl mindenütt az *advent első vasárnapjától vízkeresztig, s hamvazó szerdától fehér vasárnapig bezárólag* terjedő időszak tekintessék zártidőnek. De a trienti zsinat ugyanezen rendelete szerint a zárt idő alatt is csak az ünnepélyes menyegzők tiltatnak, míg a csendben tartott házasságok megengedvék. Ünnepélyes menyegzők alatt pedig olyanok értetnek, melyeknél a házasulandók sz. mise alatt, vagy azután ünnepélyesen megáldatnak, s a menyasszony zajos módon, azaz násznép kíséretében vezetetik a házhoz, s ugyanott zene, táncz és lakmározás tartatik. Némely országokban, így honunkban is, a zárt idő alatt, nemcsak az ünnepélyes, hanem a csendes házasságkötések is tilosak, s ezért nálunk, a kérdéses két időszak alatt püspöki felmentvény nélkül menyegzőt tartani egyáltalán nem szabad.

II. A házassági tilalom alatt az esketésnek, egyes esetekben alapos oknál fogva elrendelt ideiglenes betiltását értjük. Házassági tilalom elrendelésére jogosítva vannak: 1. A *római pápa*, ki fontos okoknál fogva oly hatálylyal is megtilthatja a házasság megkötését, hogy tilalmának áthágása nem csak törvénytelenné, hanem érvénytelené is teszi a házasságot.³⁾ 2. A *megyés püspök* vagy *káptalani helyettes* főleg a következő esetekben: a) ha a házasulandók egyike ellen valaki egy már előbb kötött s hűtlenül felbontott eljegyzés czimén pert indít; b) ha a házasulandók közti rokonság vagy egyéb

¹⁾ V. ö. Szeredy R. 1049 lap. Egyebütt a zárt időhöz számittatik még a septuagesima vasárnaptól husvét nyolczadáig terjedő időszak; és Ker. sz. János ünnepét megelőző három hét. (c. 10. C. 33. q. 4. — c. 4. de feriis II. 9.)

²⁾ Sess. XXIV. c. 10 *de reform. matrim.*

³⁾ Ugyanis, ha a pápa általános érvényű bontó akadályokat állithat fel: egyes esetekben is létesíthet ugyanily akadályt.

bontó akadály gyanúja merül fel; c) ha attól lehet tartani, hogy a tervezett házasság vagy botrány avagy czivódások szülő anyjává lesz. — Az oly plébános, ki püspöki tilalom ellenére egybe adja a jegyeseket: hivatalától megfosztható; a házaselek ily esetben mindaddig mig házasságuk érvénye ki nem derül,¹⁾ egymástól elválasztatnak. 3. A *jegyesek plébánosa* is elrendelheti a házassági tilalmat, és pedig ugyanazon okoknál fogva, a melyek miatt a püspöki hatóság; s ezen kívül még akkor is, ha a jegyesek a hit ágazataiban nem bírnának kellő jártassággal; vagy ha a házasságkötéshez szükségelt valamely okmányt még meg nem szereztek, vagy megszerezni nem képesek. De a plébános minden egyes esetben köteles az általa elrendelt tilalomról a püspöki hivatalt értesíteni; s a jegyesek a plébánosi tilalom ellen a püspöknél panaszt emelhetnek.

A házassági tilalom bármily egyházi hatóság részéről származzék: mindig csak ideiglenes akadály vagyis csupán addig tart, mig a tilalom okának megszűntével az illető egyházi előjáróság azt vissza nem vonja.

III. Az *eljegyzés*. Már a föntebbiekben említettük, hogy az eljegyzés folytán a jegyeseknek erkölcsi kötelességükké lesz a házasságra vonatkozó ígéretüket beváltani; ennél fogva tehát annak, a ki magát érvényesen eljegyezte, mindaddig, mig jegyváltásának érvénye törvényszerűleg föl nem bontatott, valamely más személylyel házasságra lépnie tilos; mindazáltal e tilalom ellenére történt egybekelés érvényesnek tekintetik, mert az eljegyzés, mint egyszerű házassági ígéret a valóságos házasság kötését érvénytelenné nem teheti. De a hűtlenné lett jegyesre büntetés szabható.²⁾

IV. Az egyszerű *szüzességi fogadalom* mint házassági akadály négyféle lehet, u. m. 1. *valamely congregatióban vagy pedig a világban megtartandó örök szüzesség fogadalma*; 2. *szerzetes rendbe való lépés fogadalma*; 3. *felsőbb egyházi rendek fölvételének fogadalma*; 4. *nőtlen vagy hajadoni élet fogadalma*.

A négyféle egyszerű fogadalom ugyan egyaránt törvénytelenné teszi a házasságot; de a különböző fogadalomnak kötelező ereje az egybekelés után különböző módon marad fenn. Ugyanis a) a ki örök szüzességi fogadalmat tett: mindaddig, mig fogadalmától fölmentve nincs: a *debitum coniugale* nem követelheti; de azt a másik fél kérelmére teljesíteni köteles;³⁾ továbbá az örök szüzességi foga-

¹⁾ c. 3. de matrim. contra interdictum Ecclae. (IV. 26.)

²⁾ c. 22. sponsal. (IV. 1.)

³⁾ *Forubský* 285. s ennek nyomán Szeredy (II. k. 1051. lap) azt állítja,

dalmat tett egyén házastársa elhunytá után újabb házasságra még akkor sem léphet, ha előbbi házasságra nézve utólagos dispensatiót nyert. b) A házastárs, kinek a tett fogadalom szerint szerzetessé kellett volna lennie: mindaddig, míg a házasságot végre nem hajtottá köteles fogadalmát teljesíteni, — ha pedig felmentvény nélkül mégis végre hajtáná a házasságot, vétket követne el, — de ezen túl már szabadon kérheti s teljesítheti a házasság testi kötelmét, s házastársának beleegyezése nélkül szerzetes rendbe nem léphet, de ennek halála után a fogadalom érvénye újra föléled. c) A ki a felsőbb rendek fölvételére tett fogadalmat: ha házastársának beleegyezését kinyerheti: szintén köteles fogadalmát teljesíteni, de ha eme beleegyezést kinyernie nem sikerül: a házasság végrehajtására jogot nyer. Azonban a házastárs elhunytá esetén a régi fogadalom ereje újra feléled. d) Végre a ki nőtlenségi vagy hajadoni életre nézve tett fogadalmát szegi meg, miután annak megtartása a házasság megkötése után már lehetetlenné vált: sem a debitum coniugálétól, sem a második házasságtól nem köteles tartózkodni.¹⁾

e) A felekezeti különbség vagyis a vegyes házasságok tilalma.

Irodalom: Döllinger: Über gemischte Ehen. Regensb. — Kutschker: Die gemischte Ehen. Wien 1838. — Peronne: Über die gem. Ehen, übersetzt von Axinger. Augsb. 1840. — Roskoványi: De matrimonijs mixtis. Quinque ecl. 1843. — Frey: Dissert. can. de matrim. mixt. Lovan. 1847. — Csajághy: Párbeszéd a vegyes házasságokról 1843. (Megjelent Vegyes műveiben. Temesvár 1870). — Oltványi: Vegyes házasságok és az új polgári törvénykönyv. Temesvár 1854. — Fessler: Zur Orientirung über die gem. Ehen in Österreich. Wien 1861. — Schulte: Über gem. Ehen etc. Prag 1862.

209. §. A vegyes házasságok tilalmának okairól.

A felekezeti különbség tilalma abban áll, hogy az egyház a katolikus és nem katolikus (eretnek, szakadár) keresztények közti házasságokat meg nem engedi. E tilalom közönségesen *vegyes házasság tilalmának (imped. mixtae religionis)* neveztetik.

hogy a ki örök szüzességi fogadalma után lép házasságra, 2 hónapig nem csak nem kérheti, de nem is teljesítheti a debitum coniugálét. Azonban nézetünk szerint ezen szabály inkább akkor állhat, ha az egyik házastárs szerzetes rendbe való lépési fogadalmat tett, mert csak ezen eset, s nem örök szüzességi fogadalom analog a házastársnak azon alább kifejtendő privilegiumával, mely szerint a házasság megkötése után 2 hónapig szabadságukban áll a debitumot a másik fél akarata ellenére is meg nem adni, sőt a másik fél ellenkezése daczára is szerzetes rendbe lépni.

¹⁾ Gury. 1583.

Az egyház kezdettől fogva kárhoztatta¹⁾ a vegyes házasságokat s igyekezett a híveket azoktól visszatartani, mindazonáltal a már megkötött vegyes házasságokat érvényteleneknek soha sem tartotta.²⁾ Az okok, melyek miatt az egyház a vegyes házasságokat nem helyeselheti, következők: 1. A vegyes házasságok ellenkeznek a házasság céljával. Ugyanis a házasságnak egyik főcélja a házastársak legbensőbb szellemi egyesülésében, s ebből kifolyólag az örök üdvösség kölcsönös előmozdításában áll. Már pedig oly egyének közt, kik a legfőbb szellemi szükséglet, vagyis a vallásos hitre nézve egymással meg nem egyeznek: valódi szellemi egyesülés nem képzelhető; s azok, kik különböző vallási fogalmakkal és elvekkel bírnak: egymást az örök üdvösség elnyerésében elő nem segíthetik. 2. A vegyes házasságoknál a kath. fél ama veszélynek teszi ki magát, hogy nem kath. élet-társa által szabad vallásgyakorlatában akadályoztatni, vagy pedig a kath. hittől való elpártolásra fog csábíttatni.³⁾ 3. Miután a kath. hívő a házasságot szentségnek tartja: nem kath. személylyel lépven házasságra áthágja azon egyházi fegyelmet melyszerint nem katholicust valamely szentségben részesíteni tilos (*prohibita communicatio in sacris cum acatholicis.*) 4. A vegyes házasságból származó gyermekek vallásos nevelése, mind a szülőkre, mind a gyermekekre nézve számtalan bajt és veszélyt okoz. Ugyanis közönségesen mind a két szülő saját vallásában óhajtaná, gyermekeit nevelni ebből azután gyakori versengések, viszálykodások, s ama félre nézve, kinek ohaja nem teljesül: lelkiismeret-furdalások támadnak. A mi pedig a gyermekeket illeti, ezek természetsszerűleg egyaránt szeret-

¹⁾ A vegyes házasságok kárhoztatva lettek az *elvirai* (313 c. 16) *arlesi* (314 év c. 11), *calcedoni* (451), *pozsonyi* (1309), *kölnei* (1654), *paderborni* (1688) zsinatokon. A sz. atyák hasonlóképp a vegyes házasságok ellen nyilatkoznak, valamint számos római pápa is, kinek kárhoztató iratai *Kutschker* „*Die gemischten Ehen*,“ s *Roskoványi* „*De matrimoniis mixtis inter catholicus et protestantes*“ című munkáiban olvashatók.

²⁾ *Trullai* zsinat ugyan (692 év c. 72.) a vegyes házasságokat érvényteleneknek nyilvánította, de eme zsinat határozatai tudva levőleg pápai megerősítést nem nyertek.

³⁾ Mikép lehetne remélni, hogy a buzgó protestans hidegen és szótlanul nézze katolikus társának olyatén vallásos gyakorlatait, melyek az ő elvei szerint csak babonának tartandók, p. o. a bold. szűz és a szentek és ereklyéiknek tisztelete, keresztvetés, bűjtölés stb. És ha a protestans fél katolikus élettársait gúnyos és csipős megjegyzésekkel illeti: ennek a legtöbb esetben azon következménye lesz, hogy a kath. fél, az insultációktól menekülendő, vallásos kötelmeinek teljesítését lassankint abba hagyja; sőt a mi még rosszabb, s a mi már nem egyszer megtörtént a külvilágban buzgó kath. házastárs, csak hogy a folytonos zaklatásoktól meneküljön, a kath. vallástól, meggyőződése ellenére is elpártol.

vén és becsülvén atyjukat és anyjukat: sajátos lelki küzdelem és habozás szállja meg keblüket, midőn azt kell tapasztalniok, hogy szülőknek vallásos nézetei egymással össze nem egyeztethetők. Nem tudják a még önálló ítéletre képtelen magzatok: vajjon az egyformán szeretett két szülő közül melyiknek vallásos nézetét és elveit kövessék, s tartsák igaznak; s ekként lelkükben természetszerűleg vagy vallási kételkedés (skepticismus) vagy pedig valási közöny (indifferentismus) ver gyökeret. Vegyük hozzá azon lehetőséget is, hogy a kath. házastárs halála esetén, a kath. vallásban nevelt magzatok ama veszélynek lesznek kitéve, hogy az életben maradt szülő a kath. vallástól való elpártolásra fogja őket bírni.

Az imént mondottakból kitűnik, hogy az egyház korántsem vallási türelmetlenségből, hanem a házastársak s a magzatok örök s ideiglenes boldogságának érdekében nem helyeselheti a vegyes házasságokat. De különben ugyanazon okok, melyek a kath. félre nézve a vegyes házasságot tilossá teszik: a valódi vallásos meggyőződéssel bíró nem kath. félt is, bizonyára elrettenthetik a vegyes házasságoktól, s ép azért a kath. egyház keblén kívül levő felekezetbeliek közt is számosan találkoznak, kik ellenzik s kárhoztatják a vegyes házasságokat.¹⁾

210. §. A vegyes házasságokra vonatkozó egyházi fegyelem.

A kath. egyházban hosszú ideig általánosan elfogadott s gyakorlatilag is érvényben maradt elvkint uralkodott, hogy t. i. kath. hívő nem kath. egyénnel, sakis pápai felmentés melletts csupán akkor léphetett házasságra, ha a nem kath. fél a kath. vallásra áttért s mindkét nemű gyermekeinek a kath. hitben való neveltetését megígérte. Továbbá a kath. egyház újabb időkig azon elvet vallotta, hogy mindazon tartományokban, hol a trienti zsinatnak határozatai kihirdettettek vagy pedig elfogadva lőnek: *a házasság érvényére vonatkozó trienti formának megtartására, a protestánsok is kötelezvék*; s hogy e szerint eme forma ellenére történt tisztán protestáns vagy vegyes házasságok kath. szempontból érvényteleneknek tekintendők. Azonban később,

¹⁾ Maga a reformatio kezdeményezője Luther; továbbá Kalvin is kárhoztatták a vegyes házasságokat. Az 1563-iki reform. lyoni zsinat csak azon esetben engedte meg a reformatusoknak a kath. hivel való házasságot, ha ez utóbbi a ref. válást fölvette, a montpellier-i refor. zsinat 1598-ban a vegyes vallású házastársakat egybeadó lelkészeket hivatalvesztésre ítélte. Hasonlókép a debreczeni gyűlés 1567-ben hivatalvesztési büntetést szabott azokra, kik a vegyes vallásukat egybeadni merészlik. (V. ö. Szeredy II. k. 1180. l.)

midőn a protestansok mindinkább elszaporodtak, s a vegyes házasságok gyakoriabbak lőnek, az egyház kénytelen volt a régi fegyelem szigorát enyhíteni. Ugyanis megengedte, vagy jobban mondva elnézte, megtűrte, hogy a kath. hívek pápai vagy püspöki engedély mellett nem kath. személyekkel is házasságra léphessenek, de csakis a következő három feltétel alatt:

1. Ha a nem kath. fél megigéri, hogy élettársát a kath. hit gyakorlatában akadályozni, vagy háborgatni nem fogja, és e mellett

2. beleegyezését nyújtja ahhoz, hogy születendő mindkét nembeli gyermekeik a kath. hitben fognak neveltetni. Eme kettős ígéretnek teljesítését az akatholikus fél néhol írásbeli kötelezvény (*reversalis*) által is megerősíteni tartozik.

3. Ha a kath. fél, igéri hogy igyekezni fog házastársát a kath. hit igazságáról meggyőzni, s annak elfogadására birni.¹⁾

A közjogi törvények értelmében még az eme feltételek megtartásával létesült vegyes házasságoknál sem szabad a plébánosnak olyasmit tenni a miből arra lehetne következtetni, mintha az egyház a vegyes házasságokat helyeselné. Ennél fogva a közjogi szabályok szerint a *plébánosoknak nem szabad a vegyes házasságokat kihirdetni,*

¹⁾ Eme három feltétel kétségtelenül méltányos, mert míg azok megtartását a kath. fél elengedhetlen lelkiismeretbeli kötelességének tekinti, másrészt a nem kath. fél ugyanazon feltételeket vallásos elveinek sérelme nélkül teljesítheti. Ugyanis a) az első feltétel a kath. fél által át nem hágható ama törvényen alapul, melyszert szigorú kötelessége ama vallást, melyet igaznak tart követni s annak parancsait teljesíteni, s ép azért nem szabad neki szándékosan oly körülmények közé helyezni magát, melyekben eme természeti kötelességét kellőleg teljesíteni nem képes. A nem kath. fél pedig, midőn kath. élettársának szabad vallásgyakorlatot enged, nem jó ellentétbe a protestans elvekkel, mert ezek szerint megengedtetik, hogy kiki azt a vallást kövesse, melyet egyéni felfogása szerint igaznak vél. b) A második feltétel, vagyis mindkét nemű gyermekeknek kath. módon való neveltetése szintén szigorú kötelesség a kath. félre nézve, ki egyedül a kath. vallást ismervén igaznak és üdvözítőnek: semmi áron sem engedheti meg, hogy általa nemzett vagy szült magzatai oly vallásban neveltesse, melyet ő tévesnek tart; s a kath. hívő nem nyújthat közreműködést ahhoz, hogy az általa kötött házasság folytán a téves vallás hívenek száma szaporodjék. Ellenben a protestans fél, ki egy vallást sem tart tökéletesnek és hibától mentnek, s ki a protestans és kath. vallást egyaránt üdvözítőnek véli: nyugodt lelkiismerettel megengedheti, hogy gyermekei kath. módon neveltesse, sőt ismervé kath. élettársának vallási elveit: a házastársi szeretet is arra ösztönözheti őt, hogy élettársát a magzatoknak kath. vallásban való neveltetése által megnyugtassa. c) Végre a harmadik feltétel is egészen jogos és természetes, mert ha a kath. fél saját vallását igaznak tartja: természetsszerűleg ösztönöztetik arra, hogy szeretett élettársát ugyanezen vallás igazságáról meggyőzni törekedjék (V. ö. Porubszky §. 303.)

vagy pedig azokat megáldani hanem csupán szenvedőleges jelenlétük (pasiva assistentia) által szentesíthetik meg azokat.

A szenvedőleges jelenlét pedig abban áll, hogy a plébános valamely tiszteségesebb helyen, p. o. a sekrestyében, vagy a plébániai lakban, stola s karing nélkül, egyszerűen kihallgatja a házasulandóknak házasság megkötésre vonatkozó kölesönös nyilatkozatát, de semmiféle imát, semmiféle szertartást nem végez.

A mult század közepén azonban s a folyó század alatt némely helyeken enyhébbé tette az egyház a jelzett közjogi törvény szigorát. Ugyanis XIV. Benedek pápa 1741-ben Németalföld és Belgiumra nézve kijelenté, hogy eme tartományokban az ottani sajátságos viszonyoknál fogva érvényeseknek tekintendők a trienti forma ellenére kötött tisztán protestans, valamint a protestans lelkészek előtt létesült vegyes házasságok is. XIV. Benedek eme határozata idővel más tartományokra is kiterjesztetett.¹⁾ Ugyanezen országokban lassanként azon szokás is behozatott, hogy a plébánosok a törvényes három föltétel megtartásával történő vegyes házasságokat kihirdetik, sőt meg is áldják.²⁾ A római sz. szék eme szokást s főkép a házassági megáldást (*assistentia activa*) egyenesen soha meg nem erősítette, hanem csak hallgatagon helyeselte, vagy jobban mondva elnézte.

Vége, minthogy azon országokban, hol XIV. Benedek constitutioja érvénybe lépett, a világi hatóság elrendelte, hogy azon esetben, ha a kath. lelkész a vegyes házasságot a többször említett három föltétel hiánya miatt kihirdetni és megáldani vonakodik: a protestans fél lelkésze eskethesse meg a feleket: ezért VII. Pius 1830-ban jónak látta a kölni érseki tartományban megengedni, hogy a kath. lelkészek még akkor is kihirdethessék, és szenvedőleges jelenlétük

¹⁾ Azon kérdés eldöntésénél: vajjon XIV. Benedeknek eme nyilatkozata minő jogi jelleggel bír: eltérők a canonisták nézetei. Némelyek ugyanis törvénytárgyarázatnak tekintik azt, mely szerint t. i. XIV. Benedek azt akarta volna kijelenteni, hogy a trienti zsinatnak a házasság megkötési formájára vonatkozó rendelete ezen országok lakóira nem terjed ki, s hogy ennél fogva ugyanez áll egyéb országokra nézve is, hol hasonló körülmények forognak fönn. Ellenben mások azt hiszik, hogy XIV. Benedek nyilatkozata az általános szabályoktól kivételt képző törvénynek tekintendő mely megengedi, hogy a trienti zsinatnak máskülömben érvényes rendeletétől, eltérés történhessék. S ez utóbbi nézet szerint a kérdéses nyilatkozatot egyaránt lehet *dispensationnak* vagy *privilegiumnak* neveznünk, s hogy ez utóbbi nézet az előbbinél valószínűbb kitünik onnét, mert a Benedek-féle nyilatkozat érvénye más országokra nézve mindenkor csak újabb pápai engedmény által terjesztetett ki (V. ö. Philips. 1070 1071 lap).

²⁾ A vegyes házasságoknak *tényleges assistentia* mellett való megáldása Porosz és Bajorországban, Austriában és Magyarországon vált szokássá.

által megerősíthessék a vegyes házasságokat, ha a nemzendő gyermekeknek kath. vallásban való neveltetését a nem kath. fél megígérni vonakodott. Hasonló rendszabályt alkotott később XVI. Gergely Bajorország, Austria és Magyarországra nézve is. — Ellenben mindazon tartományokban, hol XIV. Benedek, VII. Pius és XVI. Gergely pápák újabb engedményei érvényben nincsenek: mai nap is tilos a vegyes házasságokat kihirdetni, vagy megáldani; — s a passiva assistentia is egyedül csak a vegyes házasságokra nézve előírt hármass föltétel megtartása esetén engedtetik meg. S végre azon tartományokban, hol a trienti zsinat határozatai kihirdettettek, vagy elfogadtattak, — ha ugyanott az említett pápai kedvezmények nem érvényesek: a protestáns lelkészek előtt kötött vegyes házasságok semmiséknek tekintendők.

Noha az egyház némely országokban érvényeseknek ismeri a protestáns lelkészek előtt kötött vegyes házasságokat, de ez a kath. hívőnek nem ad arra jogot, hogy — főkép azon esetben, ha a kath. lelkész részéről csak passiva assistentiát remélne ¹⁾ — protestáns lelkész által adassa magát egybe. Ugyanis a kath. fél a protestáns lelkészt semmi tekintetben sem ismerheti a házasság megáldására nézve illetékesnek mert: a) A kath. hívő szemében az egyházi renddel nem bíró protestáns lelkész nem is pap, s ezért kath. szempontból a házasság megkötésénél egészen fölösleges személy, ki előtt a kath. házasulandó egyénnek semmi keresete sincs. b) De különben ettől eltekintve, a protestáns lelkész a házasságot nem tartja szentségnek, hanem egyszerű polgári szerződésnek, s ezért, midőn a kath. fél ily elvet valló lelkész előtt lép házassági frigyre: mintegy magáévá látszik tenni a mondott téves hitelvet. c) Végre a kath. hívő, ki protestáns lelkész előtt köt házasságot: áthágja azon egyházi fegyelmet is, mely szigorúan tiltja, nehogy a kath. hívek eretnekektől, vagy szakadároktól egyházi áldást kérjenek. ²⁾ — Ezen okoknál fogva a *sz. officium Congregatiója*, ³⁾ és VII. Pius pápa ⁴⁾ egyenesen kimondják, hogy súlyos, vagyis halálos bünt követ el mindazon kath. hívő, ki protestáns lelkész előtt lép házasságra. ⁵⁾

A görög nem egyesültek régi egyházjoga, mint már említettük (lásd 437. lap 2. jegyzet) a más vallásuakkal való házasságokat érvényteleneknek nyilvánítá. —

¹⁾ Az *activa assistentia* megtagadása ellen nem lehet kifogása és jogos panasza sem a kath. sem az akatholikus félnek; nem az előbbinek, mert, mint az egyház engedetlen híve nem érdemli meg az egyház áldását, mely különben sem használna neki, ki a bűn állapotában lévén, isteni kegyelemre nem számíthat; de az akatholikus fél sem emelhet panaszt a papi áldás megtagadtatása miatt, mert erre ő, mint az egyház kebelén kívül álló egyén, semmiféle körülmények közt sem tart hat jogos igényt.

²⁾ c. 61—76. C. I. q. 1.

³⁾ 29. Nov. 1672.

⁴⁾ Ad Vicarium ap. dioec. Trevir 23. apr. 1817. „*Si autem loco Parochorum catholicorum ministri acatholici assistant, gravior erit peccatum.*“

⁵⁾ V. ö. Porubszky §. 305.

Oroszországban I. Péter csár (1719) megengedé a vegyes házasságokat, azon kikötéssel, hogy a gyermekek mindenkor az állam vallásában neveltessenek.

A *protestansok* kezdetben szintén ellenézték a vegyes házasságokat (l. 438. lap 1 jegyzet), de utóbb azokat megengedték.

211. §. A vegyes házasságok Magyarországon.¹⁾

I. Hazánkban a múlt század végeig a vegyes házasságokra nézve előirt egyházi törvények egész szigorukban fennállottak, miután azok megtartását a polgári hatóság legkevésbé sem gátolta, de sőt több királyi rendelet, p. o. Mária Teréziának 1749 és 1756-ik évben kiadott rendeletei egyenesen arra utalták a kath. lelkészeket, hogy a vegyes házasságok megkötésénél az akatholikus jegyeseket szépszerével igyekezzenek reá birni, miszerint születendő gyermekeiknek a kath. vallásban való neveltetésére nézve térítvényt állítanak ki. Midőn pedig kitünt, hogy szépszerével bajos reversalist nyerni: egy újabb 1786-ban kiadott kir. rendelet egyenesen kijelenté, hogy ezentul csak azon feltétel alatt engedtetnek meg a vegyes házasságok, ha az akath. fél az egyháztól igényelt térítvényt által mindkét nemű gyermekeinek kath. módon való neveltetésére nézve biztosítékot nyujt. — II. József császár, ki, mint tudjuk, az egyházra nézve számos sérelmes törvényt irt elő, a vegyes házassági ügyeket is megbolygatta, midőn 1781-ik év oct. 25. kiadott rendeletével meghagyta, hogy jövődre tiltva legyen a vegyes házasságok alkalmával térítvényt kérni, s ha netalán mégis adatnának: azok a törvény előtt kötelező erővel ne birjanak. Továbbá pedig a vegyes házasságból született gyermekek vallásos nevelésére nézve az említett királyi leirat azt rendelé, hogy ha az apa kath. vallású: mindkét nemű gyermekei katholikussokká legyenek; ha pedig az anya katholika: akkor csak a nőgyermekek követhetik a kath. vallást, míg a fiúk apjuk vallásában nevelendők. József császárnak eme kath. ellenes rendelete, mintegy ösztönt látszott adni a magyar törvényhozásnak, hogy a vegyes házassági ügyekben ismételve oly törvényeket alkosson, melyek a kath. egyház elveivel össze nem egyeztethetők. Ugyanis az 1790/1-iki országgyűlés 26. teikke erejével a magyar főpapság ellenmondása daczára meghagyatott, hogy a vegyes házasságok mindenkor a kath. lelkész előtt kötendők ugyan.²⁾

¹⁾ V. ö. Szeredy II. k. 1181—1185 lap.

²⁾ Az 1790/1. 26. teikk egyúttal azt is elrendelte, hogy az evangélikus lelkészek a házasulandók hitvallását szorgosan kipuhatolják, s ha az evang. egyházhoz való tartozásuk kétségtelenül ki nem tűnnék: őket a kath. lelkészhez utasítsák. Ha

de a gyermekek vallásos neveltetése a József császár által kiadott rendelet értelmében történjék. Ugyanazon évben (1791.) II. Lipót által kiadott rendelet a térítvényekre nézve azt határozta, hogy azok csak akkor birjanak jogérvénnyel, ha önkénytesen adattak. Ezen rendeletet I. Ferencz királynak 1807-ik év oct. 12-én keltezett királyi parancsa is megerősíté.

Az 1832/6 és 1840-iki országgyűléseken a vegyes házassági ügyek zajos jelenetekre, heves és keserű vitákra szolgáltattak alkalmat. Az előbbi országgyűlésen a protestans képviselők panaszokban törtek ki a kath. plébánosok ellen, kik a vegyes házasságoknál az 1790/1-iki törvény ellenére a protestáns férjektől a fiú gyermekeknek kath. módon való neveltetésére nézve térítvényeket kérnek; s ezért javaslatba hozatott, hogy a térítvények még a multa nézve is érvénytelenekül nyilváníttassanak. De a hosszas vita után sem határozott semmit az országgyűlés s az ügy eldöntése a jövő országgyűlésre halasztatott. E közben némely kath. plébánosok a vegyes házasságok megkötése alkalmával előforduló kellemetlenségeket kikérülni ohajtván: térítvény nélkül is összeeskették a feleket; de ez ellen a főpásztorok határozottan tiltakoztak.¹⁾ Midőn pedig az 1840-ik évben tartott országgyűlésen, mind a két tábla a térítvények megszüntetését javasolná: az akkori herczeg primás Kopácsy saját, valamint püspöktársai nevében kinyilvánítá, hogy a magyar főpapság kész ugyan engedelmeskedni a vegyes házasságra nézve hozandó polgári törvényeknek, de egyházi áldásban csak is azon vegyes házasságokat részesítendi, a melyek a kath. egyház elveivel megegyeznek. Az országgyűlés végeztével a püspöki kar a nehéz helyzeten könnyíteni akarván közös tanácskozás után elhatározta, hogy a római sz. széktől Magyarország részére is olyatén brevét fog kérni a minőt XIV. Benedek a vegyes házassági ügyekben Belgium és Németalföldre nézve engedélyezett; hogy azután az ekkép nyerendő pápai engedmény alapján lehetségessé váljék egy olyatén polgári törvény alakítása, mely a kath. elvek sérelme nélkül kiegyenlítheti a vitás ügyet. A mondott breve kieszközlésére Lonovics csanádi püspök Rómába utazott. Időközben pedig (1840. jul. 2-án) a püspöki kar egy közös körlevelet bocsátott ki a lelkészkezdő papsághoz, melyben meghagyatott, hogy csak azon vegyes házasságok részesíttessék

pedig valamely vegyes házasságot az evang. lelkész áldott volna meg: ez a kath. lelkész előtt megújítandó.

¹⁾ Lajcsák nagyváradai püspök ez ügyben 1839-ik évben megyéje lelkészeihez körlevelet intézett.

nek egyházi áldásban, amelyeknél mindkét nemű gyermekek kath. nevelése biztosítva van; egyéb vegyes házasságoknál pedig pusztán passiva assistentia által erősíttessék meg a házassági frigy. Lovonics püspöknek római utja nem maradt sikertelen, mert a következő év tavaszán azaz 1841-ik év apr. 30-án XVI. Gergely pápa egy brevét intézett a magyar főpapokhoz, mely által a magyarországi vegyes házasságokra nézve bizonyos kedvezmények adattak. Ugyanis kijelenté a pápa, hogy *Magyarországban a protestans lelkészek előtt és két tanu jelenlétében kötött vegyes házasságok érvényeseknek tekintendők.* Ezen pápai engedmény azután nemsokára vagyis 1844. év 3. t.-czik 2. §-a által polgári törvénynyé is vált, s az 1848: 20. t.-czik 6. §-a által pedig a görög nem egyesültekre is kiterjesztetett. — XVI. Gergelynek imént említett breveje, s azzal kapcsolatban *Lambruschini* bibornok államtitkár által kibocsájtott utasítás a magyarországi vegyes házasságok megkötésénél a következő eljárást írja elő: 1. A kath. plébánosoknak ezentúl is köteleességükben fog állani a kath. hivatkozott szepszerével lebeszélni a vegyes házasságról; de ha ennek sikere nem lenne, akkor igyekezzék a kath. jegyes az akatholikus félt reábirni, hogy írásba foglalt térítvény által mindkét nemű gyermekeinek kath. vallásban leendő neveltetésére kötelezze magát. Ha a plébános ez okmányt megnyerte: a vegyes házassági tilalomtól való felmentvényért a püspökhöz folyamodhatik s a felmentvény megérkezése után ép oly módon kihirdetheti s megáldhatja a házasulandókat, mint ez a tisztán kath. házasságnál történni szokott. 2. Ha azonban az akath. fél egyáltalában vonakodik a gyermek kath. módon való nevelésére nézve térítvényt adni: ennek daczára mégis köteles a kath. plébános a jegyeseket kihirdetni, a nélkül azonban, hogy hirdetés közben azoknak vallásáról említést tenne; de az ily jegyesektől az egyházi esketés megvonandó, s egybekelésüknél a pap csak pusztán szenvedőlegesen jelenléte által működhetik. Továbbá az ily esketések alkalmával köteles a plébános a feleket arra figyelmeztetni, hogy házassági frigyük ép oly érvényes, mintha egyházi áldás és szertartás mellett történt volna. Ugy szintén köteles a pap a passiva assistentia mellett kötött házasságokat is bejegyezni a házasultak anyakönyvébe, csak hogy a „*Copulans*“ rovatba ezt kell írnia: „*A kölcsönös megegyezést kijelentették az illető plébános N. vagy általa helyettesített pap N. előtt N. N. plébánia lakon, vagy templomi sekrestyében.*“ A passiva assistentia után a plébános stola illetéket nem követelhet.¹⁾ A kath.

¹⁾ A passiva assistentia mellett házasságot kötő kath. vallású jegyest a

lelkész előtt akár cselekvő akár szenvedőlegesen assistentia mellett megkötött házasságot utólag az akath. lelkésznek is szabadságában áll megáldani. 3. Ha a vegyes házasságról térítvény nem adatik, s a jegyesek a kath. plébános intése daczára a passiva assistentiával nem elégsznek meg, s az akath. lelkész előtt akarnak egybekelni: a kath. plébános ezt meg nem akadályozhatja, mindazáltal elbocsátó levelet nem köteles kiállítani, hanem egyszerűen csak a véghez vitt kihirdetésekről tartozik bizonyítványt adni, melyben egyuttal kijelenti, hogy a jegyesek közt a felekezeti különbségen kívül semmi más akadály nem forog fön.

II. Az 1868. évi 53 törényczikk szabványai a vegyes házassági ügyekre nézve részint megerősítették a régibb törvényeket, részint pedig újabbakat alkottak. — Ugyanis a mondott tezik a következőket írja elő: 1) A vegyes házasságokat mind a két fél lelkésze tartozik kihirdetni, s ha ezt egyik fél lelkésze megtagadná: két tanúnak a felől kiállított, bélyegmentes bizonyítványa mellett, hogy az illető lelkész a hirdetésekre felszólittatott, — az egyik fél lelkészének hirdetése is elégséges. 2) Ha a háromszori hirdetések megtörténte után, valamelyik fél lelkésze vonakodik elbocsátó levelet adni: a házasulandó két tanut küld a lelkészhez, kik azt megkérdik vajjon jelentetett-e be valamely akadály a házasság ellen? Ezután a tanuk bélyegmentes bizonyítványt állítanak ki a lelkész által adott válaszról, mely bizonyítvány ily esetben teljesen pótolja az elbocsátó levelet. Megjegyzendő azonban, hogy ha netalán a lelkész készakarva eltitkolná a neki bejelentett házassági akadályt: nem csupán az egyház részéről fenytendő meg, hanem a polgári hatóság által is 500 forintig fokozható bírság avagy félévig terjedhető fogsággal bünhődik. 3) A vegyes házasság bármelyik fél lelkésze előtt érvényesen megköthetők. 4) A vegyes házasságból született gyermekek közül a fiúk atyjuk, a leányok anyjuk vallását követik.) A törvény rendeleteivel ellenkező bármily szerződés, térítvény, vagy rendelkezés ezután is semmisnek és jogerővel nem

házasság megkötése előtt föl nem oldozhatja a pap bűneitől, miután azon hívő, ki az egyház akarata és parancsa ellenére oly házasságra lép, melyben gyermekeinek kath. módon való neveléséről gondoskodva nincs, súlyosan vétkezik, s csak akkor lehetne róla föltenni, hogy vétkét megbánta, ha a házasságtól visszalépne. Azonban, ha a házasság után az illető megbánja bűnét: attól föloldozást nyerhet. A passiva assistentia mellett férjhez ment nő szülés esetén a beavatási szertartásban nem részesíthető.

1) Eme törvény megváltoztatta az 1791: 26 teet, mely azon esetben, ha az apa kath. volt mindkét nemű gyermekeknek kath. módon való nevelését kívánta.

birónak tekintetik. S a gyermekek vallásos nevelésére vonatkozó szabályt sem a szülők bármelyikének halála¹⁾, sem pedig a házasságnak törvényszerű felbontása nem változtathatja meg. Azonban, ha a szülők valamelyike más vallásra tér át: a hetedik évet még be nem töltött gyermekek nemük szerint követik az áttért vallását.²⁾ Továbbá a vegyes vallású szülőktől házasságon kívül született vagyis törvénytelen gyermekek, ha az apa által elismertetnek, vagy utólagos házasság által törvényesítettnek: a vallásos nevelés tekintetében a törvényes gyermekekkel egyenlő szabályok alá esnek; ellenkező esetben pedig az anyának vallását követik.³⁾

A törvénynek imént előszámlált s a gyermekek vallásos nevelésére vonatkozó szabályai csakis azon vegyes házasságokra nézve érvényesek, melyek a törvény életbeléptetése után kötöttek; ellenben annak alkotása előtt kötött vegyes házasságból született vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve azon szabályok maradnak érvényben, melyek a házasság megkötése alkalmával hatályban voltak.

A lelencczek s általában oly gyermekek, kiknek szülője nem tudatik: annak vallását követik ki őket felfogadta. Ha pedig felekezeti lelencc házba adattak: ugyanezen hitfelekezet vallásában nevelendők. Ha ezen esetek egyike sem áll: a lelencczek azon vallásban neveltetnek, mely a találás helyén többségben van.⁴⁾

A külföldről hazánkba beköltözött vegyes vallású szülők gyermekeinek neveléséről nem intézkedett a törvény. Azelőtt azonban azon szokás uralkodott, hogy ha az ily gyermekek szülőiknek beköltözésekor, az u. n. confirmatio által tényleg a protestans egyház kebelébe már fölvetettek, — akár érték legyen el a 18-ik évet — akár nem — továbbra is protestansok maradhattak. Ellenben ha a gyermekek a beköltözés idején még a protestans confirmatióban nem részesültek, — a szülők azoknak vallásos nevelését, míg a gyermekek a 18-ik évet el nem érték — a törvény

¹⁾ Tehát eltöröltetett a törvénynek ama régi kedvezménye, mely szerint a protestáns apa halála után a kath. anya valamennyi gyermekeit katolikus vallásban nevelhette.

²⁾ Eme szabály által szintén elvesztette a kath. vallásra térő apa azon előbb létezett előnyét, melyszerint mindkét nemű gyermekeit katolikus vallásban nevelhette.

³⁾ Az előtt az 1838-ik évi aug. 14. keltezett királyi rendelet értelmében a törvénytelen gyermekek mindenkor anyjuk vallásában neveltettek, s csak azon esetben, ha utólagos házasság által törvényesítették, engedtetett meg, hogy a hét évet még be nem töltött gyermekek a törvényes gyermekekkel egyenlő módon részesüljenek vallásos nevelésben.

⁴⁾ Régente azon elv volt elfogadva, hogy a lelencczek, mint a kik az állam gyermekei, az uralkodó vallásban nevelendők; de rendszerint az örökbefogadók vallásában neveltettek. (Kovách: Manuale Parochorum I. tomus 173 I.)

értelmében voltak kötelesek eszközölni. Ugyane szabály érvényesnek vélelmezhető napjainkban is.¹⁾

II. Röviden meg kell emlékeznünk e helyen a vegyes házassági perekről is.

A legújabb időkig a vegyes házassági perek — akár kezdetől fogva volt a házasság vegyes, akár pedig az egyik félnek a kath. vallásra történt áttérése által vált ilyenné, — egyedül csak püspöki sz. székek foruma elé tartoztak, s e szerint a protestans félre nézve is a kath. elvek voltak mérvadók.²⁾ Sőt az 1806-ik év aug. 26. kelt kir. rendelet értelmében még azon eljegyzési perek fölött is, melyek a kath. jegyes által az akath. jegyestárs ellen indítottak, — a püspöki sz. székek hoztak ítéletet. Azonban az 1868-ik évi 48. tcz. egészen más s a kath. egyházra nézve nem kevésbé sérelmes peres eljárást irt elő. Ugyanis a nevezett tczikk szerint: „*A vegyes házassági válóperek, a menyiben a házassági kötelék érvényességét és az ideiglenes (asztal- s ágytöli) elválást, vagy végképeni fölbontást tárgyazzák, az alperes illetékes bírósága előtt indítandók meg, s miután az alperes felett kimondott ítélet jogerőre emelkedett: a per legfőlebb 30 nap alatt hivatalból átteendő a felperes illetékes bíróságához, mely viszont a felperes felett hoz ítéletet. Mindenik félre nézve, egyedül saját illetékes bíróságának az illető fél saját hitelvei alapján hozott jogerejű ítélete kötelező.*“³⁾ A törvénynek eme rendeletéből önkényt következik,

¹⁾ U. o.

²⁾ 1791. évi aug. 31. kir. rend.

³⁾ A törvénynek eme sajátos rendelete valóban furcsa állapotokat idézhet elő, mert egészen más elvek szerint itéli meg a házassági ügyeket, s főleg azok érvényét és fölbonthatóságát a kath. és máskép a nem kath. vagy is a világi törvényszék; s ezért gyakran megtörténhet, hogy az akath. félt saját bírósága feloldja a házasság kötelékétől, míg a kath. félt a sz. szék a házasság érvénye mellett való megmaradásra készíti. És midőn az ágy és asztaltól való elválasztás ügye forog szónyegen: a világi hatóság ott is kimondhatja a részletes divortiumot, a hol a sz. szék együttlakásra utalja a feleket. Nagyon helyesen figyelmezteti tehát *Dr. Kovách „Manuale Parochorum“* című művében, (tom. I. p. 171) a kath. hiveket, hogy jól fontolják meg: minő veszélynek teszik ki magukat, midőn vegyes házasságot kötnek. „*Videant itaque catholici in mixtis conjugis viventes, aut posthac victuri, cuinam periculo matrimonium suum, remque familiarem, et imprimis proles suas obiciant. Non iam ipsis opitulabitur impedimentum ligaminis, quominus acath. conjux divortium sive totale sive partiale aliis e causis sollicitare possit, quam quae etiam cath. parti divortii petendi ius tribuerunt. Amodo pars acath. soluto pro eadem per forum suum vinculo e causis, ob quas illud pro parte cath. solvi nequit liber ad alias nuptias convolabit cath. parte vinculo illigata manente. Igitur curatorum erit curae suae creditum populum hac in parte clariſicare, ne ipsos lateat deterio-*

hogy a kath. jegyes nem kath. vallású jegyestársa ellen a szentszék előtt immár sikerrel eljegyzési pert nem indíthat; az akath. félt ugyanis sem a házasság megkötésére nem lehet kötelezni, mert reá nézve a kath. elvek szerint hozott bírói ítélet nem érvényes; sem pedig az elhagyott kath. jegyes kártalanítására nem szorítható a hűtlen akath. fél, mert a jelenlegi törvény a vagyoni ügyekben a sz. székeknek bírói illetékességet nem enged. (Lásd fennebb 201. §.)

Az 1868-ik 48. t.-cz. szerint a házassági ügyekben illetékes bíróságoknak — a római és görög katolikusok, továbbá a görög nem egyesültek, valamint az erdélyi két evang. egyház hiveire és az unitáriusokra nézve a jelenleg fennálló egyházi törvényszékek, a két evang. felekezetű magyarországi hivekre nézve pedig az illető világi törvényszék — tekintetik.

2. Bontó házassági akadályok.

212. §. A bontó házassági akadályok felosztása.

A bontó házassági akadályok a következő versekben foglaltatnak:

*Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, si clandestinus et impos;
Si mulier sit raptā, loco nec reddita tuto;
Haec faciēda vetant connubia facta retractant.*

Magyarul:

*Tévesztés, feltét, fogadás, vérség, bűn, erőszak,
Tisztelesség, papirend, kötelék, vallási különbség,
Nősztehetetlenség, sógorság, lopva menyegzés,
Rablott nőd ha szabad helyen nem monda igen szót;
Házasságod elbontják, vagy tiltanak attól.*

Ezen házassági akadályoknak részletes tárgyalásánál a jog-szerzők különféle felosztást használnak, mi legcélszerűbbnek véltük

rem esse redditam conditionem partis cath. in matrimonio mixto viventis ac illa stante §. 26. a. 1791 fuerit. Et quantis insuper lacrymis venit parti cath. dum soluto vinculo matrimonii proles suas e maternis ulnis eripi, atque novercis tradi doluerit manibus! Quid si porro solutus taliter a lege matrimonii acatholicus, occasionem dementandae cath. personae denuo nactus, hac reipsa uti non formidaverit.” Hogy mily vissza s igazságtalan állapotokat idéz elő az újabb vegyes házassági peres eljárás: ugyanazon szerző másik művében („A kath. papság némely legégetőbb kérdéseiről” 112—124. l.) egy életből merített példával illusztrálja.

Philips felosztását követni, ki három osztályba sorozá a bontó akadályokat, a szerint a mint azok a házasulandók közt a kölesönös beleegyezést vagy lehetetlenné, vagy hiányossá, vagy törvénytelenné teszik. Ugyanazon s több más szerző példájára azonban az alattomoság akadályáról (clandestinitas) egy más szakaszban, a hol t. i. a házasság megkötését ismertetjük, — fogunk megemlékezni.

a) A kölesönös beleegyezést lehetetlenítő akadályok.

212. §. a) A korhiány.

A házastárs helyes megválasztása kétségkívül érettebb ítélő tehetséget; a gyermek nemzés avagy szülés pedig bizonyos testi fejlettséget feltételez, és ép azért az egyház csakis a serdült koruakat tekinti érvényes házasság kötésére képeseknek. A mondott kor meghatározásánál a canon-jog a régi római jogot követi, vagyis a férfiakat betöltött 14-ik, a nőket 12-ik évükben vélelmezi serdült koruaknak. Tehát e kor elérté előtt érvényes házasság nem létesülhet. — Minthogy azonban a serdültség idejének meghatározása pusztán jogi vélelmen alapul, melyet olykor-olykor a tények megzafolnak, s minthogy előfordulhatnak esetek, midőn egyes személyeknél a mondott kor elérté előtt is meg van a házasság kötéséhez igényelt szellemi és testi fejlettség¹⁾: azért ily esetekben, ha ne tán fontos okok sürgetnék a házasságot: a püspök a házasulandókat serdülteknek nyilváníthatja, s mint ilyeneknek a házasság kötésre engedélyt adhat.²⁾ De megjegyzendő, hogy az ily püspöki nyilatkozat és engedély nem tekinthető a kor hiányától való tulajdonképeni *felmentésnek*, hanem csupán a törvény által is föltett *kivétel constatálásának*. Tulajdonképeni felmentést a korhiánya alól egyedül a pápa adhat, de ő is csupán azon esetben, ha már meg van a szellemi érettség, s csak a kellő testi kifejelettség hiányzik. Ily egybekeléséknél az együttlakás mindaddig felfüggesztetik, míg a *potentia ad carnalem copulam* be nem következik. A szellemi fejlettség hiánya alól, mint a mely isteni jogn alapuló akadály tekintetik, a pápa sem adhat fölmentést.³⁾ Ugyanezen okból a szellemi fejlettség hiánya kivétel nélkül mindenkre, tehát

¹⁾ Ily esetekről szokás mondani: „*Si sive prudentia, sive malitia supplet aetatem.*“

²⁾ Ben. XIV. Cons. „*Magnae nobis*“ 1748. De megjegyzendő, hogy szellemi kifejelettség a 7-ik év előtt sohasem feltételezhető.

³⁾ U. o.

még a pogányok és zsidókra nézve is kötelező erejű házassági akadályt képez, s ezért ha oly zsidók vagy pogányok térnének meg, kik szellemileg kifejtetlen korban léptek házasságra: egybekelésük ker. szempontból nem tartatik érvényesnek; ellenben csupán a testi kifejtettség hiányával történt házasság, a megtérés után is érvényesnek tekintetik.¹⁾

Az öreg kor, habár testi vagy szellemi elgyengüléssel lenne is összekötve: nem képez házassági akadályt, mert az öregek a házassági szándék kellő megfontolására, de sőt nem ritkán gyermek nemzésre is képesek; s ha tán már nem lennének is képesek gyermekeket nemzeni, — de ha egyébként a testi közösülésre nem képtelenek: a házasság kötésétől nem lehet őket letiltani.

A görög nem egyesültek egyházjoga a serdületlen kort csupán *tiltó akadály*nak tekinti; hasonlókép a *protestansoké* is, kiknél a házasulandó férfinak legalább is 18, a nőnek pedig 14 évesnek kell lennie.

213. §. β) A szellemi épség és öntudat hiánya.

Minthogy a házasság lényegét képező kölcsönös megegyezés csak öntudatos és szabad akaratú elhatározás szüleménye lehet: ennélfogva mindazok, kik betudás alá nem eső lelki állapotban vannak, érvényes módon házasságra nem léphetnek. E szerint tehát az eszelősek, örültek,²⁾ teljesen részegek³⁾ vagy alvajárók által kötött házasságok semmiesek. Ellenben érvényesek az oly örülteknek házasságai, kiknek olykor-olykor világosabb időközeik (*lucida intervalla*) vannak;⁴⁾ ha t. i. ily időköz alkalmával kötötték a házasság. Ugy szintén érvényes módon léphetnek azok is házasságra, kiknek csak bizonyos rögeszméjük van, mely azonban semmi összefüggésben sincs a házassággal. De ha a házasságnak érvényes módon történt megkötése után lesz az egyik vagy másik házastárs örültté: a házassági frigy továbbá is fenmarad. — Végre a *siketnémák* és *vakok* is érvényesen léphetnek házasságra, ha a házasság mivoltjáról kellő tájé-

¹⁾ Helyesebbnek és a jog szabályaival megegyezőbbnek tartjuk ezen külömbiségtételt, — mintsem Szeredynek (II. k. 1060 l.) azon általános állítását, hogy a korhiány a pogányokra nézve nem képez bontó akadályt.

²⁾ C. 24. de spons. et matrim. (IV. 1.)

³⁾ c. 7. C. XV. q. 1. §. 1.

⁴⁾ De az ily személyek csak fontos okoknál fogva p. o. a gyermek törvényesítése céljából bocsáthatók a házasság megkötésére; mert ha viszaesnek örült-ségükbe, a házasság egyik fontos feladatának t. i. a házastársi s főleg a gyermek-nevelés kötelmeinek megfelelni nem képesek.

kozottsággal birnak, és házassulási szándékukat szabad akaratúlag nyilvánították; mert sem a siketnémáknál a beszélni nem tudás, sem a vakoknál a látás hiánya nem teszi lehetetlenné a házasság lényegének felfogását s a házassulási szándéknak kellő nyilvánítását. — Ellenben a *siketnéma vakok*, vagy *süket vakok* képtelenek lévén a házasság fogalmának megismerésére, s a házassulási szándéknak kifejezésére: házasságot nem köthetnek, kivéve, ha a hiányzó érzékek elvesztése előtt már ismerték a házasság fogalmát, s házassulási szándékukat valamikép kifejezni képesek.¹⁾

A szellemi épség és öntudat hiánya ép úgy, mint a korhiány közjogi akadályt képez s e két akadály czimén nem csak a felek, hanem bárki más is pert indíthat a házasság érvénye ellen.

Az ép ész és öntudat hiánya a *görög nem egyesültek*nél, valamint a *protestansok*nál is szintén bontó házassági akadályt képez.

214. §. γ) A nösztetheletlenség.

Nösztetheletlenségnek (impotentia) a nemző rész ama hibája mondatik, melynél fogva a férfi vagy nő tökéletes testi közösülésre nem képesül.²⁾

I. A nösztetheletlenség többféle lehet u. m. a) *Természetes* azaz *belső (intrinsic)*, midőn a test szervezetéből származik, p. o. a *frigiditas* a férfiaknál, *arctatio* a nőknél; vagy pedig *külső*, ha valamely külső okból p. o. betegségből, csonkításból eredt. b) *Általános (imp. absoluta)* midőn valaki senkivel sem közösülhet; vagy *viszonylagos (imp. relativa)*, ha valaki csak egy bizonyos személlyel nem képes közösülni. c) *Örökös (imp. perpetua)*, mely gyógyíthatatlan; vagy *ideiglenes (imp. temporanae)*, mely idővel vagy magától elmúlik, vagy pedig meggyógyítható. d) *A házasságot megelőző*, vagy *azt követő (imp. antecedens vel subsequens)* a szerint, amint a házasság kötése alkalmával már meg volt, vagy csak később keletkezett.

A régi egyházfegyelem szerint a nösztetheletlenség nem képezett bontó házassági akadályt; de Franciaországban ellenkező szokás uralkodott, melyet ugyan-ezen országra nézve a római pápák is helyben hagytak;³⁾ később III. Sándor pápa a nösztetheletleneket a házasságra általánvéve alkalmatlanoknak nyilvánította; de

¹⁾ C. 23. de spons. et matrim. (IV. 1.)

²⁾ E szerint tehát a nösztetheletlenség vagy abban áll, a) hogy a férfi vagy a nő testi hibája miatt a női szemérem testbe behatolni nem lehet (*penetratio vasis foeminei perfcii nequit*); b) vagy pedig abban nyilvánul, hogy a férfi vagy nő testi hibája folytán a nemzésre elegendő megümlés nem történhetik.

³⁾ C. 2. de frigidis. (IV. 15.)

ezért egy ideig azon szabály uralkodott, hogy ha a házasulandók már a házasság előtt ismerték a nősztetheletlenséget, vagy ha utólag szereztek volna is arról tudomást, de ha a tudomásvétel után továbbra is mint testvérek együtt akartak élni: a házasság nem bontott föl.¹⁾ Minthogy azonban az ily házastársak közt tilos testi kicsapongások fordultak elő: V. Sixtus elrendelte, hogy a köztudomás szerint nősztetheletlen egyének házasságra ne bocsáttassanak, s ha mégis házassági frigyre lépnek: házasságuk érvénytelennek tekintessék.²⁾ Ez utóbbi fegyelmi szabály mai napig érvényben áll, — s e szabály értelmében a nősztetheletlenség lehet közjogi vagy magánjogi akadály; közjogi akkor, ha már a házasság kötése előtt ismeretes volt; p. o. a herélteknél; magánjogi pedig akkor, ha a házasság létesülte után tűnt ki.

II. Nősztetheletlenség csak a következő feltételek mellett képezhet bontó házassági akadályt: 1. Ha a házasságot megelőzte, s e szerint az egybekelés után bármily okból s bármily hamar, tehát még a házasság végrehajtása előtt származott nősztetheletlenség sem bonthatja föl a házasságot.³⁾ 2. Ha a nősztetheletlenség örökös, vagyis gyógyíthatlan; s ilyennek tartatik akkor is, ha a gyógyítás csak életveszéllyel járó műtét mellett lenne remélhető.⁴⁾ 3. A nősztetheletlenség előzetes és gyógyíthatlan voltának megállapításához elengedhetlenül megkívántatik, hogy a sz. szék által felesketett szakértő egyének — tehát a férfiaknál: orvosok, nőknél szülésznők vagy tisztességesebb életű tapasztaltabb asszonyok⁵⁾ kétségtelen bizonyítékot nyújtsanak a nősztetheletlenségnek kettős minősítvényéről. — Az orvosi vagy szülésznői vizsgálatról vagyis láttelel felvételéről a következőket kell tudnunk: a) Vizsgálat alá vehető nem csak a nősztetheletlenségről vádolt személy, hanem a viszonylagos bajnál, a másik fél is. S ha netán egyik vagy másik fél vonakodnék magát megvizsgáltatni: censurák, sőt birói karhatalom által is erre kényszeríthető.⁵⁾ b) Csupán csak egy szakértő egyén által kiállított láttelel soha sem elegendő a nősztetheletlenség megállapítására, hanem ha általános nősztetheletlenségről van szó: két; ha pedig viszonylagosról, legalább három szakértő egyén véleményadása szükséges. c) Ha két vagy három szakértő egyén egyhangulag bizonyítja a nősztetheletlenség előzetes és gyógyíthatlan voltát: akkor a házasság azonnal semmisnek nyilvánítható. Ha azonban valamelyik fél a szakértők vizsgálatával megelégedve nem lenne: újabb vizsgálatot

¹⁾ U. o. pars decisa. — c. 4. U. o.

²⁾ Const. „Cum frequenter„ 1587. 22. junii.

³⁾ c. 25. C. VII. q. 7.

⁴⁾ C. 6. de frigidis (IV. 15.)

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ SCC. in Januens 1842. 17 Martii.

is kérhet. d) Ha a szakértők a nősztetheatlenséget igen valószínűnek találják, de kétségtelennek nem állíthatják: akkor a házasságok kötelesek, esküvel bizonyítani, hogy ők a testi közösülést el nem végezheték; továbbá pedig mindkét fél részéről hét-hét rokonnak, vagy szomszédnak szintén esküt kell tenni arra, miszerint ők erkölcsileg meg vannak győződve, hogy a felek hamis esküt nem tettek. Ezen eskületek után a nősztetheatlenség bizonyosnak vétetvén: a házasság fölbontatik. e) Ha pedig a nősztetheatlenség a szakértők véleménye szerint bizonyos ugyan, de kétséges, vajjon megelőzte a házasságot: ekkor ha a nősztetheatlenség valamely szervi hibából eredt: feltételezhető, hogy a baj a házasságot megelőzte; ha pedig valamely külső okból származott: a bíróság azon föltevés mellett állhat, hogy a nősztetheatlenség a házasság után keletkezett. Továbbá a nőnek szüzessége, s ama körülmény, hogy a házasság érvénye a nősztetheatlenség címén mindjárt az első hónapokban, vagy legalább is három év lefolyta előtt, megtámadtatott: a mellett bizonyít, hogy a baj megelőzte a házasságot. Hogy azonban a nősztetheatlenség előzetes voltára nézve kétség ne támadhasson: a házasságok kötelesek mentül előbb vádat emelni a nősztetheatlenség ellen, mert későbbi években, p. o. tíz év után már nehéz fölismerni, vajjon a baj megelőzte-e vagy sem a házasságot. f) Végre ha csupán a nősztetheatlenség gyógyítható vagy gyógyíthatatlan volta körül forog a kétség: akkor az egyházi törvényszék a feleket fölszólítja, hogy három évig továbbá is együtt lakjanak,¹⁾ s ez idő alatt kísértsék meg a bajnak orvoslását; s e célból nem csak a nősztetheatlenséget, hanem még az egészséges fél is (ha t. i. viszonylagos a testi baj) köteles magát, ha a szükség úgy kívánná, orvosi műtét alá vetni, de csak akkor, ha ez életveszéllyel nem jár. Ha a háromévi együttlakás, s orvosi műtét után sem lenne a baj eltávolítva: akkor, ha az egyik fél ítéletet kíván, ujlag orvosi vizsgálat tartatik, s ha a szakértők ismét egyértelműleg constatálják, hogy a testi hiba még mindig meg van; s ha a felek esküt tesznek, hogy többszörös elhálási kísérlet után sem sikerült nekik a házasság végrehajtása, s ha a felek esküjének hitelességéről hét-hét szomszéd vagy rokon hitletétele kezeskedik: a házasság fölbontatik.²⁾

¹⁾ c. 5. de frigid. (IV. 15.) Ezen három év a közjog szerint a házasság létrejöttének idejétől; a római curiánál bevett szokás szerint pedig a bírói ítélettel számíttatik.

²⁾ U. o.

III. A nősztetetlenség czimén egymástól biróilag elvászott feleknek újból való házasságáról következőket kell tudnunk: 1. Azon fél, mely általános nősztetetlenségben szenvedőnek nyilvánított, többé senkivel sem léphet házasságra; ellenben az egészséges fél szabadon köthet új frigyet. 2. Ha az általánvéve nősztetetlenségnek nyilvánított házasság utólag mégis visszanyerné a közösülési tehetséget, vagy bebizonyulna, hogy csak hiba vagy csalás alapján nyilvánított tehetetlenek: köteles magához vissza venni a tőle elvászott élettársát, még az esetben is, ha ez utóbbi újabb házasságot kötött.¹⁾ 3. Ha viszonylagos nősztetetlenség miatt semmisített meg a házasság: mind a két fél új házasságra léphet, s habár a viszonylagos nősztetetlenségben szenvedő fél az újabb házasságban többszöri testi közösülés által alkalmassá válnék is arra, hogy előbbi élettársával elhálhasson: mindazonáltal az előbbi házasságába visszatérnie nem szabad.

A tökéletes elhálásra képes, de *nemzésre vagy fogamzás és szülésre képtelen egyének* (magtalanok) érvényes módon köthetnek házasságot, s ezért a felek ily testi hiba czimén egymástól el nem választhatók.²⁾ A mi pedig a *herélteket* (eunuchi) illeti: ezek csak akkor tekintendők nősztetetlenségnek, ha mind két heréjük hiányzik (*qui utroque teste carent*), ellenben a kiknek egyik heréjük meg van: mint olyanok, kik testi közösülésre képesülnek, tehetetleneknek nem tartatnak.³⁾ A *kétneműekre* (*hermaphroditae*) nézve pedig azon szabály áll, hogy az orvosi vizsgálat nyomán kifejlettebbnek nyilvánított nemük szerint megházasodhatnak; ⁴⁾ ha pedig a két nem egyenlő módon lenne náluk kifejlődve, avagy nem lehetne bizton meghatározni: melyik a kifejldöttebb nem: akkor önmaguk választhatnak maguknak nemet, s e szerint házasságot köthetnek; de eleve meg kell esküdniök, hogy a testi közösülést mindenkor csak a választott nem szerint fogják végezni. — A *halálos ágyon kötött házasság* nem bontható föl azon czimen, hogy a haldokló egyén betegsége folytán a házasság megkötése alkalmával a testi közösülésre képtelen volt, minthogy az ily tehetetlenység csupán a testi gyengeségnek szüleménye, mely nem tekinthető gyógyíthatatlannak, s ezért házassági akadályt sem képezhet.

A nősztetetlenség a *görög n. egyesült egyházban* és a *protestansok egyházjoga* szerint is bontó akadály, melynek megítélése tökéletesen a kath. elvek nyomán történik.

¹⁾ U. o. — c. 2. C. XXXII. q. 1. De az ily esetben, főleg ha az utóbbi házasságból gyermekek születtek volna (kik mint vélt házasságból származottak törvényeseknek tekintendők) tanácsosabb *pápai dispensatiót* kérni *ab impedimento matrimonii rati non consummati*.

²⁾ S. C. C. Plac. Null. matr. 7. apr. 1779.

³⁾ Ben. XIV. s. d. VI. 11. 3.

⁴⁾ c. 3. C. IV. q. 2.

b) A beleegyezést hiányossá tevő bontó akadályok.

215. §. α) A tévedés.

München: Über Irrthum als Ehehind. Zeitschr. für kath. Theol. 1839. — Stahl: De matrim. ob errorem rescindendo. Berl. 1841.

Tévedésnek (*error*) neveztetik az egybekelés alkalmával előforduló olyatén csalódás, melyszerint az egyik házastárs a másiknak személyéről vagy tulajdonságáról helytelenül vélekedik. A tévedés tehát kétféle lehet, u. m. a) *lényeges, vagyis a jegyes személye körül forgó, (error essentialis, error in persona vel in personam, in corpore)* csalódás, midőn t. i. valaki egy bizonyos meghatározott személylyel p. o. Annával akar házasságra lépni, de tévedésből egy más személylyel p. o. Bertával adatik egybe, kit ő Annának hisz; b) *nem lényeges, azaz a jegyes tulajdonságaira vonatkozó csalódás, ha p. o. a férfi gazdagnak vagy erkölcsösnek hiszi menyasszonyát, holott az szegény vagy pedig erkölestelen.*

Eme kétféle tévedés közül az első mindenkor, a második csak némely kivételes esetekben képez bontó házassági akadályt. A személyre vonatkozó tévedés mindenkor megsemmisíti a házasságot, mert a házasság csak akkor lehet érvényes, ha két különemű személy kölcsönös akarattal, s közös megegyezéssel élettársul választja egymást, — már pedig eme kölcsönös akarat, s közös megegyezés a személy körüli tévedésnél hiányzik; mert p. o. ha Pál Annát akarja nőül venni, s tévedésből Bertával köt házasságot, e házasságnál nincs meg a kölcsönös házasulási szándék, mert csak Bertának akarata irányul Pálra, de viszont Pálé nem Bertára, hanem Annára van irányozva, s noha Pál látszólag és külsőleg Bertának jelenti ki házasulási szándékát, s ezét viszont elfogadni látszik; de tényleg és belsőleg az ő szándéka Annára irányul. Másrészt eme házasságnál a közös megegyezés sincsen meg; mert a férfi a *Pál és Anna közti házasságra* gondol ellenben a nő egy más házasságot t. i. *Pál és Berta közti* ohajt, — s nem lévén a két személy akaratának közös tárgya: közös megegyezés sem lehet közöttük. Szóval tehát a személy körüli tévedés mellett kötött házasságnál a felek közt hiányzik a kölcsönös házasulási szándék és közös megegyezés s ép azért az ily házasság mindenkor semmisnek, érvénytelennek tekintendő.¹⁾

A jegyes tulajdonságaira vonatkozó tévedés csak a követ-

¹⁾ V. ö. Csiky 170. §. 2. pont.

kező három esetben bontja föl a házasságot: 1. Ha a tévedés az egyik félnek valamely olyatén tulajdonságára irányul, mely a házasság érvényének eleve kikötött s elengedhetlen föltételét képezi (*conditio sine qua non*). Ily esetben nem annyira a tévedés, mint inkább a föltétel hiánya, melyet az egyik fél tévedésből nem vett észre, semmisíti meg a házasságot. — 2. Ha tévedés egyik félnek rabszolgai állapotára vonatkozik vagyis: ha szabad állapotú egyén valamely rabszolgával, kit szabadnak hisz, köt házasságot. Az ily tévedés csupán az egyháznak részleges törvénye folytán képez bontó házassági akadályt;¹⁾ mert az egyház belátva azt: mily nagy különbség létezik a polgári jogokra nézve szabad egyén és rabszolga közt s mennyire viszsza- szaporzad a szabad egyén ama gondolattól, hogy nyomasztó helyzetben levő és minden polgári jogoktól megfosztott rabszolga legyen élettársa: megengedé, hogy a tévedés folytán kötött illetén házasságok fölbontathassanak.²⁾ De ha a szabad állású egyén tudva köt valamely rabszolgával házasságot, — ugy szintén, ha két rabszolga lép egymással házassági frigyre: érvényes a házasság.³⁾ — 3. Bontó akadályt képez a jegyes tulajdonságára vonatkozó tévedés akkor is, ha *eme tulajdonság magára a személyre visszahat (error qualitatis, in personam redundans)*. Ily nemü tévedéshez két föltétel szükségeltetik: a) hogy ama tulajdonság, mely körül a tévedés forog, valamely kizárólagos sajátság legyen, mely által az egyik jegyesnek egyénisége meghatároztatik, s minden más egyéniségtől elkülönítettik; b) hogy a tévedő a házasság megkötése előtt személyesen ne ismerte legyen az egyént, kivel házasságra akar lépni, hanem egyedül és csupán csak ama kizárólagos sajátság határozta meg előtte a jegyes személyét p. o. ha valamely herczeg bizonyos fejedelemnek elsőszülött leányát, s az apai trónnak örökösnőjét, kit ő még sohasem látott, akarván nőül venni, e szándékának fogatosítására a fejedelmi udvarba jő, — hol azonban az egybekelés alkalmával a fejedelemnek másodszülött leánya, kit ő elsőszülöttnak hisz, vezettetik eléje. Az ekként kötött házasság érvénytelen lesz, mert a herczegnek házassági szándéka egyedül és csupán az elsőszülötti tulajdonságra irányult, a mely tulajdonság pedig a menyasszony személyében nem lévén feltalálható: a felek közt természetszerűleg hiányzott a kölcsönös

¹⁾ Azonban némileg természetes akadálnak is látszik a rabszolga állapot, mert az ilyen egyén semmiféle polgári jogokkal nem bírván: szabad személyllyel elválhatlan életközösségre nem léphet.

²⁾ c. 2. De conjug. servorum. (IV. 9.)

³⁾ C. 1. 2. 4. U. o.

megegyezés és ezért érvényes házasság sem jöhetett létre közöttük. De ha a herczeg ugyanazon királyi udvarba házassági szándék nélkül, csupán látogatás céljából jönne s ott megismerkednék a fejedelem másodszülött leányával s ez magát elsőszülöttnek színelné, s a herczeg azon hitben, hogy a nő csakugyan elsőszülött, vele házasságra lépne: az egybekelés érvényes volna, mert noha a herczeg a menyasszony tulajdonságában csalódott, de eme csalódás nem hat vissza a személyre, minthogy a nő nem csupán ama tulajdonság nyomán, hanem személyesen is ismeretes volt a herczeg előtt.¹⁾

Az előszámlált három esettel nem analog, bárminő más tulajdonsági tévedés nem bonthatja föl a házasságot, habár különben a csalódás a tévedőre nézve érzékeny csapás lenne is; mert meglehet ugyan, hogy a házasság kötése alkalmával, a csalódás tárgyát képző tulajdonságra is irányult a tévedőnek akarata, de mivel eme tulajdonság hiánya nem hat vissza a jegyes személyére, ki a hiány dacára is ugyanazon személy marad, kire a tévedő jegyes akarata irányult, azért a tévedés az akaratot nem semmisítheti meg. Ha tehát a férfi jegyes menyasszonyát gazdagnak vagy szűznek hitte, s a házasság megkötése után az ellenkezőt kell tapasztalni: a házassági frigy a csalódás dacára is épségben marad. E szerint tehát tévednek azon canonisták,²⁾ kik azt hiszik, hogy az olytán tulajdonsági tévedések is bontó akadályt képeznek, melyek ugyan nem hatnak vissza a személyre, de a melyek az egyik jegyesnek olyas hibáira vonatkoznak, melyeket a tévedő eleve tudva, valószínűleg visszariadt volna a házasságtól; — minők p. o. az egyik házastársnak ragados betegsége vagy valamely becsstelenséget szülő bűnténye, vagy a menyasszonynak egy harmadik által való teherbeesése. Igaz ugyan, hogy az ilyenü tévedések a tévedő előtt erkölcsileg más színben tüntetik fel a házastársat, mint sem aminőnek őt a csalódás előtt hitte, s ha a házasság pusztán *magánjogi szerződés* jellegével birna, s annak lényeges föltételei a házaselektől függnének: azt kellene állitanunk, hogy az ily körülményekre vonatkozó tévedések megsemmisítik a házasságot; de mivel a házasságnak, mint isteni intézménynek és szentségnek lényeges föltételei természeti és egyházi törvényeken alapulnak, a mely törvények azonban az említett tévedések esetén nem nyilvánítják a házasságot érvényte-

¹⁾ S. C. C. in causa Rom. 9. Aug. 1817.

²⁾ P. o. Van-Espen, Richter, Eichhorn, Sauter.

lennek: ép azért a tévedő fél köteles a csalódás érzetét békén eltűrni, és a házasság érvénye mellett megmaradni.¹⁾

A tévedésre nézve még a következőket kell megjegyeznünk; a) ezen akadály mindenkor magánjogi jelleggel bír; b) melyen mit sem változtat ama körülmény, hogy a tévedés nem mások csalása vagy ármánya által, hanem a tévedő hibájából származott;²⁾ c) ha a tévedő a tévedés fölfedezése után házastársával testileg közöszül, vagy pedig vele hat hónapig békében él: a házasság érvényének megtámadására vonatkozó kereseti jogától elesik; d) ha a tévedés folytán semmisnek bizonyul a házasság s a tévedés titokban maradt: akkor a házasság érvényesítése a feleknek magán úton nyilvánított kölcsönös beleegyezése által is eszközölhető, de ha a tévedés akadálya nyilvánosságra jutott: mindazon helyeken, hol a trienti zsinat határozatai kihirdetve vagy elfogadva lőnek: a beleegyezés megújításának ünnepélyes módon azaz a lelkész és két tanu jelenlétében kell megtörténnie.

A görög nem egyesültek egyházjoga a tévedésről a kath. egyházéhoz hasonló elveket vall, azzal a különbséggel, hogy a nő szüzességében való tévedés, (kivéve az özvegy nőt) bontó házassági akadályt képez.

A protestansoknál a tévedésre nézve nem mindenütt uralkodnak egyenlő elvek. Közönségesen bontó akadállynak vétetnek náluk az oly tévedések, melyek az egyik félnek erkölcsi állapotát egész más színben tüntetik fel p. o. a házasság kötése előtt elkövetett szarvas bűn, a nőnek mástól teherben léte, ugy szintén a hazamosan tartó lelki betegségek. Ezenkívül a protestans egyházjog bontó akadályul tekinti a csaláson, szándékos ámitáson alapuló tévedést is p. o. midőn az egyik fél állapotát, rangját eltitkolja, avagy magasabb rangnak adja ki magát.

¹⁾ V. ö. Csiky, 1871. §. 3. és 4. pont. Azonban nézetünk szerint föltötte ohajtandó, volna, hogy a menyasszonynak teherbejöttése egy harmadik által az egyház részéről bontó akadállynak nyilváníttassék; mert tagadhatatlan, hogy a más által teherbejött nő a férj előtt mintegy elveszíti erkölcsi azonosságát, s alig gondolhatni férjhez, ki ily fájdalmas csalódás után is úgy tudná becsülni és szeretni nejét, mint előbb szerette és becsülte; és a más által nemzett gyermek, kit a férj sajátjának nem tekinthet, folytonosan emlékeztetni fogja őt nejének bűnére, s örökös elégedetlenség és viszálykodásokra ad alkalmat. Továbbá a házasságnak szentségi jellege is mintegy sürgetni látszik, hogy azon házaspár között bontassék fel az életközösség, kiknek egyike már eleve méltatlanná tette magát a másiknak szeretetére s végre mintegy természetesnek tűnik fel, hogy minden férfi ama hallgatag föltétel alatt lép házasságra, hogy nejét szűznek tartja s nem ohajt vele házassági frigyre lépni, ha a nő már előbb egy másik férfival testileg közöszült, sőt általa teherbe ejtetett. Mindezek okok tehát nagyon kívánatosná tennék, hogy az egyház Istentől nyert hatalmánál fogva a menyasszonynak egy harmadik által történt teherbejöttését bontó akadálylyá tegye, annál is inkább, mert néhol a polgári törvények, p. o. Ausztriában a mondott czímen felbontandóknak rendelik a házasságot.

²⁾ V. ö. c. 26. de sponsal. et matr. (IV. 1.)

216. §. β) Az erőszak és félelem.

Ploch: De matrim. vi et metu contracto. Bresol. 1853. — *Schuppe*: Das Ehehind. d. Furcht u. Zwanges (Archiv XXII. 51. lap.)

I. *Erőszaknak* (*vis*) azon házassági akadály neveztetik, mely szerint egyik vagy másik házastárs, nem szabad akaratból, hanem valamely, ellenében sikerrel használt anyagi, vagy erkölcsi kényszer következtében lép házasságra. *Félelemnek* (*metus*) pedig valamely baj, vagy kellemetlenségtől való rettegés mondatik, mely az egyik vagy másik jegyest reábirja, hogy neki nem tetsző házassági frigyre lépjen.

Az erőszak és félelem, mint házassági akadályok kölcsönös összefüggésben vannak, s egyszerre jelentkeznek, mert a kényszert gyakorló személy erőszakoskodása a kényszert szenvedőben félelmet idéz elő; s ahol félelem mutatkozik, ott valamely erőszaknak is kell lenni, mely azt előidézte, s a félelem mindig az erőszak hatalma alatt indítja az akaratot a visszatetsző házasság megkötésére.

Tehát e két bontó akadályról nem külön, hanem együttesen szólunk.

Érvényes házasság, mint már ismételve hangsúlyoztuk csak a házasulandóknak szabad akaratból származott kölcsönös megegyezése folytán létesülhet. Tehát igen természetes, hogy általán véve mindazon házasságok érvénytelenek lesznek, melyeknél az egyik vagy másik fél a rá gyakorolt erőszak és kényszer folytán szabad akaratú elhatározásra nem képesülhet. — Ámde mintán joggal fel lehet tételezni minden emberről, hogy tudva és érezve azt: mily életbe vágó lépés a házasság: nem egy könnyen fogja magát kisebb mérvű erőszak és félelem által a neki nem tetsző házasság megkötésére reá biratni, s továbbá miután a házasságok megkötése alkalmával a házasulandó személyeknek szülei, gyámjai, vagy előjárói jogosítva vannak arra, hogy intés, buzdítás, tanácsadás által irányt adjanak a felek szabad akaratának: azért nem minden erőszak és félelem képezhet házassági akadályt, mert különben e czímen nagyon sok esetben ürügyet találhatnának a házastársak a házasság terhei alól való kibujásra. — Ennélfogva tehát az erőszak és félelem csak a következő feltételek mellett semmisitheti meg a házasságot: 1. Ha az erőszak, vagy fenyegetés *erős félelmet* idézett elő (*metus gravis*). Annak meghatározásánál: erősnek nevezhető-e vagy sem a félelem? nemcsak a félelemnek tárgyilagosa nagysága és súlyos volta, hanem **annak alanyiséga is, vagyis a félelmet szenvedőnek egyéni természete,**

lelki állapota is figyelembe veendő. Tehát nemcsak akkor erős a félelem, ha magában azaz tárgyilag véve (*objective*) olyan, mely bármely szilárd jellemű férfit vagy nőt képes megingatni¹⁾ (*metus cadens in virum, vel feminam constantem*), p. o. ha valamely súlyos vagy közeli baj, halál, testi csoukitás, börtön, megbecstelenítés, erőszakos nemi közösülés, vagyon, vagy hivatalvesztés stb. fenyegeti az illetőt, s joggal föltehetni, hogy az erőszakoskodó, vagy fenyegető személy fenyegetését valósággal is végre fogja hajtani; hanem minden olyatén félelem is erősnek vélelmezhető, mely a megfélemlített személyt, neveltetése, idegzetes volta, vagy félénk természete, avagy más sajátos körülmények folytán reá birhatták, hogy saját akarata ellenére is megkösse a neki visszatetsző házasságot.²⁾ Ellenben, ha sem a fenyegetés nem volt komoly, sem pedig valamely súlyos bajtól nem lehetett az illető jegyesnek tartania, s józanul föl nem lehetett tenni, hogy a fenyegetés végre fog hajtani, s ha a bajból való kimenekülésre valamely más út és mód is nyílt: a félelem alaptalannak (*metus levis*) vétetik, s mint ilyen a házasság érvényének megsemmisítésére nem elégséges. 2. Ha a félelmet előidéző erőszak vagy fenyegetés igazságtalan (*metus injuste incussus*), vagyis: az erőszakoskodó és fenyegető személy nincs jogosítva a házasságba való beleegyezést sürgetni. E szerint tehát ha valaki az érvényesen kötött, és még föl nem bontott eljegyzés folytán kényszerítettett a házasságra; vagy ha azon férfi, ki valamely nőt teherbe ejtett, komoly és súlyos fenyegetések által megfélemlítve, ugyanazon nővel házasságot köt; vagy ha az ágyasságban élő férfi birói parancs értelmében az ágyasnak elbocsátására, avagy a vele való házasságra utaltatván, az utóbbit teljesíti: mindezen s más hasonló esetekben a félelem nem képezhet házassági akadályt, mert a megfélemlített személy kötelezve volt a házasság megkötésére. 3. Ha a félelem valamely külső okból származott (*metus extrinsecus*). Ennélfogva, ha valaki benső indokokból pl. lelkiismeret furdalása miatt, vagy valamely természeti esemény: mint földrengés, árvíz által megfélemlítve, avagy azon képzelgés következtében, hogy a házasság által valamely betegségtől meg fog szabadulni,

¹⁾ C. 15. 28. de sponsal. et matrim. (IV. 1.)

²⁾ Az egyénileg erősnek nevezhető félelem leginkább a következő jelekből tűnik ki: a) Ha az erőltetett fél hiteles tanuk bizonyága szerint a házasság megkötése előtt és után is sokszor és könnyek közt panaszkodik az erőltetés miatt. (S. C. C. 20. sept. 1788. „*Nullus est consensus, si suspiria, ac lacrymae interveniant, e quibus coacta desumitur voluntas.*“) b) Ha az erőltetett személy vonakodik házastársával testileg közösülni.

— lép házasságra, házassága érvényesnek tartatik. 4. Ha az erőszakoskodás és megfélemlítés egyenesen a házasságkötés kierzszakolására irányult. Ha tehát p. o. a hitelező által szorongatott adós hitelezőjének leányát azért veszi el, hogy az adósságtól meneküljön; vagy ha valamely leány mostoha anyjának szívtelen és kegyetlen bánásmódjától szabadulandó, férjhez megy a nélkül, hogy a mostoha őt a házasságra erőltette volna: mindkét esetben érvényes leendő a házasság, mert az előbbi esetben a hitelezőnek, a másodikban a mostohának erőszakoskodása nem a házasság megkötésére irányult. 5. Ha a félelem *folytonos* volt,¹⁾ azaz: a házasság megkötése pillanatáig tartott, és bizony hihető volt, hogy az erőszakoskodó és fenyegető személynek hatalmában áll fenyegetéseit végrehajtani, s a fenyegetettnek a bajtól való menekülésre a házasságon kívül más út és mód nem mutatkozott.

II) Az erőszak és félelem akadályát illetőleg két fontos jogi kérdést lehet feltenni, u. m.

1) *Vajjon érvényes-e azon házasság, mely a szülők, gyámok, vagy előjárók akarata iránti pusztá tiszteletből származó félelem befolyása alatt kötött?*

2) *Megsemmisíthető-e a házasság, ha az annak megkötésénél alkalmazott fenyegetés nem közvetlenül a házasulandó fél személyét, hanem annak rokonait, barátait illette?*

Az első kérdésre azt válaszoljuk, hogy a szülők, gyámok, és előjárók akarata iránti merő tisztelet soha sem idézhet elő oly súlyos félelmet, mely valakit saját akarata ellen házasságkötésre kényszeríthetne. S ép ezért, ha az említett személyek a házasulandót kérések, intések, buzdítások, tanácsadások és reábeszélések által bírják reá a házasságra: habár talán mindez bizonyos nemű félelmet idézne is elő az illetőben: eme félelem alaptalannak tekintetik, s mint ilyen a házasság fölbontására nem elégséges. Egészen más kép áll a dolog, ha az említett személyek részéről az illető házassággal egyúttal kemény bánás-módot is tapasztal p. o. gyakran megütlegettetik, örökségből való kitagadással, a szülői háztól való elűzetéssel fenyegettetik. Ily esetben ugyanis nem pusztán a tisztelet érzelme, hanem a jogtalanul gyakorolt erőszakoskodás és fenyegetés — (mert még a szülőknek, gyámoknak és előjáróknak sem állhat jogukban gyermekeiket, gyámoltjaikat vagy alattvalóikat a házasság megkötése alkalmával szabadságuk gyakorlásában erőszakos úton meggátolni) — idézi elő az erős félelmet.

¹⁾ C. 6. De spons. (IV. 1.) — C. 9. De spons. impub. (IV. 2.)

A második kérdésre pedig azt feleljük, hogy mindenesetre lehetséges miszerint a házasulandó bizonyos személyek iránt oly forró szeretettel és ragaszkodással viseltetik, hogy inkább képes a neki nem tetsző házasság köteléke által önmagát szerencsétlenné tenni, csakhogy szívének kegyeltjeit megmentse a bajtól, mely őket fenyegeti. Minthogy tehát az ily házasság valósággal erős félelem által kicsikartatva létesült: azért azt természetes jognál fogva meg lehet semmisíteni. — De már bajos volna meghatározni, hogy *hol kezdődik és mely személyeknél végződik* ama szeretet, melynek hatalma ily félelmet képes előidézni? Ez ugyanis a megfélemlített fél *egyéniiségétől és egyéni viszonyaitól függ*; s ép ezért a régi canonistáknak azon állítása, hogy a kérdéses szeretet a negyedik izigleni rokonságig terjeszthető ki, általános elvül el nem fogadható; hanem a dolog megítélése esetenként a bíró belátására bízandó. Schulte vélekedése pedig,¹⁾ ki csak a szülők és gyermekek iránti szeretetnek tulajdonít ily mérvű hatalmat, épen nem állhat meg, mert a tapasztalás tanúságaként, főképp a testvéri és baráti szeretet hatalma számos esetben semmivel sem kisebb, mint a szülők vagy gyermekek iránti ragaszkodás ereje.²⁾

III) Az erőszak és félelem akadályáról általában véve még a következőket véltük megemlítenedőnek: 1) Ezen akadály magánjogi jelleggel bír, s ép azért a házasság érvénye csak a megfélemlített személy által támadható meg; hasonló jogot még az erőszakoskodó vagy fenyegetést használó személynek sem lehet tulajdonítanunk, mert a természet és méltányosság törvényeivel ellenkezni látszik, hogy az erőltetett félnek még haszna is legyen jogtalan tettéből, — s azért Schmalzgrubernek véleménye, ki az ellenkezőt állítja, alig talál védelmezőre. 2) Az erőszak és félelem folytán semmisnek bizonyult házasság ép oly módon érvényesíthető, mint a tévedés akadályá folytán semmisnek bizonyult egybekelés; azaz, ha az erőszak s félelem nyilvánosságra jutott: ünnepélyesen; ellenkező esetben pedig csak magán úton ujjíttatik meg a beleegyezés. — Továbbá a békés együttlakás által valamint a tévedés: úgy az erőszak és félelem czimén indítandó kereseti jog is megszűnt, de csak akkor, ha egyúttal az erőszakoskodás és félelem is megszűnt. 3) Az erőszak és félelem bontó akadályi jellegének megítélésénél ama körülmény: vajjon az erőszak és megfélemlítés a másik házastárs részé-

¹⁾ Eherecht. (128. lap.)

²⁾ V. ö. Csiky 172. §. 7. pont.

ről, vagy pedig más oldalról származott, — mit sem határoz. 4) A trienti zsinat a jogtalan erőszak és félemlítés előidézőire kiközösítés büntetését szabta, mely az illetőket *ipso facto* sújtja, ¹⁾ sőt néhol az erőltető szülőkre még a polgári hatóság is büntetést szab.

Az erőszak és félelemre vonatkozó elvek a görögöknél és protestansoknál is ugyanazok, melyek a kath. egyházban uralkodnak.

217. §. γ) A feltétel hiánya. (Defectus conditionis appositae.)

I. Mint minden szabadakaratú elhatározásra, ugy a házasulandók kölcsönös beleegyezésére is különféle tényezők és külső körülmények befolyást gyakorolhatnak. Igen természetes tehát, hogy a beleegyezés csak akkor válik ténnyé, ha már a házasulandók kellő tájékozottsággal és bizonyossággal bírnak mindarról, mi irányt ad szabad akaratuknak. Előfordulhatnak azonban oly esetek, midőn e tájékozottság és bizonyosság még mindig hiányzik, de más részt fontos okok sürgetik az egybekelést. Ilyenkor megengedi az egyház a házasságnak feltételes, vagyis oly módon való megkötését, hogy a házasság érvénye mindaddig függőben maradjon, míg nem a feltételre vonatkozó kétely teljesen eloszlik. — Ha azután a kikötött feltétel nem teljesül: a felek közt nem jó létre házasság. S ily értelemben nevezük a feltétel hiányát bontó akadálnak.

A házasság föltételei különfélék lehetnek, u. m. 1. vonatkozhatnak valamely *mult, jelen, vagy jövődöbeli* eseményre, vagy körülményre; s a jövődöbeli feltétel ismét vagy *fölfüggesztő* (*conditio suspensiva*), vagy *fölbontó* (*resolutiva*). *Fölfüggesztőnek* nevezetik a feltétel, ha annak beteljesedésétől, vagy nem teljesedésétől tétetik függővé a házasság érvénye: p. o. ha a csatába induló vőlegény házasságát attól teszi függővé, vajjon a harczból győzelmesen, s katonai előléptetés mellett: avagy pedig legyőzve s előléptetés nélkül térend-e vissza. *Fölbontónak* pedig azon föltétel mondatik, mely által a különben érvényesnek tekintendő házasság bizonyos esemény beálltával eleve megsemmisültnek nyilvánittatik, p. o. ha a férfi azt a föltételt kötné ki, hogy házasságát addig akarja érvényesnek te-

¹⁾ Sess. XXIV. De refor. matr. c. 9.: „*Quare, cum maxime nefarium sit matrimonii libertatem violare, et ab his injuria nasci, a quibus jura expectantur: praecipit s. Synodus, omnibus cujuscunque gradus, dignitatis, ac conditionis existant, sub anathematis poena, quam ipso facto incurrant, ne quovis modo directe vel indirecte suos subditos, vel quoscumque alios cogant, quominus libere matrimonia contrahant.*“

kinteni, míg neje hozzá hűtlen nem lesz. 2. Lehetnek e föltételek *lehetségesek*, vagy *lehetetlenek*, a szerint, a mint a föltétel a természeti és erkölcsi törvények szerint teljesülhet, vagy nem teljesülhet.

II. Eme különféle feltételek nem egyenlő módon bírnak hatással a házasság érvényére, s nem akárminő feltétel hiánya képezhet házassági akadályt. Ugyanis 1. a multa és jelenre vonatkozó föltételek tulajdonképen nem függesztik föl a házasságot, hanem a szerint a mint a kikötött föltétel vagy létezik, vagy nem : a házasság is a megkötés pillanatától fogva vagy érvényes, vagy érvénytelen. 2. A jövőben teljesülendő fölfüggesztő föltételek mellett kötött házasság érvénye pedig a föltétel teljesülésétől, vagy nem teljesültétől függ. Tehát a házasságoknak ily házasság megkötésénél mindaddig nem szabad testileg közöszniök, míg a föltétel nem teljesült; ha pedig a föltétel teljesülte előtt egymással közöszniök: olybá vétetik a dolog, mintha a felek a föltételről lemondtak volna, s ezért a házasság érvényessé válik. Ha továbbá a föltétel teljesülte előtt valamelyik fél föltétlen házasságra lép: a föltételes házasság megszűnik; ha pedig az egyik fél egy újabb és szintén föltételes házasságot is köt: a két házasság közül az fog érvényes lenni, a melynek föltétele előbb teljesül; s ha mindkettőnek föltétele egyszerre teljesülne: mind a két házasság megsemmisül, mert két személylyel nem lehet házasságra lépni. Végre pedig ha a kikötött föltétel teljesül: a házasság azonnal érvénybe lép, a nélkül, hogy a beleegyezés megújítása szükséges lenne. 3. A felbontó feltétel mellett kötött házasság kezdettől fogva érvénytelennek tekintetik, mert egyenes ellentétben áll a házasságnak egyik elengedhetlen jellegével: a felbonthatlansággal. 4. Csakis a lehetséges föltételek függesztik föl a házasság érvényét: ellenben a physicailag vagy erkölcsi szempontból lehetetlen (rút vagy vétkes) föltételek mellett kötött házasságok kezdettől fogva érvényeseknek tartandók, miután a kikötött föltételek nem létezőkül tekintetnek, (*pro non adjectis habentur*).¹⁾ Azonban a házasság lényegével ellenkező lehetetlen feltételek megsemmisítik az egybekelés érvényét. Jelesen három ily föltételt szokás megkülönböztetni, melyeket a *canonisták* „*conditiones contra triplex bonum matrimonii*“ neveznek u. m. a) a házassági hűség ellen kikötött e föltétel: „*nőül veszek, ha testeddel kereskedést fogsz üzni*“; b) a gyermeknemzés ellen irányult föltétel, vagyis „*házasságra lépek, ha a gyermek nemzést meg akadályozod, magtalanságot szülő italt fogsz inni, a*

¹⁾ c. 7. de cond. appos. (IV. 5.)

magzatot elhajtod“; vagy ha mindjárt kezdetben kiköttetik ama föltétel, hogy a házastársak nem fognak egymással közösülni; ¹⁾ s végre c) a házasság felbonthatlansága elleni föltétel: „*addig tekintlek nőnek, míg nálad szebbet, jobbat, gondosabbat nem találok.*“ ²⁾ De ezen föltételek csak akkor semmisítik meg a házasságot, ha eleve s nyíltan kiköttetnek, nem pedig ha csupán hallgatag szándéku vehetők. Ép ezért noha a protestansok és görög nem egyesültek ama hallgatag föltétellel kötik házasságaikat, hogy azok bizonyos esetekben föloldhatók lesznek: az egyház eme házasságokat érvényeseknek tartja, mivel a hallgatag föltétel jogi szempontból nem létezőnek tekintendő, s az akatholikusokról föltételeztetik, hogy Kr. akarata szerint ohajtják házasságaikat megkötni. Ha azonban valamely akath. házasság létrejöttékor a felek egyenesen kikötötték volna az életközösség fölbonthatóságát: az ilyenű házasság kath. szempontból semmisnek tekintetik.³⁾

III. Az egyház általán véve nem barátja a föltételes házasságoknak; mert azok kevésbé egyeztethetők össze a házasság természetével és szentségi jellegével, s legtöbbnyire kellemetlenségekre szolgáltatnak alkalmat, s ép azért ohajtja az egyház, hogy a lelkészek a föltételesan egybekelni szándékozó feleket a föltételre vonatkozó kétely elenyészttének bevárására, tehát feltétlen házasság kötésére birni törekedjenek, de mivel az egyház, a házasulandók szabadságát akadályozni nem ohajtja: ha a felek a feltételről lemondani egyáltalán nem akarnak; se pedig annak beteljesültét bevárni nem hajlandók: a plébános a föltételes házasság elé gátat nem vethet. És a trienti zsinat is jóllehet a házasság reformálására nézve új szabályokat irt elő, de a föltételes házasságokat el nem törülte. A trienti forma szerint föltételesan kötött házasságoknál azonban megkivántatik, hogy a felek vagy azonnal az esketés előtt, vagy rövid időre azután nyíltan kijelentsék, hogy a házasságot csak föltételesan akarják létesíteni.⁴⁾ Sőt az újabb időkben behozott fegyelmi szabály szerint, föltételes házasságok kötésére minden egyes esetben a püspöktől kell engedélyt kérni.

¹⁾ Ha szüzességi fogadalom mellett köttetik a házasság: tekintetbe veendő, vajjon a felek egyáltalán megakarták-e tagadni egymástól a testi közösülés jogát, vagy csak nem akarnak azzal élni; előbbi esetben a házasság érvénytelen, az utóbbiban érvényes. Ezért a b. Szüznek egybekelése sz. Józseffel szintén valóságos házasság volt.

²⁾ C. 7. de condit. appos. (IV. 5.)

³⁾ S. C. C. in causa Alben. 1. Aug. 1748.

⁴⁾ S. C. C. in causa Barchion. 23. April. 1735.

c) A beleegyezést törvénytelenné tévő bontó akadályok.

218. §. α) A fennálló házassági kötelék akadályai.

I. Minthogy a természeti törvények értelmében s Kr. Urunk akarata szerint érvényes házasság csupán egy férfi és egy nő közt jöhet létre, s mivel az érvényesen megkötött házasság csak az egyik félnek halála által bontható föl: azért a fennálló érvényes házasság minden esetben, tehát még akkor is, ha a házasság testi közösülés által végre nem hajtatott, bontó akadályt képez (*imp. lingamini*); vagyis: míg a házasfelek életben vannak, sem az egyiknek, sem a másiknak újabb házasságra lépnie nem szabad; s a valamelyik fél által netalán megkísérlett újabb házasság érvénytelen lenne, és pedig nem csak akkor, ha az új házasságra lépő fél régi házastársát magától elbocsátaná; hanem akkor is, ha őt magánál tartaná; mert első esetben a házasság fölbonthatósága ellen vétene, az utóbbi esetben pedig annak monogam jellegét sértené meg. A házassági kötelék akadályai természeti törvényen alapul, s mint ilyen minden embert kivétel nélkül kötelez. S ezért nem csak a katholikuskoknak, hanem az egyház kebelén kívül lévő más ker. hitfelekezetbelieknek, sőt a zsidóknak és pogányoknak érvényes házasságai is, fölbonthatatlanoknak tekintendők. Ennélfogva tehát, ha valamely akath. egyénnek érvényes házassága az illető felekezet téves hitelvei értelmében fölbontatnék is: a fölbontás kath. szempontból semmisnek vagyis a házasság továbbá is érvényesnek tekintetik.¹⁾ Ugy szintén ha a zsidók és pogányok az isteni törvények szerint érvényesen kötött házasságaikat fölbontva, újabb házasságra lépnének: az utóbbi házasságot az egyház semmisnek tartja: s ha az ily pogány vagy zsidó keresztényné lenne, kötelességévé válik előbbi élettársát magához visszavenni, s második nejét magától elbocsátani.²⁾

¹⁾ Innét van, hogy a kath. egyház meg nem engedi, hogy valamely kath. hívő oly akath. egyénnel házasságot kössön, ki életben levő előbbi házastársától az akath. hitelvek alapján elválasztatott.

²⁾ Ezért tanácsos a ker. vallásra térő zsidó férfit figyelmeztetni, hogy zsidó vallásban maradt nejének ne adjon elbocsátó levelet, mert a férjek eme jogát Kr. Urunk eltörülte; s ha a mégis elbocsátott nő új házasságra lépne, s azután később ker. lenne: első férje köteles leend őt visszavenni. — Ha a pogány vagy zsidó házastársak megkereszteltetésük előtt az egyház által alkotott valamely akadály mellett keltek egybe: a ker. vallásra térvén át, házasságuk nem bontatik föl; mert a házasság megkötése alkalmával még nem voltak kötelesek az egyház törvényeit megtartani; megkereszteltetésük után pedig a megtérés jutalmául az akadálytól fölmentvényt nyernek. (c. 8. de divor. IV. 19.)

II. Noha az érvényes házasság köteléke általános érvényű s isteni törvényen alapuló házassági akadály: mindazáltal némely kivételes esetekben az érvényes házasságok mégis fölbonthatók. Ugyanis:

1. Az érvényesen kötött, de még elnem hált házasság kétfélekép, u. m. az egyik félnek szerzetes rendbe való lépése által, avagy pedig a római pápától nyert fölmentvény erejével fölbontható. A mi illeti az első esetet: az egyház megengedi, hogy a házasság megkötése után következő két hónap alatt bármelyik házasság, a másiknak ellenkezése daczára is, ha a házasság még végre nem lett volna hajtva: szerzetes rendbe léphessen; s ilyenkor a világban maradt fél új házasságot köthet. De megjegyzendő, hogy a házassági kötelék mindaddig fönáll, míg a szerzetbe lépett fél az ünnepélyes fogadalmat le nem tette.¹⁾ A mi pedig a másik esetet illeti: a római pápa, Kr.-tól nyert teljhatalmánál fogva megengedheti, hogy az érvényesen házasságra lépett, de még testileg egymással nem közösült házasságok a nélkül, hogy az egyik szerzetbe lépne: egymástól végleg elválaszthatassanak, s mindenik fél új házasságot köthessen. De ilyes dispensatio csak igen ritkán s fölötte fontos okokból p. o. a házasságok közt, avagy azoknak családjában dülő engesztelhetlen gyűlölködés, vagy pedig utólagos nőszihetetlenség miatt engedélyeztetik; s minden kétséget kizárólag bebizonyítandó, hogy a házasság valósággal nem lett még végrehajtva.²⁾ Közöségesen pedig csak mintegy óvszabályként (*ad cautelam*) s oly esetekben adatik meg az ily dispensatio, midőn valamely bontó akadály is előfordul, melyet azonban teljesen bebizonyítani nem lehet.

2. A zsidók vagy pogányoknak érvényesen kötött, sőt elhált házasságaik is fölbonthatók, ha az egyik fél megkeresztelkedik. De ily esetben a következő szabályok tartandók szem előtt: a) A mint az egyik fél kereszténnyé lett: a hitetlenségben maradt fél biróilag fölszólíttatik (*interpelletur*): vajjon nem akar-e ő is szintén megkeresztelkedni, avagy pedig, ha nincs szándéka a keresztény hitre térni: hajlandó-e tovább is együtt élni kereszténynyé lett házastársával, a nélkül azonban, hogy őt ker. hite miatt szidalmazná, bántalmazná, s vallási gyakorlatában háborgatná, vagy a pogánysághoz való visszatérésre serkentené (*absque contumelia Creatoris, et periculo perversionis fidei.*) b) Ha a hitetlen fél az egyik vagy a másik föltételt elfogadja: a házasság továbbra is érvényben marad.³⁾ Ellenben ha a

¹⁾ C. 27. 28. C. XXVII. q. 2. — C. 7. 14. conveys. conjug. (III. 32.)

²⁾ Ben. XIV. Const. „*Dei miseratione.*“ 3. Nov. 1741.

³⁾ I. Cor. VII. 12. et sequ.

hitetlen élettárs eme föltételek megtartásáról mit sem akar tudni: a kereszténynyé lett hitestárs föloldatik a házasság kötelékétől, s valamely keresztény egyénnel új házasságra léphet.¹⁾ c) Ha a hitetlen fél a felszólításra mit sem felelne: bizonyos határidő tűzetik ki, s ha ennek eltelte után sem ad választ: a ker. házastárs a házasság köteléke alól föloldatik.²⁾ — Vajjon a protestans válásra áttérő zsidók vagy pogányok részesülnek-e hasonló kiváltságban? igen kétes, — mert az apostol által in *favorem fidei* adott engedély az egyház kebelén kívül állókra valószínűleg ki nem terjed. (*Kutschker*: *Eherecht*. I. köt. 387. lap.)

A házassági kötelékre vonatkozólag még a következő gyakorlati szabályok is említést érdemelnek: 1. Ezen akadály közjogi jelleggel bír. 2. Ha valamelyik házastárs azon téves meggyőződésben, hogy élettársa már elhunyt: új házasságot kötne, s később kiderülne, hogy az elhunytnak vélt házastárs még életben van: az utóbbi a házasság bármily hosszú ideig tartott is, megsemmisül. Ellenben ha valaki nem lévén biztos hitestársának haláláról, avagy pedig még életben levőnek gondolván, mégis újabb házassági frigyét kötne, s azután kitűnnék, hogy az előbbi házastárs valóban meghalt: az újabb házasság bár tilos és törvénytelen módon létesült, de azért érvényes marad, mert valóságos *bigamianak* nem mondható (S. C. C. in Smyr. 9. sept. 1752.) Ugyszintén, ha valamely házastárs köteléki pert indít a másik fél ellen, s a végítéletet be nem várva új házasságot köt, — s előbbi házassága utólag semmisnek nyilvánítatik: ily esetben az újabb házasság érvényben marad, bár annak megkötése vétkes cselekményt képezett. 3. Ha valamely többnejűségben élő mohamedán vagy

¹⁾ U. o. VII. 15.

²⁾ De a hitetlen fél nem a felszólítása következtében, hanem ker. élettársának újabb házassága által szabadul meg a házasság kötelékétől; ha tehát a hitetlen fél a keresztény fél házassága előtt kötne valamely pogánnyal házasságot, később azonban magába térve megkeresztelkednék: ez utóbbi házasság nem lesz érvényes s ezért köteles előbbi nejét magához visszavenni. Sokszor azonban a hitetlen félnek felszólítása bajos, vagy éppen lehetetlen p. o. ha nem tudatik annak hol léte, a mi gyakran előfordulhat a kóbor és vándor életet folytató vadembereknél, vagy az Amerikába hurczolt rabszolgák nejeinél. Azért a római pápák az ily tartományokban működő *missionariusoknak* hatalmat adnak a felszólítás alóli dispensatoria. Ez által azonban nem az érvényes és elhalt házasságtól adatik fölmentés, hanem egyszerűen az interpellatio mellőzésére adatik engedély, a mi azt eredményezi, hogy ha a hitetlen fél később előkerülvén azt állítaná, hogy midőn ezen dispensatio adatott már ő is megkeresztelkedett: a másik fél által utólag kötött házasság nem semmisül meg. Ily fölmentvényi jogot adott XIII. Gergely az aethiopiai, angoria és brasíliai jezsuita *missionariusoknak*.

más pogány térne át a ker. vallásra: nejei közül az tekintetik törvényes hitestársának, kivel először lépett házasságra; s ezért eme nő felszólítatik: vajjon hajlandó-e megkeresztelkedni, vagy pedig keresztényné lett férjével tovább is együtt élni; a többi nők pedig, mint ágyasok elbocsátandók. Ha azonban az első nő a felszólításra tagadólag válaszol, vagy ha föl nem lenne szólítható, avagy pedig, ha a megtért férfiú egy időben több nőt vett el s nem lenne meghatározható, hogy melyik az első nő: a több közül, pápai engedély mellett azt tarthatja meg magának, ki a keresztény vallásra tér. (Pii V. Const. „*Rom. Pfoex*“ 1571.)

A fennálló házasságot a *görögök és protestánsok* annyiban szintén bontó akadálynak tekintik, a mennyiben az előbbi házasságnak bírói úton történt megsemmisítése előtt újabb házasságkötést nem engednek.

Az érvényes házasság tartama alatt polgárilag is érvénytelenül kötött újabb (házasságra vagyis *bigamiára* s annak előmozdítóira a magyar büntető törvénykönyv 1878. 5. t.-cz. 251—253. §§) — következő büntetéseket szab: „A ki érvényes házassági kötelekben lévén, ismét házasságra lép, úgy szintén azon nem házasság is, ki tudva, oly egyénnel házasságot köt: a kettős házasság büntetettét követi el, és 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő. Az pedig, a ki a vele házasságra lépő felet az előbbi kötelek fennállására nézve tévedésbe ejtette: 5 évre terjedhető börtönnel büntetendő. — Azon lelkész a ki tudva, hogy a megkötött szándékolt házasság kettős házasság, a feleket összeadja: 5 évig terjedhető börtönnel. — Azon lelkész, kit a kettős házasság megkötése körül gondatlanság terhel: vétség miatt 1 évig terjedhető fogsággal büntetendő.

219. §. β) Az egyházirend.

A XII. század óta ¹⁾ a felsőbb egyházirendek (*subdiaconatus*, *presbyteratus* és *püspöki rend*) bontó akadályt képeznek; de nem azért, mintha a subdiaconatus fölvétele által hallgatólag módon ünnepélyes szüzességi fogadalom tétetnék, ²⁾ hanem pusztán és egyedül

¹⁾ Concil. Rem. 1119. (c. 8. D. XXVII.) Conc. Lat. I. 1123. c. 21. Ezen akadályt később a trienti zsinat is megerősíté (sess. XXIV. can. 9. de. sac. matrim.

²⁾ Az *ordinatio* alkalmával a fölszentelt egyén semmiféle fogadalmat nem tesz; de *dato non concesso*, hogy a pap hallgatagon szüzességi fogadalmat tesz, ez magában véve nem lehetne bontó akadály, minthogy az újabb fegyelem szerint a hallgatagon tett fogadás nem bir ünnepélyes fogadalom jellegével. (Lásd I. köt. 340. l.) — Egyébként is a trienti zsinat világosan s minden kétséget kizáró módon megkülönbözteti az egyházi rendből származó akadályt az ünnepélyes fogadalomból eredt akadálytól midőn így szól: „Si quis dixerit clericos in s. ordinibus constitutos vel regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, vel contractum validum esse, non obstante lege ecclesiastica (tehát az ordo akadályától külön egyházi törvényen alapul) vel voto anathema sit“ (Sess. XXIV. de sac. matr. can. 9.).

azért, mert az egyház a papi nőtlenség törvényének megszilárdítására elrendelék, hogy azon papok, kik szabad akaratból és érvényes módon¹⁾ fölvevették a felsőbb rendeket: eme rendek felvétele után érvényes házasságot ne köthessenek. Ellenben a már érvényesen megkötött házasságok, az utólag fölvevett felsőbb egyházi rendek által érvénytelenekké nem válnak, s ép ezért a görök kath. papoknak megengedtetik az ordinatio előtt való nősülés; de az ekként megnősült papok élettársuk elhunytával ujlag nem nősülhetnek.²⁾ (Ha azonban valamely római kath. vallású nős férfi ohajtaná fölvenni a felsőbb egyházi rendeket: kívánsága csak úgy teljesülhet, ha ebbe neje is bele egyezik, s ha a férjnek fölszenteltetése után a nő vagy kolostorba lép, vagy a világban maradva szüzességi fogadalmat tesz.³⁾ Ha pedig valamely férj nejének tudta nélkül, vagy annak ellenkezése daczára, fölvenne valamely nagyobb egyházi rendet: annak gyakorlatától letiltatik, s a felsőbb rendek föl vételére nem bocsáttatik, s a nő kívánságára köteles a házaseletet tovább folytatni; de miután a felsőbb rendek föl vétele által a tisztaság erényének megtartására köteleztetett: a testi közösülés jogát nem kérheti nejétől, de ennek kívánságára azt teljesíteni köteles; s neje elhunytával ujjab házasságra lépnie nem szabad.

Az egyházi rendről mint bontó akadályról még a következőket kell tudnunk: 1. Ha a felszentelése érvénytelennek nyilvánították: önként megszűnik a bontó akadály; de ha valamely pap a papi rendből letétetik vagy elbocsáttatik (*degradatio, depositio*), csak pápai engedély folytán nősülhet. 2. Ha valamely pap, az egyházi rendek föl vétele után megnősülne: azon kívül, hogy házassága semmis, büntetésül kiközösítettik, s ha javadalommal bir, attól megfosztatik.⁴⁾ 3. Az egyházi rend akadályától csak a pápa adhat fölmentvényt, ki azonban csak igen ritkán s fölötte fontos s a közügyet érdeklő okokból szokott ilyenén engedélyt adni, p. o. ha valamely uralkodó családnak fentartása kívánja, hogy a család utolsó sarja, ki papi rendet

¹⁾ A kit erőszakkal vesznek reá az egyházi rendek felvételére csak akkor köteleztetik a nőtlenség törvényének megtartására, ha a papi teendők gyakorlata által felszenteltetésébe beleegyeznek.

²⁾ A gör. katolikusoknál azon szabály uralkodik, hogy ha valaki a subdiaconatus felvétele után megnősül: házassága ugyan érvényesnek tartatik, de az illető papi ténykedések végzésétől s felsőbb rendek felvételétől letiltatik.

³⁾ C. 10. D. XXVIII. — c. 5. 6. 13. de conv. conjug. (III. 32.)

⁴⁾ C. 2. D. XXVIII.

vett föl, házasságra lépjen.¹⁾ Néha azonban rendkívüli körülmények folytán egész ország felsőbb renddel bíró papjaira nézve adatik ily fölmentés, így p. o. III. Gyula pápa érvényesnek nyilvánítja (1554) az angol papoknak VIII. Henrik és VI. Eduard alatt; VI. Pius pedig a francia papoknak a francia forradalom alatt kötött házasságaikat; de megjegyzendő, hogy az ily nemű fölmentés a püspöki rendre soha sem terjeszkedik ki.

Az egyházi rend, mint magától érthető *közjogi akadálynak* tekintetik.

A *görög nem egyesülteknél* az egyházi rend ép úgy mint a görög katolikusoknál csak is az ordinatio után kötött házasságot semmisíti meg. — A *protestánsoknál* ezen akadály ismeretlen.

220. §. γ) Az ünnepélyes fogadalom.

VIII. Bonifác pápa rendelete²⁾ folytán az ünnepélyes, vagyis valamely szerzetes rendben letett fogadalom is bontó házassági akadályt képez; de csak akkor, ha az apostoli szent széktől jóvá hagyott rendben, s az ünnepélyes fogadalom érvényéhez igényelt szabályok megtartása mellett történt.

Az ünnepélyes fogadalom közjogi akadály, mely nem csak a fogadalom letétele után kötött, hanem mint fönnebb kifejtettük (219. §.), még a fogadalom előtt érvényesen létesült, de el nem hált házasságot is fölbontja. — A házasság végrehajtása után a felek ugyanazon szabályok szerint léphetnek valamely szerzetes rendbe, mint a mely szabályokat a felsőbb rendeket felvenni ohajtó házas férfi megtartani köteles. (lásd az előbbi §-t.)

Az ünnepélyes fogadalom akadályától csak a pápa adhat fölmentvényt. A szerzetből kiüzött egyének is csak az ily engedély megnyerése mellett nősülhetnek.

Az ünnepélyes fogadalmat a *görög nem egyesültek* is bontó akadálynak tartják; ellenben a *protestánsoknál* ezen akadály nem létezik.

221. §. δ) A vallás-külömbőség.

A *vallás-külömbőség* akadály (cultus disparitas) abban áll, hogy megkeresztelt és keresztleetlen egyén közt érvényes házasság nem létesülhet. Meg nem keresztelt egyéneknek pedig nem csak a zsidók és pogányok tartatnak, hanem azon keresztény hitfelekezetbeliek is, kik a kereszteleés alkalmával nem helyes formát használtak.

¹⁾ Ily dispensatiót nyert I. Kázmér lengyel király, ki diaconus volt, hogy királyi családját a kihalástól megmentse.

²⁾ C. un. de voto et voti red. (III. 15.) in VI-to.

nak, p. o. az *unitariusok* stb. Ezen akadály nem isteni törvényen, hanem általános egyházi jogszokáson alapult. Az egyház ugyan az ily házasságokat kezdetől fogva roszalta, mindazáltal azokat hosszabb ideig eltűrte, elnézte, főleg oly esetekben, midőn az egyházra haszon háramlott, p. o. midőn a pogány fejedelemnek valamely ker. nővel kötött házassága nem csak a fejedelemnek, hanem alattvalóinak megtéréséhez is reményt nyújtott. De később, midőn a keresztény vallás már jobban el van terjedve, azon elv és szabály lett uralkodóvá, hogy a keresztények és nem keresztények közti házasságok, mint a melyek a házasság lényegével nem egyeznek meg, s melyeknél a keresztény félnek hite s gyermekeinek vallásos nevelése veszélyeztetve van: semmiseknek tekintessenek.¹⁾

A vallás-külömbőség közjogi akadálnak tekintendő, mely minden megkeresztelt emberre nézve kötelező erővel bír, s ezért nem csak a katolikus hiveknek, hanem az érvényesen megkeresztelt eretnekek és szakadároknak, s a keresztség felvétele után zsidó vagy pogány vallásra áttérő egyéneknek meg nem keresztelt személyekkel létesített házasságai is kath. szempontból érvényteleneknek tartanak. Ellenben valamely megkeresztelt egyének egy más, szintén megkeresztelt személlyel, ki később zsidóvá vagy pogánynya lett, kötött házassági frigye érvényesnek tartatik, mert a *cultus disparitas* akadályát nem a hitetlenség, hanem a keresztség hiánya szüli.

Hogy minő szabályok tartandók szem előtt, ha a pogány vagy zsidó házastársak egyike kereszténynyé lesz, már fönnebb említettük (lásd 219. §). Miután a vallás-külömbőség akadály a csak egyházi jogszokásokon alapul: attól a római pápa felmentést adhat, sőt másokra is átruházhat ilyenén hatalmat, így p. o. XIII. Gergely

¹⁾ Már a IV. században előfordulnak olyas polgári törvények és részleges zsinati határozatok, melyek a keresztség hiányát a házasságoknál bontó akadálnak nyilvánítják. Így p. o. I. Theodosius 388-ban Valens és Valentinian példájára elrendel, (const. 2. de nupt. III. 7. const. 6. de jud. I. 9.) hogy a zsidók és keresztények közti házasságok érvényteleneknek tekintessenek. Hasonlóképp semmisnek nyilvánítják a keresztények és nem keresztények közti házasságot az elvirai (305), arlesi (314), III. carthagói (397), II. orleansi (533), III. toledói (509) és IV. orleansi (541) zsinatok. Hogy azonban mely időben vált egyetemessé azon szokás, mely a keresztények és meg nem keresztelték közti házasságot érvénytelennek tartja, biztosan meghatározni nem lehet, csak annyi bizonyos, hogy a XII. század előtt már az összes egyház elfogadta a mondott elvet; mert *Chartesi Ivo* (Ivo Carnotensis) a XII. század elején; *Lombardiai Péter* pedig ugyanazon század közepén a *cultus disparitatem* a bontó akadályok közé számítják. Ezen egyetemes jogszokást XIV. *Benedek* is érvényesnek ismerte el. (Const. *Singularis Nobis* 9. febr. 1749.)

a chinai, japáni és indiai hittérítőknek hasonló fölmentvényi jogot adott.

A valláskülömbiséget a görög nem egyesült egyház és a protestánsok is bontó házassági akadályul ismerik. Némely németországi protestáns egyházak azonban a keresztények és zsidók közti házasságot e század folyamán azon kikötéssel megengedték, hogy t. i. a gyermekek ker. vallásban fognak neveltetni.

222. §. ε) A vérrokonság.

Schlegel: Krit. und syst. Darstellung der verbot. Grade d. Vervandsch. u. schwägersch. Hannover. 1802. — *Spöndlin*: Über d. Eheverboth. wegen Venwandsch. Zürich. 1844. — *Moufang*: Das Verbot d. Ehen zw. nahen Verwandten. (Katholik 1863.) — *Thiersch*: Das Verbot d. Ehe innerhalb d. nehen. Vervandsch. Mördling 1869.

I. *Vérrokonság (cognati)* alatt több személynek egy közös törzsből való testi származását értjük. A *vérrokonság* többféle lehet, u. m. 1. *Törvényes*, vagy *törvénytelen*, a szerint, a mint a rokon személyek nemzése házasságban, vagy azon kívül történt. 2. *Egyszerű* vagy *többszörös rokonság*, a mint t. i. rokonok közt csak egy, vagy több vérkapocs-vonal létezik. Többszörös vérrokonság az által támad, ha valaki egymásután két rokonnal, vagy, ha két rokonszemély ismét más két rokonnal nemzett gyermekeket.¹⁾ — A rokon személyek közti rokonság pontos meghatározásánál figyelembe szokás venni: a *közös törzset*, a *rokonsági ágot*, vagy *vonalt* és a *rokonsági fokot*. *Közös törzsnek (stirps communis)* neveztetik azon személy, kitől testi nemzés útján közvetlenül vagy közvetve mindazok származnak, kik egymással rokonságban vannak. De megjegyzendő, hogy csak a közelebbi közös törzset lehet tekintetben venni, mert, ha a legtávoliabakat is számításba vennők: minden ember rokonságban lenne egymással. *Rokonsági ágnak* vagy *vonálnak (linea)* a közös törzsből származó személyeknek sorozata hivatik. A rokonsági ág vagy *egyenes (linea recta)*, ha oly személyek sorozatát foglalja magában, kik közvetlen nemzés által származnak egymástól, p. o. apa, fiú, unoka; vagy *oldal ág (linea collateralis)*, melyet oly személyek sorozata képez, a kik ugyan egy közös törzsből származnak, de a kik nem egy-

¹⁾ Ezenkívül még külömbiséget szokás tenni a *teljes* és *félrokonság* közt is. *Teljes rokonoknak* mondatnak, kik ugyanazon atyától és anyától származnak (*germani*); *félrokonok* pedig azok, kiknek csak atyjok (*consanguinei*), vagy anyjok (*uterini*) közös. Továbbá megkülömböztethető még az *atyafiság* és *általán vett rokonság*; atyafiak azok, kiket a tiszta férfiág vérkapcsa csatol egybe (*agnati*), vagyis a kinek összekötő fokai közt egy női személy sem fordul elő s kik e szerint mindannyian ugyanazon vezetéket nevet viselnek. A kinnél pedig női személy is képezi a vérkapcsot, egyszerűen rokonoknak (*cognati*) hivatnak.

másnak szülöttjei, p. o. a testvérek, vagy unoka testvérek. Továbbá az *egyenes ág* lehet vagy *fölmenő* (*l. ascendens*), vagy *lemenő* (*l. descendens*), a mint t. i. a rokonszemélyek sorozatában a nemzettektől a nemzőkhez; vagy megfoditva a nemzőktől a nemzettekhez történik a számítás p. o. eme sorozat: unoka, fiú, apa, nagyapa: fölfelé menő; e sorozat pedig: nagyapa, apa, fiú, unoka, lefelé menő ágat képez. Az *oldal ág* ismét lehet *egyenlő* (*aequalis*), vagy *egyenlőtlen* (*inaequalis*), a szerint, a mint a rokon személyek a közös törzstől egyenlő vagy egyenlőtlen távolságban állnak; azaz a közös törzsből való származásuk vagy egyenlő, vagy egyenlőtlen számu nemzés által történt, p. o. két testvér vagy unokatestvér, egyenlő oldalági rokonok; ellenben a nagybátya és unokaöcs egyenlőtlen oldalági rokonok. *Rokonsági fok*nak vagy *iznek* (*gradus*) mondatik ama kisebb vagy nagyobb távolság melyben az egyes rokonszemélyek, a közös törzstől való közelebbi vagy távolabbi származás szerint, egymáshoz állanak. A rokonságnak *ágak* és *izek* szerinti egybeállítása pedig *nemzetségnak* (*arbor consanguinitatis*) neveztetik. (Lásd 475. lap.) A rokonsági fokok számítása a canoni jog szerint¹⁾ következőkép történik:

1. *Egyenesen ágban levő rokonok közt annyi a fok: a mennyi a nemzés*, vagyis: a hány személy előfordul a sorozatban, kivéve egyet, t. i. a közös törzset, p. o. a nagyatya és unoka másodfokú rokonságban vannak, mivel eme két személy közt két nemzés t. i. nagyatyai és atyai fordul elő; s mivel az unoka rokonsági sorozatában (*nagyatya, atya, unoka*) három személy fordul elő, tehát a rokonság foka egygyel kevesebb azaz másodrendű.

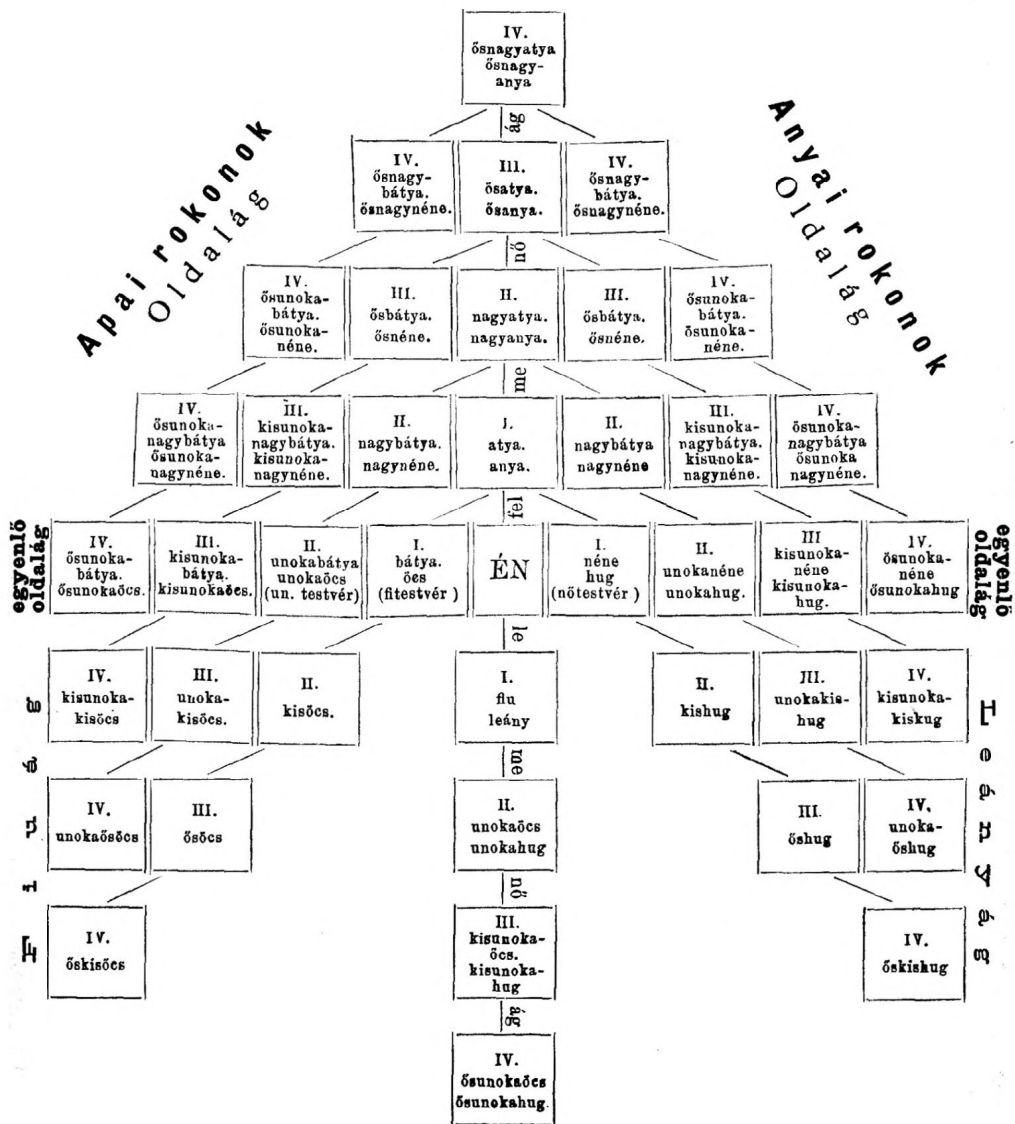
2. *Az egyenlő oldalágon: oly fokú rokonságban állanak az egyes személyek egymáshoz a hány foknyi távolságban áll egyik vagy másik személyek a közös törzstől*, p. o. az unoka testvérek közt két fokú rokonság van, mert mindegyikük két foknyi távolságra áll a közös törzstől, azaz a nagy apától.

3. *Az egyenlőtlen oldalágú személyek oly fokú rokonságba állanak egymáshoz, a hány foknyi távolságban van a távolabbi a közös törzstől*, p. o. a nagybátya és unokaöcs másod fokú rokonságban állanak egymáshoz, mivel az unokaöcs két foknyi távolban áll a

¹⁾ A római jog szerint csak az egyenes ágon történik oly módon a számítás, mint a canonjogban; ellenben az oldalágnál mindkét ágon levő nemzések számítatnak; ezért p. o. a római jog szerint a testvérek nem első, hanem második fokú rokonoknak; az unokatesvtérek pedig nem másod, hanem 4-ed iziglenieknek mondatnak. Az egyház a VI-ik századig a rómaiak számítás módját követte, de ez időtől fogva a germán népektől átvette a jelenlegi számítást.

Vérrokonság vagy nemzetség fája, negyed izig.

Ö s ö k.

Utódok.

közös törzstől. Az egyenlőtlen ági személyek rokonságának pontosabb meghatározására a közelebbi személy foka is megjelöltetik, s ezért a nagybátya és unokaöcs közti rokonság *első fokot érintő másod fokú* rokonságnak is mondatik (*gradus secundus, mixtus primo.*)

II. A közelebbi rokonság már az ó-szövetségben bontó akadályt képezett.¹⁾ Ugyanilyennek ismerték azt a pogány rómaiak is.²⁾ — Az egyház kezdetben a vérrokonság, mint bontó akadálynak meghatározásánál a római jogot követte, később azonban ezen akadályt az oldalági rokonságon egész a hetedik izig kiterjesztette.³⁾ Mint-hogy azonban az ily bő terjedelmű vérrokonsági akadály felismerése nem ritkán sok nehézségeket szült: III. *Incze* pápa a IV. *lateráni* egyetemes zsinaton (1215.) az oldalági rokonság akadályát a IV. fokra leszállította; ⁴⁾ IX. *Gergely* pedig érvényesnek nyilvánította ⁵⁾ azon házasságokat is, melyeknél az egyik fél negyedik, a másik pedig ötödik izigleni, vagy még távolabbi rokonságban állnak egymással. S ennek folytán az u. n. *respectus parentelae*-féle rokonság i,⁶⁾ azon esetben, ha a távolabbi személy ötödik izigleni rokon lenne, — megszüntnek tekinthető.

Tehát a vérrokonságnak, mint bontó házassági akadálynak jelenlegi terjedelme a következő: a) az egyeneságú rokonság végtelenig; b) az oldalági rokonság pedig, legyen az akár egyenlő, akár egyenlőtlen, a 4-ik izig képez bontó akadályt; c) a többszörös rokonságnál a közelebbi rokonság foka határozza meg a házassági akadályt. Ha tehát két személy az apai részről 4-ik, az anyai részről 5-ik fokú rokonságban áll egymással, házasság nem létesülhet köztük, mert a közelebbi azaz a 4-ik izigleni rokonság, házassági akadályt képez. — Eme szabályokon mit sem változtat ama körülmény: vajjon a közös törzset két-két vagy csak egy közös szülő képezi-e, s vajjon a nemzés törvényes házasságban vagy azon kívül történt.

¹⁾ Lev. XVIII. 7. 8. 13. U. o. XX. 17. 21. Deut: XXVII. 22. 23.

²⁾ A rómaiaknál a vérrokonság az egyenes ágba a végtelenig, az oldalágon pedig csak a testvérek és oly személyek közt, kik közül az egyik közvetlen a közös törzstől származott; a másik pedig kisebb, nagyobb távolságra állott p. o. nagybátya és unokaöcs — képezett bontó akadályt.

³⁾ Ep. Greg. III. ad Bonf. c. 5. (a. 731) — c. 6. C. XXXV. q. 5. — c. 17. c. XXXV. q. 2.

⁴⁾ C. 8. de consang. et affin. (IV. 14.)

⁵⁾ C. 9. U. o.

⁶⁾ *Respectus parentelae*-féle rokonságnak neveztetik, midőn két rokon közül az egyik közvetlen a közös törzstől származik, a másik pedig bármily nagy távolságra van ugyanattól.

III. A vérrokonsági akadály megszentetésére az egyházat igen fontos okok birták. Ugyanis: 1. már maga a természet visszariasztja az emberiséget attól, hogy közeli rokonaikkal testileg közösüljenek. 2. Az egyes családokban könnyebben fönttartható az erkölcsiség, ha a két nembeli rokonokat a testi kicsapongásoktól ama gondolat visszatartja, hogy közöttük házasság nem létesülhet. 3. A tapasztalás bizonyosságakint a közeli rokonságban levő házas társak által nemzett gyermekek igen gyakran testi vagy lelki hibákban szenvednek, s ép azért, ha általán véve meg lenne engedve a rokonok közti házasság, az emberi nem elkorcsosodásától lehetne tartani.¹⁾ 4. A vérrokonság akadályozza az egyes családoknak egymástól való elszigetelését meggátolja; a házasulandókat újabb rokonság alkotására utalja s ekként számos személyek közt újabb összeköttetéseket támasztván az emberi nem közt a szeretet érzelmét hathatósan ápolja s az anyagi és szellemi jólétnek kölcsönös előmozdítását is könnyebbé teszi.

¹⁾ „Dr. Blondin 1862-ben a francia akadémianak emlékiratot nyújtott be, melyben kimutatja, hogy a siketnémaság többnyire a vérrokonok közötti házasságok szüleménye. Lyonban az illetén házasságok a siketnémákra vonatkozólag 25, Párisban 28, Bordeaux-ban 30 száztolít mutatnak. Berlinben 10,000 katolikusra 3, 1; 10,000 protestánsra 6; 10,000 zsidóra (kinél a vérrokonokkal való egybelés még gyakoribb) 27 perczent siketnéma esik. A vérrokonok közötti házasságok okai szerinte a magtalanságnak s időtlen szülésnek is. Albinismus-, téboly- s hülyeségre való befolyásuk constatalása végett sem hiányzanak az adatok. Darwin a londoni statisztikai társulatban előadást tartott az unokák közötti házasságok s azok következményei fölött. A számokból kitűnt, hogy Anglia és Skócia tébolydáiban a hülyék és tébolyodottak fele hasonló házasságból született. Angliában és Walesben 8170 közül 4308, Skóciában 1178 közül 541. Kolb ugyanazon tényt constatalja s hozzáteszi, hogy Mayer Károly megjegyzése szerint Münchenben a protestans nép között a siketnémák száma aránylag kétszer olyan nagy, mint a katolikusoknál; ami tagadhatlanul a gyakori vérrokonsági egybekeléseknek tulajdonítható. Ugyanaz észleltetett az izraelitáknál is. Legujabb időben dr. Mitchel is Edinburghban a hülyeséget a rokonházasságból származtatja le. Leginkább tűnik ki a számítás alapossága olyan helyeken, ahol egy kisebb népesség a házasságkötésre nézve szűk körre szorítkozni kénytelen s ennél fogva utalva van hasonló rokonházasságok gyakori kötésére. Igy Rhone departament-jában észlelé egy orvos, hogy vérrokonok között kötött 121 házasság közül 22 egészen gyermektelen; 17 esetben időtlen szülés fordult elő, 7 családban agyvízkóros gyermekek találtak s más bajokban szenvedtek. Éjszak-Amerikában a feketék között minden 47-ik gyermekre egy siketnéma esik; de ép ezek közt leggyakoribbak a rokonházasságok; a fehérek közt ellenben, a kinnél ritkább az illetén házasság, az arány ugy viszonylik, mint 1 a 4,292-höz. Chinában, ahol az egybekelések rokonok közt egészen tiltók, nem csak hogy roppant nagy a népesség, de alig is találhatni siketnémát.“ (Irsik: Házasságügyi mozgalom alkalmából az országházban. Magyar Állam. 1892. 60. szám.)

IV. Azon kérdésre: vajjon a vérrokonság akadály a mennyiben alapul isteni törvényen? következőleg válaszolhatunk: A canonisták közmegegyezése szerint az egyenes ágon levő első fokú rokonság akadály a isteni törvényen alapul, s kivétel nélkül minden emberre nézve kötelező erővel bír. Vajjon azonban az egyenes rokonság távolabbi fokai szintén isteni törvényen alapulnak-e vagy sem? nem egyezők a jogtudósok véleményei; de ha tekintetbe vesszük, hogy az egyház az egyenes ágú rokonságban, bármily távol fokú legyen is, soha sem enged dispensatiót, sőt még a megtérő pogányoknak netán egyenes ágú rokonaikkal kötött házasságait is föl szokta bontani: azt kell következtetnünk, hogy az egyeneságú rokonság végtelenig isteni törvényen alapuló házassági akadály. A mi pedig az oldalági rokonságot illeti: kezdetben ugyan, midőn még csak kevés ember volt a földön, Isten az első fokú oldalági rokonok, vagyis testvérek közti házasságot megengedte, mert az egy emberpártól származott emberi-nem másképp nem szaporodhattott volna;¹⁾ később azonban a testvérek közti házasság isteni törvénynél fogva tilos lőn, a jelenleg eme törvény minden embert kivétel nélkül, tehát a pogányokat és zsidókat is, kötelezi. Ellenben a távolabbi fokú oldalági rokonság csak az egyház által rendeltetett, s ép azért a megtérő pogányoknak 2-od, 3-ad s 4-ed izigleni oldalrokonaikkal kötött házasságait az egyház nem szokta érvénytelennek tekinteni, s fontos okokból ugyanezen fokú rokonsági akadálytól a hiveket is fölszokta menteni.

Egyházi fölmentés nélkül s a rokonsági akadály tudtával házasságot kötő ker. hiveknek házasságai nem csak semmisek, hanem az általuk nemzett gyermekek is törvényteleneknek tekintetnek, s az ily felek részére csak ritkán engedtetik fölmentés;²⁾ sőt régent a clementínák egyik törvénye szerint *ipso facto* közösítettés alá estek;³⁾ s végre néhol az illetén kihágásra még a polgári törvények is büntetést szabnak.⁴⁾

A görög nem egyesülteknel a vérrokonsági akadály az egyenes ágon szintén végtelenig, az oldalágon pedig a hetedik izig terjed, csakhogy az izek a római jog szerint számíttatnak, s ezért a hetedik iz a canon-jogban a harmad izet érintő negyedik foknak felel meg.

A protestansoknál a vérrokonsági izek számítása a canon-jog szerint történik. És pedig az egyenes ágon a rokonság végtelenig, az oldalágon pedig csak a második fokig képez bontó akadályt.

223. §. 5) A polgári rokonság.

A polgári rokonság akadály a (*cognatio legalis*) az örökbefogadás által keletkezik. — Ezen házassági akadály már a rómaiaknál meg volt, kik kétféle örökbefogadást szoktak megkülömböztetni: u. m. *teljeset*, vagyis *arrogat*ot, és *nem teljeset* mely *adoptio minus plena*-nak neveztetett. Az császári engedélyt igénylő *arrogatio* abban állott, hogy valamely önálló, azaz atyai hatalom alatt nem levő személy

¹⁾ S. Aug. de Civitate Dei (I. XVI.)

²⁾ Concil. Trid. Sess. XXIV, c. 5. de ref. matr.

³⁾ C. un. de consang. et affn. (IV. 1.)

⁴⁾ Ausztriában 3—6 havi fogsággal büntetettnek (Strafgesetz des Kaiserthum Österreich §. 504).

az örökbefogadónak családjába teljesen fölvetetett; vagyis az örökbefogadó az örökbefogadott felett atyai hatalmat nyert, s az örökbefogadott a felfogadónak szükségképeni örököse lett.¹⁾ Nem teljes örökbefogadásnak pedig valamely nem önálló személynek felfogadása neveztetett, melynél a felfogadó az örökbefogadottra nézve atyai hatalmat nem nyert, s a felfogadott nem lett szükségképeni örökössé, hanem csupán bizonyos legatumra tarthatott igényt. A rómaiaknál csak az arrogatio képeztt házassági akadályt. Az egyház a polgári rokonság akadályát a római jogból a rávonatkozó szabályokkal egyetemben átvette,²⁾ a nélkül, hogy külömbséget tett volna az arrogatio és adoptio közt. A polgári rokonság a következő szabályok szerint képez házassági akadályt: 1. Nem léphetnek egymással házasságra azon személyek, kik között az örökbefogadás által a szülők s a gyermekekéhez hasonló viszony támadt: vagyis a) az örökbefogadó atya nem veheti nőül az örökbefogadott leányt; b) az örökbefogadónak neje nem mehet férjhez az örökbefogadott fiúhoz. 2. Tilos az örökbefogadottnak némely személyekkel, kikkel az örökbefogadás által az 1-ső vagy 2-od fokú rokonsághoz hasonló viszonyba lépett, — házasságot kötni. — És pedig eme személyek a következők: a) a felfogadó atyának anyja, nővére, atyai és anyai nagynénje; b) az örökbefogadónak gyermekei és unokái. Végre 3. A sógorsághoz hasonló viszony folytán az örökbefogadó atya, örökbefogadott fiának özvegyét nőül nem veheti. Mindezen személyek közt csak addig tart a házassági akadály, míg az örökbefogadott személy a felfogadónak atyai hatalma alatt áll; de kivételt képez a felfogadó atyának a felfogadott leánynyal vagy a fogadott fiú özvegyével kötött házassága, mely az adoptio megszűntével is tilos marad.

Mindazon országokban, hol a polgári törvények az örökbefogadást elismerik: habár ezen intézmény különböznék is a római arrogatiótól: az általa támadt polgári rokonság a fentebbi szabályok szerint bontó akadályt képez.³⁾ Ellenben, a hol az örökbefogadást az állam nem tartja törvényesen elismert intézménynek: ott az adoptio nem tekintendő házassági akadálnak. — Miután pedig hazánk-

¹⁾ Azaz a felfogadó más örököst nem rendelhetett, s az örökbefogadottat az örökösök közül ki nem zárhatta, s ha a felfogadó végrendelet nélkül halt volna el: a felfogadottat a törvény is örökösnek tekinté.

²⁾ c. 2. C. XXX. q. 3. — c. un. de cogn. leg. (IV. 12.)

³⁾ Némely canonisták mint p. o. Böhmer, Eichorn, Aichner azonban úgy vélekednek, hogy jelenleg is csak a valóságos arrogatio képezhet bontó akadályt.

ban a polgári törvények királyi engedély mellett megengedik az örökbefogadást: ¹⁾ azért az nálunk is bontó házassági akadályt képez, a mint erről az 1060-ik évben tartott n.-szombati zsinat következő határozata is tanuskodik: „*prohibeatur matrimonium, ubi sit cognatio legalis durans per adoptionem alicujus in filium.*“ ²⁾ De meg kell jegyeznünk, hogy valamint nálunk úgy egyebütt is a pusztá nevelőszülői viszony még nem szül házassági akadályt; s ezért ha valaki csak azon czélból fogad magához valamely gyermeket, hogy őt felnevelje és eltartsa, de a gyermeket a törvények által előszabott formák szerint örökbe nem fogadja: a nevelőatya és nevelt fiú közt polgári rokonság s így házassági akadály sem támad.

A polgári rokonság közjogi akadály, de mivel pusztán egyházi törvényen alapul: csak a kath. egyház hiveire nézve bir kötelező erővel.

Az örökbefogadást a *görög szakadárók* is bontó házassági akadállynak tekintik. — A *külföldi protestánsok* az örökbefogadó szülők és örökbefogadottak, az édes gyermekek és az örökbefogadottak közt nem engedik meg a házasságot. A magyarországi protestánsok ez akadályt nem ismerik, az erdélyi refomátusok pedig könnyen meg szüntethető akadállynak tartják.

224. §. 7) A lelkirokonság.

A *lelki rokonság* (*cognatio spiritualis*) a keresztség és bérmlás kiszolgáltatása alkalmával a következő személyek közt támad: a kereszstelő, a megkeresztelt és ennek szülői közt egy részről; a kereszttatya vagy anya, a megkeresztelt s ennek szülői közt más részről. — Hasonlókép: a bérmláló, megbérmlált s ennek szülői közt egy részről; másrészt pedig a béрмаatya vagy anya, a megbérmlált s ennek szülői közt.³⁾ A lelki rokonság kétszeres is lehet, ha p. o.

De ezeknek véleménye valószínűtlennek tűnik föl, mert az egyház törvényei nem tesznek különbséget a teljes és nem teljes adoptió között, hanem csak egyszerűen az *adoptio* fogalmát nyilváníttják akadállynak, s ezért joggal föltchetni, hogy bárminemű adoptio, melyet az egyes országok törvényei elismernek, bontó akadályt képez. (V. ö. c. 1. 5. c. XXX. q. 3. — c. un. de. cong. legali. IV. 12.)

¹⁾ V. ö. Tripart. P. I. tit. 8.

²⁾ Péterfy: Concil. Hung. P. II. p. 110. c. 24. §. 10.

³⁾ Eme személyek a következő versekben foglaltatnak:

Baptizans, baptizatus, baptizatique parentes,

Levans, levatus, levatique parentes.

Confirmans, confirmatus, confirmatique parentes,

Ligans (vagyis a bérmaszülő, ki szalagot köt a bérmlándó fejére) *ligatus, ligatique parentes.*

valaki egy gyermeknek keresztatyja s egyszersmind bérmaatyja is volt; vagy ha valaki két testvér közül az egyiknek keresztatyja, a másiknak bérmaatyja; vagy végre ha a szülők egymás gyermekeinek kölcsönösen kereszt- és bérmaszülei voltak. — A lelki rokonság akadályát, az egyház azon okból állítja föl, mert a keresztség szentsége lelki újjászületés lévén: a keresztelő mintegy lelkiatyává válik, ugyanilyeneknek tartandók a keresztszülők is, kiknek kötelességévé lesz szükség esetén a megkeresztelt gyermekek vallásos neveléséről gondoskodni. Továbbá, miután hajdanta a bérálás a keresztséggel egy idejűleg szolgáltatta ki, s ugyanazonegyházi személy, ki a keresztelést végezte, egyúttal a bérálás szentségét is kiszolgáltatta; s ugyanazon személyek, kik a keresztszülők tisztét végezték egyszersmind bérmaszülei is voltak: ezért a béráló és bérmaszülei is lelki rokonoknak tekintettek, annál is inkább, mert a bérálás is egyik neve az újjászületésnek, s kiegészítő része a keresztségnek. S ugyanezen szokás meg maradt később is, midőn a nyugati egyházban a bérálás a keresztségtől elkülönítve szolgáltatott ki.

A lelki rokonság nem mindig volt egyenlő terjedelmű, mert az egyház kezdetben *Justinian* császár törvényéhez ¹⁾ alkalmazkodva, csak a megkereszteltet és a keresztszületet tekinté lelki rokonoknak, később sokkal inkább kiterjeszté a lelki rokonságot, ²⁾ azonban a trienti zsinat ³⁾ ezen akadályt a fönnebb előszámlált személyekre szorítá.

A lelki rokonság akadályára nézve következő szabályokat kell szem előtt tartanunk: 1. Bárki szolgáltatta ki a keresztséget: a megkeresztelttel s ennek szüleiivel lelki rokonságba jő. Tehát nemcsak a keresztelő pap, hanem, ha szükség esetén a bába, vagy akár ki más végzi a keresztséget: lelki rokonná válik. S ép ezért, ha valamely törvénytelen gyermeket, bár szükség esetén az apa vagy az anya keresztelne meg: a szülők közt lelki rokonság, s ennek kapcsán bontó házassági akadály támad, s ezért csak püspöki fölmentvény

¹⁾ L. 26. c. nup.

²⁾ Ugyanis a következő személyek mind lelki rokonoknak tekintettek: a keresztelő, keresztelt, s ennek szülei, — a keresztszület kölcsönösen, — a keresztelt és keresztszület gyermekei, — az egyik keresztszület és a másiknak a komaság után született gyermekei — a keresztelt, ennek szülei, s a keresztszületnek özvegye (lelki sógorság). Hasonló terjedelmű lelki rokonság származott a bérálás által is. (V. ö. c. 1—5. C. XXX. q. 1. — c. 1. 4. C. XXX. q. 4. — c. 1. 3. 4. 6. de cogn. spir. IV. 11. — c. 1. 3. de eodem IV. 3. in VI-to.)

³⁾ Sess. XXIV. c. 2. de refor. matr

mellett léphetnek egymással házasságra. Sőt némely canonisták szerint, még ha a törvényes apa vagy anya szükség esetén kívül keresztelné meg saját gyermekét: a *debitum conjugale* kérésének jogát elveszíti.¹⁾ 2. Ha azonban szükség esetén odahaza bárki megkereszteli a gyermeket: azon személy, ki ez alkalommal kézen tartja a keresztelendőt, nem tekintetik keresztszülőnek, s ezért lelki rokonná sem válik. — Hasonlókép nem tekintendő lelki rokonnak azon pap, ki a szükség esetén odahaza megkeresztelt gyermek fölött pótlólag a keresztelési szertartásokat elvégzi, — s azon személy sem lesz keresztszülő és lelki rokon, ki a szertartások alatt a gyermeket kézen tartja. 3. Ha valamely gyermek föltételeesen kereszteltetik meg: mivel a keresztelőnek azon szándoka van, hogy valóságos szentséget szolgáltatson ki: mind ő, mind pedig a gyermek kézentartója lelki rokonságba jönnek; kivéve ha a szentség ismételése vakmerően és elegendő ok nélkül történt. 4. A kereszt- és bérmaszülők csak akkor válnak lelki rokonokká, a) ha ők maguk is meg vannak keresztelve; b) ha a keresztség, illetőleg bérálás kiszolgáltatása alkalmával személyesen jelen vannak, s a megkeresztelendőt kézen tartják, s a megbérálandót érintik. Azonban a kereszt- és bérmaszülők a kézentartás, illetőleg érintés teljesítését valamely megbízott által is teljesíthetik, a midőn csupán a megbízó s nem egyszersmind a megbízott válik lelki rokonná.²⁾

A lelki rokonság a közjogi akadályok közé soroztatik, melytől az egyház csak ritkábban ad fölmentést. Ezen akadály egyházi törvényen alapulván, csak a kath. hivekre, és egyéb megkeresztelt személyekre nézve, kik az egyház kebelén kívül állnak, bír kötelező erővel, ellenben a meg nem kereszteltékre ki nem terjed; tehát, ha valamely keresztleetlen egyén végezné a keresztséget: nem válnék lelki rokonná, ugy szintén, ha valamely keresztleetlen egyén gyermeke kereszteltetik, vagy megkeresztleetlen egyén teljesíti a kereszt- vagy bérma szülői tisztet: az illetőre nézve nem támad lelki rokonság.

¹⁾ De a másik fél kérésére köteles azt teljesíteni.

²⁾ A kereszt és bérmaszülői tisztról az egyház elrendelte, a) hogy mind két tiszt csak kath. személyekre bizassék; b) bérmaszülő csak az lehessen, ki már meg van bérálva; a gyermekek szintén lehetnek kereszt- vagy bérmaszülők, de csak azon esetben, ha már annyi elmebeli tehetséggel bírnak, hogy a kereszt- és bérmaszülői tisztet felfogni képesek; c) nehogy számos személy közt támadjon lelki rokonság a trienti zsinat rendelete szerint (Sess. XXIV. c. 2. de reform. matrim.) csak egy férfi vagy nő, vagy legfőlebb két különnemű személy választandó kereszt- vagy bérmaszülőnek, de ha ennek daczára többen felszólítottak e tisztségre s azt valamennyien személyesen végézik: mindannyian lelki rokonokká lesznek.

A görög nem egyesültek a trullai zsinat (692 év) 58-ik canona nyomán érvénytelennek tartják a házasságot: a) a keresztszülő és keresztelt, ennek szülői, és gyermekei közt; b) a keresztszülő gyermekei és keresztelt, ennek szülei, testvérei és gyermekei közt; c) a keresztszülő édes testvérei és a keresztelt, valamint ennek szülői közt; d) két ugyanazon keresztszülővel bíró keresztelt közt.

A protestansok a lelki rokonság akadályát nem ismerik.

225. §. 9) A sógorság.

Sógorságnak (affinitas) ama viszony mondatik, melybe törvényes (házas társak közti) vagy törvénytelen (nem házas társak közti) testi közösülés következtében egy részről a férfi a nőnek vérrokonai-val, más részt a nő a férfi rokonaival lép.

A sógorság lehet vagy *törvényes* vagy *törvénytelen*, a szerint a mint a sógorságot szülő közösülés házastársak közt, vagy pedig házasságon kívül történt; b) *házasság előtti* vagy *utáni* (*aff. antecedens, subsequens*), a mint a közösülés a házasság előtt vagy pedig azután megy végbe. — A sógorsági fok meghatározására ezen szabály szolgál zsinórmértékül: *a mely fokú rokona valaki a férjnek: oly fokon sógora a nőnek; s viszont: a mely fokon rokona valaki a nőnek, oly fokon sógora a férjnek.* — A sógorság már a zsidóknál,¹⁾ és rómaiaknál²⁾ is bontó házassági akadályt képezett; ugyan ilyennek tekintette azt régtől fogva az egyház is, azon elvet tartva szem előtt, hogy a testi közösülés folytán a két különnemű személy egy testté válik, s ekkép a nőnek rokonai mintegy rokonai lesznek a férjnek is, s viszont a férfi rokonai a nőnek rokonaivá válnak, s hogy ezért illetlen ezen személyeknek egymással házasságra lépniök. Hajdanta a sógorság az egyházban fölötte terjedelmes akadály volt, mert a vérrokonsághoz hasonlólag a hetedik izig terjedt; ezen kívül pedig

¹⁾ Mózes törvénye szerint sógorság czimén nem létesülhet házasság a mostoha anyával, leánnyal, s ennek vagy pedig a mostoha fiúnak leányával; továbbá az apa fivérének nejével, a mennyel, a fivér nejével s a feleség nővérével. (Lev. XVIII. 8. 14. 17. XX. 11. 12. 14. 20. 21.) Ha azonban két fivér közül az egyik, kinek neje volt, gyermek nélkül elhalálozott: az életben maradt fivérnek nemcsak szabadságában állott, de sőt kötelessége vala az özvegyet nőül venni. (Deut. XXV. 5.)

²⁾ A római jog csak a házasság, s nem egyszersmind a törvénytelen közösülés alapján létesült sógorságot tekinté akadálnak, mely szerint tiltva volt a házasság a mostoha szülőkkel, mostoha gyermekekkel, az apóssal, vővel és mennyel, a testvér nejével, a feleség nővérével. Továbbá a mostoha atya és mostoha fiú özvegye közt, az elvált nőnek egy harmadikkal nemzett leányával. (V. ö. L. 14. §. 4. de iure nupt. — l. 4. §. 5. de gradu cogn. — c. 17. c. de nupt. §. 6. 7. I. de nupt. — c. 2. 4. c. Teod. incest. nupt.)

még a másod- és harmad nemű sógorság¹⁾; sőt a lelki rokonsághoz hasonlólag lelki sógorság is létezett;²⁾ s végre a házasság utáni törvénytelen sógorság is megsemmisíté az előbb érvényes házasságot.³⁾ Azonban a IV. laterani zsinat a vérrokonsági akadályokat megszorítván, egyúttal a sógorsági akadályt is újolag szabályozta, s a másod- és harmadrendű,⁴⁾ ugyszintén a lelki sógorságot megszüntetésével,⁵⁾ a sógorsági akadályt a negyedik igit leszállította s kijelenté, hogy utólagos sógorság czimén a házasságot fölbontani ezentúl nem szabad; végre a trienti zsinat a törvénytelen sógorságra nézve azt határozta, hogy az a második fokon túl nem terjedhet.⁶⁾

Tehát a jelenlegi egyházfegyelem szerint a sógorság következő módon képez házassági akadályt:

1. Az egyes ágon végtelenig.

2. Az oldalágon a törvényes sógorság a negyedik, a törvénytelen másodizig.⁷⁾ Továbbá

3. sógorsági akadály csupán a férfi és nejének rokonai közt másrészt a nő és a férfi rokonai közt létezik; ellenben a férjnek rokonai a nő rokonaival sógorsági viszonyban nem állanak; innét az ismeretes elv „*affinitas non parit affinitatem*.”⁸⁾

¹⁾ Az első-, másod- és harmadrendű sógorság számítása következőkép történt: fivéremnek neje velem és rokonaimmal elsőrendű rokonságban van; ha fivérem elhunytával annak neje ismét férjhez megy: második férjének rokonai velem és rokonaimmal másodrendű sógorok lesznek, s végre, ha a nő halála után a férj újra megnősül: második nejének rokonaival én és rokonaim harmadrendű sógorságba jövünk.

²⁾ A lelki sógorság pedig abban állott, hogy a keresztlő a megkereszteltnek nejét vagy nővérét érvényes módon el nem vehet.

³⁾ C. 20. 21. 23. XXXII. q. 7.

⁴⁾ C. 8. de consang. et affin. (IV. 14.)

⁵⁾ Pii V. Const. „*Cum illius vicem*“ 1566. nov. 25.

⁶⁾ Sess. XXIV. c. 4. de reform. mat.

⁷⁾ Felmenő egyenes ágú sógorság fokai:

I. fok. *Ip, após (socer), nap, anyós (socrus).*

Mostoha atya (vitricus), mostoha anya (noverca).

II. fok. *Nagyapós (socer magnus), nagyanyós (socrus magna).*

Mostoha nagy atya (vitricus magnus), mostoha nagy anya (noverca magna) s így tovább.

A lemenő egyenes ágú sógorság:

I. fok. *Vő (gener), meny (nurus), mostoha fiú, mostoha leány.*

Oldalági sógorság:

I. fok. *Sógor (levir), ángy (glos) stb.*

⁸⁾ Tehát két fivér nőül vehet két nővért; két fivér közül az egyik elveheti az anyát, a másik annak leányát. Az apa nőül vevén valamely özvegy nőt, a fiú elveheti annak leányát. Ugyszintén az apa és fiú két nővért; egy férfi két testvértől

4. Sógorsági akadály keletkezik az érvénytelen, de elhált házasságból is; és pedig ha a felek egybekelésük alkalmával nem ismerték az akadályt: a sógorsági viszony, mint vélt házasságból eredő, 4-ig iziglen; ha pedig ismerték az akadályt, csak 2-odizig érvényteleníti a házasságot, mert ez utóbbi esetben a közösülés kétségen kívül törvénytelen volt.¹⁾

5. Az utólagos sógorság, mely az által keletkezik, ha a házastársak egyike, a másiknak 1-ső vagy 2-od foku rokonával közösül:²⁾ nem semmisíti meg a házasságot, hanem csak hiányossá teszi (*efficit matrimonium claudicans*) azt, vagyis a vétkes fél elveszti a *debitum conjugale* kérésének jogát, de azt az ártatlan fél kérelmére teljesíteni köteles.³⁾ Püspöki dispensatio folytán azonban a hiányos házasság régi épségbe visszatér.

A sógorság közjogi akadály, de mivel csupán egyházi törvényen alapul: pápai fölmentvény által megszüntethető; az egyenes vonalba terjedő sógorságától azonban a pápa ő szentsége soha sem szokott fölmentvényt adni.

A görög nem egyesülteknél szintén meg van a sógorsági akadály, de sőt náluk a másod- és harmadrendű sógorság is mai napig felbontja a házasságot.

A protestansok csupán törvényes házasságból eredő sógorságot ismernek, mely az egyenes ágon szintén végtelenig, oldalágon pedig csak másodizig terjed.

226. §. 1) A köztisztességi akadály.

Köztisztességi akadály (*imp. publicae honestatis*) az érvényes eljegyzés vagy pedig a még el nem halt házasság folytán keletkezik, mely szerint t. i. az egyik jegyes vagy házastárs, a másik jegyesnek vagy házastársnak rokonaival érvényes házasságot nem köthet.

Ezen házassági akadály azért neveztetik köztisztességének, mert a társadalmi illem s a közérkölciség kívánja, hogy ha valaki bizonyos személylyel már mintegy megkezdte a házasságot: ugyanazon személy rokonaival ne lépjen házasságra, mert ezek olyanoknak tekinthetők, mintha sógorai lennének (*quasi affinitas*).⁴⁾

maradt özvegyet egymás után; végre a mostoha apa a meghalt mostoha fiú özvegyét elveheti.

¹⁾ V. ö. Schulte Eherecht 181 lap.

²⁾ P. o. ha férfi anyósával vagy nejének nővérével avagy ismét a nő apósával vagy férjének fivérével követ el házasságtörést.

³⁾ C. 10. de eo qui cognovit. (IV. 13.)

⁴⁾ Már a római jog is eltiltá a házasságot az atya és fiúnak menyasszonya, a fiú és atyának menyasszonya; valamint a menyasszony anyja és a vőlegény közt. (Fr. 12. §. 1. 2. fr. 14. §. 4. D. de ritu nuptiali. XXIII. 2. — Fr. 6. §. 1. fr. 8. D. de gradu cogn. XXIII. 10. — §. 9. Inst. de nupt. I. 10.)

A régi egyházfegyelem szerint a köztisztességi akadály a hetedik izig kiterjedt,¹⁾ s még az érvénytelenül kötött eljegyzések is, kivéve, ha a szabad beleegyezés hiánya okozta az érvénytelenséget, — illetén akadályt szültek.²⁾ Azonban midőn a IV. laterani zsinat a vérrokonság és sógorság akadályát szűkebb határok közé szorította: a köztisztességi akadályt is a 4-ik izig leszállította; a trienti zsinat pedig az eljegyzésből származó köztisztességi akadályt csupán az első fokig terjedőnek nyilvánította.³⁾

Jelenleg a köztisztességi akadály következő módon bontja föl a házasságot: 1. A még el nem hált házasságból származó köztisztességi akadály folytán nem létesülhet házasság az egyik fél s a másik félnek 4-ik izigleni rokonai közt. 2. Az érvényes eljegyzés következtében pedig nem léphet házasságra az egyik jegyes a másik jegyesnek első fokú rokonaival; azaz a férfi jegyes nem veheti nőül jegyestársának anyját, vagy nővérét; s a nő jegyes nem mehet férjhez jegyestársának atyjához vagy fivéréhez. Hogy azonban az eljegyzés köztisztességi akadályt szüljön, szükséges, hogy föltétlenül és érvényesen kötöttet, vagy ha föltételeesen létesült: a föltét beteljesült legyen. Továbbá az eljegyzésből származó köztisztességi akadály még akkor is fennmarad, ha már az eljegyzés akár egyik fél halála⁴⁾ közmegegyezés,⁵⁾ akár pedig birói ítélet folytán fölbontatott.⁶⁾

A mi illeti azon kérdést: vajjon az érvénytelen és el nem hált házasság szintén köztisztességi akadályt képez-e? Határozottan azt felelhetjük, hogy az ily házasság is köztisztességi akadályul tekintendő, s a 4-ik izig fölbontja a házasságot, — mert az ily vélt házasfelek is már megkezdék a házasságot. Ha azonban az el nem hált házasság a beleegyezés vagy a trienti forma hiánya miatt semmis: nem keletkezik köztisztességi akadály; mert első esetben nem lévén a felek közt beleegyezés: köztük sem valódi házasság, sem valódi eljegyzés nem történt; a másik esetben pedig a házassági akarat nyilvánítása érvénytelen lévén: ugyan ilyennek vélelmeztetik a nyilvánulást megelőző ígéret, azaz eljegyzés is. — E szerint tehát *a pusztán polgari házasságból sem származik köztisztességi akadály*, ha t. i. a feleknek nincs szándékuk egyházilag is megáldatni magukat, de ha ily szándékban vannak: a polgári egybekelés egyszerű eljegy-

¹⁾ C. 31. C. XXVII. q. 2. — c. 4. 5. 12. de spons. impub. (IV. 2.) — C. 8. de spon. et matr. (IV. 1.) — C. un. de eodem (IV. 1.) in VI-to.

²⁾ C. 3. 4. de sponsal. (IV. 1.) — C. un. de eodem (IV. 1.) in VI-to.

³⁾ Sess. XXIV. c. 3. de reform. matrim.

⁴⁾ C. 14. C. XXVII. q. 2.

⁵⁾ S. C. C. in Cerevien. seu Raven. 6. Jul. 1685.

⁶⁾ C. 5. de despons. impub (IV. 2.)

zési ténynek vétetik, s mint ilyen köztisztességi akadályt szül. (V. ö. Aichner p. 550.)

Végül megjegyzendő, hogy a köztisztességi akadálynak *nincs oly visszaható ereje mint a sógorságnak*, s ezért p. o. ha valamely férfi menyasszonyának valamely közeli (1–4 izigleni) rokonával érvénytelen házasságot köt: ezen házasság által köztisztességi akadály támad ugyan közte, s a második menyasszony rokonai közt, de ezen akadály első menyasszonyára ki nem terjed, s ezért őt érvényesen nőül veheti.

A görög nem egyesültek egyházjoga a köztisztességi akadály alatt törvénytelen sógorságot ért.

A *protestansok* a köztisztességi akadályról mit sem tudnak. Az *erdélyi reformátusoknál* „*illedgelem*“ név alatt elő fordul egy akadály, a mely azonban nem az eljegyzéstől avagy házasság kötésből ered, hanem abban nyilvánul, hogy az atya és fia két nővért nőül nem vehetnek.

227. §. ») A nőrablás.

Rau: Exam. jur. can. in causa raptus. Arnh. 1753. — *Kaiser*: Über d. Imped. raptus. Insbr. 1858.

A nőrablás (raptus) nem egyéb, mint valamely nőnek erőszakos módon s azon czélból történt elhurczoltatása, hogy a rabló az elrablottal házasságra léphessen.

Minthogy az elrablott nő nem csupán a szabadakarátú házassági beleegyezésre lesz képtelenné, hanem ezen felül az ellene elkövetett durva merénylet következtében egyéni szabadságát, jó hírnevét s családjának becsületét is veszélyeztetve látja: ezért a nőrablás korántsem tekinthető az erőszak és félelem akadályá egyik nemének, hanem különálló s közjogi jellegű akadályt képez.

Már a római jog is érvénytelennek nyilvánítja a rabló férfi és elrablott nő között létesült házasságot, még azon esetben is, ha netán a nő az elraboltatásba beleegyezett; továbbá a nőrablót halálbüntetés érte¹⁾, sőt a szülők is keményen bünhődtek, ha a nőrablás útján lehehetővé vált házasságba utólag beleegyeztek.²⁾ — Az egyház kezdettől fogva szintén hosszú ideig tartó vezeklést,³⁾ egyházból való kiközösítetést⁴⁾ mért a nőrablókra, de a kérdéses bűntényből eredt házassági akadályt szabályzó canon-jogi törvények nem minden időben voltak egyenlők. — Ugyanis körülbelül a IX.

¹⁾ L. 1. cod. Theodos. de raptu virg. (IX. 24.)

²⁾ C. 4m. §. Justin rapta virg. (IX. 13.)

³⁾ S. Basil. ad Amphiloich. c. 25. 30. — can. apost. c. 67.

⁴⁾ Concil. Chalced. c. 27. — c. 2. C. XXXVI. q. 2.

századig a rabló és rablott közt létesült házassá érvényesnek tekintett, ha abba utólag az elrablott és ennek szülői beleegyeztek.¹⁾ A IX. századtól kezdve a rabló és rablott közti házasságok általán véve semmiséknek nyilvánítottak.²⁾ Később III. Incze pápa újra megengedte, hogy érvényesen köthessen házasságot a rabló az elrablottal, ha ez utólag beleegyezik a házasságba.³⁾ Végre a trienti zsinat III. Inczének törvényét akkép módosítá: *hogy a rabló és elrablott közt mindaddig érvényes házasság ne létesülhessen, míg a nő a rablónak hatalmában van. Ha azonban az elrablott nő a rabló kezéből kiszabadulván és biztos helyre vitetvén, a házassághoz beleegyezését adja: a házasság érvényesen létre jöhet.* — Mindazáltal még ezen esetben is úgy a rabló, mint azok, kik őt a merénylet kivitelében segélyezték, az egyházból ipso facto kiközösítettnek, örökös beestelenség bélyege szárad rajtok, — s ha papi állású egyének lennének, degradációval bünhődnek.⁴⁾

A nőrablás jelenleg következő feltételek mellett képez házassági akadályt:

1. *Ha az elrablott személy nő volt*, mert a trienti zsinat határozata csak nők elrablásáról szól. A nőnek különféle állapota, p. o. özvegy, hajadon, ifjú vagy idős volta; jó vagy rosz erkölcsisége, sőt még azon körülmény is, hogy az elrablott nő a rablónak menyasszonyk, mit sem változtat a nőrablás akadályi jellegén. — Ha pedig azon szokatlan, de magában véve lehetséges eset állna be, hogy házasság céljából valamely férfi raboltatnék el: ez magában véve, azaz: rablás czimén nem képezne házassági akadályt.⁵⁾

2. *Ha az elrablott nő rendes tartózkodási helyéről valamely távolabb eső, s a rabló hatalmában levő helyre hurczoltatott.* Tehát a nőnek egyik szobából a másikba, vagy a szomszéd házba történt átvitele, valamint a mezőn lelt nőnek néhány lépésnyire hurczoltatása nem elégségesek a nőrablás fogalmához.

3. *Ha a nő elhurczoltatása erőszakos módon ment végbe*, vagyis ha nő vagy *physicai*, vagy *moralis* kényszer (kemény fenyegetés, erős

¹⁾ S. Basil. ad Amphiloch. c. 22. — c. 3—6. c. XXXVI. q. 2. — c. 8. 10. U. o.

²⁾ Capit. aquisgr. a 816. c. 22. 23. 24. cap. Reg. Franc. l. 7. c. 395.

³⁾ „*Rapta puella legitime contrahat, cum raptore si prior dissensus transeat postmodum in consensum: et quod antea displicuit tandem incipiat complacere.*“ (c. 7. de raptu IV. 17.)

⁴⁾ Sess. XXIV. c. 6. de ref. matrim.

⁵⁾ De megsemmisithető lenne a házasság erőszak és félelem czimén, ha t. i. a férfi kényszerítettetnék a házasságra.

megfélemlítés) folytán vitetett a távoli helyre, vagy pedig, ha valamely csel vagy ármány következtében önszántából ment volna is a távolabbi helyre: ugyanott akarata ellenére le lett tartóztatva.

4. *Ha a nőrablás házassulás céljából történt*, s ezért ha más célból p. o. bosszúból, a buja vágyak kielégítésére, vagy hogy a szülöktől váltság fejében pénz csikartassék ki, — követtetett volna el a nőrablás merénylete: nem képez házassági akadályt.¹⁾

A házasság érvényének nőrablás czimén történő megtámadásáról meg kell jegyeznünk: a) hogy, a nőrablás közjogi akadály, de azért a rablónak nem áll jogában a házasság megsemmisítését kérvényezni; továbbá b) ha netalán a rabló hatalmában levő nő beleegyezne is a házasságba: az érvényessé nem válhat, s végre, c) ha az elrablott nő a rabló hatalmából kiszabadulva biztos helyre jut: a nőraulás akadály a magánjogi jelleget ölt magára, s csupán csak a nő támadhatja meg a házasságot; azonban a nőnek kötelelességében áll szabadságának visszanyerése után legfőlebb félév alatt a házasság érvénye ellen felszólalni, mert különben ama jogvédelem áll elő, hogy nő a házasságba beleegyezett, s ezért a felszólamlás jogától elesik.

A rablás akadályára vonatkozólag még ama vitás jogi kérdést is el kell döntenünk: *vajjon a nőrablás bontó házassági akadályt képez-e, ha a rablás a nő beleegyezésével, de a szülők vagy gyámok akarata ellenére történt?*

A feltett kérdésről a jelesebb canonisták²⁾ ekként vélekednek: Noha a nőnek beleegyezése az elraboltatásba megszüntetni látszik a rablás fogalmát, úgy hogy ily esetben inkább csak *elszöktetésről*, *elcsábításról* lehet szó (*raptus seductionis*), a mi egyrészt a házassági frigyre való beleegyezést meg nem akadályozza, s a mely esetre másrészt a trienti zsinat határozata sem látszik kiterjedni: mindazáltal, mivel a nőrablás nem nem csupán mint a nő szabadakaratú elhatározásának meggátlása, hanem mint a közbiztonság és társadalmi rend ellen való súlyos vétség jő tekintetbe: ezért annak bontó akadályi jellege nem a nőnek beleegyezésétől, vagy bele nem egyezésétől, hanem a törvény rendeletétől függ; már pedig mint *Kutschker*,³⁾ és *Kaiser*⁴⁾ a legujabb időben kimutatták a római *Congregatiók* több renebeli resolútióból kitűnik, hogy a trienti zsinatnak a nőrablásra

¹⁾ S. C. C. a. 1586. in. Cap. 6. Sess. XXIV. de refor. matrim.

²⁾ Phillips. §. 289. Aichner. §. 170.

³⁾ Eherecht. III. p. 469.

⁴⁾ *Über das imp. ratus.* Insbr. 1858.

vonatkozó határozata azon esetre is terjed, midőn a nő elraboltatásába beleegyeznek; s az osztrák concordatum kíséretében kiadott és a római curiánál elfogadott nézetek nyomán készült házassági ügyi utasítás is a *raptus seductionis*-t szintén házassági akadálnak ismeri.¹⁾ — De mégis létezik két kivételes eset, midőn az elrablott nő beleegyezése a szülők akarata ellenére is megszünteti a nőrablásnak bontó akadályi jellegét u. m. 1. Ha az elraboltatásba beleegyező nő a rablónak menyasszonya volt. 2. Ha a nő maga szolítja föl s biztatja a férfit, az elszöktetés végrehajtására. Ugyanis az előbbi esetre vonatkozólag a C. 6. de raptoribus. (IV. 17) ezeket mondja: „*Iste raptor dici non debet cum habuerit mulieris assensum, et prius eam deponaverit, quam cognoverit, licet parentes reclamarent, a quibus eam dicitur rapuisse.*” Az utóbbi esetben pedig az elraboltatás eszméje magától a nőtől eredvén, bár annak kivételében a férfi nyújtott neki segédkezet: a nőrablás fogalma egészen megszűnik.²⁾ De meg kell jegyeznünk, hogy a törvény az elrablott nőre nézve mindig azt tételezi föl, hogy elraboltatása akarata ellenére történt; ha tehát a nő az ellenkezőt vitatja: azt bebizonyítani tartozik.

A nőrablásra vonatkozó kath. elvek a görög nem egyesülteknél és a protetansoknál is érvényben vannak.

228. §. 1.) A büntény akadályai.

Büntény akadályának (*Imp. criminis*) két súlyos bűn, u. m. a házasságtörés (*adulterium*), és a hitves gyilkossága (*conjugicidium*) neveztetik. Minthogy pedig e két büntény vagy magányosan, vagy pedig együttesen is jelentkezhet: azért a büntény akadályáról kellő fogalmat nyújtandók: először az egyszerű házasságtörést, azután az egyszerű hitves gyilkosságot s végre a házasságtöréssel párosult hitves gyilkosságot fogjuk figyelembe venni.

I. Az egyszerű házasságtörés. — A házasságtörő férfit és nőt már Mózes törvénye és a római jog is büntetéssel illette. Ugyanis a zsidóknál a házasságtörő személyek halállal fenytettek; ³⁾ a rómaiaknál pedig a házasságtörést elkövető egyének egymással érvényesen össze nem kelhettek; sőt a házasságtörő nő egyáltalán senkihez sem mehetett többé férjhez.⁴⁾ De mind a zsidóknál, mind a rómaiaknál csak

¹⁾ „*Rapta censenda est, quae a viro, cui ante facinus rite desponsata haud fuit, ipsa licet consentiente, insciis tamen, vel invitis parentibus, seu tutoribus adducitur*“ (§. 19.)

²⁾ A Cong. conc. ide vonatkozó rendeleteit lásd Kutschker előbb idézett művében p. 469.

³⁾ Deut. XXII. 22.

⁴⁾ Fr. 11. D. ad leg. Jul. de adult. (XLVIII. 5.)

férjezett nővel való testi közösülés tekintetett házasságtörésnek, ellenben a nős férfinak szabad nővel való tisztátalansági bűne nem tartatott annak. — Az egyház azonban mind a nős férfinak, mind pedig a férjezett nőnek tilos közösülését házasságtörésnek nyilvánítja, de a házasságtörést nem tekinti oly szigorú módon házassági akadálnak, mint a római jog, mert az egyház csakis a két házasságtörő egyén közti házasságot tiltja. — És pedig eleinte a házasságtörés az egyház törvényei értelmében majd tiltó, majd bontó házassági akadálnak tekintetett. Tiltó akadály jellegével akkor birt a házasságtörés, ha a bűntársak közt sem házassági ígéret elő nem fordult sem pedig az ártatlan házastárs élete ellen nem törték. Ellenben a két minősítvény egyikének, vagy másikának vagy mindkettejének közbejötté¹⁾ bontó akadállyá tette a házasságtörést. Utóbb azonban az egyház megszüntette a házasságtörésnek tiltó akadályi jellegét, s jelenleg a házasságtörés a mondott két minősítvény mellett bontó akadálnak tekintetik.

Tehát a mostani egyházi törvények szerint, az egyszerű házasságtörés következő feltételek mellett semmisíti meg a házasságot:

1. Ha a házasságtörés *valódi* volt, vagyis ha a bűntársak közt végbe ment testi közösülés által valamely érvényes házasság sértetett meg.

2. Ha a házasságtörés *anyag*i volt (*adulteritum materiale*), vagyis: ha a két bűnös fél nem csak megkísérlé, hanem valósággal is véghez vitte a testi közösülést.

3. Ha a bűntény *alaki házasságtörésnek* (*ad. formale*) nevezhető, vagyis, ha mindakét fél tudta, hogy a testi közösülés által házasságtörést követ el.²⁾ Ha tehát a szabad fél nem tudja a másik félnek házas állapotát vagy, ha a házasságban élő két bűntárs egymás előtt eltitkolja házas voltát: az elkövetett bűn nem tekinthető házassági akadálnak,

4. Ha a házasságtörés minkét fél *szabad akarattal* kötötte el. Ha tehát p. o. a férfi teljesen részeg állapotban közösül valakivel, vagy pedig a nőn valaki erőszakot vesz, — házassági akadály nem támad.

5. Ha a két bűntárs még az ártatlan házastárs életében, vagy megkísérléte egymással a házasságkötést, vagy pedig kölcsönösen megígérték egymásnak, hogy az ártatlan hitvestárs halála esetén egybe fognak kelni. E szerint tehát a bűntársak által tett házassági ígéretnek mindazon kellékekkel felruházottaknak kell lenni, melyek következtében ezen ígéret, ha a felek közt házassági kötelék nem léteznék: érvényes eljegyzésnek lenne tekinthető. Külömben pedig az ígéret akár élőszóval, akár pedig írásban történhetik, — s a dolgon mit

¹⁾ C. 10 Concil. Foroju. (791. c. 19.) — C. 4, c. XXXI. q. 1.

²⁾ C. 1. de eo. qui duxit in matrim. (IV. 7.) et Gratiani ad c. 3. C. XXXI. q. 1.

sem változtat, ha a házassági ígéret akár a házasságtörés elkövetése előtt, akár pedig azután adatott, csak hogy az az ártatlan házastárs életében, s ugyanazon házasság tartama alatt adassék-e, s a közösülés előtt vissza ne vonassék.¹⁾ A később történő visszavonás azonban nem törli el a bűntény bontó akadályi jellegét.²⁾ — A házassági ígéret a házasságtörő felek közt mindenkor föltételeztetik, s ezért ha a felek azt tagadnák: kötelesek az ellenkezőt bebizonyítani.

II. Az egyszerű hitves gyilkosság (*conjugicidium*) azon esetben válik házassági akadálylyá, ha a két fél közös megegyezéssel elhatározza a hitvestárs meggyilkolását, s a gyilkosságot vagy mind a kettő együttesen, vagy csak az egyik fél valósággal is végrehajtja, avagy, pedig annak elkövetését egy harmadik czinkostársra bizzák.³⁾ Ha a gyilkosság közös megegyezés folytán végrehajtott: e bűntény még azon esetben is bontó akadály jellegével bír, ha csak az egyik félnek volt ama célja, hogy a gyilkosság által lehetővé tegye a házasság megtötését.⁴⁾

III. A házasságtöréssel párosult hitves gyilkosság abban különbözik az egyszerű gyilkosságtól, hogy még akkor is bontó akadálylyá válik, ha csupán az egyik házasságtörő, a másiknak tudta és akarata nélkül követi el személyesen, vagy más czinkostárs segítségével a hitves gyilkosságot,⁵⁾ csak hogy azon szándékkal vigye vagy vitesse végbe a bűntényt, hogy ekként utat nyisson magának a házasság megkötésére.⁶⁾

A bűntény akadályja közjogi akadály, mely azonban tételes egyházi törvényen alapul; tehát az egyház alóla fölmentést is adhat, de soha sem szokott adni ily kedvezményt, ha gyilkosság képezi az akadályt, mert mintegy a természeti törvényekkel ellenkezni látszik az oly házasság megengedése, mely csak is emberélet kioltása után vált lehetővé.

¹⁾ Ha tehát Antal Annával házasságban él, s ez alatt Erzsébetnek házasságot ígér, de vele csak akkor közösül, midőn Anna halála után Máriával új házasságot kötött: minthogy az ígéret és a közösülés nem egy házasság alatt történt: a bűntársak közt házassági akadály nem keletkezik.

²⁾ Ha a házassági ígéret feltételes volt: csak akkor képez házassági akadályt, ha a föltétel még az ártatlan fél életében teljesült.

³⁾ C. 3. de eo, qui duxit (IV. 7.)

⁴⁾ Ezen szándék mindenkor feltételeztetik, tehát, ha azt a gyilkos tagadná: az ellenkezőt bebizonyítani köteles.

⁵⁾ C. III. de eo qui duxit. (IV. 7.)

⁶⁾ S. C. C. in Ulixpon. 1726.

A görög nem egyesült egyháznak a büntény akadályára vonatkozó törvényei a canon-jog szabványaitól miben sem különböznek.

A magyarországi protestánsoknál a házasságtörés akkor bontja fel a házasságot, ha ép e büntény miatt semmitetett meg az előbbi házasság; és pedig hazánkban a törvény előtt bebizonyított házasságtörés még akkor is érvénytelenné teszi az egybekelést, ha tán a büntársak közt sem házassági ígéret, sem pedig az ártatlan fél élete elleni inszelkedés közbe nem jött. — A hitves gyilkosság pedig, mely egy harmadik személlyel óhajtott házasság lehetővé tételére történik, mindenkor bontó akadályt képez, akár ezen harmadik személy tudtával- és beleegyeztével akár a nélkül hajtattott végre a gyilkosság; (II. József nyílt parancsa. 18. és 19. §§-ai).

III. A polgári hatóság által előírt tiltó házassági akadályok.*)

229. §. A katonakötelezettség, vagy katonai állapot akadály a hazánkban.

A katonaköteles, vagy tényleges katonai szolgálatban levő férfiak folyton azon eshetőségnek vannak kitéve, hogy a katonai kötelek teljesítése gyakrabban távol tartandja őket családjuktól, avagy tán képtelenné teszi őket a család eltartására. Még több veszély, nem ritkán véginség fenyegeti a háborúban elesett családapák nejeit és gyermekeit. Innét származtak az osztrák-magyar monarchiában a katonák vagy katona kötelezett egyének házasságaira vonatkozó polgári törvények. — E törvények 1868-ig birodalom szerte egyenlőek valának,¹⁾ a mondott évtől kezdve azonban, vagyis Magyarország alkotmányos jogainak helyre állítása után, a hazánkban is életbe léptetett általános védkötelezettség megszentelésével (1868: 40. tcz.) egyidejűleg a magyar törvényhozás különlegesen szabályozta a védkötelesek (1868: 40. tcz. 44. §.) és tényleges katonai szolgálatban állók (53. §.) házasságait. — A mondott szabályok nevezetesebbjei a következők:

I. *A katonakötelesek házassulásáról.* — Az említett tezik 44. §-a értelmében mindazon hadköteles ifjú „*ki az ujonczállítási bizottság által hadi szolgálatra mindenkor alkalmatlannak nem találtatott,*

*) A polgári hatóságnak a házasság tilalmára vonatkozó törvényeit elkülönítve, s nem az egyházi tiltó akadályokkal együttesen tárgyaljuk, mert noha a polgári akadályok, eredményeikben lényegileg azonosak az egyházi tiltó akadályokkal, de míg ezek a házasság szentségi jellegéből származnak: az utóbbiak a házasságra csak mint polgári intézményre vonatkoznak.

¹⁾ Heiraths-Normal der k. k. Armee 10. Jun. 1812. §. 1. Hofd. v. 19. Jun. 1830. Minist. Erlass 29. Nov. 1835. Cult. min. Vorschr. v. 9. Febr. 1856. N. 1899. Reichs. Ges. B: 1853. N. 50. A hadsereg kiegészítéséről szóló 1858. évi tczikk. R. G. B. N. 167

vagy a 3-ik korosztályban sorhadi szolgálattól ideiglen fel nem mentett: valameddig a 3-ik korosztályból ki nem lépett, meg nem nősülhet.“

E törvény kellő értelmezésére szabatosan meg kell határozunk:

- a) mikép történik a katonai korosztályok számítása?;
- b) kik tekintendők a katonai szolgálatra mindenkorra alkalmatlanoknak?; és
- c) kik tartandók ugyanazon szolgálat alól csupán ideiglenesen felmentetteknek?

A mi illeti az első kérdést: az első korosztály azon naptári év január hava 1-től kezdődik, a melyben a hadköteles ifjú 20-ik évébe be fog lépni, s végződik ugyanezen év december hava 31-ik napjával; tehát a 3-ik korosztály azon naptári év 1-ső napján veszi kezdetét, melyben valaki a 22-ik évet befogja tölteni, s végződik ugyanazon év utolsó napján. Így p. o. mindazok, kik az 1862. évben születtek: 1882-ik év január elsejétől ugyanazon év december 31-ig az első korosztályba tartoznak, s ugyanezek az 1884-ik év december 31-ik napján fogják befejezni a harmadik korosztályt, s e szerint csak 1885. év jan. 1-én lépnek ki ezen korosztályból.¹⁾

A második kérdésre, a védtörvényhez kapcsolt utasítás nyomán²⁾ azt kell felelnünk, hogy a katonai szolgálatra mindenkorra alkalmatlanoknak egyedül és csupán azok tartandók, kik az ujoncz-állítási bizottság által az állítási lajstromból kitörültettek, s kik ennél fogva az állítási bizottság elé többé nem is kerülnek.

A harmadik kérdésre nézve pedig meg kell jegyeznünk, hogy a katonai szolgálattól ideiglenesen felmentetteknek tekintendők azon 1-ső 2-ik vagy 3-ik korosztálybeli ifjak: a) a kik az ujonczozó bizottság elé állítatván, ez idő szerint még alkalmatlanoknak találtattak s azért a hadseregbe be nem soroztattak, hanem a lajstromba vissza helyezendőknek nyilvánítottak, vagy is az határozottatott felőlük, hogy a jövő évi sorozatra újra kötelesek lesznek megjelenni; b) a kik valamely testi hiba miatt a felülvizsgálati bizottság határozata folytán elbocsátó levelet (Entlassungs-Certificat) nyertek, de a hadkötelesek lajstromából ki nem törültettek; c) a kik családi viszonyaik alapján a tényleges katonai szolgálattól felmentettek.

¹⁾ Utasítás a védtörv. 3. §. Vigyázni kell tehát, hogy a korosztály kiszámításánál ne a 22-ik év befejezési napja, hanem azon évnek dec. 31-ike vétessék határ időül, a mint ezt a honv. min. 1874. 8299. VII. sz. a. rendelete is kimondja.

²⁾ 103. §.

Ezeket előre bocsátva szabatosan és részletesen meghatározhatjuk, hogy a hadköteles ifjaknak mely esetben van megengedve, s mely esetben tilos a nősülés.

A hadköteles egyén megnősülhet: a) Bármely korosztályban, ha a hadi szolgálatra mindenkor alkalmatlannak nyilvánított, s ezt az ujonczállítási bizottságból hozott bizonyítvánnyal be is igazolja. b) Ha már túlhaladta a 3-ik korosztályt, azaz már belépett azon évbe, a melyben 23 éves fog lenni, — de az ujonczállítási bizottság által tényleges szolgálatra nem szöllített, hanem attól ideiglenesen felmentetett.¹⁾

¹⁾ A katonakötelesek nősülésére vonatkozó hazai törvényeink kellő értelmezésére czélszerűnek véltük a váci püspök közhelynökének ez ügyben a m. kir. honvédelmi ministeriumhoz intézett levelét, s arra nyert ministeri választ, egész terjedelmében ide igdatni: „1854. sz. Magas honvédelmi m. kir. Ministerium! A lelkészkedő papság kétségben van a katonai szolgálatra kötelezett egyének házasságára vonatkozó törvény némely pontjainak mikénti alkalmazása iránt. Névszerint: a) *harmadik korosztályban a hadi szolgálattól ideiglenesen felmentett egyének, rögtön ebbeli fölmentésök után, vagy pedig csak a naptári évnek letelte után nősülhetnek-e?* b) *Ha valamely hadkötelezett egyén 3-ik korosztályában is, illetőleg harmadszor megvizsgáltatott, de be nem soroztatott; vajjon az ilyen egyén a harmadszori megvizsgáltatása, de be nem sorozás évnek lefolyása alatt, vagy pedig csak azon évnek naptári betölte után esküdhető-e?* c) *Ha valamely hadköteles egyén önbúne nélkül életkora 21, 22, 23, vagy későbbi éveiben besoroztatik, vagy besoroztatása után póttartalékba tételik, vagy végre mint család fentartó haza bocsáttatik: vajjon az ilyen egyéneknél figyelembe veendők-e a korosztályok?* s ha igen, mely időszakról számítassék a korosztály: vajjon az illető egyénnek élte 20-ik évétől, vagy pedig besoroztatása évétől-e? d) *Vajjon az oly egyének, kik magukat a sorozás alól kivonták, ha hogy a 3-ik korosztályt meghaladták, házasságkötésre bocsáthatók-e vagy pedig attól eltiltandók, s oda utasítandók, hogy engedélyért a magas kir. Ministeriumhoz folyamodjanak?* E kétségek elosztását mély tisztelettel kérem, nehogy a törvénytisztelő papság kellő utasítás hiányában akarata ellenére kövessen el oly lépéseket, mik a törvénybe ütköznek, s mind ellene, mind a házasságkötők ellen megtorló rendszabályok foganatosítását tennék szükségessé. Kelt Vácson, aug. 19. 1872. Soos József püspöki közhelynök.“ — E levélre a következő miniszteri válasz érkezett: 29827. sz. VII. „Nagyságodnak — a védköteles ifjak nősülését tárgyzó törvény némely pontjainak alkalmaztatása iránt, a megyebeli papság között létező kétség tárgyában hozam intézett kérdésre válaszolom: a) *A ki mint már 3-ik korosztályú védköteles a sorhadi szolgálattól ideiglen felmentetett: az 1868. 40. törv. czikk 44. §. értelmében engedély nélkül az illető naptári év eltelte előtt, megnősülhet.* — b) *Az oly védköteleseknek, kik fölött a végzés 3-ik korosztályban vissza állításra szólott: a védtörvény végrehajtása tárgyában kiadatott utasítás 103. §. 2. pontja értelmében, hadkötelezettségük miatt nősülhetés végett hatósági engedélyre szükségük nincsen.* — c) *Azok részére, kik 2-ik vagy 3-ik korosztályban soroztatottak be, tetteleges szolgálatuk ideje alatt, a nősülési engedélyt a hadkiegészítési kerületi parancsnokság adja meg;*

Ellenben a nősüléstől letiltatnak mindazon hadköteles ifjak:

a) kik még az első korosztályt sem érték el, s kik még egyszer sem idéztettek az újoncz-állító bizottság elé; b) a kik már a hadköteles kort ugyan elérték, de a harmadik korosztályt még túl nem haladták, és sem végkép alkalmatlanoknak nem találtattak, sem pedig a hadseregbe nem soroztattak, hanem a tényleges szolgálat alól csupán ideiglenes felmentést nyertek.¹⁾

ha mint családfentartók hazabocsáttattak, mennyiben a 3-ik korosztályból már kiléptek (t. i. éltek 22-ik évét betöltötték) házasság tekintetében az 1868. 40. törv. czikk 53. §-a rendelete alá tartoznak. — A póttartalékosoknak csak azon naptári év betöltése után nincsen kivételes házassági engedélyre szükségük, melyben a 3-ik korosztályt túlhaladták, föltéve, hogy a hadjutalék végleges számbavételekor, a póttartalék állományában megmaradtak. — A huzamosb időre szabadságolt sorhad- és honvédségbeli katonák — az őrmestertől vagy ezzel egyenlő altisztól lefelé, valamint a szárazföldi, és tengerész haderő tényleges szolgálatában nem álló tartalékos katonák, ha a katonaköteles 3-ik korosztályt már meghaladták a védtörvény 53. §. és az 17601/67. sz. kiadott szabályrendelet értelmében nősülhetésük végett a polgári egyénekre nézve fenálló törvények és szabályok alá tartoznak, megjegyeztetvén, hogy ezeknek sem a katonai hatóság engedélyére, vagy az egybekelés kihirdetésének elengedésére, sem a katonai lelkészi hivatal köréből való elbocsátásra szükségük nincs. Tekintet nélkül szolgálati éveik számára hason kedvezményben részesülnek a tartalékos és honvédségi, ugy szintén a nyugdíjazott tisztek és katonai hivatalnokok, valamint a rokkantdíjasok is; utóbbiak, ha katonai rokkantak intézetébe felvéve nincsenek. — d) Azok, kik magokat a sorozás alól kivonták, a védtörvény 47. §. — s az annak végrehajtása tárgyában kiadott utasítás 105. §. értelmében, hivatalból állítandók lévén, nemhogy házasságkötésre bocsáthatók lennének, hanem azok kézrekerítésének elősegítése a lelkészeknek is polgári kötelességük közé tartozik. Kelt Budán, 1872-ik év sept. 17. a ministerium id. vezetésével megbízott m. kir. ministerelnök meghagyásából Szende Béla ministeri tanácsos.“ — A d) poat alatti utasítást, egy későbbi ministeri rendelet (l. a következő jegyzetet) hatálytalanná tette.

¹⁾ Ama kétesnek látszó s különfélekép magyarázott kérdést: vajjon a 3-ik korosztályt már túlhaladt egyének házasságánál minő eljárást kötelesek a lelkészek követni, — a cultus-ministeriumnak a nmélt. püspöki karhoz 1880-ik év 223. sz. alatt keltezett levele következőkép dönté el: „Nagyméltóságú Püspök úr! Azon felmerült kérdés alkalmából, vajjon a harmadik korosztályt túlhaladt ifjak házasságra lépésénél, szükséges-e a lelkészeknek az iránt is bizonyosságot szerezniök, hogy az illetők védkötelezettségüknek eleget tettek-e, vagy pedig feltétlenül egybe adhatók-e mindazok, a kik a harmadik korosztályból való kilépésüket kellőleg igazolják, minden tekintet nélkül arra, vajjon hadkötelezettségüknek eleget tettek-e, avagy sem, a m. kir. honvédelmi ministerium m. hó 29-én 40,184. sz. a kelt átiratában kijelentette, — hogy mindazon egyének, a kik a harmadik korosztályt, vagyis 22. életévök betöltése után következő decz. hava 31-ét már túlhaladták és sem a hadsereghez (hadi tengerészethez), sem a honvédséghez nem soroztattak be, 1875. évi május hó 2-án 9079. sz. a kelt körintézménnyemmel kihirdetett ugyanazon évi 13,320. számú körrendelete I. pontjának e) alatti bekezdéséhez képest nősülés tekintetében is, csakis a

A nősüléstől letiltott ifjaknak, nősülési engedélyt a honvédelmi ministerium adhat.

Ezen engedélyre vonatkozólag ugyancsak a 40-ik t. cz. 44. §-a ezeket mondja: *„Különös tekintet érdemlő körülmények közt kivételes nősülési engedélyadásra a honvédelmi m. kir. ministerium van jogosítva; de ezen engedély az illetőt a hadseregbe (hadi tengerészetbe) vagy honvédségbe lépés kötelezettségétől föl nem menti.“*¹⁾

Azon hadköteles ifjú, ki az imént előszámlált szabályok ellenére házasságra lép: a korosztály szerinti sorozás kedvezményét elveszíti, és sorshúzás nélkül hivatalból besoroztatik; alkalmatlan volta esetében pedig vagy a községi szegény-alap javára ezer forintig terjedhető pénzbírságban, vagy hat hónapig tartó fogságban marasztaltatik el. Azok, kik a tiltott nősülésnél vétkesen közre-működnek, a községi szegény-alap javára ötszáz forintig terjedő pénzbírság, vagy három hónap tartamáig terjedhető fogság alá esnek, fenmaradván ellenük még a hivatali szabályok szerinti eljárás, ha állami szolgálatban állnak.²⁾

II. *A katonai állapotban levő egyének házasságai.* A legujabb időkig a katonai joghatóság alá tartozó valamennyi egyénekre nézve azon általános szabály uralkodott, hogy csakis az illetékes katonai hatóság engedélye mellett nősülhettek. Minthogy azonban az általános katonai kötelezettség folytán a tényleges katonai szolgálat ideje megrövidült, s továbbá a honvédsereg felállítása által egy új nemű véderő támadt: ezért az 1868-ik 40. t. cz. 53. §-a a katonai állású egyének nősülésére vonatkozó régi törvényt következőleg módosította: *„A tetteles szolgálat idején kívül a huzamosabb időre szabadságot sor-*

köztörvények és szabályok alá esnek, és így kivételes engedély nélkül összeeskethetők, tekintet nélkül arra, vajjon azok hadkötelezettségeknek eleget tettek-e vagy sem. — A lelkészek tehát a honvédelmi ministerium ugyanezen nyilatkozata szerint csakis arról kötelesek a törvény értelmében meggyőződni, és az e célból szükséges adatokat beszerezni: vajjon a nősülni kívánó ifjú egy felől kilépett-e már a fentebb értelmezett harmadik korosztályból s másfelől nincsen-e a hadsereghez (hadi tengerészethez) és a honvédséghez besorozva s ez utóbbi esetben nem esik-e más külön szabályok alá?

¹⁾ A nősülési engedélyért való folyamodásokról meg kell jegyeznünk, hogy azokhoz mind a folyamodó személynek, mind a menyasszonynak családi értesítő ive, és vagyoni állapotáról szóló bizonyítványai hozzácsatlandók, valamint azon bizonyítvány is, melyből kitűnik, hogy a folyamodó ifjú a gazdálkodásnál okvetlenül igényel női segítyt. (Honvéd. min. 1869. jan. 8.155. sz. és ugyanezen évi nov. 8.29,541. sz. alatti rend.)

²⁾ 1868. 48. t. cz. 46. §.

had-tartalék és a honvédségbeli légénység azon része, mely a harmadik korosztályt meghaladta, nősülés tekintetében is a köztörvények és szabályok alá esik, de a sorhad (hadí tengerészet) vagy a honvéd seregbeli szolgálat kötelezettségnek fentartása mellett. Tekintet nélkül szolgálati éveik számára hason kedvezményben részesülnek a tartalékos, és honvédségi, úgy szintén a nyugdíjazott tisztek, s katonai hivatalnokok, valamint rokkant díjasok is: utóbbiak, ha katonai rokkantak intézetébe felvéve nincsenek."

A törvénynek eme módosítványa szerint házassulás tekintetében más szabályok alatt állnak a tényleges szolgálatot végző katonák, más alatt a szabadságoltak és tartalékbeliak; továbbá külön törvények léteznek a nyugalmazott, s külön a honvédsereghez tartozó katonák nősülésére nézve.

1. A mi illeti a tényleges szolgálatban levő katonákat, — kik alatt bárminő rangú és bárminő katonai szolgálatot végző egyének értendők, — mindezekre nézve jelenleg is érvényben vannak a régi nősülési szabályok; azaz valamennyi tényleges szolgálatot végző katonára csak is az illetékes katonai hatóság engedélye mellett léphet házasságra.¹⁾

2. A szabadságolt katonáknál, különbséget kell tenni a rövid és huzamosabb időre szabadságoltak közt. — Az előbbiek vagyis a kik rövid és szabatosan meghatározott időre, (melynek elteltével minden felszólítás nélkül is vissza kell térniök) bocsátattak el a hadseregből, — bármelyik korosztályba tartozzanak, vagy akár hány év óta szolgálnak is: különös engedély nélkül nem házasodhatnak. — A huzamosabb azaz bizonytalan időre szabadságolt katonák, ha már túlhaladták a harmadik korosztályt: a katonai hatóság engedélye nélkül is megnősülhetnek. Ellenben, ha a huzamosabb időre szabadságolt katona még túl nem haladta a harmadik korosztályt: csak

¹⁾ Az illetékes hatóság, melyhez a katonai szolgálatban levő egyének nősülési engedélyért folyamodni kötelesek, a főtisztekre nézve egész le az őrnagyig: ő felseje a király; b) kapitánytól kezdve a hadnagyig: a közös hadügy ministerium, de ezek is, ha a megszabott hatodrészén túl házasodnának, ő felseje engedélyére szorulnak; c) a légénységre nézve az őrmestertől kezdve lefelé: az ezred parancsnokság, s végre d) a katonai felek és szolgákra nézve: az országos főparancsnokság. Azon katonatisztek házasságánál, kik házassági biztosíték letételére kötelezvék: az eskető pap arra is köteles felügyelni, hogy csak is a katonai letétemények általános kezelő hivatala által kiállított bizonyítvány előmutatása után, nem pedig államadóssági pénztár által kiadott lefizetési okmány alapján adja egybe a házasulandó katonatisztet. (Val. és közokt. min. 1872. apr. 7. 7565. sz. a. rendelte.)

a katonai hatóság engedélyével nőülhet; azért p. o. ha valamely ifjú 20-ik éve előtt önkényt beáll katonának, s azután 3 év elteltével, s így mielőtt a 3-ik korosztályt túlhaladta volna huzamosabb szabadságra bocsáttatik: a katonai hatóság engedelmével nélkül nem nőülhet, mert a törvény kedvezménye nem a szolgálati évek számára, hanem a korosztályra vonatkozik. ¹⁾ De megfordítva azon ifjak, kik a harmadik korosztályt túlhaladva szoroztatnak be katonának, habár a tényleges szolgálat megkezdése előtt egy időre szabadságoltatnának is: engedély nélkül nem nőülhetnének, így p. o. ha valamely ifjú a 4-ik korosztályban soroztatik be, s megengedtetik neki, hogy azon év október elejéig otthon maradjon, — ezen idő alatt meg nem nőülhet. ²⁾

3. *A tartalékos katonáknál* ismét különbséget kell tenni a tisztí rangban levők, és a legénység közt. A tartalékos tisztek, ha ténylegesen nincsenek szolgálatban: engedély nélkül megnősülhetnek, de kötelesek nőülésüket a menyasszony erkölcsi bizonyítványával s az esketési anyakönyvi kivonattal együtt az illető katonai nyilvántartási hatóságnál bejelenteni. — Ha azonban a tartalékos tiszt, bár rövid időre tényleges szolgálatra lenne kötelezve; míg a szolgálati idő tart, csak az illető hatóság engedélyével nőülhet. — A tartalékbeli legénység egyes tagjai pedig, ha nem állnak szolgálatban, s a 3-ik korosztályt már túlhaladták: minden engedély nélkül megházasodhatnak, de azon tartalékos közrendű katonák, kik a harmadik korosztályt túl nem haladták, csak úgy nőülhetnek, ha erre engedélyt nyernek. ³⁾

4. *A nyugalmazott tisztek, és katonai hivatalnokok, valamint a díjas rokkantak* házasságára nézve a következő szabályok hozattak:

a) A végkép nyugalmazott tisztek, és katonai hivatalnok, s a rokkantak intézetébe föl nem vett rokkant díjasok, katonai felek:

¹⁾ Honv. min. rend. 1874. 82, 99. VII. sz. a.

²⁾ A rövid időre szabadságolt, vagy a huzamos időre elbocsátott, de a 3-ik korosztályt túl nem haladt ifjaknak nőülésért való folyamodványa nem a honvédelmi ministeriumhoz, hanem azon járás főtitkarságához, kinek területén az illető nőülendő nyilvántartás tekintetéből illetékes, nyújtandó, ki azután a folyamodványt az illető hadkiegészítési kerületi parancsnoksághoz teszi át. (Utasítás a katonai szolgálati viszonyok körül 1871. 19. §. Honv. min. rend. 1873. aug. 4. 27, 941. VIII. sz.)

³⁾ Az első és második korosztálybeli póttartalékosok részére a polgári, az állandó póttartalékba helyezett egyének részére pedig, — ha a harmadik korosztályból még ki nem léptek, — az illető hadkiegészítési parancsnokság adja a nőülési engedélyt (U. o.) A folyamodványok benyújtásánál azon szabályok tartandók, amelyek a 498. lapon a 1-ső sz. alatti jegyzetben említettünk.

a katonai hatóság engedélye nélkül megszülhetnek, de kötelesek nősülésüket az esketésről szóló anyakönyvi kivonat kíséretében, katonai nyilvántartás végett, "az illető hatóságnak bejelenteni."¹⁾

b) Az ideiglenesen nyugdíjazott katonák, és helyi szolgálatra előjegyzett félrokkantak, s a rokkantak házában elhelyezett nyugdíjasok, csak illetékes katonai előjáróságtól nyert engedély mellett léphetnek házasságra.

A katonai hatóság engedelme nélkül nősülő nyugalmazott katonákra nézve meg kell jegyeznünk, hogy ezeknek övegyei, és árvái az állam részéről nyugdíjra nem számíthatnak.

5. *A honvédség nősülésére vonatkozólag* eme szabályok tartandók szem előtt:

a) A honvéd tisztek nősülése ugyan azon szabályok alá esik, mint a rendes hadsereghez tartozó nyugdíjas, vagy tartalékbeli tiszteké; vagyis: ha a honvédtisztek tényleges szolgálatban állnak, csak hatósági engedéllyel nősülhetnek; a szabadságos állományú honvédtisztek pedig, ha nincsenek tényleges szolgálatban, engedély nélkül is házasodhatnak, de ha hadi gyarkorlatra behivatnak, ez idő alatt csak engedély mellett szabad házasságra lépniök.

b) A mi illeti a honvéd legénység nősülését:

α) A tényleges szolgálatban álló honvédkatona csak az illető honvédtábornok vagy lovasszáhad parancsnokság engedélye mellett nősülhet.²⁾ Tényleges szolgálatban pedig béke idején a honvédek addig állnak, a meddig a törzseknél, és az állandó századoknál alkalmazva vannak.

β) A tényleges szolgálatban nem lévő honvédek, — ha a harmadik korosztályt már túlhaladták: hatósági engedély nélkül is házasságra léphetnek. A 3. ik korosztály a honvédségnél is akképp számíttatik, mint a rendes hadseregbeli katonaságnál, — vagyis: a honvéd a 3. ik korosztályból kilépettnék előbb nem tekintendő, mint azon naptári év elteltével, a melyben védkötelességének teljesítésére

¹⁾ A véglegesen nyugdíjazott katonák esketésénél elégséges, ha a lelkész egyszerűen megtekinti azon okmányokat, melyekből kitétnik, hogy az illető valósággal végkép nyugdíjaztatott, vagy teljesen rokkantnak nyilváníttatott. (Vallás- és közok. min. rend. 1869. jan. 27. 1624. sz. a.)

²⁾ A m. kir. honvédtábornok, és lovasszázadok parancsnokságai a kivételesen kért nősülési engedély megadása tekintetében kellő megbízással és utasítással láttatnak el. Felfolyamodásoknak az említett honvédségi hatóságok határozata ellen az illető m. kir. honvédkerületi parancsnoksághoz, s onnét a honv. miniszterhez van helye. (Honv. min. rend. 1870. jan. 20. 2600 sz. a.)

a 3-i korosztályban felhiva volt, vagy lett volna — ha megelőzőleg be nem soroztatik, felhivandó.

7) A tényleges szolgálatban nem levő, de a harmadik korosztályt túl nem haladt honvédek szintugy mint a szolgálatban állók, az illető honvédségi hatóságtól nyerhetnek nősülési engedélyt.

Végre, a mi illeti az *egy éves önkéntesek nősülését*: ezek a tényleges szolgálat megkezdése előtt olyanoknak tekintendők, mintha huzamosabb időre lennének szabadságolva; a szolgálat ideje alatt pedig ugyanazon szabályok alatt vannak, mint a többi szolgálatban levő katonák, s végre, ha az egy évet már kiszolgálták: nősülés tekintetében a tartalékos katonák számára elő irt szabályzatot kötelesek megtartani. — Tehát mielőtt a harmadik korosztályt túl nem lépték, egyáltalán nem nősülhetnek engedély nélkül, s hasonlókép, míg az egy évi szolgálatuk tart, tekintet nélkül, korukra: nem szabad megházasodniok; de ha az évet már kiszolgálták, s a harmadik korosztályt túlhaladták: szabadon nősülhetnek; sőt, ha az önkéntes későbbi időben p. o. az 5-ik vagy 6-ik korosztályban akarja az egy évi szolgálati időt letölteni: a szolgálat megkezdése előtt is, ha már túlhaladta a 3-ik korosztályt megnősülhet, a nélkül, hogy erre engedélyt kellene kérnie.

A népiskolai tanítójelöltek, s a népiskolai tanítók az 1868. 40. törvénycikk 27. §-a értelmében, hadseregbe (hadi tengerészethez) vagy a honvédségbe történt besoroztatásuk után a népoktatást legkevésbé akadályozó időszakban 8 hét alatt katonailag képzendők, azután szabadságolandók és béke idején ezenfelül csak az időszaki fegyvergyakorlatokban való részvételre szorítandók. Noha azonban a népiskolai tanítók az imént jelzett kedvezményben részesülnek: nősülés tekintetében ugyanazon szabályok alá esnek, mint a többi védköteles ifjak s ezért csak azon esetben nősülhetnek meg, ha bármelyik korosztályban a hadiszolgálatra mindenkorra alkalmatlanoknak találtattak, vagy ha a 3-ik korosztályt már túlhaladták. Ha pedig a néptanító jelölt vagy néptanító önkéntessé lett besorozva: nősülés tekintetében a többi önkéntesekre előirt szabályok alá esik. (Vallás- és közoktat. min. 1869. dec. 27. 23309. sz. a. rendelete.)

230. §. A házasságnak egyéb polgári akadályai hazánkban. A külföldiekkel kötött házasságok.

I. A katona köteles és katonai állapoton kívül egyéb polgári akadályok is léteznek Magyarországon. Ugyanis:

1. A *kiskorú, vagy bármely oknál fogva még szülői ápolást igénylő gyermekek* atyjuk, vagy atyai hatalommal felruházott gyámjuk beleegyezése nélkül nem házasodhatnak.¹⁾ — Eme beleegyezés hiánya a protestansoknál bontó akadály jellegével bir.²⁾

¹⁾ 1796. szept. 13. 1807. okt. 27. kir. intézkedések.

²⁾ II. József 1783. nyílt par: 3—6 §§.

2. *A szükséges okmányok*, u. m. keresztelő levél, előbbi házastárs haláláról stb. szóló bizonyítványok hiánya a házaskötésnél szintén polgári tilalmul tekintetik.¹⁾ — Az idegen egyének, ha egyébkint nem lehet — törvényszék előtt letett eskü által kötelesek szabad (nőtlen, hajadon, özvegy) állapotukat bebizonyítani.²⁾

3. Az 500 forintnál kisebb fizetéssel bíró állam számvevőiségi tisztviselők előljáróik engedélye nélkül törvényesen nem házasodhatnak; az engedély mellőztével kötött házasság azonban nem szül hivatal vesztést, hanem csupán némi hivatal szolgálati hátrányokat eredményez.³⁾

4. A köz alapítványok szolgálatában álló irnokok nősülésére vonatkozólag következő ministeri rendelet áll érvényben:⁴⁾ a) A köz alapítványok ugy jogi, mint gazdasági (erdészeti) szakainál alkalmazott irnokoknak, ha az alapítványok szolgálatában továbbá is, megmaradni akarnak, a nősülés meg nem engedtetik. b) Ezen szabály alól csak akkor lehet kivételt tenni, ha akár az irnok, akár annak leendő neje annyi saját vagyonnal bír, hogy annak 5%-al számítandó évi biztos jövedelmei legalább 300 frtra rugnak. Ha valamely nősülésnél ily eset fordulna elő, a nősülendő irnok megnősülés előtt köteles a kerül. főtiszt. útján a kultus ministertől engedélyt kieszközölni. c) Ha valamely irnok e rendelet ellenére megnősülne: a közalapítványi szolgálatból véglegesen és az ellátást illetőleg netán korábban szerzett igényeinek tökéletes elvesztésével el fog bocsáttatni.

II. *A magyarhoni polgároknak külföldi származású egyénekekkel való házasságánál* a lelkészek az utóbbi félre nézve nem csak a szabad állapotról szóló bizonyítványt kötelesek előkérni, hanem azon kívül arra is ügyelni tartoznak, hogy az idegen országbeli jegyes hazájának házassági törvényeit is pontosan megtartsa. Ezért igen czélszerű mindkét pontra nézve az illetékes külföldi hatóság igazolványát megkívánni.

Tájékoztás végett röviden megismertetjük a különféle államokból hazánkban szakadt idegen jegyesekkel szemben követendő ovatossági szabályokat:

1. *Az osztrák tartományokból* való házasulandóknál, mindenek előtt ki kell puhatolni: vajjon hazánkba történt költözésük után megtartották-e osztrák illetőségüket, avagy az osztrák állami kötelekből végleg kilépettnek tekinthetők-e? — Azoknál, kik megtartották osztrák illetőségüket: ujra figyelembe veendő; nem

¹⁾ 1771. Jan. 21. és 1817. febr. 22. kir. int.

²⁾ 1807. aug. 7. kir. leirat.

³⁾ 1863. jan. 12. — 19. sz. a. helyttart. int.

⁴⁾ Vallás- és közokt. min. 1876. márcz. 23. 6000. sz. a. rendelet.

forog-e fenn rájuk nézve valamely polgári akadály? ¹⁾ Ha igen ez alól való felmentésért, az illetékes hatósághoz kell folyamodni. A felmentvény kieszközlésének megkönnyítésére igen czél szerű, ha a magyar lelkész összeköttetésbe teszi magát a házassulandó félnek illetékes osztrák plébánosával. — Azokra nézve, kik az osztrák állam kötelékből kilépve ²⁾, magyar honpolgárokká váltak, a házasságkötésnél az osztrák házassági törvények figyelmen kívül hagyatnak.

2. A Német birodalom alattvalóinak hazánkban kötendő házasságánál, általánvéve pontosan megtartandók mind ama szabályok, melyektől a birodalmi törvények a házasságnak polgári érvényét függővé teszik. Jelesen miután az 1875. febr. 6-iki a házassági törvény 45. §-a értelmében hitelesen ki kell mutatni, hogy mindkét jegyesre nézve meg vannak a házasságkötéshez kívántató törvényes kellékek, — a német birodalmi jegyest utasítsa a plébános, hogy a kötendő házasságot a diplomatiai ügyvivőnél jelentse be, s felmutatván előtte a plébános által, a felől nyert bizonyítványt, hogy a magyarországi fél részéről nem forog fenn semmi akadály a házasság érvényes megkötésére, s kérje őt, hogy a ne talán részéről fenforgó akadályok alóli felmentésre, a szükséges intézkedéseket tegyegye. Az ügyvivőtől nyert igazolvány fog irányadóul szolgálni a további teendőkre nézve.

A Német birodalom egyes részeiben különleges házassági törvényesek is léteznek Ugyanis:

A *bajor származásu* alattvalók az 1861. máj. 26-án kiadott kir. rendelet szerint mindaddig míg külföldön meghonositva nincsenek, a házasság kötést illetőleg bajor törvények alatt állnak, különösen az 1868. ápril 16. törvény 33. §-a értelmében, illetékes hatóságuk részéről igazolványt tartoznak arra nézve felmutatni, hogy házasságukat semmi féle polgári akadály nem gátolja Ily igazolvány nélkül külföldön kötött házasság nem csak jogi hátrányokat von maga után, hanem egy havi fogsággal is fenytettetik. Bajor nő külföldivel köthet ugyan házasságot, de illetékes bajor hatóságtól igazolványt köteles felmutatni arra nézve, hogy a kötendő házasságnak bajor törvény szerint mi sem állja útját; a házasság folytán azonban a nő elvesziti bajor illetőségét.

A *badeni nagyhercegség* polgárai nézve ugyan már megszűnt ama tör-

¹⁾ Az osztrák polgári törvény 49. és 50. §§-ai értelmében a kiskorúak, vagy oly teljes korúak is, kik bármely oknál fogva magukat érvényesen nem kötelezhetik, — atyuk beleegyezése nélkül házasságra nem léphetnek. Ha az atya már nem él vagy képviselőre nem képes: a házasság érvényéhez a rendes képviselő nyilatkozatán kívül a bírói hatóság beleegyezése is megkívántatik. A törvénytelen származásu kiskorúaknál a házasság érvényéhez a gyám nyilatkozata mellett a törvény hatóság beleegyezése is szükséges. — A 120. § szerint, ha valamely házasság bírói ítélet, vagy a férj halála folytán felbontatott: a nő ha terhes — szülés előtt, ha pedig terhessége iránt kétség támad — a hatodik hónap lefolyta előtt új házasságot nem köthet. A tiroliai és voralbergiekre nézve még mindig érvényes azon udvari rendelet (1820. máj. 12. 12614. sz.), mely szerint a cselédek, napszámosok vagy ugynevezett lakosok osztályához tartozó még le nem telepedett személyek csakis az illetékes közigazgatási hatóság engedélye mellett léphetnek házasságra. (V. ö. A magyar kultus minis-ter. 1877. jul. 1. 15. 995. sz. a. rendelete.

²⁾ Az osztrák kiköltözködési és kivándorlási nyílt parancs 9. §-a szerint, az engedelemmel kivándorlók elvesztik osztrák alattvalói illetékessüket. — Ugyanazon nyílt parancs 19. §-a értelmében a polgári jogokat élvező osztrák nők, ha külföldi-vel lépnek házasságra, szintén elvesztik osztrák illetőségüket.

vény (1870. máj. 5.), melynél külföldön csakis a politikai hatóság engedélyével köthettek házasságot, — de az 1869. decz. 21-iki törvény 92. §-a szerint a badeni alattvalók, kik külföldön házasodnak, most is tartoznak a házasság kihirdetési engedélyért Badenbe folyamodni, s ugyanott a kihirdetést megtéetni. A kihirdetési engedélyt vagyis arról szóló bizonyítványt, hogy a házasságnak polgári vagy közjogi szempontból mi sem állja útját, — a nagyhercegségi bíróságok adják meg; a kihirdetést pedig a polgármesterek avagy azok helyettesei eszközlik. (V. ö. a magyar kultus minister 1871. ápril 20. 7922. sz. leirata.) Az illető diplomat. ügyvivők 1872. okt. 22-én utasítva lettek, hogy az ily házasságoknál hivatalból közbejárjanak.

IV. *A franciaországi* cod. civ. 170. §-a szerint a külföldön, francia és külföldi közt létesült bármely házasság érvényesnek tartatik, ha az a külföldi törvények értelmében érvényesen kötött. A házasság polgári eredményeinek biztosítására azonban czélszerű a francia törvényeket is figyelembe venni, melyek szerint a honunkban házasodó francziának elő kell mutatni illetékes hatósága által kiállított s arról tanuskodó bizonyítványát, hogy a házasság semmi tekintetben sem ütközik a francia törvények szabványaiba. A kihirdetések egészen a törvények értelmében eszközleendőek, vagyis a jegyesek vezeték, és keresztnévei, kis- vagy nagykorúsága; polgári állása s lakhelyei, ugy szintén a jegyesek szüleinek vezeték- és keresztnéve állása és lakhelye pontosan megemlítendőek. Továbbá mindenkor hirdetési időköz 8 napnál rövidebb nem lehet; és a lelkész köteles bizonyítványt kiállítani, melyben a kihirdetett jegyesek neve polgári állása, a hirdetési idő, nap, óra és a lakhely tüzetesen megjelöltenek. Végre mivel az ily házasságok a cod. civ. 171. §-a szerint a megkötés után legkésőbb 3 hó alatt a polgári hatóságnál bevezetendőek: azért a lelkész az új házasságokat a bejegyzés eszközlése végett a budapesti francia ügyvivőhöz utasítani el ne mulassza.

V. *Sveitzban* az 1875. máj. 23-iki házassági törvény 25. §-a szerint a sveitzi alattvalóknak külföldön, az ottani formák és törvények megtartásával kötött házasságai, érvényesek de mégis célirányos a sveitzi illetőségű jegyesnek meghagyni: állitson elő hazájából nyert igazolványt, melyből kitűnik, hogy házasságát a sveitzi törvények semmi tekintetben sem gátolják.

VI. *Az olasz* házassági törvény 100. §-a az olasz alattvalóknak idegen országban kötött házasságait érvényeseknek nyilvánítja, ha azok a kötés helyén uralkodó törvények értelmében jöttek létre, s ha az olasz jegyesre nézve az olasz honi törvények szerint semmiféle akadály nem forog fenn. Tehát a honunkban házasolni ohajtó olasz honpolgár is ép oly igazolványt köteles szerezni, minőről a sveitziaknál említést tettünk. Ily igazolványt az 1868. nov. 15. olasz királyi rendelet előírásakint az illetékes polgármesterek, azok helyettesei vagy megbízottjai adhatnak; hasonló joggal az olasz consularatus nem bír. (Cultus minist. Erlass. von 27. febr. 1874. Z. 1072.)

VII. *Spanyolországban* az 1875. évi februárban kiadott kormány rendelet 1. art. szerint a spanyol honpolgároknak külföldön az egyház köztörvényei szerint érvényesen kötött házasságai Spanyolországban is érvényesek; de az ily házasságok az 1870-iki polgári házassági törvények értelmében a polgári anyakönyvbe beiktatandók. (Archiv. 1877. 38. köt. 348 l. XX. p.) Tehát a felek oda utasítandók, hogy a netán szükséges anyakönyvezés céljából a spanyol dipl. ügyvivőnél jelentkezzenek.

VIII. *Angolország és Éjszak-Amerika* saját alattvalóinak külföldön kötött s ott érvényes házasságait szintén ilyeneknek tekintik.

IX. *Minden más, itt meg nem említett állam* alattvalói külföldön, tehát hazánkban is külön hatósági engedély nélkül házasságra léphetnek. Mindazáltal

igen helyes leend, ha a lelkész az e pont alá vett kül államok honpolgárainak házassága alkalmával az 1865. jul. 1. 49, 701. sz. helytartótanácsi utasítás értelmében, az illetőktől saját polgári hatósága által kiállítandó igazolványt kíván arra nézve, hogy a nálunk érvényesen kötendő házasság, saját államukban is ugyan ilyennek fog tekintetni.

Végre megjegyzendő, hogy minden oly esetben, midőn lelkész eligazodni nem tud: az egyházmegyei hatóságtól köteles utasítást kérni. (V. ö. *Szeredy*: Egyházjog II. kiadás 448. §.)

A magyar állam polgárok által külföldön kötni szándékolt házasságnak honunkban érvényessége iránt, a cultus ministerium van hivatva, kétes esetekben az illető egyházi főhatóságnak és esetleg az igazságügy ministeriumnak is meghallgatásával bizonylatot kiállítani. (Vallás és közokt. minist. 1876. nov. 3. — 25514. sz. a. rendelethez.)

IV. A házassági akadályok megszűnése.

231. §. A házassági akadályok megszűnésére vonatkozó általános szabályok.

A házassági akadályok kétféleképp szűnnek meg, u. m. vagy önmaguktól vagy felmentvény (dispensatio) által. — *Önmaguktól* akkor szűnnek meg az akadályok, ha megszűnt azoknak szülő oka. Így p. o. a beleegyezés hiányából származott akadályok vagyis az *erőszak és félelem, a tévedés* — a beleegyezés utólagos hozzájárultával; hasonlóképp a *korhiány* a megkivántó kor bekövetkeztével; a *házassági köteték* az egyik házastárs halálával; az *alattomoság* a trienti forma után-pótlása által; a *zárt idő és egyházi tilalom* a sz. idő elmúltával vagy a tilalom okainak elenyészésével, — önmaguktól megszűnnek. — Az illetékes egyházi vagy polgári hatóság által engedélyezett *felmentvény erejével* pedig a tételes egyházi vagy polgári törvényen alapuló akadályok szűnnek meg. — Ily módon ugyan a mondott akadályok bármelyike meg lenne szüntethető; de mégis vannak némely tételes egyházi törvényen alapuló akadályok, melyek alul az egyház, bár adhatna, de tényleg soha sem szokott adni fölmentvényt. — Ilyenek p. o. az *egyenes vonalban levő elsőfoku sógorság, s a hitvesgyilkosság*. Más szintén egyházi törvényen sarkaló akadályoktól pedig csak igen ritkán, fölötte fontos, s a közügyet érdeklő okok miatt adatik fölmentést, p. o. az *ünnepélyes fogadalom, a felsőbb egyházi rendek, az érvényes, de el nem halt házasság, s a titkos hitvesgyilkosság* akadályaitól. A tételes isteni jogon alapuló bontó akadályok p. o. az *egyenes ágon való bármily foku, s az oldalági 1-ső izigleni rokonság, az örültség*; s végre az *egyházi akadályok közül a nősztethe-*

lenség, oly természetűek, hogy azok alól fölmentést nyerni soha sem lehet.

234. Ki adhat a házassági akadályok alól fölmentést?

A házassági akadályoktól való fölmentésnél általános szabály, hogy a mely törvényhatóság az akadályok létesítésére jogosultsággal bír, ugyanaz adhat azoktól fölmentést. Mivel pedig a bontó akadályok létesítésére csak az egyházi hatóság lehet jogosítva: e nembeli akadályoktól csupán az egyház engedélyezhet fölmentést. — Ellenben, mivel tiltó házassági akadályokat az egyház és állam egyaránt fölállíthat: ezért az egyházi tiltó akadályok alól az egyház; a polgári akadályok alól pedig a polgári hatóság adhat fölmentést. — A polgári akadályoktól való fölmentés engedélyezésének feltételeit és módját az illetékes polgári törvényhozás írja elő. — A fentebbiekben a honunkban uralgó polgári akadályokról szólván, egyuttal az azoktól való fölmentést illető törvényeket is megemlítettük. Tehát e helyen csupán az egyházi akadályoktól való fölmentés részletes megismertetésére szorítkozunk.

Az egyházi akadályoktól való fölmentés általán véve négyféle lehet, u. m. 1. vagy a *még meg nem kötött, hanem csak megkötendő házasságra* vonatkozik (*dispens. in matrimonio contrahendo*), vagy pedig 2. valamely *megkötött, de érvénytelen házasság érvényesítése* (*disp. in matr. contracto sed invalido, convalidatio matrimonii*) céljából történik. Eredményeit illetőleg pedig a fölmentés 3. vagy csupán a *belső forumra* (*pro foro interno*), vagy 4. a *külső forumra* (*pro foro externo*) is kötelező erővel bír.

Ugy a tiltó mint a bontó házassági akadályok alól — bármily nembeli fölmentést — *tulajdonképeni joggal egyedül a pápa és az egyetemes zsinat* — adhat. A házassági akadályok ugyanis köztörvényekül tekintetnek, s ennél fogva az azoktól való dispensálásra csupán a hasonló törvények illetékes alkotói, vagyis a pápa és az egyetemes zsinat lehetnek följogosítva. — De mivel bajos, hogy ne mondjuk, lehetetlen volna minden egyes fölmentésnél az egyetemes zsinathoz, vagy pedig a római pápához folyamodni: azért a római pápák számos esetben a püspökök részére is adományoztak fölmentési jogot. Jelesen:

1. A püspököknek jogukban áll minden *tiltó egyházi akadálytól, kivéve az egyszerű örök szüzesség, s a felekezeti különbség akadályát*.

¹⁾ Tehát a püspök fölmentést adhat: a zárt idő, egyházi tilalom, votum non nubendi, a votum sacrum ordinem suscipiendi akadályától.

lyát, fölmentést adni.¹⁾ — És pedig a püspökök eme jogot hivataluknál fogva, s külön pápai felhatalmazás nélkül (*jure proprio et ordinario*) gyakorolják.¹⁾ Németországban, valamint hazánkban is a püspökök a *felekezeti különbség* akadályától is fölmentést adhatnak.

2. Általános pápai felhatalmazás, vagyis: az u. n. *quinquennalis facultas*ok erejénél fogva némely országok, a többi közt hazánk püspökei is *több bontó akadály* alól is fölmentést adhatnak.

És pedig. a) *Pro foro externo* :

α) A megkötendő házasságoknál a 3-ik és 4-ik izigleni rokonság és sógorság akadályá alól.

β) A kath. vallásra áttért egyéneknél a már megkötött házasság esetén a másodizi rokonság alól is, ha csak az az első fokot nem érinti.

γ) Az eljegyzésből származó köztisztességi akadálytól.

δ) A lelki rokonság alól, kivéve a keresztlő és keresztelt közötti akadályt.

ε) A bűntény akadályá alól, ha egyik fél sem incselkedett az ártatlan házastárs élete ellen.

Az imént előszámlált fölmentvények megadásánál mindenkor eme záradék használandó: „*Dummodo mulier rapta non fuerit, aut si rapta fuerit in potestate raptoris non existat.*“

b) *Pro foro interno* :

α) A 3-ik és 4-ik izigleni rokonság és sógorság alól, ha a nyert felmentés az elhallgatott, vagy utólag közbejött vérfertőzés miatt érvénytelennek tekintendő.

β) A megkötött házasságoknál, ha azok a titokban maradt törvénytelen sógorság miatt semmisek.

γ) Ugyanezen akadálytól a megkötendő házasságra nézve, ha már minden előkészület megtörtént a menyegzőre s azt közbotrány nélkül elhalasztani nem lehet.

δ) A megkötött házasságoknál a bűntény akadályá alól, ha hitvesgyilkolással nincs párosulva.

A quinquennalis facultások ereje által nyert fölmentvényekről meg kell jegyeznünk :

a) Hogy a püspök ezen fölmentési jogát közhelyettesére is átruházhatja.

b) A püspök eme fölmentési joggal saját hiveire nézve akkor is élhet, ha ezek nem tartózkodnak a megye területén; hacsak a pápai felhatalmazásban eme záradék elő nem fordul: „*infra fines tamen dioeceseos.*“

c) Minden egyes fölmentésnél köteles megemlíteni a püspök, hogy az apostoli sz.-szék felhatalmazása folytán engedi a fölmentést.

d) Ha a házasfelek két külön püspöki megyéhez tartoznak, elégséges, ha csupán az egyik félnek, közönségesen menyasszonynak püspöke ad fölmentést. De ezen esetben a fölmentési okmány mégis közlendő a másik fél püspökével, hogy ez a fölmentés ellen netalán fenforgó kifogásait megtehesse.

3. *Különös pápai fölhatalmazás*, s külön kérelem folytán az egyes püspökök bizonyos számú esetekre felmentési jogot szoktak nyerni: a tisztán 2-od vagy 3-ik fokot érintő vérrokonság, az első és másodfokú sógorság akadályára nézve is.

¹⁾ A püspököknek ezen fölmentési joga nem a törvény rendeletén, hanem általános jogszokáson alapul (S. C. C. in Ulisap. 7. Sept. 1725.)

4. *Rendkívüli módon, vagyis apostoli sz.-széknek praesumált engedélyével (ex praesumta licentia sedis apostolicae), de csupán pro foro interno* fölmentési jogot gyakorolhat a püspök:

a) A megköthető házasságra nézve, ha valamely titkos bontó akadály forog fönn, s az egybekelést fölötte sürgös okok, p. o. az egyik félnek közelgő halála sürgeti, s nincs elegendő idő az apostoli sz.-székhez folyamodni; vagy pedig a sajátos körülmények a folyamodást nehezé, vagy lehetetlenné teszik.

b) A megköthető házasságokra nézve is, de csak a következő körülmények mellett: α) ha a házasság ünnepélyes módon lett megkötve, és β) testi közösülés által már végre is hajtattott; γ) ha a bontó akadály titkos; s δ) a házasfelek a bontó akadályról mitsem tudtak; ε) ha a házasfelek egymástól botrány nélkül el nem választathatók s ζ) az apostoli sz.-székhez folyamodni fölötte bajos volna.¹⁾

Pro foro externo ex praesumta sedis apost. licentia egyedül akkor szabad a püspöknek valamely bontó házassági akadálytól dispensatiót adni, ha a pápához nem lehetne folyamodást intézni, s rendkívüli körülmények sürgetik a házasságot. Csakhogy az ily dispensatiók érvénye ellen a pápai szék részéről rendszerint nehézség szokott támasztatni.²⁾

¹⁾ Ben. XIV. d. s. d. 9. 2. 3. — cf. S. C. C. 19. Apr. 1692. in Aegitanien.

²⁾ Így p. o. midőn II. József császár idejében a belga püspökök a Rómába való folyamodásoktól letiltatva: pápai engedély nélkül is adni akartak dispensatiót: ez ellen VI. Pius határozottan tiltakozott. (V. ö. Kutschker Eherecht. S. 34. u. ff.) — *Önmagától érthető, hogy a plébánosok ex praesumta episcopi, — vagy sedis apostolici licentia, sem pro foro externo, sem pedig pro foro interno nem adhatnak dispensatiót.* — Ha azonban a plébános közvetlen a házasság előtt, gyónás alkalmával fedezze fel valamely bontó házassági akadályt: ezen esetben különbséget kell tenni: vajjon az akadály nyilvános-e, vagy titkos? Ha nyilvános az akadály, a házasulandókat a gyóntató atya köteles a házasságtól letiltani. — Ha pedig titkos az akadály: ismét figyelembe kell venni: vajjon általában véve nyerhető-e vagy sem az akadály alól dispensatio? Ha nem, akkor a pap a feleket határozottan oda utasítsa, hogy a házassági szándéktól álljanak el. — Ha pedig az akadálytól dispensatiót nyerni lehet: s az idő megengedi, a püspökhöz kell folyamodni, hogy vagy saját joghatóságánál fogva, vagy pedig ex praesumta pontificis licentia adjon dispensatiót a feleknek. — De ha nem lenne már idő a dispensatioért való folyamodásra, s ha az esketés elhalasztása nagy botránynyal járna: ama feltevés mellett, hogy ily esetben a törvény kötelező ereje megszűnik: a felek egybe adhatók. Mindazonáltal nagyobb biztonság kedvéért: utólag az akadály természete szerint vagy a Poenitentiáriához, vagy a püspökhöz folyamodás intézendő, hogy a plébánosnak eljárása helyesnek nyilváníttassék. (s. Alphons. Theol. mor. Lib. VI. n. 613.) — — De sokkal nehezebb azon kérdés megoldása: vajjon mit kell a plébánosnak tennie: ha nem a gyónás al-

A görög nem egyesülteknél a házassági akadályok alól a megyés püspök, a protestansoknál pedig az állami hatóság ad felmentést.

232. §. Az okok, melyeknél fogva a házassági akadályoktól való fölmentés megadatik.

Az egyház a házassági akadályok alól többféle okokból adhat fölmentést. Ezen okok a római curia gyakorlata szerint kétfélék lehetnek, u. m. *tisztességesek (causae honestae)*, ha t. i. oly körülmények miatt kérvényeztetik a felmentés, melyek a kérelmezők erkölcsiségére árnyat nem vetnek; és *becstelenek (causae infamantes)*, ha a kérelmezés olyatén okok miatt történik, melyek a felmentés megtagadása esetén a kérelmezők becsületét vagy hitét igen könnyen veszélybe dönthetik.

I. A *tisztességes* okokhoz számíttatnak:

a) Az u. n. *angustia loci*, ha t. i. a mennyasszony csekély népségű községben, vagyis a hol az összes lakosság 300 családnál többet nem számlál, született, vagy lakik, s a hol az ifjak csekélyebb száma miatt a nő csakis rokonai közt találhat társadalmi állásának megfelelő férjet. De megjegyzendő, ¹⁾ hogy az *angustia loci* csupán a tisztességes és erkölcsös nőkre nézve szolgálhat felmentési okul, mert a becstelen és erkölcstelen nőkről joggal feltételezhető, hogy bármily állású férjjel is meg lehetnek elégedve. Az *angustia loci*, néha kétszeres is lehet, — (*angustia locorum*), ha t. i. a nőre nézve a jelzett

kalmával, hanem azon kívül fedez fel, közvetlen a házasság megkötése előtt valamely házassági akadályt, — s botrány nélkül az esketést megtagadnia nem lehet? — Nézetünk szerint ily esetben a plébánosnak egyedüli teendője a feleket felvilágosítani s meggyőzni a felől, miszerint neki mint joghatósággal nem bíró egyházi személynek nem áll hatalmában az igényelt dispensatiót megadni, s hogy ennél fogva a felek egybeadására sem lehet jogosítva. Másrészt azonban a feleket utasítsa oda, miszerint dispensatioért a püspökhöz folyamodjanak, megnyugtatóan felemlítvén a jegyeseknek azt is, hogy ily rendkívüli esetekben a püspök késedelem nélkül, — ha épen azt kívánnák, — még távsürgöny útján is megadhatja a dispensatiót. — Az esketés megtagadásából származható botrány elkerülésére pedig azt tanácsolhatja a plébános a feleknek, hogy a valódi okot eltitkolva, valamely plausibilis ürügyre p. o. a vőlegény vagy menyasszony hirteleni rosszullétre hivatkozva, minthogy természetesnek tüntessék fel az esketés elmaradását. — De ha pusztán tiltó akadály gátolná az egybekelést, melynek megtagadása nyilvános és nagymérvű botrányt szülne, s már nem lenne elégséges idő a püspökhöz intézendő folyamodás megadásának bevárására, — valószínű, hogy ily esetben a plébános ex praesumta episcopi licentia egybeadhatja a feleket, — de köteles azután az ügyet utólagos helyben hagyás végett a püspök elé terjeszteni.

körülmények, mind születése, mind pedig tartózkodási helyén, egyaránt előfordulnak.

b) *Incompetentia dotis*, vagyis azon körülmény, mely szerint a menyasszony semmi, vagy pedig csekély hozománynyal bírván, állásához illő férjre csak úgy számíthat, ha valamely rokon ifjúnak nyújtja kezét, ki őt, szegénysége daczára is, kész nőül venni; vagy pedig, ha egy harmadik személy a szegény menyasszonyt azon esetre, ha valamely rokon ifjuhoz megy nőül, kellő hozománynyal ellátni késznek mutatkozik.

c) *Aetas puellae superadulta*, ha a hajadon nő kissé idősebb, azaz már 24 éven túl van, s még eddigelé ki sem kérte őt nőül, s e szerint más házasságra nem igen lehet kilátása. Ezen ok csakis a leányoknál, s nem egyszersmind az özvegyeknél vétetik figyelembe.

d) *Oratrix filiis gravata*, vagyis, ha több apró és neveletlen gyermekkel bíró özvegynőt valamely vagyonosabb férfi, ki képes és hajlandó az árvák neveléséről gondoskodni, — ohajt nőül venni. Ugyanezen körülmény a felmentés megadására elegendő oknak tekintetik a kisdud gyermekekkel terhelt özvegy férfinál is, ki az elhunyt anyával rokonnőnek nyújtva kezét, új és gondos anyát remélhet magzatai számára. Végre hasonló körülménynek s oknak tekintendő az is, ha idősebb, vagy beteges szülők, vagy testvérek ápolása ohajtandóvá teszi a rokonok közti házasságot.

e) *Matrimonium putativum*, azaz: ha jóhiszeműleg létesült a vélt házasság, vagy legalább az egyik félnek nem volt tudomása a fenforgó akadályról.

f) *Bonum pacis, seu extinctio gravis inimicitiae*, ha t. i. az ohajtott házasság által a jegyesek családjai közt dúló régi gyűlölség, és ellenségeskedés megszüntethető lenne; vagy: ha a tervezett házasság által a családok közt már előbb létre jött béke megerősítése, s biztosítása remélhető.

g) *Conservatio familiae illustris, vel conservatio bonorum in eadem familia illustri*; azaz: ha a házasság által valamely nemes családnak két ága, melyeknek egyike kihaló félben van, (mivel p. o. csupán csak egy nő él még az egyik ágból) összekapcsolható és fentartható lenne; vagy: ha a házasság által a vagyon valamely nemes családban megmaradna.

h) *Excellentia meritorum*, ha a jegyesek családjai az egyház körül kitünő érdemeket szereztek maguknak.

II. A becstelenítő okok pedig a következők:

a) *Impraegnatio oratricis*, vagyis: ha a menyasszony a vőle-

gény által teherbe ejtetett, de nem oly szándékkal, hogy könnyebben lehessen felmentést nyerniök.

b) *Diffamatio oratricis*, ha t. i. a kérelmezők közt ugyan testi közösülés még nem történt, de a hosszabb idő óta tartó ismeretség folytán a nő hirbe jöven, attól lehet tartani, hogy más férfi nem fogja már őt nőül venni.

c) *Periculum seductionis, aut fidei*, ha félni lehet, hogy a nő, ki oly helyen tartózkodik, hol számos eretnekek laknak: a felmentés megtagadása esetén, vagy eretnek férjet választ, vagy pedig a kath. vallástól el fog pártolni.

A római pápa némely esetekben az oknak említése nélkül, vagy mint mondani szokás, *sine causa* (nempe canonica) is engedélyezhet fölmentést, ha t. i. nincs ugyan elegendő *canonicus ok* a dispensatio megadására, hanem mégis bizonyos, helyes és észszerű okok miatt (*ex certis et rationabilibus causis*) hasznosnak mutatkozik a fölmentés. Ilyenmő dispensatiók azonban csak ritkán, a távolabbi rokonok, s főkép a kitünőbb p. o. fejedelmi családok tagjaira nézve engedélyeztetnek.

234. §. A felmentés kérelmezésének, s a megnyert felmentés végrehajtásának módja.

I. Ha kitűnik, hogy a házasulandók közt valamely tiltó vagy bontó akadály forog fenn: akkor a jegyesek illetékes lelkésze köteles vizsgálat alá venni: vajjon általán véve olyan-e az akadály, mely alól fölmentést nyerhetni; vannak-e elegendő okok a fölmentés megnyerésére? s vajjon pro foro externo vagy interno szükséges-e a felmentés, s meglehet-e ezt a püspöktől nyerni, avagy pedig az apostoli sz.-széktől kell azt kérelmezni? Ha a fölmentést a püspök is megadhatja: a fölmentésért való folyamodást, a jegyesek nevében, rendszerint az illető plébános intézi a püspöki hivatalhoz; és szorgosan s az alább bővebben kifejlendő módon, megjelöli az akadályt, s az okokat, melyek miatt a fölmentés kéretik. A püspök azután a fölmentési okmányt kiállítván, a plébánost bizza meg a fölmentés végrehajtásával.

Ha a püspök nem adhat felmentést: akkor a folyamodást az apostoli székhöz kell intézni, — s a nálunk uralkodó szokás szerint az ily folyamodást a jegyesek plébánosától nyert értesítés és kérelem nyomán az illető megyés püspök; s ha a jegyesek két külön megyéből valók lennének: csak az egyik félnek, közönségesen a menyasszonynak főpásztorra meneszti Rómába. És pedig:

1. Ha a fölmentés *pro foro externo* kéretik, vagyis: ha az akadály ismeretes és nyilvános: a kérvényező levél ő szentségére czimzetten (*Beatissime Pater!*) a *Datáriához* küldetik. A kérvényben a kérelmezők vezeték- és keresztnéve, a püspöki megye s a plébánia, melyhez tartoznak, (főkép, ha az *angustia loci* czimén kéretik a fölmentés) pontosan megjelölendők. — Ha pedig a fölmentés *pro foro interno* kéretik, vagyis ha az akadály titkos:¹⁾ a folyamodás a *Poenitentiarius Majorra* — (*Eminentissime Dne!*) czimezve, a *Poenitentiáriához* küldetik, de a kérelmezők valódi nevei helyett valamely költött nevek (*Cajus, Titia*) használandók. A püspöki megyét és helyet, hová a kérvényezők tartoznak, szintén szükségtelen megjelölni, — hanem csak a püspöknek neve, a kihez, s a hely, hová a fölmentés küldendő, tétetik ki. — Ha pedig többszörös akadályok fordulnak elő, melyek részint nyilvánosak, részint titkosak: akkor az előbbiektől való fölmentésért a *Datáriához*, az utóbbiakra nézve pedig a *Poenitentiáriához* kell fordulni; — de a *Poenitentiáriához* küldött kérvényben mind két nemű akadályt meg kell nevezni, kijelentve azt, hogy a nyilvános akadályra nézve a *Datáriához* intéztetett kérelem. — Ha pedig a kezdetben titkos és a *Poenitentiaria* által dispensált akadály később nyilvánossá válnék: a *Datariahoz* ujlag folyamodás intézendő.

2. A folyamodás szövegében a házassági akadály pontosan megjelölendő, s különösen a *Datáriához* intézett kérvényekhez a rokonság vagy sógorság táblája is melléklendő, s nemcsak a távolabbi hanem a közelebbi rokonság foka is kiteendő. — Azonban a *Poenitentiáriához* küldött folyamodványoknál elégséges a távolabbi rokonságot, vagy sógorságot jelezni. — Ha többszörös akadály fordul elő, azokat egyenként mind, még a tiltó akadályokat sem mellőzve, meg kell említeni.²⁾

3. Mindazon körülmények, melyek az akadályt súlyosbítják,

¹⁾ Azon kérdésre nézve: mikor tekinthető nyilvánosnak és mikor titkosnak valamely házassági akadály? a következő szabályokat állithatjuk föl: a) nemely akadályok soha sem tekinthetők titkosoknak ha t. i. oly természetűek, hogy bármely pillanatban ismertekké lehetnek; b) nyilvánosak azon akadályok, melyek általán ismeretesek; s c) a melyeknek létezéséről hír kering; d) az oly akadályok, melyeket legfeljebb öt személy ismer, kiknek mindegyikéről feltételezhetni, hogy azt elárulni nem fogják, titkosoknak tekintendők.

²⁾ Az olyatén akadály, melytől a püspök is fölmenthet, szintén megjelölendő a folyamodványban, de csak akkor, ha arra nézve a püspök nem adott fölmentést.

vagy könnyebbitik, s a fölmentés megadását könnyebbé, vagy nehezebbé teszik, szintén lelkiismeretesen elősorolandók. Azért. p. o. a kérelmezők közt előfordult vérfertőzőési bűn, legyen az akár ismeretes, akár pedig titkos,¹⁾ valamint az is: vajjon a közösülés nem-e a dispensatio könnyebb megnyerése céljából vitetett véghez — megemlítendő a folyamodványban. — Továbbá, ha a megkötött házasság érvényesítése kérelmeztetik, ki kell tenni: vajjon jóhiszeműleg, vagy az akadály tudtával keltek-e egybe a felek? s vajjon az akadályt megtudva tartózkodtak-e a testi közösüléstől? s végre, nemzettek-e már gyermeket, s mennyi idő óta élnek együtt?

4. Az okoknak, melyek miatt a felmentés kéretik, igazaknak kell lenni, s általán véve, semmit elhallgatni (subreptio) vagy valótlant mondani (obreptio) nem szabad, mert különben a nyert fölmentés semmis.

5. Ha a felek azon idő alatt, míg a fölmentés Rómából megérkezik, testileg közösülnének: a nyert fölmentés semmis, s ezért új fölmentést szükséges kérni.²⁾

6. Ha a kérelmezők in *forma pauperum* ohajtják a fölmentést: a folyamodványhoz a feleknek szegénységi bizonyítványa is melléklendő, melyet az illető plébános állít ki, s a püspök saját részéről is megerősít. — Ugyanis a Datariától nyerendő fölmentvényekért bizonyos díjat (*taxa*) kell fizetni, de nem azért, mintha e díjért adatnék a dispensatio, mely a trienti zsinat határozata szerint³⁾ ingyen engedélyeztetik, hanem ezen taxák részint az apostoli iroda tisztviselőinek, a dispensationalis brevék kiállítása körüli fáradozásaiért, részint pedig a missiok javára fizetendők. — A díjak különfélesége részint a dispensatio háromféle alakban adatik u. m. in *forma pro nobilibus*, in *forma communi*, és in *forma pauperum*. Az első alakban a fejedelmek és magas rangú egyéniségek; a másodikban a gazdagabb, vagy jobb módúak; a harmadik alakban pedig a canonilag szegények részére állítatik ki a fölmentési okmány; s a két első esetben nagyobb összeg fizettetik a dispensatióért, míg az utóbbiban ingyen történik a fölmentés. — Hogy pedig in *forma pauperum* le-

¹⁾ De ha a vérfertőzés titkos, csak a Poenitentiáriához intézett folyamodásban szükséges azt megemlíteni, ellenben a Datariához küldött kérvényben el lehet hallgatni.

²⁾ Ha azonban a fölmentés végrehajtása után történik a testi közösülés: a fölmentés nem válik érvénytelenné, mert a testi közösülés már nem tekinthető vérfertőzésnek.

³⁾ Sess. XXV. c. 18. de reform.

gyen kérelmezhető a fölmentés, szükséges, hogy a folyamodványban használandó eme kifejezés: „*Vere pauperes sunt, et miserabiles, et de suo labore manuum et industria tantum vivunt*“ — valóságon alapuljon.¹⁾ Ha a kérelmezők szegénysége valótlan lenne: a nyert dispensatio ugyan érvényes, de annak igénybe vétele törvénytelen.

A római curia szabályai szerint in forma pauperum csak a becstelenítő okokból lehetne fölmentést adni, de jelenleg a tisztességes okok miatt is adatik dispensatio a mondott alakban.

A Poenitentiariától nyert fölmentésekért semmi díj sem vétetik, s csak a szállításért fizetendő némi csekély összeg.

A püspöki dispensációkért szintén bizonyos illeték jár, mely részben az udvari papok díjazására fordíttatik, részben pedig a missziók előmozdítására Rómába küldetik.

II. A római dispensációk végrehajtás következőkép történik:

1. A Datariától nyert fölmentésről szóló okmány breve alakjában s megbízáskép (in forma commissoria) a püspökhöz vagy a közhelynökhez küldetik, ki köteles a brevében foglalt záradékokat pontosan megtartani, s különösen újra vizsgálatot tartani a felől, vajjon valódiak-e a fölmentés okai, s a kérelmezők körülményei közt nem állott-e be valamely olyatén változás, mely a fölmentés érvényét megsemmisíthetné, — s ha igen, új fölmentésért, mely „*perinde valere*“-nek²⁾ mondatik, kell folyamodni; ha azonban semmi sem változott a körülményeken: a fölmentés a feleknek tudtára adatik, — s a házasság megtörténte után a nyert fölmentés az anyakönyvben is jeleztetik.³⁾

2. A Poenitentiaria által engedélyezett fölmentvények, nem breve, hanem egyszerű levél alakjában intéztetnek vagy a püspökhöz, vagy a közhelynökhez, ki azután átteszi azt a kérvényezőnek gyóntató atyához. Néha azonban a Poenitentiaria egyenesen ennek

¹⁾ A püspökök a quiquennalis facultasok erejénél fogva rendszerint csak in forma pauperum adhatnak dispensatiót, ha tehát nem szegények részére engedélyznek fölmentést, az nem csak törvénytelen, hanem egyszersmind érvénytelen is. — Azonban az osztrák-magyar birodalom püspöki kara a főbb rangúak és gazdagabbak számára is adhat dispensatiót.

²⁾ Így neveztetik az ujlág engedélyezett fölmentés, mivel abban ezen kifejezés fordul elő: „*Litterae priores valere perinde, ac si vitium non subfuisset*.“

³⁾ Magyarországon az újabb vizsgálatot nem a püspök, hanem annak megbízásából az illető plébános végzi, kinek rendszerint csak másolatban küldetik meg a Dataria által kiállított breve; s ki az esketés megtörténte után köteles a püspököt a fölmentés végrehajtásáról értesíteni.

küldi meg a fölmentési okmányt. A gyóntató atya azután figyelmesen elolvassa a levelet, jól megjegyzi az abban foglalt *clausulákat*,¹⁾ s magát a levelet megsemmisíti,²⁾ s a fölmentést gyóntatás alkalmával, a clausulák szigorú megtartása mellett, s a bűnös feloldozása után végrehajtja.

A felmentésnek eredménye — ha megkötendő házasságra vonatkozik, — abban áll, — hogy, a házasságot érvényesen meg lehet kötni; ha pedig a már megkötött, de érvénytelen házasságra vonatkozik: akkor ismét a dispensatio által a vélt házasság érvényessé válik. — Hogy a vélt házasságok érvényesítésénél más különben minő szabályok tartandók szem előtt alább (238. §.) fogjuk előadni.

D) A házasságok megkötése.

235. §. A trienti forma megtartása.

A házasság megkötése lényegileg abban áll, hogy a két házasulandó személy vagy élő szóval, vagy írásban, vagy valamely megbízott, vagy végre jelek által kölcsönösen kijelenti, hogy egymással életközösségre akar lépni, s hogy az életközösséget tényleg is megkezdí. A házasulási szándéknak eme kijelentése minden népnél vallási ténynek tekintetett, s mint ilyen bizonyos vallásos szertartások között történt, s ép ezért az egyház is kezdetől fogva megkivánta, hogy a házasulandó hívek az előírt szertartások szerint, azaz: a templomban, a püspök, vagy áldozár jelenlétében s ennek áldását kikérve, kössék meg a házasságot.³⁾ Mindazonáltal egész a trienti zsinat idejéig az u. n. *alattomos*, vagyis oly házas-

¹⁾ Ezen záradékok közönségesen a következők szokta lenni: „*Si ita esse, per diligentem oratoris examinationem inveneris*“ vagy: „*audita prius sacramentali confessione*“; s ez utóbbi clausulára nézve meg kell jegyezni, hogy ha a bűnös nem méltó a föloldozásra, a dispensatio végrehajtása mindadig elhalasztandó, míg a vétke alkalmassá nem válik a föloldozásra; kivétel csak igen sürgős szükség esetén teendő. Továbbá még ezen clausulák is előfordulnak: „*Sublata occasione amplius peccandi cum dicta muliere*.“ „*Injuncta ei poenitentia salutari* (vel: *gravi, aut gravissima*)“ „*Dum modo impedimentum sit occultum*“ „*Certiorata altera parte de nullitate prioris consensus*“ ect.

²⁾ Erre vonatkozólag: a következő záradék használtatik: „*Praesentibus laceratis, quas sub poena excommunicationis laniare tenearis, ita, ut nullum earum extet exemplum*.“

³⁾ *Ignatii Episc.* ad Polycarp. c. 5. — *Tertull.* de pudicitia c. 5. — *S. Ambr. Epis.* XXIV. — s *Crisosth.* homil. XLVIII. in Genes. 5. — *Cap. Caroli M.* c. 35. — *Cap. Reg. Franc.* c. VII. c. 105. 179. 389. 463.

ságok (*matr. clandestina*) melyek nem az egyház színe előtt, s nem az egyházi szertartások szerint kötöttek: bár tilosak valának, de azért érvényeseknek tekintettek.¹⁾ Minthogy azonban az alattomos házasságok, mint oly frigyek, melyeket az ágyasságtól megkülönböztetni, bajos volt, — botrányos visszaélésekre, sőt polygamiára is alkalmat szolgáltatottak: azért a trienti zsinat atyái jónak látták a házasság megkötésének érvényét bizonyos meghatározott formától függővé tenni. — Ugyanis a nevezett zsinat elrendelte, hogy jövőre a házasság érvényéhez okvetlenül megkivántassék, miszerint a *házasulandók kölcsönös beleegyezésüket az illetékes plébános, vagy más, ő általa, avagy a püspöktől felhatalmazott pap, és két tanu jelenlétében nyilvánítsák ki.*²⁾ A házasság megkötésének e törvényes módja *trienti formának*, (forma tridentina) neveztetik. — Eme formakellő megértésére mind az illetékes plébánosnak, mind a tanuknak a házasságkötésnél megkivántató jelenlétükről tüzetesen kell szólnunk.

1. A mi illeti a plébánost:

a) *Illetékes plébánosnak* azon lelkész tartatik, kinek plébániája területén, vagy mind a két házasulandó, avagy azoknak egyike állandó, vagy ideiglenes lakhelylyel (*quasidomicilium*) bír. Az illetékes plébános meghatározására nézve tehát ugyanazon szabályok tartandók szem előtt, a melyeket főnebb a kihirdetésekről lévén (203. §.) szó részletesen kifejtettük. — Ha a házasulandóknak több domiciliumuk van, bármelyik helynek plébánosa összeadhatja őket. — A kőbor életű személyekre nézve azon lelkész tekintetik illetékes plébánosnak, kinek plébániáján az illetők az egybekelés idején tartózkodnak.³⁾ Ha a házasulandók két külön plébániához tartoznak: nem szükséges mind a két fél plébánosa előtt nyilvánítaniok a kölcsönös beleegyezést, hanem elégséges, ha az csupán egyik fél plébánosa előtt történik. Annak meghatározása, hogy ily esetben melyik fél lelkésze előtt menjen végbe az egybekelés: az egyes országokban, vagy megyékben uralkodó szokástól függ. — Magyarországon rendszerint

¹⁾ c. 1. 2. C. XXVII. q. 2. — c. 14. 15. 23. 26. de spons. et matrim. (IV. 1.)

²⁾ „*Qui aliter, quam praesente parochi, vel alio sacerdote, de ipsius parochi, seu Ordinarii licentia, et duobus, vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et hujusmodi contractus irritos, et nullos esse decernit, prouti eos praesenti decreto irritos facit, et annullat*“ (sess. XXIV. c. 1. de reform. matr.)

³⁾ De az ily személyeknél fölötte ovatosan kell a plébánosnak eljárnia, nehogy oly egyéneket adjon egybe, kiknek még élő hitvestársuk van; — s ezért az úgy a püspöki hivatalnak eleve bejelentendő.

a menyasszony plébánosa szokta az esketést végezni, mert illetlennek látszik, hogy a menyasszony az esküvő előtt a vőlegény lakhelyére menjen, — de azért érvényes lenne a vőlegény plébánosa előtt kötött házasság is. Külömben bármelyik félnek lelkésze előtt menjen végbe az esketés: a másik félnek lelkésze a) bizonyítványt köteles kiállítani arról, hogy az ő plébániájában is megtörténtek a kihirdetések, de semmi házassági akadály sem lett fölfedezve; s b) *elbocsátó levelet* (*dimissoriales*) azaz: az esketés végzésére való felhatalmazást tartozik adni az eskető lelkésznek, ki e nélkül érvényesen egybe nem adhatja a jegyeseket.

A katonai joghatóság alá tartozó házasulandóknak illetékes plébánosáról meg kell jegyeznünk, hogy a tábori lelkészek csakis a mozgó és rendes katonasághoz sorolt egyénekre nézve tekintetnek illetékes plébánosoknak; ellenben az állandó katonasághoz, és a honvédséghez tartozó személyeknek illetékes plébánosául azon lelkészek tekintendők, kiknek plébániája területén az illetők tartózkodnak.¹⁾ A mozgó

¹⁾ A mozgó katonasághoz számítanak: a) kik a hadseregnél tényleges szolgálatban vannak; b) a rövid időre szabadságolt katonák; c) a katonai rokkantak intézetében elhelyezett egyének; d) a különféle kezelési ágakban tiszti rangban alkalmazott egyének, kik kötelesek mindenüvé követni a hadsereget; e) a hadügyminisztérium, s más katonai hatóságok hivatalnokai, és szolgálói; f) a katonailag szervezett rendőrség; g) az imént elősorolt egyének nejei, és gyermekei, ha csak ez utóbbiak nem bírnak külön háztartással; a legénységnél pedig csak azoknak, kik a megszabott számban (100 közt 6) nőültek nejei, és gyermekei; h) a katonai személyeknek azon cselédjei, kik meghatározott időre vannak felvéve, vagy az államtól fizetnek, vagy uraikkal közös háztartásban élnek; i) azon személyek, kik alkalmaztatásuk, vagy üzetlük folytán a hadi lábra állított, vagy külföldön táborozó hadosztálynál tartózkodnak; j) a katonai növeldekben létező nőnöveldek; k) a kaszárnyákban, rokkantak intézeteiben, s más katonai épületekben alkalmazott portások, felügyelők, és házi szolgálók; l) a hadi foglyok, és kezések. — Az állandó katonasághoz pedig a következő katonai egyének soroltatnak: a) a nyugalmazott törzs- és főtisztek, katonai főhivatalnokok és felek, s a rokkantak intézetében el nem helyezett rokkantak; b) a hosszabb időre szabadságolt katonák, bármely korosztályban legyenek; c) a tartalékos tisztek, s a tartalékbeli legénység, habár a harmadik korosztályt nem érte volna is el; d) az előszámlált katonai egyének nejei, gyermekei, és cselédjei; e) a katonai személyek özvegyei, és árvái; f) a hernalsi tisztleány növelde; a szathmári és bécsi legénység-leány-növelde; g) a kaszárnyákban lakó vendégelősök és iparosok. — Mindezen személyek azonban a mozgó katonaság közé számítanak, valahányszor, bár rövid időre tényleges szolgálatba hivatnak valamely oly csapathoz, mely a tábori lelkészek joghatósága alatt áll. — Továbbá nem számítanak a mozgó katonasághoz, s következőleg nem tartoznak a tábori papság joghatósága alá a következő személyek: a) az uralkodóház férfi tagjai, habár a hadseregnél alkalmazásban lennének; b) a tényleges szolgálatban levő katonák nagykorú gyermekei, sőt a kiskorúak is, ha külön háztartással bírnak; c) a katonai joghatóság alá tartozó anyák törvénytelen gyermekei; d) a legénység azon részének, mely a meghatározott számon túl nőst, nejei, és gyermekei; e) a katonai személyek nő-

katonasághoz tartozó egyéneknek illetékes plébánosa azon tábori plébános, kinek kerületébe esik az ezred, vagy zászlóalj kiegészítéze területe, melyhez az illető házassulandó tartozik. Azon katonai egyénekre nézve pedig, kik oly katonai intézet, helyőrség, vagy kórház állományához tartoznak, melynek állandó tábori lelkésze van: illetékes plébánosnak ugyanezen tábori lelkész tartatik.¹⁾ Ha a házassulandó felek egyike a mozgó katonasághoz, a másik pedig a polgári osztályhoz tartozik, eme szabályok tartandók szem előtt: α) A kihirdetést mindkét félnek illetékes plébánosa eszközli, s ha a felek a kihirdetéstől föl akarnak mentetni: a polgári félre nézve az illetékes megyés püspök; a katonai személyre nézve pedig a 3-szori kihirdetéstől a tábori apostoli helyettes, kettőtől pedig a tábori lelkész is adhat fölmentést.²⁾ β) Az esketést végezheti akár a polgári, akár pedig a katonai fél lelkésze, általán véve pedig a katonai fél lelkésze bír előny; de ha az utóbbi nem végezhetné az esketést és a polgári fél plébánosa pedig helyben van s maga akarja a feleket egybeadni: a katonai fél lelkészenek tilos maga helyett egy más tábori papot delegálni.³⁾ γ) A házassági okmányok azon lelkésznél maradnak, a ki a házassulandókat egybeadta — De ha a polgári fél lelkésze végezte is az esketést: azt a tábori lelkész is köteles saját hivatalos protocollumába beíratni.

b) Az illetékes lelkésznek, ki a feleket megesketi, nem kell szükségkép fölszentelt papnak vagy plébánosi címet viselő egyházi személynek lennie, hanem egyedül az kívántatik, hogy ő birja ama plébániai javadalmat, melynek területén a házassulandók laknak; s ezért ha diaconus vagy subdiaconus lenne is a javadalmas⁴⁾; avagy pusztán „*curatus*“ vagy „*administrator*“ czimmal volna fölruházva,⁵⁾ érvényesen egybeadhatja a házastársakat; sőt még a felfüggesztett, kiközösített,⁶⁾ vagy más egyházi fenyíték alatt levő, szabálytalanná vált avagy pedig a plébániai javadalmat csak látszólagos czímen (*titulus coloratus*) bírláló lelkész⁷⁾ jelenlétében kötött házasság is érvé-

cselédjei, s azon férfi cselédek, kik nem az államtól húznak fizetést; f) a katonai személyek mellett alkalmazott magán egyének, kik cselédeknek nem tekinthetők, mint p. o. a titkárok, nevelők, házi orvosok; g) a katonai intézeteknél alkalmazott polgári állásu nyelv- és vívő mesterek, vagy a tábori karhoz nem tartozó orvosok; h) a katonai fogházakban letartóztatott foglyok, ha rangvesztésre vannak elítélve (V. ö. Csiky 198. §. I. és II.)

¹⁾ Hadügymin. körrend. 1669. máj. 26. 2104. sz.

²⁾ Tábor ap. helyn. körrend. 1869. jun. 4. 1446. sz.

³⁾ Ha azonban valamely katonai személy a házassulásra már engedélyt nyert, s valamely sürgős ok kívánja, hogy minél előbb egybeadassék, de az illetékes tábori lelkész távol van: ekkor jogában áll egy másik tábori papnak is, a nélkül, hogy erre az illetékes polgári lelkész felhatalmazását ki kellene kérnie; megesketni a feleket. (Tábor ap. hely. kör. 1852. apr. 18.)

⁴⁾ S. C. C. 12. Mart. 1583. — in Abulen. 1. Dec. 1593.

⁵⁾ S. C. C. in Trid. 2. Sept. 1673.

⁶⁾ S. C. C. 3. Mart. 1594.

⁷⁾ S. C. C. in Caesar Aug. 10. Mart. 1770.

nyesnek tartatik, minthogy a plébánosnak az esketésnél való jelenléte se nem egyházi rend, se nem joghatósági ténykedés, hanem csupán a plébániai hivatallal összekapcsolt nyilvános tanuskodás. — Azonban érvénytelen lesz a házasság, ha hivatalától megfosztott, vagy a plébániába becsempészett plébános¹⁾ előtt létesült. — Továbbá érvényes lenne akkor is a házasság, ha a plébános a püspök tilalma ellenére²⁾ esketné meg a feleket. Végre a plébános saját híveit bárhol, tehát plébániája területén kívül is érvényesen egybeadhatja; de ilyenkor egyházi áldásban csak úgy részesítheti a feket, ha az esketési helyen lévő plébánostól, vagy a megye püspökétől erre engedélyt nyert.³⁾

c) A mi a plébánosnak a házasság megkötése alkalmával való személyes jelenlétét illeti, — csupán az szükséges, hogy a plébános lássa a házasulandókat, és megértse tőlük a kölcsönös beleegyezést. — Tehát még akkor is érvényes lenne a házasság, ha a plébános valamely más ürgy alatt hivatott a házasulandók elé,⁴⁾ vagy ha erőszakos módon, csalárdság és ármány útján kényszerített volna arra, hogy jelen legyen a kölcsönös beleegyezés nyilvánításánál,⁵⁾ — csak hogy lássa a feleket, s hallja azoknak nyilatkozatát.⁶⁾ De, ha a plébános a házasság megkötésénél nem volt öntudatos állapotban; vagy ha a felek oly nyelven tették a nyilatkozatot, melyet a plébános nem ért; vagy ha általán véve bármely más okból nem érthette meg a nyilatkozatot: a házasság semmis lesz. Ha azonban a plébános szemeit behunyva, vagy füleit bedugva csak tetteti magát, mintha nem látná, és nem tudná, mi történik előtte — az ily tettetés nem semmisítheti meg a házasság érvényét.⁷⁾

d) Az illetékes plébános az esketést egy más egyházi személyre is bízhatja; ennek azonban okvetlenül áldozárnak kell lennie.⁸⁾ Az ilynemű megbízás érvényéhez megkívántatik; a) hogy nyíltan az

¹⁾ S. C. Card. part. ad Epp. Lucion. 28. Maj. 1792. n. 2.

²⁾ S. C. C. in Andrin. 18. Aug. 1770. — De a pápai érvénytelenítő záradék ellenére kötött házasság semmis lesz.

³⁾ V. ö. Concil. Trid. Sess. VI. c. 5. de reform.

⁴⁾ S. C. C. in Ullisob. 19. Aug. 1581.

⁵⁾ S. C. C. in Gien. 26. Jul. 1581.

⁶⁾ Sőt ha talán nem értette volna is a plébános a nyelvet, melyen a felek beszéltek, de a jelekből megérté szándékukat — érvényes leend a házasság. (S. C. C. in Sarazan. 16. Febr. 1648.)

⁷⁾ S. C. C. in Ullisip. 29. Aug. 1593.

⁸⁾ Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 1. de reform „parcho vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia.“

az vagy előszóval, vagy pedig írásban adassék.¹⁾ A hallgató meg-
bízás²⁾ szintén elegendő lenne ugyan a házasság érvényéhez, de sür-
gős szükség esetét kivéve soha sem szabad az illető plébános nyílt
felhatalmazása nélkül egybeadni a házasulandókat. — A pusztán
vélelmezett felhatalmazás (*delegatio praesumpta*) soha, tehát még
akkor sem tartatik elégségesnek a házasság megkötésére, ha észsze-
rűleg feltételezhető, hogy az illetékes plébános a felhatalmazást bi-
zonyosan megadta volna, avagy utólag beleegyezését valósággal is
kijelenté. β) Az esketésre való felhatalmazás érvényéhez továbbá
szükséges, hogy a felhatalmazott a felhatalmazást elfogadta, a fel-
hatalmazó pedig azt az esketés megtörténte előtt vissza ne vonta
legyen. Ha a felhatalmazás visszavonása daczára, — az előbb felhatal-
mazott pap mégis összeadja a házasulandókat: a házasság csak akkor
lesz érvényes, ha a jegyeseknek (vagy legalább egyiknek közülök)
nem volt tudomásuk a visszavonásról.³⁾ γ) Az erőszakkal kicsikart
felhatalmazás nem teszi a házasságot érvénytelenné, kivéve, ha a
plébános a felhatalmazott nevére, vagy a jegyes személyre nézve
tévedésben volt.⁴⁾ δ) Az esketés végzésére felhatalmazott pap saját
megbízását csak két esetben ruházhatja másra (*subdelegatio*), ha
t. i. vagy általános hatalmat nyert a házasságok megkötésére,⁵⁾ vagy
pedig, ha a *subdelegálás*ra az illetékes plébános külön engedélyt
adott.⁶⁾ Általános esketési felhatalmazással bírónak tekintendők
nem csak a plébániák ideiglenes administratorai, hanem több cano-
nista szerint még azon káplánok is, kiket a püspök oly megbízás-
sal rendel a plébános mellé, hogy annak mindennemű egyházi tény-
kedésben segítségére legyenek; vagy, ha a plébános egyszer minden-
korra felhatalmazta a káplánt a házasulandók egybeadására.⁷⁾

¹⁾ Decl. S. C. C. ap. Fagnan. l. 4. decr. de cland. matr.

²⁾ *Hallgató* felhatalmazásnak lehetne tekinteni, ha p. o. az egyik háza-
sulandó félnek lelkésze a másikhoz áttenné az esketéshez szükségelt okmányokat, de
elbocsátó levelet nem adna.

³⁾ S. C. C. 5. dec. 1626; 15. apr. 1628.

⁴⁾ Sanchez l. disp. 20.

⁵⁾ S. C. C. in Faven. matr. 27. Jan. 1733.

⁶⁾ Ref. S. C. C. in Spolet. 31. Jul. 1751.

⁷⁾ A mi egyéni nézetünk szerint azonban, (melynek már föntebb 250. lap.
1. jegyzet kifejezést adtunk) valamint sokkal helyesebbnek, czélszerűbbnek, s a cano-
nok szellemével megegyezőbbnek tünik föl az, ha a plébános csak egyes esetekre
nézve ad a káplánnak esketési felhatalmazást: hasonlóképp valószínűbbnek látszik
az is, hogy a káplán csak úgy bízhatja másra az esketési szertartás végzését, ha
erre a plébánostól külön engedélyt nyert.

e) Az illetékes plébánoson kívül, sőt ennek tudta, és akarata nélkül is érvényesen megköthető a házasság következő egyházi személyek előtt: α) A római pápa előtt, ki, mint az összes kath. világnak plébánosa, a kath. egyháznak bármely tagját megesketheti. β) A *bíbornokok* és *pápai követek* előtt. — És pedig az előbbiektől czim egyházaikhoz, az utóbbiak a követségi kerületeikhez tartozó híveket adhatják egybe. γ) A *megyés püspökök* s a püspökhöz hasonló joghatósággal bíró *praelátusok* előtt, kik saját területükön lakozó híveiket eskethetik meg. δ) A *püspöki közhelynök* előtt, ha erre a püspöktől külön jogot nyert.¹⁾ Végre ε) a püspöki székiüresedés idején a *káptalani helynök* előtt.²⁾ Önmagától érthető, hogy az imént előszámlált egyházi személyek a házasságkötésnél való jelenlételre maguk helyett más papot is delegálhatnak.

Ha valamely pap az illetékes plébános vagy püspök engedélye nélkül merészelné egybeadni vagy megáldani a házasulandókat: ipso jure felfüggesztés alá esik, melytől az illetékes plébánosnak püspöke oldozhatja fel őt.³⁾

2. A tanukról a következőket kell tudnunk:

b) Miután a trienti zsinat a tanuk kellékeiről mit sem határozott: ezért bármely személy, ki ép érzékekkel és józan ésszel bír, s ki e szerint a házasulandók kölcsönös beleegyezési nyilatkozatát meghallani és megérteni képes, — alkalmazható tanunak. Tehát nem csak katolikus, hanem más vallású hívek, sőt meg nem keresztelt egyének is teljesíthetik, a tanui tisztet. Ellenben olyanok, kik az ép érzékek, vagy a józan ész hiánya miatt a házasulandók nyilatkozatát kétségesszé észre nem vehetik, vagy meg nem érthetik p. o. a vakok, siketnémák, eszelősek, holt részegek, hét éven alóli gyermekek, — úgy szintén azok kik a házasulandók nyelvét nem értik, — a házasságnál tanukul nem alkalmazhatók.

b) A tanuk száma kettőnél kevesebb nem lehet, ezért csupán egy tanú s a plébános jelenlétében megkötött házasság érvénytelennek tartatik.⁴⁾

c) A plébánosnak és a két tanunak egyszerre, s ugyanazon egy helyen kell jelen lenniök.

d) Valamint a plébánosnak pusztán csak öntudatos jelenléte

¹⁾ S. C. C. in Calien. matr. 17. Aug. 1776.

²⁾ S. C. C. ad dub. Jurisd. 23. Máj 1627.

³⁾ Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 1. de reform. matrim.

⁴⁾ Ben. XIV. de syn. dioec. XII. 5. 5.

szükségeltetik: hasonlókép a tanuk jelenlétére nézve sem kívántatik egyéb, mint hogy lássák a házasulandókat, s hallják s megértsék azoknak kölcsönös beleegyezési nyilatkozatát.¹⁾ Ép ezért ha talán valamely más ürgy alatt lettek is meghiva a tanuk, sőt ha erőszakos, vagy ármányos módon kényszerítettettek a megjelenésre; avagy csupán esetleg lennének jelen a házasság megkötésénél: jelenlétük teljesen elégséges a házasság érvényéhez.²⁾

Ha a plébános tanuk nélkül adná egybe a feleket, vagy ha a felek csak két tanu jelenlétében, s a plébános jelenléte nélkül kísérlenék meg az egybekelést: a vétkes plébános, — illetőleg a tanuk, valamint a felek is, a püspök tetszésétől függő büntetés alá esnek.³⁾

II. A házasságok megkötésénél a trienti formának szigorú megtartása elannyira szükséges, hogy azon tartományokban, hol a trienti zsinat határozatai ki lettek hirdetve vagy hallgatagon elfogadtattak: eme formának elmulasztása bontó házassági akadályt szül. — Minthogy azonban a lehetetlenség a legszigorúbb törvény alól is felmenti az egyént: ezért az oly rendkívüli esetekben, midőn sem a házasulandók lakhelyén, sem annak közelében plébános nem létezik, vagy ha az idők zavaros volta miatt az illetékes plébánoshoz fordulni egyáltalán nem, — vagy csak fölötte nagy nehézséggel lehetne: a házasulandók csupán két tanu előtt is érvényesen megköthetik a házasságot. De illendő dolog — ámbár elkerülhetlenül nem szükséges, — hogy az ekként kötött házasságot, ha lehetséges, valamely pap áldja meg.⁴⁾

A mi pedig azon hiveket illeti, kik oly országokban laknak, melyekben a trienti határozatok kihirdetve nincsenek: ezek⁵⁾ a trienti forma ellenére is érvényesen megköthetik házasságaikat. Ha azonban a jegyesek oly helyről, hol a trienti határozatok érvényben vannak: a törvény kijátszása czéljából egy más országba költözve, — hol az említett határozatok kötelező erővel nem birnak, — a trienti forma ellenére házasságot kötnének: a házasság érvénye attól függ: vajjon a jegyesek az egybekelés helyén valóságos domiciliumot, avagy quasi domiciliumot

⁵⁾ Ref. S. C. C. in Fer. 12. Dec. 1761.

¹⁾ Tehát az sem szükséges, hogy a tanuk a házasulandók nevét tudják.

²⁾ Concil. Trid. l. c.

³⁾ Ben. XIV. l. c. SCC. 30. Martii 1669.

⁴⁾ A trienti zsinat határozatai a következő országokban nem lettek kihirdetve: Dániában, Svéd- és Skótországbán, Sveitzban, s Németország némely tartományaiban (Szász- és Poroszország Hannover, Hessenkassel, Pomerania, Würtemberg; végre közönségesen Angolhon is ezen országok közé számítatik.

szerzetek-e vagy sem maguknak? — Ha igen — úgy érvényes a házasság; ha nem — akkor érvénytelen.¹⁾ Tehát ily esetben a domicilium és quasi domiciliumra vonatkozó szabályok (lásd 203. §.) veendőek figyelembe. Kétség esetén vagy a püspökhöz kell folyamodni tanácsért; vagy a házasság érvényének biztossá tétele végett a kétségtelenül illetékes plébánostól elbocsátó levelet kell kérni, s a házasság megkötését az új tartózkodási hely plébánosa előtt megújítani.

III. *A trienti forma ellenére kötött vegyes házasságok* érvényének megítélésénél a következő szabályok lehetnek mérvadók: a) Kétségkívül érvényesek az oly helyeken kötött vegyes házasságok, hol a trienti határozatok nem bírnak kötelező. b) Szintén érvényesek azon országokban létesült vegyes házasságok is, mely országokra nézve az apostoli sz. szék kijelenté, hogy az ott kötött s a trienti formával ellenkező vegyes házasságok érvényeseknek tekintendők.²⁾ c) Ha a házasfelek egyikére nézve a trienti forma bármely okból kötelező erővel nem bír: annak meg nem tartása a házasságot nem teszi érvénytelenné.³⁾ d) Azon esetben, ha mindkét félre nézve kötelező erejűnek látszik a trienti forma megtartása: tulajdonképen érvénytelennek kellene tartanunk, az e forma mellőztével kötött vegyes házasságokat; de mivel nem mindenkor egyenlők a körülmények: a házasság érvénye fölött való ítélet (főkép ha a nem kath. fél a kath. a vallásra ohajt áttérni) — a megyés püspökre, vagy az apostoli sz. székre bízandó.

Vége a mi illeti a *tisztán akatholikus házasságokat*, melyek természetesen mind a trienti forma ellenére létesülnek, — ezekre nézve a következő szabályok állnak: a) Érvényeseknek tekintendők nem csak azon akatholikusok házasságai, kik oly országokban lának, melyekben a trienti zsinat végzései soha kihirdetve, vagy elfogadva nem lőnek, — hanem azon helyeken tartózkodó szakadárok vagy eretnek házassági frigre is, a mely helyeken valaha ugyan kihirdetettek a trienti decretumok, de már hosszabb idő óta nem tartatnak meg p. o. oly községekben, hol már igen régóta nincs kath. plébánia. b) Érvényesek azon tartományokban élő akatholikusoknak házasságai is, melyekben az apostoli sz. szék rendelete folytán a trienti forma mellőzése nem semmisíti meg az akatholikus házasságok érvényét. c) Azon akatholikusoknak házasságai, kik oly helyeken tartózkodnak, a melyeken a trienti határozatok általános érvénnyel bírnak, — érvénytelenek lennének ugyan tekintendők, mert az egyház törvényei minden megkeresztelt emberre nézve kötelező erővel bírnak, de valószínű, hogy az egyház még sem tartja semmisnek ezen házasságokat, mert joggal fel lehet tételeznünk az egyházzól, hogy oly számos házasságot

¹⁾ Ily értelemben nyilatkozott többször a trienti határozatok magyarázatára rendelt Congregatio. p. o. 1631. febr. 22. kelt rendeletében; s ugyan ezt megerősít. XIV. Benedeknek „*Paucis ab hinc*“ czimű levele is.

²⁾ Ilyenmő határozat a következő országokra nézve hozatott: Holland, Belgium, a kölni érseki megye, Magyar- és Erdélyország, Quebec és Canada, a malabari szigetek, Culm, Oroszország, Lengyelország, Irland, kievei herczegség, Silezia, az uxorleansi püspöki megye.

³⁾ Zamboni VII. n. 252.

nem ohajt érvénytelennek tekinteni.¹⁾ Ép azért a kath. vallásra áttérő akatholikus házastársak frigjét az egyház rendszerint nem szokta fölbontani.²⁾

236. §. Az esketési szertartások és a házasságok megáldása.

A házasság érvényes megkötéséhez ugyan semmi más nem kívántatik, minthogy a jegyesek a trienti forma szerinti egyszerűen kinyilvánítsák kölcsönös házassági szándékukat; de az egyház a házasság megkötését ünnepélyesebbé ohajtván tenni: a jegyesek nyilatkozata alkalmával, bizonyos szertartásokat is használ. Az egyes országok vagy egyházmegyék szokásai szerint váltakozó eme szertartásokban e kettőnek t. i. az *egybeadásnak* (*copulatio*) és *megáldásnak* (*benedictio*) szükségkép elő kell fordulnia.

Az egybeadás rendszerint úgy történik, hogy miután a pap a jegyesek kölcsönös beleegyezési nyilatkozatát megérté, ezen vagy más hasonló szavakat intézi hozzájuk: „Ego vos in matrimonium conjungo in nomine P. F. et Sp. S.“

A jegyesek megáldása pedig kétféle lehet u. m. vagy *ünnepélyes*, mely mise közben történik;³⁾ vagy *egyszerű*, mely misén kívül, több rendbeli imák elmondása által végeztetik. A jegyesek megáldására rendszerint az illetékes plébános bir jogosultsággal. Az áldás azonban elmarad, ha mind a két, vagy csak az egyik fél özvegy⁴⁾, avagy ha az egybekelés *passiva assistentia* mellett történik. Zárt időben történő menyegzőknél csak egyszerű áldás adatik.

A házasság megkötésének egyéb körülményeire nézve az egy-

¹⁾ Érvényeseknek tartják az akatholikusok házasságait: König, Schmalzgruber, Kutschker, Aichner; s végre VII. Pius 1789. júl. 11-én az egri püspökhöz intézett levelében e tárgyra nézve így szól: „Quod si ita esset, nullum prorsus inter acatholicos verum existeret matrimonium, sed eorum matrimonia omnia dicenda essent adulterina conjugia, quod longe abest a doctrina et praxi ecclesiae. Nusquam enim tot saeculis auditum est, acatholicorum matrimonia propter ejusmodi errores aut leges habita esse nulla, et irrita; ipsosque ideo acatholicos, dum post matrimonium ad fidem convertuntur debuisse aut facta connubia innovare, aut nova contrahere.“

²⁾ V. ö. Aichner p. 585—586.

³⁾ Az ünnepélyes áldás következőkép megy végbe: miután a miséző pap a „Pater noster“-ig ért: az oltár elé jött jegyesekhez fordultan egy imát mond; mire a jegyesek eltávoznak az oltártól. Communiokor a szent áldozás elvégzésére újra az oltárhoz jönnek. „Ite missa est“ után pedig mielőtt a nép megáldatnék: előbb a jegyesekre adatik áldás, kik végül szentelt vízzel is meghintetnek.

⁴⁾ Nálunk Magyarországon csak, ha a nő özvegy marad el az áldás, ellenben megadatik, ha a vőlegény özvegy a nő pedig hajadon.

ház megkivánja: a) Hogy az egybekelés a templomban történjék. Püspöki engedély mellett ugyan egyéb tisztességes helyen is megtörténhetik, — de még akkor is kötelesek a jegyesek a megáldatás végett templomba jönni.¹⁾ b) Vasár-, ünnep-, avagy böjti napon esketést végezni rendszerint tilos, sőt a mennyire lehetséges délelőtt s nem délután kell a menyegzőknek végbe menniök.²⁾

Magyarországban a házasságok megkötése a következő szertartások szerint megy végre: A plébános vagy az általa megbízott pap karingben és stolával (ünnepélyesebb egybekelések alkalmával pedig pluvialeban) az oltár elé lép s miután a jegyesekhez intézett kérdésekből megérte, hogy önkényt és szabad akaratból ohajtának házasságra lépni s más valakinek házassági ígéretet nem tettek, s közöttük semmiféle házassági akadály nem létezik, — átveszi a jegyesek jegygyűrűit, s azokat megáldja és szentelt vízzel meghinti, azután pedig a menyasszony gyűrűjét a vőlegénynek, ezét pedig a menyasszonynak ujjára illeszti. Erre a jegyesek megáldása, s az u. n. *copulatio* következik, t. i. a pap a jegyeseknek egymásba illesztett jobb kezeit a stolával körül köti, miközben e szavakat mondja: „*Ego vos conjungo in matrimonium in nomine P. F. et Sp. S.*“, — s azután meghinti őket szentelt vízzel. Végre pedig előbb a vőlegény s utánna a menyasszony három ujját a feszületre tévéen megesküszik az élő Isten-, a bold. szüz- s a mindenszentekre, hogy élettársát szereti, s őt mind végig szeretni és soha semminemű bajaiban elhagyni nem fogja. Ez utóbbi — kizárólagosan magyarhoni szertartás, — *esketésnek* neveztetik. Ugyane szertartástól nálunk a házasság megkötése közönségesen *esketésnek* mondatik; a házasfelek pedig *hitvestársaknak* hivatnak.

237. §. A házasság megkötésének rendkívüli módjai.

Némely esetekben a házasság megkötése, bár a trienti forma megtartásával, de a bevett szokástól eltérőleg történik. Ilyen

1. A *meghatalmazott által* (per procuratorem) végbemenő házasság — ha t. i. az egyik fél nem személyesen, hanem valamely megbízott által köti meg a házasságot. — Az ily módon történő házasság csak a következő feltételek mellett tekintetik érvényesnek:³⁾ a)

¹⁾ „Sponsi veniant in ecclesiam benedictionem accepturi, et tunc caveat sacerdos, ne iterum a contrahentibus consensum exigat, sed tantum benedictionem illis conferat, celebrata missa.“ Rit. Rom.

²⁾ Ezt rendeli az 1859-iki eszterg. tart. zsinat is. Tit. III. 8. 3.

³⁾ c. 9. de procur. (I. 19.) in VI-to.

Ha a házasfelek a püspöktől engedelmet nyertek a házasságnak megbízott által leendő megkötésére. b) Ha a megbízott személy (ki egyaránt lehet férfi vagy nő) határozott módon, azaz vagy élőszóval, vagy írásban hatalmat nyert arra, hogy a megbízó nevében és helyett, egy bizonyos s határozottan megjelölt személylyel megköthesse a házasságot.¹⁾ c) Ha a megbízó a megbízottjának adott felhatalmazást a házasság megkötése pillanatáig vissza nem vonta. De megjegyzendő, hogy a megbízó a megbízást a házasság megkötése előtt szabadon visszavonhatja, — s ezért ha a megbízott a megbízás visszavonása után kötné meg a házasságot: az egybekelés érvénytelennek tekintetik, még akkor is, ha a megbízott véletlenül nem értesült a megbízás visszavonásáról; ellenben a megbízásnak a házasság megkötése után való visszavonása a házasság érvényét meg nem semmisítheti. d) Ha a meghatalmazott által történő házasság oly helyen létesül, hol a trienti zsinat határozatai kihirdettetek, vagy hallgatagon elfogadtattak: az egybekelésnek okvetlenül az illetékes plébános előtt és két tanu jelenlétében kell végbe mennie. e) Bár elkerülhetlenül nem szükséges, de mégis tanácsos a megbízás útján egybekelt házasfeleknek utólag a trienti forma megtartásával személyesen is kijelenteni házassági szándékukat.

2. *A titkos vagy lelkiismereti házasság* (matrimonium conscientiae), vagyis oly egybekelés, mely a kihirdetések mellőztével s egészen magán úton, azaz pusztán az illetékes plébános (vagy más erre különösen felhatalmazott pap) és két tanu jelenlétében megy végbe, kiknek azonban tilos a házasság létesültét nyilvánosságra hozni. Az ily házasságok igen ritkán, s csak a megyés püspöktől avagy a római poenitentiáitól igen fontos okoknál fogva, — (p. o. ha a jegyesek hosszú idő óta házasságnak tartott ágyaságban éltek) nyert különös engedély mellett létesíthetők. Továbbá mielőtt a lelkiismereti házasság létre jönne: szoros vizsgálat tartandó a felől, vajjon nem forog-e fönn e jegyesek közt valamely házassági akadály, s különösen az állapot szabadsága megezőfolatlan bizonyítékokkal kimutatandó. Minthogy pedig a jegyesek körülményeit az illetékes plébános ismerheti legjobban: ezért rendszerint csak

¹⁾ Az egybekelés *levél útján* is végbe mehet, ha t. i. az egyik fél a másiknak levélben kijelenti, hogy vele a házasságot megakarja kötni (consensum in matrimonium prebet et alterius consensum acceptat) s azután a másik fél e levelet két tanu jelenlétében a plébánosnak előmutatva, saját beleegyezését is nyilvánítja. (S. C. C. in Rom. 1637. in Januens. matrim. 10. Jul. 1728. — Card: Luca Discurs de matrim. 10.)

ő adhatja egybe a titkos módon házasságra lépő feleket, s más papra csak rendkívüli esetben bízhatja az esketést. Végre megjegyzendő, hogy a lelkiismereti házasság megkötése a rendes anyakönyvbe nem vezettetik be, hanem a püspök által őriztetett s lepecsételt külön jegyzőkönyvbe iratik, s azért ha az ily házasságból gyermek születik: a szülők kötelesek erről a püspököt 30 nap alatt értesíteni, ki azután a gyermek születéséről újabb, szintén titkos s a püspöki hivatalban lepecsételve őrizendő jegyzőkönyvet szerkeszt. Ha a szülők a mondott idő alatt nem értesitenék a születési esetről a püspököt, ennek jogában áll a házasságot nyilvánosságra hozni. A püspöknél levő titkos jegyzőkönyvből szükség esetén hiteles kivonat nyerhető.¹⁾

3. *A balkézre kötött házasság* (matrimonium morganaticum), midőn t. i. valamely főnemesi családból származó férfi egy alacsonyabb rangú nővel, teljesen az egyházi törvények értelmében köt házasságot, de a mely házasságnál a nő férjének, s a nemzett gyermekek atyjuknak rangjában nem osztoznak, sőt néha még annak nevét sem viselhetik, s vagyonának örököséivé sem válhatnak. Az egyház az ily házasságokat teljesen érvényeseknek ismeri, mert ama polgári törvények, melyek eme házasságoktól az említett polgári eredményeket megvonják: a természeti törvényekkel homlok egyenest ellenkező előítéleteken, hogy ne mondjuk a legigazságtalanabb s keresztényellenes gondolkodásmódon alapulnak, s mint ilyenek az egyház helyeselésével bizonyára nem találkozunk.

4. *A halálos ágyon kötött házasság*, mely leginkább akkor engedtetik meg, ha a haldokló személy ágyasával nemzett gyermekeinek törvényesítését, vagy az ágyasnő becsületének helyreállítását kívánja eszközölni. Az ily házasságoknál a kihirdetések elengedtetnek, de máskülömben a trienti forma megtartatik.

238. §. A vélt házasságok érvényesítése.²⁾

Vélt házasságoknak (matrimonia putativa) mint már fönnebb (188. §.) említettük, oly házasságok neveztetnek, melyek valamely bontó házassági akadály miatt érvénytelenül létesültek, de a mely házasságokat a világ a bontó akadály titkos volta miatt érvényeseknek hisz. A vélt házasságok kétfélék lehetnek u. m. *jóhiszeműek*, ha a házasság megkötése előtt a házasfelek egyike sem, vagy legalább az egyik fél nem birt tudomással a fenforgó bontó akadályról; vagy

¹⁾ V. ö. XIV. Bened. „*Satis vobis*“ című 1714. Nov. 17. kiadott constitútiója.

²⁾ V. ö. Aichner p. 593—598.

roszhiszeműek, ha t. i. a bontó akadályt már a házasság létesülte előtt mind a két fél ismerte.

Ha a vélt házasságban élő felek a köztük fenforgó akadályról tudomást nyernek: vagy elválasztandók egymástól, s ekkor az elválasztás per útján, s a házasság megsemmisítésére előírt szabályok szerint történik; vagy pedig a vélt házasság utólag érvényesítettik.

A vélt házasságok érvényesítése kétféleképp történhet u. m. rendes és rendkívüli módon.

I. *A házasságnak rendes úton való érvényesítése* (convalidatio matrimonii ordinaria) a következő szabályok szerint megy végbe:

1. *Ha a kölcsönös beleegyezés hiánya miatt* érvénytelen a házasság p. o. mivel félelem és erőszak, tévedés vagy színlelt beleegyezés folytán létesült az egybekelés: ezen esetben dispensatoria nincs szükség, hanem a *felek részéről ismétlendő beleegyezési nyilatkozat* (renovatio consensus) teszi érvényessé a házasságot. A mi pedig a beleegyezés ismétlésének módját illeti: figyelembe veendő, vajjon ismeretessé vált-e avagy titokban maradt a beleegyezés hiánya. Ha ismeretessé lett: akkor a trienti forma szerint, vagyis a plébános és két tanu előtt kötelesek a felek beleegyezési nyilatkozatukat megújítani. Ha pedig a beleegyezés hiánya titokban maradt: elégséges, ha magán úton újíttatik meg; de még ekkor is tanácsos a házasság érvényére vonatkozó kétely eloszlatására a trienti forma szerint ismételni a hiányzó beleegyezést, feltéve, hogy ebből botrány nem fog támadni.¹⁾ — Azonban előfordulhat oly eset is, hogy csak az egyik házastárs bir tudomással a beleegyezés hiányáról p. o. ha az egyik fél csak színlelte a beleegyezést. Ilyenkor némely jogtudósok szerint elégséges, ha csak azon fél, mely a beleegyezés hiányát tudja és ismeri: ismétli, illetőleg pótolja a beleegyezést.²⁾ Ellenben más canonisták azon nézetben vannak, hogy a másik félnek is tudomására kell hozni a házasság érvénytelenségét, hogy így mind a két részről megújítható legyen a hiányzó beleegyezés.³⁾

¹⁾ Ref. S. C. C. in Lun. Sarz. 17. Sept. 1796.

²⁾ V. ö. c. 4. qui matrim. accus. (IV. 19.) — Alph. Liguor. Theol. mor. l. III. n. 1114. De nem elégséges a beleegyezést pusztán belsőleg megújítani, hanem azt külső cselekedetek p. o. a másik házastárssal, házassági szándékból származó, testi közösülés által is szükséges nyilvánítani. Ha pedig a színlelt beleegyezés miatt, melyet azonban bebizonyítani nem lehet, volt érvénytelen a házasság: a hiányzó beleegyezést hat hónapi együttlakás is helyrephíthatja.

³⁾ Ha tévedés folytán lenne a házasság érvénytelen: igen természetes, hogy az ily egybekelés csak úgy válhat érvényessé, ha a tévedő fél, tévedéséről értesítte-

2. Ha valamely *közjogi akadály* miatt érvénytelen a házasság: a felek kötelesek az akadálytól való felmentésért az illetékes hatósághoz folyamodni, s a felmentés megnyerése után újra megkötni a házasságot. — A felmentés kérelmezésénél s a házasság újbóli megkötésénél figyelembe kell venni: vajjon nyilvános-e vagy pedig titkos a házassági akadály? Ha nyilvános az akadály: *pro foro externo* s e szerint a *Datariától* kell kérni *dispensatiót*; s miután a *dispensatio* megadatott: a házasságok a trienti forma szerint eskettetnek meg. Ily esetben a kihirdetések rendszerint elmaradnak, s a házasság újbóli megkötése csupán a plébános és két tanu jelenlétében megy végbe, kivéve, ha az akadály fölötté ismeretessé s köztudomásúvá vált, a midőn is tanácsos egész ünnepélyességgel ismételni az esketést.¹⁾ A plébános, a ki előtt a házasság érvényesítése történt: ezt az anyakönyvbe bejegyezni köteles.²⁾ — Ha a házassági akadály titkos és csak a gyónás alkalmával fedeztetett föl: a *Poenitentiariától* kell *pro foro interno* kérni *dispensatiót*, s miután ezt a *Poenitentiaria* megadta: a felmentés a gyónás alkalmával hajtatik végre; és felek magánosan, azaz csupán egymás közt ismétlik a beleegyezést. A beleegyezésnek eme magán úton való ismétlése igen könnyen végbe mehet, ha mind a két fél ismeri az akadályt, vagy ha arról a jóhiszemű fél minden nehézség és veszély nélkül értesíthető. Azonban sokkal bajosabb a dolog, ha attól kell tartani, hogy az akadálnak, a másik fél előtt történt felfedezése által: a felfedező fél becsületében kárt fog szenvedni; avagy ha valószínűnek látszik, hogy a különben is viszálykodó felek, az akadályt megtudva: a házasság érvényesítése helyett, a netán már nemzett gyermekek kárával, — inkább az elválásra fognak gondolni. Minthogy azonban a *Poenitentiariától*, sőt a püspöktől engedélyezett ilyenmő *dispensatio*knál mindig előforduló eme clausula: „*Certiorata tamen prius altera parte de nulitate prioris consensus, sed ita caute, ut latoris delictum nunquam detegatur*“ — csak a házasság érvénytelenségének tudtul adását, s nem egyszersmind az akadály felfedezését kívánja: azért a canonisták különféle módokat gondoltak ki, melyek szerint eme clausulának ele-

lik; s az értesítés után nemcsak neki, hanem a másik félnek is, ha az a házasság megkötése előtt tudta a tévedést, meg kell ujitania a beleegyezést.

¹⁾ A házasságkötésnek ilyenmő megújításánál a házassági áldás elmarad.

²⁾ Ha a házasságnak érvényesítése nem azon plébánián történik, a hol a felek első ízben egybe keltek: az érvényesítést végrehajtó lelkésznek tudatnia kell a dolgot ama plébánossal is, a ki előtt először ment végbe az esküvés, hogy ezen plébánia anyakönyvébe is bejegyezhető legyen a házasságnak utólag történt érvényesítése

get lehet tenni; de az ajánlt módok legtöbbje nem helyeselhető,¹⁾ mert miután a dispensatio érvényéhez okvetlenül megkívántatik, hogy a másik fél megtudja a házasság semmis voltát: az említett clausulának csak úgy lehet eleget tenni, ha a másik fél valósággal megérti azt, hogy házassági frigyük érvénytelen. Ha pedig ezt világosan tudtára adni veszély nélkül nem lehet: legjobb a Poenitentiariához folyamodni, hogy engedje el a clausula megtartását; vagy pedig a pápától a házasságnak gyökeres orvoslását (lásd II. pont) kell kérvényezni. Sürgősebb szükség idején²⁾ azonban a püspök is *ex praesumta Pontificis licentia* felmenthet a clausula megtartásától.

3. Néha előfordulhat azon eset is, hogy ama közjogi akadály, mely miatt a vélt házasság érvénytelennek tekintendő: már önmagától elenyészett p. o. ha a kor hiánya vagy házassági kötelék miatt volt semmis a házasság, és a serdületlen korú már elérte a megkívántató kort, vagy az előbbeni házastárs már meghalt. Ily esetben dispensatoria nem lévén szükség: a házasság érvényesítéséhez egyszerűen az kívántatik, hogy a felek a trienti forma szerint újra egybe

¹⁾ Némelyek ugyanis úgy vélekednek, hogy elégséges, ha az akadályról tudomással bíró fél, a másiknak, ki az akadályt nem ismeri, ezen vagy hasonló szavakkal adja tudtára a dolgot: „Attól tartok, vagy azt gyanítom, hogy bizonyos oknál fogva nem volt érvényes a mi házasságunk, hogy tehát eloszlassuk a kételet: újítsuk meg egymás közt a beleegyezést;“ vagy: „Valóban annyira szeretlek téged, hogy még azon esetben is, ha valamely okból érvénytelen lenne házasságunk: én újra csak téged fognálak elvenni, nemde te is ily érzellemmel viseltetel irányomban?“; vagy pedig némelyek azt is elégségesnek vélik, ha az akadályt ismerő fél házastársi indulatból testileg közösül a másik féllal, kiről föl lehet tenni, hogy hason érzellemmel végzi a közösülést. Azonban mind eme módok elégtelenek arra, hogy a másik fél teljes biztossággal megtudja a házasság érvénytelen voltát, s ezért inkább használható XIV. Benedek által ajánlott eme formula: „Én nem helyesen egyeztem be a mi házasságunkba, s azért gyóntató atyám meghagyása folytán okvetlenül szükséges, hogy beleegyezésünket egymás közt megújítsuk, mert házasságunk csak így válik érvényessé.“ — De nézetünk szerint még ezen formula is nagyon ritkán vezetne ama célhoz, hogy a másik fél meg ne tudja az akadálynak mivoltát, mert alig lehet képzelni olyan házastársat, ki az említett formula szerint értesülvén a házasság érvénytelenségéről: egyszerűen megnyugodnék a dolgon s ne fogná a másik felet mindaddig zaklatni, míg ez ki nem jelenti neki, hogy tulajdonképen miben áll az akadály, — s ezért sokkal tanácsosabb még eme formulát is mellőzni és egyszerűen a clausula megtartásától való dispensáltatást kérni, vagy a házasságnak gyökeres orvoslátását kieszközölni.

²⁾ Ily sürgős szükségnek vehető azon eset, ha az akadály felfedezése által halálveszélytől, vagy becstelenségtől lehet tartani; vagy ha a házasfeleknek egymástól elválasztása botrányt szülne s ha mind ezen esetekben Rómába való folyamodásra elegendő idő már nem volna.

keljenek; sőt ha a már elenyészett akadály egészen titkos volt: az is megengedettik a feleknek, hogy csak egymás között ujtsák meg a beleegyezést.

II. A házasság érvényesítésének rendkívüli módja abban áll, hogy a római pápa teljhatalmánál fogva, valamely vélt házasságot a fenn forgó akadály daczára is, kezdettől, azaz a megkötés pillanatától fogva érvényesnek nyilvánít. A házasság érvényesítésének eme rendkívüli módja: a házasság gyökeres megorvoslásának (sanatio matrimonii in radice) neveztetik, mivel a vélt házasság jogköltés által (fictio juris) olyba vétetik, mintha kezdettől fogva érvényes lett volna; vagyis ezen egyes esetre a bontó akadály érvénye teljesen megszüntetettik, a nélkül, hogy dispensatoria vagy pedig a házasság megkötésének ismétlésére szükség lenne.¹⁾ A házasságnak gyökeres megorvoslására egyedül a római pápa bir jogosultsággal, ki egyránt adhat *pro foro externo* és *pro foro interno* illetén rendkívüli fölmentést. Sőt a házasság gyökeres orvoslását még ugy is eszközölheti, hogy erről az illető felek mit sem tudnak; avagy pedig ő szentsége általános érvényű gyökeres orvoslást is engedélyezhet, vagyis egyetlen nyilatkozata által számos érvénytelen házasságot érvényesíthet. Így p. o. VII. Pius általános gyökeres orvoslást engedélyezett a franczia forradalom alatt kötött alattomos házasságokra nézve; s legujabban (1856) IX. Pius pápa hatalmat adott az osztrák püspököknek, hogy gyökeresen megorvosolhassák mindama házasságokat, melyek az osztrák örökös tartományokban a concordátum megkötése előtt, némely házassági akadályok figyelembe nem vételével kötöttek. — A pápa azonban csak a következő feltételek mellett engedheti meg a házasság gyökeres orvoslását:²⁾ a) Ha valamely tételes egyházi törvényen alapuló közjogi akadály forog fenn; ellenben az isteni törvényen alapuló vagy valamely magán jogi akadályra nézve, hasonló fölmentést nem adhat.³⁾ b) Ha a vélt házasságban élő felek valóságos házassági

¹⁾ Hogy a házasságnak gyökeres orvoslása lehetséges: kitünik onnét, mert a mely hatalom létesíti a törvényt: ugyanaz vagy egészen vagy csak egyes esetekben is megszüntetheti azt; minthogy pedig a pápa bontó házassági akadályok létesítésére hatalommal bir: azoktól való teljes felmentésre, illetőleg egyes esetben a házasság akadály törvényének teljes megszüntetésére is jogosítva van.

²⁾ Ben. XIV. Const. „*Et si matrimonialis*“ 17. sept. 1755.

³⁾ Ha tehát valamely isteni törvényen alapuló akadály miatt semmis a vélt házasság, s ha ezen akadály nyilvánossá lett: a felek egymástól okvetlenül elválasztandók. Ha azonban az akadály titkos s a gyónásban fedeztetik föl: akkor a gyónató atya vagy vegye reá a feleket, hogy a testi közösülestől tartózkodjanak, s mint fivér és nővér éljenek egymással; ha pedig ez nem lehetséges: meg kell hagyni

szándékkal (tehát nem pusztá ágyasság folytatására) keltek egybe.
 c) Ha a kölcsönös beleegyezés egyik részről sem lett visszavonva.
 d) Ha fölötté fontos okok kívánják a házasság gyökeres orvoslását p. o. ha csak az egyik fél ismeri a házassági akadályt s a másik fél erről veszély nélkül nem értesíthető, vagy ha egyik fél sem tudja a házasság érvénytelenségét és sajátságos körülmények tanácsossá teszik, hogy erről ne is értesüljenek p. o. ha a házasság a püspök által nyert érvénytelen fölmentés következtében jött létre.

A pro foro externo történő gyökeres orvoslás végrehajtása abban áll, hogy a pápa által megbízott püspök egyszerűen tudatja az orvoslottat az illető felekkel. Ha pedig a házasság érvénytelensége köztudomásúvá lett, vagy pedig ha általános és több vélt házasságra vonatkozik az engedély: akkor a gyökeres orvoslás közhirré tétetik. A pro foro interno történő gyökeres orvoslás pedig a gyónás alkalmazásával hajtatik végre, a nélkül, hogy ez a másik félnek tudtára adatnék.

A házasság gyökeres megorvoslása azon jogi eredményt szüli, hogy a házasság a fenforgó akadály daczára mindennemű következményeiben kezdettől fogva érvényesnek tartatik, s azért az ekkép megorvosolt házasságból született gyermekek teljesen mértékben törvényesíttetnek, vagyis mindazon előnyökben részesülnek, melyek az egyházi és polgári törvények értelmében a törvényes születésűeket megilletik, — s különösen még a bibornoki méltóság elérésére is képessé tétetnek.

A házasság gyökeres orvoslását nem csak a két fél együttesen, hanem az egyik fél halála után a másik, sőt mind két fél halála után a gyermekek is kérve nyezhetik. (Ref. in Causa Prag. 13. Jul. 1720).

239. §. A többszöri házasságok (secundae nuptiae), és a szentszéki holtta nyilvánítás.¹⁾

Az egyház kezdettől fogva megengedte, hogy az egyik házastárs elhunytával az életben maradt fél újra házasságot köthessen.

nekik, hogy ők maguk fedezzék föl az akadályt és bírói uton választassák el magukat egymástól; s ha csak az egyik fél tudja az akadályt: ennek elkerülhetlenül szükséges a másik felet vagy értesíteni az akadályról, vagy pedig őt arra bírni, hogy tiszta életet éljenek egymás közt. Ha pedig mind a két fél előtt ismeretlen az akadály s azt nagyobb botrány nélkül felfedezni nem lehet, s ha az akadály nem lenne bebizonyítható: a feleket meg kell hagyni jóhiszeműségükben.

¹⁾ V. ö. *Rajner Lajos*: A második s további házasságok és a szentszéki holtta nyilvánítás. (Új-Magyar Sion. 1877. novemberi és decemberi füzet.)

Mint hogy azonban az ismételt házasságnál már hiányzik szentségnek ama magasztos character, — mely szerint egy férfi és egy nőnek egyesülése által Krisztus Urunknak az egyházzal, mint egyetlen szűzzel való egyesülése jelképeztetik: — azért az egyház a többszöri házasságot kevésbé tiszteli, s az ismételt házasságnál az áldást megtagadja, ¹⁾ s a többször nősülő férfiakat mint szabálytalanokat az egyházi rendek felvételétől letiltja. ²⁾

Az ismételve történő házasság csak úgy engedhető meg, ha a házasodni akaró egyén előbbi hitvestársának halálát kellőleg be tudja bizonyítani. ³⁾ Azon kérdésre nézve: vajjon minő bizonyítékok kívántatnak ahhoz, hogy az előbbi hitvestárs halála bizonyosnak legyen tekinthető, — nem létezik határozott szabály. ⁴⁾ A jelesebb canonisták, p. o. Sanchez; ⁵⁾ Reifenstuel ⁶⁾ és Pichler ⁷⁾ oly bizonyítékokat kívánnak, melyek teljes erkölcsi bizonyosságot nyújtanak az előbbi házastárs halála felül. Ilyetén bizonyosságot pedig háromféleképp szerezhető: u. m. *hiteles halotti levél, hiteles tanúk és törvényes úton eszközölt holtta nyilvánítás által.*

Hiteles halotti levelek kiállítására rendszerint az anyakönyvvezető plébánosok jogosítvák. De ezen kívül a hajóskapitányok a tengeri úton; a hadvezérek a csatában; a kórházak és fegyintézetek igazgatói pedig a kórodákban, illetőleg a fegyintézetekben elhunyt egyének haláláról szintén hiteles halotti leveleket állíthatnak ki. — A halotti levelek hitelességéhez mind azon kellékek szükségesek, melyek általán véve az okmányok hitelességéhez megkívántatnak.

¹⁾ C. 1. 3. de secund. nupt. (IV. 21.) — XIV. Ben. de syn. dioec. VIII. 13. 7.

²⁾ Némely részleges zsinatok a papoknak megtiltották, nehogy az özvegyek házassága alkalmával adott lakomákon megjelenjenek; sőt az ismételve házasságra lépő híveket vezeklés alá vetették. (V. ö. Concil. Neocaesar. an. 314. c. 3. et 7. idézve a canon törvénytárban c. 8. C. XXXI. q. 1; — és Concil. Laodic. an. 372 c. 1.)

³⁾ „Nullus a modo ad secundas nuptias migrare praesumat, donec ei constet, quod ab hac vita migraverit conjux ejus“ (Lucii III. Const. 1181. c. 2. de secund. nupt. IV. 21.)

⁴⁾ Azonban a *Congr. officii* által 1670. évi Aug. 21-én kiadott s X. Kelemen pápa által megerősített „Cum alias“ kezdetű instructio, — mely tulajdonképp azon szabályokat adja elő, melyek akkor tartandók szem előtt, ha a házasulandó felek egyikének canoni szabad állapota felül kétely fordul elő, — ezen instructio a holtta nyilvánításnál is némileg mérvadó lehet.

⁵⁾ De sancto matrimonii Sacramento I. II. disp. 46. n. 6. pag. 50.

⁶⁾ Analect. Reifenstuel Jus. can. univ. tom. IV. Maceratae: 1760. I. IV. decr. tit. 21. de secund. nupt. n. 8. p. 120.

⁷⁾ Jus Can. tom. I. I. IV. XXI. de secund. nupt. n. 5. p. 535.

Tanuk által azon esetben bizonyítandó be az előbbi hitestárs halála, ha ez hiteles okmányok alapján kideríthető nem lenne. — Ugyanis néha megtörténik, hogy az elhunyt egyénnek kimulásától csak néhány egyén bir biztos tudomással; p. o. ha valaki vadállat által tépetett szét; vízbe fult; avagy csatában esett el s holtteste nem találtatott meg. Ily esetben tehát azok, kik az elhunyt halálát látták, ugyanerről tanuságot tehetnek. Reifenstuel szerint¹⁾ két szemtanunak egybevágó, vagy bizonyos esetekben, midőn több rendbeli körülmény megerősíti a tanu vallomását, egy szemtanunak hit alatti vallomása is elegendő arra, hogy a lelkész a nélkül, hogy az ügyet az Ordinarius elé terjesztené, az előbbi házastárs halálát bizonyosnak tekinthesse, s a házasságot kívánókat egybeadhassa. Az erdélyi egyházmegyének 1822-ik évből származó statumai a hiányolt fél halálát halotti levél nem létében szintén két tanu bizonyosságával kívánják kimutatni.²⁾

Holtta nyilvánítására pedig akkor van szükség, ha az előbbi házastárs halálát ugyan sem hiteles okmányok, sem pedig szemtanuk vallomása folytán kideríteni nem lehet; de másrészt a körülmények számbavételével az eltűnnek halála bizonyosnak látszik. Ilyenkor tehát az életben maradt fél kérelmére az illetékes bíróság a törvényben előírt eljárás mellett: az eltűnt egyént holnak nyilváníthatja. Sőt a holtta nyilvánítás még azon esetben is megkívántatik, ha a részleges törvények értelmében a szemtanuk vallomása hiteles bizonyítékot a halálozás megállapítására nem képezhet. — A holtta nyilvánítás joga, ha házasság céljából történik, természetsszerűleg az egyházat illeti meg, — mert a házasság érvényére vonatkozó mindennemű ügyekben az egyház bir törvénykezési joggal.³⁾ — A holtta nyilvánításnál mindenek előtt azon szabály tartandó, szem előtt, hogy az egyik házastársnak hosszabb ideig való távolléte sem a házassági köteleket meg nem szüntetheti,⁴⁾ sem bizonyítékul nem szolgál arra,

¹⁾ Id. mű nn. 10—17.

²⁾ V. ö. Kutschker: Eherecht. I. köt. 225. lap. Maga a statutum így hangzik: „Nulli mortem compartis asserenti, verum parochiali testimonium aut oculati testis juratam fassione proferenti credatur.“

³⁾ De ha más célból, p. o. az örökösödés szempontjából szükséges a holtta nyilvánítás, annak eszközlése a polgári hatóság jogköréhez tartozik.

⁴⁾ „Si quis dixerit propter . . . affectatam absentiam a conjuge, dissolvi posse matrimonii vinculum: a. s.“ (Concil. Trid. sess. XXIV. can. 5. de Sac. matrim.) Voltak, kik eme zsinati határozatban az *affectata absentia* szavakra fektetvén a fősúlyt: azt vélték, hogy a házassági kötelék csakis a szinlelt távolmaradás miatt nem bontható fel: ellenben ha a távollévőről hosszú időn át semmi hír sem érkezik,

hogy a távol levő fél csakugyan meghalálozott.¹⁾ Tehát a holtia nyilvánítás vagy szemtanuk vallomása nyomán, kik t. i. az eltűnt egyén halálát látták, vagy ha ilyenek nem léteznének, egyéb körül-

illetve ha az a királyi rendelettel való köröztetésre sem jelenik meg, sem pedig életben létéről hirt nem ad, — ily esetben a házassági kötelék azonnal feloldható lesz; és pedig kettős oknál fogva: először mivel a hiányolt félnek ily körülmények közti távolmaradása nem *szinlett*, hanem *makacs* távollét, erre pedig a zsinati határozat nem vonatkozik, s ezért a házassági kötelék a dogma megsértése nélkül felbontható; másodsorú mivel józanul nem tehető fel, hogy a távollévő fél, ha csakugyan életben volna még, a királyi rendeletnek ne engedelmeskednék; miért is a távollévő felet bátran holtinak lehet vélelmezni, s a házasságot ezen alapon felbontottnak nyilvánítani. — Így magyarázta a dolgot a mult század végén egy gyakorlati esetben a prágai szentszék néhány tagja. De eme magyarázat ellen VI. Pius pápa 1789-ik évi július hó 11-én kelt s prágai érsekhez intézett levelében határozottan tiltakozott, kijelentvén, hogy a szinlett és makacs távollét közti különbségtétel „ut a communi acceptione, sic a sententia Tridentina“ teljesen eltér s azért el nem fogadható. Époly kevésbé tartja elfogadhatónak azon nézetet, hogy a királyi köröztetésre meg nem jelenő fél holtinak vélelmezendő: „Nam quod vir non comparuerit — így hangzik az említett pápai irat — non magis mors in causa esse potuit, quam ejus contumacia. Edicto sane regio jubentur nonnunquam transfugae milites redire ad signa; nec inde tamen inferri solet mortuos omnino esse, qui non redeant.“ (Új-Magyar Sion id. füzete.)

¹⁾ III. Kelemen pápa erre vonatkozólag a saragossai püspökhez intézett iratában ekként nyilatkozik: „In praesentia nostra quaesivistis, quid agendum sit de mulieribus, quae viros suos causa captivitatis vel peregrinationis absentes ultra septennium praestolatae fuerint, nec certificari possunt de vita vel morte ipsorum, licet super hoc sollicitudinem adhibuerint diligentem et pro juvenili aetate seu fragilitate carnis nequeant continere, petentes aliis matrimonio copulari. Consultationi ergo tuae taliter respondemus, quod quantocumque annorum numero ita remaneant, viventibus viris suis, non possunt ad aliorum consortium canonice convolare, donec certum nuntium recipiant de morte virorum.“ (Jos. Dankó: Constitutionis synod. almae Eccl. strigonien. A D. MCCCCL. Strigonii. 1865. p. 9). — Hasonértelmű határozatot hozott a Szécsi Dénes bibornok s esztergomi érsek alatt 1450-ben tartott esztergomi zsinat: „Nec mulier quantumcunque vir ejus absens fuerit, donec ei de morte viri constet matrimonium conthere potest. Et idem est in viro observandum.“ — Ugyanezen határozat az 1494-ik évi nyitrai (Péterffy: Sacra Concil. Eccl. r.-cath. in R. Hung. I. köt. 264. lap) és az 1515-ik évi veszprémi (U. o. 264. lap) megyei zsinat actáiban is olvasható. — Az 1560-ik évben N.-Szombathban, Oláh Miklós esztergomi érsek idejében tartott tartományi zsinat pedig ugyanezen tárgyra vonatkozólag a következő határozatot hozta: „Si quis autem maritus vel uxor, a Turcis vel ab aliis infidelibus captus fuerit; alter conjugum si vixerit, caveat, ne ad carnalia et illicita vota statim provelet, nec eorum quempiam parochi nostri ad novum connubium admittant, nisi certus nuntius de morte captivi prius advenierit.“ (Cap. XXIV. de officiis publicorum ministr. eccl. 8. X. 1. Péterffy i. m. II. köt. 111. lap.)

mények folytán, melyek az eltűntnek halála felől erkölcsi bizonyosságot nyújtanak, állapittatik meg.¹⁾

Magyarországban az özvegyek csak akkor léphetnek új házasságra, ha előbbi hitvestársuk halálát hiteles okmányok folytán kimutatják; ha pedig ez nem lenne lehetséges, akkor az eltűntnek holtta nyilvánítása szükségeltetik. A holtta nyilvánítást a mennyiben új házasság czéljából történik,²⁾ a püspöki szentszékek eszközlik.³⁾ Szentszékeiknek eme jogát legújabb törvényeink is megerősítik,⁴⁾ de megkívánják, hogy a szentszékek a holtta nyilvánításnál a következő szabályokat tartsák szem előtt:⁵⁾

Az eltűnt személy holtnak nyilvánítható: a) Ha már a 80 éven túl van és tartózkodási helye 10 év óta nem tudatik. b) Születési idejére való tekintet nélkül, ha tartózkodási helye 30 egész esztendőn át ismeretlen. c) Ha háborúban nehéz sebet kapott, vagy valamely hajón volt, midőn ez törést szenvedett, vagy ha más módon halálveszélyben forgott s azóta 3 év telt el. d) Ha az imént említett körülmények egyik vagy másika bebizonyul: az eltűnt egyén hirdapok útján azon hozzáadással megidéztetik, hogy ha egy év lefolyása alatt meg nem jelenne, vagy életben létét valamely más módon nem nyilvánítaná: az ellenében megindított holtak nyilvánítás kérelme érdemlegesen fog elintéztetni. Az év leteltével a holtak nyilvánítást kérelmezőnek ügye a bíróság előtt újlag tárgyalás alá vétetik,⁶⁾ s bírói ítélet útján az eltűnt egyén holtak nyilváníttatik,

¹⁾ V. ö. Ref. S. C. C. in Papien. 12. Dec. 1723. Instr. S. C. off. 21. Aug. 1670. ad omnes eppos 25. Dec. 1827. transmissae n. 11.

²⁾ Ha azonban protestans házastársak részére végelválás czéljából igényeltetik a holtá nyilvánítás: akkor ama polgári törvényszék, melynek területén a házasságok legutoljára együtt laktak, hoz ítéletet. Ha pedig örökösödés czéljából kívántatik: azon törvényszék, illetőleg birtokbíróság intézkedik az ügyben, melynek területén az örökhagyónak rendes lakása volt.

³⁾ Minthogy hazai törvényeink a holtta nyilvánítás jogát nem a püspököknek, hanem a püspöki szent székeknek tulajdonítják, ezért egyes gyakorlati esetekben a püspököknek vigyázniok kell, nehogy a szent szék mellőztével csupán személyesen hozzanak a holtta nyilvánítás ügyében ítéletet, mert mint a váci megyében (1874.) előfordult egy esetből kitűnt, a polgári hatóság a pusztán püspök által hozott holtta nyilvánítási ítéletet nem tekinti érvényesnek.

⁴⁾ 1868: 54. t. cz. 40.

⁵⁾ Ugyanazon t. cz. 522—528 §§-ai.

⁶⁾ Az ügy tárgyalásánál az eltűnt egyén részére házasságvédő rendeltetik, ki a kérvényezővel rendes peres eljárás szerint perlekedik; s a házasságvédőnek kötelességében áll, ha az elhalálozás bebizonyítottak állíttatik: egész a legfelsőbb ítélőszékig felelbeznai az ügyet. Ha a legfelsőbb bíróság lényeges hibákat lát az eljárásban, ítélethozatal előtt azoknak kijavittatását hivatalból eszközli.

s azon nap, melyen az ítélet jogerőre emelkedett, az eltűnt személy holtá napjául tekintetik. A holtá nyilvánítás azonban nem zárja ki annak igazolását, hogy az eltűnt egyén később halt meg, vagy még életben van; s ép azért, ha a holtak nyilvánított egyén később előkerül: az előbbi házasság újra föléled, s az utóbbi házasság megsemmisül, de a jóhiszemű vélt házasság kedvezményeiben részesül.¹⁾

Ha a házastársak valamely bontó házassági akadály folytán egymástól bíróilag elválasztottak: mind a két fél újabb házasságra léphet; de az újabb egybekelés előtt az illető jegyes köteles előmutatni a bírói ítéletet, melynek erejével előbbeni házasság érvénytelennek nyilvánítottatott.

Némely országokban, s így hazánkban is szokásban van, hogy a 25 vagy 50 év óta együtt élő házastársak, házasságuk negyed vagy félszázados évfordulóját különös egyházi szertartások között ülik meg; s első esetben *ezüst*, az utóbbiban *arany-menyegzőnek* mondatik az ünnepély, mely nem is ismétlése a házasságnak, hanem csak egyszerű hálaadás s a házasságnak újbóli megáldása.²⁾ — Ezüst és arany menyegző tartását a plébános csak tisztességes életű házastársaknak engedheti meg, s a vegyes házasságban élő feleket eme kedvezményben nem részesítheti.

E) A házasság eredményei.

240. §. A házastársak kötelmei.

Az érvényes házasságnak következő jogeredményei vannak:

1. A hitvestársak isteni malasztot nyernek, mely házassági frigyüket felbonthatlanná teszi, s őket a házasság kötelmeinek teljesítésére és terheinek viselésére képesíti.
2. A házastársaknak köteleességükké válik folytonosan együtt lakni, közös háztartást vinni, s az élet mindennemű szükségeiben egymásnak segítségére lenni.
3. Kölsönös joguk és köteleességükké lesz a házassági tartozást (*debitum conjugale*) követelni és teljesíteni.³⁾ Ha az egyik fél ok nélkül vonakodik ebbeli köteleességét teljesíteni: a másik félnek jogában áll őt az egyházi bíróság előtt bepanaszolni.⁴⁾
4. Mind a két fél köteles egymás iránt

¹⁾ Ha az egyik fél roszhiszemüleg lép másodizbeni házasságra, habár előbbi házastársa meghalna is, nem választatik el második nejétől (c. 1. de eo, qui duxit in matr. IV. 7.); de ha mindketten roszhiszemben léptek házasságra, habár az előbbeni házastárs meghalt is, együtt nem maradhatnak, ha csak a büntény akadályá alóli felmentést nem nyernek (disp. ab imp. criminis.)

²⁾ Az ezüst és arany menyegző szertartásai abban állnak, hogy a pap az oltár előtt beszédet tart a házastársakhoz, s azután megkérdi őket, hogy meg akarják-e házassági frigyüket ujítani, s akarnak-e továbbra is békében együtt élni. Erre a házastársak igennel válaszolnak s a pap kezeiket egybefogván a Sz. Háromság nevében megáldja s szentelt vízzel meghinti őket.

³⁾ I. Cor. VII. 3.

⁴⁾ V. ö. c. 13. de rest. spoliat (II. 13.) — c. 44. de sent. excom. (V. 39.)

törhetlenül megtartani a nemi hűséget: azaz sem a férjnek nem szabad egy más nővel, sem a nőnek egy más férfival közelebbi viszonyba lépni, vagy épen testileg közöszlőni. A házastársi hűséget megszegése, a legsúlyosabb bűnök egyikének tekintetik.¹⁾ 5. A férjnek kötelessége neje és gyermekeinek eltartásáról gondoskodni, neje iránt gyengédséget mutatni, őt minden bajban és veszélyben oltalmazni. 6. A nő férjének rangjában és nevében osztozik; másrészt pedig kötelessége férjét tisztelni, annak észszerű és jogos követelmei iránt engedelmességet tanusítani;²⁾ s őt, bár hová tegye is át lakását, követni;³⁾ kivéve, ha a férj kóbor életű lenne, vagy ha a lakhely megváltoztatása folytán a nőt valamely elháríthatlan testi vagy lelki veszély fenyegetné. Végre a nőnek kötelessége gyermekét szoptatni.⁴⁾

Mindezen eredmények meg vannak a jóhiszemű vélt házasságnál is (kivéve az isteni malasztot s a házasság fölbonthatlanságát) mind addig, míg a jóhiszeműség tart. — Ezen kívül más polgári eredményei is vannak a házasságnak, melyeket az egyes országok törvényei határoznak meg.

241. §. A házasság eredménye a gyermekekre nézve.

Az érvényes házasságból, annak megkötése után, hét, s annak megszüntével tíz hónap alatt született gyermekek törvényeseknek, az az a férj által nemzeteknek tartatnak.⁵⁾ A gyermekek törvényes születése mellett harczoló eme jogföltevéis oly annyira erős, hogy azt sem az anyának ama vallomása, hogy gyermeke törvénytelen; sem pedig mind a két házastársnak hasonértelmű, sőt esküvel megerősített állítása sem döntheti meg, — ha csak be nem bizonyittatik, hogy a gyermek fogamzása idején a férj bármely oknál fogva nejével nem közöszlő-

Eme kötelem teljesítésétől csak erkölcsi vagy egészsége okok menthetik felek egyikét vagy másikat. A házassági tartozás köteleméből származik az is, hogy egyik fél a másik tudta és beleegyezése nélkül szüzességi fogadást nem tehet, vagy a felsőbb egyházi rendeket fel nem veheti.

¹⁾ c. 4. C. XXXII. q. 4. — c. 15. 16. C. XXXII. q. 5.

²⁾ Ephes. V. 22—24. Coloss. III. 18. — c. 12—18. C. XXXIII. q. 5.

³⁾ c. 3. C. XIII. q. 2. — S. CC. in Firm 22. Nov. 1727.

⁴⁾ c. 4. D. 5. Ezen kötelességtől a nőt a betegeskedés, tejhiány vagy a magzatok nagy száma menti fel. V. ö. Ben. XIV. de syn. 11. 7. 11.

⁵⁾ Innét származott már a rómaiaknál ezen elv: „Pater est, quem justae nuptiae demonstrant.“ (Fr. 5. D. de in jus vocando II. 4.)

⁶⁾ c. 12. qui filii sint legit. (IV. 17.)

hetett.¹⁾ Ha a férj a neje által szült gyermek törvényes voltát meg akarja támadni: az ezen ügyre vonatkozó pert a gyermek születéséről vett tudomás után három hó alatt megindítani köteles. A férj halála után az örökösöknek is jogukban áll a gyermek törvényességét megtámadni, de csakis a mondott idő tartama alatt.²⁾ — Ha már egyszer a férj magáénak vallotta a gyermeket: későbbi ellentétes állítása hitelt nem nyer.³⁾ — A jóhiszemű vélt házasságból, a jóhiszeműség tartama alatt nemzett gyermekek szintén törvényeseknek tekintetnek.⁴⁾

A törvénytelen gyermekeknek háromfélekép u. m. utólagos házasság, pápai vagy királyi leirat által eszközölhető törvényesítéséről már főnebb említést tettünk (I. köt. 120. lap.)

A törvényes vagy törvényesített gyermekeknek jogukban áll atyjuk nevét és rangját viselni, tőle ellátást igényelni, s annak vagyonát örökölni. — A szülőknek a gyermekekre vonatkozó kötelmei és jogai abban állnak, hogy a magzatok neveléséről gondoskodnak, a kiskorú gyermekek tetteit kormányozzák s ha engedetlenek lennének, őket megfenyíthetik.

F) A házastársi viszony megszűnése.

242. §. A házassági kötelék felbontása.

Noha a kath. egyház tanítása szerint, az érvényesen kötött házasság mindenkor felbonthatatlannak tekintetik: mindazáltal a még el nem hált házasságok, — mint a melyek a házastársak közt még végbe nem ment testi közösülés miatt némileg hiányosaknak, vagyis nem teljeseznek vélelmeztetnek, — kétfélekép, t. i. az egyik félnek szerzetes rendbe való lépése, vagy pedig pápai fölmentés által — a mint ezt már főnebb (218. §.) említettük — véglegesen felbonthatók. Ellenben ha az érvényesen létesült házasságban a házasfelek már testileg közösültek: házassági frigyük soha, semmi szín alatt, s semmiféle okból föl nem bontható.⁵⁾

¹⁾ V. ö. c. 3. 12. U. o.

²⁾ Ily esetben a házasság érvénye vagy anyakönyvi kivonat, vagy tanúk által (c. 12. U. o.) és ha a szülők már meghaltak, az által bizonyítatik be, ha kimutattatik, miszerint azok mint házasfelek éltek, s mások által is ilyeneknek tartattak.

³⁾ c. 10. de probat. (II. 19.)

⁴⁾ c. 8. 14. qui filii sint legit. (IV. 17.) — S. C. C. in Tornac. 24. Máj 1681.

⁵⁾ Márk. X. 2—12. — Luk. XVI. 18. — I. Cor. VII. 10. 39. — Rom.

Ha azonban a házasság megkötése valamely bontó akadály miatt érvénytelen volt, s a felek nem ohajtják házasságukat érvényesíteni; avagy ha az érvényesítés lehetetlen: akkor a felek még azon esetben is elvásztatnak egymástól, hogy ha már a testi közösülés megtörtént közöttük. De megjegyzendő, hogy a feleknek egymástól önkénytesen elválniok nem szabad,¹⁾ hanem kötelességükben áll ügyüket az egyházi bíróság elé vinni, mely azután peres eljárás mellett, s birói ítélet útján nyilvánítja a házasságot semmisnek. A házasság megsemmisítése alkalmával követendő peres eljárásról e helyen kellene ugyan részletesebben szólnunk; minthogy azonban a házassági peres eljárás kellő megértése az egyházi törvénykezésre vonatkozó némely általános ismereteket föltételez,²⁾ mely ismeretekről csak alább leszen szó: azért a házassági peres eljárásról az egyházi törvénykezésről szóló részben (296 §.) fogunk bővebben megemlékezni.

243. §. A házastársak közti életközösség felbontása, vagyis az ágy és asztaltól való elvásztás.

Már a fentebbiekből tudjuk, hogy az érvényes és elhált házasságban élő felek egyikének vagy mindkettejének szabadságában áll, közös megegyezés folytán szerzetes rendbe lépni s ekként az életközösséget megszüntetni, a nélkül azonban, hogy házassági frigyük felbontatnék. Hasonlókép közös megegyezés folytán lemondhatnak a házastársak a testi közösülés jogáról, a nélkül, hogy az életközösséget megszüntetnék.³⁾ De ezen kívül egyéb fontos okoknál fogva, birói ítélet útján is felbontható az életközösség. Az életközösségnek ilyenén fölbontása közönségesen *ágy és asztaltól való elvásztásnak* neveztetik (divortium particulare, separatio a thoro et mensa), minthogy az ily elvásztás következtében a házastársak az

¹⁾ De ha a vélt házasságban élő házastársak a köztük fenforgó akadályról tudomást nyerne: azonnal, vagyis még a birói ítélet hozatala előtt kötelesek a testi közösüléstől tartózkodni.

²⁾ A házassági peres eljárást kellőleg csak úgy érthetjük meg, ha eleve tudjuk: ki az illetékes bíró; kit nevezünk fel- és alperesek; ha ismerjük a módot, melyszerint a per megindítatik, (kereset-levél szerkeztése, idézés, szembesítés), folyamatba tétetik (perbeszédék, bizonyítékok, ítélet, felebbezés, végrehajtás); minthogy pedig mindezekről csak az egyházi törvénykezésnél lesz még szó: helytelennek tartottuk volna itt olyasmit tárgyalni, mit a tanuló az előszámlált előismeretek hiányában e helyen kellőleg meg nem érthetne.

³⁾ I. Corinth. VII. 5.

együtt lakás és a testi tartozás (debitum conjugale) kötelmének teljesítése alól felmentetnek, de a köztök létező házassági kötelék továbbá is fűnmarad, s azért az egymástól elváltakat felek új házasságra nem léphetnek.

Az ágy és asztaltól való elváltatás kétféle lehet, u. m. örökös vagyis élethossziglan tartó; és *ideiglenes*, mely csak a bíró által meghatározott ideig, vagy azon okok megszűnteig tart, a melyek miatt az elváltatás megadatott.

I. Az ágy és asztaltól való örökös elváltatás csak egyetlen okból t. i. az egyik házastárs vagyis akár a férfi, akár a nő által elkövetett *házasságtörés* czimén engedtetik meg.¹⁾ A házasságtöréssel egyenlő bűnnek vétetik az idegen férfi vagy nőszemélylyel elkövetett sodomia valamint a bestialitás is.²⁾ A házasságtörés bűnét azonban be kell bizonyítani; de mivel a minden kétséget kizáró bizonyítás sok esetben lehetetlen: a nyomós érveken alapuló gyanu is elégséges.³⁾ Továbbá a házasságtörés csupán bizonyos minősítvények mellett szolgálhat okul az örökös elválásra. Ugyanis szükséges: 1. Hogy a házasságtörés bűne ne csupán megkiséreltetett, hanem valósággal is végrehajtatott legyen. 2. Hogy a kérdéses bűn ne csak anyagi, hanem alaki is legyen; azaz a vétkes házastárs önkényt követte legyen a bűnt; s azért ha a nőn valamely idegen férfi erőszakot vesz;⁴⁾ vagy ha a nő tévedés folytán közösül egy más férfival;⁵⁾ avagy bármelyik fél a másiknak hosszas távolléte alatt jóhiszeműleg új házasságra lép: ellene válóper nem indítható. 3. Megkivántatik, hogy a másik házastárs hasonló büntényt ne követett legyen el;⁶⁾ mert különben kereseti jogától elesik; de nem azért, mintha a két egyenlő büntény egymást megsemmisítené, hanem mivel a bűnös nem érdemli meg, hogy oly vádat emelhessen, mely ő ellene is felhozható. Mindazáltal ha mind a két fél bűnös volt is, de az egyik megjavult, s a másik megjavulni nem akar: a megjavult fél a javíthatlan ellen pert indíthat.⁷⁾ 4. Az is szükséges, hogy a panaszos fél ne szolgáltatott legyen

¹⁾ Máté V. 32. XIX. 9. — c. 2. C. XXXII. q. 1. — c. 4. 5. de divortio (IV. 19.)

²⁾ c. 11. C. XXXII. q. 4. — c. 7. 11. 13. 14. C. XXXII. q. 7.

³⁾ c. 2. C. XXXII. q. 1. — c. 12. de praesumpt. (III. 23.) — c. 4. de adult. (IV. 16.)

⁴⁾ c. 3. 4. 7. 14. C. XXXII. q. 5.

⁵⁾ V. ő. c. 1. 5. 6. C. XXXIV. q. I.

⁶⁾ c. 1. C. XXXII. q. 6. — c. 4. de divort. (IV. 19.)

⁷⁾ Sanchez l. 10, disp. 7. n. 3.

okot a házasságtörés elkövetésére. Ha tehát a másik fél bármikép alkalmat, ösztönt, tanácsot adott a házasságtörésre, vagy ha azt nyíltan vagy hallgatagon jóváhagyta: a vétkes ellen pert nem indíthat.¹⁾ 5. Akkor is elesik az ártatlan fél kereseti jogától, ha a vétkes félnek megbocsátotta bűnét; a mi vagy élőszoval történhetik, ha t. i. egyenesen kijelenti, sőt még esküvel is megerősíti, hogy a vétkes ellen nem fog válópert indítani; ²⁾ vagy pedig tetteleg, azaz, ha az ártatlan fél a házasságtörés után közöszül a vétkessel.³⁾ Ellenben a bűnös félnek bűnbánata magában véve nem semmisíti meg a másik félnek kereseti jogát.

II. Az ágy és asztaltól való ideiglenes elválasztás megengedésére többféle ok létezik. Ugyanis: általán véve ideiglenesen felbontható a házastársak közt az életközösség, ha az egyik félnek lelki vagy testi üdve, polgári becsülete vagy földi javai komoly veszélynek lennének az által kitéve, ha a másik féllel az életközösséget fenn kellene tartania. Névszerint pedig leginkább a következő körülmények miatt kérheti az egyik házastárs az életközösség ideiglenes felbontatását: 1. ha a másik fél a kath. hittől elpártolt;⁴⁾ vagy 2. élettársát bűnre csábítja;⁵⁾ vagy 3. őt gonoszul elhagyja;⁶⁾ avagy 4. a testi tartozás kötelmét ok nélkül s makacsul megtagadja; 5. őt folytonosan keseríti, testi bántalmakkal illeti, házából többször kiűzi, vagy épen élete ellen leselkedik;⁷⁾ vagy végre 6. ha a másik fél könnyelmű pazarlást tanusít, vagy valamely bűntény által polgári becsületét elveszítette s házastársát is a bűnrészesség gyanújába hozta.⁸⁾

Ha az egyik fél valamely nagyobb betegségbe vagy ragadós nyavalába esik, ez nem lehet elégséges ok az elválasztásra, mivel a házastársak ép ily esetben kötelesek egymás iránti szeretetüket különösen kimutatni. De az egyik félnek ragadós nyavalája a másikat

¹⁾ C. 6. de eo, qui cognov. consangu. (IV. 13.) V. ö. Reg. XXVII. in VI-to.

²⁾ Arg. c. 29. C. XXIII. q. 4.

³⁾ Arg. c. 2. de conj. serv. (IV. 9.)

⁴⁾ Glossa ad. c. 21. de conv. conjung. (III. 32.) — c. 2. 6. 7. de divort. (IV. 19.) — c. 6. C. XXVIII. q. 1. Hajdan a hittől való elpártolás örökös elválasztásra is okul szolgált.

⁵⁾ c. 5. C. XXVIII. q. 1. De a házastársnak pusztán bűnös volta nem elégséges ok az elválasztásra.

⁶⁾ Instr. matr. Austr. 209. §.

⁷⁾ c. 6. C. XXXI. q. 1.

⁸⁾ Instr. 210. §.

a testi tartozás kötelmének teljesítésétől felmenti. Ugy szintén magától érthető, hogy a dühöngő örült féllal a másik fél egy fedél alatt lakni nem tartozik.¹⁾

Az ágy és asztaltól való elválasztás szintén rendes peres eljárás útján eszközöltetik, melyről azonban csak az egyházi törvénykezésről szóló (297. §.) részben fogunk tüzetesebb említést tenni.

Az ágy és asztaltól való elválasztásnak következő eredményei vannak: 1. Az ártatlan fél nem tartozik többé a vétkes féllal együtt lakni. És pedig ha az elválasztás örökös: az ártatlan fél soha sem kényszeríthető arra, hogy a bűnös félhez ismét visszatérjen, kivéve, ha utólag ő is házasságtörést követ el, a midőn is a másik fél őt az együttlakásra kötelezheti.²⁾ Ha pedig ideiglenesen történt az elválasztás: a különélés csak a bírótól meghatározott ideig, vagy az elválasztás okának megszűntéig tart. 2. Az ártatlan fél feloldatik a testi tartozás kötelmének teljesítéséről, és ha az elválasztás örökös: jogában áll a másik fél tudta és beleegyezése nélkül is szerzetes rendbe lépni; de a ki csak ideiglenesen választatott el, — ugyanezt a másik fél beleegyezése nélkül nem teheti.³⁾ Noha azonban az ártatlan fél a testi tartozás kötelmétől felmentetik: de azért a nemi hűséget tovább is köteles megtartani. 3. Ha az elválasztott házastársak közül a nő volt ártatlan: jogában áll a férjtől eltartási költséget követelni, s ennek megadására a férj bírói ítélet erejével is kötelezhető. A gyermekek neveléséről közösen és szintén a bírói ítélet értelmében tartoznak a felek gondoskodni. Nálunk azonban, ha az elválasztandó felek a nő és gyermek tartására nézve megegyeztek: megegyezésüket a bíróság is megerősíti. Régibb hazai törvényeink értelmében a magyarországi sz. székek a törvényes uton elválasztott házastársak vagyoni és gyermeknevelési ügyeiben is intézkedési joggal bírtak, de az 1868-ik évi 54. törvényczikk által eme jogot elvesztítették; s ezért jelenleg ezen ügyekben a polgári hatóság intézkedik.

¹⁾ Tévednek azon jogtudósok, kik azt hiszik, hogy az undorító ragadós betegségek mint p. o. a belpoklosság (lepra) miatt a házastársak egymástól elválaszthatók. — A canon-jog ugyanis ép az ellenkezőt tanítja. (V. ö. c. 1. de conjug. lepr. IV. 8.)

²⁾ c. 4. 5. de divort. (IV. 19.)

³⁾ c. 15. 16. 21. de conv. conj. (III. 32.) A bűnös fél az ártatlan fél beleegyezése nélkül szerzetes rendbe csak úgy léphet, ha megjavulása után hosszú ideig p. o. két évig vonakodik az ártatlan fél őt visszafogadni. Csupán a másik házastárs haláláig tartó egyszerű fogadalmat azonban a bűnös fél szabadon tehet, avagy egyházi rendet is szabadon felvehet. (V. ö. S. C. C. 22. maji 1772. Reifenstuel t. 3. tit. 32. de conv. conj. V. et not. 131. Schmaltzgruber de divort. n. 126.)

A törvényes uton elváltasztott felek az életközösséget bármikor visszaállíthatják; és pedig az ártatlan fél a bűnöst egyenest felszólíthatja az életközösség megújítására; ¹⁾ ellenben a bűnös fél csak a másik fél által hasonlólag elkövetett házasságtörés folytán nyer ilyenén jogot. ²⁾ Az elváltasztott feleknek jogukban állna ugyan egészen magán uton visszaállítani az életközösséget, de illendőbb és tanácsosabb, szándékukat az illetékes bíróságnak tudomására hozni. Ha pedig az életközösség visszaállítása után a felek újra el akarnának egymástól válni: ezt ismét csak bírói ítélet kimondása után tehetik.

MÁSODIK SZAKASZ.

A szentelményekről.

244. §. A szentelmények fogalma és felosztása.

Szentelményeknek (sacramentalia) az egyház által rendelt olyatén szertartások neveztetnek, melyeknek a szentségekéhez hasonló, meghatározott anyaguk, alakjuk és kiszolgáltatójuk van; s a mely szertartások által szintén nyerhetünk isteni malasztot; csak hogy a szentségeknek Krisztus Urunk által rendelt anyaga, alakja és kiszolgáltatója meg nem változtatható: ellenben a szentelményeknél mind-ezekre nézve az egyház változást tehet. Továbbá a szentségek *ex opere operato* vagyis a bennök rejlő titkos erőnél fogva működnek s ép azért a hozzájuk kapcsolt isteni malaszt, — ha a szentség kiszolgáltatása kellőleg, és fölvétele méltókép történt, — mindenkor és csálhatlanul megnyerhető: ellenben a szentelmények csak *ex opere operantis* működnek, vagyis a kiszolgáltatónak és a fölvevőnek egyéni érdemes voltától függ: vajjon a szentelmény által nyerhető-e és minő mértékben isteni malaszt.

A szentelmények háromfélék lehetnek, u. m. *felszentelések* (consecrationes), *felkenések* (unctiones) és *megáldások* (benedictiones). Felszenteléseknek azon szertartások neveztetnek, melyeknél chrismával való megkenés fordul elő, s a melyek által valamely személy vagy dolog a világtól mintegy elváltasztatik s vagy egyházi szolgálatra, vagy a külső isteni tisztelet előmozdítására rendeltetik. — A felkenések hasonló czélból történő sz. cselekmények, csakhogy azok-

¹⁾ c. 5. 8. C. XXXII. q. 1.

²⁾ c. 5. de divort. (IV. 19.)

nál nem chrismával, hanem olajjal való megkenés használtatik. — A megáldások célja némely esetekben szintén ugyanaz a mi a felszenteléseké vagy felkenéseké; de a megáldás által rendszerint valamely személyre vagy dologra, mely különben nincs különösen Istennek szentelve, csak különös isteni malaszt és áldás kéri. A megáldásoknál semmiféle megkenés nem jó elő; hanem csupán imák mondatnak, s a megáldandó személy vagy tárgy a szent kereszt jelével jelöltetik.

Felszenteléseket és felkenéseket egyedül a püspökök végezhetnek, s az ily sz. ténykedések teljesítésére vonatkozó jogukat pápai felhatalmazás nélkül valamely egyszerű áldozárra érvényesen át nem ruházhatják.¹⁾ A szerzetes rendek praelatusai felszenteléseket és felkenéseket csak úgy végezhetnek, ha erre különös pápai kiváltságot nyertek. — A megáldások közül némelyek a pápának vannak fentartva, p. o. azon bárányok megáldása, melyeknek gyapjából az érseki köpenyek készülnek; továbbá maguknak az érseki köpenyeknek az u. n. agnus Deinek;²⁾ Laetare vasárnapján az arany rózsának,³⁾ s karácsony ünnepén a fejedelmi kalap és kardnak megáldása.⁴⁾ Másféle megáldások pedig kizárólag a püspököket illetik meg, p. o. az apátok és apátnők; továbbá némely egyházi szereknek megáldása; ez utóbbiak megáldására azonban a püspökök a quinquennalis facultásoknál fogva az egyszerű áldozároknak is adhatnak fölhatalmazást. Vannak ezenkívül egyéb megáldások is, melyek rendszerint a püspököknek vannak fentartva, de a melyeknek végzésére a püspökök rendes joghatóságuknál fogva az áldozárokat is képesíthetik. Végre némely megáldásokat rendszerint az áldozárok is végbe vihetik; de ezek közt ismét vannak olyanok, melyek a plébánosi jogokhoz tartoznak, s ismét olyanok, melyeket bármely áldozár végezhet.

A szentelmények tüzetesebb tárgyalása nem az egyházjog, hanem a liturgia és lelkipásztorkodástan köréhez tartozik; ezért az alábbiakban mellőzve mindazt, mi a szentelmények kiszolgáltatásá-

¹⁾ Kivételt képez a megkereszteltnek felkenetése, melyet a presbyterek és diaconusok is végezhetnek.

²⁾ A cereum paschale maradványából készült agnus Deit a pápa uralkodásainak első és hetedik évében szokta megszentelni.

³⁾ Az arany rózsza Jézust, a mezők lilomát és virágat jelenti, s a jámborság erényével különösen tündöklő fejedelmeknek szokott megkülönböztetni.

⁴⁾ A fejedelmi kalap és kard hajdanta azon fejedelmek számára küldetett, kik a törökök elleni harcban kitüntették magukat; — jelenleg azonban eme tárgyak a vaticani fegyvertárba tétetnek.

nak idejére, helyére és szertartásaira vonatkozik: egyedül csak felkenetni, megkenetni és megáldani szokott személyek és dolgok elősorolására szorítkozunk, megemlítvén egyuttal azon jogi szabályokat is, melyeknek némely dolgok felszenteltetése, felkenése, vagy megáldatásánál figyelembe veendő.

245. §. Felszenteltetni, felkenetni vagy megáldatni szokott személyek.

Felszenteltetésben, azaz chrismával megkenésben egyedül a püspökök részesülnek, midőn t. i. a püspöki rendet felveszik; azonban az áldozároknak, az áldozári rend feladása alkalmával történő megkenetése is, noha nem chrismával, hanem a hitujoncok olajával (oleum catechumenorum) történik, közönségesen felszentelésnek mondatik.¹⁾

Felkenetni szoktak: a megkereszteltek,²⁾ továbbá koronázás alkalmával a királyok és királynők. A megkenetés mindkét esetben a hitujoncok olajával történik.

Megáldatni a következő személyek szoktak: a) Az apátok és apátnők, a kisebb rendeket felvevő egyházi személyek, s a fogadalmat tevő szerzetesek és szerzetesnők. b) A püspökök jelenlétében sz. beszédet tartó hitszónokok. c) Házasságkötés alkalmával a házassélek. d) Az anyák, szülés után. Ily áldásban azonban nem részesítendő az oly vegyes házasságban élő kath. nők, kiknek gyermekei nem a kath. vallásban neveltetnek; valamint a nem kath. vallású nők, habár gyermekeik kath. módon fognak is neveltetni; végre ezen áldás megtagadtatik azon anyáktól is, kik törvényes házasságon kívül szültek gyermeket.³⁾ e) A búcsújárók elindulásuk előtt s visszaérkezésük után. Végre f) a csatába induló katonák.

Ezen kívül a pápa apostoli áldásban szokta részesíteni a híveket, s ily áldást a pápa nemcsak személyesen végezhet, hanem a püspököknek s a szerzetes praelatusoknak is hatalmat adhat, hogy az ő nevében apostoli áldást adjanak a joghatóságuk alá tartozó

¹⁾ A bérmálás szentségénél szintén előfordul a chrismával való megkenetés, de mivel ez itt a szentség anyagát képezi: nem számítatik a szentelmények közé.

²⁾ A megkereszteltek ugyan chrismával is megkenetnek, de ezen szertartás nem nevezetik felszentelésnek.

³⁾ A gyermekágyas nők megáldása, vagy mint közönségesen mondani szokták *beavatása* csak a templomban történhetik; ellenben az illető nő lakásán eme szertartást végezni nem szabad (az 1861. esztergomi zsinat 7. statútuma.)

hívekre.¹⁾ Továbbá a pápai követek követségük; az érsekek érseki tartományuk; a püspökök saját megyéjük, a praelatusok pedig joghatóságuk alá tartozó területen szintén főpásztori áldást adhatnak híveikre. Végre a sz. mise végén minden áldozár áldást ad a jelenlevőkre.

246. §. A felszenteltetni szokott tárgyak.

Az egyház rendelete szerint a következő tárgyak szoktak fölszenteltetni:

1. *Az ujonnan épült nagyobb templomok*; vagyis a nyilvános és közös isteni tisztelet, s főkép a sz. mise és a szentségek kiszolgáltatására rendelt épületek, legyenek azok különben akár székes-, akár társas-káptalani-, akár plébánia-, akár fiók-egyházak. A templom felszentelését csak az illető megyés püspök végezheti,²⁾ ki ez alkalommal más püspököt is vehet maga mellé, kivel a felszentelési szertartások közt előforduló 12 kereszt rajzolását és a chrismával való megkenést megoszthatja; valamint az is megengedett, hogy az egyik püspök által megkezdett felszentelési szertartást: egy másik püspök folytathassa, és bevégezhesse, csak hogy a két püspök ténykedése közt hosszú időköz ne legyen.³⁾ Ha valamely püspök megyéjén kívül s az illető megyés püspök engedelmével s nélkül szentelne föl valamely templomot: a fölszentelés ugyan törvénytelenül történtnek, de azért érvényesnek tartatik.⁴⁾ Ellenben ha valamely eretnek vagy szakadár püspök végezné a felszentelést: ténykedés semmisnek tekintetik.⁵⁾ Hasonlóképp érvénytelen volna azon felszentelés is, melyet valamely presbyter, pápai felhatalmazás nélkül eszközölne. — A templom felszentelése előtt, mind a felszentelést végző püspök, mind pedig a hívek, kik a fölszentelést kérték, bűjtölni tartoznak.⁶⁾ A felszentelt templom vagy valamely szentnek, vagy hitünk valamely titkának nevét nyeri.⁷⁾ A templo felszentelésének évfordulati napja az illető községre nézve külön ünnepet képez (anniversarium dedications ec-

¹⁾ A püspökök az évnek két ünnepén u. m. husvét napján, s egy más általuk szabadon választható ünnepen; a szerzetes praelatusok pedig évenként csak egyszer adhatnak pápai áldást, melylyel teljes búcsú is össze van kapcsolva.

²⁾ c. 4. D. 68. — c. 1. de relig. dom (III. 36.)

³⁾ Epla Ben. XIV. ad Abbatem Campidon. 16. Nov. 1748.

⁴⁾ Arg. Trid. Sess. VI. c. 5. de ref.

⁵⁾ c. 21. 23. D. 1. de cons.

⁶⁾ Pontif. Rom de cons. Eccl.

⁷⁾ A templomnak adott nevet még a püspök sem változtathatja meg. (S. C. R. in Brugen. 11. Mart. 1843.)

clesiae),¹⁾ — de a püspök, ezen ünnep megülését valamely más napra is átteheti.²⁾ — A felszentelés érvény elenyészik és ép azért a felszentelés ismétlendő: ha a templom falai mind összeroskadnak, vagy a belső vakolat nagy része, a reájuk rajzolt s chrismával megkent keresztekkel együtt, földrengés vagy tűzvész következtében lehull, vagy levakartatik.³⁾ De a fölszentelése szükségtelen, ha csak a tetőzet omlik be, s a falak épségben maradnak, vagy ha részenként eszközölt kijavítás által a falak egészen megújíttatnak.⁴⁾ A templom megnagyobbitása alkalmával az új rész nem szenteltetik föl, hanem csak szentelt vízzel hintetik meg. Elegendő ok nélkül az érvényes felszentelést ismételni tilos.

Némely esetekben a felszentelt templom *megfertőztetettnek* ~~mar-~~ datik (pollutio), ha t. i. olyasmi követtetek el benne, mi a hely szentségével ellenkezik. A canonok szerint a templom megfertőztetettnek tekintetik: ha abban szándékos és roszakaratu nagyobb vérontás, vagy gyilkosság,⁵⁾ továbbá valamely fajtalansági bűn követtetett el;⁶⁾ vagy ha a templomban nem katolikus hívek isten tiszteletet tartottak,⁷⁾ s végre ha ugyanott meg nem keresztelt, vagy nem türt kiközösített személy (excommunicatus vitandus) temettetett el.⁸⁾ — Ha a templom meg lett fertőzve: ugyan ilyenekül tekintetnek annak kiegészítő részei u. m. a hozzá mellékelt kápolnák, sekrestyék, s a mellette levő temetők. De megfordítva: eme mellék részek megfertőztetése által maga a templom nem lesz megfertőzötté.⁹⁾ — Továbbá a templom megfertőzöttnek csak akkor tekintik, ha a fönnebb előszámlált büntények nyilvánosságra jutottak; mert ha titokban maradtak: megfertőztetést nem vonnak maguk után.¹⁰⁾ Hajdanta a megfertőztetett templomok újra fölszenteltettek¹¹⁾, de a jelenlegi egyházfegyelem szerint csak kiengeszteltetnek¹²⁾ (reconciliatio). A kiengesztelés külön szentelt vízzel, melybe bor, só

¹⁾ c. 16. 17. D. 1. de cons.

²⁾ S. C. Ep. 4. 1585.

³⁾ c. 20. C. 1. de cons.

⁴⁾ c. 6. de cons. Eccl. (III. 40.)

⁵⁾ C. un. de cons. Ecclae. in VI-to (III. 21.)

⁶⁾ U. o. — c. 19. 20. D. 1. de consecr.

⁷⁾ C. 21.—23. D. 1. de consecr.

⁸⁾ C. 7. de consecr. Ecclae. (III. 40.) — c. 27. 28. D. 1. de cons.

⁹⁾ c. un. de consecr. Eccl. in VI-to. (III. 21.)

¹⁰⁾ S. C. C. 11. Jul. 1807.

¹¹⁾ c. 19. 20. D. 1. de consecr.

¹²⁾ c. 4. de cons. eccl. (III. 40.) — c. un. h. t. (III. 3. 21.) in VI-to.

és hamu vegyítetik és *aqua gregorinának* neveztetik,¹⁾ — szokott eszközöltetni; s eme ténykedést rendszerint csak a püspök avagy pedig a pápa álta felhatalmazott áldozár végezheti. Jelenleg azonban a quinquennalis facultasok erejével a püspök is adhat a presbytereknek templomkiengesztelés végzésére hatalmat, de az *aqua gregoriana*t ekkor is a püspök áldja meg. — A megfertőztetett templomban mindaddig, az kiengesztelve nincs, sz. misét mondani tilos: s ezért ha valamely pap az ilyen templomban a kiengesztelés előtt misézne: a püspök őt belátása szerint megbüntetheti.²⁾

A trienti zsinat előtt szigoruan meg volt hagyva, hogy az elpusztult vagy lerombolt templomi épület anyagi vagy elégettesenek vagy más templomoknál alkalmaztassanak;³⁾ de a jelenlegi fegyelem szerint azokat el szabad adni, sőt profán czélokra is fordíthatni, csak hogy ily ily esetben a rajtok levő szent festéseket vagy más egyházi díszítéseket meghagyni tilos.⁴⁾

A templomok építéséről a következőket kell tudnunk: a) Templomot bárki építhet, ha erre a megyés püspöktől, (C. 9. D. 1. de consecr.) a kivett helyeken (loc. exemta) pedig a pápától engedélyt nyert. (C. 4. de privil. V. 7. in VI-to.) b) A templom építése csak akkor engedhető meg, ha ajtatos czélból történik, s ha az építés teljes befejezésére s a templom kellő felszerelésére elegendő költség létezik, s ha a templom mellett szolgálatot tevő lelkész ellátásáról (c. 8. de cons. Eccl. III. 40), valamint arról is eleve gondoskodva van, hogy az építendő templomban évenként legalább háromszor sz. mise tartassék. c) A telket, hol a templom építeni fog, a püspök vagy annak megbízottja vizsgálat alá veszi, s azon helyre, hol a főoltár fog állni, egy keresztet tűz, s megáldott alapkövet ő maga teszi le. (C. 9. D. 1. de consecr.)

A templomok kijavítására vonatkozólag a trienti zsinat következő szabályokat létesített (Sess. XXI. c. 7. de ref.): a) A székesegyház javítását első sorban a püspök s a káptalan kötelesek eszközölni, de ha a szükség úgy kívánja, a mondott célra a megyei papság adakozását is igénybe lehet venni. A társas egyházak kitatarozásának költségeit egyéb pénzforrás hiányában szintén az illető káptalan köteles fölös jövedelméből fedezni. b) A mi pedig a plébánia egyházak kijavítását illeti, különbséget kell tenni a püspök által szabadon adományozható és a patronatusi joghatóság alatt levő plébániai egyházak közt. A püspöki szabad adományozása alá tartozó plébániai templomok kijavításáról nem az illető püspök köteles gondoskodni, hanem: α) Ha a templom olynemű jövedelemmel bir, mely egyenesen az épület fentartására (pro fabrica templi) van szána: a szükségelt kijavítás eme jövedelemforrásból fedeztetik. β) Ha pedig illetén jövedelme nem lenne a

¹⁾ c. 9. de cons. eccl. (III. 40.) Szükség esetén azonban közönséges vízzel is eszközölhető a templom kiengesztelése.

²⁾ c. 28. de sent. excom. (V. 11.) in VI-to. A megfertőztetett templomból a monstrantia és ciborium kivetetik s maga a templom bezáratik. — Kisebb mérvű, vagy önvédelem czéljából avagy beszámítás alá nem eső személy p. o. örült, vagy gyermek által elkövetett vérontás nem fertőzteti meg a templomot.

³⁾ C. 38. D. 1. de consecr. — ⁴⁾ Nicoll. I. 530. n. 67. 68.

templomnak: a kijavítás költségeit azok viselik, kik valamely törvény vagy régi szokás értelmében erre kötelezve vannak. γ) Ha ilyen kötelezettség a törvény vagy szokás szerint kit sem terhelne: akkor a templom kijavításának költségei a templomnak bármilyen célra rendelt fölösleges jövedelmeiből fedezendők. A fölösleges jövedelemmel nem bíró templomok alapítványait és alaptökeit a javítási költségek viselésére elidegeníteni nem szabad, kivéve, ha a templom igen gazdag lenne. Ugyszintén a mondott célra csak akkor lehet a templomot adóssággal terhelni, ha annak törlesztése rövid idő alatt eszközölhető. δ) Ha a templomnak egyáltalán semmi jövedelme sincs, vagy a létező jövedelem a kijavítás költségeire elégtelen: akkor a költségek viseléséhez *első sorban* azok tartoznak járulni, kik a javadalomból anyagi hasznot húznak, u. m. a plébános; továbbá a javadalomból nyugdíjat vagy egyházi tizedet élvező személyek; *második sorban* pedig a költségek fedezéséhez azok is tartoznak segítyt nyújtani, kik a javadalomból lelki hasznot húznak, u. m. az anyasőt fiók-egyház hivei is, kiknek rendszerint kötelességükben áll ugy a templom építése, valamint annak kijavítása alkalmával kézi és ígás munkákat ingyen teljesíteni.¹⁾ ε) Ha mindezen segédforrások igénybe vétele után se lehetne a templom kijavítását eszközölni: a püspök megengedheti, hogy a költségek fedezésére segélyadományok gyűjtessenek, vagy hogy a hiányzó költségek valamely más ajtatos alapítványból legyenek kiegészítők. ζ) Végre ha semmi úton és módon nem lehetne előteremteni a szükséges költségeket: akkor a püspök megengedheti, hogy a templom valamely profán, de tisztességes célra használtassék, p. o. magtárrá alakíttassék át; de sőt a templomi épület lerombolását is elrendelheti a főpásztor; s ez utóbbi esetben a lerombolt egyház helyén valamely szobor vagy kereszt emelendő. — A patronatus alá tartozó templomok kijavítását a patronus a szorosan vett jog szerint csak akkor tartozik viselni, ha a javadalomból ő is élvez bizonyos jövedelmet. Ellenkező esetben csak causative kényszeríthető a költségek fedezésére, t. i. fel lehet őt szólítani, hogy javíttassa ki a templomot, mert különben a patronusi jogot el fogja veszíteni.²⁾ — A trienti zsinatnak ímént előszámlált szabványai az egyes országokban különféle módosításokon mentek keresztül, s jelesen hazánkban a templomok építésére és fentartására vonatkozólag következő törvények léteznek: a) A templomok építésének és fentartásának költségei, ha e célra rendelt külön jövedelem nem létezik: teljesen a kegyurakat terhelik; ellenben e teher a plébánosokra ki nem terjeszthető;³⁾ de a hivek kézi és ígás munkák szolgáltatására szoríthatók, s eme kötelezettség alól a vegyes házasságban élő kath. férfiak sem vétetnek ki (1798. év Aug. 24. 19276. sz. a. kelt udv. rendelet.) b) A templomok ingatlan birtokai és pénztökei királyi engedély nélkül építkezésre vagy kitatarozási költségek fedezésére nem fordíthatók, de a templom fölösleges jövedelme a püspök engedelmé és a kegyúr beleegyezése mellett a nevezett célra használható, a mennyiben pedig elégséges nem lenne, a kegyúr által egészítendő ki. (1802. Jan. 15. 327. sz. a. kelt kir. rend.) c) A plébánosoknak a püspök és a kegyúr tudta és beleegyezése nélkül soha sem szabad a templom kijavításához fogni, habár e célra a templom pénztárában elegendő pénz lenne is. (1802. Mart. 10. kir. rend.) d) Az olyan templomok kijavítására, melyeknek patronus-

¹⁾ Ha két községnek hivei egyenjogú egyesítés által egy lelkész kormányzása alá helyeztetnek: mindenik község csak a maga temploma javításához köteles járulni.

²⁾ S. C. C. in Nepes. restaur. 1773.

³⁾ 1809. Nov. 29. udv. rend.

saik nincsenek, a vallásalapból lehet segílyt kérni. A cult. ministerhez a püspöki hivatal útján benyújtandó kérelemben a javítás szüksége kimutatandó, (1804. Maj. 10. udv. rend.) s a költségvetés hozzá melléklendő. (1804. Jan. 24. udv. rend.) A vallásalapból építendő templomokra nézve meg kell jegyeznünk, hogy csak a nagyobb városokban építendő boltíves templomok, (1808. Sept. 6. udv. r.) s az építés bevégeztével a számadások a cult. ministeriumnak bemutatandók, (1807. Apr. 21. udv. r.) s a megszavazott összegben túl költeni nem szabad. (1802. Mart. 17. udv. r.) e) Azon püspököknek és praelatusoknak jövedelmét, kik a gondjaikra bizott templomokat elhanyagolják, — ő felsége a király bírói zár alá veheti, s a jövedelmet az elhanyagolt épületek kijavítására fordíthatja. (1723: 51, 71; 1741: 16. t.-czikk.) — Mind azon szabályok, melyeket a templomok építésére és fentartására nézve elmondottunk: a plébániai lakokra is nagy részben alkalmazhatók.

2. Az oltárok. Oltárnak (altare) nevezetik a templom ben-sejében lévő ama hely, melynél a pap a sz. miseáldozatot bemutatja. Az oltárok kétfélék, u. m. állók (fixa), melyek egy a templom falába illesztett nagyobb terjedelmű kőlapból állanak; vagy pedig *tovaszállíthatók* (portatile, viaticum, gestatorium, itinerarium), azaz kisebb teriméjű négyszögletes kőlapok, a melyeket más nagyobb kőlap közé illeszteni, s onnét könnyűségével kivenni, s a szabad ég alatt vagy a templomon kívül bár hol másutt mondandó szent misénél használni lehet. Mind az álló, mind a tovaszállítható oltárok közepén egy kis üregnek kell lenni, melybe egy vagy több szentnek ereklyéi tétetnek (confessio, sepulchrum altaris).¹⁾ — Új oltárok emelése és azoknak megszentelése a püspöknek kizárólagos jogához tartozik.²⁾ — A felszentelt oltárok ép úgy, mint a templomok elveszithetik a felszentelés érvényét, vagy pedig megfertőztethetnek. A felszentelés érvényét elveszítik, s azért újlag fölszentelendők az oltárok a) ha az álló oltárnak felső lapja az alsó résztől elválasztatik;³⁾ b) ha az oltár sepulchruma széttörik, s belőle az ereklyék kivétnak;⁴⁾ c) ha az oltárkö szélei olyannyira letüredeznek, hogy a kőlapon többé a kehely el nem férhet,⁵⁾ ellenben ha kisebb részek törnek le az oltárról: a felszentelés érvénye csak akkor enyészik el, ha a kereszt jelével megjelölt és chrismával megkent rész is letörtött. Az álló oltárokat püspöki engedéllyel más helyre is át lehet vinni, sőt le is lehet azokat rombolni.⁶⁾ A lerombolt oltár kövét azonban csak tisztességes profán czélokra szabad használni.⁷⁾ — Az oltárok megfertőztetése, a rajtok vagy pedig a templomban elkövetett vérontás

¹⁾ c. 26. D. 1 cons.

²⁾ c. 3. C. XXVI. q. 6.

³⁾ S. C. R. 15. Maj. 1819. — ⁴⁾ S. C. R. 23. Maji 1835 in Constan.

⁵⁾ c. 1. de cons. Eccl. (III. 40.) — ⁶⁾ c. 18. D. 1. de consecr.

⁷⁾ S. C. R. 9. Maji 1606 in Reatin.

vagy fajtalansági büntényből származik. — Különös említést érdemelnek az u. n. *kiváltságolt oltárok* (*altaria privilegiata*) a melyeknél mondott sz. mise által a purgatoriumbeli lelkek javára teljes bucsút nyerhetni. Ilyetén kiváltságot csak a pápa, és rendszerint csak álló oltárok számára engedélyez. ¹⁾ Ha a kiváltságolt oltár más helyre átvitetik, vagy kijavittatik: kiváltságát ez által el nem veszíti. ²⁾ A templomon kívül, tovaszállítható oltáron való misézésre csak a pápa adhat engedélyt. Ily engedély pedig a püspöknek, bíbornoknak és a tábori lelkészeknek szokott adatni.

A görög egyház oltáiról a következőket kell megjegyeznünk: a) a görög templomokban csak egy oltár létezik; de néhol a templommal kapcsolatban *paraclesiá*-nak nevezett kápolnák vannak, melyekben az ünnepeket megelőző napokban magán isteni tisztelet tartatik; b) a mely templomban nincs consecrált oltár: ott a püspök által megáldott oltárterítőn is, melyben sz. ereklyék vannak, — végezhető a sz. mise.

3) *A kelyhek és patenák.* A kelyhek felső részének aranyból vagy megaranyozott ezüstből kell lenni, de a szegényebb egyházak részére megengedtetik a fémből készült kelyhek használata is, de csak akkor, ha annak belseje meg van aranyozva. A patena szintén csakis azon anyagból készülhet, melyből a kehely. — A kehely és patena felszentelésének erejét elveszti, ha repedés vagy törés által hasznavehetlenné lesz, avagy pedig ujlag bearanyoztatik. ³⁾

4. *A keresztkutak víze*, mely chrismával és a hitujoncok olajával évenként kétszer, u. m. nagyszombaton és pünkösd előtti szombaton a plébános által szenteltetik meg. Napjainkban keresztkutak csak a plébánia egyházakban vannak.

5. *A harangok*, melyeknek felszentelése harangkeresztelésnek is neveztetik, mivel a keresztséghez hasonló szertartások közt megy végbe. ⁴⁾ A harangokra nézve az egyház a következőket rendeli: a) Olyatén harangok, melyek pusztán profán czélokra, p. o. az idő jelölésére használatnak, nem szenteltetnek fel. ⁵⁾ b) A harang mindaddig nem helyezhető el a toronyba, míg a püspök által föl nem szenteltetett. A püspök, az oly templomoknál, melyekre nézve általában véve rendelkezési joggal bír: a föl nem szentelt harangokat a

¹⁾ S. C. R. 17. Febr. 1843. Silvaduc.

²⁾ Nicol. I. 350. n. 40.

³⁾ S. C. R. 14 Jun. 1845 in Leod.

⁴⁾ A harangok felszentelése alkalmával ugyanis a harang chrismával és a betegek olajával megkenetik, szentelt vízzel behintetik, és valamely szentnek nevét nyeri.

⁵⁾ S. C. R. 17. Sept. 1722. dubior. ad. 2.

toronyból eltávolíthatja, vagy azok használatát megtilthatja.¹⁾ c) A magán imaházakban még a kiváltságolt szerzetesek sem használhatnak harangot.²⁾ d) A szerzetesek egyházaiban a régi egyházi fegyelem értelmében csak egy harangnak szabadna lenni; de eme szabályt napjainkban csak a capucinusok tartják meg. e) A szerzeteseknek kötelességük mindannyiszor meghúzni haragjukat, valahányszor a káptalan körmenetileg a klastrom előtt elhalad.⁴⁾ f) A szerzetesek kötelesek arra ügyelni, hogy nagycsütörtökön, miután már valamely tekintélyesebb templomban, p. o. a székes-, társas-, vagy plébániai egyházban a harangok megnémultak: az ő templomaikban levő harangok ne használtassanak; s hasonlólag nagyszombaton mindaddig meg nem húzhatják a szerzetesek harangjaikat: míg valamely tekintélyesebb templom harangja meg nem szólalt. g) Ama jámbor szokás, melyszerint szélvész idejében a harang meghúzatik: jelenleg is fenttartható.⁵⁾ h) A felszentelt harangok püspöki engedély mellett profán célokra is fordíthatók.⁶⁾

247. §. A megáldatni szokott dolgok.

Egyházi megáldatásban a következő tárgyak részesülnek:

1. *A kisebb templomok*, melyeknek megáldását nem csak a püspök, hanem az általa delegált bármely presbyter is végezheti. A templom megáldásának évfordulója a községbeli hivekre nézve nem képez ünnepet. A megáldott templomok a megáldatás érvényét ugyanazon okoknál fogva veszíthetik el, melyek folytán a consecrált egyházak felszenteltetésének érvénye elenyészik. Továbbá a megáldott templomok szintugy mint a consekráltak megfertőztetketnek; csakhogy a benedicált egyházak kiengesztelését bármely presbyter püspöki engedély nélkül is, egyszerű szentelt vízzel eszközölheti.⁶⁾

2. *Az imaházak és kápolnák* (oratoria, sacella seu capellae), vagyis oly kisebbszerű templomok, melyekben csupán sz. mise és más magán ajtatossági gyakorlatok végeztetnek. — Az imaházak két félék u. m. nyilvánosak és magánosak. Nyilvános imaházaknak a római curia szabályai szerint azon szent helyek neveztetnek, melyek vagy különálló épületet képeznek, s az utczára vagy más szabad térre nyíló

¹⁾ Ben. XIV. Inst. 47. §. 4. — S. C. R. 5. Jul. 1615.

²⁾ C. 10. de privil. (V. 33.)

³⁾ S. C. R. 7. Apr. 1598. in. Legion.

⁴⁾ Syn. Strigon. a. 1629. C. 3. n. XIV. ap. Péterfy II. 255.

⁵⁾ S. Cong. Epp. et Reg. 8. et 31. Jun. 1592.

⁶⁾ Ben. XIV. epist. ad Abbatem Campiod.

ajtóval birnak; vagy ha valamely épület bensejében volnának is, de azoknak látogatása mindenkinek meg van engedve. Különösen pedig az imaházak nyilvános jellegéről az tesz tanúságt, ha javadalom van hozzá csatolva, vagy kiváltságolt oltárral bir. — Magán imaházak pedig azok, melyek valamely épület belsejében vannak, vagy ha különálló épületet képeznek is, de akként lettek építve, hogy utczára nyíló ajtóval nem birnak, s a mely imaházak csak egyes családok, vagy egyének magán használatára szolgálnak. Ha valamely magán imaház nyilvános használatra átengedtetik: nyilvánossá válik. — Azon imaházak, melyek valamely nyilvános intézetben, p. o. papnöveldeben, fegyházakban, kórházakban stb. vannak, habár azoknak ajtaja utczára nem nyílik: nyilvános imaházaknak tekintetnek. — Nyilvános imaházak építésére a püspök ad engedélyt,¹⁾ ki az engedély megadásánál nemcsak a templom építésére vonatkozó szabályokat, hanem azt is figyelembe tartozik venni, hogy az építendő imaház által a plébániai jogok csorbát ne szenvedjenek. Továbbá a püspök sz. mise végzését csak a megáldott nyilvános imaházakban engedheti meg; s az ily imaházakban naponkint, sőt bármely ünnepeken is több sz. mise mondható;²⁾ de a püspöknek jogában áll megtiltani, ne-hogy ünnepnapokon az imaházakban a plébániai mise előtt mise tartassék.³⁾ A mely nyilvános imaházban sz. mise végezhető: ugyanott harangot is szabad használni. — Magán imaházat ugyan bár ki is építhet magának, de egyedül a püspökök birnak azon előjoggal hogy saját magán imaházaikban, pápai engedély nélkül is misézhetnek: ellenben mások csupán a pápától nyert engedély mellett végezhetnek magán imaházaikban sz. misét.⁴⁾ Ilyetén engedély a következő feltételek alatt szokott megengedtetni: a) ha egy házban csak egy magán imaház emeltetik;⁵⁾ b) ha az imaház szilárdabb anyagból épült s a többi lakosztályoktól egészen el van különítve,⁶⁾ s kizárólagosan ajtatossági czélokra használtatik; c) a magán imaházban naponkint csak egy sz. misét lehet végezni, nagyobb ünnepeken pedig az azokbani misézés tilos;⁷⁾ d) vásár- és ünnepnapo-

¹⁾ Concil. Trid. sess XXII. decr. de observ. et vitand. in celebr. missae.

²⁾ Ref. SCC. in Dert. 18. Jul. 1789.

³⁾ Ben. XIV. de Syn. d. XII. 7. 7. — SCC. in Nullius. 28. Jan. 1640.

⁴⁾ Pauli. V. litt. encyel. ad omnes eppos 1625. és Concil. Trid. Sess. XX. de observ. et vit. arc. celebr. Miss.

⁵⁾ SCC. Neocastr. Orat. 4. Maji 1715.

⁶⁾ De a negyedik elkülönítő fal kárpit által is pótolható.

⁷⁾ Gavant. in rubr. Miss. I. tit. 10. §. Sciendum.

kon a sz. mise-hallgatás kötelemének a magán imaházban végzett mise meghallgatása által csak azon személyek tehetnek eleget, kik ama pápai breveben, melynek erejével az imaházban való misézés megengedett, névleg meg van említve;¹⁾ e) a magán imaházban semmiféle plébániai ténykedés p. o. keresztelés,²⁾ esketés stb., sőt püspöki engedély nélkül még gyóntatás és áldoztatás sem végezhető; f) a magán imaházak a megyés püspökök látogatásának vannak alávetve, ki főleg akkor tartozik megtekinteni az imaházat, ha az, az épületnek másik helyiségébe vétetik át. — Olyatén imaházakat, melyekben sem oltár nincs, sem sz. mise nem végeztetik: bárki s bárhol (magán lakáson, országutakon szőlőkertekben stb.) építhet s a föllállított épületet tetszése szerint le is rombolhatja.³⁾

3. A temetők megáldása szintén a püspököt illeti meg, ki azonban e ténykedés végzésével bármely presbytert is megbizhat. — A temetőkre és temetkezésekre vonatkozó szabályok, nem voltak minden időben egyenlők. — Ugyanis, a kereszténység első századaiban a hivek a községen kívül temetkeztek, mivel a római törvények a lakóhelyek közti temetkezést szigorúan megtiltották; de később szokásba jött, hogy az elhunyt hivek a templom körül, sőt magában a templomban levő kryptákban nyertek nyughelyet.⁴⁾ E szokást újabb időben a polgári törvények majd mindenütt eltiltották; ezért napjainkban a temetkezés rendszerint a községen kívül levő közös sírkertben történik. Némely temetőkben kápolna is létezik, melyben időnkint a megholtak lelkeüdvéért sz. miseáldozat végeztetik.⁵⁾ Sok helyen pedig halottas házak, vagyis oly helyek is vannak, hová a holtak főkép járvány idejében vitetnek s az eltemetés ideig tartatnak. Néhol pedig ugynevezett *ossariumok* léteznek, a hová t. i. a régi s újonnan kiásott sírokban lelt csontok helyeztetnek. Magyarországon a polgári törvények a temetőkre nézve a következőket rendelik: a) Sírkertekül a községektől kissé távolabbra esők helyek

¹⁾ Ha a pápai breve értelmében csak a család tagjainak van megengedve a sz. mise hallgatása: az apán, anyán és gyermekeken kívül, az utóbbiaknak nejei vagy férjei (a meny és vő) s a tőlük egyenes ágon származó gyermekek s a házi cselédek is hallgathatnak a kápolnában sz. misét.

²⁾ C. 34. D. 1. de consecr.

³⁾ C. 33. U. o.

⁴⁾ Devoti lib. II. t. 9. Das kirchliche Begräbniss und die Coemeterien in Moy Archiv. I. 25. és 80. lap.

⁵⁾ Ily kápolnák felállítását javasolja az 1868. esztergomi tartományi zsinat is (tit. IX. 6.).

melyeket azután vagy fallal, vagy árokkal kell körülvenni, s egyuttal befásítani.¹⁾ b) Ha község határának terjedelme megengedi: minden vallásfelekezet részére külön temető hasítandó ki;²⁾ de a hol közös temető van: ott a különféle vallásfelekezetbeliek vegyesen is temetkezhetnek.³⁾ c) A keresztség felvétele előtt megholt csecsemők eltemetésére a temetőben külön hely jelölendő⁴⁾. d) A sírok kellő rendben egymás mellé ásandók, s azoknak 30 év előtti felbontása tilos.⁵⁾ A régi sírokból kiásott csontok újra eltemetendők. A temető csak 30 évi pihenés után használható más czélra. e) A kryptákra nézve pedig meghagyatik,⁶⁾ hogy azok kifelé nyíló ajtóval legyenek ellátva; minden halott részére külön hely készíttessék, melyet azután be kell falazni s eme külön helyek 30 év előtt fel nem bonthatók; s nehogy a fölnyitás előbb történjék, minden egyes halottnak neve, s halálának ideje külről felirandó. A fölbontott helyeken talált csontok egy gödörbe tétetnek. A járvány ideje alatt elhunytak holttesteit kryptákba temetni tilos.⁷⁾ A kryptákat lehet ugyan külön is megáldani; de ha nem lennének is külön megáldva, a temető megáldása rájuk is kiterjed. f) A temetkezési helyek földadó alá nem esnek.⁸⁾ — A temetők ugyanazon okok folytán mint a templomok, megfertőztethetnek. A megfertőztetett temetőbe mindaddig senkit eltemetni nem szabad, míg az püspöki engedély mellett ki nem engeszteltetett.

4. *A különféle sz. edények:* u. m. a ciborium, monstrantia, ama szelencze, melyben az Oltáriszentség a betegekhez vitetik, s az olajtartó edények. Mind ezen edények, főkép a ciborium és a monstrantia (a benne levő lunulával együtt) aranyból, vagy ezüstből, vagy más fémből, mely belülről jól meg van aranyozva, készítenedők. A sz. edényekhez számíttatnak még az ampolnák, a füstölő és tömjéntartó, a szenteltvíz-tartó, az aspensorium, a lámpások, gyertyatartók stb.

¹⁾ 1775. Jul. 17. kelt kir. rendelet.

²⁾ 1794. Sept. 23. kir. rendelet.

³⁾ U. o. és 1868. 53. tczikk 22. §. Azonban ohajtandó, hogy a közös temetőben legalább külön hely jelöltessék a kath. hívek számára, s eme helyen kereszt is állíttassék fel; ha azonban a körülmények ezt nem engedik: a katolikusok belenyugodhatnak a dologba. V. ö. Declar. Congr. Inquis. 24. Jul. 1609.

⁴⁾ 1852. Oct. 1. 17,485. sz. alatt kelt helytartótanácsi rendelet.

⁵⁾ 1777. Sept. 21. kelt kir. rendelet.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ 1868: 24. tczkk.

5. *A különféle egyházi öltönyök és sz. misénél szükségelt készletek* (vestimenta et paramenta sacra) u. m. a humerale, alba, cingulus, manipulus, stola, casula, pluviale, dalmatica; továbbá a bursa, corporale, palla, oltárterítő stb.¹⁾ Ha ezen öltönydarabok kijavíttatnak, újabb megáldás nem szükséges.²⁾ Az elrongyolt vagy elavult ruhadarabok pedig elégetendők s a hamvak a sacrariumba dobandók.³⁾ — Mind a sz. edényeket, mind pedig az egyházi öltönyöket rendszerint a püspök áldhatja meg, ki azonban a quinquennalis facultások erejével egyszerű áldozásra is bizhatja a megáldás cselekményét. A szerzetes rendek előjárói külön pápa kiváltság folytán szintén felhatalmazták arra, hogy saját egyházaik részére sz. edényeket, öltönyöket és készleteket megáldhassanak.

A görög egyházban azon szokás uralkodik, miszerint az isteni tisztelethez szükségelt öltönydarabok minden egyes használat előtt ujjal megáldatnak.

6. *A különféle olajok.* Az egyház háromféle olajt használ, u. m. chrismát, betegek- és hitujoncok (catechumenorum) olaját. Az előbbi olaj: faolaj és balzsam vegyítékéből; az utóbbi két olaj pedig csupán faolajból áll. Az olajokat nagycsütörtökön ünnepélyes szertartások között a megyés püspök áldja meg.⁴⁾ A plébánosok saját püspökeik által megszentelt, s minden évben ujjal kérendő sz. olajokat használhatnak.⁵⁾ Ha már megkapta a plébános az új olajokat: a régieket többé használnia nem szabad, hanem az Oltáriszentség előtt égő lámpában kell elégetnie,⁶⁾ az olajedényekben használt gypotot pedig a nagyszombaton szentelendő tűzbe kell dobnia.⁷⁾ Ha a szentelt olajok év közben fogyni kezdenének: meg nem szentelt olajjal is lehet azokat vegyíteni, és pedig többször is egy évben, csak-hogy minden egyes vegyítésnél a profán olaj mennyiségének kisebbnek kell lenni a megszentelt olajénál.⁸⁾

¹⁾ A purificatorium (a mi helyett a görög katolikusok szivacsot használnak) nem áldatik meg. (S. C. R. 7. Sept. 1716. in Tudensi.) — A biretumot sem szokás megáldani.

²⁾ Ha azonban a már megáldott öltönydarabokból újabb öltöny, p. o. több humeraleból egy alba, vagy megfordítva egy albából több humerale készítettik: az öltöny megáldandó. (Ben. XIV. Inst. 21.)

³⁾ c. 39. D. 1. de cons.

⁴⁾ c. 12. de celebr. Miss. Azonban a VII-ik század előtt, a mint ez a c. 124. D. 4. de cons. kitűnik, a püspök bármely időben megáldhatta a sz. olajokat.

⁵⁾ c. 4. D. 95. — c. 123. D. 4. de cons.

⁶⁾ c. 18. D. 3. de cons.

⁷⁾ Pontif. Rom. sub. tit. Benedictio olei catech.“

⁸⁾ c. 3. de cons. Eccl. (III. 40.) — SCC. 23. Sept. 1682.

7. *Különféle tárgyak*, u. m. mellkeresztek, sz. képek és szobrok, sz. képekkel díszített zászlók, viz, tűz, ¹⁾ némely étkek, mint p. o. husvét ünnepén hús és kalácsneműek; sz. János napján: bor; sz. Balázs napján: alma; sz. Márk napján: a gabona vetések és szőlőkertek; továbbá menyasszonyi ágyak, az épületek alapkövei; harci eszközök; jelesebb hidak és vasutak. ²⁾ Magyarországon uralkó szokásnál fogva új évkor vagy vízkereszt ünnepén az egyes lakások és istállók is megáldatnak. ³⁾

248. §. A felszentelt, felkent s megáldott dolgok iránti tisztelet és a menedékjog.

I. A felszentelt, felkent vagy megáldott tárgyak iránt a hitek tiszteletet kötelesek tanusítani s ennél fogva mindazt szorgosan kerülniök kell, a mi a szent dolgok megszenteltségét, avagy azok szent vagy egyházi jellegének megsértését vonná maga után. A szent dolgok iránti köteles tisztelet megtartására, ugy az egyház, mint a polgári hatóság is több rendbeli törvényeket alkotott, melyek közül a következőket véljük megemlítenünk: 1. A hitek a templomokban, imaházakban s a temetőkben a hely szentségének megfelelő magaviseletet kötelesek tanusítani; s azért tilos ily helyeken profán dolgokkal foglalkozniok p. o. üzleti ügyeket végezniök, politikai vagy más polgári ügyek felől való vonatkozó tanácskozást, polgári törvénykezést, színi előadást, tánczvizalmot, lakmározást tartaniok. ⁴⁾ Szintén tilos a szószékről politikai rendeleteket felolvasni; a férfiaknak fődött fővel, vagy fegyverrel — a disz- és szolgálati fegyvereket kivéve — a templomba lépni. ⁵⁾ — 2. A sz. helyeken vagyis a templomokban, oltárokon és temetőkben elkövetett rablás szentségtörésnek tekintetik. — 3. A sz. edényeket és egyházi ruhákat nem szabad világi czélokra használni. ⁶⁾ Némely egyházi ruhák, mint a corporale, palla és purificatorium; és a sz. olajok edényeinek mosását csak azok végezhetik, kik a diaconusi rendet fölvtették. — 4. A polgári törvé-

¹⁾ A megszentelendő tüzet kovából kell kiűtni.

²⁾ Rit. Strig. 1858.

³⁾ Ily alkalmakkor azonban az u. n. *koledálás* el van tiltva.

⁴⁾ c. 4—7. D. 42. — c. 5. de immun. (III. 49.) — c. 2. eodem in VI-to (III. 23.)

⁵⁾ Azon egyének, kik rendesen karddal járnak: azt a templomba is magukkal hozhatják. (Ben. XIV. Inst. 89.) A diszörséget képező katonák pedig fegyveresen is beléphetnek a templomba.

⁶⁾ c. 40—43. D. 1. de cons. — c. 72. 72. Apost.

nyek értelmében is tilos a színházakban a vallást vagy a vallásos érzületet sértő darabokat előadni vagy a templomi öltözékekhez hasonló ruházatot használni.¹⁾

II. A sz. helyek ős régi időtől fogva a *menedékjog* (jus asyli) kiváltságában részesültek, mely szerint nem vala szabad a polgári hatóság által üldözőbe vett gonosztevőket a sz. helyekről erőszakkal elhurczolni. — A sz. írásból tudjuk, hogy már a zsidóknál is léteztek menedékhelyek;²⁾ hasonlókép a görögök,³⁾ s rómaiaknál,⁴⁾ s más pogány népeknél a templomok, az istenek oltárai; sőt a rómaiaknál még a császárok szobrai is menedékhelyeknek tartattak. Minthogy tehát a népeknek közérzlete megkívánja, hogy azon gonosztevők, kik az Isten ótalma alá helyezték magukat: a sz. helyről erőszakos módon el ne távolíttassanak: azért az egyház is elismerte a menedékjogot,⁵⁾ s azt nem csak a templomokra, hanem azoknak mellék épületeire, továbbá a temetőkre, a püspöki, plébániai lakokra, kolostorokra is kiterjesztette. A menedékhelyre futó gonosztevők azonban soha sem nyertek teljes büntelenséget, hanem az egyházi előjáróság közbenjárása csak a halál vagy testcsonkítás büntetésétől mentettek fel, s más szelidebb módon bűnhődtek; vagy néha polgári büntetés helyett egyházi fenyíték alá estek. Némely büntények elkövetői a menedékjogban nem részesülhettek; ilyenek valának a házasságtörők, nőrablók,⁶⁾ gyilkosok,⁷⁾ rablók, s mind azok, kik valamely szent helyen a büntetlenség reményében gyilkosságot vagy csonkítást vittek végbe.⁸⁾ Későbbi időben pedig még a felségsértők, banditák, pénz és pápai iratok hamisítói is megfosztattak a menedékjog jótéteményétől.⁹⁾ A különböző időkben különfélekép módosult menedékjognak régi terjedelme és érvénye az újabb időktől fogva

¹⁾ Az 1851. évi kormánylap 28. száma.

²⁾ Exod. XXI. 13. Num. XXXV. 6—34. Deut. XIX. 2—13. Jos. XX. 2—9.

³⁾ Justin Hist. L. VIII.

⁴⁾ Livii Hist. Lib. I. c. 8.

⁵⁾ A legrégebb törvény, mely az asylum jogát biztosítja I. Theodosius császár idejében 392-ben adatott ki (lib. Cod. Theod. de his, qui ad Ecclesiam confug. IX. 45.) Ezt követték az első orániai (c. 36. XVII. q. 4.) triburi (a. 551.) c. 20. u. o. stb. zsinatok rendeletei.

⁶⁾ Nov. XVII. c. 7.

⁷⁾ Capit. Germ. c. a. 744. c. 22. Car. M. Capit. a 779. c. 8. — c. 1. de homicid. (V. 12.) — c. 1. eod. in VI-to (V. 4.)

⁸⁾ c. 10. de immun. eccl. (III. 49.)

⁹⁾ c. 6. 10. Greg. XIV. Const. „Cum alias“ 1591. Ben. XIII. Const. „Ex quo“ 1725. Ben. XIV. Const. „Offici nostri“ 1750

inkább enyészni kezd, mert napjainkban a gonosztevők iránt a polgári hatóság sokkal humánusabb eljárást tanusít, s a mostani nézetek szerint, a gonosztevőknek a sz. helyekről való erőszakos kihurcoltatása által, eme helyek szent jellege meg nem sértetik. Sőt maga az egyház is készséggel megengedi, hogy az egyes országokkal kötendő egyezkedések szerint a menedékjog csak igen szűk korlátok közé szoríttassék.¹⁾ Minthogy azonban a menedékjog némileg a természeti törvényeken alapul: annak végleges eltörlését az egyház határozottan kárhoztatja; s ugyanezért IX. Pius 1869-ik év oct. 12-én kiadott „*Apostolicae Sedis*“ czimű constitutiojában a menedékjognak szándékos megsértését újra a pápának fentartott kiközösítési esetek közé számítá.

HARMADIK SZAKASZ.

Az isteni tiszteletről.

249. §. Az isteni tisztelet általán véve.

Az isteni tisztelet (*cultus divinus*) tágasabb értelemben véve nem egyéb mint az Isten iránt köteles hódolat- és imádásnak bárminemű, azaz akár belső, akár külső, akár magános, akár pedig nyilvános és közös nyilvánítása. Szorosabb értelemben véve pedig isteni tiszteletnek, az Isten iránti imádásnak külsőleg, nyilvánosan és az egyház által előírt módon történő kifejezése mondatik. Az ily értelemben vett isteni tisztelet különféle imák elmondásában, énekek zengedezésében és szertartások végzésében áll; s mindezeknek összege *liturgianak* neveztetik. A liturgia csak annyiban képezi az egyházjogtan tárgyát, a mennyiben az a fegyelmi szabályokkal összefüggésben áll s jelesen mi csak a következőkről fogunk szólni:

1. Az isteni tisztelet legkiválóbb részére vagyis a sz. mise végzésére és szertartásaira vonatkozó szabályokról.

2. A szentek és azok ereklýeinek és képeinek tiszteleténél szem előtt tartandó törvényekről.

3. Az ünnepnapok megtartására vonatkozó jogi szabályokról.

4. A bűjt megtartására vonatkozó fegyelmi szabályokról Magyarországon.

5. Az egyházi temetkezésről.²⁾

¹⁾ Az osztrák concordatumnak az asylumra vonatkozó XV. cikkelye következőkép szól: „*Sacrorum templorum immunitas servabitur, in quantum id publica securitas, et ea, quae iustitia exigít, fieri sinant.*“

²⁾ Némely szerzők ezenkívül szólni szoktak még az *esküről* és *fogadalomról*; minthogy azonban e két tárgyról való bővebb értekezés az erkölcs tan köréhez tartozik, s mivel az esküre vonatkozó jogi ismereteket az egyházi törvénykezésnél fogjuk kifejteni; a fogadalomról pedig már több helyen szóltunk: azért fölöslegesnek tartottuk itt e tárgyakról részletes említést tenni.

250. §. A szent mise áldozatról.

A szent miseáldozat, mint ezt a dogmaticából tudjuk, nem egyéb, mint maga az Oltáriszentség, a mennyiben t. i. az új szövetségnek vér nélküli áldozatát képezi. Tehát a sz. misének lényege a kenyérnek és bornak, a consecraló pap szavai következtében Krisztus testévé és vérévé való átváltozásában áll. Eme magasztos cselekmény méltó véghez vitelére azonban az egyház ősrégi időktől fogva elrendelte, hogy az áldozárok ne csupán a consecraló szavaknak egyszerű elmondása által, hanem bizonyos meghatározott ünnepélyességek és szertartások között mutassák be Istennek az új szövetség áldozatát. Eme szertartások — a kenyér és bor átváltozásának titkos és csodálatos tényével egyetemben sz. misének neveztetnek.¹⁾

A sz. mise szertartásaira nézve, főleg hajdanta meglehetősen változottság uralkodott az egyházban. — A részben még fennálló, részben pedig elenyészett nyugati mise szertartások nevezetesebbjei a következők: a) *A római*, mely a hagyomány szerint sz. Péter apostoltól veszi eredetét, s jelenleg csekély kivétellel az összes nyugati egyházban el van terjedve. b) *A milanoi egyház liturgiája*, mely sz. Anatholontól, a milanoiak első püspökétől, és sz. Barnabás tanítványától származik, s mivel ezen liturgián később sz. Ambrus többféle módosítást tett: *liturgia ambrosianának* is mondatik. Ezen liturgia a milanoi székesegyházban, s ugyanazon egyházmegye több templomaiban jelenleg is használtatik. c) *A régi francia liturgia*, mely Franciaországban egészen a VIII-ik századig szokásban volt, de Pipin és N. Károly fáradozásai folytán a római liturgiával lőn fölválva. d) *Mozarab liturgia*, mely Spanyolországban volt elterjedve, de jelenleg csupán a toledoi székesegyházhoz mellékelte kápolnában használtatik. Ugyanis miután VII. Gergely fáradozása folytán a mozarab liturgia Spanyolországban megszüntettetett, nehogy annak emléke elenyészék: Ximenes bibornok a toledói székesegyház nyugati oldalán egy kápolnát építtetett s 13 áldozár számára tárházat alkotott, melynek tagjai eme kápolnában a mozarab liturgiát használják. e) *Az illyr liturgia* (ritus galgolicus), melynek szerzői sz. Cyrill és Method valának, s mely Istria, és Dalmatia némely helyein mai nap is megtartatik. — *A keleti egyház liturgiái* pedig ezek: a) *A jeruzsalemi liturgia*, mely állítólag sz. Jakab, első jeruzsalemi püspöktől származik s mely szertartás szerint jelenleg a syrusoknál történik a misézés. b) *Az alexandriai egyháznak*, a hagyományként sz. Márktól származó liturgiája, melyet napjainkban a koptok és abyssíniak használnak. c) *A konstantinápolyi liturgia*, mely ismét háromféle u. m. *Vazul, Aranyszájú sz. János* és a *Praesantificata*-féle liturgia. A vazul- és a praesantificata-féle liturgia csak az év némely ünnepein használtatik, rendszerint pedig az Aranyszájú sz. János-féle liturgia szerint történik a mise. A konstantinápolyi liturgiát valamennyi görög szertartású hívek követik. d) *Az örmény liturgia*, melyet az örmények követnek. (V. ö. Szeredy II. köt. 1192—1193. lap.)

¹⁾ A mise elnevezés a latin *mittere* = küldeni szóból származott. Hajdanta ugyanis mise közben némely jelenlevők (catechumenek, vezeklők, pogányok) a templomból kiküldettek s mai nap is az isteni tisztelet végén a hívek „*Ite missa est*” szavakkal elbocsáttatnak.

A római liturgia szerint végezni szokott mise ismét: *püspöki-, apát-, énekes- vagy csendes* misének nevezetik, a szerint, a mint az isteni tiszteletet püspök, vagy valamely infulával ékesített pap ünnepélyes módon végzi; avagy a miséző pap a mise imák némely részét énekelve mondja, vagy pedig egész csendben végzi a sz. misét. A csendes misékről meg kell jegyezni, hogy azokon legalább egy fi-nembeli szolgáltevőnek kell jelen lennie. — Továbbá szokás még külömbséget tenni a *conventualis* és *plébániai misék* közt; az előbbieket a székesegyházakban a káptalanbeliek jelenlétében; az utóbbiak a plébániatemplomokban ünnepnapokon a hívekért mondatnak. Végre a sz. mise vagy *élőkért* vagy *holtakért* mondatik; s a miseimák külömbisége szerint a mise vagy *időszerinti* (*missa de tempore*); vagy valamely *szentnek tiszteletére rendelt*; vagy *fogadalmi* (*missa votiva*); vagy pedig *gyászmise* (*missa de requiem*).

A misézés helyére nézve általános szabály, hogy csakis felszentelt vagy megáldott templomban, vagy oly imaházakban szabad misézni, melyekben sz. miseáldozat bemutatása meg van engedve. De tilossá válik a misézés mindeme helyeken, ha azok meg lettek fertőztetve, vagy egyházi tilalom (*interdictum*) alá kerültek. — Továbbá a miszésnek püspök által megáldott oltárnál kell történnie; az oltárnak pedig gyertyatartók közé helyezett kereszttel diszítettnek kell lennie.¹⁾ A pápai oltároknál, a pápán kívül senkinek sem szabad misézni, hacsak erre különös engedélyt nem nyer.²⁾ A mely oltárnál a püspök misézett, annál ugyanazon napon, másnak a püspök beleegyezése nélkül ujlag misézni szintén tilos.³⁾ Hogy a templomok kívül és tovaszállítható oltáron csak kivételes körülmények közt, s csak oly papoknak szabad misézni, kik erre pápai kiváltságot nyertek, — már fönnebb említettük.⁴⁾

A mi a miszés idejét illeti: a nyugati egyházban már a IV-ik század óta⁵⁾ szokásban van, hogy az év minden napján sz. miseáldozat mutattatik be. A jelenlegi fegyelem szerint csupán csak nagypénteken tiltatik a miszés. Ugyanis eme napon azon templomokban, hol szentség őriztetik, s a nagyheti szertartások megtartatnak: csak az u. n. *missa praesantificationum* engedtetik meg.

¹⁾ Tehát nem elégséges, ha a kereszt jele a tabernaculum ajtajára van festve vagy kivésve. (S. C. R. 16. Jun. 1663. in Rossan.)

²⁾ Pápai oltárok némely római basilicákban léteznek.

³⁾ Ben. XIV. Const. *In postremo* 20. Oct. 1756. — c. 97. D. 2. de cons.

⁴⁾ Tengeri hajókon csakis pápai engedéllyel s akkor lehet misézni, ha a sz. vér kiömlésének veszélyétől nem kell tartani. A hajókon való miszésre a többi közt XI. Kelemen „*Exponi nobis*“ című constitutiójával (1706) adott a johannita lovagoknak engedélyt, mely azután a spanyol és pápai hajóhadra is kiterjesztetett.

⁵⁾ S. Ambrosi Ep. 20. ad Soror. n. 15 (opp. Tom. II. P. I. col. 856): „Vos quoque ipsos mihi bonos filios gestiebat (diabolus) eripere, pro quibus ego quotidie instauro sacrificium.“

Nagyesütörtökön és nagyszombaton pedig csupán egy ünnepélyes misét szabad minden templomban végezni.¹⁾ A misézés napjainkban csak a délelőtti órákban, — azaz hajnaltól kezdve déli 12 óráig engedtetik meg. A hajnal azonban nem azon időponttól számítandó, midőn pitymallani kezd, hanem a midőn a helyi szokás szerint a lakosok az éji nyugalomból felkelve, napi munkájuk után látnak.²⁾ Fontos okoknál fogva a sz. misét valamint hajnal előtt, úgy valamivel a déli időpont után is el lehet kezdeni.³⁾ Karácson napján pedig éjjélkor is szabad misézni.⁴⁾ Sz. beszéd alatt a misézés tilos. Ünnepeles, főleg conventualis vagy parochialis mise alatt, ugyanazon templomban egy más csendes misét mondani nem szabad. — Hajdanta a papok napjában többször is misézhettek, de jelenleg karácson ünnepét kivéve, — a midőn minden pap három misét mondhat — naponkint csak egyszer engedtetik meg a sz. miseáldozat bemutatása;⁵⁾ a megyés püspök azonban a quinquennalis facultasok erejével, ha fontos okok kívánják,⁶⁾ papjainak hatalmat adhat egy napon való kétszeri miszésre.

A sz. mise kiszolgáltatójáról meg kell jegyeznünk, hogy csak is oly áldozárok, kik szabálytalanság vagy egyházi fenyíték alatt nem állanak, s kiknek lelkét valamely halálos bűn nem terheli, végezhetik törvényszerűen a sz. misét. Továbbá szükséges, hogy a pap éhgyomorral, az egyház által előirt rubricák, s az egyházmegyei directorium szerint misézzen. Idegen papoknak csak úgy engedtetik

¹⁾ Ha azonban n.-csütörtök gyümölcsoltó bold. asszony napjára esnék, s a lakosok nagy száma miatt egy sz. misén valamennyi hívő meg nem jelenhetnék: többször is lehet misézni. (S. C. R. 12. Sept. 1716.) Ugyszintén, ha a püspök n.-szombaton ordinálna: az ünnepélyes misén kívül, azaz csendes mise mellett is föladhajta az egyházi rendeket.

²⁾ S. C. R. 18. Sept. 1634.

³⁾ Déli 12 órakor még szabad elkezdni a misét.

⁴⁾ De az éjjéli misének ünnepélyesnek kell lenni. Hajdanta éjjéli misék még nagyszombaton, pünkösöd szombatján és az ordinatiók napján is tartattak. (Bona. Rerum liturgia. l. I. c. 21. §. 4.)

⁵⁾ C. 53. D. 1. de cons.

⁶⁾ A kétszeri miszésre engedély rendszerint akkor adatik, ha egy pap két külön álló plébánián lelkészkedik; vagy ha azon plébánián, hol csak egy lelkész van, a templom kicsinyisége miatt egy sz. misén minden hívő jelen nem lehet; vagy ha a fiók-egyház igen távol esik az anyaegyházától s oda veszély vagy nagy fáradtság nélkül a fiók-egyházbeli hívek el nem jöhetnek, s a papok szűke miatt a plébánoson kívül nincs más pap, ki nekik misézhetne. Végre kétszer miszés megengedtetik a hittérítőknek is, ha egyik hely a másiktól igen távol esvén: egy misére a hívek mindkét helyről meg nem jelenhetnek.

meg a misézés, ha megyés püspöküknek felszenteltetésükről, valamint arról szóló bizonylatát, hogy nincsenek a misézéstől letiltva — előmutatják. Az idegen pap a miseruha színére nézve a misézés helyének törvényéhez köteles magát alkalmazni. — Arra nézve: vajjon mily gyakran tartoznak az egyes áldozárok misézni — közjogi törvény nem létezik; mindazáltal a trienti zsinat¹⁾ ohajtja, hogy vásár- és ünnepnaponként általánvéve minden pap; azok pedig, kik lelkipásztorkodással foglalkoznak, vagy olyatén javadalommal birnak, melyhez sz. mise végzésének kötelessége van csatolva: oly gyakran, mint ezt hivataluk megkívánja, — misézzenek. Jelesen pedig a püspökök kötelesek alapítóik, jótévik és megyebeli hiveikért; a szerzetes előljárók alattvalóikért; a plébánosok pedig hiveikért, minden vásár- és ünnepnapokon; a kanonokok pedig jótévikért minden nap u. n. conventualis misét mondani.²⁾ — Továbbá minden áldozár köteles a mise canonjában a pápáról és a megyés püspökről; hazánkban pedig a királyról is³⁾ névszerint megemlékezni; továbbá a pápaválasztás évfordulati napján a pápáról; a püspök felszenteltetésének évfordulóján a püspökről; hazánkban pedig a király születésnapján: a királyról külön collectát fölvenni.

A világi hiveknek szigorú kötelességük minden vásár- és ünnepnapokon, vagy a plébániai templomban, vagy bármely más egyházban sz. misét hallgatni.⁴⁾ Továbbá a sz. misén jelenlevő hivek az evangelium olvasásakor fölállni;⁵⁾ úrfelmutatáskor pedig térdet hajtani tartoznak.⁶⁾

251. §. A misedikak⁷⁾ és misealapítványok.⁸⁾

I. Az egyházban kezdettől fogva uralkodik azon elengedhetlen törvény, melyszerint sz. dolgokért, különösen a szentségek kiszolgáltatásáért díjat adni vagy venni nem szabad; s innét van, hogy a sz. mise végzéseért, — mely nem egyéb, mint az Oltáriszentségnek

¹⁾ Sess. XXIII. c. 14. de reform.

²⁾ Magyarországon azon szokás uralkodik, hogy a conventualis miséket nem a kanonokok, hanem a praebendatusok végezik, s e szokást a szepesi káptalan részére a trienti zsinatot magyarázó congregatio 1797. év Maj. 6. kelt rendeletével helyben hagyta.

³⁾ Eme szokást XIII. Kelemen 1761. Maj. 5. kelt breveje által megerősíté.

⁴⁾ C. 64. D. 1. de cons.

⁵⁾ c. 68. U. o.

⁶⁾ c. 10. de celebr. Miss. (III. 41.)

⁷⁾ V. ö. Philips §. 259.

⁸⁾ V. ö. Pornbszky s. 314.

kiszolgáltatása — szintén tilos díjat fizetni, vagy elfogadni. Tehát a papnak mindenkor ingyen kell miséznie. Ámde mivel sz. Pál apostol szavai szerint: „*A kik az oltárnál szolgálnak: az oltárnál bemutatott áldozatban részesülnek,*“ ¹⁾ azért az egyház megengedte, hogy a hivek a miséző papnak nem ugyan a mise végzéseért, hanem életfentartásra szolgáló segély gyanánt bizonyos díjat adhassanak, s hogy viszont a pap is szabadon elfogadhassa a mondott czimen felajánlt díjat; s ily értelemben meg van engedve a *misedij* (stipendium missae).

A misedijak adományozásának szokása a kereszténység első századából ered. Ugyanis az első keresztények, midőn a sz. miseáldozatra megjelentek: annak jeléül, hogy ők is részt akarnak venni az áldozatban: a sz. miséhez kenyér- és bor-adományokkal járultak. Minthogy pedig ekkép nagyobb mennyiségű bor és kenyér tétetett az oltárra, mint a mennyi az áldozathoz szükséges volt: a fölösleg félre tételve, egyéb (tömjén, olaj, zöldség stb.) adományokkal együtt az egyház közös vagyonának gyarapítására szolgált. Később szokássá vált, hogy a bor, kenyér s másféle adományok helyett készpénz tétetett az oltárra; s körülbelül a VIII. századtól kezdve az áldozati adománykép nyújtott pénz, nem az egyház közös pénztárába helyeztetett, hanem a miséző papnak tulajdonává lett.²⁾ Mig azon szokás uralkodott, hogy a sz. misén jelenlevő hivek mindannyian áldozati adományt tettek az oltárra: az adományoknak mindenkor az volt a czélja, hogy a sz. miseáldozathoz szükséges kenyér és bor megszerezhető legyen; s ép azért a pap a sz. miseáldozatot valamennyi jelenlevőért felajánlotta Istennek. De midőn később a közös adományok kimentek szokásból: azon hivek, kik olykor-olykor mégis áldozati adományt nyújtottak a miséző papnak, igényt nyertek arra, hogy a sz. mise, habár nem is kizárólagosan, de első sorban az ő szándékukra (ad intentionem dantis) alkalmaztassék; sőt lassankint szokássá vált, hogy csakis azok nyújtottak a miséző papnak adományt, kik egy bizonyos meghatározott szándéokra ohajtották alkalmazni a sz. misét. Ez időtől fogva tehát az áldozati adományoknak nem annyira a sz. miséhez szükségelt bor és kenyér beszerzése, mint inkább az volt czélja, hogy a pap, ki valamely hívőnek szándéka szerint sz. misét végez: ugyanettől életfentartási segélykép bizonyos összeget nyerjen; s ezért a mi azelőtt egyszerű áldozati adomány (*oblatio*) volt: később az említett értelem szerint *misedij* (stipendium missae) lett.

¹⁾ I. Cor. IX. 13.

²⁾ V. ö. Chrod. Reg. §. 32. — Van Espen Jus eccl. univ. P. II. tit. 5. c. 7.

A misedijak már régi időben többféle simoniaszerű visszaélésekre szolgáltatnak alkalmat. Ugyanis míg a napjában való többszöri misézés meg vala engedve: némely kincsszomjas papok, csakis a több misedij kiérdeklése czéljából mondtak naponként egynél több misét.¹⁾ Midőn pedig később törvénynyé lőn, hogy minden pap csak egyszer misézhet napjában: némely áldozárok egyetlen sz. mise végzése által számosabb misedijért ohajtván eleget tenni: e czélból annyi ostyát consecráltak: a hány misedijjal rendelkeztek.²⁾ Végre onnét is visszaélések származtak, hogy némely papok a misedij mennyiségére nézve mintegy alkudozásba bocsátkoztak a hivekkel.

Mindezen visszaélések megszüntetésére az egyház a következő szabályokat alkotta: 1. Ha valaki önkényt, s oly szándékkal ad misediját a papnak, hogy ennek némi életfentartási segínyt nyújtson: sem ő, sem pedig a díjt elfogadó pap nem követ el simoniát.³⁾ — 2. A papnak nem szabad a hivectől misediját követelni, sem az önkényt adott misedijakra nézve alkudozni; hanem misedijkép oly összeget kell elfogadnia, a minőt a püspök a megyére nézve meghatározott. Ezen összeg rendszerint *taxa synodalis*-nak neveztetik, mivel régente a megyei zsinaton lett meghatározva. A püspök által meghatározott misedijhoz a megyében lakó szerzetesek is alkalmazkodni kötelesek.⁴⁾ A szokásos összegnél kisebb misedij elfogadását, főleg ha az által mások rövidséget szenvednének, — jogában áll a püspöknek megtiltani.⁵⁾ A ki azonban kisebb díjat fogadott el: ép úgy köteles a misét elvégezni, mintha rendes díjt kapott volna. Nagyobb díjat követelni, ha csak erre különös ok nincs,⁶⁾ nem szabad; de közönségesen elfogadott vélemény szerint — az önkéntesen adott nagyobb díj elfogadása meg van engedve.⁷⁾ 3. A pap minden egyes misedijért külön misét tartozik mondani, s egy mise elvégzése által több misedijért — habár az adakozók neveit egyenkint megemlítené is — eleget nem tehet.⁸⁾ Hasonlókép, ha valaki hivatalosan kötelezve van misét

¹⁾ V. ö. c. 53. D. 1. de consec.

²⁾ V. ö. Ben. XIV. de syn. d. 8. 5. — Tomassin: *vetus ac nova eccl. disc.* P. III. l. I. c. 72. n. 5. p. 571.

³⁾ S. Thom. Sum. theol. quest 100 art. 2.

⁴⁾ S. C. C. 15. Jan. 1639

⁵⁾ S. C. C. 16. Jul. 1639.

⁶⁾ Nagyobb díjat lehet követelni, ha p. o. igen messze levő helyen, alkalmatlan időben kívánná valaki a sz. mise elvégzését.

⁷⁾ S. C. C. 16. Jan. 1649.

⁸⁾ Ben. 14. de syn. d. V. 8—8.

végezni: (p. o. a plébános vagy kanonok): a hivatalból mondott mise által valamely külön nyert misedijért eleget nem tehet. 4. A papnak csak oly számú misedijakat szabad elvállalnia, melyeknek, *rövid idő alatt*, vagyis a közönségesen elfogadott vélemény szerint legfőbb 2—3 hó alatt eleget tehet. Ezért főleg a búcsújáró helyeken egyes papoknak nagyobb számú miséket csak akkor szabad elfogadniok, ha az adományozók eleve beleegyeznek abba, hogy a díjakat több áldozár közt ki lehessen osztani. 5. Ha a misedijak adományozója meghatározza a helyet, a hol, s az időt, mely alatt a sz. mise elvégzendő, a papnak ezt is pontosan meg kell tartani. 6. Misedijakkal nem rendelkező papoknak, tilos oly szándékkal misézniök, hogy az elvégzett misék által — a később netán nyerendő misedijakért, már eleve eleget tesznek.¹⁾ 7. Ha valamely pap a nyert misedij folytán végezendő sz. misét maga nem akarja végezni, vagy azt el nem végezheti, s a misedijat egy más papnak adja át: szigoruan köteleztetik az egész összeget, melyet kapott, átadni a mise elvégzőjének, mert ha a nyert díj egy részét maga részére visszatartaná: ipso facto kiközösítés alá esik,²⁾ melytől csak a pápa mentheti fel őt.³⁾

¹⁾ VIII. Kelemen pápa ezen visszaélést Spanyolhonban kiközösítés büntetése alatt megtiltá Nov. 15. 1605; s ezen tilalom a S. C. C. által Dec. 14. 1680. és Jan. 23. 1796. megújittatott.

²⁾ Const. Pii IX. apost. Sedis.

³⁾ Legujabb időben szokásba jött, miszerint némely könyvkereskedők **erga intentiones sacras absolvendas árusítanak el könyveket.** Eme szokásra, valamint néhány más a misedijakat illető kérdésre vonatkozólag a trienti zsinat magyarázatával foglalkozó Congregatio 1874 év Sept. 9-én következő decretumot alkotott: Cum circa eleemosynas Missarum graves quaedam quaestiones S. Sedi propositae fuerint, eas SSmus D. N. D. Pius divina providentia Papa IX. Emis. ac Rmis DD. S. Rom. Ecclesiae Cardinalibus Concilio Tridentino interpretando ac vindicando praepositis expendendas ac revolvendas mandavit. Itaque iniuncto sibi muneri, ea qua par est diligentia, et consilii maturitate iidem Emi Patres satisfacere cupientes, infrascripta dubia desuper concinnari vulnerint: I. An turpe mercimonium sapiat, ideoque improbanda, et poenis etiam ecclesiasticis, si opus fuerit, coercenda sit ab Episcopis eorum Bibliopolarum vel mercatorum agendi ratio, qui adhibitis publicis invitamentis et praemiis, vel alio quocunque modo Missarum eleemosynas colligunt, et Sacerdotibus, quibus eas celebrandas committunt, non pecuniam sed libros aliasve merces rependunt? II. An haec agendi ratio idea cohonestari valeat, vel quia nulla facta imminutione, tot Missae a memoratis collectoribus celebrandae committuntur, quot collectis eleemosynis respondeant, vel quia per eam pauperibus Sacerdotibus, eleemosynas Missarum carentibus subvenitur? III. An huiusmodi eleemosynarum collectiones et erogationes tunc etiam improbandae et coercendae ut, supra sint ab Episcopis, quando lucrum, quod ex mercium cum elleemosynis permutatione hauritur, non in proprium colligendum commodum, sed in piarum institutionum et

II. Néha a misedijak oly föltétel mellett adatnak, hogy azokról évenként egy bizonyos helyen, s az év meghatározott napján bizonyos sz. misék végeztessenek. Ily misedijak többnyire alapítványkép, azaz tőkepénzben, vagy valamely fekvő vagyonban, s olykép adatnak, hogy a tőkepénznek évenkénti kamatja, vagy a vagyonnak évenkénti jövedelme képezze az évenként elvégzendő misék díját. A mise-alapítványokról a következőket kell tudnunk. 1. Örökös mise-alapítványokat a megyebeli papság csak a megyés püspök vagy annak helyettese; a szerzetesek pedig előjáróiktól nyert írásbeli engedély mellett vállalhatnak el.¹⁾ 2. Az alapítványi misék azon a helyen, időben s oly számmal s oly szándékkal végzendők, a mint ez

bonorum operum usum vel incrementum impenditur? IV. An turpi mercimonio concurrent, ideoque improbandi atque etiam coercendi, ut supra, sint ii, qui acceptas a fidelibus vel locis piis eleemosynas Missarum tradunt Bibliopolis, mercatoribus, aliisque earum collectoribus, sive recipiant, sive non recipiant quidquam ab iisdem praemii nomine? V. An turpi mercimonio concurrant, ideoque improbandi, et coercendi ut supra, sint ii, qui a dictis Bibliopolis, mercatoribus recipiunt pro Missis celebratis libros, aliasve merces, harum pretio sive immutato, sive integro? VI. An illicite agant ii, qui pro Missis celebratis recipiunt stipendi loco libros vel alias merces, seclusa quavis negotiationis, vel tupris luci specie? VII. An liceat Episcopis sine speciali S. Sedis venia ex eleemosynis Missarum, quas fideles celebrioribus Sanctuariis tradere solent, aliquid detrahere, ut eorum decori et ornamento consulatur, quando praesertim ea propriis redditibus careant? VIII. An et quid agendum ab Episcopis, ne in iisdem Sanctuariis plures Missarum eleemosynae congregantur, quam quae ibi intra praescriptum, seu breve tempus absolvi queant? IX. An et quid agendum ab Episcopis, ut Missae, sive quae Ecclesiis et locis piis a fidelibus celebrandae committuntur, accurate et fideliter presolvantur? — Quibus dubiis non semel in propriis comitiis sedulo, et accurata perpensis, tandem in Congregatione Generali habita in Palatio Apostolico Vaticano die 25. Juli 1874. iidem Emi Patres in hunc modum respondendum censuerunt, videlicet: Ad I. Affirmative. Ad II Negative. Ad III. Affirmative. Ad IV. Affirmative. Ad V. Affirmative. Ad VI. Negative. Ad VII. Negative, nisi de consensu oblato. Ad VIII. et IX. Standum Constitutionibus Apostolicis et Decretis alias (Vide Benedicit. XIV. Instit. Eccl. 56. De Synodo Dioec. lib. 5. cap. seq. De Sacrif. Missae Lib. 3. cap. 11. Seq.) — Minthogy a Congregationnak eme decretuma csak a könyvkereskedőknek tiltotta meg a könyveknek intenciókért való elárusítását, de szerzőkről nem tesz említést: azon kérdést lehet föltennünk, vajjon szabad-e a pap szerzőknek, mint műveik kiadótulajdonosainak misedijakért elárusítani műveiket? Mi a jelenlegi gyakorlat nyomán azt hisszük, miszerint a papszerzők *püspöki engedély* mellett a nevezett célra elvállalhatnak nagyobb számú misedijakat, de csak akkor, ha reményük van ahhoz, hogy az intenciók 2—3 hó lefolyása alatt mind el fognak végeztetni; ellenkező esetben pedig csak *pápai engedély* mellett szabad a szerzőnek nagyobb számú intenciókat átvenni. Tudomásunk szerint *Migne* és az *altöttingi* redemptoristák, kiknél folyton lehet erga s. intentiones könyveket kapni: pápai engedéllyel bírnak.

¹⁾ S. C. C. 31. Jun. 1625.

az alapító által elrendeltetett. Ha azonban az alapító nem határozza meg a helyet, hol a sz. misének végeztetni kell: akkor bárhol lehet elvégezni a misét, különösen pedig az alapító által kedvelt templomban, vagy az örökösök által meghatározandó helyen.¹⁾ Ha az alapítványi mise az alapító szándéka szerint egy bizonyos templomban végzendő: azt egy más templomban átvinni csak az apostoli szék engedelmével lehet.²⁾ Ha pedig az alapító a szándékot nem határozta meg melyre a sz. mise alkalmazandó: feltételeztetik, hogy a sz. misét saját lelke üdveért ohajtja végeztetni. 3. Ha valamely javadalmas bizonyos mise alapítvány értelmében csupán csak misézni köteles, de nem tartozik egyszersmind a sz. misét bizonyos meghatározott szándéokra alkalmazni: az ilyenmő alapítványi mise elvégzése által más misedijért is eleget tehet. 4. Azon pap, kik oly mise-alapítvány díját húzza, melyért naponként személyesen köteles sz. misét mondani: fontos okoknál fogva³⁾, olykor-olykor az alapítványi mise végzését bűn nélkül is elhagyhatja, a nélkül, hogy más által kellene a misét végeztetnie; s jelesen ha betegeskedés miatt 50—60 napig nem misézhet: nem köteles helyettesítést rendelni, ha csak ezt az alapítványi szabályok nem kívánják; de ha a mondott időn túl terjedne a betegség: helyettesről kell gondoskodnia.⁴⁾ 5. Ha valamely javadalmas a javadalmához csatolt alapítványi misét más által végezteti: a misedij átadásánál figyelembe kell vennie: vajjon mint egyedüli s tulajdonképeni jövedelmet (titulo salarii) élvezi-e ő (t. i. a javadalmas) az alapítványi misék díját, avagy pedig egyéb jövedelmi forrással rendelkezik: első esetben a javadalmas a mise végzőjének csakis a rendes taxát, az utóbbi esetben az egész stipendiumot átadni köteles.⁵⁾ 6. Ha valamely mise-alapítvány végkép elvesz, vagy annak évi jövedelme fölötte megcsökken: az illetékes

¹⁾ S. C. Ep. 15. Jun. et 8. Aug. 1582.

²⁾ Ha azonban az alapító valamely apácza templomban, s oly feltétel alatt alapít valamely misét, hogy azt szerzetesek végezzék: a püspöknek jogában áll elrendelni, hogy a sz. mise végzése vagy az illető szerzeteseknek egyházába, vagy valamely más templomba tétessék át. (U. o.) Ha pedig valaki a szerzetesek templomában alapított volna sz. miséket, de nem határozta meg, hogy ki végezze azokat: az örökösöknek jogukban áll e részben határozatot hozni (S. C. C. in Rom. 12. Jun. 1773); s ha az örökösök a sz. misék végzését nem az illető szerzetesekre bíznák, s ezek tiltakoznának az ellen, hogy templomukban más végezze az alapítványi miséket: a püspök az alapítványt más templomba teheti át. (S. C. Ep. 11. April 1615.)

³⁾ P. o. valamely magán ajtatosság végzésére.

⁴⁾ S. C. C. 18. Sept. 1683.

⁵⁾ S. C. C. 11. Jun. 1855. 18. Jul. 1868.

egyházi hatóság a misék elvégzésére való kötelezettséget is megszüntetheti vagy pedig a mondandó misék számát leszállíthatja. Hogy a sz. misék számának leszállítására kik vannak feljogosítva, már főnebb (155. lap 5. jegyzet) említve volt.

Azon magyarországi curatusok, kik a vallás- alaphól misedíjakat kapnak: kötelessek az általuk már elvégzett misék számát egy jegyzőkönyvbe igtatni, hogy haláluk esetén a még hátra maradt misék számát, bizton tudni lehesen.¹⁾

Azon papok, kik oly nagy számú miséket válnak, hogy azokat elvégezni képtelenek, vagy a kik a plébániai és conventualis misék elvégzésének meg nem felelnek: bűnűktől való fölloldozásáért az apostoli sz. székhöz kötelesek fordulni; s a bűnbocsánat megnyerése után bizonyos díjat, mely *compositio* névvel jelöltetik, tartoznak fizetni, mely misedíjkép azon káplánoknak adatik, kik a vaticani templomban a világsszerte elmulasztott misék helyreépítésére naponkint misézni szoktak.

252. §. A szenteknek, valamint azok ereklyéinek és képeinek tiszteletére vonatkozó némely jogiszabályok.

I. A szentek egyességéről szóló kath. dogmának folyamánya, melyszerint az egyház némely elhunyt hívőknek, mint üdvözült lelkeknek tiszteletét, nem csakhogy megengedi, de sőt melegen is ajánlja. — Ezen üdvözült lelkeket három osztályba lehet soroznunk u. m. *Isten szolgái* (servi Dei) vagyis azok, kik szentség hírében haltak meg; *tiszteletre méltók* (venerabiles), kiknek életszentsége már bírói vizsgálat nyomán be is bizonyult; *boldogok* (beati), és *szentek*, kiket a római pápa ünnepélyesen a boldogok vagy szentek sorába igtatott. A boldoggá és szentté való avatás jogát kezdetben a püspökök és tartományi zsinatok is gyakorolták, később azonban III. Sándor pápa által²⁾ eme jog egyenesen az apostoli sz. székhöz tartott fenn.

A jelenlegi törvények szerint a boldoggá és szentté való avatás (beatificatio et canonisatio) következőkép megy végbe:³⁾ A boldoggá való avattatást az egyházi szertartások rendelkezésével foglalkozó Congregatiótól (Congreg. s. Rituum), rendszerint azon megyének püspöke (vagy püspöki szék üresedés idején káptalani helynöke) kérvényezi, a melyben a boldoggá avatandónak holtteste nyugszik.⁴⁾ Ilyenmő kérvényezésnek pedig csak akkor lehet helye, ha az illető elhunyt személy

¹⁾ 1819. Nov. 9. kir. rend.

²⁾ C. 1. de reliquiis et ven. Sanct (III. 45.)

³⁾ V. ö. Porubszky §. 315.

⁴⁾ Ben. XIV. de serv. Dei beatif. 1. 2. c. 2. n. 2.

szentség hírére halt el, s a nép között hosszabb idő óta ama hír terjedt el, hogy az elhunynak közbenjárása által csodák történtek. A kérvény benyújtása után a pápa egy bibornokot nevez ki annak megvizsgálására, vajjon kellő alakban s helyes alapon történt-e a kérvényezés. Ha ezen bibornok a kérvényezésről helyeslőleg nyilatkozott: a boldoggá avatandónak netalán hátrahagyott iratai, bírálat végett több theologusnak kiadatnak, hogy kitűnjék, vajjon az iratokban nem fordulnak-e elő hit vagy erkölcs ellenes tanok. Ha a Congregatio eme két rendbeli vizsgálat után a kérelmet nem utasította vissza: a kérvényező 10 év múlva a boldoggá avatás ügyében tartandó bírói eljárás megindítása végett újabb kérvényt nyújt be. Erre a pápa egy bizottságot nevez ki, mely megvizsgálja: minő véleményben van a nép boldoggá avatandónak életszentsége felől? Ha e vizsgálat eredménye a boldoggá avatandóra nézve kedvező: akkor ismét egy újabb bizottság küldetik ki, melynek feladata a boldoggá avatandónak életét, valamint azt is kikutatni, vajjon valóságosak-e azon csodák, melyek az elterjedt hír szerint a boldoggá avatandónak közbenjárására történtek? Ha ezen újabb bizottság a reábizott ügyben eljárt: jelentést tesz a Congregationnak. Ekkor a Congregatio többszörös üléseket tart a melyekben a megejtett vizsgálatok adatai nyomán az ügy részletes tárgyalás alá vétetik,¹⁾ s ha valósággal kitűnt, hogy a boldoggá avatandó egyén a ker. erényeket hősiessé módon gyakorolta, és halála után Isten az ő közbenjárására, kéthárom vagy négy csodát művelt: a pápa ünnepélyes módon kijelenti és kihirdeti, hogy az illető személy a boldogok sorába igttattott; s végre a boldoggá való avatásról breve állíttatik ki.

Ha a boldoggá avatattás után, a boldoggá nyilvánítottnak esedezésére ujjal két csoda történt: a boldognak szentté avatattása kérvényezhető. A szentté való avatattás, vagyis canonisatio a következő módon megy végbe: A pápa egy bizottságot nevez ki, mely vizsgálat alá veszi az újabb csodákat. E vizsgálat megejtése után a pápa három különböző consistoriumot tart: az első consistorium titkosan megy végbe, melyben előadatván a canonisalandának életrajza, és az esedezése által történt csodák: a bibornokok egyenkint szavaznak a canonisálás megengedése mellett, vagy a megengedés ellen. A második consistorium nyilvános, melyben a canonisatio védője (defensor) dicsbeszédet tart a canonisalandó felett s a canonisáztatást ünnepélyesen kérvényezi. A harmadik ülés pedig félig nyilvános, melyben nem csak a cardinálisok, hanem a jelenlevő püspökök is szavaznak, s a canonisáztatás napja meghatározatik. Maga a szentté avatás ténye a sz. Péter templomába megy végbe, hol a canonisationalis bula felolvastatván „*Te Deum*“ tartatik s a pápa a canonisált szent tiszteletére ünnepélyes misét mond.

A boldogok és szentek közt az a különbség, hogy a boldogok csupán bizonyos, a boldoggá avatási okmányban tüzetesen megjelölt személyek által és helyeken tiszteltetnek.²⁾ Továbbá a a boldoggá nyilvánítottakat csak pápai engedély mellett lehet valamely templom vagy ország védnökeiül választani,³⁾ vagy azoknak

¹⁾ A tárgyalásnál egy „*defensor*“ működik, a ki a beatificatio ügyét védi; továbbá egy „*promotor fidei*“, ki minden lehető kifogásokat megtesz a beatificatio ellen. E két hivatalos személy a canonisationál is ténykedik.

²⁾ V. ö. oratio Ben. XIV. habita in Consist. Secr. 18. Apr. 1746. in bullarii appendix ad t. 2.

³⁾ S. C. R. 23. Mart. 1630.

ereklyéit körmenet alkalmával körülhordani, képeiket a templomban ki-függeszteni,¹⁾ tiszteletükre oltárt emelni.²⁾ Ellenben a szentek az összes egyházban mindenütt tiszteltettek, s a tiszteletnek mindazon neme megilleti őket melyeket általán véve a szentek iránt tanusítani szokás.

II. *A szentek ereklyéinek* tiszteletéről a következőket kell tudnunk: 1. Az ereklyék két osztályba sorolandók, u. m. *nagyobbak* és *kisebbek*. A nagyobb ereklyékhez (*reliquiae insignes*) számítandók Krisztus Urunk sz. keresztje, a tövis korona, s kinszenvedésének egyéb eszközei; továbbá valamely szentnek egész teste, vagy testének főbb tagja, p. o. fej, kéz. Kisebb ereklyéknek (*r. minus insignes*) pedig a szenteknek kisebb csontjai nevezetnek. A nagyobb ereklyéket rendszerint csak templomokban, vagy kivételesen valamely fejedelmi vagy püspöki lakban szabad tartani; ³⁾ s valamely templomban levő nagyobb ereklyét más templomba átvinni tilos.⁴⁾ Kisebb ereklyék magán helyeken is tarthatók, de illő és alkalmas foglaltványban helyezendők. 2. Ha valamely szentnek ereklyéi felföldöztetnek, s nincs mellettük valamely hitelesítő irat: a hitelesítést a püspök eszközli, ki e czélból tudós theologusok s más jámbor férfiaknak, sőt ha szükséges a szomszéd püspökök véleményét is kikérheti. Rendkívüli esetekben pedig az ereklyéket a Congr. indulgentiarum et reliquiarum hitelesíti.⁵⁾ 3. Köztiszteletre csak hitelesített és kellő foglaltványba helyezett ereklyéket szabad kitenni,⁶⁾ s ha a hivek azoknak megcsókolására bocsáttatnak: az ereklyét nem közvetlenül, hanem csak üvegen keresztül csókolhatják ⁷⁾ 4. Körmenetek alkalmával csak Krisztus Urunk után fenmaradt ereklyéket ⁸⁾ szabad mennyezet alatt vinni, de a szentekét nem.⁹⁾ 5. Az ereklyék őrzésének joga az egyházi személyeket illeti meg, de régi szokás vagy kiváltság folytán, avagy ha világi egyének ajándékozták az egyháznak az ereklyét: megengedhető, hogy a foglaltványnak egyik kulcsa valamely világi személynél legyen.¹⁰⁾ 6. Az ereklyéket pén-

¹⁾ Egyéb helyütt használt képeiket nem szabad félkörű fejedisszel (*diadema*), festeni; neveiket tilos a naptárba felvenni (S. C. C. gen. decr. 27. Sept. 1659).

²⁾ S. C. R. 11. Apr. 1840. in Vercel.

³⁾ S. C. R. 17. Apr. 1660. in Narien.

⁴⁾ S. C. R. 8. Jul. 1602.

⁵⁾ Const. Clem. 9. *In ipsi*s. 6. Jul. 1669.

⁶⁾ c. 2. de relig. et ven. sanct. (III. 45.)

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ S. R. C. 26 Aug. 1725.

⁹⁾ S. C. R. 27. Maj. 1826.

¹⁰⁾ S. C. Ep. in civ. Castel. 6. Apr. 1696. — S. C. C. 21. Aug. 1784 in Froliv. et 15. Sept. 1784.

zért eladni, vagy azokkal bárminő üzletet gyakorolni szigorúan tiltatik. 7. Az ereklyék valamely hagyatéki tömeggel együtt akatholikus örökösre át nem szállhatnak; de ha az örökösök az ereklye foglaltványára igényt tartanak, s a foglaltvány az ereklyétől, ennek sérelme nélkül, elválasztható: egy püspöki küldött a helybeli papság jelenlétében a foglaltványból kivieszi a sz. ereklyét s azt a püspökhöz átteszi. Honi törvényeink szerint ¹⁾ az ereklyéket biróilag lefoglalni nem szabad, de a foglaltványok lefoglalhatók.

III. *A szentek képeinek és szobrainak tisztelétére* nézve a következőket ohajtja az egyház: 1. Hogy az oly festmények és szobrok, melyeket hit vagy erkölcs ellenes tévelyre; valamint olyanok is, melyek érzékes gerjedelmekre szolgálhatnának alkalmat; tovább az izléstelen, vagy nevetséges, vagy pedig történeti adatokkal ellenkező vagy anachronismust tanusító képek és szobrok a templomban és nyilvános helyeken fel ne állittassanak.²⁾ 2. Oly személyeknek képeit, vagy szobrait, kik még nincsenek boldoggá vagy szentté avatva, — köztiszteletre kitenni tilos.³⁾ 3. Szennyes és illetlen helyeken nem szabad a szentek képeit fölfüggeszteni,⁴⁾ sem padolatra avagy oly kövekre festeni, vagy vésni, melyeken járni szoktak.⁵⁾ 4. Egy templomban ugyanazon szentnek csak egy képe vagy szobra állítandó föl. 5. A csodálatos képeket különös pápai engedély nélkül más helyre átvinni nem szabad.⁶⁾ 6. Ha a sz. képek vagy szobrok elromlanak, vagy avultakká, lesznek: azonnal kijavítandók, vagy valamely tisztességes helyre félreteendők, vagy elégetendők.⁷⁾ 7. A sz. képeknek ép úgy, mint az ereklyéknek megsértése szigorúan tiltatik, s egyházi fenytékkal büntettetik.⁸⁾

253. §. Az ünnepnapok megtartása körüli jogi szabályok.

Az egyházi ünnepekről jogi szempontból a következőket kell megjegyeznünk: 1. A összes egyházra nézve csak a pápa;⁹⁾ egyes

¹⁾ A polgári törvénykezési rendtartás 395. §. a) pontja.

²⁾ Urbani VIII. Const. „*Sacrosancta*“. 15. Mart 1642.

³⁾ Ben. XIV. Const. *Sollicitudini* 1. Oct. 1745.

⁴⁾ S. C. C. 22. Maji. 1596 in Venet.

⁵⁾ Concil. Trull. c. 73.

⁶⁾ S. C. C. jul. 30. 1620. Dec. 22. 1621. Jul. 31. 1706.

⁷⁾ S. C. C. 26. Jan. 1601. in Pisaur.

⁸⁾ c. 27. D. 3 de cons.

⁹⁾ Const. Urbani VIII. *Universa*. 1642.

országokra nézve a nemzeti vagy tartományi zsinat; egyes egyház-megyékre és egyes községekre nézve (fogadalmi ünnep) pedig a megyés püspök rendelhet ünnepnapot.¹⁾ 2. Új ünnepek rendelése alkalmával, méltányossági szempontból a polgári hatóságnak beleegyezése már csak azért is kikérendő, hogy a polgári hatóság saját részéről is megerősítse az ünnepet, s annak megülése ellen vétő polgárokat polgári büntetések alá vethesse. 3. Az ünnepek eltörlését vagy áthelyezését ugyanazon eljáráság eszközli, mely azokat alkotta; s az ünnep eltörlötetéséről a polgári hatóság is értesítendő. 4. Az ünnepnapok megülésére nézve kétféle egyházi parancs létezik; az egyik tevőleges, mely azt kívánja, hogy a hívek sz. misét és sz. beszédet hallgassanak;²⁾ a másik pedig tagadólagos, mely a szolgai munkák s minden oly cselekedetek végzését tiltja, melyek az ünnep szentségével meg nem egyeznek; minők a kereskedelmi és üzleti foglalkozás, törvénykezés, vadászat és zajos multságok.³⁾ 5. Valamint minden kath. államnak: úgy hazánknak polgári törvényei is megszenteltették az ünnepek megtartását. Már sz. István, Kálmán és sz. László⁴⁾ királyok törvényeiben szigoruan meghagyatott az ünnepeknek pontos megtartása. Az ujabbkori törvények nevezetesen az 1713-ban kiadott *Carolina resolutio* értelmében a kath. ünnepeket külsőleg még a protestansok is megülni tartoznak; a czéhek tagjai habár protestansok voltak is, a körmeneteken való megjelenésre köteleztettek. II. József által 1781-ik évben kiadott türelmi rendelet azonban kimondá az elvet, hogy a római kath. isteni tiszteletre és szertartásokra sem egyesek, sem a czéhek nem szoríthatók. Később az 1791: 26. t.-cz. újra elrendelé, hogy a róm. katolikusok ünnepein a más vallásfelekezetbeliek a községekben lármás munkákat ne végezzenek s kath. vallású cselédeiket szolgai munkákra ne kötelezzék. Az 1868: 53. t. cz. 19. §-a az ünnep megülésére nézve azt határozta, hogy egyik vallásfelekezetnek tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek egyházi szertartásait vagy ünnepeit megtartsák, vagy hogy ezen napokon bármínemű munkától is tartózkodjanak. Vasárnapokon azonban minden nyilvános és elkerülhetlenül nem szükséges munka felfüggesztendő. Ugyszintén bármely vallásfelekezetnek ünnepén, a templom közelében s egyházi menetek alkalmával, azon téreken és utczákon, melyeken az ily menet keresz-

¹⁾ V. ö. Concil. Trid. Sess. XXV. de reg. c. 12.

²⁾ c. 62—66. D. 1. de consecr.

³⁾ c. 1. de fer. (II. 9.)

⁴⁾ S. Stephani Decr. I. I. c. 7. Colom I. C. 14. S. Ladisl. I. I. c. 11.

től vonul, minden mellőzendő, a mi az egyházi szertartást zavarhatná. — A ki e törvény ellen vét 100 forintig terjedhető pénzbüntetéssel sújtatik. (1879: 40 t.-cz. 52. §.)

A gör. katolikusok ünnepeinek száma jóval felülmúlja a római katolikusokét. Ugyanis a görögöknél a következő napok tartatnak nyilvános ünnepeknek: újév ünnepe, vízkereszt, sz. Basil, Chrysostomus és Gergelynek ugyanazon egy napon (Jan. 30.) tartani szokott ünnepe, gyertyaszentelő, gyümölcsoltó boldogasszony, husvét és pünkösd ünnepei, sz. György, ker. sz. János, Illés próphéta (Jul. 20.), Úrszine változása (Aug. 29.), kisasszony napja, sz. kereszt felmagasztaltatása (Sept. 14.), sz. Demeter (Oct. 26.), sz. Mihály és Gábor archangyalok (Nov. 8.), szűz Mária bemutatása (Praesentatio B. M. V. Nov. 21.), sz. Miklós püspök, boldogasszony fogantatása (Dec. 9.), karácsony és sz. István első mártyr ünnepei. Ezenkívül görögöknek régebb időben több más mai nap már eltörült ünnepeik is voltak, melyeken azonban a gör. kath. plébánosok még mindig kötelesek ad intentionem populi misézni. Végre megemlítendő, hogy a görög katolikusoknál az egyházi év Sept. 1-én veszi kezdetét. (V. ö. Pap Szilágyi §. 142.)

254. §. A bűjt megtartására vonatkozó fegyelmi szabályok Magyarországon.

Noha az egyház által bizonyos napokon előírt bűjtnak megtartása közjogi törvény jellegével bír¹⁾: mindazáltal a bűjtnak mikénti megtartását többnyire az egyes országokban uralkodó részleges szokások, avagy ugyanazok részére engedélyezett kiváltságok határozzák meg. — Nevezetesen a mi illeti hazánkat Magyarországot:

1. Nálunk a legujabb időig, vagyis 1870-ig a pénteki napon kívül a hétnek minden szombatja is a megtartóztatási napok közé tartozott.

2. A XVII. század óta²⁾ a magyar egyház részére bűjti na-

¹⁾ Az egyház különbséget tesz a megtartóztatás (abstinentia) és szigorú értelemben vett bűjt közt. A megtartóztatás törvénye csupán némely eledeleknek (hús, zsírral főzött, sőt néhol még a vajas és tojásos nemű étek) élvezetét tiltja. A szigorú bűjt törvénye pedig ezen felül napjában csupán egyszeri jóllakást enged meg. — A megtartóztatási napokhoz számíttatnak: a) a pénteki, néhol pedig a szombati nap is; b) sok helyütt a nagybűjt vasárnapjai. — A szigorú bűjti napok pedig a következők: a) a husvét előtti *negyvennap* (quadragesima) mely hamvazó szerdától nagy szombatig tart. — b) Az u. n. *kántor bűjtök* (jej. quatuor temporum), melyek idejét eme vers határozza meg: Post Luciam, Cineres, post Sanctum Pneuma Crucemque, Tempora dat quatuor, feria quarta sequens. Vagyis sz. *Lucza* (decz 13) ünnepe után (téli kántor bűjt); hamvazó szerda után (tavaszi k. b.); pünkösd hetében (nyári k. b.) és sz. kereszt felmagasztaltatása (Sept. 14.) utáni héten. A kántor hetekben szerdán, pénteken és szombaton tartatik bűjt. — c) Némely nagyobb ünnepek (karácsony, pünkösd, Nagy boldog asszony, sz. Péter és Pál apostok és Mindenszentek) előtt tartandó vagyis *vigilia bűjtök*.

²⁾ V. ö. *Lósy Imre* egri püspök által tartott jászói zsinat (1635.) c. 3. §.

pokon meg van engedve a tejcs, vajcs és tojás nemű étkek élvezete.

3. XIV. Kelemen pápa „*Paternae charitatis*“ czimű constitúciója (1771: Jun. 22.) által, hazánkban az apostolok ünnepei előtt tartani szokott vigilia böjtöket az adventi szerda és péntek napokra tette át.

4. A vaticani zsinat alatt Rómában időzött magyar püspöki kar boldog emlékü IX. Pius pápától „*Ex supremo*“ kezdetű brevet (1870. Maj. 6.) eszközölt ki hazánk részére, melynek erejével nálunk a böjti és megtartóztatási fegyelem hét évre több tekintetben enyhébbé tétetett. Ugyanis a) a szombati abstinencia eltöröltetett, s azért jelenleg mindazon szombatokon, melyekre se kántor- se negyvennap- se vigiliai böjt nem esik, zsírosat és húst enni szabad. b) Pénteki napokon megengedett a zsírral való főzés és pedig napjában többször is, s csak a húsevés maradt továbbá is tilos. De ha péntekre bármely czim alatt böjt esnék: az említett kedvezményyel élni nem lehet. c) Az u. n. vigiliai böjtökön tehát a velük rokon adventi szerdai és pénteki napokon ¹⁾ megengedett napjában egyszer zsírosat enni; de az egyszeri jóllakás és hústól való tartózkodás törvénye változatlan maradt. d) A kántorböjtök a régi szokás szerint tartandók meg. A negyvennap- böjtre nézve pedig évenként kibocsátandó főpásztori levelek által adhatnak a püspökök bizonyos kedvezményeket. És pedig rendszerint megengedik, hogy a hivek a nagy böjt alatt (virágvasárnapig bezárólag) — szerdát, pénteket és szombatot kivéve — napjában egyszer húst és zsírosat ehessenek. e) Mindezen pápai kedvezményekről szóló rendelet a hivek előtt évenként felolvasandó. — Hazánk részére nyert ugyane kedvezmények az 1876. júl. 18-áról keltezett breve által ujabbi hét évre meghosszabbítottak.

A görög katolikusoknál szintén különbség tétetik a megtartóztatás és szigorú értelemben vett böjt között. — A megtartóztatási napokhoz számíttatnak: az évek minden szombatja (kivéve nagyszombatot, mely szigorú böjti nap), — s a nagy böjt alatt előforduló vasárnapok. Szigorú böjti napokhoz tartoznak: hetenkint a szerdai és pénteki nap, a nagyböjt, a karácsonyi böjt (Nov. 16-tól karácsony napjáig), sz. Péter-Pál apostolok böjtje (pünkösd utáni második vasárnapot követő hétfőtől a

Péterfy. Concil. Hung. tan. II. p. 339), és ugyanazon főpápnak 1636-ik évi decz. 17-ikéről keltezett körlevél. (Spec. Hier. Hung.)

¹⁾ A pápai breve ugyan az adventi böjtről nem szól, de a püspöki kar magyarázata e böjtre is kiterjeszté privilegiumot, és pedig helyesen, mert az adventi böjt az eltörölt vigiliai böjtöket helyettesíti.

két apostol ünnepéig), a bold. szűz elhunyt előtti böjt (Aug. 1-től 15-ikéig); kereszt felmagasztaltatása és ker. János felvétele ünnepén tartani szokott böjtek. — A görögök böjtje a latinokénál jóval szigorubb. Ugyanis a) a görögöknek böjti napot kon nem csak húst és zsírosat, hanem tejneműeket (lacticiuia), sőt még halat sem szabad enniök. b) A betegek ugyan böjti napon halat ehetnek, de húsevés senkinek, bármily súlyos betegségben szenvedne is, nincs megengedve. c) A szigorú böjti napokon délutáni három óráig; nagypénteken pedig a nap lenyugtáig mit sem szabad enni. d) Böjti napokon menyegzőt tartani, házasságoknak pedig egymással közöslüni tilos. (V. ö. Pap. Szilágyi §. 146. és 147.)

255. §. Az egyházi temetkezés.

Az egyház, a bölcsőtől kezdve a sirig, szerető anyának mutatja magát hivei iránt, s ezért a megholtak eltemetésénél is bizonyos szertartásokat használ, t. i. imák és sz. énekek közt kíséri a holt testet a temetőbe, s a koporsót egyházilag megáldott sirba helyezi.¹⁾

Az egyházi temetkezésekről e helyütt csupán jogi szempont-

¹⁾ Az egyház a rómaiak szokásától eltérőleg, kik a holttesteket megégették, — földbe ássa el az elhunytak tetemeit. Napjainkban némelyek, újra szokásba akarták hozni a **hullaégetést**, azzal állván elő, hogy a földbe való temetkezés egészségi szempontból ártalmas; gazdasági szempontból tekintve pedig fölösleges költsékezéssel jár; míg ellenben a hullaégetés által az elhunytak teste azonnal porrá válván, az egészségre nézve nem lesznek ártalmasak, s a hullaégetés kevesebb költségbe kerül, mint a temetés. Azonban a hullaégetés behozatalának eszméje csekély számú pártfogókra talál, és nem is csoda, mert nincsenek elegendő okaink arra, hogy a temetés ősi szokásától elálljunk. Ugyanis, napjainkban a temetők a községekben kívül lévén, s a holttestek kellő mélységben ásatván el: szakértő orvosok tanúságaként az eltemetett holttestek az egészségre nézve nem lehetnek ártalmasak. A mi pedig a temetkezési költséget illeti: a holtak iránti kegyelet hozza magával, hogy adjuk meg az elhunytaknak a végtisztességet, s ne sajnáljuk eme végtisztességgel járó költségeket azoktól, kiknek anyagi tekintetben már ugysem adhatunk egyebet. De máskülönben a hullaégetés barátainak azt felelhetnők, hogy maga a hullaégetés ténye talán ártalmasabb lehetne ez egészségre, mint a temetés; mert a holttest megégetése alkalmával keletkező füst, s az elégett testből kifejlőgő bűz; gázok és gőzök jobban inficiálhatják a levegőt, mintsem az 5—6 lábra a föld mélyében rejlő és porladó holttest. Továbbá sokkal kegyeletesebb szokás az, ha a holttestet a földbe helyezzük, melyből hitünk szerint az első ember alkottatott, — s ha magára a természetre bizzuk, hogy porlaszsa el s bontsa föl elemeire a hullát, mintsem ha mi azt az emésztő lángok közt hamvasztjuk el; s végre a hullát a földbe ásva, inkább megfelelünk a Teremtő akarátának, — ki azt ítélte felőlünk, hogy vissza kell térnünk a földbe, melyből vétettünk, mert por valánk és porrá leszünk (Gen. III. 18.), — mintsem ha a holttestet elégetjük; s a sz. írás által sz. Lélek templomának nevezett, s a föltámadást váró testet inkább megilleti az anyaföld gyomrában való nyugalom és porladás, mintsem a tűz által való erőszakos megsemmisítés.

ből fogunk szólni, s jelesen meghatározzuk: a) A temetkezés törvényes helyét. b) A temetkezési szertartások törvényes végzőjét. c) A temetési szertartásokban való részesülést, avagy az azok megtagadását szabályozó egyházi törvényeket.

1. *A mi a temetkezési helyet illeti:* rendszerint mindenki azon plébánia sirkertjében temetendő el, a mely plébánia területén halála alkalmával állandó lakhelylyel birt.¹⁾ De ha valaki egy más plébánia területén hunyt volna el és holt teste könnyűszerével az illetékes plébániára át nem lenne vihető: a temetés ott megy végbe, a hol az elhalálozás történt.²⁾ — Ha az elhunyt két lakhelylyel birt: szintén az elhalálozás helyén temettetik el. — Némely egyházi személyek azonban bár hol érje őket a halál: csakis egy bizonyos meghatározott helyen temettetik el. Így p. o. a bibornokok czimegyházaikban,³⁾ a megyés püspökök és kanonokok a székes-, illetőleg társasegyházi sirboltban;⁴⁾ a javadalmasok azon helyen, hol javadalommal birtak;⁵⁾ s a szerzetesek templomaikban levő sirboltban nyernek nyughelyet.⁶⁾ Ezen kívül bármely felnőtt és józan észszel bíró egyénnek jogában áll szabadon megválasztani a helyet, hol eltemettetni kíván.⁷⁾

A temetőhely megválasztása vagy nyíltan, vagy hallgatagon történhetik. A nyílt választás abban áll, ha valaki halála előtt élőszóval, vagy pedig végrendeletében határozottan kijelenti, hogy ő egy bizonyos és általa meghatározott helyen ohajt eltemettetni. A nyílt választásnak érvénye nincs valamely törvényes formalitáshoz kötve, hanem csak az szükséges, hogy az elhunyt még életében, tanuk előtt kinyilatkoztattatta legyen a temetőhely választására vonatkozó szándékát. Ezért a nő férjének, a a serdült gyermek atyjának beleegyezése nélkül is választhat magának temető helyet. (c. 7. de sepult. III. 28. — c. 4. h. t. in VI-to. III. 12.) Ellenben a serdületlenek és örültek ilyen joggal nem bírnak. (U. o.) Hasonlókép a férfi- és a nőszerezetesknek sem szabad külön temető helyet válsztaniok. (c. 5. U. o.) És pedig a szerzetesek azért nem választhatnak temető helyet, mert az engedelmességi fogadalom folytán saját akaratukról lemondottak. — A novitiusok azonban szabadon választhatnak maguknak temetkezési helyet (S. C. C. 14. Aug. 1665.) A temetőhely választásának szabadon kell történnie; s ennél fogva a már egyszer megtörtént választást meg lehet változtatni. (c. 1. U. o.) Hogy pedig

¹⁾ c. 3. de sepul. in VI-to. (III. 28.)

²⁾ S. C. C. Balneoreg. Jur. Paroch. 23. Nov. 1771.

³⁾ Rot. Rom. 20. Febr. 1702.

⁴⁾ S. C. C. Tyburt. juris fun. 12. Maji 1865.

⁵⁾ Barbosa: de officio paroch. c. 26. n. 6.

⁶⁾ c. 1. c. XVI. q. 1.

⁷⁾ c. 1. 3. 6. 7. 10. de sepult. (III. 28.)

a temetkezési hely szabad választási joga meg ne gátoltassék: a világi papoknak és szerzeteseknek kiközösíttetés büntetése alatt tilos: bárkit eskü, fogadalom, vagy ígéret által arra kényszeríteni, hogy az ő egyházukban temettesse el magát, vagy hogy a már megtett temetőhelyválasztást meg ne változtassa. (U. o.) — Hallgatagon történt temetőhelyválasztásnak az neveztetik, ha valaki személyesen nem választ ugyan magának temetőhelyet, de oly családnak lévén tagja, mely családi sirboltal bir: feltételeztetik az elhunytól, hogy ő is azon helyen ohajt eltemettetni, melyet ősei temetkezési helyül választottak. A családi sirboltba temetendő az illető családnak minden tagja, de azért egyes családtagoknak jogukban áll külön temetőhelyet választani. (S. C. C. in Triburt. 11. Sept. 1802.) Némely családtagok azonban, habár családjuknak sirboltjuk lenne is, csak akkor temetendők abba, ha ebbeli szándékukat nyíltan kifejezték, p. o. a javadalmas papok, kik mint főntebb említettük, rendszerint ott temettetnek, a hol javadalommal birtak; vagy a családnak férjhez ment nőtagjai, kik férjeiknek sirboltjában temettetnek el (c. 2. 3. C. XIII. q. 2. — S. C. C. 15. Dec. 1792. Vilin.) s ha a nőnek két vagy több férje volt s valamennyien birnak sirbolttal: a legutolsó férjnek családi sirboltjában temetendő el. (c. 3. §. 1. h. t. in VI-to. III. 12.)

2. *A temetési szertartások végzése* azon plébánost illeti meg, kinek plébániája területén a temetés történik.¹⁾ Kivételt képeznek a püspökök és kanonokok, kiket valamely káptalanbeli dignitarius,²⁾ a férfi szerzetesek, kiket előljárók;³⁾ az apácák, kiket gyóntató atyjuk;⁴⁾ s a katonák, kiket a tábori lelkész temet el; de ez utóbbiakat, ha nincs az illető helyen tábori pap, szintén a plébános temeti.⁵⁾

A temetést végző papnak bizonyos stola-illetmény fizettetik,⁶⁾

¹⁾ c. 10. de sepult. (III. 28.) — c. 2. h. t. in VI-to. — c. 2. h. t. in Clem. (III. 7.) — c. 2. h. t. in extrav. Com. (III. 6.)

²⁾ Cerem. Ep. 1. 2. c. 28. — S. C. C. in Firmana jur. par. 28. Jul. 1685. — Ugyanis a plébános a püspököknek nem plébánosa; a káptalan pedig kiváltságolt testület. Nálunk azonban az elhunyt kanonok eltemetése után is megfizetendő a stola-illeték a plébánosnak.

³⁾ Clem. X. Const. *Nuper*. 18. Jan. 1672.

⁴⁾ S. C. C. 7. Jan. 1603.

⁵⁾ A plébános által végzendő temetés diszének emelésére a szerzetesek is meghívattathatnak, avagy hivatalanul is megjelenhetnek. Ha pedig a szerzetesek templomában történő temetést nem maguk a szerzetesek végzik: a szerzetesi testület köteles szintén részt venni a temetésen, vagy legalább a templom ajtajánál várni a halottas menetet. (S. R. C. 31. Maji. 1629. Assisten.)

⁶⁾ A temetési stola az u. n. *quarta funeraria*-ból keletkezett. Ugyanis hajdanta a hívek a plébániái vagy zárdaegyházakban, vagy azok környékén szoktak temetkezni, s ezért azon egyház részére, melyben eltemetendők valának, bizonyos összeget hagyományoztak, vagy ha nem hagyományoztak volna is, a hagyatéki tömeg egy része az illető egyháznak ítéltetett meg. (V. ö. c. 1. 2. 3. 8. 9. 10. de sepult. III. 28. — c. 2. h. tit. in VI-to III. 12.) Ezen összeg mennyisége a végrendelkezőtől

melynek mennyiségét a többi stola-illetményekkel együtt a püspök határozza meg. A törvényesen meghatározott stola-illetéknél nagyobbat venni még akkor sem szabad, ha a halott távolabbi helyen van,¹⁾ vagy a halott más plébániához tartozó hívő volt.²⁾

Ha valamely elhunyt a plébánia területén kívül ohajt eltemettetni: a stola-illetmény még ez esetben is az illetékes plébánost illeti meg, s a halálozási eset szintén általa anyakönyveztetik. A temetést végző plébánosnak, — ha az elhunyt egy közel eső más plébánia sírkertbe temettetik, — jogában áll a temetési menettel az idegen plébánia területén keresztül menni, s ugyan ott a sirt megáldani: a nélkül hogy az utóbbi plébános valamely stola-díjt követelhetne (S. C. R. 12. Sept. 1685. in Sutrina.); de ha a másik plébános szintén végez valamely szertartást: őt is megilleti a stoladij. (Ref. S. C. C. in Auxen. 8. Jul. 1752.) — Ha valaki idegen plébánia területén halálozván el, eltemetés végett saját plébániájára vitetik: a plébános, kinek plébániáján a halálozás történt, semmiféle stoladijat sem követelhet. Hasonlólag, ha valamely plébániai hívő idegen plébánián hal meg, s ugyanott temettetik el: az elhunynak plébánosa temetési stolára igényt nem tarthat.

Temetés az évnek bármely napján, s nap felkeltétől nap lenyugtáig, bármely órában történhetik; de a nagy hét három utolsó napján, midőn a harangok elnémultak, harangozás nélkül megy végbe a temetés.³⁾ Éjjeli időben való temetésre rendkívüli körülmény folytán⁴⁾ a püspök adhat engedélyt.⁵⁾

függött, ha pedig az elhunyt nem végrendelkezett volna: közönségesen a hagyatéknak negyedrésze ítéltetett meg az egyház részére, mely negyedrészt *quarta funeraria-nak* nevezetett. (arg. c. 2. h. tit. in Clem. III. 7.) A *quarta funeraria* nézve a trienti zsinat azt rendelte, hogy a hol azok már 40 év óta léteztek, ott jövőre is megmaradhassanak. (Sess. XXV. c. 13. de reform.) Jelenleg azonban a *quarta funeraria* helyett, mindenütt stola-illetmény fiztetetik.

¹⁾ Ref. S. C. C. in Hort. Fun. 3. apr. 1745.

²⁾ S. C. C. 27. Maji 1617.

³⁾ S. R. C. 11. Aug. 1736.

⁴⁾ S. C. C. 15. Mart. 1704.

⁵⁾ **A hullák kiásatására és átszállítására** nézve a belügyministerium 1875-ik évben következő szabályrendeletet alkotott:

„Az emberi hulláknak és hullamaradványoknak kiásatása és elszállítása iránt az országos közegészségi tanács meghallgatásával e következők rendeltetnek: 1. Minden emberi hullának és hullamaradványnak kiásatására vagy elszállítására hatósági engedély szükséges. 2. Az ily engedély kinyerése végetti folyamodvány azon hatóságnál nyújtandó be, melynek területén a hullának kiásatása vagy arról máshová elszállítása szándékolatik; a folyamodványhoz pedig e következő okmányok csatolandók: a) azon egyénnek halotti bizonylata, kinek hullája vagy hullamaradványa kiásatni vagy elszállítatni szándékolatik; b) az illető hatósági orvosnak azon bizonylata, miszerint a hulla kiásatása vagy elszállítása ellen, különös figyelemmel e szabályrendeletnek 5. pontjára, orvosrendőri szempontból észrevétele nincsen; c) az illető lelkész részéről kiállított bizonylat, hogy a hullaszállítás szándéka nála bejelen-

3. *Egyházi szertartás szerint való eltemetetésre csupán azok tarthatnak igényt, kik holtuk napjáig a kath. egyháznak hivei voltak,*

tetett. 3. Az engedélyt ugyanazon törvényhatóság területén egyik járásból a másikba az illető járási szolgabíró, illetőleg a rendezett tanácsú város polgármestere; egyik törvényhatóság területéről a másikba, a törvényhatóság első tisztviselője adja meg és állítja ki a hullaszállítási leveleket az alábbi minta szerint egy havi érvényességgel; egyszersmind pedig azon törvényhatóságot, melynek területére a hullaszállítás történik, az engedély megadásáról és a szállítmány megérkeztenek idejéről átiratilag értesíti. Oly esetekre nézve, midőn valamely hullának elszállítása a monarchia másik felébe, vagy külföldre kíváztatik, az engedélyezést a belügyministerium magának tartja fenn; mely esetben az előbbi pontban említett módon felszerelt folyamodványok ide nyújtandók be. 4. Az engedély elvileg mindazon esetben megtagadandó, melyekben a meghallgatandó hatósági orvos a hulla kiásátását a közegészségre, avagy az azzal foglalkozó egyének egészségére nézve teljesen ártalmatlannak nem nyilváníttja. Ennél fogva mindazon hullák, melyeknek szándékolt elszállításánál akár általános, akár pedig az egyes esetekben meghatározott közegészségi szabályok pontos végrehajtása bármely okból akadályoztatnék, az elhaltak vallásának különbsége nélkül a halálozás helyén létező temetőben temetendők el. 5. Ragályos és járványos betegségekben, minők a hólyagos himlő, a cholera, a dysentria, a roncsozó toroklob s a t. elhaltak hulláinak csakis az illető járványnak hivatalosan megállapított megszűnte után két évvel adható meg az engedély. 6. Minden hullának vagy hullamaradványnak hatóságilag engedélyezett kiásátásánál és elszállításánál az egyes eseteknek megfelelő orvosrendőri intézkedések a hatósági orvos szakvéleménye alapján rendelendők el, melyeknek pontos keresztül vitele az e végre kirendelt közegészségügyi közegnek személyes és felelős közbenjöttével ellenőrzendő. A közegészségügyi közeg tartozik azt, hogy ez ellenőrzést személyesen teljesítette, a hullaszállítási levelen igazolni. 7. Az elszállítandó hullák koporsóba zárása s bemálházása körül e következők tartandók meg: a) 24 óráig, vagy ennél tovább tartó utra az elszállítandó hulla kettős koporsóba teendő. E koporsóknak keményfából és belől szurokkal jól bevonva vagy érczből kell lenniök. — Ha a koporsók fából vannak, akkor a hulla s a koporsó falzatai, ugyszintén a külső és belső koporsó közti ür két rész száritott fűrészporból és egy rész carbolsavas mészből álló egyveléssel a leggondosabban kitöltendő. Ha pedig a koporsók érczből vannak vagy a belső koporsó ércz: akkor valamennyi ür kitöltésére csupán száritott fűrészpor carbolsavas mész nélkül használandó. A belső koporsó lehetőleg légmentesen bezárandó, illetőleg, ha fából van, szurokkal jól bevonandó, ha pedig érczből van készítve, ónnal beforrázandó. A külső koporsónak mindenhol jól kell csukódnia. A kettős koporsó ezenkívül még egy faládba bezárandó. b) Eltemetve nem volt hulláknál a halálozás helyétől számítva 7 kilométer egy mértföldnyi távolságra vagy ugyanazon község határába történendő elszállításánál, a hullának közönséges koporsóba zárataása elégséges. c) Távobbb fekvő helyekre, ugyszintén 24 órán túl tartó elszállításnál vagy kiásott hulláknak 7 kilométernyi távolságon túl, habár ugyanazon község határába történendő elszállításánál minden esetben az a) pont alatt említett kettős koporsó alkalmazandó. Az, hogy a hulláknak a koporsóban hevederekkel való leköttése vagy az, hogy a kettős koporsónak még egy faládba tétele követeltessek-e? a körülményektől függ. Az idő és hely szerint változó körülmények figyelembe vétele mellett a hulláknak a koporsóba zárataásánál egyes

s az egyházi temetés jótéteményének elnyerésére nyílt módon érdemtelenné nem tették magukat. Tehát azokat, kiktől az egyházi temetés megtagadtatik, két osztályba lehet soroznunk. Az első osztályba tartoznak mindazok, kik nem lévén a kath. egyháznak tagjai: egyházi temetésre igényt sem tarthattak: Ilyenek a) a meg nem keresz-

esetekben itt még meg nem említett egyéb óvintézkedések is rendelkezők el. 8. Kiásott hulláknak, vagy hullamaradványoknak újabban koporsóba záratása, s bemálházásánál hasonló óvintézkedések teendők. 9. A hulla kiását vezető közegészségi közegek kötelessége oda hatni, hogy a) a hullának kiásatása alantas hőfoknál (tehát a hidegebb évszakban vagy legalább a kora reggeli órákban) szükségtelen nézők távoltartásával történjék; b) hogy a sírból felszálló kigőzölgesnek a jelenlevők kitéve ne legyenek; c) a rossz szag fertőtlenítő szerek által lehetőleg megsemmisíttessék; d) a kiásott hulla, vagy hullamaradvány a sírnál készen álló szabályszerű (7. pont) új koporsóba azonnal helyeztessék, a koporsó pedig tüstént jól bezárassék; e) ragályos és járványos betegségekben elhaltnak hulláját magába foglaló koporsó fel ne nyitassék, hanem azonnal a már készen tartott másik koporsóba tétessék, ez utóbbi pedig légmentesen bezárassék. 10. Hullaszállításoknál rendszeren azon szállító eszköz használandó, melyen a hullának rendeltetése helyére való átvétele aránylag lerövidebb idő alatt történhetik. 11. Hulláknak igásmarhák általi szállítása esetén erre teljesen zárt, vagy a hol ez lehetséges nem lenne, legalább jól fedett szállító eszközök, minden egyéb málhadaraboknak mellé adása nélkül használandók. A hullaszállító kocsihoz a kocsison kívül a hullát kísérendő külön egyén is mellé rendelő. Mindkettő felelős arról, hogy a szállítás csakis a hullaszállítási levélben kijelölt uton, minden szükségtelen tartózkodás nélkül történjék. 12. Arról, hogy a hulla a rendeltetése helyén levő temetőbe megérkezett, az illető község a kísérő által azonnal értesítendő. A temetőbe megérkezett szállítmány a közigazgatási hatóság részéről kirendelő szakértők által a hullaszállítási levélnek átvétele mellett arra nézve megvizsgálandó, vajjon a koporsónak légmentes bezárása és bemálházása szabályszerűleg történt-e? Az e részben netán tapasztalt hiányok saját közigazgatási hatóságainak további intézkedés végett bejelentendő. 13. Az ekként átszállított koporsók felnyitása csak hatósági meghagyás következtében történhetik. 14. A belügyministerium magának fenntartja veszélyes járványok idején a hullaszállítást az egész országban vagy annak egyes részeiben bizonyos időre megszüntetni.

Hullaszállítási levél.

..... elhunyt	kettős koporsóban légmentesen										
elzárt hullájának	kíséretében	<table border="0"> <tr> <td>vasuton</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>gőzhajón</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>tengelyen</td> <td>.....</td> </tr> </table>	vasuton	gőzhajón	tengelyen			
vasuton										
gőzhajón										
tengelyen										
<table border="0"> <tr> <td>onnet pedig</td> <td> <table border="0"> <tr> <td>vasuton</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>gőzhajón</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>tengelyen</td> <td>.....</td> </tr> </table> </td> <td>ig,</td> </tr> </table>	onnet pedig	<table border="0"> <tr> <td>vasuton</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>gőzhajón</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>tengelyen</td> <td>.....</td> </tr> </table>	vasuton	gőzhajón	tengelyen	ig,	<table border="0"> <tr> <td>a családi sírboltba történendő átszállítása, az ez</td> </tr> </table>	a családi sírboltba történendő átszállítása, az ez
onnet pedig	<table border="0"> <tr> <td>vasuton</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>gőzhajón</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>tengelyen</td> <td>.....</td> </tr> </table>	vasuton	gőzhajón	tengelyen	ig,			
vasuton										
gőzhajón										
tengelyen										
a családi sírboltba történendő átszállítása, az ez											

íránt fennálló orvosrendőri szabályok pontos megtartása mellett engedélyeztetvén: mindazon hatóságok, melyeknek területén e hulla átszállítása történik, ezennel felszólíttatnak illetőleg megkerestetnek, hogy mai naptól fogva egy hónapig érvényes

teltek, vagyis a pogányok és zsidók, a catechumenek,¹⁾ a halva született vagy megkeresztelés előtt elhalálozott gyermekek; β) a szakadárók és eretnekek; ²⁾ γ) a hithagyók,³⁾ kik közé számítandók azok is, kik nyilvánosan atheismust, deismust, materialismust vagy pantheismust tanítottak; ⁴⁾ δ) az egyházból név szerint kiközösített egyének,⁵⁾ ha haláluk óráján a bűnbánatnak jeleit nem adták; de ha bűnbánatot tanusítottak, el lehet őket temetni, ha t. i. előbb a kiközösítés alól feloldozást nyertek.⁶⁾ — A második osztályba azok sorozandók, a kik ugyan a kath. egyháznak tagjai voltak, de valamely súlyos bűntény miatt, melyet haláluk óráján meg nem bántak, vagy megbánniuk nem lehetett: méltatlanokká váltak az egyházi temetésre. Ezekhez számíttatnak: α) A párbajvivők,⁷⁾ ha a viadal színhelyén kapott seb következtében akár ugyanott, akár másutt hunytak el, habár talán bűnbánatot tanusítottak volna is, avagy feloldozást nyertek.⁸⁾ β) Kik halálveszélylyel összekötött tilos játékokban, p. o. bikaviadalban, harczijátékokban lelték halálukat.⁹⁾ γ) A szándékos öngyilkosok; ¹⁰⁾ ha azonban orvosilag bebizonyíttatik, hogy az öngyilkos elmezavart állapotban volt: nem tagadtatik meg tőle a temetés; hasonlóképp ha az öngyilkos nem végzi ki azonnal magát és még ideje marad bűnbánatot tartani: egyházi temetésben részesülhet.¹¹⁾ δ) A nyilvános bűnösök, kik haláluk óráján bűnbánatot nem tartottak,¹²⁾ p. o. a nyilvános ágyasságban vagy házasságtörésben élő egyé-

ezen szállítási levélnek előmutatására, e hulla szabad és akadálytalan átszállítását lehetőleg előmozdítsák. Kelt.

Hogy az e részben kiszabott orvosrendőri intézkedések pontos keresztül vitele általam személyesen ellenőriztetett, ezennel bizonyítom. Kelt . . . hatóság, orvos. (NB. Ezen rendszabály erejével ugyane tárgyban a helytartó tanács által 1865-ik évi Jul. 19-én; s a közmunka és közlekedési ministerium által 1876-ik évi Nov. 11-én kiadott rendeletek érvényen kívülieké váltak)

¹⁾ V. ö. c. 1. fin. C. XXIV. q. 2. — c. 27. 28. D. 1. de consecr.

²⁾ c. 3. C. XXIV. q. 2.

³⁾ c. 1. U. o.

⁴⁾ Gury n. 1682.

⁵⁾ c. 1. et seq. C. XXIV. q. 2. — c. 12. de sepult. (III. 28.)

⁶⁾ c. 28. de sent. excom. (V. 39.)

⁷⁾ Concil. Trid. Sess. XXV. c. 19. de ref.

⁸⁾ Ben. XIV. Const. *Detestabilem*. a. 1752.

⁹⁾ c. 1. de torneam (V. 13.)

¹⁰⁾ c. 12. C. XXIII. q. 5.

¹¹⁾ V. ö. c. 20. de sent. excom. in VI-to. (V. 11.)

¹²⁾ c. 16. C. XIII. q. 2

nek,¹⁾ a vagyonnal bíró szerzetesek, vagy a kik a husvéti gyónást és áldozást minden ok nélkül elhanyagolták.²⁾ ε) Mind azok, kik a halálos ágyon határozottan vonakodnak a haldoklók szentségeit fölvenni. ζ) Némely országokban, s többek közt nálunk is azok, kik bírói ítélet folytán vesztőhelyen fejezték be életüket.³⁾

Magyarországban a holtak eltakarítására nézve a polgári hatóság a következőket rendeli: a) A holtakat rendszerint holtuk után 48 óra múlva, s valamely orvos, sebész, vagy más szakértő által kiállított halotti látlelet előmutatása mellett szabad eltemetni. Azonban ragályos betegségek idején, vagy ha a feloszlásnak indult holttestet a házban, a házbellek egészségének veszélyeztetése nélkül sokáig tartani nem lehet: a mondott idő előtt is megengedtetik a temetés.⁴⁾ b) A holttestek 6 lábnyi mélységű sirba helyezendők. c) A halottas kocsi és halottas menet vámmentesnek tekintetik.⁵⁾ d) A temetési költségek, még csőd esetén is, minden egyéb költségek és tartozások előtt kifizetendők.⁶⁾

Néha megtörténik, hogy valamely akatholikus egyén tisztán kath. községben hal meg, s a környéken nem létezvén azon vallásvalásfelekezethek lelkésze, melyhez az elhunyt tartozott: a kath. lelkész kéri fel a temetés elvégzéséé. Ilyenkor a plébános egyedül s kizárólag csak a polgári végtiszteltet adhatja meg az elhunynak a mennyiben t. i. mint hivatalos tanu megjelenhet a temetésen, a nélkül azonban, hogy karinget és stólat öltene magára, vagy a szokásos temetési szertartásokat végezné; legfeljebb valamely általános vallási formulát, vagy egyszerű imát mondhat, mely azonban nem az elhunyra, hanem a jelenlevőkre vonatkozik. Ha ily módon megadta a plébános az akatholikus elhunynak a végtisztességet: a halálesetet az anyakönyvbe is bevezetheti. Ennél többet a kath. plébánostól kívánni nem lehet, mert ő egyházi szertartások szerint semmi esetben sem temetheti el a nem katholikus halottat. Ugyanis a kath. temetési szertartásoknak első sorban az jelentésük, hogy az elhunyt a kath. egyháznak volt tagja, s mint ilyen, holta után az egyház részéről végtiszteltet érdemel; e szerint tehát az elhunyt

¹⁾ V. ö. con. Trid. Sess. XXIV. c. 8 de ref. matr.

²⁾ c. 12. de poen. et rem. (V. 38.)

³⁾ Ezeket nálunk a nyüzómester szokta eltemetni.

⁴⁾ 1796. apr. 5. kelt. kir. és 1877. Jan. 1-ével életbe lépett belügymin. rend. a halottkémeiről (lásd 585. lap.)

⁵⁾ Landes Reg. Blatt, für Ungarn. N. 146. §. 18. n. 20. 21.

⁶⁾ 1840: 22. tc.

akatholikus egyének, mint olyanok, kik nem voltak a kath. egyház tagjai s a kik általán véve az egyház szertartásait fölöslegeseznek vélték: ugyanazokra igényt nem tarthatnak. De különben is az egyházi szertartások közt olyatén imák fordulnak elő, melyek semmikép sem illenek az akatholikusokra, p. o. „oremus pro fidelibus defunctis,” vagy „quem vera fides junxit fidelium turmis.” — A temetési szertartásoknak van még egy más céljuk is, melyszerint t. i. az egyház esedezik Istennek, hogy az elhunytak lelkét, hogy halatalán a tisztító helyre jutott volna: onnét minél előbb kiszabadítsa. A jelzett cél szintén képtelenné teszi a honunkban élő eretnekeket és szakadárokat vagyis protestansokat és gör. n. egyesülteket a kath. szertartások szerinti temetésre. Ők ugyanis tagadják a tisztítóhely létezését, tehát következtelenség lenne azt kívánniok, hogy elhunytaik holt teste fölött olyatén imát mondjon a kath. pap, mely a megholtak hitével ellenkezik. — Ha azonban valamely akatholikus szülőktől származott és akatholikus módon érvényesen megkeresztelt gyermek halálozna meg, ki az eretnek hitről az u. n. protestans confirmatio által ünnepélyes vallomást még nem tett — a kath. plébános az ily gyermeket kath. szertartás szerint eltemetheti, mivel minden megkeresztelt ember tulajdonképen a kath. egyháznak hive lesz, s mindaddig az egyháznak tagjának tekintetik, mig nem attól ünnepélyes módon el nem vál.

Az imént mondottakkal kapcsolatban megemlítjük, hogy a kath. templomok harangját valamely akatholikus hívőnek temetése alkalmával használni nem szabad, mivel ez is a hitbeli közösségnek jele lenne. De a hol a vegyes vallású község közös költségein készültek a harangok: azoknak közös használatát meg lehet engedni.

Az 1877-ik évi Jan. 1-ével életbe lépett belügyministeri rendelet értelmében hazánk valamennyi községében *halottkémek* alkalmazandók. És pedig halottkémül alkalmazható: a) Mindazon orvostudor vagy sebész, a ki az ország területén orvosi gyakorlatra jogosítva van. b) Ki a jelen rendeletben megállapított módon halottkémii vizsgát tett, — s a halottkémlet gyakorlatára képesített. c) Az, ki már legalább 2 év óta mint halottkém működött és e szolgálatot kifogástalanul teljesítette, habár a fentebbi képesíténnel nem bír is. — Az illető halottkém feladata, minden egyes halálesetnél a bekövetkezett elhalálozást, a haláleset okát, s a temetés idejét megállapítani, s ezek felől bizonyítványt kiállítani. — Aa eltemetési határidő közönségesen 48 óra, a mennyiben pedig a hulla sajátsága, kivált a melegebb évszakban közegészségi szempontból a korábbi eltemetést tenné szükségessé: orvostudori, vagy sebészi oklevéllel bíró halottkémek hatalmaztatnak fel, hogy ily esetekben a hulla eltakarítását, már a halál bekövetkeztétől számítandó 36 óra utánra is megengedhessék, — mi azonban a helyi hatóságnak haladéktalanul bejelentendő. — A járványok alkalmából halatalán megkívántatott korábbi eltemetetések iránt a törvényhatóság intézkedik. — A nem orvosi gyakorlatra jogosított orvostudor vagy sebész, hanem csak képesített, vagy azzal azonosnak tekintett halottkém a hulla eltemetését a halál bekövetkeztétől számított 48 óra előtt csak azon esetben enged-

heti meg, ha arra valamely járvány alkalmából s annak tartamára a törvényhatóság netalán az ily halottkémet is meghatalmazná, — minden más esetben, ha hulla sajátsága, kivált melegebb évszakban közegészségi szempontból a korábbi eltemetést szükségessé tenné, az csak a községi (kör) orvos halottvizsgálati bizonyítványa alapján eszközölhető. — Azon hullát, melyre a tetszhalál gyanuja forgott fenn, s az élesztési kísérletek is fogamatba vétettek: 48 óra előtt semmi körülmények között sem szabad eltemetni; sőt 48 óra után is csak akkor, ha a hullában a rothadási folyamat kétségtelenül bekövetkezett. — Az eltemetésnek rendesen az imént kiszabott határidők leteltére következő, — helyben szokásos temetkezési időben kell megtörténni, mely időben azonban a halál bekövetkeztétől számítva 60, a tetszhalál gyanujában állottaknál a rothadási folyamat bekövetkeztétől számítva 12 órán túl nem tejedhet. — Az eltemetés ezen határidőn túli elhalasztásának csak akkor van helye, ha a hulla bebalzsamoztatik (conserváltatik), halottkamrába vitetik, vagy más hová elszállítatni szándékoltatik. — Erőszakos halál iránti gyanu, rögtöni halál vagy talált hulláknál a halottkém bevárja a hatóság intézkedését és az eltemetés idejét ahhoz képest tüzi ki. — Ha azonban a hatósági intézkedés bármely okból 48 óra lefolyása alatt meg nem történnék, a halottkém ideiglenes eltemetési engedélyt ad. A halottkém megállapítván az eltemetés idejét, a temetés eszközölése, illetőleg a lelkésznek leendő bemutatás czéljából a következő minta szerint állítja ki a halottvizsgálati bizonyítványt:

Sor szám	Halottvizsgálati bizonyítvány.	
1	A meghalt vezetéke és kereszt illetőleg mellékeve és családi állapota.	
2	A meghalt állása vagy foglalkozása	
3	Lakása.	
4	Születéshelye.	
5	Kora.	
6	Vallása.	
7	A halál oka.	
8	A kór neme.	
9	A gyógykezelő orvos neve.	
10	A halál napja és órája.	
11	Az idő, melyben a halott eltemetendő.	
12	Észrevételek.	

Kelt.....

N. N.
halottkém.

III. FEJEZET.

A kormányzói hivatalok kezelése.

256. §. Átnézet.

Valamit a polgári államokban: úgy az egyházban is a kormányzói hivatal több ágra oszlik, u. m. közigazgatási, felügyeleti, törvényhozó és bíraskodási jogok gyakorlatára. A közigazgatási és felügyeleti jogok mikénti gyakorlatáról már a fennebbiekben tüzetesen értekeztünk, tehát az egyház kormányzói hivatalának az egyházi életre való befolyását kifejtendő: csak az egyház törvényhozási jogát fogjuk megemlíteni; de mivel e kétféle jog gyakorlata magának a törvény lényegének ismeretét feltételezi; azért a jelen fejezetet három szakaszban fogjuk tárgyalni; és pedig:

Az 1-ső szakaszban az *egyházi törvény foglalmára vonatkozó általános ismereteket* adjuk elő.

A 2-ik szakaszban megismertetjük az *egyház törvényhozó közegeit*.

A 3-ik szakaszban pedig részletesen kifejük az *egyházi bíraskodásnak vagyis törvénykezésnek módját*.

ELSŐ SZAKASZ.

Az egyházi törvényekről.¹⁾

257. §. Az egyházi törvény fogalma, felosztása és kellékei. A pápai törvények érvénye.

I. Egyházi törvényeknek neveztetnek, az illetékes egyházi előjáróság által, az egyház javára, vagyis céljainak foganatosítására s a külső rend fentartására alkotott állandó rendeletek.

Az egyházi törvények vagy *általánosak*, vagy *részlegesek*, vagy *különösek*, a szerint, a mint vagy az összes egyház hiveire; vagy csupán bizonyos területen lakó személyekre; vagy pedig egyedül bizonyos testülethez tartozó egyénekre nézve bírnak kötelező erővel.

Bármely egyházi törvény csak úgy bír kötelező erővel 1. ha azt illetékes előjáróság alkotta; s 2. ha a benne foglalt rendelet a törvények elengedhetlen kellékeivel bír. Hogy kik a illetékes egyházi törvényhozó közegek: a II-ik szakaszban fogjuk kifejteni. — A törvények elengedhetlen kellékei a következők: a) Szükséges, hogy a törvény által előirt rendelet megtartása *physicai-*

¹⁾ Az egyházi törvényekről e helyen csakis a jogi elveket soroljuk elő, melőzve mindazt mi a törvényekre vonatkozólag az erkölcsstanban szokott tárgyalatni.

lag és erkölcsileg lehetséges; b) maga a törvény pedig az egyházra nézve hasznos és üdvös; c) a hivekre nézve pedig igazságos; d) s az idő és helyi körülményeknek megfelelő legyen; e) a törvény rendelethez csupán csak az egyház céljaihoz tartozó ügyekre vonatkozzék; f) végre szükséges, hogy a törvény kellőleg ki legyen hirdetve, azaz a hiveknek tudomására hozassék, mert a ki nem hirdetett törvény azon ismert elv szerint: „*lex non promulgata non obligat*”: a hivekre nézve kötelező erővel nem bír. Mihelyt azonban valamely törvény ki lett hirdetve, mindazok, kik a törvényről tudomást vettek, annak megtartására köteleztetnek. Ha pedig a törvény kihirdetése után két hónap eltelt: mindenkiről feltételezhetik, hogy a törvényt ismeri s azért a törvény áthágójának, a törvény nem tudására hivatkozni nem lehet; mert az általánosan elfogadott elv szerint, „*ignorantia legis* (rite promulgatae) *neminem excusat*.”¹⁾

II. Mig az egyéb egyházi hatóságoktól eredt törvények érvényre jutásának egyik „*conditio sine, qua non*”-ját a törvénynek az egyes helyeken véghez vitt kihirdetése képezi: addig a pápai törvények érvényéhez az is elégséges, ha azok csupán Róma városának némely helyén lettek kifüggesztve.²⁾ — A pápai törvényeknek ily módon végzett kihirdetése „*promulgatio in acie campi Florae*”-nek neveztetik. Némely XVIII. századbeli canonisták mint p. o. *De Marca*³⁾ és *Van Espen*⁴⁾ kétségbe vonták ugyan a jelzett módon történt promulgationak nem csak *pro Urbe*, hanem egyszersmind *pro orbe* is kiterjedő érvényét, s azt állították, hogy valamint egyéb törvénynek, ugy a pápai rendeleteknek általános érvényéhez elengedhetlenül szükséges az egyes tartományokban is végrehajtott kihirdetés. Ámde több rendbeli érveink vannak, melyekből kitűnik, hogy a pápai törvények általános érvényre jutnak, mihelyt Rómában in acie campi Florae ki lettek hirdetve. Ugyanis: a) A római pápák az említett módon, Rómában kihirdetett törvényeiknek általános ér-

¹⁾ V. ö. Philips K. R. 5. B. §. és 205. Bouix: de princ. jur. c. p. 166—20.

²⁾ A pápai törvények kifüggesztése a következő helyen szokott történni: ad valvas Ecclesiae S. Joannis Lateranensis, Basilicae Principis Apostolorum, et Basilica in acie campi Florae et in aliis consuetis, melyekhez számíttatik a Basilica S. Mariae majoris.

³⁾ De concordia sacerdotis et imperii l. II. c. 15. De principum tuitione legum ecclesiasticarum et speciatim de legitima legum ecclesiasticarum promulgatione. T. I. p. 2095—305.

⁴⁾ De promulgatione legum ecclesiasticarum et speciatim bullarum et resc. curiae Romanae. Lovan. 1712.

vényt tulajdonitanak; ¹⁾ s a legtávolabbi tartományokból a római curiához intézett ügyeket is, ugyanazon rendeletek értelmében szokták elintézni. ²⁾ A Róma városában kihirdetett törvényekről a mai viszonyok közt a legtávolabbi tartományokban lakó hívek is könnyű szerével értesülhetnek; mert a római curia az apostoli nuntiusokhoz mindenkor megküldi az újonnan alkotott pápai törvények szövegének példányát, s a nuntiusok azt az egyes püspökökkel közölni szokták. Vegyük hozzá, hogy napjainkban a gyors közlekedési eszközök folytán föltötte könnyűvé válván a külső országokban történt dolgok megtudása: a hívek távirda útján és hírlapok gyors közleményei nyomán rövid idő alatt megismerhetik a pápák újabb rendeleteit. De megjegyzendő, hogy az imént említett módok által, nem a törvény kihirdetése, hanem a már kihirdetett törvény megismerésének elterjedése eszközöltetik. ³⁾ Ha minden egyes pápai rendelet csak úgy válhatnék érvényessé, ha az az egyes országokban kihirdetett: akkor gyakran gesznék, hogy a kath. ellenes polgári hatóság által kormányzott országokban, a kihirdetés eltiltása folytán számos pápai rendelet soha érvényre nem juthatna, s ekként ő szentségének az összes egyházra kiterjedt kormányzói hatalma meg lenne bénítva. ²⁾ — Noha azonban a pápai törvények általános érvényéhez a csupán Rómában eszközölt kihirdetés is elégséges, mindazáltal a pápák az általuk kiadott rendeleteket többnyire az egyes országokban is ki szokták hirdetni.

A pápai törvények érvényére vonatkozólag még ama jogi

¹⁾ Az *in acie campi Florae* kihirdetett bullák rendszerint a következő clausulával láttatnak el: „*Ut autem praesentes litterae ad omnia notitia facilius deveniant et nemo illarum ignorantiam allegare velet volumus illas ad valvas Ecclesiae s. Joan. etc. affigi et publicari, sicque publicatas omnes et singulos, quos illae concernunt, perinde arcere et afficere, ac si unicuique eorum personaliter intimatae fuissent.*“

²⁾ Egyéni nézetünk szerint a *józan ész nyomán* is belehet bizonyítanunk, hogy a pápai törvényeknek az összes egyházban való érvényre jutásához az *in acie campi Florae*-féle promulgatio is elégséges lehet. — Ugyanis a törvény kihirdetésének az a célja, hogy a törvényhozó eljáróság újabb rendelete az alattvalóknak tudomására jusson; már pedig ezen cél nem csak akkor érhető el, ha az új rendelet az alattvalóknak lakóhelyein külön-külön kihirdetetik, — hanem az által is, ha a kihirdetés valamely jelentékenyebb központi helyen megy végbe, a honnét t. i. a kihirdetett törvény megismerése lassankint az egyes helyekre is kiterjedhet. Mivel pedig Róma az összes ker. világ központjául tekinthető: azért a pápai törvényeknek Rómában történt kihirdetése szintén megfelel ama célnak, hogy a hívek az újabb pápai rendeletekről értesülést nyerhessünk; tehát a pápai törvények általános érvényre jutásához az *in acie campi Florae*-féle kihirdetés kétségtelenül elégséges.

kérdést is el kell döntenünk: vajjon *e nembeli törvények érvényéhez szükséges-e, hogy azokat a hivek, fejedelmek vagy pedig a püspökök elfogadják?* A feltett kérdésre azt válaszoljuk, hogy miután a pápa az összes egyháznak legfőbb előljárója, kinek jogában áll az egyház minden egyes tagjának, kivétel nélkül parancsolni és minden hívőt kötelező törvényeket alkotni; ellenben minden rendű és rangú hiveknek kötelessége a pápa iránt engedelmisséget tanusítani: ezért a pápai törvények érvénye semmikép sem függhet attól: vajjon hajlandók-e vagy sem a hivek, a fejedelmek, vagy a püspökök azokat elfogadni, mert különben a törvénynek minden tekintélye elveszne, s az egyházban a külső rend fenttartható nem volna. De mégis előfordulhat két eset, midőn a pápai törvénynek el nem fogadása annak érvényére befolyást gyakorolhat. Ugyanis: *először*, ha valamely újonnan alkotott pápai törvény valamely egyházmegyére nézve az ottani sajátos körülmények folytán már eleve nem csak czélszerűtlennek, hanem ártalmasnak tűnnék fel: az illető megye püspökének jogában áll, de sőt kötelessége az egyház fejét megkérni: mentse fel az egyházmegye hiveit a törvény megtartása alól. Mindaddig mig Rómából valasz nem érkezik: a kérdéses törvény érvénye az egyházmegyében felfüggesztve marad; de azonnal érvényre jut a törvény, ha netán a pápa a püspöki kérvénynek helyet nem adott ¹⁾ *Másodszor*, ha valamely helyen lakó hivek bizonyos pápai törvényt elfogadni egyáltalában nem akarnak, s a pápa az elfogadást nem sürgetvén az illető hely hivei huzamosabb ideig megmaradnak a törvény meg nem tartása mellett: eme hely lakóira nézve megszűnik a törvény kötelező ereje, mert jóllehet azok, kik kezdetben el nem fogadták a törvényt, — vétkeztek: de a többiek, kik a törvény meg nem tartását már úgy örökölték át: büntetlenek lesznek, miután olybá vehető dolog, mintha ők a törvényhozó hatalomnak hallgatag bejegyezése, avagy az által nyert kiváltság, vagy a megtürt szokás erejével a törvény megtartásától fölmentve lennének.²⁾

¹⁾ Ben. XIV. syn. dioec. 1. 9. 8. n. 3. — De megjegyzendő, hogy az egyes püspökök sohasem tehetnek kifogást a dogmaticai határozatok, s olynemű fegyelmi szabályok ellen, melyek tulajdonképen tulajdonkép nem új törvényt, hanem csak a törvénynek magyarázatát foglalják magukban. Ugy szintén kötelesek a püspökök haladék nélkül elfogadni mindazon törvényeket, melyek eme clausulával: „*non obstante quacunq[ue] consuetudine contraria*“ vannak ellátva. Végre az egyházi szertartásokra, a szentségek kiszolgáltatására s a papság életszabályára vonatkozó pápai rendeletek szintén haladék nélküli elfogadást igénylenek.

²⁾ V. ö. Aichner p. 627—629.

258. §. Az egyházi törvények alanyáról és eredményéről.

I. Az általános egyházi törvények alanyának, — vagyis az egyház köztörvényei megtartására kötelezetteknek — tekintetnek mindazon józan észszel bíró egyének, kik a keresztség felvétele következtében az egyházi joghatóság alá kerültek. Tehát az egyházi köztörvények megtartása alól csupán a meg nem keresztek, és azon megkereszteltek vétetnek ki, a kik még eszükkal élni nem tudnak, avagy annak használatától megvannak fosztva p. o. a csecsemők és örültek. A meg nem keresztek azért nem kötelezvék az egyházi köztörvények megtartására, mert valamint a polgári: ugy az egyházi törvényhozó hatalom is csupán az alattvalókra nézve alkothat törvényt; minthogy pedig a meg nem keresztek nem állnak az egyházi joghatóság alatt: őket az egyházi törvények nem kötelezhetik. A józan észszel nem bíró megkereszteltek pedig azért mentek az egyházi törvény megtartásától, mert a törvény megtartása az alattvalóban szabad akaratot és öntudatot feltételez, a mi pedig a józan ész hiányában szenvedőknél föl nem található. — Az érvényesen megkeresztelt eretnekek és szakadárok, tulajdonkép kötelezve vannak az egyházi törvények megtartására, mert a keresztség szentségének fölvétele által ők is az egyház joghatósága alá kerültek; tehát az egyháznak jogában állana az eretnekeket és szakadárokat is a törvények iránt való engedelmességre szorítani; ¹⁾ ámde a jelenlegi társadalmi viszonyok közt, midőn az állam majd minden vallásfelekezetbeliek részére szabad vallásgyakorlatot biztosít: az egyház mondott jogát nem érvényesítheti s általánvéve a tőle elszakadt egyénekre nézve semmiféle joghatóságot nem gyakorol. Mindazáltal a köztörvények eredményeire nézve katolikus és nem katolikus keresztyének közt különbséget nem tesz az egyház. Ép ezért ha valmey akatholikus személy a kath. egyház kebelébe visszatér: mindazon cselekményei, melyeket a megtérés előtt az egyházi köztörvények ellenére gyakorolt: a megtérés után is törvényteleneknek tartatnak. Tehát ha valamely protestans egyén, ki kath. szempontból érvénytelen házasságot kötött, — katolikusá lesz, kötelességében áll az érvénytelen házasságot vagy felbontani vagy pedig azt, ha lehetséges kellő módon érvényesíteni.

A részleges vagy különös egyházi törvények alanyát azon helynek vagy testületnek kath. vallású lakói képezik, a mely helyen vagy testületben a részleges vagy különös törvény érvénnyel bír.

¹⁾ V. ö. *Layman* n. 2. de Const.— *Engel* eodem n. 16. — *Reifenstuel* eod. §. 6. n. 35. Ben. XIV. Const. „*Singulari Nobis*“.

A mi pedig az *idegeneknek*, a törvény megtartására vonatkozó kötelezettséget illeti: a) Az idegenek az idegen helyen, vagyis ott, hol se domiciliummal, se pedig quasidomiciliummal nem bírnak, csupán a köztörvények megtartására köteleztetnek. Ha azonban valamely köztörvény az idegennek lakhelyén érvényen kívülé vált; ellenben a tartózkodás helyén, ugyanazon köztörvény érvényben áll: az idegen annak megtartására köteleztetik. De nem köteles az idegen azon köztörvényeket megtartani, melyek ugyan az ő lakhelyén érvényesek, de az idegen helyen eltöröltettek. b) Az idegen mindaddig, míg idegen helyen tartózkodik, nem köteles sem a saját lakhelyén, sem pedig tartózkodási helyén érvényben levő részleges törvényeket megtartani, mert a részleges törvények megtartására csak azok kötelezvék, kik az illető helyről valók, s az illető helyen tartózkodnak.¹⁾

II. A törvények eredménye abban nyilvánul a) hogy a törvények megtartására utalt személyek a törvény rendeleteivel meg egyező cselekményeket gyakorolni, a velük ellenkező cselekményeket kerülni kötelesek; b) a törvény áthágói büntetés alá esnek; és c) némely törvényellenes cselekmények vagy ipso jure, vagy pedig bírói ítélet folytán érvénytelenekké válnak.

259. §. A törvények magyarázatáról.

Az egyházi törvények értelmezése, vagy pedig gyakorlati alkalmazása körül olykor-olykor kételyek merülhetnek fel. E kételyek eloszlátása a törvénynek megmagyarázása, vagyis annak kifejtése által eszközöltetik: vajjon minő értelmet akart a törvényhozó a törvénynek tulajdonítani? — A törvény magyarázása többféle lehet lehet u. m. 1. *Hiteles* (interpretatio authentica) mely magától a törvényhozótól származik, s melyet ennél fogva mindenki köteles elfogadni, minthogy a törvénynek értelmét leghelyesebben maga a törvényhozó fejtheti ki. 2. *Szokásból származó* (int. usualis), mely nem egyéb, mint valamely törvénynek mikénti értelmezésére vonatkozó szokás. A törvénynek szokásos magyarázata szintén nagy tekintéllyel bír és törvényszerű magyarázatnak tekintetik, mert általánosan elfogadott elv szerint „*consuetudo est optima legum interpret.*“ 3. *Tudományos* (int. doctrinalis), mely szakértő egyének által s a törvények magyarázatára előírt hermeneuticai szabályok szerint történik.²⁾ 4. *Bírói* (int. judicialis), vagyis

¹⁾ V. ö. Zallinger h. t. §§. 152 és 153. Aichner §. 203.

²⁾ A törvény tudományos magyarázatának hármas czélja lehet, u. m. a) a *kétes törvénynek magyarázása* (int. declarativa); b) a *törvénynek más hasonló ese-*

vagyis a törvénynek a bíró által történt gyakorlati alkalmazása. Miután a bíró a törvény magyarázatánál szintén a hermeneutica szabályait köteles szem előtt tartani: azért az ő magyarázata is tudományosnak vétetik. — Mind a tudományos, mind a bírói törvényt magyarázat, csak magán magyarázatnak tekintetik, mely csak annyiban bír tekintélylyel és érvénnyel, a mennyiben helyesek az elvek és szabályok, melyeken a magyarázat alapul.

260. §. Az egyházi törvények megszűnése és azoktól való fölmentés.

Az egyházi törvények bizonyos esetekben megszűnhetnek, vagyis elveszithetik érvényüket s kötelező erejüket. A törvény megszűnése vagy *teljes* vagy *részleges*; a szerint, a mint a törvénynek kötelező ereje vagy mindenkire nézve, kit előbb kötelezett, vagy csupán némelyekre nézve szűnik meg, míg a többiekre nézve fenmarad.

I. A törvény érvénye teljesen megszűnik: 1. Ha annak végcélja egészen, azaz minden alattvalóra nézve megszűnt. Ily módon lett érvényen kívülé a vértől és fojtotttól való tartózkodásra vonatkozó apostoli rendelet.¹⁾ 2. Ha a törvény teljesen eltöröltetik, vagy módosítás alá vétetik (abrogatio vel derogatio,) a mi ismét kétféleképp történhetik, u. m. a) a törvénynek nyílt visszavonása vagy mó-

tekre való kiterjesztése (int. extensiva); és c) *a törvény érvényének csak bizonyos esetekre való vonatkoztatása* (int. restrictiva). Bár minő czélú tudományos magyarázatnál a következő általános hermeneutikai szabályok tartandók szem előtt: a) A törvény szavai mindenk előtt betű értelemben veendőek, s ha a betű szerinti értelelem egészen világos: bővebb magyarázatra nincs szükség. De e mellett b) mindenkor figyelembe veendő a törvényhozó szándéka is, melyet a törvény szövegéből, vagy a törvényhozás alkalmával előfordult idő és helyi körülményekből lehet megismerni. c) Általán véve a törvény magyarázatnál inkább a méltányosság, mint a szoros igazság veendő zsinórmértékül. — A törvény kiterjesztésére szolgáló magyarázatnál főleg a következő részleges szabályok és elvek lehetnek irányadók: *Lex generalis et indefinita generaliter et indefinite est sumenda.* — *Ubi eadem ratio: eadem legis est dispositio.* — *Analogiae semper locus est habendus.* — A törvény megszorítására nézve pedig ismét ezen elveket kell követnünk: *Ubi lex non distinguit, nec nos debemus distinguere.* — *Odia restringenda, favores ampliandi.* — *In poenis benignior interpretatio est facienda.* — *Exceptio a regula firmat in aliis.* — *In contractis plena, in testamentis plenior, in beneficiis plenissima est interpretatio facienda.*

¹⁾ Ha azonban valamely törvénynek czélja és indoka csak egyes esetben, vagy csak bizonyos helyen szűnik meg: magát a törvényt nem lehet megszüntetni, minthogy annak kötelező ereje nem egyes esetektől, hanem általános körülményektől függ.

dosítása; b) ellenkező törvény vagy szokás behozatala által. (*Lex posterior derogat priori.*)¹⁾

II. A törvények részleges megszűnését közönségesen a törvénytől való *fölmentésnek* (*dispensatio*) nevezzük. Ez nem egyéb, mint az illetékes előjáróságtól nyert olynemű kedvezmény, melyszerint bizonyos esetben, bizonyos személyek a törvény megtartása alól fölszabadíttatnak. — A fölmentésről a következőket kell tudnunk: 1. Fölmentést rendszerint csak azon előjáró, vagy annak utóda adhat, ki törvényt, melyre a fölmentés vonatkozik, alkotta; mert a törvények nemcsak teljes, hanem részleges megszüntetésére is csupán az illető törvényhozó lehet jogosítva. Tehát az egyházi köztörvényekre nézve a pápa vagy az egyetemes zsinat; a részleges törvényekre nézve pedig a püspökök vagy a püspöki hatalomhoz hasonló joghatósággal bíró egyházi előjárók adhatnak fölmentést. De mint már a fentebbiekben több helyütt említve volt: a püspökök többrendbeli köztörvényekre nézve is fölmentési joggal bírnak. 2. Mivel a fölmentés mindenkor a törvénynek bizonyos nemű megsértésével jár: azért csak ritkán, elegendő és igazságos okokból szabad fölmentést adni.²⁾ Ha maga a törvényhozó, elegendő ok nélkül dispensál valakit: a *dispensatio* ugyan törvénytelen, de azért érvényes. Ellenben, ha nem maga a törvényhozó, hanem kisebbrendű előjáró ad elegendő ok nélkül *dispensatiót*: az nem csak törvénytelennek, hanem egyszersmind érvénytelennek is tekintetik.³⁾ Hasonlókép érvénytelen a *dispensatio* ha a kérvényező valótlan okokat hozott fel, vagy ha valamely lényeges körülményt elhallgatott, vagy hamis színben tüntetett elő (*obreptio* aut *subreptio*.) 3) Már a fönnebbiekből megérthettük, hogy a fölmentés kétféle lehet, u. m. *pro foro externo* és *pro interno*. 4. A *dispensatio* érvénye mindenkor csak jelen vagy jövő időre vonatkozhatik; a múlt időre vonatkozólag csak a törvényellenes cselekményekkel járó büntetésektől való mentesség, vagyis *fölordozás* (*absolutio*) engedélyeztetik. 5. A pápai *dispensatiók* kétféle alakban engedélyeztetnek u. m. *in forma gratiosa* és *in forma commissoria*. Az előbbi esetben a *dispensatio* végrehajtásával

¹⁾ De a későbbi általános törvény nem törli el az előbbi részleges szokást, ha csak az újabb köztörvény záradéka által mindennemű részleges törvény és szokás érvénytelennek nem nyilvánítatik.

²⁾ „Quodsi urgens justaque ratio et major quandoque utilitas postulaverit cum aliquibus dispensandum esse, id causa cognita, atque summa maturitate . . . erit praestandum“ Concil. Trid. Sess. XXV. c. 18. de ref.

³⁾ V. ö. Gury n. 121 et seq.

megbizott püspök egyszerűen tudtára adja a dispensatio kérvényezőjének, a megnyert pápai kegyet; az utóbbi esetben pedig előbb vizsgálatot kell a püspöknek tartani: vajjon valóságon alapulnak-e az okok, melyek miatt a dispensatio kéretett; s csak eme vizsgálat megejtése után lehet a dispensatiót végrehajtani, azaz a kérvényezőnek tudtul adni. 6. A törvényesen megnyert dispensatio érvénye megszűnik: a) a fölmentést engedélyező előjáróság visszavonása; b) a kérvényezőnek a nyert fölmentés használatáról való lemondása által; de csak akkor, ha a lemondást az engedélyező előjáróság is elfogadta; vagy végre c) megszűnik a dispensatio érvénye akkor is, ha annak indoka elenyézett.

A dispensatiótól meg kell különböztetnünk az u. n. *epikeját*, mely nem egyéb, mint a törvénynek enyhébb magyarázata, melyszerint föltételeztetik: hogy a törvényhozó bizonyos kivételes esetre nem ohajtotta a törvény érvényét alkalmazni. Epikejának csak oly sürgős esetekben lehet helye, midőn t. i. a dispensatio megadására jogosított előjáróságot megkérdézei, vagy tőle dispensatiót kérni nem lehet.

261. §. A kiváltság.

Kiváltságnak (privilegium) az illetékes törvényhozónak olyan rendelése neveztetik, mely által bizonyos személyek vagy intézmények (dolgok) részére a köztörvényektől eltérő kedvezmények engedélyeztetnek.

A kiváltságok többfélék lehetnek u. m. a) *Törvényellenesek*, vagy *törvényen kívüliek* (priv. contra vel praeter jus) a szerint, a mint a kiváltság a köztörvénynyel ellenkező vagy pedig a köztörvénynyel ugyan ellentétben nem álló, de a törvényben nem foglalt külön jog élvezetét engedi meg. b) *Személyiek* vagy *dologbeliek* (pr. personale vel reale). A személyi kiváltságoknál a kedvezmény közvetlenül és egyenesen bizonyos személyeknek adatik; a dologbeli kiváltságoknál pedig a kiváltság közvetlenül valamely testülethez vagy hivatalhoz van csatolva s csak közvetve illeti meg a testület tagjait vagy a hivatalnokokat. c) *Tevőleges* vagy *tagadólagosak* (pr. affirmativum vel negativum); az előbbiek által olynemű tényleges felhatalmazást nyer a kiváltságolt, mire a köztörvények szerint képesítve nincs; az utóbbiak által pedig a kiváltságolt, bizonyos kötelek teljesítésétől, melyekre a közjog szerint kötelezve lenne: állandóan fölmentetik. d) *Ideiglenesek* és *örökösök* (pr. temporaneum vel perpetuum); a mint a kiváltság csak bizonyos idő tartamra, vagy mindenkorra engedélyeztetik. e) *Ingyenes* vagy *terhes* (pr. gratuitum

vel onnrosum) a szerint, a mint a nyert különjoggal semmiféle, vagy pedig bizonyos meghatározott teher vagy kötelezettség van összekapcsolva. f) *Pusztán kedvezményt nyújtók* vagy *együttal másokra nézve sérelmesek* (priv. favorable vel odiosum). Előbbi esetben a nyertkülönjog mások jogaira nézve nem sérelmes; — az utóbbiban pedig mások jogát csorbitja.

Egyházi kiváltságot csak az illetékes egyházi törvényhozó személyek; — tehát a köztörvények ellenében vagy azokon kívül a pápa; a részleges törvényekkel szemben pedig a püspökök és püspöki joghatósággal felruházott praelatusok, engedélyezhetnek. Azonban némely köztörvényekre vonatkozólag a püspökök és praelatusok is adhatnak kiváltságot.

A kiváltság megszerzésének módjai különbözők lehetnek. Ugyanis néha a törvényhozó *önszántából* (motu proprio); ¹⁾ máskor pedig *kérelem folytán* (ad preces, ad instantiam) engedélyez kiváltságot. Előbbi esetben a kiváltság a kiváltságotl részéről való elfogadás után, utóbbi esetben pedig azonnal érvényessé válik. — Némelykor *kiterjesztés útján* (communicatio) adatik a kiváltság, ha t. i. egy bizonyos testületnek adományozott privilegium egy másik testületre is kiterjesztetik, p. o. midőn valamely kolduló szerzetesrend bizonyos kiváltságot nyer: annak valamennyi kolduló szerzetes részesévé lesz. — Régi időben *élőszóval* is lehetett kiváltságot nyerni, de jelenleg az apostoli iroda szabályai szerint, ²⁾ csak az írásban engedélyezett kiváltság tekintetik érvényesnek. — A pápai kiváltságok *breve*, ritkább esetekben pedig *bulla* alakjában adatnak. — Végre néha a kiváltság csupán *megújítatik*, *megegerősítetik*. Az ilynemű megújításnak vagy akkor van helye, ha valamely megszüntetett kiváltság újra felélesztetik, vagy pedig ha a már létező kiváltság bizonyos okból, p. o. mivel a kiváltságról szóló breve elveszett, — megerősítetik, illetőleg annak létezéséről új okmány állíttatik ki. ³⁾ — Kiváltságokat csak fontos okoknál fogva szabad engedélyezni, ⁴⁾ p. o. a tudományok és szépművészetek előmozdítása, a kitünő érdemek megjutalmazása, vagy valamely méltóság fényének emelése céljából.

¹⁾ c. 24. de praeb. in VI-to (III. 4.)

²⁾ Regul. cancel. 27. — Clem. XII. Constit. „Rom. Pontifex“ a. 1732.

³⁾ A kiváltság megújítása kétféle alakban történik u. m. *in forma communi*, ha t. i. egyszerűen csak a privilegiumnak létezése bizonyíttatik; és *in forma speciali*, ha a kétes privilegium kétségen kivülinek nyilváníttatik, vagy ha a megszünt privilegium újra életbe léptetetik.

⁴⁾ Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 11. de ref.

Ha tehát valaki kérvény útján ohajt kiváltságot nyerni, lelkiismeretesen elő kell adnia az okokat, melyekkel kérvényét támogatja, mert *obreptio* vagy *subreptio* esetén a nyert kiváltság érvénytelen lesz. De ha *motu proprio* adatott a kiváltság: annak érvényét az imént mondott két czímen megtagadni nem lehet.

A kiváltságok eredménye abban áll, hogy a kiváltságolt külön jogot nyer; s ha ezen jog a köztörvényekkel ellenkezik: a kiváltságolt a törvény megtartásától fölmentetik. Végre a kiváltságoltnak külön jogát mindenki tisztelni tartozik, s azért ha valaki azt megsértené: a kiváltságolt az illető ellen pert indíthat.

A kiváltságok értelmezése körül eme szabályokat kell megtartanunk: a) A kiváltság mindenkor bizonyos kedvezményt foglal magában.¹⁾ b) A törvényhozó önszántából engedélyezett, pusztán kedvezményi kiváltságok, s főleg azok, melyek a vallás, a közjó előmozdítását, az érdemek megjutalmazását czélozzák s a melyek bizonyos teherrel vannak egybekapcsolva, — mindenkor tág értelemben veendő.²⁾ Ellenben c) a törvényellenes és mások jogaira nézve sérelmes kiváltságok mindig szoros értelemben vétetnek.³⁾

A kiváltság megszűnik: a) A kiváltságolt személy halálával vagy dolog elenyészésével. b) A kiváltság eleve meghatározott tartamának elmúltával. c) Azon oknak, mely a kiváltság engedélyezésére alkalmat adott — megszűntével. d) A kiváltság visszavonása által. A kiváltságot csak az vonhatja vissza, a ki azt engedélyezte, avagy pedig annak hivatalbeli utódja. A pusztán kedvezményi kiváltságot ok nélkül és egyoldalúlag is vissza lehetne vonni; mindazáltal az ilynemű visszavonást a méltányosság tiltja.⁴⁾ Ellenben a terhekkel összekapcsolt kiváltságok egyoldalúlag nem vonathatnak vissza. e) A kiváltságról való lemondás által. Az ily lemondásnak azonban nyíltan kell történnie. A kiváltságról való hallgatag lemondás, vagyis a kiváltság által biztosított külön joggal való nem élés csak ugy szüntetheti meg a kiváltságot, ha α) a kiváltságoltnak előjogai olyanmüek, a melyekre nézve az elévülés joga alkalmazható, p. o. a tizedszedés, választás- vagy bemutatásra vonatkozó kiváltság; β) ha

¹⁾ C. „Privilegium ... nec esset (lex) privata, nisi aliquid specialiter indulgeret“ (c. 25. de verb. sign. V. 40.)

²⁾ c. 16. U. o.

³⁾ Reg. Jur. 28. 74. in VI-to.

⁴⁾ A kiváltságok visszavonására a következő okok szolgáltatnak alkalmat: a) ha a visszavonást az egyház java kívánja; b) ha a kiváltságolt a kiváltsággal visszaél; c) ha a kiváltság másoknak hátrányára válik.

a hosszabb ideig igénybe nem vett kiváltság ellenében az elévülés joga valósággal is érvényre emeltetik.¹⁾

MÁSODIK SZAKASZ.

A törvényhozó közegekről.

262. §. Kik alkothatnak egyházi törvényeket?

Egyházi törvényeket az összes egyházra nézve a pápa vagy az egyetemes zsinat; a részleges egyházakra nézve pedig a nemzeti és tartományi zsinatok; az egyes egyházmegyékre nézve a püspökök, a testületekre nézve pedig az illetékes előljárók, — alkothatnak. A fönntebbiekben már szólottunk mind a pápának, mind a püspököknek, mind az egyházi testületeknek (káptalanok, szerzetes rendek) törvényhozói jogáról. E szakaszban tehát csupán a zsinatok törvényhozói jogáról kell megemlékeznünk.

263. §. Az egyetemes zsinat.

Bouix: Tractatus de papa et de concilio oecumenico. Paris 1869. — *Ketteler*: Das allgemeine Concil u. seine Bedeutung für unsere Zeit. Mainz. 1869.

Egyetemes zsinatnak (concilium oecumenicum) nevezzük a világ egyház összes püspökeiből, a pápa elnöklete alatt — hit- és erkölcstani igazságok megállapítása és köztörvények alkotása czéljából alakult gyülekezetet.

Az egyetemes zsinatok határozatainak érvényéhez elengedhetlenül megkívántatik, hogy törvényes módon menjen végbe, mind az összehívás, mind pedig a tanácskozás, s maguk a határozatok kelőlökép legyenek megerősítve. Tehát az alábbiakban tüzetesen kell szólnunk az egyetemes zsinatok összehívásáról, — a zsinati tanácskozmányokról — s a hozott zsinati végzések megerősítéséről.

1. Az egyetemes zsinatok összehívására egyedül és kizárólag a római pápa bir jogosultsággal.²⁾ Ugyanis ő lévén az egyháznak feje s valamennyi egyházi előljáró főnöke: csakis ő neki lehet hatalma a püspöki kart tanácskozás végett egybegyűjteni. Igaz ugyan, hogy a nyolcz első egyetemes zsinatot a római és görög császárok hívták egybe, ámde ezt vagy a pápák felszólítására tették, vagy ha a nélkül tették volna is: mindenkor eleve értesíték apápákat a zsi-

¹⁾ V. ö. Schulte „Von den Quellen d. K. R.“ p. 175.

²⁾ c. 1. 2. 5. D. 17. — Leo X. Bulla *Pastor alternus* 19. Dec. 1516. in c. 1 de concil. in VII-to (III. 7.)

nat megtartásáról, sőt erre nézve helyeslésüket is kikérték.¹⁾ — Az egyetemes zsinatra némely főpapok isteni jognál fogva, mások pedig csak emberi jognál fogva hivatnak meg. Isteni jognál fogva egyedül a felszentelt püspökök — de ezek kivétel nélkül mind, — tehát még a czimzetes püspökök is — meghivandók, és döntő szavazati jogban részesítendők, — mert isteni rendeletnél fogva mindannyian részesei az egyházi joghatóságnak. Emberi jognál fogva meghivatnak az egyetemes zsinatra és döntő szavazati joggal felruháztatnak: a püspöki renddel nem bíróbibornokok, a nullius praelátusok, s a szerzeteseknek Rómában székelő főnökei (generales ordinum relig.) Ezen kívül külön pápai meghívás folytán részt vehetnek az egyetemes zsinaton még egyes hit- és jogtudorok, sőt a fejedelmek részről küldött világi egyének is; — de mindezek döntő szavazatot sohasem nyerhetnek. — A zsinat összehívásának módjára nézve törvény nem létezik és csak az szükséges, hogy az összehívás akként történjék, hogy valamennyi püspök eleve értesülhesen a tartandó zsinatról. Rendszerint azonban az egyes püspökökhöz küldött pápai bulla által esszközöltetik az összehívás. — A zsinat egyetemességéhez korántsem szükséges, miszerint [a kath. világ valamennyi püspöke s az emberi jogalapján meghívott egyházi személyek kivétel nélkül mind megjelenjenk a gyülekezetre; elég ha a zsinaton való jelenlétre jogosítottak kivétel nélkül mind meg lettek hiva s ha tényleg megjelentek száma erkölcsi biztosítékot nyújt arra nézve hogy a meghívottak valamennyien tudomás nyertek a tartandó zsinatról.²⁾

2. Az egyes zsinatok *törvényes megtartásáról, s a zsinati határozatok érvényéről* meg kell jegyeznünk: a) A zsinat megtartása előtt közönségesen fölszóllíttatnak a hivek, hogy a Sz. Lelket segítségül hívják; a zsinat tartama alatt a miséző áldozárok egy collectát kötelesek fölvenni „*de spiritu sancto*“. A zsinat bizonyos ünnepélyességek közt nyittatik meg és fejeztetik be. b) A zsinati üléseken a pápa vagy személyesen, vagy pedig követei által elnököl. c) A zsinati ülések kétfélék, u. m. Congregatiók és nyilvános ülések (*sessiones pulicae*); az előbbieket titkos ülések, melyeken a tárgyalandó ügyek

¹⁾ Hajdanta az egyetemes zsinatok összehívását egyrészt azért eszközölték a császárok, mert az ő engedelmök nélkül nem volt szabad gyűléseket tartani; másrészt pedig mert ők viselték a zsinatok költségeit.

²⁾ A trienti zsinatra a protestánsok is meghívottak; a vaticani zsinatra pedig nem csak a protestánsok, hanem a keleti szakadár püspökök is külön pápai levél által meghívást nyertek.

eleve megvitattatnak, de végleges határozat nem hozatik; az utóbbi vagyis nyilvános üléseken a zsinati atyák minden vita nélkül szavazás útján végleges határozatokat hoznak. d) A szavazás fejenként történik, — mert a constanci zsinaton behozott nemzetiségszerinti szavazást a trienti zsinat eltörölte. Az igenlő szavazatokat: „*placet*,” a tagadólagosakat „*non placet*” szavakkal szokás kifejezni.¹⁾ Valóságos döntő szavazattal mindenkor csak a pápa bir, ki nem annyira számlálja, mint inkább bírálja a szavazatokat (*vota non numerat, sed ponderat*); s ezért az egyes határozatok a megejtett szavazás után is csak úgy emelkedhetnek jogerőre, ha azokat a pápa elfogata; tehát ő szentsége a kisebbség véleményét is érvényre juttathatja, s azon esetben ha a gyülekezeten nem személyesen elnökölt: a határozatok, habár azok a pápai követek helyeslése mellett alkottattak volna is: megerősítés végett a pápa elé terjesztendő, s csak megerősítés után jutnak érvényre. e) Az egyetemes zsinatoknak a hit- és erkölcsi határozatai, mihelyest azok a pápa által megerősítettek: kihirdetés nélkül is mindenkire nézve kötelező erővel bírnak. Ellenben a fegyelmi határozatok csak ott érvényesek, a hol ki lettek hirdetve. f) A hit- és erkölcsi határozatokat megváltoztatni soha többé nem lehet; de a fegyelmi határozatokat a pápa, vagy egy későbbi zsinat megmásíthatja.

264. §. A nemzeti és tarmányi zsinatok.

Fessler: Über Provinzial-Concilien und Diocesansynoden. Innsbruck. 1849. — *Bouix*: Du concile provincial ou traité des questions de theologie et de droit canon. qui concernent les conciles provinciaux. Paris 1850. — *Mészáros*: Tartományi zsinat. Pest. 1858.

I. *Nemzeti zsinatnak* (concilium nationale) valamely ország püspöki karának gyülekezete mondatik.²⁾ Ez idő szerint csupán pápai engedély mellett tartható³⁾ illetén zsinatoknak tulajdonképeni elnöke a pápa lenne, ki e jogát az országban levő követére vagy

¹⁾ A vaticani zsinaton ily forma szerint is szavaztak: „*placet juxta modum*.”

²⁾ Hajdanta főleg Afrikában, a frank birodalomban és Magyarországon volt szokás nemzeti zsinatokat egybehívni. Szvorényi (Jus publ. Eccl. Hung. p. gener. §. 87.) honunkban tizenegy ily gyülekezetről tesz említést. Az újabb időben a nemzeti zsinatok tartása már a ritkább események közé tartozik. E század alatt a többi közt ily zsinatok tartottak: Magyarországon (Esztergom. 1822), Németországban (Würzburg, 1848), Észak-Amerikában (1858).

³⁾ Mint azt IX. Pius a francia és német püspököknek kijelenté, midőn azok nemzeti zsinat megtartása végett hozzá folyamodtak.

valamely érsekre ruházza át. Magyarországon azonban az elnöki tiszttel az ország primása viszi. — Meghivatalnak a nemzeti zsinatra az országban levő érsekek, püspökök, püspöki joghatósággal bíró praelatusok, és a káptalanok. — A tanácskozmányok tárgyai ugyanazok, melyek a tartományi zsinaton (lásd alább II. f. pont) is előfordulnak. — A hozott határozatok érvényéhez a pápának helyben hagyása szükségeltetik, a mint ezt a syllabus által kárhoztatott emelet (36) is jelezni látszik: „*Nationalis concilii definitio nullum aliam admittit disputationem civilisque administratio rem ad hosce terminos exigere potest.*“ (36)

II. Tartományi zsinat (concilium provinciale) alatt értjük valamely érseki tartományhoz tartozó püspököknek s magasabb rangú egyházi személyeknek gyülekeztét. A tartományi zsinatokra vonatkozólag az egyház tüzetes szabályokat írt elő, s ezek értelmében: a) Az ilyen zsinatokat az illető érsek, vagy az érseki székhely idején a tartomány legidősebb püspöke hívja egybe.¹⁾ És pedig a trienti zsinat határozata szerint²⁾ minden harmadik évben kellene tartományi zsinatot tartatni. b) A helyet, hol a zsinat tartatik, ugyanazon főpásztor határozza meg, ki az egybehívást eszközölte.³⁾ A zsinat 3—4 alatt befejezendő s csak rendkívüli körülményeknél fogva terjedhet egy hétig. A metropolita azonban soha sem önkényűleg, hanem a püspökök beleegyeztével oszthatja fel a gyülekeztet. c) A tartományi zsinatra meghivatalnak: a tartománynak valamennyi megyés püspökei, és püspöki székhely idején a káptalani helynökök;⁴⁾ továbbá az érseki joghatóság alá nem tartozó szomszéd exemptus püspökök, kik kötelesek egy tartományt maguknak kiválasztani s annak gyűlésein mindenkor részt venni.⁵⁾ Ezenkívül meghivatalnak a püspöki joghatósággal bíró praelatusok, és a székeskáptalanok is,⁶⁾ de ez utóbbiak csak egy vagy két küldött által képviselhetik magukat, s eme küldöttek, valamint azon szerzetes praelatusok, kik nem valószínű nullius praelatusok, nem döntő, hanem csak tanácskozmányi szavazattal bírnak.⁷⁾ Végre minden püspök magával vihet tanácskozás végett egy vagy két theologust. Világi egyé-

¹⁾ Concil. Trid. Sessio XXIV. c. 2. de refor.

²⁾ U. o.

³⁾ A tartományi zsinatokat rendszerint az érsek székhelyében szokás tartani.

⁴⁾ c. 25. de accusat. (V. 1.)

⁵⁾ Concil. Trid. I. c.

⁶⁾ c. 10. de his, quae fiunt a Prael. (III. 10.)

⁷⁾ Ben. XIV. de syn. dioec. 3. 9. 8.

nek a jelenlegi fegyelem szerint semmi szín alatt sem vehetnek részt a tartományi zsinaton.¹⁾ — d) Mindazok kik a tartományi zsinatban való részvételre jogosultsággal bírnak: egyszersmind megjelenni is egyszersmind kötelesek.²⁾ A kik akadályozva vannak a megjelenésben: maguk helyett megbízottat küldhetnek, kit a zsinat tetszése szerint döntő vagy csak tanácsadó szavazattal ruházhat fel.³⁾ e) Az elnöki tisztet ugyanaz viszi, ki a zsinatot összehívta. f) A tanácskozás tárgyát hit- és erkölestani ügyek nem képezhetik, hanem csupán a tartománynak egyház fegyelmi ügyei, p. o. a papnővédek felállítására,⁴⁾ a székesegyházi istentisztelet rendezése,⁵⁾ nagyobbsszerű kihágások fölötti ítélet,⁶⁾ a püspökök kisebbsszerű személyes ügyeiben első folyamodású bíraskodás⁷⁾ stb. g) A határozatok hozatalánál szavazat-többség dönt, de az elnöknek ép oly szavazata van, mint bármelyik püspöknek. h) A hozott határozatokat a döntő szavazattal bíró valamennyi zsinati tag aláírni köteles, — azokat sem véve ki, a kik tán az egyik vagy másik határozatot nem helyeslik; ezeknek azonban jogukban áll a felebbezés. i) A határozatokat kihirdetés előtt a *Congregatio super revisione synodorum provincialium*-nak nevezett római bizottsághoz kell küldeni azon czélból, hogy megvizsgáltassanak: nincs-e valami bennök, a mi köztörvényekkel s jelesen a trienti határozatokkal ellenkezik. Néha az érsek különös kérelme folytán a tartományi zsinat határozatai az apostoli sz. szék részéről is megerősítést nyernek. j) A *Congregatio sup. r. conciliorum pr.* által megvizsgált és kifogástalanoknak talált, vagy esetleg kijavított, avagy pedig a pápa által megerősített határozatokat úgy a metropolita, mint a suffragan püspökök kötelesek megyei zsinataikon kihirdetni. A kihirdetett határozatok érvénye csupán az illető tartományra terjed. A határozatok értelmezésének joga a következő zsinatig a metropolitát illeti meg; de azoktól való felmentést csupán a pápa adhat.⁸⁾ A következő

¹⁾ A suffraganeussal nem bíró érsekek nem kötelesek tartományi zsinatra megjelenni, de ha valamely érseknek csupán egy suffraganeus püspöke lenne: pápai engedély mellett egy metropolitához csatlakozhatik, s vele fölválta elnökölhet a tartományi zsinaton.

²⁾ Ha valamely püspök ok nélkül nem jelenik meg a tartományi zsinaton: büntetésül püspök-társai a jövő zsinatig nem érintkeznek vele. (c. 9. 10. 14. D. 18.)

³⁾ Ben. XIV. de syn. 3. 12. 6.

⁴⁾ Concilii Trid. Sess. XXIII. c. 18. de refor.

⁵⁾ U. o. Sess. XXIV. c. 12. de refor.

⁶⁾ c. 25. de accus. (III. 1.)

⁷⁾ Concil. Trid. Sess. XXIV. de ref. c. 5.

⁸⁾ Ben. XIV. de syn. d. 13. 5. 8—3.

tartományi zsinat, az előbbinek határozatait megváltoztathatja, kivéve ha azokat az apostoli sz. szék *in forma speciali* vagyis ilyes záradék mellett: „*motu proprio*“ „*ex certa scientia*“ erősítette meg. Ilyenkor ugyanis a zsinati végzések valóságos pápai törvényekül tekintetnek, melyeket csak a pápa változtathat meg. De ha csak *in forma communi* vagyis ilyes clausulák mellett: „*si iuste, canonice, provide facta sint, si ss. canonibus concilii Trid. decretis et constitutionibus aplicis adversentur*,” — történt a tartományi zsinat határozatainak az apostoli sz. szék részéről való megerősítése: azokat a jövő zsinat szabaton módosíthatja avagy eltörölheti.

265. §. Az egyházmegyei zsinat.

Ben. XIV: de syn. dioec. Mogunt. 1842. — *Philips:* Die Diöcesansynode. Freib. 1849. — *Sattler:* Die Dioecessynoden. Regensb. 1849. — *Amberger:* Der Klerus auf d. Dioec. Synod. Regensb. 1849. — *Schmid:* Die Bisthums-Synode. Regensb. 1850. — *Lonovics:* Egyházi archeol. III. k. LXIII. p. — *Pellét:* Kézikönyv a megyei zsinatokra. Fehérvárott. 1865. — *Holtgreven:* Die Dioecessansynode als Rechtsinstitut. Münster. 1868.

Egyházmegyei zsinat (synodus dioecanus) alatt XIV. Benedek pápa meghatározásakint ¹⁾ oly törvényes gyülekezetet értünk, melyen a püspök az általa egybehítt egyházmegyei áldozárokkal, papokkal s más egyházi személyekkel, kik ilyes gyülekezetre megjelenni tartoznak, — a lelkipásztorkodás körébe vágó ügyek felől tanácskozik. A trienti zsinat rendelete szerint ²⁾ minden megyés püspök habár még nem lenne is fölszentelve, de ha hivatalában az apostoli sz. szék által megerősítettett, köteles volna évenként megyei zsinatot tartani. Különös felhatalmazás alapján a megyei zsinatot a püspöki közhelynök is összehívhatja. Püspöki székküresedés idején pedig az összehívás jogát a káptalani helynök gyakorolja. A nullius praelatusok, ha erre különös kiváltságot nyertek, szintén tarthatnak megyei zsinatot. — A megyei zsinatra a püspök meghívása folytán megjelenni tartoznak: a káptalan tagjai, a püspöki helynök, az alesperesek, plébánosok s azon szerzetes előljárók, kik valamely szerzetesi capitulum joghatósága alatt nem állnak, vagy a kik lelkipásztorkodással foglalkoznak. ³⁾ A megyének többi papjait szintén meghívhatja a püspök a megyei zsinatra; sőt, ha az összes megyebeli

¹⁾ De syn. d. 13. 3. 3.

²⁾ Sess. XXIV. c. 2. de ref.

³⁾ U. o.

papság érdeke forog szőnyegen: a püspök megyéjének valamennyi papját is kötelezheti a megyei zsinatban való részvételre.

A megyei zsinatok mikénti megtartásáról a következőket kell megjegyeznünk: 1. Az összehívása előtt a püspök rendszerint meg látogatja megyéjét, hogy ekként a tanácskozássra anyagot gyűjthes sen. 2. Szokásban van a megyei zsinat kezdetén némely zsinati hi vatalnokokat választani; minők a *procurator synodi*, ki a zsinati ta gok kívánságait adja elő; *promotor*, ki az egyes tagok számára a helyet kijelöli; *secretarius*, *notarius* stb. 3. A püspök a megyei zsi naton nem csupán elnököl, hanem kizárólagosan őt illeti meg a tör vényhozás joga; az ő szava és akarata dönt: a többi jelenlevők pedig csak tanácsadói szavazattal bírnak; s ép ezért a megyei zsinatok határozatai rendszerint szavazás nélkül alkottatnak. 4. A megyei zsi nat teendői közé tartozik: a tartományi zsinat határozásainak kihir detése és végrehajtása, a megyei isteni tisztelet rendezése, megyei határozatok alkotása, a zsinati vizsgálók és bírák megválasztása. 5. A hozott határozatokat megerősítés végett sem az apostoli sz. székhez sem a metropolitához áttenni nem szükséges. 6. A megyei zsinatokkal egy idejűleg a megyei papság sz. gyakorlatokat is szokott tartani; s a zsinat tartama alatt az egész egyházmegyében szentségimádás rendeztetik.

HARMADIK SZAKASZ.

Az egyházi bíráskodás vagyis törvénykezés.

266. § Átnézet.

Egyházi bíráskodás vagyis törvénykezés alatt értjük az egyházi vitás és bűnvádi ügyekneknek, az illetékes bíróság előtt végbe menő törvényes elintézését.

Az egyházi bíráskodást kellőleg megismerttetendők az alábbiak ban: a) szólni fogunk az egyházi bíróságról; b) tüzetesen kifejtjük úgy az egyházi vitás, mint egyházi bűnügyek törvényes elintézésének szabályait.

I. Az egyházi bíróság.

267. §. A rendes, helyettes és választott egyházi bi r ó s á g.

Egyházi bírónak (*judex ecclesiasticus*) nevezzük azon egyént, ki az egyházi törvénykezés köréhez tartozó peres ügyek tárgyalá

sára és elintézésére, valamint a bűnvádi ügyek megvizsgálására és megfenyítésére törvényes hatalommal bír. Az egyházi bírák három-félék lehetnek u. m. rendesek, megbízottak és választottak.

A *rendes bíró* (judex ordinarius) hivatalos állásánál fogva állandóan és saját nevében gyakorolhatja a bíraskodási jogát, s ugyanazt másra is átruházhatja. Rendes bíraskodási joggal bírnak: a római pápa az összes egyházban; az érsekek, püspökök, és püspöki joghatósággal felruházott praelatusok, a szerzetes rendek főnökei és káptalani helynökök: saját joghatósági területükön.

A *megbízott vagy helyettes bíró* (judex delegatus) nem saját nevében, hanem a rendes bírótól nyert felhatalmazás folytán, csak bizonyos időre, s meghatározott esetekre nézve végzi a bírói tisztelet.

A megbízott bírák rendelkezéséről s hatásköréről a következőket kell tudnunk: a) Minden rendes bírónak jogában áll maga helyett egy, vagy ha a szükség úgy hozza magával, több bírót is választani. (C. 2. de offic. Vicarii in VI-to. I. 13. — c. 7. de offic. Jud. ord. in VI-to. I. 14.) Némely esetekben pedig maga a törvény rendeli ki a megbízott bírót. b) Megbízott bírónak csak az egyházi rendhez tartozó, s legalább is 20 éves egyének választhatók. (c. 41. de offic. jud. del. I. 29.) De rendkívüli esetekben, a pápa világi egyéneket is nevezhet ki megbízott bírákká. Rendszerint azonban 3 szentsége ily hivatalra csak egyházi méltóságban levő egyéneket (székesegyházi kanonokok), (c. 11. de rescript. in VI-to. I. 3.) a házassági ügyekben pedig csak püspököket vagy zsinati bírákat szokott kijelölni. (Const. Ben. XIV. „*Dei miseratione*“ 1741.) c) A megbízott bírák hatásköre a megbízó akaratától függ, s rendszerint a megbízási okmányban tüzetesen körvonalaztatik. A megbízónak jogában áll ugyan nem csupán egyes esetekre, hanem bizonyos nemű ügyek minden eseteire nézve is (ad universalitatem causarum) megbízást adni; de a megbízó, pápai engedély nélkül teljes bírói hatalmát másra át nem ruházhatja, mert ez nem egyszerű megbízás, hanem a bírói hatalomról való lemondás volna. d) Ha egyszerre több delegált bíró választatik, s a delegálás egyszerűen, vagy eme clausula mellett: „*ut omnes judicent*“ történt: mindannyi megbízottnak együttesen kell bíraskodnia; (c. 16. 22. de off. es pot. jud. deleg. I. 29.) ha pedig a megbízásban ilyenmű clausulák fordulnak elő: „*omnes, duo, vel unus judicentis*“, nem szükséges mindannyioknak bíraskodni, hanem a mely bírák előbb fognak a bíraskodáshoz: a többiek mellőztével is intézhetik az eléjük hozott ügyeket. (c. 21. U. o.) Ha két delegált bíró ellenkező ítéletet hoz: az ügyet a megbízó dönti el. (c. 26. de sent. II. 27.) e) A pápa által delegált bíráknak jogukban áll megbízatásukat másokra is átruházni (subdelegare); kivéve ha a pápa egyenesen kiköté, hogy a delegált bíró személyesen működjék; egyéb delegált bírák csak két esetben subdelegálhatnak, ha t. i. megbízatásuk nem csupán egyes esetekre, hanem bizonyos nemű ügyeknek minden esetére szól; vagy ha a megbízó őket a subdelegálás jogával is felruházta. (C. 62. de appell. II. 28.) f) A főlebbezés a delegált bíró ítéletétől a megbízóhoz; a subdelegált bírótól pedig, ha a delegatus bíró az ügyet csak részletesen subdelegálta: a delegatushoz, (c. 1. de off. et potest. jud. del. I. 29.) ha pedig az ügy teljesen subdelegálva lett: a subdelegátustól is a rendes bíróhoz történik. (c. 27. §. 2. U. o.) g) A megbízott bírónak

biráskodási joga megszűnik: α) A megbízásnak, a megbízó részéről történt nyílt vagy hallgatag visszavonása által. Hallgatag visszavonásnak tekintetik egy másik delegatusnak megválasztása, vagy azon körülmény, hogy a megbízó önmaga végzi a biráskodást. (c. 56. de appel. II. 28.) A delegátus a subdelegátustól a biráskodási jogot vissza nem vonhatja, kivéve ha a subdelegálás csak valamely ügy részletes elintézésére szorítkozik, vagy ha a visszavonás jogát a delegatus egyenesen fentartotta magának; vagy végre ha a subdelegált ügy tárgyalása még nincs megkezdve (re adhuc integra), vagyis ha a felek még nem lettek megidézve. (c. 37. de off. jud. del. I. 29.) β) A delegatus hatalma megszűnik akkor is, ha a reá bízott ügyet már befejezte vagyis ítéletet hozott, s azt végre is hajtotta. (c. 9. U. o. γ) Továbbá a delegátus bírói joghatóság elenyészik a delegatusnak halála által, ha az ügy még nem vétetett tárgyalás alá, (c. 30. U. o.) s a delegáció nincs az illető hivatalához kötve. δ) Végre a megbízó halála következtében, kivéve, ha már a per folyamatba tétetett. (c. 19. U. o.)

Választott bírónak (arbiter) neveztetik azon személy, a ki ugyan sem a rendes, sem a megbízott bíró joghatóságával nem bír, de a kit a perlekedő felek vagy a törvény rendelete folytán, vagy pedig kölcsönös megegyezés következtében, peres ügyüknek elintézésével megbíznak. Az első esetben a választott bíró „*arbiter juris vel necessarius*“; ¹⁾ az utóbbiban „*arbiter voluntaris*“ -nak neveztetik.

A választott bírák megválasztására és biráskodási hatalmára nézve a következőket kell tudnunk: a) Választott bíró kijelölésére csak azon perlekedő felek jogosítvák, kik a vitás ügyekre nézve teljes rendelkezési szabadsággal bírnak. (c. 7. de transact. I. 36. c. 5. de arbitr. I. 43.) Tehát a kiskorúak gyámjaik; a megbízottak a megbízó beleegyezése nélkül; az egyházi személyek hivatalukat, vagy javadalmi igényeiket illetőleg: a püspök jóváhagyása nélkül, választott bíró által nem döntethetik el peres ügyeiket. b) Oly vitás ügyeket, melyekre nézve a perlekedő felek egyáltalán nem rendelkezhetnek, p. o. a házassági, (c. 9. de rest. in integr. I. 41. Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 20 de ref.) rend kiváltsági és bűnvádi ügyeket, — választott bíróság elé vinni nem szabad. c) Választott bíró bárki lehet, ha ezen hivatal viselésére képességgel bír, vagy ha a törvény által a választott bírói hivatal viselésétől le nem tiltatik. És pedig e hivatal viselésétől letiltatnak: α) az excommunicáltak; β) a kik a kérdéses ügyben már előbb mint rendes vagy megbízott bírák működtek, (c. 2. §. 19. C. 3. q. 7.) γ) a nők, kik csak kivételesen vagy helyi szokás folytán lehetnek választott bírák; (c. 4. de arbitr. I. 43.) δ) a világiak, — ha pusztán egyházi ügyek elintézéséről van szó, kik is ily esetben csak az egyházi előjáróság engedélyével végezhetik a választott bíró tisztét. (c. 8. 9. de arbitr. I. 43.) d) A választott bírói hivatal, — ha a felek kölcsönös megegyezése folytán történt a kijelölés, — senki sem köteles elfogadni; de ha a törvény rendelete folytán történt a kijelölés: a kijelölt személyek a hivatal elvállalására reá is szoríthatók. (c. 61. de appel. II. 28.) A ki a választott bírói hivatalt elfogadta: köteles annak meg is fe-

¹⁾ P. o. a gyanús bírónál, a gyanú helyes voltának megvizsgálására, választott bírák jelölendők (c. 39. de off. jud. del. I. 29.); vagy ha a püspök saját megjéjéhez tartozó pappal perlekedik: az ügy elintézése mindkettőjük által választandó bíróra bízatik (c. 46. C. XI. q. 1.)

lelni, s fontos okok nélkül hivataláról le nem mondhat; de a felek beleegyeztével maga helyett helyettesít rendelhet. e) A választott bírák szám szerint többen is lehetnek, s ily esetben legtanácsosabb páratlan számmal választani őket, hogy szavazás esetén biztosan kitűnjék, melyik részen van a többség. Ha pedig páros számmal lévén a választott bírák, szavazat egyenlőség állna be: a felek vagy elállhatnak a választó bíróságtól, vagy egy *superarbitert* választhatnak, hogy annak szavazata döntse el az ügyet. (1. 13. de arbitr. I. 43.) f) A mi illeti a választott bírák hatáskörét: ha a bírák a törvény értelmében jelöltettek ki, — a törvény határozza meg azoknak hatáskörét is; de ha a felek kölcsönös megegyezése folytán tötént a választás: a felek megegyezésétől, s a bírákkal való szerződéstől függ, hogy mennyire terjedhet a bírák hatalma. g) A választott bírák által hozott ítélet *arbitriumnak* vagy *laudumnak* nevezetik, mely csak akkor érvényes, ha a bírák hatalmi körének határai közt hozott, és kézzelfogható igazságtalanságot, vagy olyasmit, mi az egyház java ellenére van, nem tartalmaz. (c. 3. U. o.) h) Az érvényesen hozott arbitrium a felekre nézve kötelező erővel bír; s ezért ha valamelyik fél nem tartja meg arbitriumot: az előleges szerződés értelmében büntetéssel sújthatatik. (c. 9. U. o.) s a a felebbezés csak akkor engedtetik meg, ha a felek nem kölcsönös megegyezés, hanem a törvény rendelete folytán választották a bírákat. (c. 33. C. II. q. 6.) Noha azonban az arbitrium a felekre nézve kötelező erővel bír: annak végrehajtása nem a választott, hanem a rendes bírósághoz tartozik. i) A választott bíróság törvényhatósága megszűnik: α) az egyik vagy másik választott bíró halálával; ha csak eleve ki nem kötötték, hogy ezen esetben az életben maradt bíró, vagy bírák is ítéelhetnek (c. 2. h. t. in VI-to. I. 22.); β) az egyik peres fél halálával, ha csak szerződésszerűleg meg nem határozott, hogy az örökösök is kötelesek a választott bíróság mellett megmaradni (c. 42. de off. et pot. jud. deleg. I. 29.); γ) ha a peres felek az ítélet előtt közös megegyezés folytán a választott bíróságra vonatkozó szerződéstől elállnak. De egyoldalulag tilos a szerződéstől elállni, s ép azért az egyik fél a másik akarata ellenére, a választott bíróság elé hozott ügyet a rendes bírósághoz át nem teheti. Ezenkívül megszűnik a választott bíróság hatalma; δ) a kikötött idő elmúltával és végre; ε) a hozott ítélet kihirdetése által.

268. §. A magyarországi szent székek.

Magyarországban a rendes joghatósággal bíró főpásztorok vagyis érsekek, püspökök, a pannonhalmi főapát és püspöki székesüresedés idején a káptalani helynökök, — legtöbbszörre nem személyesen, hanem bírói testület által, mely *sz. széknak* (Consistorium) nevezetik — gyakorolják a bíráskodás jogát. A sz. széknak rendes elnöke maga a megyés püspök; helyettes elnöke pedig vagy a püspöki helynök, vagy egy más egyházi személy, ki *általános ügyhatalmat* (Generalis causarum auditor) hivatik. A sz. székeknek tagjai pedig, kik *ülőköknak* (assessores) neveztetnek, részint a székeskáptalanhoz tartozó kanonokok, részint pedig más, a püspök által kinevezett egyházi személyek. Az ülnökök, ha maga a püspök elnököl: csak tanácsadó; ha pedig a helyettes elnök van jelen: döntő szavazattal bírnak. Mielőtt a sz. széki ülnökök működésüket megkezdénék, az

első rendes ülésnél, melyben részt vesznek esküt kell tenniük. — Ezen kívül a szent székhöz tartoznak más bírósági segéd személyek is kiknek a canoni perrendtartás szabályai szerint minden rendes bíróságnál meg kell lenniük. Ezen személyekről (jegyző, ügyész és házasság és szerzetes fogalom védője, szegények ügyvédje, orvos, sebész) alább lészen szó.

Hazánkban a sz. székek biráskodási jogát a polgári törvények is elismerik. (l. 270. §.)

II. Az egyházi vitás és bünvádi ügyek elintézése.

269. §. A z egyházi bírák joghatóság alá tartozó ügyekről általában.

Valamint a polgári, úgy az egyházi bírák is kétféle u. m. *vitás és bün vádi ügyek* felett ítélnék. — A vitás ügyek tárgyát rendszerint kétes jogok, kétes érvényű tények, cselekmények avagy állítólagos sérelmek képezik. — A bünvádi ügyek pedig valamely törvényellenes cselekmények körül forognak. — A vitás ügyek feletti ítéleteknek czélja: eloszlatni a jogi vagy ténybeli kétségeket s megorvosolni a valódiaknak talált sérelmeket. — A bünvádi ügyekben való biráskodásnak pedig feladata kideríteni és megtorolni a törvényellenes cselekményeket. — E kettős czél alapjain az egyházi törvénykezés is kezdettől fogva kettős irányban fejlődött ki. Egyrészt ugyanis bizonyos elvek és szabályok alkottattak, melynek szerint a vitás ügyeknek tárgyalása és elintézése végbe ment. E szabályok össze közönségesen *canoni perrendtartásnak* neveztetik. Másrészt pedig az egyházi büntények sikeres kiderítésére és méltóképeni megfenyítésre vonatkozólag különleges birói eljárás állapittatott meg, mely ismét *egyházi bünfenyítő eljárásnak* mondatik. — Tehát az egyházi vitás és bünvádi ügyek elintézéséről szóló ismereteket legczélszerűbb leendő két külön czikkbe foglalnunk. Az első czikkben a *canoni perrendtartást*, a másodikban pedig az *egyházi bünfenyítő eljárást* fogjuk előadni.

ELSŐ CZIKK.

A canoni perrendtartás.

Altessera: De jurisdictione ecclesiastica. Paris. 1705. — *Fr. Florens*: Tractatus de jurisdict. eccl. ad Grat. Caus. XI. q. 1. (opp. II. p. 1. s q. — *Herbenstein*: Historia jurisdict. eccl. ex legibus utriusque codicis illustrata. Lips. 1773. — *Schilling*: De origine juris d. eccl. in causis civilibus. Lips. 1832. — *Junk*: De origini-

bus et progressu eppalis iudicii in causis civilibus laicorum usque ad Justinianum. Berolini. 1832. — *Turk*: De jurisdictionis civil. per medium aevum cum eccl. conjunctae origine. Monast. 1832. — *Dove*: De jurisd. eccl. apud Germanos Gallosque progressu. Berol. 1855. — *Molitor*: Über canonisches Gerichtsverfahren gegen Cleriker. Mainz. 1856. — *Fessler*: Der canonische Process nach seinen Grundlagen stb. Wien. 1860. — *München*: Das canon. Gerichtsverfahren. Köln. 1865. — Magyar szerzők: *Khlosz*: Praxis proc. fori spir. in Hung. Tyrnav. 1709 et Budaë. 1794. — *Nedeczky*: Praxis proc. fori spir. Tyrn. 1751. — *Szerday*: Tripartita paxis jud. sacr. in Ung. et Transylv. Csik-Somlyó 1760. — *Gozony*: Egyházi törvénykezés. Pest. 1841. — Az összes magyar törvénykezés mellett a sz. székeket is figyelemre méltató legújabb munka *Ökröss Bálint*: magyar törvénykezési eljárás. Pest, 2-ik kiadás 1866—67. — Némi-
leg ide tartozik: *Tokody Ödön*: Egyházi ügyekre vonatkozó magyar országos törvények, királyi és kormányrendeletek tára. Temesvár. 1882.

A) Általános tudnivalók.

270. §. Mily vitás ügyek tartoznak az egyházi bírák joghatósága alá?

A kereszténység első századaiban a ker. hivek sz. Pál apostolnak intelmét¹⁾ követve: bárminő, tehát még polgári vitás ügyeket is, elintézés végett az egyházi bíróság elé vitték. A későbbi századokban pedig a római császárok, s más ker. nemzetek fejedelmei megengedték, hogy a papságnak mindennemű személyes ügyei, s ezenkívül számos, külömben a polgári hatóság köréhez tartozó ügyek,²⁾ az egyházi bíróság előtt tárgyalassanak és döntsessenek el. Azonban már a XIV. századtól kezdve az egyes országok polgári hatóságai lassankint szűkebb térre szoríták az egyháznak törvénykezési jogát, és saját körükbe vonták vissza ama polgári ügyeket, melyek fölött

¹⁾ I. Corinth. VI. 1. és köv.

²⁾ N. Konstantin császár megengedte, hogy a püspökök bárminemű vitás polgári ügyben, melyet vagy mind a két fél, vagy csupán az egyik az egyházi előljáróság által akart elintéztetni, — bíraskodhassanak. A püspökök az ily ügyek elintézésénél nem voltak kötelesek a polgári törvények értelmében eljárni, hanem csak az igazság elveit követve, pusztán mint választott bírák működtek (arbitri); mindazáltal ítéleteik azonnal törvény erőre emelkedtek. A későbbi császárok (Arcadius, Honorius) azonban csak azon esetre engedték meg a püspököknek a bíraskodást, ha mind a két perlekedő fél beleegyezett, hogy a püspök ítéljen ügyükben. A IV. és V. században pedig általánossá vált azon elv, hogy a papoknak bárminő személyes ügyei az egyházi bíróság előtt tárgyalandók. A franco-german birodalomban pedig a püspökök: az árvák, özvegyek s a polgári hatóság által elintézetlenül hagyott ügyekben; továbbá minden oly vitás dolgokra nézve bíraskodási joggal bírtak, melyek a tisztán egyházi ügyekkel kapcsolatban állnak p. o. a születés törvényessége, a tized, a végrendeletek, a temetkezési ügyek, s az esküvel megerősített szerződések.

előbb az egyházi bíróság ítélte. A legujabb időkben pedig majd minden államban megszüntettetett az egyháznak a tisztán polgári ügyekre vonatkozó törvénykezési joga, s egyedül csak a tisztán egyházi ügyek elintézése körüli jog hagyatott fenn számára; sőt sok helyütt az állam az egyháznak még eme jogát is korlátozni óhajtja. Tehát napjainkban az egyháznak, a peres ügyekre vonatkozó törvénykezési joga nem minden országban egyenlő. — A mi Magyarországot illeti: nálunk szintugy, mint másutt hosszú ideig terjedelmes törvénykezési joggal bírt az egyház, mert nem csupán a tisztán egyházi ügyek tartoztak illetékességéhez, hanem azon kívül csekély kivétellel a papságnak mindennemű személyes ügyei, továbbá az eljegyzéssel és házassággal kapcsolatos polgári ügyek p. o. a nászhozomány, a hamis esküteny álladékanak megállapítása, a végrendeletek külkellékeinek megítélése, — szintén az egyházi törvényszékek előtt tárgyalattak. Jelenleg azonban a magyar egyház törvénykezési jogköre sokkal szűkebb; a mennyiben t. i. az imént előszámlált polgári ügyeket illető joghatósága megszüntettetett, s hatásköre kizárólag a tisztán egyházi ügyek elintézésére szorítottatott. E szerint tehát a magyar egyházi bíróság törvénykezési joga alá csak a következő ügyek tartoznak: a hitbeli dolgok, a szentségek, az istenítisztelet és az egyházi szolgálattal járó jogok és kötelezettségek, s a házasság körüli ügyek, kivéve azoknak polgári eredményét. Mindezekre nézve szabadon rendelkezhetik a magyar egyház, de mint az 1868-ik évi 54. tczikk 44-ik §-ából kitűnik: az állam csakis a tisztán kath. és vegyes házassági perekben hozott egyház bírósági ítéleteket, a mennyiben azok a házassági kötelék érvényességét, s akár az ideiglenes elválást, akár a végképeni felbontást tárgyazzák, — tartja illetékeseknek, s a polgári törvényszék előtt is kötelező erejűnek; ellenben az egyházi bíróságoknak más egyházi ügyekre vonatkozó ítéletét az állam érvényesnek nem ismeri.

271. §. A vitás egyházi ügyekre vonatkozó canon perrendtartás történeti kifejlődése.

I. A vitás egyházi ügyek elintézése kezdetben egészen egyszerűen történt t. i. a megyebeli hivekre nézve bírói hatalmat a püspök gyakorolt, ki vagy személyesen vagy pedig a presbyterium hozzájárulásával hozott ítéletet. A legrégibb perrendtartásról az apostoli constitutiókban tétetik említés, melyszerint t. i. a keresztények külön törvénykezési hajlékkal bírtak, hetenkint kitűzött napokon bíráskodtak. A püspök a bírói széken foglalt helyet, mely alkalommal

a presbyterek és diaconusok környezték őt, s a felek a törvénykezés helyén megjelenvén, ők, valamint a tanuk is kihallgattattak. Ezután a presbyterek és diaconusok megkísérlék a békés kiegyenlítést, ha ez nem sikerült: a püspök kimondá az ítéletet.

Azonban már a legrégibb időktől kezdve voltak esetek, midőn a bírói tisztet nem egyes püspökök végezték. Ugyanis a fontosabb vitás ügyeknek elintézése, az apostolok által tartott jeruzsalemi gyűlés mintájára: több püspökök és áldozárok közül alakult gyülekezeten, vagyis zsinaton történt. Ugy szintén ősrégi szokás volt az is, mely szerint az oly peres felek, kik a megyés püspök vagy részleges zsinat által hozott ítéleten megnyugodni nem akartak: a római pápához felebbezték ügyeiket. Az egyház történelemből ismeretes, hogy a legrégibb fegyelmi és hittani ügyek, (a husvét megtartásának ideje, a regnum millenarium, és az eretnekek által kiszolgált keresztség érvénye körüli viták) fölötti ítélet a római sz. szék elé vitetett.

Midőn később az egyháznak hierarchicus formája mindinkább kifejllett, — s az egyes megyékben a rendes joghatósággal bíró archidiaconusok; az egyes tartományokban pedig a metropoliták, patriarchák és primások keletkeztek: a bírói felebbezések hierarchiai fokozat szerint történtek; vagyis az archidiaconus ítéletétől: a püspökhöz; a püspöktől; a metropolitához; a metropolita törvényszékétől a patriarchához, vagy a primáshoz; s ezeknek ítéletétől pedig a pápához intéztetett a felebbezés.¹⁾

A frank birodalomban sajátos fórumot képeztek a *vegyes*, azaz egyháziakból (püspökök és archidiaconusok) és világiakból (megyei grófok) álló bíróságok, melyekben az egyház részéről való bírák, a világiak véleményének kikérése mellett, főleg polgári természetű ügyek felől hoztak ítéletet.²⁾

A középkorban hosszú ideig, többé-kevésbé meg vala bénítva a püspököknek bíráskodási joga, mert a peres feleknek jogukban állott a püspöki ítélőszék mellőztével, — egyenesen a pápa elé vinni ügyeiket; sőt a püspök előtt már folyamatba tett ügyeket, — ítélethozatal előtt is szabad volt a pápai ítélőszékhez áttenni.³⁾ A pápák az ekkép hozzájuk felebbezett ügyek elintézését többnyire az egyes országokban levő követekre bízák; ámde a történet tanuságakint a pápai követek a reájuk bízott ügyek tárgyalásánál szám-

¹⁾ V. ö. c. 66. de appel. (II. 28.); — c. 3. de appel. in VI-to. (II. 15.)

²⁾ Carol. Magni. Capit. a. 803. c. 12.

³⁾ c. 1. de off. legat. (I. 29.); — c. 56. de appel. (II. 28.)

talán visszaéléseket követtek el. Ezek meggátlására, későbbi időben szabálylyá vált, miszerint minden peres ügyet a püspök, — mint első folyamodású bíróság elé kell terjeszteni, s csak miután a püspök ítéletet hozott: szabad az ügyet a római sz. szék elé vinni.¹⁾ — Hogy pedig a pápához felebbezett ügyek elintézése a püspökökben bizalmatlanságot ne gerjesszen: nem a pápai követekre, hanem a tartományi, vagy megyei zsinatokon megválasztott *zsinati bírákra* bízott az említett ügyek újabb megvizsgálása és elbírálása.²⁾ — Végre az újabb időben általános szabálylyá lett, hogy a püspököktől csak a hierarchiai fokozat megtartásával lehet a pápához felebbezni, s azért jelenleg különbség tétetik az *első, második s harmad* vagy *negyed folyamodású bíróságok* közt. A per mindenkor az első folyamodású bíróságnál, azaz a püspök ítélőszéke előtt indítatik meg, s innét a felebbezés a második folyamodású bírósághoz vagyis az érseki ítélőszékhez intéztetik; — honnét ismét, ha az illető országnak primása van, mint 3-ad folyamodású bírósághoz: ehhez; innét pedig, vagy ilyenmő bíróság nem léteben a metropolitától is: a pápához felebbeztetik az ügy. A pápához felebbezett ügyek fölött napjainkban ritkán hoz maga a pápa ítéletet, hanem ezek elintézését vagy az illető megyében létező zsinati bírákra, vagy pedig a hol a megyei és tartományi zsinatok tartása kiment szokásból, s hol e miatt zsinati bírák nem választatnak: külön kirendelt vagy is delegált bírákra bizza.

II. A mi pedig magát a *bírói eljárást* illeti: kezdetben az egyház a római, később pedig a german jog szabványaihoz alkalmazkodott; mivel pedig a régi polgári peres eljárás sok tekintetben hiányos volt: az egyház főképp a XII. századtól kezdve külön szabványokat is alkotott, melyek IX. Gergely ügylevelei első könyvének 23—43. czime alatt, s az egész második könyvben terjedelmében elő adatnak; melyek azonban nem mindenütt egyenlő módon tartatnak meg, hanem az egyes országok szokásai és törvényei szerint különféleképp módosulnak.

Hazánkban már a XV. század óta szigorúan megkivánták a polgári törvények,³⁾ hogy a felebbezések hierarchiai rendben történ-

¹⁾ Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 20. de ref.

²⁾ Concil. Basil. Sess. XXXI. Decret. de causis et appel. — Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 20. és XXV. c. 10. de ref.

³⁾ Az 1471. 19. és 1498: 63. t. czikkok fej és jószág, vagy javadalom vesztéssel sújtják mindazokat, kik peres ügyeiket a rendes bíróság mellőztével egyenesen Rómába vinni merészlik.

jenek; maga a peres eljárás pedig a legujabb időkig nagy részben a canoni perrendtartás szabályai szerint történik. Mig azonban sz. székeink némely polgári természetű ügyekre nézve is joghatóságot gyakoroltak, — azok elintézésénél a polgári törvények értelmében kellett eljárniok. — Az 1868: 54. t. cz. erejével életbe lépett újabb polgári perrendtartás szabványai sz. székeink peres eljárását több tekintetben megváltoztatták. Ugyanis a nevezett törvényezikk némely szakaszai (p. o. a 22. 36. s 40. §§.) a sz. székeknek a házassági ügyekre vonatkozó joghatóságát szűkebb korlátok közé szoríták. Továbbá ama tapasztalat, mely szerint ügyvédek a canoni perrendtartásban csekély jártassággal bírnak; más részt ama körülmény, hogy t. i. az újabb magyar perrendtartás több olyatén általános jogi elveket és részletes szabályokat állít fel, melyekről a canoni perrendtartásban semmiféle intézkedések nem fordulnak elő, vagy a melyek a canoni perrendtartásnak részben derogált szabványainál czélszerűbbnek mutatkoznak: a jelzett tapasztalat és körülmény hazánk némely sz. széket az új polgári perrendtartás egyes szabványainak elfogadására, avagy azokhoz való alkalmazkodásra birta. Mi az alábbiakban, tekintettel az esztergomi főszentszék legujabb eljárására, — jelezni fogjuk mindazon újabb eljárási módokat, melyek az 1868. 54. czikknek megfelelőleg több honi sz. széknél életbe léptek.

B) A birói és perlekedő személyzet.

272. §. A birói illetékesség, a biró elleni gyanú s a birói köteleesség.

A canoni perrendtartás törvényei a bíróban három kelléket n. m. *illetékességet, az érdekeltség gyanujától való mentességet és köteleltségű eljárást* kívánnak.

Illetékes bírónak (judex competens) az mondatik, ki valamely elintézésre váró vitás ügyben a törvény előírásaként egyedül és kizárólag működhetik, de sőt működni is köteles. A birói illetékességet rendszerint az alperesnek *lak- vagy tartózkodási helye*, vagy a perlekedő felek közti szerződés (ha t. i. szabadon választhatnak maguknak bíróságot), vagy ha vagyoni kérdésről van szó: a *vagyon fekvése* határozza meg. Némely kiváltságolt személyek pedig külön birói illetékességgel bírnak. — Végre a biró illetékesség minden egyes esetben, magától a peres ügy természetétől is függ, mert vannak olyatén fontosabb ügyek, melyek felett csupán felsőbb bíróság hozhat ítéletet. — A birói illetékességnek követelményeihez tar-

tozik az 1-ső, 2-od, 3-ad, 4-ed folyamodású bíróságokra vonatkozó szabályok pontos megtartása is. Erre vonatkozólag már fönnebb megemlítettük, hogy a jelenlegi törvények szerint a felebbezéseknél a hierarchiai fokozat pontosan megtartandó. A mi Magyarországot illeti: nálunk a legrégibb időktől fogva a folyó század közepéig azon szokás uralkodott, hogy a suffragan püspöktől, mint első folyamodású bíróságtól az érsekhez, kinek ítélőszéke 2-od folyamodású bíróságot képez; az érsektől a primáshoz, mint 3-ad folyamodású bírósághoz; a primástól pedig soha sem a pápai nuntiushoz, hanem egyenesen a pápához történtek a felebbezések. Az 1857. és 1858-ik évben kiadott pápa brevek azonban egész váratlanul újabb felebbezési módozatot irtak elő. Ugyanis honi püspökeink közül 10 évre pápa delegatusok választattak, azon czélból, hogy az érseki ítélőszékek és a panonhalmi apátnál tárgyalt és elbírált ügyekre nézve 2-od és 3-ad folyamodású bírakkint működjenek.¹⁾ — A 10 év leteltével Rómából újabb határozat nem érkezvén: az esztergomi érsek primási székének a felebbezésre vonatkozó jogát újra igénybe vette; s a magyar püspöki kar egy értekezleten közmegegyezéssel elhatározta, hogy a pápai brevek által megállapított felebbezési módozatnak megújítását szorgalmazni nem fogja, hanem jövőre a brevek kiadása előtt uralkodott szokáshoz fog visszatérni. Tényleg azonban nem valamennyi érseki tartományban lépett élettelbe a régi jogszokás. — Jelenleg ugyanis a magyar korona területén következőkép történnek a felebbezések:

I. Az esztergomi érseki tartományban:

a) Az esztergomi érseki megyében három sz. szék van: első a *nagyszombati érseki sz. szék*, mely első folyamodású bíróság a n. szombati helynökség területén előforduló peres ügyekre nézve. Innét a felebbezés a primáshoz, illetőleg a primási sz. székhez intéztetik. — A második az *esztergomi fő szent szék*, mely ismét első folyamo-

¹⁾ A brevek értelmében következőkép történt a bíraskodás:

I-ső folyamodású bíróság.	II. folyam. bíróság.	III. folyamodású bíróság.
Az esztergomi sz. széktől	a nagyvárad sz. székhez	minden egyes esetben külön kirendelt bíróság.
a kalocsai sz. széktől	a zágrábi sz. székhez	az egri sz. székhez
az egri „ „	az esztergomi „ „	a kalocsai „ „
a zágrábi „ „	a kalocsai „ „	a pécsi „ „
a pannonhalmi „ „	a győri „ „	az eszterg. „ „
az esztergomi } érsekségek	az illető	a római sz. szék által kir. bírósághoz.
zágrábi } suffragán	érseki	az egri sz. székhez
egri } püspökeitől	székhez	a kalocsai sz. székhez.
kalocsai }		a pécsi sz. székhez.

dású bíróság az esztergomi helynökségre nézve. A felebbezés innét is másodfolyamodásulag a primáshoz történik. A harmadik *a primási sz. szék*.¹⁾

b) Az esztergomi érseki tartomány suffragan püspökeinek sz. székétől, mint első folyamodású bíróságtól, a peres ügyek másodfolyamodásban az esztergomi *fő szent székhez*, harmadfolyamodásban a *primási sz. székhez* intéztetnek.

II. A kalocsai érseki tartományban:

a) A kalocsai érseki sz. széktől, mint az érsekség területére első folyamodású bíróságtól, ideiglenes pápai intézkedés folytán, másodfolyamodásban a *csanádi püspöki sz. székhez* megy a felebbezés.

b) A kalocsai érsek suffragan püspökeinek első folyamodású sz. székeitől másodfolyamodásulag *ugyanazon érsek fő sz. székéhez* történnek a felebbvitelek.

c) A harmadik, vagy esetleg negyedik bíróságot esetenként a pápa ő szentsége jelöli ki.

III. Az egri érseki tartományban:

a) Az egri érseki fő sz. széktől, mint első folyamodású bíróságtól, másodfolyamodásban a *primáshoz* menesztetnek az ügyek.

b) Az érsekség suffragan püspökeinek első folyamodású sz. székeitől másod folyamodásban az *egri érseki fő sz. székhez*, harmad folyamodásban pedig a *primáshoz* intéztetnek az ügyek.

IV. A zágrábi érseki tartományban:

a) A zágrábi érseknek első folyamodású fő szent székétől, másod folyamodásulag a *kalocsai érseki fő sz. székhez*, harmadfolyamodásulag pedig a *pécsi püspöki sz. székhez* történik a felebbezés.

b) Az érsek suffraganensainak sz. székeitől másod folyamodásban a *zágrábi érseki fő sz. szék*, harmad folyamodásulag pedig a *kalocsi érseki fő sz. szék* fogadja el a felebbviteleket.

c) Szükség esetén a negyedik folyamodású bíróságot a pápa rendeli ki.

V. A gyulafehérvári gör. kath. érseki tartományban:

a) Az 1854. évi decz. 23-án kelt pápai brevének 10 évi érvénnyel bíró rendelete értelmében a gyulafehérvári gör. kath. érseki fő sz. szék, mint első folyamodású bíróság elé vitt ügyek, másod folyamodásban a *nagyváradi gör. kath. püspökhez*, innét harmad folyamodásulag pedig a *primási sz. szék* elé kerültek. Az említett breve

¹⁾ A primási sz. széknek elnöke maga a primás, ülnökei pedig az általa kinevezett 4—5 esztergomi kanonok.

ugyan a 10 év lejártával nem lett megújítva, de az általa előírt felebbezési rend mai napig megtartatik.

b) Az érseki tartomány suffragan püspökeinek forumától másod folyamodásban a *gyulafehérvári érseki fő szent székhez*, harmad folyamodásban pedig az 1859-iki breve alapján a *primáshoz* mennek a peres ügyek.

A felebbezés a primástól akár másod- akár harmad folyamodásulag ítelt legyen, mindig a pápához intéztetik, illetőleg a primás minden egyes esetben a bécsi nuntius útján pápai delegált bíró kijelölésére szokta ő szentségét felkérni. Ha még ezen pápai delegálttól is helye volna a felebbezésnek: ¹⁾ akkor ő szentsége egy negyedik bírót rendel ki, kinek ítélete azután végleg eldönti az ügyet.

VI. A *pannonhalmi főapáttól*, másod, harmad, vagy szükség esetén negyed folyamodásban is kivétel nélkül mindig Rómába intéztetnek a felebbezések. (V. ö. Szeredy: Egyházjog II. kiad. 866—68. l.)

2. A bíró az *érdekeltség gyanújába* esik, s mint ilyen vissza utasítható (recusari potest): a) ha a felperessel rokonságban, sógor-ságban ²⁾ vagy közelebbi összeköttetésben áll ³⁾; vagy b) ha az alperes iránt kiengesztelhetlen gyűlölséggel viseltetik; ⁴⁾ c) ha ő mint magán személy hasonló peres ügybe van bonyolódva; ⁵⁾ vagy ha a vitás ügyben már előbb mint ügyvéd vagy tanu működött. ⁶⁾ — A bírói visszautasítást rendszerint az alperes eszközli a perbe való bocsátkozás előtt; de ugyanezt megteheti a felperes is a keresztlevél beadása előtt. Ha püspöki helynök ellen tétetik a visszautasítás: az okok elégséges vagy elégtelen volta fölött a püspök; ha pedig a káptalani helynök utasíttatnék vissza: a káptalan hoz ítéletet. Végre ha a visszautasítás magát a püspököt illeti: a visszautasító fél és a visszautasított püspök közös megegyezéssel választott bírakat jelölnek ki, kik azután a visszautasítás okai fölött ítéletet hoznak. ⁷⁾ Ha a visszautasítás okai alaposak: más bíró rendeltetik, s a gyanussá nyilvánított bírónak, a vitás ügyben való minden cselekményei és

¹⁾ Ily eset akkor áll be, ha a primásnak másod folyamodású ítélete harmad folyamodásban pápai delegatus elé került.

²⁾ c. 36. de appel. (II. 29.)

³⁾ c. 17. de off. jud. del. (I. 28.)

⁴⁾ c. 15. C. III. q. 5.

⁵⁾ c. 18. de judiciis (II. 1.)

⁶⁾ c. 36. de appel. (II. 28.)

⁷⁾ c. 61. U. o.

eljárásai semmiek. De ha a visszautasítás okai elégteleneknek találtnak: a bíró tovább folytathatja működését.

3. *A bírónak kötelessége* mindenek előtt figyelembe venni: vajjon az eléje terjesztett ügyre és az alperesszemélyére nézve bir-e illetékes joghatósággal? s ha illetéktelennek találja magát: az ügyet vissza kell utasítania. Ha pedig a bíró saját illetékessége felől nem kételkedhetik: akkor köteles a peres eljárást pontosan megtartani s a feleket is a teendőkre figyelmeztetni; az ügy eldöntését ok nélkül nem halogatni, hanem lehetőleg rövid idő alatt vagy legalább is két év lefolyása alatt ítéletet hozni,¹⁾ s a felektől semmiféle ajándékot el nem fogadni.²⁾

273. §. A fel- és alperes.

A bíróság elé került bármely vitás ügyben két egymással megegyezni nem tudó személy szerepel. Ezek egyike, vagyis az, ki keresetét a bíró elé terjeszti *felperesnek*; a másik személy pedig, a ki ellen a kereset irányul *alperesnek* mondatik.

I. *Felperes* (actor) bár ki lehet, ha a természeti vagy tételes törvények a kereset megindításában őt nem gátolják. Az egyházi törvények értelmében felperesi joggal nem élhetnek: a) A kiközösített egyének, kivéve saját kiközösítetési vagy házassági ügyeiket.³⁾ b) A 14 évet még be nem töltött gyermekek⁴⁾ és a szerzetesek.⁵⁾ Az előbbieket helyett a szülők, gyámok vagy meghatalmazottak; az utóbbiak nevében pedig, az illető szerzetes főnök engedelmével a syndicusok vagyis szerzetesi ügyvédek indíthatják meg a keresetet. De ha a szerzetesi fogadalom érvényéről, valamely szerzetesi java-dalom, vagy kolostor ügyéről vagy szerzetesi főnök vádolásáról van szó,⁶⁾ az illető szerzetesek a felperesi jogot személyesen gyakorolhatják.

¹⁾ Ha a bíró két év lefolyása alatt ítéletet nem hoz: a peres ügy abban a stadiumban, melyben van: egy más bírósághoz áttétetik. (Concil. Tried. Sess. XXIV. c. 20. de ref.) Ha azonban az ügy a bíró hibáján kívül nem lett volna befejezve: annak más bírósághoz való áttétele meg nem engedtetik. (S. C. C. Venerabilis de judice.) Végre a 2-od és 3-ad folyamodású bíróságoktól sem lehet két év eltelte után, máshová áttetni a peres ügyeket. (S. C. C. Nullius 12. Mart. 1602.)

²⁾ c. 66. C. XI. q. 3.

³⁾ c. 5. de except. (II. 25.) — c. 1. de resc. in VI-to. (I. 2.)

⁴⁾ c. 3. de judic. VI-to. (II. 1.)

⁵⁾ c. un. de syndico (I. 39.)

⁶⁾ c. 11. de accus. (V. 1.)

A bíró a kereseti joggal nem bíró felperest csakis az alperes felszólalása után utasíthatja vissza; de a névszerint kiközösített egyéneket a bíró hivatalból is elutasíthatja.¹⁾ — Külömbiséget szokás tenni a *nyilvános* és *magán felperes* közt; az előbbi hivatalból, s mások érdekében, p. o. a sz. széki ügyész; — az utóbbi pedig mint magán személy és saját érdekében indítja meg a pert. — Továbbá megkülönböztetni szokás az *első* és *másodrendű felperest*. Elsőrendűnek az mondatik, ki a pert megkezdi, másodrendűnek pedig, ki a folyamatban levő perbe beavatkozik. Ily beavatkozási joggal a házassági ügyekben: a házasságvédő; a bünyfenyítéki ügyekben: a tisztii ügyész bir.

A felperesnek kötelessége a bíró illetékes voltát, ha azt az alperes megtámadná bebizonyítani; továbbá az általa megindított keresetet érvekkel támogatni, mert ha követelésének jogos voltát bebizonyítani nem tudja: a bíró az alperes ellen emelt panaszt semmisnek nyilvánítja.²⁾

II. *Az alperesre* (Reus, reusconventus, incattus h. e. in causam attractus) vonatkozólag meg kell jegyeznünk: a) hogy az egyházi bíróság illetékessége alá tartozó bármely személy, tehát még a kiközösítették is lehetnek alperesek. b) A házassági pereknél, ha a házassági kötelék érvénye forog szóban és alperes hiányzik (p. o. hol léte nem tudatik): a házasság védő képviseli az alperes személyét. c) Ha az alperes a felperes ellen kifogásokat tesz: állításait bebizonyítani köteles. d) Ha a perlekedő felek jogai kétesek: az ítélet hozatalnál inkább az alperesnek, mintsem a felperesnek kell kedvezni.³⁾

274. §. A bírónak segédkezet nyújtó személyek

A hivatalos teendők végzésében a bírót a következő segéd-személyek támogatják:

1. *A szerzetesi fogadalom és házassági kötelék hivatalos védője* (Defensor professionis religiosae et matrimonii.) Honi sz. székeinknél e két hivatal nem két külön, hanem csak egy és pedig rendszerint papi személyre bízatik, kit vagy a püspök vagy annak jóváhagyása mellett a sz. szék nevez ki. — Már maga a név is jelzi a kérdéses hivatalnok teendőit; ugyanis valahányszor a szék elé a szerzetesi fogadalom vagy a házassági kötelék érvényére vonatkozó ügy kerül: a két rendbeli ügy védnöke hivatalból felhoz minden lehető érveket a szerzetesi fogadalom vagy házassági kötelék érvénye mellett. A

¹⁾ c. 12. de except. (II. 25.)

²⁾ 1. C. VI. q. 5.

³⁾ R. J. 11. in VI-to.

per folyamata alatt minden egyes birói cselekménynél szükségkép jelen van, s ezért az ő távollétében végzett birói cselekmények semmieknek tekintetnek.

Ha az első folyamodású bíróságnál a fogadalom vagy a házasság érvénytelennek ítéltetett: a fogadalom vagy házasság védő hivatalból felebbezni tartozik az ügyet. Ha a második folyamodású bíróság előtt újra semmisnek nyilváníttatnék a fogadalom vagy a házasság: az itteni védő csak akkor köteles felebbezni, ha az ítéletet igazságtalannak hiszi. — A fogadalom és házasság védő nem csak hivatalos működése kezdetén, hanem minden egyes pereknél külön esküt tesz arra, hogy a peres ügyet szóval és írásban lehetőleg védeni fogja.¹⁾

2. *A sz. széki jegyző* (Notarius s. sedis), kinek kötelessége az ülésekről jegyzőkönyvet vezetni, a birói határozatokat írásba foglalni, a periratokat őrizni s az okmányok másolatait hitelesíteni.²⁾ — A jegyző hivatalra rendszerint egyházi férfiú szokott a püspök által szabadon, vagy néhol az ügyhallgató által s az ülnökök beleegyeztével megválasztatni; de a közjogi szabályok szerint e hivatalra világi egyén is alkalmazható lenne. Némely helyeken több sz. széki jegyző is választatik. — Magyarországi szokásnál fogva, sőt néhol a püspök nyílt fölhatalmazása folytán a jegyző értesítő szavazattal (votum informativum) s azon joggal bir, miszerint lakásán a peres felek részéről ügyvédi felhatalmazások történhetnek; sőt ha bizonyos okoknál fogva a nyilvános ülések alkalmával a személyes megjelenés (comparitio,) perfelvétel (levata,) vagy a felebbezés bejelentése végbe nem mehetett: — mindeme cselekmények is érvényesen megtörténhetnek a jegyző lakásán, csak hogy azután a jegyző a következő ülésen köteles a történetekről a sz. széket értesíteni. — A jegyző a bírák asztalánál utolsó helyen ül, hogy a tanácskozmányt annál jobban megérthesse, s mindent pontosan följegyezhesse.

3. *A sz. széki ügyész* (Fiscus. s. sedis.) A canon-törvénytarban ugyan nincsen elrendelve az egyházi ügyesség, mindazáltal, mivel mind az egyházi,³⁾ mind a polgári törvények megkívánják, hogy ne legyen egy és ugyanazon személy felperes és bíró egyszersmind: azért

¹⁾ V. ö. Ben. XIV. Const. „*Dei miseratione*“ 3 non Nov. 1741. „*Nimium licentiam*“ 18. Maj. 1743. és „*Si datam*“ 4. non. Mart. 1748.

²⁾ Ezért a szent széki jegyző a canonokban „*manus publica*“-nak nevezetik (c. 2. de fide instr. II. 22.)

³⁾ c. 1. C. IV. q. 4.

házánkban a sz. székeknél is léteznek ügyészek, kik az oly peres és bűnvádi ügyeket, melyekre nézve magán felperes nem jelentkezik, mint nyilvános felperesek, illetőleg közvádlók a sz. sz. elé terjesztik, és ezen kívül szükség esetén a sz. szék tekintélyét szóval és írásban védelmezik. — A sz. széki ügyész a püspök által neveztetik ki, s eme hivatalra csak a canon-jogban kellő jártassággal bíró egyén képesíthető, s hivatalának teljesítéseért fizetést is húz.

A sz. széki ügyészek önmaguktól is bármely ügyet a sz. szék elé terjeszthetnek; de mivel minden bejelentő esetről nem lehet tudomásuk: azért ha a lelkészek vagy más hiteles személyek által valamely eset fölfedeztetik, p. o. ha az egy mástól önkénytesen elválva élő házassagelekről, vagy valamely érvénytelenül megkötött házasságról értesül a sz. szék: ezen értesítés alapján az ügyészt a kereset megindítására fel szokta szólítani. — Az ügyésznek azon kiváltsága van, hogy a) A per folyamat alatt is változást tehet az általa feltett kereset levélen. b) Az általa vagy pedig más által indított s később a házasság védőjéhez áttett perbe, a per folyamat bármelyik része alatt beavatkozhatik. c) Őt mint nyilvános felperest viszont perbe fogni nem lehet. d) Ha elveszti is a pert: a per költségei megtérítésére őt kötelezni nem lehet. — Az ügyész, ha nem lenne a sz. széknék tagja, nem az ülnökök asztalánál, hanem egy külön asztal mellett ül.

4. *Orvos, sebész, és szülész*, kik a püspöki vagy a sz. szék által kineveztetve a per folyamatában szükségessé vált orvosi, sebészi, vagy szülész vizsgálatot (p. o. a nősztehetetlenség megállapításánál) teljesítik, s a látéletről bizonyítványt állítanak ki. — Minden egyes működés alkalmával eleve megesküsznek, hogy úgy a vizsgálat megejtésénél, mint a bizonyítvány kiállításánál lelkiismeretesen fognak eljárni. — Rendes fizetéssel nincsenek ellátva, hanem esetről esetre díjaztatnak.

5. *Írnokok*, kik a jegyzőnek és ügyésznek segédkezet nyújtanak; s mielőtt működésüket megkezdenék, esküt kell letenniök, melyben megígérik, hogy a sz. szék ügyeit, titkait és intézkedéseit elárulni nem fogják.

275. §. A perlekedő felek segélyére szolgáló személyek.

A peres felek oldala mellett szintén működnek némely segédszemélyek. Ilyenek:

1. *A szegények ügyvéde* (advocatus pauperum), kinek kötelessége a szegénységük miatt ügyvéd fogadásra nem képes félnek, ügyét — minden díj nélkül vinni.¹⁾ A szegények ügyvédét a püspök, vagy

¹⁾ V. ö. c. 1. de off. jud. (1. 32.) és Const. Ben. XIII. in Concil. Rom. 1725.

az ő beleegyeztével a sz. szék s többnyire az egyházi férfiak sorából nevezi ki; s részére a megyei pénztárból bizonyos évi díjat utalványoz. Hivatalának megkezdése előtt eskü által kötelezi magát, hogy a szegények és elnyomottak ügyeit hiven és ingyen fogja vinni. Rendszerint csak azon felek vehetik igénybe a szegények ügyvédének segélyét, kik szegénységi bizonyítványt tudnak felmutatni.

2. *A meghatalmazottak* (plenipotentarii) vagyis a peres felek teljhatalmú képviselői. A feleknek ha az ügy tárgyalásánál személyesen jelen lenni nem akarnak, vagy a személyes jelenlétben gátolva vannak: jogukban áll valakit felhatalmazni, ki őket az ítélszék előtt képviseli, s a peres ügyben helyettük teljhatalmulag intézkedik.

A meghatalmazásnak a peres ügy bírója, vagy az ország rendes bírái előtt, hiteles helyeken, vagy a bírói küldöttek előtt szóval, vagy írásba foglalt felhatalmazvány által kell történnie. A meghatalmazás vagy általános a az egész ügyre vonatkozik, vagy csak az ügy bizonyos részeire szorítkozik. Meghatalmazás bármely peres ügyben — kivéve a házassági ügyeket — adható. — A mit a meghatalmazott hatalmi körén belül tesz: azt a meghatalmazó vissza nem vonhatja, mert a meghatalmazottnak cselekményei olybá tekintetnek, mintha azokat maga a meghatalmazó vitte volna végbe; de ha a meghatalmazott által ne talán elkövetett nyílt és szándékos csalást a meghatalmazó semmisnek nyilváníthatja.

3. *Az ügyvédek* ¹⁾ (procuratores vel advocati.) Valamint a polgári törvényszék előtt, úgy az egyházi ítélszéknél is megengedtetik a feleknek, hogy ügyvéd által képviseltethessék magukat. — A sz. székek előtt ügyvédi hivatalt egyaránt viselhet egyházi férfiú vagy világi egyén, de szükséges, hogy az egyházközösségben legyen, ²⁾ s 25-ik évét betöltötte legyen. ³⁾ A szerzetesek csak főnökeik engedelmével vagy, a kolostor érdekében ügködhetnek. ⁴⁾ Honunkban a világi egyének közül csak az ügyvédi oklevéllel bíró és ügyvédi gyakorlatra jogosított, ⁵⁾ s a peres felek által a püspök vagy helyette-

¹⁾ *Az ügyvédek és meghatalmazottak* közt az a különbség, hogy a meghatalmazottak az illető felet egészen képviselik s ezért annak nevében a meghatalmazás határai közt teljes szabadsággal intézkedhetnek, a nélkül, hogy a meghatalmazó tanácsát vagy beleegyezését ki kellene kérniök; ellenben az ügyvédek úgy tekintetnek, mint a kik csupán helyettesítik az illető felet, s annak utasítása szerint kell eljárniök, és a megbízónak beleegyezése nélkül semmi olyasmit nem szabad tenniök, a mi az ügyre nézve döntő hatással bír, — s innét van, hogy az ügyvédnek cselekményeit az illető fél vissza is vonhatja.

²⁾ c. 7. de probat. (II. 19.)

³⁾ c. 5. §. 2. de procur. in VI-to. (I. 19.)

⁴⁾ c. 2. de postul. (I. 37.)

⁵⁾ A magyar ügyvédi rendtartás (1974: 34. t.-cz.) értelmében ügyvédi gya-

sének jelenlétében, avagy a sz. széki jegyző előtt előszóval vagy írásban fölhatalmazott személyek lehetnek a sz. székeknek ügyvédek. Régente a nem kath. vallású ügyvédek a sz. székek előtt nem működhettek, de a jelenlegi szokás szerint minden megkeresztelt ügyvéd, ha különben nem lenne is kath. vallású: ügyködhetik; de nem keresztények, p. o. zsidó ügyvédek az egyházi elvek értelmében eme hivatalra nem lennének bocsáthatók.¹⁾ A régi cano-

korlatra csupán azok vannak jogosítva, kik bármely ügyvéd kamara által az ügyvédek lajstromába felvételtek.

¹⁾ Annak hosszas fejtegetése, hogy t. i. nem keresztény, tehát zsidó ügyvéd a sz. székek előtt nem működhetik, — úgy szólván teljesen feleslegesnek látszanék, ha az emancipáció megszentése óta (1867: 17. t.-cz.) honunkban is létező zsidó ügyvédek elég szemérmetlenek nem lennének a sz. székek előtti ügyködést maguk részére követelni. Követelésüket főleg az 1874: 34. t.-cz. 1-ső és 38-ik §-ára való hivatkozással ohajtják támogatni. Az előbbi § ugyanis kimondja, hogy az ország bíróságainál, mint ügyvéd mindenki működhetik, ki bármely ügyvédi kamara által az ügyvédek lajstromába felvételtek. Az utóbbi § értelmében pedig az ügyvéd jogosítva van az ország valamennyi bírósága és hatósága előtt feleket képviselni. — Ámde ez a hivatkozás mit sem ér. A sz. székek ugyanis nem polgári, hanem egyházi törvényszékek, s mint ilyeneknek szervezete és bírói eljárása a canonjog s nem a polgári törvények szabványaitól függ. És eddigelé a magyar törvényhozás sz. székeinknek jelzett függetlenségét elismerte és érintetlenül hagyta. Tehát az egyház ősi jogai, s Istentől nyert függetlensége sértetnének meg, ha a polgári törvények alapján a zsidó ügyvédek részére is ügyvitel jog biztosíthatnék. — Különben mi e tárgyról az Új Magyar Sion 1879-ik évi jan. füzetében tüzetesen értekeztünk. — Szabadjon az ott kifejtett nézeteinket e helyütt röviden kivonatolni: Valamely *positiv egyházi törvény alapján* nem lehet a kérdést eldöntenünk: vajjon ügyködhetnek-e a zsidó vallású egyének a sz. székek előtt. Tudjuk ugyanis hogy még csak nem régebben sem ismert a világ zsidó ügyvédek, tehát a canonjog az ily vallású ügyvédekről mélyen hallgat. — E szerint csupán a *méltányosság szempontjából és analogia útján* felelhetünk a vitás kérdésre. — A méltányosság szava legkevésbé sem kedvez a zsidó ügyvédeknek. — A zsidók hazánkban vallásos ügyeiket illetőleg teljes autonómiával rendelkeznek. Az ő vallásos ügyeikben más vallású egyén soha bele nem szólhat. Ha ez így van: akkor a zsidó ügyvéd se avatkozzék a katolikus híveknek kétségkívül vallásos jellegű házassági pereibe. — Az analogia szintén a zsidó ügyvédek ellen szól. A canonjog szabályai szerint csakis kath. vallású egyénnek lehetne a sz. székek előtt ügyködni, s hogy hazánkban az akatholikus ügyvédek is ügyködhetnek, onnét van, mert nálunk csak nem régebben is polgári természetű ügyek is tárgyalattak a sz. székek előtt, s mert a vegyes házassági ügyekben 1868-ig kizárólag a kath. sz. székek ítélték. Tehát volt értelme annak, hogy a nem katolikusok is ügyviteli jogot nyertek; s ma is van értelme miután a vegyes házassági ügyek bár csak részben jelenleg is a kath. consistoriumok előtt tárgyalatnak, s így el lehet nézni, hogy a sz. székek előtt való megjelenésre utalt akatholikus felek kedvéért ugyanott akatholikus ügyvédek is működhesse-
nek. — Mindezen körülmények legkevésbé sem szólnak a zsidó ügyvédek mellett. Ugyan-
is a mióta zsidó ügyvédek léteznek, azóta már polgári természetű ügyek nem kerülhetnek

nok,¹⁾ s a magyar törvények is²⁾ megkivánták, hogy a sz. szék előtt működő ügyvéd eleve esküt tegyen arra, hogy csakis igazságos ügyet fog elvállalni, s működésében igazságosan, s minden csalárdság nélkül fog eljárni; azonban jelenleg ezen eskü mellőztetni szokott. — Ügyvédi felhatalmazást a fel- vagy alperes egyaránt adhat, ha saját ügyének vitelére, illetőleg védelmére jogosítva van.³⁾

sz. székeink elé, s ugyane forumok előtt zsidó polgár akár fel — akár alperesi minőségbe, soha meg nem jelenik. Tehát semmiféle czímet sem találhatunk arra, hogy a sz. sz. székek előtt zsidó vallású ügyvédek is szerepelhessenek. — De mindenektől eltekintve valóságos absurdumnak látszik, hogy a Krisztusban nem hívő zsidó ügyvéd, Krisztus egyházának törvényei szerint képviseljen valakit a sz. szék előtt. Végre ha egyrészt tekintetbe vesszük, hogy a házassági pereknél az ügyvéd legszigorubb lelkiismeretességet köteles tanusítani, másrészt meggondoljuk a siralmas befolyást, melyet a thalmud a zsidó ügyvéd erkölcsiségére gyakorolhat: önkényt azon meggyőződésre jutunk, hogy az egyház saját elveinek, de sőt a ker. moralnak sérelme nélkül a zsidó ügyvédek részére a sz. székek előtt ügyviteli jogot soha nem biztosíthat. — — Biztos tudomásunk van arról, hogy a zsidó ügyvédekre vonatkozó eme nézeteinket a veszprémi sz. szék annyira megszívlelte, hogy egy felmerült esetben a zsidó ügyvédtől a házassági perben való ügyködést egyenesen megtagadta? De mi történt? A zsidó ügyvéd e miatt panaszt emelt a kormánynál, mely azután a zsidó ügyvéd részére hozott kedvező ítéletet. — — Szintén az Új Magyar Sion hasábjain Rajner Lajos is szellőztette a zsidó ügyvédek kérdését. (Az ügyvédi rendtartásról szóló 1875. XXXIV. törvényczikk és sz. székeink. 1880. július és december füzetek). — Rajner e kérdésnek semmi fontosságot sem tulajdonít. Szerinte legcélszerűbben járnak el sz. székeink, ha egyrészt formális engedélyt nem adnak a zsidó ügyvédeknek az ügyködésre, de másrészt el sem tiltják őket az ügyködéstől, s ha a sz. szék előtt megjelent zsidó ügyvédeknek vallását egyszerűen ignorálják. — Ugyanez az esztergomi fő szent széknek praxisa is. De hogy e praxis közhelyesléssel nem találkozik, kitűnik a többi közt Szeredy szavaiból is: „az izraeliták egyenjogosítása bevégzett tény gyanánt fekszik előttünk, melyet a magyar egyháznak ép úgy nem lehet ignorálni, mint nem ignorálta a közeli és távoli multnak sok más fontosabb napi kérdését; azért nem elég, ha egyes sz. székek a zsidó ügyvédet a működéstől nem tiltják el, de csak azért, mert vallását egyszerűen nem veszik tudomásul, hanem, mert ez ügyben határozott intézkedés szükséges, reméljük, hogy sz. székeink ez ügyben egyetemlegesen, illetőleg a püspöki kar útján legközelebb végleges határozattal fogják e nyílt kérdést eldönteni.“ (Egyházjog. II. kiadás 877. l.) Szeredynek szavait, mi azzal toldjuk meg, hogy e nyílt kérdés eldöntése már csak azért is elodázhatlanul szükséges, mert ha még soká tűrjük, hogy zsidó ügyvédek a polgári törvények alapján a sz. szék csarnokaiba betolakodhassanak, — ezzel a *jogfeladás bűnébe esünk*; részben feladjuk sz. székeink autonómiáját, és indirecte mintegy elismerjük, hogy az államnak jogában áll sz. székeink szervezetén változást tenni.

¹⁾ Tit. de jure calum. (II. 7.) és tit. eodem in VI-to (II. 11.)

²⁾ 1564: 27. czikk.

³⁾ Tehát még a kiközösített egyének is, mint alperesnek rendelhetnek maguk helyett ügyvédet (c. 15. de procur. I. 38.)

Noha az ügyvédnek szabadságában áll, de sőt kötelessége is a védelem alá vett ügy sikerének biztosítására minden törvényes módot és eszközt felhasználni, mindazáltal olyas módokat és eszközöket melyek a perre döntő befolyással vannak, csakis megbízójának különleges felhatalmazás mellett vehet igénybe. Jelesen különleges felhatalmazásra van szüksége a peralku vagy perlemondás létesítéséhez, eskü ajánlásához vagy elfogadásához,¹⁾ a megbízó ártalmával járó vallomáshoz²⁾ és viszsonkereset indításához. — Az ügyvéd részére adott felhatalmazás megszűnik: a) Az ő és megbízójának kölcsönös beleegyezésével. b) A megbízás visszavonása által, a mi vagy nyíltan vagy hallgatagon történhetik; hallgatag visszavonás abban áll, ha a megbízó önmaga folytatja a pert. — A teljhatalmú megbízott, ha ügyvéd rendelésére is hatalmat nyert: ettől a felhatalmazást vissza nem vonhatja, hacsak erre is külön megbízást nem kapott. Az ügyvédi visszavonás mindenkor tudtára adandó a bírónak. Végre az ügyvédi hivatal megszűnhetik c) az ügyvédnek alapos okokból származó önkényes lemondása által is.

C) A birói eljárás.

276. §. A peres eljárás némei.

A canoni peres eljárás kétféle lehet u. m. 1. *ünnepélyes* (processus ordinarius, solemnis), midőn t. i. a lényeges birói cselekményeken kívül, más lényegtelen cselekmények és formalitások is megtétnek, s azért az ügy tárgyalása ünnepélyesebb színezettel bír s maga az ügymenet is lassúbb. 2. *Sommás vagyis rövidleges* (pr. summarius), midőn csakis a lényeges birói cselekmények vitetnek végbe, s azért kevesebb ünnepélyességgel s rövidebb úton intéztetik el a per. — Mindkét nemű eljárás rendszerint írásban történik, de a csekélyebb fontosságú ügyek elintézése élőszóval is végbe mehet.

Az alábbiakban a peres eljárást oly formán fogjuk megismertetni, hogy először kellő részletezéssel szólunk az ünnepélyes eljárásról; azután pedig röviden jelezni fogjuk a sommás és ünnepélyes perek közti különbséget, s végre tüzetesen megismertetjük a házassági ügyekre vonatkozó peres eljárást.

¹⁾ c. 4. h. t. in VI-to. (I. 19.)

²⁾ arg. c. 62. de appel. (II. 28.)

a) Az ünnepélyes eljárás.

1. A per megkezdésének előzményei.

277. §. A keresetlevél.

Az első mozzanat, melylyel bárminő per kezdetét veszi: a kereset megindításában, vagyis a felperesnek azon tényében áll, melyszerint az alperes ellen irányult követelményét az illetékes bíró előtt bejelenti, s tőle követelményének törvényes úton való megvizsgálását és érvényesítését kéri. A kereset megindításnak az ünnepélyes eljárásnál mindig írásban vagyis *keresetlevél* (libellus actionalis) benyújtása által kell történnie. A keresetlevél kellékei e latin versben foglaltatnak:

„Quis, quid, coram quo, quo jure petatur et a quo?
Recte compositus quisque libellus habet.“

Vagyis a keresetlevélben a fel- és alperesnek vezeté- és keresztnévét, polgári állását, lakhelyét; ha pedig a felperes nem személyesen, hanem meghatalmazott, vagy pedig ügyvéd által akarja magát képviseltetni, ennek nevét is ki kell tenni s a számára adott felhatalmazást a keresetlevélhez mellékelni. Ugy szintén megnevezendő a bíróság is, melyhez a keresetlevél intéztetik. Továbbá pedig kifejtendő ama tényálladék (species facti, fundamentum agendi) mely a felperest a kereset megindítására birta; megjelölendő azon jogalap (fundamentum juris), melyen a felperes követelménye sarkal, s végre határozottan kifejezendő: minő igénye, minő kívánsága van a felperesnek az alperessel szemben.¹⁾

¹⁾ Az 1868-ik évi polgári perrendtartás a keresetlevél kellékeire nézve a következőket kívánja meg: „*Felperes tartozik keresetében a jogalapot és tényeket, időrend szerint teljesen és világosan előadni egyszersmind minden megkívántató bizonyítékát mellékelni, végül a kereset tárgyát fő- és mellék-kötelezettség, vagy a követelt összeg és járulékaival szabatos kitétellel határozottan és röviden kifejezni. A keresetlevél kellékeihez tartozik továbbá az ügyfelek vezeté- és keresztnévének, polgári állásának és lakhelyének kitétele, s ha felperes mint törvényes képviselő, vagy meghatalmazott más nevében lép fel, vagy az alperes hasonló képviseletben részesül: e körülmények kitüntetése, ugy szintén a képviselt személy vagy tömeg körülírása; végre az eljárás módjának megjelölése.* (64. §.) Minden keresetlevélnek, mely írásban nyújtatik be, kiállapján kitéendők: a) a bíróságnak, melyhez a kereset intéztetik, neve és székhelye; b) a „kereset“ szó s az eljárás módja; c) az ügyfelek nevei az előbbi §. utasításaihoz képest; d) a kereset tárgyának rövid kivonata a főköte-

A *tényálladék* kifejtésénél arra kell ügyelni, hogy egyrészt teljesen és kimerítőleg elmondassék mindaz, mi a kérelem igazságos voltát felderíti, de másrészt mellőztessenek az olyas dolgok, mik a követelménnyel semmi kapcsolatban nincsenek. — Bizonyítékok felhozása a canoni szabályok szerint nem szükséges, de azért megengedhető, főképp oly esetekben, ha attól lehet tartani, hogy később a bizonyítékokat használni nem lehet (*probatio ad perpetuam rei memoriam*). A magyar polgári perrendtartás 64. §-a szerint a keresetlevélhez a bizonyítékok mindig melléklendők. — A *jogalap* kijelölésénél pedig fő figyelem arra fordítandó, hogy ezen alap helyes legyen; vagyis hogy a törvénynek ama rendelete, melynek folytán a felperes követelményével előáll, a kérdéses ügyre valósággal alkalmazható legyen, — mert ha a felperes helytelen jogalappal áll elő: a bírónak jogában áll őt keresetétől egyszerűen elűzni, (c. 3. de sent. in VI-to II. 14.) vagy mint honunkban mondani szokás: *leszállítani* (*condescendere*). Tanácsos ugyan névszerint is idézni ama törvényt, mely jogalapul szolgál, — de ez elkerülhetetlenül nem szükséges; sőt ha a tényálladék oly híven van kifejtve, hogy abból a kérelemnek jogos volta kitűnik: még a jogalapot sem kell szükségkép megjelölni, miután azt a bírónak a tényálladék ismerete folytán ugy is tudnia kell. (c. 6. de iudiciis. II. 1.) — A *kérelemre* nézve pedig megjegyzendő, hogy a felperesnek többet nem szabad kérnie, mint a mennyire jogosítva van; — a ki többet kér (*plus petitio*), mint kérnie lehet (c. un. de plus petitionibus. II. 11.); — vagy a ki kérelmének egy részét illetéktelen helyen, s nem kellő időben s módon adja elő, — kérelmétől egyszerűen elűttetik, vagy követelésétől *leszállítatik*. — De jogos alapon, — ugyanazon egy keresetlevélben többrendbeli követelménnyel is előállhat a felperes, — s ez *keresethalmaznak* (*cumulatio actionis*) neveztetik (c. 2. 3. 5. 6. de causa posses. II. 12.); s csak akkor engedtetik meg, ha: a) a bíró valamennyi keresetre nézve illetékességgel bír; b) ha a perfolyam megzavarása nélkül a többrendbeli kereset egyszerre tárgyalható. Egyébiránt a keresethalmaz kétféle lehet, u. m. *alanyi*, ha t. i. egy felperesnek több alperes ellen; vagy több felperesnek egy alperes ellen; vagy végre ha több felperesnek több alperes ellen van kereseti igénye; — vagy pedig *tárgyi*, ha ugyanazon jogalaphól többrendbeli kereseti igényt támad. A keresetlevél a sz. szék elnökének adandó által — s ha egyszer annak kezébe került, valamit hozzáadni vagy rajta változtatni, csak a per elvállalása előtt lehet. Azért hiába tétetik a kereset levélbe oly záradék, hogy a felperes fentartja magának azon jogot, hogy benyújtványain később változást tegessen, vagy valamit hozzáadhasson; mert a bíró ily záradéokra semmi tekintettel sincs.

Magyarország némely sz. székeinél a polgári perrendtartás előírásakint a keresetlevél két példányban (egyik a bíróság, másik az alperes részére) nyújtatik be, s ezen kívül a keresetlevélhez felzet is melléklendő. (A felzet kellékeiről lásd a polgári perrendtartásnak 625. lap 1-ső jegyzetben idézett 65. §-át.)

A sz. székhez intézett keresetlevelek, valamint egyéb beadványok hazánkban az 1868: 23. t. cz. 19. §-a értelmében ép úgy bélyegkötelesek, mint a többi törvényszékekhez benyújtott iratok. És pedig: 1. Minden beadvány, akár 1-ső, akár 2-od példány legyen, ivenkint 50 kros; a felzetek és mellékletek ivenkint 15 kros bélyeggel látandók el. A harmad példány mellékletei bélyegmentesek. 2. A felebbezés 1-ső ívére 10 frtos; minden további ívre 50 kros bélyeg ragasztandó. Két egyenlő

lezettség, vagy követelt összeg szabatos kitételével; e) a képviselő ügyvéd neve és lakhelye. (65. §.)

ítélet elleni felebbezésnél az első iv 20 frtnyi bélyeggel látandó el. 3. A semmiségi panaszok 1-ső ive 2 frtos; a többi iv pedig, valamint a másod példány minden ive 50 kros bélyeggel látandó el.

278. §. Az idézés.

A sz. szék elnöke a kézhez vett keresetlevelet a legközelebbi ülésen felolvastván, az ülnökökkel egyetértve elrendeli az alperesnek megidéztetését; de sürgős esetben, ha ülés azonnal nem tartható: az elnök önmaga is idézhet, csakhogy azután erről a legközelebbi ülésen jelentést tenni köteles.

Idézésnek (citatio) azon birói cselekmény neveztetik, melyszerint az alperes felszólítatik, hogy az ellene megindított ügynek törvényes elintéztetése végett, bizonyos meghatározott időben a sz. szék előtt megjelenjen.

Az idézés kétféleképp történhetik u. m.

1. *Élőszóval*; ha t. i. az alperest a sz. szék utasítása folytán vagy a jegyző, vagy pedig a fölesketett irnok szólítja föl a törvény-szék előtt leendő megjelenésre.

2. *Írásban*, ha az alperes *idéző parancs* vagyis a sz. szék pecsétjével, az elnök és jegyző aláírásával ellátott hivatalos irat által szólítatik föl a sz. szék előtt való megjelenésre.

Magyarországban rendszerint írásban történik a megidézés. Az idéző parancs kétféleképp szokott szerkesztetni, u. m. *kisebb alakban*, (mandatum citatorium simplex), ha t. i. nem tétetik ki az idézés oka (vagy mint Magyarorszáiban szokás, csak igen röviden érintetik); vagy *nagyobb bejelentő alakban* (m. c. majus, seu insinuationale), ha tüzetesen kijelentetik: mely oknál fogva, s minő ügyben idéztetik az alperes a sz. szék elé. Magyarorszáiban a nagyobb alakú idéző parancshoz másolatban a keresetlevél is mellékeltetik. — Megkülömböztetni szokás a *főleges és folytatólágos* idéző parancsot, (m. c. primaevum vel fundamentale et continuatorium) a szerint, a mint az alperes első ízben idéztetik meg; vagy pedig ha valamely okból a permenet egy időre be lett szüntetve s a már egyszer megidézett alperes a per folytatása végett ujolag megidéztetik. — Az idéző parancsban néha bizonyos záradékok is előfordulnak, ugyanis sürgős esetekben kijelenti az idéző biró, hogy az alperes kötelességének tartsa az ítélszék előtt mulhatatlanul megjelenni s az egyszeri idézést olybá tekintse, mintha háromszor történt volna (m. peremptorio-citatorium); vagy pedig az idéző parancsban az alperes az ügy eldöntéseig valamely cselekménytől letiltatik (mandatum inhibitorio-citatorium) p. o. ha a házaselek valamely titkos akadály miatt tiltatnak az együtt lakástól; vagy végre az idéző parancsban néha az alperes valamely cselekmény végrehajtására felszólítatik (mandatum praemonitorio-citatorium). — Napjainkban az idézés hazánk legtöbb szentszékénél a polgári perrendtartás 115. §-ának megfelelőleg akképp történik, hogy a keresetlevélre hivatalból reáveztetetik az idéző végzés, mely az alperesnek a másodlaton, a felperesnek pedig a felzeten kézbesítettik.

Az idéző parancs érvényéhez megkívántatik: a) Hogy abban

világosan ki legyen téve az idéző birónak vagy a törvényszéknek, ugyszintén a fel- és alperesnek neve. b) Határozottan kijelöltessék a hely, hol a megidézettnek meg kell jelennie. Eme helynek pedig tisztességesnek, biztosnak, s a bíró joghatósága alá tartozónak kell lenni. c) Pontosan határozassék meg ama nap is, melyen a megidézett megjelenni köteles. Hogy pedig elegendő ideje lehessen a megidézettnek a megjelenésre: ha ugyanazon a megyében lakik, melyben a bíró: 15 nap; ha szomszéd megyében: 30; a harmadik megyében: 45; a távolabb lakónak pedig 60 nap tüzetik ki a megjelenésre, mely idő a kézbesítés napjától számítatik. Ugyancsak 60 nap tüzetik ki akkor is, midőn az alperes tartózkodási helye ismeretlen. A hol a közlekedés könnyebb: ott rövidebb határidőt is lehet kitűzni.¹⁾

A mi a megidőzés *végrehajtását* illeti, akár előszóval, akár előszóval akár írásban történjék az idézés: megkivántatik, miszerint nappal, s az idézetnek lakásán, vagy más illendő helyen és komolyan menjen végbe. Az éjjeli időben, tréfás alakban, mulató helyeken, vagy mulatozás közepette történő idézés érvénytelennek tartatik. — Ha előszóval törénik az idézés: okvetlenül szükséges, hogy az idéző a megidézettel személyesen beszéljen. Az írásos megidőzésnél a sz. szék valamely papi egyént jelöl ki és szólít fel, hogy az idéző parancsot kézbesítse az alperesnek. A sz. szék eme megbízottja köteles a megidézettnek lakására menni, s ha lehetséges, a megidézettel személyesen beszélni; de ha az illetőt otthon nem találja, elégséges ha valamely házbelinek²⁾ mutatja meg és olvassa fel az idéző parancsot. — Ha netalán a megidézettnek lakhelye ismeretlen volna: az idéző parancs az egyház ajtajára kifüggesztetik s s három napig ott hagyatik.³⁾ Ha pedig a megidézendő személy más

¹⁾ Ha valamely egyházmegye több vármegyét foglal magában, nem vétetik szorosan tekintetbe a vármegye; hanem csak arra van figyelem, hogy a megjelenésre elég idő adassék.

²⁾ Házbelieknek tartatnak a gyermekek, a cselédek s zsellérek. De a kik, mint nápszámosok dolgoznak a háznál: házbelieknek nem tekintetnek. Ha az alperes makacsság folytán nem lenne hon található, a polgári perrendtartás 265. §-a értelmében nem elégséges az idéző végzést a háziak előtt felolvasni, hanem az két tanu jelenlétében az alperes ajtajára kifüggesztendő; s a háziak erről szóbelileg értesítendőek.

³⁾ A polgári perrendtartás 268. §-a szerint a felperes arról, hogy ellenfele tartózkodási helye ismeretlen, helyhatósági bizonyítványt köteles előmutatni; minek alapján alperes részére ügygondnok rendeltetik; s egyuttal az alperes (269. §.) a „Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítőjében“ felperes költségén három ízben közléteendő hirdetmény által idéztetik.

egyházmegyéből való lenne: a megidézést nem az illetékes sz. szék, hanem ennek megkeresése folytán azon egyházmegyének sz. széke eszközli, melyhez a megidézendő tartozik. — A megtörtént megidézéstről az idéző köteles a sz. széket értesíteni. Az értesítés mindenkor írásba foglalandó s külön papírra is írható lenne, de közönségesen az idéző parancs hátsó lapjára vezettetik (*indorsatio*), — s ezen hátiratban pontosan megjelölendő: mely napon, mely órában hajtattott végre a megidézés, — s vajjon az idéző személyesen beszélt-e a megidézettel, — s ez mit felelt neki, — vagy pedig a megidézett hon nem léteben, névszerint melyik házbelivel közlé az idézőparancs tartalmát.

Az érvényesen végbement idézésnek *eredményei* a következők:

a) A kitűzött napon kötelesek mind a peres felek, mind pedig a bíró az igazságszolgáltatás eszközzésére az illető helyen megjelenni.¹⁾ b) A megidézés által a *per folyamatba tételik*²⁾ (*litis pendentia*), s a per tárgyán bírói határozat nélkül mit sem szabad változtatni;³⁾ s ha a per tárgyát valamely tulajdonjogi kérdés képezné: a peres tárgynak, az alperes által az idézés után történt elidegenítése, — roszhiszeműnek vétetik.⁴⁾ c) A megidézés folytán a még be nem fejezett elévülés félbeszakittatik. d) A bíró illetékessége megerősítettik s azért ha időközben az alperes más bíróság területére tenné is át lakását: ügyére nézve az idéző bíróság marad illetékes.⁵⁾

279. §. A perfelvétel, kikiáltás és a felek megjelenése.

A megjelenésre kitűzött nap elérkeztével a felperes a bírónak vagy személyesen, vagy pedig ügyvéde által a keresetlevelet, az idéző parancsot, s annak végrehajtásáról szóló bizonyítvány bemutatván, őt felkérni, hogy az alperest a sz. szék előtti megjelenésre a jegyző vagy az írnok által kikiáltassa. Ezen cselekmény Magyarországon *perfelvételnek* (*levata*) mondatik. Ezután történik a *kikiáltás* (*proclamatio*), mely abban áll, hogy a jegyző a törvénykezési terem ajtaja előtt felszólítja az alperest a megjelenésre. Régi időben a kikiáltás három napon ismételtetett, de napjainkban egy napon, s egy cselekmény által vitetik végbe. Sőt jelenleg több sz. szék előtt sem a perfelvétel, sem a kikiáltás nem történik az imént leírt ünnepé-

¹⁾ c. 6. de dolo (II. 14.)

²⁾ c. 2. ut lite pend. in Clem. (II. 5.)

³⁾ c. 50. C. XI. q. 1.

⁴⁾ c. 3. 4. ut lite pend. II. 16.)

⁵⁾ c. 20. de off. jud. del. (I. 29.) — c. 19. de foro comp. (II. 2.)

lyességgel, — hanem az ülés előtt a felperes, vagy annak ügyvéde egyszerűen kijelenti a jegyzőnek, hogy kész az alperes ellen megindított pert folytatni, s ebbeli szándékát a periratokba is beigtatja; a kikiáltás pedig csak úgy történik, hogy a jegyző kinyitván a törvénykezési terem ajtaját: az alperest egyszerűen a bíróság elé hívja. — Az alperes a kikiáltás után köteles az idéző parancs értelmében vagy személyesen megjelenni, vagy pedig maga helyett meghatalmazott ügyvédjét a bíróság elé küldeni; de ez utóbbi esetben megigérni tartozik, hogy szükség esetén kész leend személyesen is megjelenni. — Ha az alperes a kitűzött napra meg nem jelenik: a sz. széknek ugyan jogában állna őt mint makacsot elmarasztalni: de ez nálunk nem szokott történni, hanem a felperes kérelmére az alperes másodszor, sőt harmadszor is megidéztetik.¹⁾ Ha pedig a harmadszori megidőzésnek sem lenne sikere: a sz. szék, főleg a házassági ügyekben a világi hatóság igénybe vétele mellett karhatalommal kényszeríti az alperest a megjelenésre. Ha az előzőri megidőzés azon záradék mellett történt, hogy az egyszeri megidőzés háromszorinak tekintetik: az idézés nem ismételtetik, hanem a makacs személy ellen a karhatalom azonnal igénybe vétetik.²⁾

¹⁾ Az esztergomi főszentszéknél azonban a divortialis pereknél makacsági ítéletek is szoktak hozatni. — Továbbá több sz. székeinknél, már az első idézés a polg. perrendtartás 111. §-ára való hivatkozással történik, melyszerint t. i. ha az alperes a kitűzött határnapon, a kiszabott órán túl még két óra alatt meg nem jelenne, a keresetben felhozott tények és állítások, — a mennyiben magának a felperesnek bizonyítéka által meg nem czáfoltatnak, valóknak tartandók, s alperes a felperes kérelméhez képest meg nem jelenése miatt elmarasztalandó.

²⁾ Régente a fontosabb ügyekben, főleg, ha azoknak eldöntése az alperes feleletétől függött: makacsság esetén szokásban volt az u. n. *fokozatos idézés* (gradualis citatio), a mi a következőkép ment végbe: Ha a másodszori idézés sikertelen maradt, a felperes *kifüggesztendő parancsot* (edictum valvale) kért vagyis egy oly újabb idéző parancsot, a mely az alperes újabb makacssága, vagy otthon nem léte esetén: a háziak jelenlétében a templom (kápolna) vagy plébánia lak ajtajára függesztetett ki, s három napig ott hagyatott. Ezután a felperes a függő parancsot visszavitte a bíróságnak s az *egyházi felesleg intő parancs* (monitorum seperabundans canonicum) kiadatását kérte, a mely által a makacs alperes 1-ör, 2-or és 3-or intetik, hogy 15 nap lefolyása előtt vagy személyesen, vagy ügyvédje által képviseltetve megjelenjék a sz. szék előtt, mert különben az egyházból ki fog közösítettetni. (C. 1. de iudiciis II. 1.) Ha pedig még ezután is makacs maradt az alesperes: a felperes előterjesztván a makacsságról szóló valamennyi bizonyítványokat: az ügy bezáratását és az ítélet kimondatását kérte. Honi törvényeink szerint (S. Stephani I. II. c. 12. — 1351: 1. — 1486: 28. — 1559: 41. t.-cz. és 1793. év jan. 3-án kelt kir. rendelet) mielőtt ily esetben ítélet hozatott volna: az összes periratok felterjesztettek a király elé, s csak az ő beleegyezése mellett lehetett a makacs alperest az egyházból kikö-

Ha a makacs fél, bármikép eszközölt utolsó megidéztetése után egy hét múlva a sz. szék előtt megjelenik: a védelem ugyan megengedtetik neki, de minden egyes elmulasztásért: a püspöki sz. székek előtt 3, az érseki sz. székek előtt 6 frtnyi birságot köteles fizetni.¹⁾ E pénzbridságok némely szentszékeknél ma nap már kimentek szokásból. Ha pedig azon eset állna be, hogy az alperes megjelenék, de a felperes távolmaradna: akkor az alperesnek jogában áll vagy a kereset alól magát fölmentetni, s a felperestől a netán tett költségek megtérítését követelni; vagy pedig ha az alperes a pert folytatni kívánja: kérelmére a felperes halaszthatlanul megidéztetik;²⁾ és ha az alperes kellőleg bebizonyított ellenvetéseket hoz fel, azok alapján végítéletet is kérhet; különben pedig csak a költségeinek megtérítése mellett, mentetik föl a kereset alól. Ha a megjelenést elhanyagoló felperes, az alperest újra megakarja idéztetni: kívánsága csak úgy teljesül, ha elegendő biztosítékot nyújt arra nézve, hogy jövőre meg fog jelenni.³⁾ — Végre azon esetben, ha a törvénykezésre kitűzött határnapon sem a fel- sem pedig az alperes nem jelenének meg: a peres ügy tárgyalása egyszerűen elmarad.

280. §. A kiegyeztetés megkísérlése, a perirati másolatok kérvényezése, a kifogások, és a viszonzkereset.

I. A megjelenés alkalmával, — főleg a házassági ügyekben — a sz. szék kísérletet szokott tenni a felek kibékitésére, a mi úgy történik, hogy a fel- és alperes, vagy a sz. szék összes tagjai, vagy néhány ülnök előtt előbb külön kihallgattatnak (*benevola fassio*); azután pedig egymással szembesíttetnek (*confrontatio*). A külön kihallgatásnak és szembesítésnek más oldalról az a célja, hogy a bíróság maguknak a feleknek szájából nyert értesítés nyomán a peres ügy mibenlétéről kellő tájékozást nyerhessen.

zósíteni, s a kiközösítés előtt vagy után karhatalom segítségével a sz. szék elé állítani. — Napjainkban a fokozatos idézés nincs szokásban, s a makacsok ellenében csak a rendes 3-szori megintés, s ennek sikertelensége után a karhatalom igénybe vétele használatik.

¹⁾ A makacsság bünéről mentnek tekintendő az alperes, ha betegség, veszályos út, árvíz, ügyvéd hiánya; a nők pedig ha utolsó hónapokbani terhesség miatt nem jelenhettek meg. De ezen okok kellőleg bebizonyítandók.

²⁾ C. 3. de dolo et contumacia (II. 14.)

³⁾ Super eodem C. 1. in. VI-to. (II. 6.)

II. Ha a kibékítés nem sikerült: az alperes felkérheti a bírót,¹⁾ hogy a keresetlevél, s a hozzá mellékelte iratok másolatát (*petitio parium*) a védelem érdekében neki kiszolgáltassa. A másolatok kiadása, nehogy a per sokáig elhúzódjék, csak egyszer, s azon feltétel alatt, hogy az alperes azokra felelni fog, engedtetik meg.

III. Az alperes a peres ügy érdemére vonatkozó válasza előtt *kifogásokat* (*exceptiones*), vagyis olynemű ellenvetéseket tehet, melyeknek czélja a felperest egyszerűen elűzni keresetétől. A kifogások kétfélék lehetnek u. m. a) *perhalasztók* (*ex. dilatoriae*) vagy *perdöntők* (*ex. peremptoriae*). Perhalasztóknak akkor neveztetnek a kifogások, ha azok a bíró vagy a felperes személye, avagy pedig a bírói eljárás helyes volta ellen irányulnak, p. o. ha az alperes a bírót illetéktelennek, gyanúsak; a felperest a felperességre jogosulatlanak állítja; vagy pedig a keresetlevél szerkezete, az idézés érvénye stb. ellen szólal föl. A kellőleg bebizonyított perhalasztó kifogásoknak az az eredményük, hogy a felperes vagy leszállítatik, vagy pedig ugyanő avagy a bíró az elkövetett hiba kijavítására utaltaltatik. — Perdöntő kifogásoknak pedig oly ellenvetések mondatnak, melyek bebizonyultával a pert megkezdeni, vagy ha már megkezdett volna, azt folytatni többé nem lehet. Ilynemű kifogásnak tekintetik, ha p. o. az alperes azt vitatja, hogy a peres ügy már ítéletileg, eskü vagy peralku által eldőntetett, vagy hogy a kereset jogalapja elévülés folytán elenyészett.

Perhalasztó kifogások csak a perlebocsátkozás előtt — azután pedig egyedül akkor engedtetnek meg, ha az alperes a kifogásolni ohajtott dologról később nyer tudomást (c. 4. de except. II. 25.) — Ellenben perdöntő kifogásokkal az ítélet hozatal előtt bármikor is lehet élni, sőt azon kifogást, hogy a felperes az egyházból ki van közsítve (c. 1. de except. in VI-to II. 12), hogy jogosulatlan *procurator* működött az ügyben (c. 4. de procarat. I. 38), vagy hogy a tanúk meg valának vesztegetve (*Covar. quest. pract. c. 33. n. 2.*) még az ítélet kimondása után is szabad felhozni. — A kézzel foghatólag alaptalan kifogásokat a bíró is visszautasíthatja: egyébként pedig bíró által kitűzött idő alatt a felperes köteles azokra válaszolni. Az alperes azután viszonzválaszt adhat: de az ilynemű perbeszédok tovább nem terjedhetnek. — Ha már egyszer az alperes perdöntő kifogásokat tett, később perhalasztókkal élnie tilos, kivéve ha az ügyvédje által felhozott perdöntő kifogásokat ő (t. i. az alperes) visszavonta. — A kifogásokra vonatkozó ítélettől a felelbezés csak akkor engedtetik meg, ha a kifogások perdöntők voltak; ellenben a perhalasztó kifogásoknak megítéltetése után, a felelbezés nincs megengedve. (*Conncil. Trid. Sess. XIII. e. 1. de ref. XXIV. c. 20 de ref.*)

IV. *Viszonkeresetnek*, (*reconventio*) neveztetik, az alperesnek.

¹⁾ Magát a kereset levél eredetijét az alperes nem követelheti. (V. ö. c. 11. de probat. II. 11.) — c. 5. de fide instr. II. 22.)

azon ténye, melyszerint a per folyamában a felperes ellen valamely keresetet indít, melynek folytán nem csak a felperes keresetének visszavetését, hanem ugyanannak elmarasztalását is kérheti. Viszonkeresetet bármely alperes indíthat, akár a per elválása előtt, akár azután, ha különben felperesi képességgel bír. — A viszonkereset ügye az első keresettel együttesen tárgyalatik, s egyszerre döntenek el,¹⁾ még akkor is, ha a felperesre nézve a bíró máskülömben illetékes nem lenne.²⁾ De megjegyzendő, hogy viszonkeresetet csak az első folyamodású bíróság előtt lehet indítani; ellenben a másod- vagy harmad-folyamodású,³⁾ ugyszintén a választott bíróság előtt,⁴⁾ — a viszonkeresetnek hely nem adatik.

2. A pernek tulajdonképeni megkezdése és tárgyalása.

281. §. A perbebocsátkozás és perbeszédék.

I. A per tulajdonképen csak akkor veszi kezdetét, midőn az alperes semmitféle kifogásokat nem téve, vagy kifogásai megczáfoltatván: érdemlegesen válaszol a keresetlevélre. Ezen cselekmény *perbebocsátkozásnak* vagy *perelvállalásnak* (litis contestatio) mondatik. A perbebocsátkozás kétfélekép történhetik, u. m. *nyíltan*, ha az alperes világos szavakkal felel a felperes követelményére, p. o. tagadja, vagy pedig minősíti (qualificat) annak állításait; és *hallgatajon*, ha az alperes olyasmit tesz, miből azt lehet következtetni, hogy a per érdeméhez akar szólni, p. o. ha a felperes által előmutatott okmányok, vagy alkalmazott tanuk hitelessége ellen felszólal. — A perbebocsátkozás a pernek egyik lényeges része, mert általa az alperes elismeri, hogy közte és a felperes közt vitás jogi kérdés forog fön, s egyébként is perbebocsátkozás nélkül pert vinni nem lehet, s e nélkül az egész peres eljárás érvénytelen. A már megtörtént perbebocsátkozást a periratokba be kell vezetni. — Ha az alperes a bíróság előtt történt megjelenése alkalmával ellenfelével ki nem békült: köteles 15 nap alatt perbebocsátkozni, — s ha ezt a mondott idő alatt elmulasztaná: a sz.-szék ügyvédet rendelészére. — A perbebocsátkozás azon eredményt szüli, hogy általa a külömben illetéktelen bíró illetékesség elismertül vélelmeztetik, és ellene többé kifogást

¹⁾ C) c. 1. de mutuis petit. (II. 4.)

²⁾ c. 3. de reser. in. VI-to. (I. 3.)

³⁾ c. 59 de appell. (II. 28.)

⁴⁾ c. 6. de arbitr. (I. 43.)

tenni nem lehet; s ha valamelyik peres fél időközben meghalna: a kereset az örökösre is átszáll.

II. A perbebocsátkozás után következnek a *perbeszédek* (allegationes) t. i. a felperes választ ad (replica) az észrevételekre, melyeket az alperes a perbebocsátkozás alkalmával tett. A válaszra az alperes *viszonválaszszal* (duplica) felel; mire a *védírat* (triplica), ezután pedig az *ellen-védírat* (quadruplica) következik. A perbeszédnek célja a peres ügyet kellőleg megvitatni, s a bírót a felől meggyőzni, vajjon melyik részen van az igazság. A perbeszédnek, ha a dolog érdemére vonatkoznak, — rendszerint a negyedszeri válasz, vagyis ellenvédíraton túl nem lenne szabad terjedniök; — de hazánkban többszörös válasz is megengedtetik. Az utolsó perbeszéd az alperest illeti meg,¹⁾ de ha a fogadalom és házasságvédő vagy pedig a sz. széki ügyészek lennének a felperesek: jogukban áll követelni, hogy ők tehessek meg az utolsó választ. A perbeszédnek rövideknek, világosaknak, komoly s higgadt hangon szerkesztetteknek kell lenniök, és az ellenfélre nézve sérelmes kifejezéseknek nem szabad bennök előfordulni.²⁾ — Ha a perbe bocsátkozás után az alperes nem akarná magát a felperes ellenében védelmezni, s ekkép perbeszédnek nem lennének tarthatók: a felperes kérelmére a makacs alperes bírólág megintetik, hogy a felperesnek válaszára feleletet adjon; s ha ezen intésnek 7 nap elteltével sem lenne sikere: az alperes

¹⁾ V. ö. R. J. 11. 32. in VI-to.

²⁾ A polgári perrendtartás a perbeszédnek szerkesztésére nézve a következőket kívánja: „Alperes tartozik a védelmére szükséges kifogásokat és bizonyítékokat elleníratában előadni, s ezt a kitűzött határnapon két példányban a törvényszék pertárába magával vinni. Ha többen vannak az alperesek: szabad választásuktól függ az elleníratot külön-külön két példányba beadni. (133. §.) Felperes a válaszban mindazon új körülményeket és bizonyítékokat felhozhatja, melyek az elleníratban használt kifogások és bizonyítékok megerőtlenítésére szükségesek. (134. §.) Ha többen vannak az alperesek s nem közös elleníratot adtak be: szabadságában áll a felperesnek, mindenik elleníratra együtt vagy külön válaszolni. Ez utóbbi esetben a válasz benyújtására kiszabott határnap a legutóbb beadott ellenírat napjától számítottatik. (135. §.) A viszonválaszra nézve ugyanazon szabályok tartandók meg, melyek az előbbi §§-ban a válaszra nézve vannak megállapítva. (136. §.) Felperes végíratot adhat, ha ebbeli szándokát a viszonválasz átvételétől számítandó 3 nap alatt a pertárnoknál bejelentette, a ki ezt, valamint a végírat beadásának határidejét, a percsomóba feljegyzi, s arról az ellenfelet értesíti. De a végíratban csak olyan bizonyítékokat hozhat fel, melyek a viszonválaszban foglalt új ténykörülményekre és bizonyítékokra vonatkoznak. Az ellenvégírat csak a végíratban foglaltakra szorítkozhatik.“ (137. §.) Ugyanezen szabályok az esztergomi főszentszék által is elfogadtattak.

másodizben is megintetik (admonitio superabundans), s ha még ekkor is makacs maradna: 7 nap mulva harmadszori, halasztás nélküli intés (adm. peremptoria) alkalmaztatik ellenében, s újra 15 nap tüzetik ki neki saját védelmezésére. Ha ez utóbbi idő elteltével is makacs maradna az alperes: a bíró a felperesi bizonyítékok nyomán ítéletet hozhat.¹⁾ — Ha pedig a perbebocsátkozás után a felperes mulasztja el a perbeszédet: az alperes ítélethozatalt kérhet, s ha a periratokról a felperes keresete igazságtalannak bizonyul: az alperes a kereset alól fölmentetik.²⁾

282. §. A bizonyítékokról általán véve.

Bizonyítékoknak (probationes) neveztetnek mindazon eszközök, melyeket a peres felek a törvény értelmében saját állításaik valóságának bevitatására, s a peres ügy felderítésére használnak. A fel- és alperes egyaránt bizonyíthatnak, — de hogy tényleg melyik fél használja a bizonyítást; mit, mely időben, s mily módon bizonyítson, — mindezt a bíró határozza meg. Rendszerint az tartozik bizonyítani, a ki valamit állít, vagy követel, továbbá pedig csak oly dolgok bizonyítandók be, melyeknek igazságáról a bíró nincs meggyőződve, s azért a köztudomású dolgok, bizonyításra nem szorulnak.³⁾

¹⁾ Arg. c. 3. de dolo et contum. (II. 14). — A polgári perrendtartás a perbeszédnek megtételének idejére nézve a következő szabályokat, melyek hazánkban több sz. szék által elfogadva lőnek, írja elő: *Mindenik fél feltétlenül igénybe vehet, a végirat és ellenvégirat kivételével, minden egyes perirat beadására nézve egy, de 15 napnál tovább nem terjedhető halasztást. Ezen szándékát a fél a perfelvételi jegyzőkönyvben jelenti ki, — tartozván naptár szerint meghatározni a napot, melyben a pertárba beadandja periratát.* (138. §.) *Ha a fél az előbbi §. szerint már meghosszabbított határidőben sem adhatná be az ellenbeszédet, választ, vagy viszonyválaszt: újabb halasztásért folyamodhatik. E végre a pertárnok külön jegyzőkönyvet nyit, melybe indokolt kérelmét a folyamodó, ellenindokait vagy észrevételeit pedig az ellensfél még az nap beigtatja. A jegyzőkönyv azonnal a bíróság elé terjesztendő mely a kérelmi fölött haladék nélkül intézkedik; s ha megtagadja a halasztást 8 napnál tovább nem terjedhető s naptár szerint meghatározandó határnapot tűz a perirat beadására. Ha az ellensfél a halasztásba beleegyezett, vagy a halasztási kérelemre nézve észrevételt nem tesz: a bíró a kért halasztást meg nem tagadhatja. — A hozott végzés mindkét esetben a feleknek, — kézbesítendő, (139. §.) Több halasztást a bíróság egyik félnek sem adhat. — A feleknek azonban szabadságukban áll, a végirat és ellenvégirat kivételével, egymásnak a törvényben megszabott határidőn túl terjedő többszöri halasztást engedni, mi a percsomóba mindannyiszor bejegyzendő.* (140. §.)

²⁾ Arg. 3. de dolo et contum. (II. 14.)

³⁾ A canonjogban nincs meghatározva: mely dolgok tekintendők köztudo-

A bizonyítás többféle lehet, u. m. a) *közvetlen* (pr. *directa*) ha a bizonyíték által egyenesen a bebizonyítandó dolog valósága derített ki; b) *közvetített* (pr. *indirecta*), ha előbb valami más bizonyítatik be, a miből következtetés útján a kérdéses dolog igazsága is kitűnik; c) *tulajdonképeni bizonyítás*, midőn az egyik fél a peres ügghöz tartozó, saját állításának igaz voltát tünteti elő; vagy pedig *ellenbizonyítás* (*reprobatio*), ha az ellenfél állításának valótlan-sága bizonyítatik be; az ellenbizonyításnak újból való ellenbizonyítása, illetőleg megczáfolása nem szokott megengedtetni; d) *teljes* vagy *nem teljes* (pr. *plena* vel *minus plena*) bizonyítás; teljesnek azon bizonyítás mondatik, mely a kérdéses dologra nézve a bíróban teljes meggyőződést szül, úgy hogy annak igazságáról többé józanul nem kételkedhetik; nem teljes bizonyíték pedig az, mely a dolog igazságát tökéletesen nem deríti fel; s a szerint, a mint több vagy kevesebb valószínűséget támaszt, *félig teljes* (*semiplena*) vagy *kevésbé teljes* (*minus plena*) bizonyítéknak mondatik.

283. §. A különféle bizonyítékok: a) Az önvallomás.

Az önvallomás (*confessio*) nem egyéb, mint valamelyik peres félnek ama cselekménye, mely által ellenfelének a peres ügyre vonatkozó valamely állítását igaznak ismeri.

Az önvallomás többféle lehet u. m. a) *Nyílt*, ha t. i. a vallomást tevő fél élőszóval vagy írásban egyenesen beismeri ellenfele állításának igaz voltát. b) *Hallgatag*, midőn az egyik fél a bíró által ellenmondásra felszólíttatva, hallgatag marad s így feltételeztetik róla, hogy az ellenfél állítását igaznak ismeri (*qui tacet, dum contradicere deberet, consentire videtur*). Hallgatag önvallomásnak tekintetik a magyar polgári perrendtartás 159. §-a szerint az is, ha valamelyik fél közvetlenül következő perbeszédében világosan és határozottan nem tagadja, vagy hallgatással mellőzi az ellenfele által felhozott ténybeli állítást. — c) *Egyszerű* (*confessio simplex*) vagy *minősített* (*qualificata*), a szerint a mint az illető fél feltétlenül, vagy pedig bizonyos módosító feltétel mellett ismeri el ellenfelének állí-

másuaknak; de közönségesen nem kell bebizonyítani sem azt, a mire a „*notorietas juris*“ jelző alkalmazható, p. o. az oly állítást, melyet az ellenfél nem tagad, vagy az oly dolgot, melyet a bíró hivatalosan tudhat; sem pedig azt, a mi „*notorietas facti*“-nak mondható, p. o. az oly természetű dolgok, melyeket a köztapasztalás után mindenki tud, vagy józan érzékei folytán megtudhat, vagy az oly igazságok, melyekre kellő logikai következtetés után bár ki reá jöhet.

tását. d) *Bíróság előtt* (c. judicialis) vagy *bíróságon kívüli* (c. extra judicialis.)

Ezen különböző önvallomások közül legfőbb súlylyal a bíróság előtt történt önvallomás bír; de ennek érvényéhez megkívánatik: a) Hogy a vallomás az illetékes bíró előtt történjék s ezért az illetéktelen bíró előtt történt vallomás bíróságon kívülinek tekintetik (c. 4. de judiciis II. 1.) b) Szükséges, hogy a vallomást, vagy maga az illető fél személyesen, vagy pedig képviselője által tegye (v. ö. arg. c. 62 de appel II. 28.) és pedig szabadon, nyíltan, s öntudatos állapotban; s a vallomás lehetetlenséget vagy a dolog természetével ellenkezőt ne foglaljon magában. — A bíróság előtt érvényes módon végbement vallomásnak azon joghatálya van, hogy az ellenfél a bebizonyítás kötelességétől felmenti, mert az *önvallomás ezer tanuval fölért*, (propria confessio aequivalet 1000 testibus); s ép azért teljes bizonyítéknak tekintetik. De a házassági perek e részben kivételt képeznek, mert ily pereknél az önvallomásra nem nagy súly fektetendő, minthogy a házasság jogi viszonyaira nézve a peres felek szabad rendelkezési joggal nem bírnak. — Az önvallomást visszavonni nem lehet, (v. ö. arg. c. 10 de prob. II. 19.) kivéve, ha a vallomást tevő fél a végítélet előtt ki tudja mutatni, hogy tévedésből, csalás vagy kényszerítés folytán tette a vallomást (c. 3. de confes. II. 18.); vagy pedig ha a vallomás nem maga az illető peres féltől, hanem az erre külön felhatalmazást nem nyert képviselőtől származott. — A bíróságon kívüli önvallomás rendszerint csak félbizonyítéknak tekintetik (arg. c. 3. de succes. ab intest. III. 27.), de teljes bizonyíték is lehet, ha az ellenfél s meghívott alkalmas tanuk jelenlétében történt. — A mi illeti a minősített önvallomás érvényét: ha a vallomástevő a minősítő feltételt azonnal kimondja: a bíró belátásától függ vajjon elfogadja-e vagy sem az önvallomást. De ha a kezdetben feltétlen önvallomáshoz később adatik valamely feltétel: ezt a bíró elfogadni nem köteles.

284. §. β) Az írott bizonyítékok vagyis okmányok.

Írott bizonyítékoknak vagy okmányoknak (documenta) mondatnak minden oly nemű iratok, melyeket a peres felek állításaik bebizonyítására használnak.

Az okmányok többfélék lehetnek, u. m. a) *Közőokmányok* (d. publica), melyek közhitelű személyek által vagy előtt, hivatalosan állíttatnak ki. Magyarországon közokmányoknak tekintetnek a király-, közhivatalnokok-, káptalanok-, conventeknek hivatalos alakban és pecséttel ellátott kiadványai, s a hivatalos jegyzőkönyvek s plébániai anyakönyvek hiteles kivonatai. b) *Magán okmányok*, (d. privata) vagyis a magán személyek által kiállított bárminő iratok. A magán okmányok ismét kétfélék lehetnek, u. m. *törvényes alakban* szerkesztettek (d. quasipublica), p. o. a törvény rendelete szerint készült szerződések, végrendeletek; vagy minden törvényes formát nélkülöző, *pusztán magán okmányok*, p. o. bárminő levelek, kéziratok. c) Mind a köz-, mind a magán okmányok ismét vagy *credetiek* (d.

originaria), vagy *másolatok* (copia). Eredetiek azon iratok, melyek egyenesen a kiadótól származnak; a másolatok pedig az eredeti iratoknak újbóli leírására által keletkeznek. A másolatok vagy *hitelesítettek* (copiae authenticae), ha valamely közhitelű személy bizonyosságot tesz arról, hogy a másolat az eredetivel megegyez; vagy *egyszerű másolatok*, ha a hitelesítés hiányzik.

Bárminő okmány csak akkor használható bizonyítékul, ha a szövegből, a felirat- vagy aláírásból, vagy egyéb módon kitűnik, az okmány kiállítójának kiléte; s ha az iratban vakarások, igazítások elő nem fordulnak.¹⁾ Némely lényegtelen helyeken észlelhető hiány azonban nem teszi az okmányt érvénytelenné. — A közokmányoknál megkíváncsítják, hogy pecséttel legyenek ellátva. Ha a pecsét ugyan meg volna rongálva, de körirata elolvasható: az okmány még mindig hiteles. Az oly magániratok, melyeknek mikénti szerkesztéséről a törvény rendelkezik: csak akkor hitelesek, ha a törvényes kellékek szerint vannak kiállítva.²⁾

Az okmányok bizonyító erejének megítélésénél következő szabályok tartandók szem előtt: a) A közokmányok akár eredetiek, akár pedig hitelesített másolatban vannak kiállítva, — ha valódinak ismertetnek el, mindenkor teljes bizonyító erővel bírnak,³⁾ s bármelyik fél mellett vagy ellenében felhasználhatók. a) A magánokmányok, bárminő alakban legyenek is kiállítva, ha hitelességük kétségbe nem vonatik: a kiállító ellenében teljes bizonyítékot nyújtanak; de mellette csak úgy tehetnek bizonyosságot, ha ugyanazokat az ellenfél is saját javára akarná felhasználni; vagy ha a kérdéses okmány mind a két fél s még más két tanu által is aláíratott. A magán okmány egy harmadik ellenében mit sem bizonyít.⁴⁾

Az okiratoknak imént kifejtett bizonyító ereje megszűnik: a) Ha az aláírt tanuk az aláírást hamisnak, vagy az okmányban foglaltakat valótlanoknak állítják.⁵⁾ b) Ha azon fél, a ki ellen valamely magán okmány használtatik: esküvel bizonyítja, hogy az okmányt nem ő állította ki.

¹⁾ c. 6. de fide instr. (II. 22.)

²⁾ Ha az okmány több ívből áll, zsinórral füzendő össze, és vagy minden iv külön aláíratik, vagy pedig a végén az iverk száma megjegyeztetik, s a zsinór pecsét által erősítettik az utolsó ivhez.

³⁾ c. 16. de fide instr. (II. 22.)

⁴⁾ A kereskedők és iparosoknak a törvény értelme szerint vezetett üzlet könyvei, az illető tulajdonos mellett is félbizonyítékul használhatók.

⁵⁾ c. 10 de fide inst. (II. 22.)

Az okmányok összeütközésénél ismét eme szabályok veendőik figyelembe: a) Ha két ellentétes okmány közül az egyik köz-, a másik pedig magán-okmány: a közokmánynak adatik hitel. Ha pedig a két ellentétes okmány egyenlő módon hitelt érdemel: egyik sem fogadtatik el, — s ily esetben az alperesnek kell kedveznie.¹⁾ b) Ha az egyik fél okmányokkal, — a másik fél pedig tanukkal lép fel: az okmányoknak leginkább akkor adatik előny, ha régen történt, vagy könnyen elfeledhető dolgokról, p. o. a születés napja, órája; vagy írásban adatni szokott kedvezmények bebizonyításáról p. o. kiváltságról van szó.

Megemlítendőnek tartjuk még azt is, hogy az alperes a felperesnek; s megfordítva a felperes az alperesnek nem köteles olyatén okmányokat kiszolgáltatni, melyek ellenében lennének felhasználhatók. (c. 1. de prob. II. 19.) Ha pedig az ellenfél valamely okmányt gonoszszágból megsemmisít: a bíró megengedheti, hogy az ekkép jogaiban megsértett fél esküvel bizonyíthassa be azt, a mi a megsemmisített okmányban foglaltatott. (c. 7. his. quae vi. I. 41.)

285. §. 7) A tanuk.

Tanunak (testis) neveztetik, a peres felektől különböző személy, ki a peres ügy igazságának kiderítése céljából ugyanazon ügyre vonatkozó nyilatkozatot tesz.

A tanukról már csak az oknál fogva is tüzetesebben kell szólnunk, mert a bizonyítás legtöbbnyire általuk szokott történni.

I. *A tanukban, hogy tanuskodásra bocsáttassanak, következő kellékek*²⁾ *szükségesek:*

1. *Betöltött 14 év.*³⁾

2. *Természetes képesség a tanuskodásra;* s ezért az esztelenek vagy holtrészegek⁴⁾ egyáltalában nem; a vakok pedig arra nézve a mi látás által; a siketnémák pedig a mi hallás által vehető észre, nem tehetnek tanuságot.⁵⁾ Ugyszintén csak szükség esetén s más tanuk

¹⁾ c. 13. U. o.

²⁾ A tanukban szükségelt kelléket eme versben szokás foglalni:

„*Libertas, aetas, tum fama modusque.*“

De ezen versben egyrészt nem fordulnak elő a tanukban megkívántató kellékek, másrészt csak az *aetas* (törvényes kor) és *fama* (jó hírnév) vonatkozik tulajdonképpen a tanuk személyes kellékeire; ellenben a *liberates* (szabad vallomás tétel), *modus* (annak megjelölése, vajjon a tanu saját tapasztalása vagy a másoktól hallott beszéd vagy hír nyomán teszi-e nyilatkozatát); és a *fides* (eskü alatt való tanuskodás) nem a tanu kellékét, hanem a tanuvallomás minőségét jelzik.

³⁾ c. 3. §. 7. 21. 23. 34. C. IV. q. 2. c. 1. C. IV. q. 2.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ Arg. c. 15. C. III. q. 9.

nem létében bocsáttatnak tanuskodásra a köztudomásúlag gyenge emlékező tehetséggel bíró egyének, s az aggastyánok, ha oly dolgokról van szó, mik 60 év előtt történtek.

3. Jó hírnév.

A jó hírnév hiányában szenvedők közül némelyek teljesen képtelenek a tanuskodásra. Ilyenek: a) kik hamis eskü miatt már büntetve voltak (c. 9. te testib. II. 20.); b) a jogi becstelenséggel bélyegzetek (c. 9. 54. U. o.); c) az egyházból nyilvánosan kiközösítettek (c. 12. de except. II. 25. — c. 8. de sent. excom. in VI-to V. 11.) Vannak azonban oly rossz hírű személyek is, — kik bizonyos körülmények közt p. o. ha a peres felek vagy a bíró őket nem kifogásolja, vagy ha más tanu nem találkozik, — tanuskodásra bocsáttatnak. Ilyenek: a) tény-becstelenséggel bélyegzetek (c. 9. C. III. q. 5.); b) ismeretlen, könnyen megvesztegethető tanuk (V. ö. c. 1. 9. de test. II. 20.) p. o. felette szegény emberek.

4. Az érdekeltség gyanujától való mentesség.

A) *A peres felekre nézve, érdekelteknek* tekintetnek: először is a felekkel vérrokonságban, sógorságban s közelebbi viszonyban álló egyének. Nevezetesen nem tanuskodhatnak az atya és fiu sem egymás mellett, sem egymás ellen (c. 3. §. 23. 34. C. IV. q. 2.), a jegyesek, a házastársak, a másodizigleni vérrokonok, sógorok, a kebelbarátok egymás mellett, továbbá a cselédek uraik és úrnöik ellenében vagy mellett; (V. ö. c. 14. de test. II. 20.) a gyámok és gondviselésükre bízott személyekre nézve. — Szintén érdekelt egyéneknek tartatnak s ezért a tanuskodástól eltiltatnak: a felek halálos ellenségei, (c. 19. de accus. V. 1.) valamint az eretnekek, zsidók vagy pogányok is katolikusok ellenében. (c. 25. C. III. q. 7.) De Magyarországon az eretnekek, szakadárok, sőt zsidók a katolikusok ellenében tanuskodhatnak. Végre gyanus tanuknak tekintendők és csak kivételesen bocsátandók a tanuskodásra mindazok, kik önkénytelen ajánlkoznak a tanuskodásra. — B) *A peres ügyre nézve érdekelteknek* tekintetnek s azért a tanuskodástól rendszerint letiltatnak: a) a meghaltakozottak és ügyvédek, minthogy ezek a peres ügyben a megbízóval egy személynek vétetnek (c. 3. §. 19. C. IV. q. 2.); b) a rendes és megválasztott bírák, kik a szóban levő peres ügy fölött ítélendők lesznek (c. 38. C. II. q. 6.); c) mindazok, kiknek bármikép hasznuk vagy káruk lehet az ügy kedvező vagy kedvezőtlen kimeneteléből. — Az előszámlált érdekeltséggel bíró tanuk nem mindenkor tiltatnak el a tanuskodástól; mert p. o. a szülők, ha gyermekeik koráról vagy valamely vérrokonsági házassági akadályról van szó (c. 3. qui matr. acc. IV. 18.), tanukul elfogadhatók; ugyisint ha két testvér perlekedik egymással: a szülők egyik mellett a másik ellenében tanuskodhatnak. Továbbá az eretnokség ügyében a szülő a gyermek ellen s viszont tanuskodhatik; s végre a második izigleni oldalrokonok, vagy sógorok is tanuskodhatnak, ha mind a két peres féllel ugyanazon fokú rokonságban vagy sógorságban állnak.

5. *Rendszerint csak férfi tanuk alkalmazandók.*¹⁾ A nők csak akkor bocsátandók tanuvallomásra, ha az alperes mellett bizonyítanak, vagy ha szentségárulási ügyről van szó, de még ily esetben is

¹⁾ c. 17. XXXI. q. 5. — c. 10. de verb. signif (V. 40.) „*Nam varium et semper mutabile testimonium foemina producit.*“

mindig kevesebb nyomatékkal bír a nők tanuságtétele mintsem a férfiaké, és azért ha egyik fél mellett két férfi, a másik mellett pedig két nő tanuskodik: a férfiak vallomása bír túlsúlylyal.

A tanuknak imént elősorolt törvényes kellékei nyomán ezen általános szabályokat kell szem előtt tartani: a) a mennyire lehetséges, mindig semmi kifogás nélküli vagyis *jéles, derék* tanukat (testes classici) kell alkalmaznunk; b) az oly tanukat, kik egyáltalán nem tanuskodhatnak, a bíró hivatalból visszautasítani köteles; de a pusztán gyanús tanuk tanuvallomása, ha a körülmények úgy kívánják, vagy ha a peres felek nem tesznek ellene kifogást: elfogadható; c) ha a kifogásolt tanut a bíró visszautasítani vonakodik: az illető peres fél ez ellen felebbezhet. (c. 7. de test. II. 20.)

II. *A tanuvallomások érvényéhez* a tanuknak fentebb elősorolt kellékei még nem elégségesek, hanem ezenkívül szükséges, hogy maga a tanuvallomás is törvényszerű legyen, vagyis a következő szabályok szerint történjék: a) A tanu *szabadon* tegye a vallomást. Eme szabadság azonban nem akkép értelmezendő, mintha a tanuságtételre felszólított egyénnek tetszésére lenne bízva: akar-e vagy sem a peres ügyről nyilatkozni. Ily szabadságot — mint alább (V. pont) látni fogjuk a törvény nem enged, — hanem a tanu szabadsága abban áll, hogy minden kényszertől menten azt vallhatja s úgy vallhat, a mit és miként vallani akar. — b) Szükséges, hogy a tanu határozottan kimondja: vajjon *saját tapasztalásából, vagy pedig csak hallomás és hír után tudja-e* azt, a mit peres ügyre vonatkozólag vallott? c) A tanuknak rendszerint *esküvel kell megigérniök, hogy igazán és lelkiismeretesen fognak vallani*. Az ily eskü testi eskünek (juramentum corporale) mondatik, mivel bizonyos testi cselekmény, p. o. a jobb kéz három ujjának feltartása, feszületre vagy az evangéliumos könyvre való reátétele mellett történik. — A magyar papság eskü helyett lelkiismerete tisztaságára hivatkozik.¹⁾ Az eskü letételt az illető peres feleknek jogukban áll elengedni; ²⁾ de a házassági perekben, ha a kötelék érvényéről van szó: az eskü el nem engedhető.

III. A bíróság a tanuvallomásokhoz a *tanuvallatás* (inquisitio),

¹⁾ II. Honorius pápa rendelete szerint (c. 1. de juram. calum. II. 7.) a püspökök csak a római pápa; más egyházi személyek pedig a megyés püspök engedélye mellett tehetnek esküt; IX. Gergely később (c. ult. de jur. cal. II. 7.) megengedte, hogy a püspök esküt tehessen, úgy azonban, hogy az evangéliumos könyv csak előtte legyen, de azt kezével ne érintse. — Szokásban van az is, hogy a terhes állapotban levő nőktől sem kívántatik eskü, hanem csak férjük iránt hűségre, jövőendő magzatuk boldogságára való hivatkozással erősítik meg vallomásaikat. Végre a tisztviselők is hivatalos ügyre vonatkozó tanuvallomásnál nem tesznek újabb esküt, hanem csupán a már letett hivatalos esküjükre hivatkoznak.

²⁾ c. 39. de test. (II. 20.)

vagyis azon birói cselekmény segélyével jut, melyszerint a tanuk a peres ügyre vonatkozólag, a hozzájuk intézett kérdések nyomán vallomást tesznek. A tanuvallatás többféle lehet, u. m. a) *Előleges, hiteles, vagy hitelesített.* Az *előleges tanuvallatás* (inq. collateralis) nem a sz. szék előtt, hanem valamely magán helyen p. o. a tanu tartózkodási helyén, a sz. széktől kiküldött két egyházi férfi jelenlétében és eskü tétel nélkül történik. Az ily tanuvallatás csak mintegy értesítésül, irányadásul szolgál s azért a tanuk az ily alkalmommal tett nyilatkozataikat büntelenül is visszavonhatják. — A *hiteles tanuvallatás* (inq. authentica) a sz. szék előtt, vagy az általa kijelölt két ülnök, vagy egy ülnök és a sz. széki jegyző, vagy pedig két más alkalmas papi személy előtt s a tanuk előleges megesketése mellett megy végbe. — A *hitelesített* (inq. authenticata) *tanuvallatás* úgy történik, hogy a már előlegesen kihallgatott tanuk a sz. szék, vagy az általa kijelölt két egyén előtt ujlag kihallgattatva: vallomásaikra esküt tesznek. — b) A tanuvallatás lehet vagy *közös* (inq. communis) vagy *részleges* (inq. specialis), a szerint, a mint a tanuk vagy mind a két, vagy csak az egyik peres félre vonatkozólag kötelesek nyilatkozatot tenni. — b) *Fő vagy pótlagos tanuvallatás* (inq. principalis vel suppletoria). Főtanuvallatásnak az nevezetik, mely első ízben történik. Pótlagos tanuvallatás pedig abban áll, hogy a már egyszer kihallgatott tanu az ellenfél kívánatára, vagy birói rendelet folytán fölszólíttatik, hogy homályosnak látszó nyilatkozatát kellő magyarázat által világossá tegye. Néha pedig a pótlagos tanuvallatás, a fő tanuvallatás után ujonnan bemondott tanuk kihallgatása által eszközöltetik. — c) *Az örökmélekű tanuvallatás* (inq. in perpetuum rei memoriam), abban áll, hogy az egyik vagy másik peres fél a per megkezdése előtt engedelmet kér a bírótól, hogy valamely előregedett vagy beteg tanunak, kinek halálától tartani lehet,¹⁾ — tanuvallomását, későbbi használat céljából, előlegesen kivehesse.²⁾ Ha az örökmélekű vallomást tevő, valamint az előlegesen kihallgatott tanu időközben meghalna és tanuvallomását halála előtt vissza nem vonta: vallomása hitelesítettnek tekintetik.

Magyarországban a tanuvallatás cselekménye következőkép megy végbe: A sz. szék két alkalmas egyént jelöl ki és szólít fel a tanuvallatás eszközzésére, kik a megbízatásuk alkalmával nyert *tanu-*

¹⁾ c. 34. 41. de test. (II. 20.)

²⁾ Az örökmélekű tanuvallatást nem csupán a peres ügy illetékes bírāja, hanem bármely, a felperesre nézve illetékes bíróság is eszközölheti.

vallató parancs (mandatum testium compulsorium) erejével, a polgári hatóság útján, bizonyos meghatározott napra (a melynek azonban oly napnak kell lenni, midőn a törvénykezés meg van engedve) s meghatározott helyre, p. o. a plébánialakba, vagy más illendő helyre maguk elé idézik a megnevezett tanukat s azokat előleg megeskertve,¹⁾ a sz. széktől nyert kérdőpontok²⁾ szerint egyenkint, s a többiek jelen nem létében kikérdezik, s a nyert feleleteket a mennyire lehet a tanuknak saját szavai szerint följegyezve: az ekként szerkesztett jegyzőkönyvet a tanu előtt felolvassák s hogy ha netalán valami nem jól lenne feljegyezve: azt a tanu ohajára legott ki lehessen javítani. A kellőleg elkészített jegyzőkönyvet azután a tanuvallatók saját név aláírásaikkal és pecsétjeikkel megerősítve, a tanuvallató parancs és a kérdőpontokkal együtt a szentszékekhez származtatják. — Több egyházmegyében néhány év óta a tanuvallatás a polgári perrendtartás 196. és 204. §§-hoz simult, a mennyiben t. i. a tanuvallatásra az ügyfelek is meghivatnak, az egyes tanuk a többiek jelenlétében hallgattnak ki, az esküt utólag teszik le, s az előttük felolvasott tanuvallatási jegyzőkönyvet aláírni kötelesek. — Ha valamely tanu nem tartoznék azon sz. szék joghatósága alá, a mely előtt a peres ügy tárgyalatik: akkor az illetékes megyei sz. szék szokott felkértni a tanuvallatás eszközzésére.³⁾

IV. *A mi illeti a tanuk általi bizonyítás idejét*, rendszerint csak a perbeocsátkozás után engedtetik meg a tanuk megnevezése s rendeltetik el azok ki-

¹⁾ Fölötte tanácsos, ha a tanuvallatók főleg a nem intelligens tanuknak, — eleve megmagyarázzák az eskü szentségét és a hamis eskü súlyos bűnét és büntetését, s egyuttal figyelmeztetik őket, hogy minden kérdésre lelkiismeretesen feleljenek.

²⁾ A kérdőpontokat, melyek nálunk *deutrumnak* (de eo utrum) neveztetnek vagy azon peres fél, aki a tanukkal bizonyítani akar, vagy pedig a sz. széki ügyész szerkeszti, melyeket azután a bíró is helybenhagy, vagy ha szükséges lenne, azokon változást vagy módosítást tesz. A kérdőpontokat, valamint a tanuk neveit az ellenféllel is közölni kell, hogy azok ellenében, ha szükségesnek véli, kifogásokat tehesen, vagy *ellen-kérdőpontokat* nyújthasson be. — A mi pedig magát a kérdőpontok szerkesztését illeti: a kérdések kétfélék u. m. *általánosak*, melyek nyomán a tanuk vezeték és keresztnéve, kora, vallása, állapota, valamint az is kiviláglik, vajjon mennyi idő óta s honnét ismerik a feleket; és *részlegesek*, melyek magára a peres tárgyra vonatkoznak. — A kérdéseknek rövideknek, világosaknak s oly módon szerkesztetteknek kell lenniök, hogy a feleletre mintegy utasítást ne adjanak. Ha a tanu valamely kérdést nem jól értene meg: a tanuvallatóknak kötelességükben áll azt megmagyarázni.

³⁾ Ha egy más sz. szék eszközli a tanuvallatást, egyuttal arról is értesíti az ügyre nézve illetékes sz. széket, hogy minő érvény tulajdonítható a vallomásnak.

hallgatása (c. 1. 4. ut lite non contest. II. 6). De kivételesen a perbebocsátkozás előtt is megengedhető a tanuvallatás: a) Az örök emlékü tanuskodásnál; a felperes azonban egy év alatt köteles a keresetet, megindítani vagy legalább a tanuvallomást közölni az alperessel (c. 3. U. o.) b) Ha az alperes a haladéktalanul történő megidéztesre megjelenni vonakodik, vagy valamikép megakadályozza a megidézés lehetőségét. (U. o. §. 1.) c) Ha a házassági kötelék érvényéről van szó. (U. o. §. 4.)

V. *A tanuk számáról s a tanuskodási kötelezettségről* meg kell jegyeznünk: a) Hogy közönségesen 40-nél több tanu nem alkalmazandó.¹⁾ b) Az egyik fél által kijelölt tanuk ellenében a másik fél újabb tanukat nevezhet, (testes reprobatorii); s ezek ellenében ismét mások jelölthetnek ki (reprobatoriorum reprobatorii); de a további ellenjelölés nincs megengedve.²⁾ c) Új tanukat a pótlagos tanuvallatásra csak háromszor lehet megnevezni;³⁾ negyedszer csak akkor engedtetik meg a tanuvallatás, ha a kijelölő fél esküt tesz arra, hogy nem csalárdságból, hanem egyedül azért ohajtja az újabb tanuk kihallgattatását, mert azokat előbb valamely oknál fogva nem jelölhette ki.⁴⁾ De a bíró nem csak a negyedik, hanem a harmadik vagy második tanuvallatást is betilthatja, ha már elegendő számú tanuk vannak.⁵⁾ d) Bárki szólítatik fel a tanuskodásra: a tanuvallatók előtt megjelenni és tanuvallomást tenni köteles.⁶⁾ A ki a tanuvallomás végett a kijelölt helyen megjelenni vonakodik: a polgári hatóság által megintetik s a további makacsság esetén karhatalommal is megjelenésre kényszerítettetik. — A ki pedig a tanuskodást tagadja meg: egyházi,⁷⁾ sőt polgári büntetések által⁸⁾ is vallomástételre kényszeríthető. Büntetés éri azt is, a ki mást a tanuvallomástételben megakadályoz.⁹⁾ e) A tanuskodás kötelezettségétől azonban fel vannak mentve a tisztviselők, az olyas ügyekre nézve, a melyek hivatalos titkot képeznek, s a gyóntatóatyák mindarra nézve, mit csupán a gyónásból tudtak meg.

VI. *A tanuvallomások bizonyító ereje a következő szabályok*

¹⁾ c. 37. de test. (II. 20.)

²⁾ c. 49. U. o.

³⁾ c. 15. U. o.

⁴⁾ c. 36. U. o.

⁵⁾ c. 37. U. o.

⁶⁾ c. 1. 2. 5. 9. de test. cog. (II. 21.)

⁷⁾ c. 1. 2. U. o.

⁸⁾ A vallomást tenni vonakodó egyén 64 frt erejéig megbüntethető (Verböczy II. 28. továbbá 1563: 81; 1635: 49.) A fizetésre képtelenek régente testi büntetéssel fenyegettek meg (1563: 61). Az ily büntetési ügyet felebbezni nem lehet (1635: 49; 1729: 30)

⁹⁾ c. 37. 45. de test.

szerint ítéltetik meg: a) Két teljesen kifogástalan tanunak összhangzó bizonyítéka, ha csak a törvény a peres ügyre nézve több tanut nem kíván, — teljes bizonyítéknak vétetik.¹⁾ b) Egy, bár teljesen kifogás nélküli tanunak vallomása mindig csak fél bizonyítékot képez;²⁾ kivéve ha valamely hivatalos személy az általa végbevitt hivatalos cselekményről,³⁾ p. o. a bíró valamely előtte végbement dologról, vagy a plébános a végrehajtott megidézésről tesz tanuságot. c) A tétovázó, habozó s önmagukkal ellenkező tanuvallomások mit sem bizonyítanak.⁴⁾ d) A hallomás után történő vallomás csak akkor vehető figyelembe, ha az illető tanu tekintélyesebb személy, s a dologról, melyről tanuskodott, legalább két hiteles egyén által értesült;⁵⁾ vagy ha oly tanuk nem léteznek, kik a dolgot saját tapasztalásuk után tudják.⁶⁾ Ha a tanuvallomások egymással ellenkeznek: a bíróság következő módon ítéli meg azok érvényét: α) ha két vagy három tanu ugyanazon tárgyra nézve egészen ellenkező vallomást tesz: a tanuvallomások lerontják egymást és mit sem bizonyítanak;⁷⁾ β) ha többen vannak, kik valamit egyértelműleg állítanak, s ezek ellenében ismét többen ép az ellenkezőt vallják: a bíró a két ellentétes vallomás közül azt tartozik elfogadni, a mely tekintélyesebb és hitelesebb tanuktól ered, ha pedig az ellentétes tanuk tekintélye és hitelessége egyenlő: azon tanuvallomás fogadtatik el, a melyet nagyobb számú tanu erősít meg,⁸⁾ γ) ha az egyes tanuk nem ugyan ellentétes, hanem egymástól különböző, de a dolog lényegére nézve egymással összefüggő és egymást kiegészítő vallomásokat tesznek: akkor vallomásaik a dolog lényegére nézve (de nem egyes állításait illetőleg) teljes bizonyítékot szolgáltatnak,⁹⁾ p. o. ha az egyik tanu azt állítja, hogy ő látta és hallotta, miként a menyasszonyt a szülők fenyegetések közt kényszeríték a házasságra; a másik pedig azt vallja, hogy ő hallotta, a mint a nő mások előtt sirva panaszkodott, hogy őt erőltették a férjhez menetelre; a harmadik pedig azt erősíti, hogy ő a nőt az esküvés előtt keservesen sirni

¹⁾ Mat. XVIII. 16. — II. Cor. XIII. 1. — c. 4. 23. de test. (II. 20.)

²⁾ c. 10. 23. U. o.

³⁾ Zambon. VIII. 119.

⁴⁾ c. 9. de probat. (II. 19.)

⁵⁾ V. ö. c. 5. de eo. qui cognovit (IV. 13.) — c. 27. de sponsal. (IV. 1.)

⁶⁾ c. 27. de test. (II. 20.)

⁷⁾ V. ö. c. 32. de elect. (I. 6.)

⁸⁾ c. 32. 44. de test. (II. 20.)

⁹⁾ Legalább így vélekednek a jogtudósok; de törvény erre nincs.

vagy elájulni látta, s hallotta a mint s magát szerencsétlennnek nevezte: eme három tanu a dolog lényegére, vagyis az *erőszak* akadályának bebizonyítására vonatkozólag teljes bizonyítékot nyújt; *δ*) ha az egyes tanuknak egymástól különböző, de nem ellentétes vallo-másai lényegileg összefüggésben nincsenek: mindegyik hiteles tanu, saját állítására nézve csupán félbizonyítékot szolgáltat.

286. §. *δ*) A birói szemle és a szakértők véleményadása.

I. Olykor-olykor a biró személyes tapasztalás és vizsgálat nyomán szerez magának a peres ügyre vonatkozólag biztos tudomást. Ez *birói szemlének* (*inspectio ocularis*) neveztetik, s tulajdonkép nem a bizonyítás eszközzésére, mint inkább a bizonyíték anyagának ki-puhatolására szolgál. A birói szemlét maga a bíróság szokta elrendelni.

II. Ha olyatén ügyek bebizonyításáról van szó, melyekre nézve csupán szakértő egyének adhatnak biztos és elfogadható véleményt: a bíróság szakértőkre bizza a vizsgálatot, s ennek nyomán a bizonyásgtételt.¹⁾ A szakértő egyénekben mindazon tulajdonoknak meg kell lenni, melyek a tanukban kívántatnak. Orvosi és sebészi vizsgálatok megtételére rendszerint a sz. székek által kinevezett orvosok, sebészek és szülésznők, — de a felek ohajára más szakértők is alkalmazhatók. Egyéb szakértői vizsgálatokra pedig minden egyes esetben a bíróság külön nevez ki szakértőket, kik ép ugy mint az orvosok, sebészek és szülésznők a vizsgálat előtt esküt tesznek, s a megejtett vizsgálatról írásbeli bizonyítványt állítanak ki. Annak meghatározása, hogy mily bizonyító erő tulajdonítandó a szakértői véleménynek: az illetékes bíróságtól függ.

287. §. *ε*) A jogvélelem és a hir.

I. *Jogvélelemnek* (*praesumptio*), valamely helyes és ésszerű következtetés mondatik, melynek nyomán a peres ügyre vonatkozó valamely állítás igaznak föltételeztetik.

A jogvélelem, tekintve magát a következtetést: vagy *gyenge*, (*p. levis*) ha pusztá gyanításokon alapul; vagy *hihető* (*p. probabilis*) ha a körülmények egybevetése nyomán a következtetés alaposnak látszik; vagy végre *erős* azaz *nyomós* (*p. gravis, violenta*) ha a föltevés oly jeleken és érveken sarkal, a melyek ritkán, vagy soha sem csálnak, vagy ha a körülmények olyanok, hogy mintegy kényszerítik az elmét, hogy bizonyos következtetést igaznak tartson.

¹⁾ c. 9. de praescript. (II. 26). — c. 18. de homicid. (V. 12.)

Továbbá tekintve a jogvélelemre vonatkozó törvényeket: a jogvélelem vagy *csupán törvényi*; vagy pedig *döntőjogvélelem*. Csupán törvényinek nevezetik a jogvélelem (*praesumptio juris*), ha a törvény bizonyos körülmények közt egy bizonyos föltevés elfogadását rendeli, a nélkül azonban, hogy az ellenkezőnek bebizonyítását tiltaná, p. o. hogy a gyermek atyjául az anyának férjét kell tekintenünk; vagy hogy a bíró igazságosan ítélte.¹⁾ Döntőjogvélelemnek (*praesumptio juris et de jure*) pedig az oly következtetés nevezetik, a melyet a törvény nem csak elfogadandónak rendel, hanem ezen felül az ellenkezőnek, legalább egyenes úton való bebizonyítását sem engedi meg p. o. hogy azon férfinak, ki jegyesével testileg közösült: komoly szándéka volt jegyesét nőül venni; vagy hogy a ki 10 nap alatt az ítélet ellen nem felebbezett: abba belenyugodott.

A *jogvélelem bizonyító ereje* a következő szabályok szerint határozatlik meg: a) a gyenge jogvélelem mit sem bizonyít;²⁾ b) a hihető jogvélelem a kisebb ügyekben félbizonyítékot;³⁾ c) az erős jogvélelem a peres ügyekben, főleg ha többszörös föltevés összehalmoztatik, teljes bizonyítékot is szolgálhat;⁴⁾ d) a pusztán törvényi jogvélelem mindaddig teljesen bizonyít, míg az ellenkező vélemény kétségtelenné nem lesz⁵⁾; e) a döntő jogvélelem szintén teljes bizonyítékot ad;⁶⁾ f) ha pedig e jogvélelmek egymással ellenkeznek: az erősebb bír túlsúlyyal. Erősebbnek pedig azon jogvélelem tartatik, mely a dolog természetével inkább megegyez, a mely a tény érvénye mellett bizonyít, vagy az alperesre nézve kedvezőbb, vagy a közjoghoz közelebb áll.

Azonban bármily nyomós legyen is valamely jogvélelem: annak bizonyító ereje azonnal megdől, ha a föltevések ellenkezője kétségtelenül bebizonyul (*praesumptio debet cedere veritati*).

II. A hir magában véve mit sem bizonyít,⁷⁾ s legfeljebb a tanuvallatás elrendelése adhat alkalmat, avagy egyéb bizonyítékok megerősítésére szolgálhat⁸⁾ és a kérdőpontok szerkesztésére is némi befolyást gyakorolhat.

¹⁾ c. 6. de renun. (I. 9.)

²⁾ c. 13. C. II. q. 1. — c. 9. c. VI. q. 1.

³⁾ V. ö. c. 44. de sent. excom. (III. 39.)

⁴⁾ c. 2. 12. de praesum. (II. 23.)

⁵⁾ V. ö. c. 3. de presbyt. non bapt. (III. 43.) — R. J. 8. in VI-to: „Semel malus, semper praesemetur esse malus.“

⁶⁾ c. 30. de sponsal. (IV. 1.)

⁷⁾ c. Arg. c. 33. de test. (II. 20.)

⁸⁾ c. 13. de prob. (II. 19.) — c. 27. de test. (II. 20.)

288. §. c) A z e s k ü.

Ha a peres ügy felderítése céljából alkalmazásba vett bizonyítékok nem teljesek, s teljes bizonyítékok megszerzésére egyéb mód nem mutatkozik: akkor a bíróság az eskütételnek adhat helyet; vagyis elrendelheti, hogy az egyik vagy a másik fél esküvel erősítse meg saját vallomását; s ha az eskütétel megtörtént: a bíró az esküt tevő fél javára dönti el az ügyet.

Esküt egyaránt tehet a fel- vagy pedig az alperes. Eskütételre azonban csak azok bocsátandó: a) Kik koruk és józan lelki állapotuknál fogva az eskü szentségét felfogni képesek. Tehát a kisdedkorúak, vagyis a 14 éven alóli egyének,¹⁾ továbbá örültek és részegek esküt nem tehetnek. A magyar polgári perrendtartási törvény szerint²⁾ pedig csak azon fél erősítheti meg esküvel saját állítását a ki a bebizonyítandó tény történetekor a 12-ik, az eskütételkor pedig élte 18-ik évét már betöltötte. b) A kikiről fel lehet tételezni, hogy hamis esküt nem fognak tenni; tehát az eskütételtől letiltandók mindazok, kik valaha már hamis eskü miatt el voltak ítélve,³⁾ valamint azok is, kik valamely csalási bűntény miatt büntetve valának.

Az eskü, mint perbizonyíték, többféle lehet, u. m. a) *Önkénytes*, vagy *szükségképi*. Önkénytesnek (juramentum voluntarium) nevezetik azon eskü, melyet a peres felek önkényt ajánlanak meg, melyet azután a bíró is elfogad. Szükségképeni eskü (juramentum necessarium) pedig az, mely egyenesen a bíró rendelete folytán történik.

Az önkénytes eskü ismét háromféle lehet, u. m. *ajánlott* (j. oblatum), ha egyik fél önkényt ajánlkozik az esküre; *megkínált* (j. delatum), midőn az egyik fél a másikat szólítja fel az eskütételre; és *visszautasított* (j. relatum) ha az eskütételre felszólított fél, az esküt visszautasítva: a felszólítót utalja esküre.

A szükségképeni eskü újra kétféle lehet u. m. *felfedező* (j. revelativum), ha nem magára a peres ügy lényegére, hanem oly titkos körülmények megtudására vonatkozik, a melyek az ítélethozatalra befolyást gyakorolhatnak; és *ügydöntő*, ha az eskü által a per lényegéhez tartozó azon állítás erősítettik meg, melynek nyomán a bíró ítélni fog. — Az ügydöntő esküt is szokás még *pótesküre* (j. suppletorium) és *tisztítóesküre* (j. purgatorium) felosztani. A póteskü által a felperes kiegészíti félbizonyítékát; a tisztító által pedig az alperes teljesen fölmentetik a vád alól. — A polgári

¹⁾ c. 14. 15. C. XXII. q. 5.

²⁾ 223. §. a) pont.

³⁾ Polg. perrendt. 223. c) pont.

perrendtartás négyféle esküt különböztet meg, u. m. főeskü, póteskü, becslő eskü és fölfedező eskü. — Főeskü akkor alkalmaztatik, ha egyéb bizonyíték hiányzik. — Póteskü a félpróba hiányát pótolja. — Becslő eskü akkor fordul elő, ha valamely kárterítési, vagy valódiságra nézve kétségen kívül álló más követelés összege be nem bizonyított. A felfedező eskü pedig okiratok, adósságok vagy valamely érték felfedezésekor vétetik foganatba. — Főesküt a felek szokták megajánlani; a pót-, becslő- és felfedező eskü pedig nem csak ajánlat folytán, hanem bírói rendelet alapján is megtörténhetik (V. ö. 229—238. §)

Az eskünek mint a perbizonyítéknak alkalmazásánál a bíró a következőket köteles szem előtt tartani: 1. *A mi illeti az önkénytelen esküt*, mivel ez által a felek saját ügyeikben bírakká válnak, azért: a) Sem az ajánlott, sem a megkínált, sem a visszautasított esküt nem szabad a bíró és az ellenfél beleegyezése nélkül letenni s a bíró arra köteles ügyelni, hogy az eskü szükségtelenül soha meg ne engedessék; s a házassági ügyekben pedig csak igen ritkán vétessék foganatba. Az oly eskü, mely a bíró és az ellenfél beleegyezése vagy tudta nélkül megy végbe, érvényesnek nem tekintetik. b) Esküt felajánlani, megkínálni, azt elfogadni, vagy visszautani — csak annak áll jogában, ki a peres ügyre nézve teljes rendelkezési joggal bír.¹⁾ c) Az önkénytelen eskünek a bünvádi és a házasság érvénye elleni perekben nincs helye.²⁾ d) A kit az ellenfél a bíró beleegyezésével az eskütételre felszólított: köteles az esküt vagy elfogadni és letenni, vagy visszautasítani, mert különben perét veszti.³⁾ Ha a felszólított fél az esküt elfogadta: a felszólító azt többé viszsza nem vonhatja, s ha a felszólított az esküt letette, részére döntetik el a per. e) A visszautasított esküt a felszólító multhatlanul köteles letenni, mert különben ellenfele javára hozatik ítélet. — 2. *A szükségképeni esküre vonatkozólag* pedig meg kell jegyeznünk: a) Hogy a bíró annak tartozik megítélni az esküt, a ki fél-, vagy ennél is nagyobb bizonyítékot tudott felmutatni.⁴⁾ b) Ha mind a két fél mellett csak félbizonyítékok harcolnak; vagy ha egyik fél sem képes felényi próbát is felmutatni: az alperes részére ítéltetik meg az eskü.⁵⁾ A kinek a bíró az eskütételt megparancsolja: köteles az

¹⁾ Ugyanis az eskü megajánlása, elfogadása vagy visszautasítása peralkuval azonosnak tekintetik, s innét van hogy a peres ügy felett teljes rendelkezési joggal nem bíró kiskorúak gyámjaik beleegyezése nélkül; a felhatalmazottak és ügyvédek felhatalmazójuk különös meghagyása nélkül, — esküt sem nem ajánlhatnak, sem nem kínálhatnak, se vissza nem utasíthatnak.

²⁾ V. ö. c. 11. de transact. (I. 36.)

³⁾ c. 36. de jurejurando (II. 24.)

⁴⁾ §. 1. U. o.

⁵⁾ R. J. 66. in VI-to.

esküt letenni, mert különben a pert elveszíti. Ha azonban a felperes azon meggyőződésben van, hogy teljes bizonyítékokat hozott fel; vagy pedig ha az alperes azt hiszi, hogy ellene mi sem lett bizonyítva, s hogy e szerint az eskünek nincs helye, — jogában áll felbbezés útján az esküt visszutasítani.¹⁾

Az eskütételnek rendszerint a bíróság előtt, délelőtti órákban kell végbe mennie; de fontos okoknál fogva; vagy az eskü lehető betegsége miatt: bíróságon kívül, s a sz. szék küldötte előtt is érvényesen megtörténhetik.

3. A per befejezése.

289. §. A perbevégzés és végső tárgyalás.

Ha már a peres felek a peres ügy felderítésére elégséges perbeszédeket tartottak, s állításaik bevitatására elegendő bizonyítékokat hoztak fel: akkor vagy maguk a felek bezártnak nyilvánítják a pert, (*conclusio causae*) s annak birói ítélet útján leendő eldöntését kérvényezik; vagy pedig a bíró nyilvánítja a pert bevégzettnek. Ha maguk a felek zárják be a pert: eme bezárás történhetik a) *feltétlenül* vagy *feltételeesen*, p. o. azon kikötés mellett, hogy az ellenfél sem teend több szóváltást; b) az *egész ügyre* vagy csak annak *egy részére* vonatkozólag.

A perbevégzésnek az az eredménye, hogy a felek kötelesek 15 nap alatt, netalán még hátra levő bizonyítékaikat és észrevételeiket a peres iratokba beigtni;²⁾ ezen időn túl pedig több bizonyítékot fel nem hozhatnak, kivéve a bűnvádi, házassági és egyházjavadalmi pereket; továbbá azon esetet, ha a per bevégzése után önvallomás történik, vagy előbb nem ismert okmányok kerülnének kézhez.³⁾ A bírónak szintén jogában áll, ha szükségesnek találja a perbevégzés után is újabb bizonyítékokat elfogadni.⁴⁾

A perbevégzés után a *perbecsomózás* (*inrotulatio*) vagyis a peres iratoknak egybegyűjtése és lajstromozása; ezután pedig a *vég-tárgyalás* (*pertractio*) következik, mely az első folyamodású bíróságnál valamennyi perbeszéd és bizonyítéknak; a másod és harmad

¹⁾ c. 6. 15. de purg. can. (V. 34.)

²⁾ A polgári perrendtartás 210. §-a szerint, mielőtt ítélet hozatnék, a felek észrevételeiket a tanuk vallomásai felett egy-egy periratban kifejtethik.

³⁾ c. 4. de except. (II. 25.)

⁴⁾ V. 6. c. 10. C. XXX. q. 5.

folyamodású bíróságnál pedig csak azok kivonatainak felolvasásában áll.

290. §. Az ítélet.

Miután a végtárgyalás alkalmával a bíróság a peres ügyet még egyszer komoly és érett megfontolás alá vette: végre ítéletet hoz. *Ítéletnek* (sententia) a bíróság ama határozata neveztetik, melylyel a felperesi keresetet a törvények értelmében s a felhozott bizonyítékok nyomán alaposnak vagy alaptalannak nyilvánítja, s a keresettel összekötött igénynek részben vagy teljesen helyt ad, vagy pedig az igény teljesítését megtagadja.

Közönségesen kétféle ítéletet szokás megkülömböztetni, u. m. *közbeszólót* (sententia interlocutoria) és *érdemlegeset* vagy *ügydöntőt* (sent. meritoria, definitiva); előbbinek az mondatik, mely nem a peres tárgy lényegére, hanem valamely mellékes kérdés eldöntésére vonatkozik; utóbbinak pedig azon ítélet neveztetik, mely által a peres ügy érdemlegesen vagyis lényegileg elintéztetik. A közbeszóló ítéletet azonban inkább csak bírói határozatnak, bírói végzésnek lehet neveznünk s valódi ítéletnek csak az érdemleges ítéletet kell tartanunk.

A közbeszóló ítélet ismét kétféle lehet, u. m. *merően közbeszóló* (s. simpliciter interlocutoria) ha az elintéztett mellékes kérdés semmi befolyással sincs a peres ügy lényegére, p. o. midőn valamely perhalasztó kifogásra nézve hozatik határozat; — vagy pedig *a peres ügy érdemébe vágó* (s. interl vim metorii habens), ha a mellékes ügy eldöntése által, közvetve a per lényege is elintéztetik p. o. ha valaki a perdöntő kifogás alapos volta miatt, a keresettől elutasított; vagy az egyik fél a másik ellenmondása daczára ügydöntő eskü letételére felszólíttatik. A merően közbeszóló ítéletől nem lehet felebbezni,¹⁾ de az ily ítélet is lehet felebbezettnek nyilvánítani, vagyis kijelenteni, hogy azon esetre, ha az érdemleges ítélet után a felebbezés bejelentetik: egyúttal a közbeszóló ítélet is a felsőbb bíróságnak figyelmébe fog ajánlatni.²⁾ Ellenben a peres ügy értelmébe vágó ítéletől azonnal lehet felebbezni.

Az érdemleges ítélet érvényéhez mind a bíró részéről, mind maga az ítélet és annak kihirdetésére nézve bizonyos kellékek szükségesek. És pedig; 1. *A bíró részéről* megkívántatik: a) Hogy az ítéletet il-

¹⁾ Concil. Trid. Sess. XIII. c. 1. de ref. XXIV. c. 20 de ref.

²⁾ c. 12. de appel in VI-to (II. 15.)

letékes bíró az ő joghatóság alá tartozó területen mondja ki.¹⁾ b) Ha az ítéletet több tagú bíróság hozza: szükséges, hogy az ítélet kimondásakor elegendő számú ülnök legyen jelen.²⁾ A magyarországi sz. székeknél az ítélet érvényéhez legalább is 5 ülnöknek és a jegyzőnek jelenléte kívántatik. Ha az ülnökök nem lennének a kimondandó ítéletre nézve egyértelemben, — szavazásra bocsáttatván a dolog: a szótöbbség; szavazategyenlőség esetén pedig az elnök dönti el az ügyet; de ha egyik részen is három, a másikon is ugyanannyi szavazat van: azon vélemény lesz győztes, a melyen az elnök van. Ha a házasság érvényéről van szó, szavazategyenlőség esetén mindig a házasság érvénye mellett mondatik ki az ítélet. 2. *Az ítélet szerkesztésére* nézve szükséges: a) Hogy az ítélet világos, szabatos határozott s ne feltételes legyen, mert a kétes értelmű ítélet a helyett, hogy a pert eldöntené, csak újabb vitákra ad alkalmat. b) Az ítéletnek egyedül csak a kereset tárgyára kell vonatkoznia,³⁾ s c) a perfolyamatban felhozott tények és bizonyítékok nyomán⁴⁾ s a fennálló törvényeken alapulnia. A törvény-ellenes, vagy a peres félnek kiváltságával ellenkező s igazságtalan ítélet semmisnek tartatik, s a bírónak hivatalától való felfüggesztését vonja maga után.⁵⁾ d) A magyarországi sz. székeknél elfogadott szokás, sőt honi törvényeink rendelete⁶⁾ folytán, az ítéletnek indokoltnak is kell lennie. Az egyház közjog azonban az ítélet indoklását szükségképen nem kívánja. e) Az ítéletnek a bíróság nevébe (tehát ha többen voltak a bírák — többes számban)⁷⁾ a szokásos irmodorban kell szerkesztve lennie, s az ítélethozatal idejének is meg kell jelölnie.⁸⁾ 3. *Az ítéletki hirdetését* illetőleg megkívántatik: hogy maga a bíró írásból, — a törvényszék színe előtt, — oly napon, melyen törvénykezés meg van engedve, — nappali időben⁹⁾ (kivéve azon esetet, ha az egyik fél makacssága miatt estig elhalasztatik az ítélet kimondása), — az ülnökök és a megidézett felek

¹⁾ De ha valamely püspök megyéje területéről elüzetnék: jogában áll saját hivei, vagy pedig üldözői felett idegen területen is ítéletet hozni, ha erre a tartózkodás helyének püspökétől engedélyt kér, bár nem is nyer (C. un. de foro comp. in Clem. II. 2).

²⁾ c. 21. de off. et pot. jud. del. (I. 29.)

³⁾ V. ö. c. 13. de sent. et se jud. (II. 27.)

⁴⁾ agr. c. 24. de accus. (V. 1.)

⁵⁾ c. 1. de sent. in VI-to (II. 14.)

⁶⁾ 1836: 16 és 1868: 54 tc. 247. §.

⁷⁾ c. 4. de sent. in VI-to (II. 14.)

⁸⁾ c. 11. de prob. (II. 19.)

⁹⁾ c. 24. de off. jud. del. (I. 29.)

vagy azok megbizottjai, és ezen felül még két külön s e célra meghívott tanu jelenlétében ¹⁾ s két égő gyertya közé helyezett feszület előtt, — olvassa fel az ítéletet. Magyarországon rendszerint nem a bíró, hanem a sz. széki jegyző által olvastatik fel az ítélet. — Az elő számlált ünnepélyességeket kivétel nélkül mind megtartani elkerülhetlenül nem szükséges és főleg a közbeszóló ítéleteknél ezen szertartásokat mellőzni is lehet.

Az érvényesen hozott érdemleges ítéletnek azon *joghatálya* van: a) Hogy a bíróság, mely az ítéletet hozta, azt többé vissza nem vonhatja, ²⁾ meg nem változtathatja, kivéve ha a felsőbb bíróság a felebbezés útján hozzá származtatott ítéletet újabb tárgyalás végett az alsóbb bírósághoz vissza küldte. b) Ha a pervesztett fél az ítéletbe nyíltan, vagy pedig hallgatagon, — azaz 10 nap alatt ügyét nem felebbezvé, — bele nyugszik: az ítélet jogerőre emelkedik, vagy mint az egyházjogban mondani szokás, *ítélt dologgá válik* (res judicata) azaz a pernek véget vet, s a feleket arra kötelezi, hogy az ítélethez tartsák magukat. Továbbá a nyertes fél az ítélet végrehajtását követelheti, a vesztes fél pedig perujtáson kívül semmi más perorvoslatot nem használhat. Némely ítéletek azonban soha sem válhatnak ítélt dologgá. Ilyenek: a házasság érvénytelensége ellen, ³⁾ bűnvádi ügyekben, ⁴⁾ az egyházi javadalmakra vonatkozó perekben ⁵⁾ hozott ítéletek, s végre bárminő ügyre vonatkozó ítéletek, ha később kiderül, hogy az ítélelhozatalnál hamis okmányok, hamis tanuskodás, ⁶⁾ vagy hamis eskü által a bíró tévutra lőn vezetve.

1. *Jegyzet.* Habár a világi ügyekre nézve a magyarországi sz. székek többé illetékeseknek nem tekintetnek, de azért a perköltségeket megítélhetik. Szükséges azonban, hogy azok a periratokban részletesen felszámítva legyenek. Ugy szintén a végrehajtást a perköltségekre nézve is mindenkor a sz. szék rendeli el, de a végrehajtás foganatosítása iránt mindig az illetékes világi bíróságot keresi meg.

2. *Jegyzet.* Az 1868: 23. t.-cz. 19. §-a értelmében a szent székek kötelesek minden jogerőre emelkedett ítéletet, — az utána járó illeték megszabása és behajtása végett — a pénzügyi igazgatóságokkal, illetőleg az adóhivatalokkal közölni.

¹⁾ c. 2. de. sent. in Clem. (II. 11.)

²⁾ c. 13. de sent. et re jud. (II. 27.)

³⁾ c. 7. 11. U. o.

⁴⁾ Főkép az alperesnek áll jogában a kárhozható ítélet ellenében bármikor is kimutatni ártatlanságát.

⁵⁾ Különösen meg van engedve a megerősített választás érvénytelenítésére a megválasztott ellen bűnvádat emelni (c. 46. in fine de appel. II. 28.); ugy szintén a felsőbb bíróság az alsóbb által megerősített választás törvényes voltát inquirelhatja. c. 7. de dolo et contum. II. 14.)

⁶⁾ c. 19. de test, (II. 20.)

291. §. Az ítélet végrehajtása.

Ítélet-végrehajtásnak (sententia executio) azon bírói cselekmény neveztetik, mely által az ítéletben foglalt határozat, habár ezt a vesztes fél ellenezné is, — érvényre emeltetik.

A végrehajtás természetes következménye az ítéletnek, mert a törvénykezésnek sikere és gyakorlati haszna csak úgy lehet, ha a hozott ítélet egyúttal végre is hajtatik.

Az ítélet végrehajtás szabályai a következők: a) A végrehajtás csak akkor foganatosítható, ha az ítélet már jogerejüvé vált. b) Az egyházi közjog szerint a végrehajtásnak az ítélet kihirdetésétől számított négy hónap alatt meg kell történnie.¹⁾ A bírónak azonban jogában áll a végrehajtást előbb is eszközölnie; sőt a nyertes fél is jogosítva van azonnal, mielőtt az ítélet jogerejüvé vált: akár élő szóval, akár pedig írásban a bíróság előtt a végrehajtást szorgalmazni. c) A végrehajtást rendszerint az első folyamodású bíróság szokta eszközölni, még akkor is, ha az ügy a felsőbb bírósághoz lett felebbezve; s ezért a felsőbb bíróság az általa hozott ítéletet, végrehajtás végett az első folyamodású bírósághoz szokta átteni. Végrehajtási joggal birnak a felsőbb hatóság által kirendelt bírák is;²⁾ ellenben a választott bírák soha és semmi esetben sem hajthatják végre az ítéletet, hanem erre a rendes bíróságot kell felkérniök.³⁾ Ha a vesztes fél a perfolyamat alatt más bíróság területére költözött át, s ha e miatt a végrehajtásnak idegen területen kell történnie: azon bíróság, mely az első folyamodású ítéletet hozta, megkereső levél által (litterae compassuales) azon egyházi vagy világi bíróságot, melynek területén a pervezetett fél tartózkodik, kéri fel az ítélet végrehajtására, — s a felkért bírónak kötelessége a kérelmet teljesíteni. d) Ha a végrehajtást nem az ítélelhozó bíróság, hanem valamely más közeg eszközli: az illető végrehajtónak nincs jogában kutatni: vajjon igazságos-e vagy sem az ítélet? Ha azonban meggyőződése szerint igazságtalan volna az ítélet: a megbízó a bíróságot felkérheti, hogy mentessék föl a végrehajtás tisztétől.⁴⁾ Úgy szintén ha a végrehajtó a végrehajtás előtt azon meggyőződésre jut, hogy a bíró az ítélelhozatal alkalmával valamely

¹⁾ c. 15. de sent. et de re jud. (II. 27.)

²⁾ c. 26. de off. jud. del. (I. 29.)

³⁾ Arg. c. 4. de foro comp. (II. 2.)

⁴⁾ c. 28. §. 3. de off. jud. del. (I. 29.)

csalárdság folytán, tévutra lett vezetve: nem áll jogában az egész peres ügyet vizsgálat alá venni, hanem csak felvilágosító kérdéseket köteles az illető bírósághoz intézni, s vele tapasztalatait közölni.¹⁾ e) Bárki legyen az ítélet végrehajtója: őt a végrehajtás cselekményében sem a vesztes félnek, sem más valakinek meggátolni nem szabad. Ha a végrehajtást szenvedő fél a végrehajtásnak ellen áll: egyházi fenytékkal is sujtathatják;²⁾ sőt ily esetekben a végrehajtó karhatálatom is igénybe vehet.³⁾ f) A már foganatosított végrehajtásról jegyzőkönyv vétetik föl, mely a többi peres iratokhoz csatoltatik. A magyarországi sz. székek csak ritkán (p. o. a papok személyes ügyeire vonatkozó perekben) hajtják maguk végre az ítéletet, hanem annak eszközzésére a polgári hatóságot szokták felkérni,⁴⁾ mely a törvénynek meghagyása folytán⁵⁾ köteles a felhívásnak megfelelni, ha csak valamely törvényes akadály feun nem forog;⁶⁾ s a polgári hatóság mulasztás esetén, tulajdon költségén is köteles a végrehajtást eszközölni.⁷⁾

292. §. A perorvoslatok.

Perorvoslatoknak (remedia juridica) ama különféle törvényes eszközök neveztetnek, melyek segítségével a peres felek a perfolymatban elkövetett hibáikból eredt; vagy pedig a téves avagy igazságtalan bírói ítélet folytán szenvedett hátrányaik és sérelmeik orvoslására, — alkalmat és módot nyernek.

A perorvoslatok kétfélék u. m. *végítélet előttiék és végítélet*

¹⁾ c. 5. de sent. et re jud. (II. 27).

²⁾ c. 10. de jud. (II. 1.) — c. 2. de cler. excom. (V. 27.)

³⁾ 1662: 29. t.-cz. §. 6.

⁴⁾ Helyén látjuk ide igtatni Gozonynak (Egyházi törvénykezés 114. 1. 2. jegyzet) e tárgyra vonatkozó megjegyzését: „mivel a lelki és házassági ügyek oly természetűek, hogy azokra a hozoti ítélet után is fenmarad az illető lelkésznek tisztii befolyása, sőt gyakoribb olyasmi is határozatitk nyilván, mely egyenesen s kirekesztőleg az egyháziakat kötelezi, p. o. ha egy, két, három esztendőre vagy egész a megbékülésig választatnak el a felek azon hozzáadással: hogy az illető lelkész előtt mindegyik év végével, vagy bizonyos időben egyezkedés végett megjelenjenek: ezen szempontokból kívánatos volna azon jog felállításá, melynél fogva házassági ügyekben hozandó végítélet foganatosítására a sz. székek is küldhetne ki egy bizonyos személyt (ülnököt, esperest, vagy a helybeli lelkészt,) ki a világi bíró által határozandó időben vele együtt az illető végrehajtáson jelen lenni tartoznék, s a részéről teljesítendőket a feleknek szívére kötné. Mindenkiének a magát.

⁵⁾ 1588: 45; 1552: 25; 1662: 29; 1729: 28. t.-cz.

⁶⁾ 1588: 45. t.-cz.

⁷⁾ 1662; 29. t.-cz. §. 6.

utúniak, a szerint a mint azoknak foganatba vétele a végítélet ki-
mondása előtt, vagy pedig azután engedtetik meg.

I. *A végítélet előtti perorvoslatokhoz tartoznak:*

1. *Az ügyvéd előadásainak vagy tetteinek visszavonása, vagyis a perszómásítás* (revocatio dicti vel facti procuratis), mely abban áll, hogy a peres fél, ügyvédjének a védelmezés alkalmával, az ő tudta és beleegyezése nélkül történt helytelen vagy hibás előadását, avagy tettét: a törvényben meghatározott idő alatt visszavonja, s új előadás vagy cselekménnyel helyettesíti. A perszószámitásnak a következő szabályok szerint kell végbemennie: a) A visszavonást az illető fél személyesen vagy meghatalmazottja által; és pedig vagy a bíró vagy annak küldötte előtt, vagy pedig más hiteles helyen eszközölheti. b) Csak olyasmit lehet visszavonni, a mit az ügyvéd az illető fél tudta és beleegyezése nélkül szólott vagy cselekedett; ellenben az ügyvédnek az illető fél tudtával tett előadásai vagy végbevitt cselekedetei; ugy szintén a felhatalmazottnak szavai és tettei vissza nem vonhatók.¹⁾ c) A visszavont előadást az első folyamodású bíróságnál még ugyanazon napon; a felsőbb bíróságnál pedig három nap alatt új felelettel kell pótolni.²⁾ d) Perszószámitás ugyanazon ügyben a végítélet előtt akárhányszor történhetik. e) A visszavonásért régente bizonyos díj volt fizetendő; és pedig a püspöki sz. széknél 3, az érseki sz. széknél 6 frt.³⁾

2. *A perletétel* (depositio causae) vagy *a kereset visszavonása*. Ezen perorvoslattal csakis a felperes élhet, ki a perletételt ugy eszközli, hogy hibás, vagy reá nézve hátrányos szerkezetű keresetlevelét azon fentartás mellet visszavonja, hogy helyette egy újabb, helyesebb szerkezetű keresetet szabadjon benyújtania.⁴⁾ A perletételt vagy maga a felperes személyesen, vagy pedig ügyvéde által viheti végbe; és a perletétel által vagy az egész keresetet vagy csak annak egy részét vonja vissza. Ugyanazon ügyben az érdemleges ítélet előtt ismételve is megengedtetik a perletétel.⁵⁾ Ha azonban a be nem bizonyított kereset rágalmazási bűntényt szűlné; valamint akkor is, ha az alperes viszkonkeresetet indított a felperes ellen: a

¹⁾ Uladisl. V. 15.

²⁾ 1807: 8. t.-cz. §. 1.

³⁾ Ezen összegnek két harmada a bíróé, egy harmada peaug az ellenfélé volt.

⁴⁾ Arg. c. 18. C. II. q. 6.

⁵⁾ Polg. perrendtar. 70. és 71. §.

perletételnek hely nem adatik.¹⁾ A keresetet visszavonó felperes köteles az alperesnek költségeit megtéríteni, s ezen felül régibb időben büntetésül a püspöki sz. széknél 3, az érseki széknél 6 frtnyi bírságot is fizetni tartozott.²⁾

3. *A peres ügyeknek barátságos elintézése* (amica litis compositio), a mi kétféleképp történhetik, u. m. a) *Perlemondás* (litis cessio) által, midőn t. i. a felperes az alperes javára minden feltétel vagy kikötés nélkül, teljesen és mindenkorra eláll keresetétől. Perlemondás esetén a perköltségek nem térítendőek meg, de a lemondásról a bíró értesítendő. b) *Peregyesség vagy peralku* (transactio) által, vagyis ha a peres felek bizonyos feltételek s kölcsönös engedékenység mellett kiegyezkednek. Némely esetekben a peralkut a bíró is ajánlani szokta p. o. ha a per tárgyalása botrányra szolgáltatna alkalmat;³⁾ de mivel a peralku a felek közti szerződésül tekintetik: a bíró a feleket a peralkura soha sem kényszerítheti. Peralkura csak azok léphetnek, kik a peres ügyre nézvet eljes rendelkezési joggal bírnak.⁴⁾ Oly peres ügyek, melyek a felek szabad akaratától nem függnék, p. o. a hitágazatok, a házasság érvénye,⁵⁾ kegyuraság,⁶⁾ egyházjavadalmi ügyek,⁷⁾ a nyilvános büntények stb. peralku tárgyai nem lehetnek. A peralkunak nemcsak az érdemleges ítélet előtt, hanem még azután is mindaddig helye lehet: míg az ügy ítélt dologgá nem válik. A peralku azon eredményt szüli, hogy általa a per teljesen megszűntnek tekintetik,⁸⁾ s azért a peralkutól az egyik félnek egyoldalulag, vagyis a másik beleegyezése nélkül visszalépnie nem szabad;⁹⁾ s a per még azon esetben sem újítható meg, vagy felebbez-

¹⁾ Ha a keresetet oly felperes vonja vissza, ki kereset levelében bírói elválasztásáért esedezett: köteles minél előbb új kereset benyújtani, mert különben ellene mint önkényes elválásban élő egyén ellen a sz. széki ügyész pert indíthat.

²⁾ Ha az örökös eszközli a perletételt, csak azon esetre köteles a bírságot is fizetni, ha a visszavont keresethez valamiképp már ő is hozzájárult; ellenkező esetben csak az alperes költségeit tartozik megtéríteni.

³⁾ P. o. ha a lekipásztor hiveivel; vagy ha a papi egyének, magas állású, avagy jámborság hírében álló személyek egymással perlekednek.

⁴⁾ V. ö. Agr. R. J. 84 in VI-to.

⁵⁾ c. 11. de transact. (I. 36.)

⁶⁾ c. 9. U. o.

⁷⁾ c. 4. 6. 7. U. o.

⁸⁾ A peralku által bevezetett periratokba e szavakat jegyzi be a bíróság: „Ezen peres ügy peralku útján befejezetett és bíróilag befejezettnak nyilvánított.”

⁹⁾ Még azon esetben sem, ha a peralkut az egyik fél megbánta vagy általa kárt szenvedett volna is. (V. ö. R. J. 21. in VI-to.)

hető,¹⁾ ha később bizonyítékot fedeztettek volna föl. Ha azonban az egyik fél adott ígérését meg nem tartaná,²⁾ vagy bebizonyíttatnék, hogy a peralku az egyik félnek erőszakoskodása vagy csalárdsága folytán jött létre: a sérelmet szenvedett félnek jogában áll a peralku megsemmisítését kérvényezni.

4. Magyarországon végítélet előtti perorvoslatkép használható a *mellőző parancs* (mandatum declinatorium) is, minek akkor van helye, ha netalán a sz. szék elé olyatén peres ügy kerülne, mely oda nem tatarozik. Ily esetben az ország rendes birói által a sz. széket fel lehet felszólítani, hogy az ügyet tegye át a világi törvényszékhez. A mellőző parancs a perbebozsátkozás előtt mutatandó föl, mivel később már hatálytalanná válik.³⁾ Ha a mellőző parancs kellő időben lett előmutatva: a sz. szék az ügy további tárgyalását abba hagyni köteles s ha ezt nem tenné, sőt az ügyben ítéletet hozna, ez ítélet semmisnek tekintetik s a bíró javadalom vesztéssel bünhődik.⁴⁾ Minthogy azonban az 1868-ki évi 54 tc. határozottan kimondja, hogy csak a házassági ügyek, a mennyiben azok a házasság érvényére vagy ágy és asztaltól való elválasztásra vonatkoznak, — tartozhatnak a sz. székek illetősége alá s minden egyéb ügyek pedig onét hivatalosan visszautasítandók: azért a mellőző parancs, mint perorvoslat napjainkban már nem igen jöhet alkalmazásba.

5. Hajdanta a perorvoslatok közé, tartozott a *félelem esküje* (juramentum perhonestentia) is t. i. ha valamelyik peres fél eküvel bizonyítá, hogy ő a külömben rá nézve illetékes bírótól binyos okoknál fogva igazságos ítéletet nem remélhet, — megengedetett neki, hogy ügyét tárgyalás és eldöntés végett egy más gyanu mentes bírósághoz áttehesse. Napjainkban e perorvoslat már többé nincs szokásban.

II. A végítélet utáni perorvoslatokhoz soroltatnak:

1. A *semmisségi panasz* (quauerela nullitatis), vagyis az egyik peres fél (legtöbbsnyire a vesztes fél) által a felsőbb bírósághoz intézett folyamodás, melyszerint a törvényes formák mellőztével vagy a törvények ellenére hozott alsóbbrendű bírói ítéletnek teljes vagy részleges megsemmisítése kérvényezi. — A sérelem, mely miatt a semmisségi panasz említetni szokott, kétféle lehet u. m. *orvosolható* vagy

¹⁾ C. 1. de transact. (I. 36.)

²⁾ R. J. 75 in VI-to.

³⁾ 1630: 13. tc.

⁴⁾ 1492: 46. tc

orvosolhatlan, a szerint, a mint az ítélet megsemmisítése valamely lényes vagy lényegtelen törvénykezési forma mellőztetése miatt kérelmeztetik. A semmiségi panasznak csak a következő esetekben lehet helye: a) Ha az ítélet illetéktelen,¹⁾ kiközösített²⁾ vagy megvesztegetett³⁾ bíró által hozatott. b) Ha a felperes perlekedési joggal nem bír;⁴⁾ vagy a peres ügyben, törvénytelen megbízott működött.⁵⁾ c) Ha az ítélet törvényellenes,⁶⁾ lehetetlen dolgot tartalmaz; fölötte homályos; már megítélt dologra vonatkozik; vagy pedig a per tárgyatól teljesen eltér. d) Ha valamely lényeges bírói cselekmény vásár- vagy ünnepnapon történt, avagy pedig az ítélethozatal vagy kihirdetés alkalmával valamely lényeges formaszerűség elmulasztott.⁷⁾

A semmiségi panaszt kétféleképp lehet benyújtani a bíróságnál, u. m. felebbezéssel kapcsolatban, vagy önállólag. Ha önállólag történik a semmiségi panasz, és a sérelem orvosolható: a panaszt az ítélet tudomásul vétele után 10 nap alatt kell a felsőbb bíróság elé terjesztetni,⁸⁾ s ennek megtörténtével az ítélet fölfüggesztetik. De ha a sérelem orvosolhatlan: az ítélethozatal után 30 évig bármikor lehet semmiségi panaszt emelni: csakhogy az ily panasz által az ítélet nem függesztetik föl, sőt a panaszt még a felsőbb bíróság elé sem szabad terjesztetni, hanem ugyanazon bíróságnál, mely az ítéletet hozta kell benyújtani s ha a bíróság a panaszt alaposnak találja: az ítéletet teljesen vagy részben megsemmisíti.⁹⁾ — Önálló semmiségi panaszt ugyanazon ügyben többször is lehet emelni, csakhogy ha valaki ellen már három ízben hozatott ítélet: a semmiségi panasz ismételtesének csak az ítélet végrehajtása után lehet helye¹⁰⁾; végre az önálló semmiségi panasz után a felebbezés meg nem engedtetik.¹¹⁾ — A semmiségi panasz a magyarországi sz. székeknél régente nem szokott előfordulni; de újabb időben igen gyakran fogamatba vétetik.

2. *A felebbezés* (appellatio). A végítélet utáni perorvoslatnak megszokásosabb neve a felebbezés, vagyis az alsóbb bíróság ítéletével elégedetlen peres félnek ama cselekménye, melyszerint a felsőbb bíróságot felkéri: vegye újabb tárgyalás alá az ügyet s hozzon számára kedvezőbb ítéletet.

¹⁾ c. 3. de cons. (II. 4.) — c. 4. de judiciis (II. 1.) — c. 29. de off. jud. deleg. (I. 29.)

²⁾ c. 24. de sent. (II. 28.)

³⁾ c. 9. de test. (II. 20.)

⁴⁾ c. 8. C. III. q. 9. — e. 12. de except. (II. 25.)

⁵⁾ c. 4. de procur. (I. 38.)

⁶⁾ c. 1. 9. de sent. (II. 27.) — R. I. 64. in VI-to.

⁷⁾ c. un. de litis. cont. (II. 5.) — c. 2. ut lite non cont. (II. 6.) — c. 5. de sent. in VI-to (II. 14.)

⁸⁾ Const. Ben. XIV. „*Dei miseratione*.” 3. non. Nov. 1741.

⁹⁾ Konek II. kiad. 4281.

¹⁰⁾ c. 1. de sent. in Clem. (II. 11.)

¹¹⁾ U. o.

A felebbezésről tüzetesebben ohajtván szólni, a következőket fogjuk figyelembe venni: a) Kinek-, s b) minő ügyekben szabad; c) minő szabályok megtartásával lehet fellebbezni. d) Melyek a felebbezés eredményei s e) mikép jár el a felsőbb bíróság a felebbezett ügyek tárgyalásánál és elbírálásánál?

a) *A felebbezés jogával egyaránt élhet a fel- és alperes, sőt mindketten is felebbezhetnek;*¹⁾ s ha netán a peres társak közül csupán az egyik veszi igénybe a felebbezést: a felsőbb bíróságnál nyert kedvezményben nem csak ő, hanem peres társai is részesülnek.²⁾ Ellenben a felebbezés jogával nem élhetnek: α) A kik ezen jogról nyíltan vagy hallgatagon lemondtak. A felebbezésről való nyílt lemondásnak tekintetik, ha valaki esküvel megígérte ellenfelének, hogy felebbezni nem fog; ³⁾ hallgatag lemondásnak pedig az tartatik, ha a peres fél a törvényben meghatározott idő alatt nem nyújtván be felebbezést, az ítéletnek jogerőre emelkedését meg nem gátolja; ugyszintén peres ügynek perlemondás vagy peralku által történt elintézése is a felebbezésről való hallgatag lemondásnak szokott tekintetni. β) Kik makacsság miatt lettek elmarasztalva.⁴⁾ γ) Kik ellenében köztudomású dolog, önvallomás vagy felajánlott eskü folytán hozatott ítélet. δ) A kik önhatalmúlag szereztek maguknak elégtételt.⁵⁾

b) *Bármely, tehát még a legcsekélyebb peres ügyekben és pedig ismételve megengedtetik a felebbezés.*⁶⁾ Kivételt képeznek; α) a merően közbeszóló ítéletek;⁷⁾ β) a választott bírák ítéletei, hacsak eleve ki nem köttetetett a felebbezési jog;⁸⁾ γ) a harmadizben s ugyanazon értelemben hozott ítéletek⁹⁾ (de a házasságiügyben a további felebbezés is meg van engedve); δ) a halasztást nem tűrő; valamint az oly ügyek, melyekben az a felebbező az ellenfél által közbevetett felebbezést megtagadni kérte;¹⁰⁾ ε) a püspökök vagy kisebb praelatu-

¹⁾ c. 17. de sent. et re. jud. (II. 27.) Sőt a peres feleken kívül még azok is felebbezhetik az ügyet, kik az ítélet által bármikép sértve érzik magukat; tehát a gyermekek helyett atyjuk is felebbezhet. (U. o.)

²⁾ c. 72. de appel. (II. 28.)

³⁾ c. 20. 21. U. o.

⁴⁾ S. C. Episc. 16. Jul. 1600. ap. Gallemart. ad Trid. XIII. c. 1. de ref.

⁵⁾ c. 42. de appel. (II. 28.)

⁶⁾ Arg. c. 11. 39. U. o.

⁷⁾ V. ö. 290. §.

⁸⁾ V. ö. 607. lap

⁹⁾ c. 65. de appel. (II. 28.)

¹⁰⁾ c. 23. 42. U. o.

sok által a vétkes papok vagy szerzetesek ellenében alkalmazott fenytékre vonatkozó ítéletek, melyektől felfüggesztő eredménnyel felelbezní nem lehet; ¹⁾ 2) az oly ítéletek, melyek által a többször sítkertelenül megíntett javadalmas, javadalmától megfosztatik.²⁾

c) *A felebbezés érvényéhez* a következő szabályok megtartása szükséges: a) A felebbezést az ítélet kihirdetése után 10 nap alatt, az ítéletet hozó alsóbb bíróságnál mulhatlanul be kell jelenteni.³⁾ — A magyar polgári perrendtartás ⁴⁾ azonban a felebbezés benyújtására az ítélet kézbesítéstől számítva 15 napi határidőt enged. 2) A felebbezés bejelentése, ha végítéletre vonatkozik, *élszóval* és mindjárt az ítélet kihirdetése után a bíróság előtt is megtörténhetik; máskülmöben pedig később, a bíróság vagy a sz. széki jegyzőnek benyújtandó írat által eszközölhető. A peres ügy érdemébe vágó közbeszóló ítélet elleni felebbezésnek pedig mindenkor írásban kell történnie.⁵⁾ A felebbezés indokai a felebbezési bejelentésben rendszerint kiteendők. 3) A felebbezés bejelentése után a felebbező 30 nap alatt *átküldő levelet* ⁶⁾ (apostoli) köteles kérni az alsóbb bíróságtól, melynek kíséretében az összes periratok a felsőbb bírósághoz áttétetnek. Ha az alsóbbrendű bíróság megtagadja az átküldő levél kiadását: a felebbező a nélkül is érvényesen átteheti a felebbezést a felsőbb bírósághoz. ⁷⁾ 4) A felebbezésnek fokozatosan vagyis oly formán kell történnie, hogy az ügy az első folyamodású bíróságtól a másod, innét a harmad vagy esetleg a negyed folyamodású bírósághoz tétessék át. A legfelsőbb vagyis a pápai ítélőszék által hozott ítéletet felelbezní nem lehet.⁸⁾

¹⁾ c. 3. 26. 32. U. o.

²⁾ Concil. Trid. Sess. XX. c. 6. de ref.

³⁾ c. 15. de sent. (II. 27.) Ezen határidő a makacs félre vonatkozólag mindig az ítélet kihirdetésének; a nem makacsoknál pedig az ítélet tudomásul vételének idejétől, és pedig perczről-perczre számíttatik

⁴⁾ 277. §,

⁵⁾ c. 1. de appel in VI-to. (II. 15)

⁶⁾ A primitialis sz. szék meg szokta követelni az ellenfél észrevételeit is a felebbezési indokokra, s azért a felebbezés másod példánya mindig közöltetik az ellenféllel, ki 8 nap alatt köteles megjegyzéseit megteenni.

⁷⁾ c. 31. c. II. q. 6. Az átküldött levél többféle lehet, u. m. a) *apostoli dimissorii*, ha az alsóbb bírő egyszerűen azon kijelentés mellett teszi át a periratokat, hogy a felebbezés helyesen történt; b) *ap. refutatorii*, ha a bírő a felebbezés okait megczáfolni igyekszik; c) *ap. reverentiales*, ha a bírő kijelenti, hogy a felebbezést ugyan helytelennek tartja, de abba — a felsőbb bíróság iránti tiszteletből beleegyez.

⁸⁾ c. 16. 18. C. IX. q. 3. Hogy mily rendben kell Magyarországnban a fe-

ε) A felebbező köteles a felebbező ügyet legfeljebb egy év alatt; vagy ha az ügy igen fontos lenne, két év alatt perfolymatba tenni.¹⁾ — Ha a felebbező a felebbezés benyújtására és folymatba tételére nézve előirt határidőket (*fatalia appellationis*) meg nem tartja: a felebbezés jogától elesik.²⁾

d) *A törvényes módon megtörtént felebbezésnek háromféle jogi eredménye van*, u. m. α) Felfüggeszti az alsóbb bíróság ítéletét (*effectus suspensivus*), melynek következtében az ítéletet végrehajtani, s a peres eljárást tovább folytatni nem lehet.³⁾ β) A peres ügy átszármazik a felsőbb bírósághoz (*effectus devolutivus*), mely nemcsak a felebbvitel jogos vagy jogtalan voltáról, hanem a peres ügy érdemére nézve is ítéletet hoz.⁴⁾ γ) A felebbezés által a *merény orvoslata*nak (*remedium attentae*) adatik hely, melyszerint t. i. az alsóbb bíróság a felebbezett ügyben, a felsőbb bíróság által hozandó újabb ítéletig mit sem tehet, — s ha mégis tenne: cselekményei semmiséknek tekintetnek.⁵⁾

e) A felsőbb bíróságnál a *felebbezett ügyek tárgyalása és elbírálása következőleg történik*: A felebbező köteles a perfelvételt ismételni; továbbá az alperes újra megidéztetik, s a megidéztetés után vagy személyesen vagy meghatalmazottja által megjelenni tartozik;⁶⁾ s a makacs fél ellenében, meg nem jelenése esetén is ítélet hozatik.⁷⁾ Újabb bizonyítékot a felsőbb bíróságnál felhozni redszerint nem szabad, hanem csak a már alkalmazásba vettek nyomán vizsgáltatik meg az ügy;⁸⁾ de az oly ügyekben, melyek soha sem válhatnak ítéltdologgá; ugyszintén azon esetben is megengedtetik az újabb bizonyíték felhozása, ha valamely bizonyíték előállításában a peres fél az első bíróságnál gátolva volt.⁹⁾ Miután a felsőbb bíróság az ügyet

lebbezéseknak végbemenniök, — már a fentebbiekben, midőn a birói illetékességről szóltunk, részletesen kifejtettük. (272. §.)

¹⁾ c. 5. 8. de appel. (II. 28.)

²⁾ c. 4. U. o.

³⁾ c. 40. U. o.

⁴⁾ c. 55. U. o.

⁵⁾ c. 54. U. o.

⁶⁾ c. 1. de appel. in VI-to (II. 15.) A felsőbb törvényszéknél azonban a felek nem tartoznak ugyanazon felhatalmazottat alkalmazni, kit az első folymadósú bíróságnál alkalmaztak.

⁷⁾ c. 58. de appel (II. 28.)

⁸⁾ c. 5. h. t. in Clem. (II. 12.)

⁹⁾ arg. c. 17. de test. (II. 20.)

tárgyalás alá vette: az alsóbb bíróság ítéletét vagy megerősíti, vagy megváltoztatja, avagy pedig egészen új ítéletet hoz, — a nélkül, hogy az ítélet indokait kitenni tartoznék. A ki a felebbezés alkalmával az ügyet elvesziti, vagy helytelenül felebbez,¹⁾ avagy a megkezdett felebbezéstől eláll:²⁾ ellenfelének a perkölségeket megtéríteni tartozik.

3, *Az előbbi állapotba való visszahelyezés* (restitutio in integrum). Eme rendkívüli perorvoslat abban áll, hogy a vesztes fél a törvény értelmében semmisnek nem nevezhető érdemleges ítéletet — méltányossági szempontból, — teljesen vagy részben megsemmisíttetni, — s ez által magát az ítéletet előtti állapotba visszahelyeztetni kéri. — Az előbbi állapotba való visszahelyeztetés a következő esetekben engedtetik meg: a) Ha az ítélet által kiskorú egyének, egyházi testületek, vagy kegyes alapítványok érzékeny sérelmet szenvednének.³⁾ b) Ha az ítélet makacsnak tartott távollévő ellen hozatott, ki azonban távollétét kellőleg tudja igazolni. c) Ha az ítélet megvesztegetett tanuk vagy hamis okiratok alapján hozatott. d) Ha az illető peres fél az ítélet után új és eddig nem ismert és nem alkalmazott bizonyítékokra bukkant. — A mi pedig az előbbi állapotba való visszahelyeztetés kérvényezésének módozatát illeti: a kérvény bizonyos meghatározott idő alatt nyújtandó be; és pedig ha hamis tanuskodás vagy hamis okmányok folytán hozott ítélet ellenében kéretik a visszahelyezés: az ítélet hozatala után 20;⁴⁾ sőt későbbi gyakorlat szerint 30 év alatt; egyéb esetekben pedig 4 év alatt nyújtandó be a kérelem.⁵⁾ — Habár kellő időben kérvényeztetnék is a visszahelyezés: annak csak akkor adatik hely, ha a kérvényezőre nézve egyéb perorvoslat nem létezik. Rendes, vagy törvény által megengedett visszahelyeztetést bármely bíróság; rendkívülit vagy a törvény szerint meg nem adhatót pedig csak pápa engedélyezhet.⁶⁾ Ha a kérvényezett visszahelyeztetés megtagadtatott:

¹⁾ c. 5. de appel. in VI-to (II. 15.) — c. 27. C. II. q. 6.

²⁾ c. 45. de appel. (II. 28.)

³⁾ c. 1. de integr. rest. (I. 41.)

⁴⁾ c. 6. de except. (II. 25.)

⁵⁾ Ezen négy év a kiskorúaknál a nagykorúság napjától; egyházi testületek és kegyes alapítványok ügyeinél a sérelem megtudása napjától; a távollévőknél azon naptól, melyben az akadály megszűnik; ha pedig újabb bizonyítékok felfedezése czimén történik a kérvény: ama naptól kezdve számítatik, melyen eme bizonyítékok feltaláltattak.

⁶⁾ V. ö. c. 9. de except. (II. 25.)

azt újabban kérni nem lehet, hacsak a kérvény mellett újabb okok fel nem hozatnak. — Az előbbi állapotba való visszahelyeztetésnek azon eredménye van, hogy mihelyt a visszahelyezési kérvény benyújtott: az ítélet — ha még nem lett volna végrehajtva, — fölfüggesztetik s mindaddig fölfüggesztve marad, míg a bíróság a benyújtott kérvény fölött határozatot hozott. Ha pedig a visszahelyeztetés megengedett: az ítélet vagy teljesen vagy részben megsemmisül; de a kérvényező köteles ellenfelének a perköltségeket megtéríteni.¹⁾ A magyarországi sz. székeknél az előbbi állapotba való visszahelyeztetés nincs szokásban.

4. *Az u. n. apertio oris*, midőn t. i. a vesztes fél a pápától, a már általa is megerősített ítéletnek megtámadására kér engedélyt.

5. *Az átvizsgálás* (revisio), szintén a pápához intézni szokott folyamodás, melyben a felelbezés jogával nem bíró peres fél ő szentségét kéri, hogy a hozzá áttett peres iratokat át vizsgálva, a netalán igazságtalannak talált ítéletet megváltoztatni kegyeskedjék.

6. A magyarországi sz. székeknél szokásban van a *perujítás* (via novi) is, mely abban áll, hogy azon peres fél, ki peres ügyét végkép elvesztette: az ítélet végrehajtása után, a pert az első folyamodású bíróság előtt megújítva, saját védelme körül elkövetett hibáit helyrehozni igyekszik. — Honi törvényeink²⁾ és sz. székeink gyakorlata szerint a perujításnál következő szabályok tartandók szem előtt: a) A perujítás bármelyik félnek s bárminő ügyben megengedtetik, kivéve, ha valamelyik fél ezen perorvoslatról szerződésszerűleg eleve lemondott; vagy ha az ügy eskü, önvallomás vagy peralku által lett elintézve; vagy ha az ítélethozatal után már 32 év eltelt. b) Ha valamely per már valamennyi törvényszék előtt megfordult, csak kegyelemlevél mellett (melyet a polgári ügyekben a király, az egyháziakban a felsőbb egyházi bíróság szokott adományozni) engedtetik meg a perujítás. c) A perujítást csak birtokon kívül, vagyis az ítélet végrehajtása után lehet megkezdeni; és ugyanazon ügyben ugyanazon félnek a perujítás csak egyszer engedtetik meg. d) A perujításnak mindenkor azon bíróságnál kell történnie, mely a peres ügyben első bíróságilag ítelt, habár az ügy felelbezés útján a felsőbb bíróság elé lett volna is terjesztve. e) A perujítási kereset az alperbeli kérelmen túl nem terjedhet. f) Ha a kegyelmi levél mellett

¹⁾ c. 1. de integr. rest. (I. 41.)

²⁾ 1613: 13; 1653: 126; 1655: 53. §. 8.; 1723: 33. t.-cz.

újító fél az első folyamodású bíróságnál újra elveszti a pert: a felbezárás jogával nem élhet. Ellenben g) ha a pert megújító fél győztes lesz: minden vesztesége, melyet az előbbi per folytán szenvedett, kárpótoltatik. — A perújítási perorvoslatot az egyházjog nem ismeri; de hazánk sz. székeinél, — főleg azon időben, midőn még azoknak illetékességéhez több polgári természetű perek tartoztak: a perújítás igen szokásos volt; de napjainkban, midőn sz. székeink illetékessége pusztán a házassági perek elintézésére lett visszaszorítva: a perújításnak ritkán lehet helye.

293. §. Halasztási idők és törvényszünetek.

I. Már a fentebbiekből tudjuk, hogy a canonjogi szabályok a per folyama alatt végbeviendő némely törvénykezési cselekményekre nézve bizonyos határidőt tűznek ki. — Néha azonban a törvénykezési cselekmények későbbi időre tétetnek át, s az ily áttétel *halasztásnak* (ditatio) neveztetik.

A halasztás kétféle lehet, u. m. *szerződésbeli* (d. conventionalis), ha t. i. a felek kölcsönös megegyezés folytán s a bíró beleegyezésével határozzák el a halasztást; és *bírói* (d. judicialis), ha a bíró vagy az egyik félnek kérelmére, vagy pedig önkényt rendeli el a halasztást. Ha az egyik fél a szükséges okmányok megszerzése céljából, vagy mint honunkban mondani szokás *respirium*-ként kér a bírótól halasztást: a kérelemnek csak bírói ítélet nyomán adatik hely; s azon fél, mely *respiriumot* nyert, köteles ellenfelét valamely bírói közeg útján a halasztásról értesíteni. Ha azonban a bíró önkénytelenül rendeli el a halasztást: ezt törvényszéken kívül is teheti; de a méltányosság hozza magával, hogy a halasztásról a feleket tudósítsa, nehogy azok hasztalan megjelenésük által fölösleges költségeket tegyenek.¹⁾

II. *Törvényszünetek* (feria) alatt oly napok értetnek, melyeken lényegesebb törvénykezési cselekményeket, p. o. perfelvételt, idézést, tanuhallgatást, ítélethozatalt, végrehajtást stb. érvényesen végbevenni nem lehet.²⁾ Magyarországon a *vasár- és ünnepnapok* s a *nagy hét* képeznek törvényszüneti napokat.³⁾ — A kevésbbé lényeges tör-

¹⁾ Hogy a magyar perrendtartás minő halasztási időket enged meg, már a 635. lapon a 1-ső számú jegyzetben említettük.

²⁾ c. 1. 5. de feriis (II. 9.)

³⁾ A megszüntetett ünnepek jelenleg mér nem tekintetnek törvényszüneti napoknak.

vénykezési cselekmények mint p. o. az előleges tanuvallatás, ügyvédi felhatalmazás stb. törvényszüneti napokon is érvényesen megtörténhetnek.¹⁾

294. §. b) A sommás vagy rövidleges birói eljárás.

A sommás eljárás abban különbözik az ünnepélyestől, hogy a sommás eljárásnál csupán csak a lényegesebb törvénykezési cselekmények, u. m. az idézés, bizonyítás, tárgyalás, ítélethozatal, annak kihirdetése fordulnak elő; — a többi ünnepélyességek pedig elmaradhatnak. Tehát a sommás eljárásnál a keresetlevél benyújtása mulhatlanul nem szükséges, hanem előszóval, vagy az idéző levél felmutatása által s perfelvétel nélkül is meglehet a pert kezdeni. Továbbá a sommás eljárásnál a hosszabb perbeszédnek mellőztetnek, a felesleges kifogások, s a fölös számú tanúk visszautasíttatnak és elégségesnek tartatik az okmányok által való bizonyítás is; végre rövidebb határidők tűzetnek ki, s ekkép az ügy egyszerűbben s gyorsabban tárgyalatik és fejeztetik be.

Sommás eljárás szerint leginkább a következő ügyek intéztetnek el: a) a halasztást nem tűrő perek, p. o. a választások, kiválasztási kijelölések körüli vitás ügyek; b) a házassági perek; c) a kisebb fontosságú vitás dolgok; d) a birtokháborítási ügyek; e) oly ügyek, melyeket maguk az illető felek rövid úton ohajtanak elintézni; f) a kirendelt bíróság által eldöntendő ügyek, ha a kirendelő bíró eleve a sommás eljárást rendeli el.²⁾

¹⁾ A magyar polg. perrendtartás a törvényszünetekre vonatkozólag, csak azt rendeli, hogy: „Sürgős eseteket kivéve, senki sem idéztethetik megjelenésre vallásának ünnepein. Ilyen idézés elrendelése vagy elhalasztása miatt azonban nincs helye perorvoslatnak.” (100. §.)

²⁾ A sommás uton elintéztetni szokott perek közül különös említést érdemelnek a birtokjogra vonatkozó ügyek. E nembeli ügyek háromfélék lehetnek, u. m. 1. *Birtokháborítási ügyek* (actio possessionis retinendae), midőn valaki azon okból indít pert, hogy megvéddesse magát az ellen, ki őt jogainak vagy birtokának élvezetében akadályozza; avagy pedig jogaitól vagy birtokától teljesen meg akarja fosztani. 2. *Birtokvisszatérési ügyek* (actio possessionis recuperandae, actio spoli), ha valaki jogainak vagy birtokainak, melyektől igazságtalanul megfosztatott, visszatérítését követeli. 3. *Birtokkereset* (actio petitoria), midőn valaki oly jogot, vagy birtokot követel magának, melyet még eddigelé nem élvezett. — A) A birtokháborítási perekre nézve az egyházi jog kivételes szabályokat nem állított föl, tehát az ily perek a rendes eljárás szerint intéztetnek el. — B) A birtokvisszatérési ügyek azonban kiváltáságos ügyeknek tekintetnek, s mint ilyenekről a következőket kell megjegyeznünk: a) Azon igazságtalan cselekmény, mely által valaki jogaitól vagy birtokától megfosztatik: *spolium*-nak, a megfosztott pedig *spoliatusnak* nevezetik. b) A *spolium* kü-

Függelék.

A házassági perekről.

295. §. A házassági perek felosztása.

A magyarországi sz. székeknél háromféle házassági perek szoktak előfordulni, u. m. 1. *kötéléki perek* (processus vinculares), midőn t. i. valamely fenforgó bontó házassági akadály miatt, a házasságnak érvénytelenné nyilvánítása kérvényeztetik; 2. *ágy és asztaltól való elválási perek* (processus seperationis a thoro et mensa), ha t. i. a peres felek csak az életközösségnek ideiglenes vagy örökös felbontását kérik; 3. *a sz. széki ügyész által a házasságzavarók, az önkénytes elválásban élő házastársak, vagy az ágyasságban élők ellenében indított perek*.

Eme perek tárgyalásánál és elbírálásánál szem előtt tartandó sajátos szabályokat az alábbiakban fogjuk előadni; előadásunkban azonban mellőzzük mindazt, mit ugyan-e perekre vonatkozólag főnnebb, a házasságról szóló szakaszban megemlítettünk.

lőnféle jogokra vagy birtokra vonatkozhatnak, s jelesen spoliatiúsnak neveztetik: a ki eddig gyakorolt választási jogától elűtetik (c. 3. de caus. pos. et prop. II. 12.); a lelkész, kinek hiveit más temeti el (c. 6. de sepult. III. 28.); a javadalmas, ki javadalmáról lemondani kényszerítették (c. 2. 3. de caus. pos. et prop. II. 13.); a nyugdíjas, kitől a nyugdíj megvonatik (c. 9 U. o.); a férj, kit neje elhagy, vagy a nő kit férje a háztól elűz (c. 10. U. o.) stb. c) A birtok visszatérítését kétféleképp lehet kérni, u. m. *rendes kereset alakjában*, ha t. i. a felperes követeli a visszatérítést; vagy pedig *kifogás alakjában*, ha az alperes a felperes ellenében, a spolium vádját, hozza fel; a mit az alperes akár a perbe bocsátkozás előtt, akár pedig azután is, de mindenkor csak a perbezáráás előtt, tehet meg. d) Ha rendes kereset alakjában indítatik a visszatérítési per, mihelyt a felperes bebizonyította keresetének jogos voltát: az alperes azonnal teljesen visszatéríteni köteles az elidegenített jogot vagy dolgot, s a visszatérítést viszontkereset vagy kifogás által késleltetnie nem lehet. (c. 15. de rest. spol. II. 13.) e) Ha pedig kifogás alakjában terjesztetett elő a visszatérítési igény: az alperes köteles 15 nap alatt bebizonyítani a spoliumot, mert különben az időközben okozott perköltségek megtérítésében elmarasztaltatik (c. 1. h. t. in VI-to II. 5.); de ha az alperes a spoliumot be tudta bizonyítani: a felperesnek az alaperre vonatkozólag mindaddig felelni nem tartozik, míg az elidegenített jog vagy tárgy neki vissza nem térített (c. 16. de rest. spol. II. 13.) f) Némely esetekben azonban a visszatérítés nem ítéltetik meg; nevezetesen pedig: α) ha a visszatérítés valamely testi vagy lelki kárral lenne egybekapcsolva, p. o. ha a férj visszakövetelné magának nejét, de a nő azt állítaná, hogy a házassági akadály forog fenn közöttük, vagy pedig, hogy férje kegyetlen, élete ellen leselkedik, (c. 8. 13. U. o.) — s állítását be is tudja bizonyítani; β) ha a megfosztott nincs képesítve a tőle elidegenített jog vagy tárgy

296. §. I. A köteléki perekben való peres eljárás.

A köteléki perekről a következőket kell megjegyeznünk:

1. A kereset alapjául egyedül és kizárólag valamely bontó házassági akadály szolgálhat s ép ezért a netán más czimen megindított keresetet a sz. egyszerűen visszavetheti.

2. Már a házasságról szóló részben említettük, hogy magánjogi akadály fenforgásakor csakis a sérelmét szenvedett, avagy az akadályról tudomással nem birt házastársat illeti meg a kereseti jog. Tehát bárki más támadja meg a mondott czimen a házasság érvényét: a bíró őt, mint felperességre jogosulatlan személyt visszautasítani tartozik,¹⁾ de sőt az ártatlan fél is elesik a kereseti jogtól, ha azzal kellő időben nem él.²⁾

3. Közjogi jellegű bontó házassági akadály czimén, nem csak a felek, hanem az egyház közösségében lévő bármely kath. személy is joggal megtámadhatja a házasság érvényét;³⁾ de ha rokonsági, vagy sógorsági akadályról van szó: a rokonok és atyafiak, a kereset megindítására nézve a nem rokonok és atyafiak előtt elsőbbséggel birnak. Némely személyek azonban, mint gyanús vádlók, habár közjogi akadályt hoznának is föl keresetük alapjául: a házasság érvénye ellen fel nem léphetnek. Ilyenek: a) a kik az általuk jól ismert akadályt a kihirdetések alkalmával be nem jelentették, — kivéve, ha a mulasztás alapos okból történt;⁴⁾ b) mindazok, kikre

birtoklására (c. 14. U. o.); γ) ha a spoliū kölcsönös volt; vagy ha a megfosztott az elidegenítésbe beleegyezett; avagy ha a visszatérítés nagy botránnyal lenne egybekötve. (V. ö. Porubszky §. 150. B.) — C) A birtokkereseti ügyekre nézve a canonokban következő szabályok fordulnak elő: a) ugyanazon perben a birtokvisszatérítési igény mellett birtokkereseti követeléssel is elő lehet állni; b) az ilyenű kettős keresetknél a bíró először a visszatérítési, azután pedig birtokkereseti kérvényt tárgyalja, s mindkét nemű keresetet egy ítélet által dönti el, de az ítélet végrehajtásánál a birtokkereseti igény fogantatásának előbb kell történnie, mintsem a visszatérítésnek. (V. ö. C. I. 6. de causa possessionis et proprietatis II. 12.)

¹⁾ De ha a felhozott magánjogi akadály valósággal léteznék: a bíróságnak azon kell lennie, hogy az illető házasseleket vagy a házasság érvényesítésére bírja, vagy pedig azon házastársat, ki a kereset megindítására jogosítva van, a házasság érvénye ellen való felszólalásra utalja.

²⁾ V. ö. c. 4. qui matrim. accus. (IV. 18.) Ha a kereset megindítására jogosított fél, mielőtt jogával élt volna, meghal, — gyermekeinek törvényes voltát, a házasság érvénytelensége alapján ki sem támadhatja meg. (c. 11. qui filii sint legit. IV. 17.)

³⁾ V. ö. c. 16. de off. jud. del. (I 29.)

⁴⁾ c. 5. c. (de eo qui matr. acc. IV. 18.)

nézve alapos gyanu forog fenn, hogy csupán önérdekből, p. o. hogy a házastársaktól pénzt csikarhassanak ki, vagy mert a házastársak szétválasztása által örökséghez jutni remélnek. inditnak a házastársak ellen pert.¹⁾ — Ha a közjogi bontó akadály mellett kötött házasság érvénye ellen senki sem lép fel: akkor a a sz. szék hivatalosan támadja meg a vélt házasságot, vagyis felszólítja a sz. széki ügyészt, hogy mint közvádló köztudomás, elterjedt hir, vagy magán feljelentés alapján inditson pert a házasság érvénye ellen.²⁾

4. Maga a kereset megindítása vagy előszóval, vagy írásban történhetik. Előbbi esetben a bíróság azonnal jegyzőkönyvet vesz fel az előszóval előadott keresetről. Ha keresetlevél alakjában kérvényeztetik a házasság megsemmisítése: akkor a keresetlevél benyújtója köteles személyesen megjelenni a bíróság előtt, hogy keresetére vonatkozólag bővebb felvilágosítást adhasson;³⁾ a megjelenni vonakodónak keresetlevele, csak egyszerű feljelentésnek vétetik. — A keresetlevélben világosan meg kell jelölni az állítólagos bontó akadályt, --- s ha eleve kitűnik, hogy a kereset gyenge alapon nyugszik: a bíróság a kereset benyújtóját felszólíthatja, hogy a keresetét vegye vissza. De ha ellenkezőleg a házassági akadály fenforgása legott valónak bizonyul: a bíróság a megidézett feleket a netán könnyen megnyerhető dispensatioért való folyamodásra köteles utalni; ha azonban a felek dispensatit kérni vonakodnának, vagy ha az akadály olynemű, melyet dispensatio útján megszüntetni nem lehet: akkor a házasság érvénye elleni per haladék nélkül folyamatba tétetik.

5. A megidézett házastársak kötelesek a törvényszék előtt személyesen megjelenni; de ha már egyszer ki lettek hallgatva: az ügy további tárgyalásánál felhatalmazottak vagy ügyvédek által is képviseltethetik magokat és csak az érdemleges ítélet előtti tárgyalásnál tartoznak személyesen megjelenni. A megjelenni vonakodó feleket karhatalommal szokás a sz. szék elé állítani.

6. Már a fönnebbiekből (274. §.) tudjuk, hogy a köteléki pereknél egy hivatalos házasságvédő működik, a kinek minden lényegesebb bírói cselekménynél mulhatlanul jelen kell lennie. Ha azonban távolabb eső helyen lakó tanuk hallgattatnának ki: a sz. széknél jogában áll helyettes házasságvédőt kinevezni, ki a rendes há-

¹⁾ c. 6. U. o.

²⁾ c. 3. de divor (IV. 19.)

³⁾ c. 2. de eo, qui matr. accus, (IV. 18.)

zasságvédőt kinevezni, ki a rendes házasságvédő helyett, a tanuvallatásnál jelen van.

7. A mi illeti a bizonyítás módját: a) házastársak önvallomása a házasság érvénye ellen mit sem bizonyít,¹⁾ kivéve ha az önvallomás a házasság megkötése előtt történt.²⁾ Azonban a házasság érvénye mellett bizonyítéku szolgálhat az önvallomás is, de csak akkor, ha magánjogi akadályról van szó. b) A házastársak esküje csak a házasság érvénye mellett, s csupán azon esetben, ha őket illeti meg a házasság megtámadásának joga, szolgáltathat bizonyítékot. De ha közjogi akadályról van szó: az eskü sem a házasság érvénye mellett, sem ellene bizonyítéku el nem fogadható.³⁾ c) Tanuskodásra bocsáttatnak még a szülők és rokonok is, ha különben kifogás nélküliek.⁴⁾ Sőt a gyanus tanukat is ki lehet hallgatni; de ezek tanuvallomásainak csak akkor adatik hitel, ha azok a házasság érvénye mellett szólnak s az illető fél nem tesz ellenök kifogást; ellenben a gyanus tanunak a házasság érvénye elleni tanuskodása nem tekintetik hitelesnek. A gyanus tanukat nem csak a felek, hanem a házasságvédő is kifogásolhatja.⁵⁾ d) Hiteles okmányok és szakértői bizonylatok szintén alkalmazhatók. e) A bíró soha sem köteles szigorúan megmaradni a felek által felhozott bizonyítékok mellett, hanem mindazt elrendelheti, a mi a dolog kiderítésére eszközül szolgálhat, s azért a bizonyítékok hitelessége ellen akkor is felszólalhat, ha azok ellen a felek kifogást nem tettek.

8. A köteléki perek mindenkor bírói ítélet által döntetnek el, s azért az ily pereknél a perlemondásnak vagy peralkunak helye soha sem lehet.⁶⁾

9. A felebbezésnél a következő szabályok tartandók szem előtt: a) A felebbezés négy forumon keresztül engedtetik meg; de ha a házasság érvénye mellett már két, — avagy pedig annak érvénye ellenében három egyenlő ítélet hozatott: a további felebbezés-

¹⁾ c. 5. de eo, qui cogn. (IV. 13.)

²⁾ V. ö. Porubszky p. 756.

³⁾ c. 24. de jure jur. (II. 24.) Ha a házassági akadály létezése bizonyos, — az olyatén körülmények kitudására, melyek a végítéletre döntő befolyást gyakorolnak (p. o. nem-e lett utólag pótolva a hiányzó beleegyezés, végrehajtatott-e a házasság?) — a bírói esetről-esetre megengedheti az esküt.

⁴⁾ c. 3. C. XXXV. q. 6. — c. 3. qui matr. accus. (IV. 18.)

⁵⁾ A kérdőpontokat vagy a házasságvédő vagy az illető felek teszik fel, a szerint, a mint egyik vagy másik rész kérelmezte a tanuvallatás elrendelését.

⁶⁾ c. 11. de transact. (I. 36.)

nek hely nem adatik.¹⁾ b) Ha az első folyamodású bíróság ítélete a házasság érvénye mellett szól: a házasságvédő nem felebbez; de a felperes felebbezhet. Ha azonban az első folyamodású bíróság a házasságot érvénytelennek ítéli: a házasságvédő hivatalosan köteles az ügyet felebbezni, még akkor is, ha netán a vesztes az ítéletbe belenyugodott. Külömben pedig ezen félnek jogában áll a házasságvédőtől függetlenül s külön felebbezni. A második folyamodású bíróságnál alkalmazott házasságvédő, ha ezen forumnál is semmisnek ítéltetik a házasság: csak akkor köteles felebbezni, ha az ítéletet igazságtalannak gondolja. Ha az első, vagy a második forum által érvényesnek ítélt házasságot a 3-ik forum semmisnek nyilvánítja, ez utóbbi forumnál levő házasságvédő felebbezni tartozik. A negyedik forum ítélete mindenkor végleg eldönti az ügyet.²⁾ c) A házasságvédő a felebbezés alkalmával a felebbezési határidőt nem köteles pontosan megtartani, s azért az általa, bár a határidőn túl, fogamatba vett felebbezés is érvényesnek ismertetik. d) A felsőbb forumhoz felebbezett pernél más kereseti alapot, mint a minő az alsóbb bíróságnál használtatott: — felvenni nem lehet, de újabb érvek és bizonyítékok alkalmazásba vehetők.³⁾ e) Azon idő alatt, míg a felebbezett ügy függőben van: a feleknek újabb házasságot kötni szigorúan tiltatik.⁴⁾

10. Minthogy a házasság érvénye ellen hozott ítélet soha sem válik ítélt dologgá: azért a semmisnek ítélt házasság érvényének bebizonyítására újabb bizonyítékok alapján bármikor újabb pert lehet indítani.⁵⁾

11. Miután a házasság végleg érvénytelennek nyilvánított: az erről szóló ítélet azon lelkésszel is közöltetik, kinek plébániáján a házasság megkötöttet, s a lelkész azután köteles a házasság megsemmisítését az anyakönyvbe bejegyezni.

11. Végre a mi illeti a házasság érvénytelenítésének eredményeit: a vélt házasfelek között az ítélethozatal után az életközösség megszűnik, s mindkét fél újabb házasságra léphet. Az időközben született gyermekek pedig csak akkor tartatnak törvényeseknek, ha legalább az egyik félnek nem volt a házassági akadályról tudomása.⁶⁾ Ha a jóhiszemű fél a vétkes fél ellenében kárpót-

¹⁾ De más czímen még ezen esetben is megtámadható a házasság.

²⁾ Ben. XIV. Const. „*Dei miseratione*.” 3. Nov. 1721.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ c. 7. de sent. et re jud. (III. 27.); Const. cit.

⁶⁾ c. 8. 14. qui filii sint legit (IV. 17.)

lási igényekkel lép föl: ezekre nézve, valamint a gyermektartás és nevelésre vonatkozólag, honunkban a polgári törvényszék hoz határozatot.¹⁾

297. §. II. Az ágy és asztaltól való elválasztásra vonatkozó perekbeni birói eljárás.

Az ágy és asztaltól való elválasztás czéljából indított perekben követendő birói eljárásnak főbb szabályai a következők:

1. Mielőtt az elválást óhajtó házastárs a valópert a sz. szék előtt megindítaná: köteles szándékát saját plébánosával közölni. A plébános azután mind a két félt maga elé idézi, s emlékeztükbe hozva az Úr oltára előtt tett kölcsönös hűségi ígéretüket: őket kibékíteni, s az elválasztási szándékról, kifejtve annak hátrányait, lebeszélni törekszik. Ha a plébános bizonyos idő közben ismételt kibékeltetési kísérletével czélt nem ér: erről a sz. széket értesíti; ²⁾ mire azután a per kezdetét veheti.

2. A valópereknél csak az egyik, vagy a másik házastárs lehet felperes, s azért ha kívülök bár ki más indítaná meg az elválasztási keresetet: a bíró őt, mint illetéktelent, azonnal visszautasítani tartozik.

3. A keresetlevélben — melynek szerkesztésénél a 277. §-ban előadott szabályok mind megtartandók, — az is megjelölendő, vajjon mikor kötöttet meg a házasság, hány s minő korú gyermekeik vannak a házastársaknak? Ha pedig keresetlevél helyett élőlőszóval indítja meg a felperes a pert: panasza a bíróság által azonnal írásba foglaltatik. A felperes a keresetlevél benyújtása alkalmával, vagy később is a per bármely részében, az ítélet előtt, — ideiglenes elkülönböztetést kérhet, ha ki tudja mutatni, hogy házastársával az életközösséget nagy veszély nélkül folytatnia nem lehet. Az önkényes elválás azonban meg nem engedtetik.

4. Miután a bíróság kézhez vette a keresetlevelet vagy pedig kihallgatta s feljegyezte a felperesnek élőlőszóval előadott panaszát: hivatalosan elrendelni az u. n. elővizsgálatot. Az elővizsgálatot vagy a sz. széktől kirendelt valamely ülnök, avagy a megyék távolabb eső részeiben, a püspök által megválasztott sz. széki megbízott ejti

¹⁾ V. ö. 1868: 54. t.-cz. 22. §.

²⁾ Külön értesítés azonban mulhatlanul nem szükséges, hanem elég ha a plébános a megejtett kibékeltetési kísérletekről bizonyítványt állít ki, a mi azután a keresetlevélhez csatoltatik.

meg; s a hol az egyházmegyében illetén megbizottak léteznek, a keresetlevelet hozzájuk is be lehet nyújtani. Az elővizsgálatnak czélja a peres ügyre vonatkozólag kellő felvilágosítást és tájékoztatást szerezni; sőt ha lehet az ügyet oly annyira rendbe hozni, hogy az ítéletet ezen vizsgálat után azonnal ki lehessen mondani. Az elővizsgálaton a megidézett felek előbb külön kihallgattatnak, azután egymással szembesíttetnek; s ezenkívül a felek által megnevezett tanuk is egyszerűen kikérdeztetnek s a felhozott egyéb bizonyítékok megvizsgáltatnak. A vizsgálat eredményéről jegyzőkönyv vétetik föl, mely azután a sz. szék elé terjesztetik. Ha ezen elővizsgálat alkalmával, főleg az alperes önvallomása folytán a kereset alapos volta kétségtelenné lesz: a bíróság azonnal érdemleges ítéletet hozhat; de ha a vizsgálat illetén eredményt nem szült: a peres felek további bizonyítékok előterjesztésére utaltatnak.¹⁾

5. Az elválasszási pereknél alkalmazni szokott bizonyítékok több tekintetben különböznek a köteléki pereknél használható bizonyítékoktól. Ugyanis a) az önvallomás teljes bizonyítéknak vétetik;²⁾ b) megengedtetik az eskütétel; c) a házasságtörés bebizonyításánál a jogi föltevésnek is bizonyító ereje lehet;³⁾ d) a pert elhagyó vagy távol levő félnek, a megjelenésre határidő tűzetik ki, s ha a makacs félnek holléte nem tudatnék: a határidő hirdapok útján közzé tétetik; e) a tanuvallatásnál használandó kérdőpontokat honi szokásnál fogva maguk a felek szerkesztik, s a tanuvallomások, valamint a szakértők bizonyítványai a felekkel közöltetnek, hogy azokra vonatkozólag megjegyzést tehessenek.

6. Az érdemleges ítéletben mindenkor megjelölendő az elválassztásnak oka, valamint azon körülmény is: vajjon mind a két fél, vagy csupán csak az egyik fél szolgáltatott-e okot az elválassztásra; s végre ha az egyik fél alkalmatlannak találta arra, hogy a gyermekek neveléséről gondoskodják: az ítéletben e körülmény is kitétetik.

7. A felebbezés csak az érdemleges, vagy az ügy érdemébe vágó közbeszóló ítélet után engedtetik meg. A felsőbb bíróságnál újabb bizonyítékokat felhozni nem lehet, kivéve ha az illető fél ezen

¹⁾ Az ezen pontban leirt eljárás nem közjogi törvényen, hanem az ausztriai püspöki kar által a házassági ügyek körüli bíráskodására vonatkozólag kiadott jogi szabályoknak megfelelő honi jogszokáson alapul. — Némely sz. széknél azonban az elővizsgálatot is maga a bíróság eszközli.

²⁾ c. 5. de divort. (IV. 19.)

³⁾ c. 2. C. XXXII. q. 1. — c. 12. de praesumpt. (II. 23.) — c. 4. de adult. (II. 16.)

bizonyítékokkal előbb nem élhetett. Ha két forumon egyértelmű ítélet hozatott: a további felelkezés nem engedtetik meg.

8. Az elválasztás eredményeit lásd 243. §. II. pont.

9. Némely esetben az elválasztás *rendkívüli uton eszközöltetik*. Ugyanis ha az alperes elismeri a felperes állításait, melyek elégséges alapot szolgáltatnak az elválasztásra, de az elválás indokait mind két fél titokban akarja tartani: akkor a felek a sz. szék elnökét az elválasztásnak megítélésére személyesen felkérhetik; s ha az elnök az elválás indokait elégségeseknek találta, s a feleknek, a plébános vagy más megbízott által megkísérlett kibékeltetése sikertelen maradt: két ülönök társaságában is kimondhatja az elválást megengedő ítéletet. Ily esetben a felek kérelmére az elválás indokai az ítéletben említetlenül maradnak; de szükséges, hogy a feleknek ebbeli kérelme jegyzőkönyvbe ígattassék.¹⁾

298. §. III. A sz. széki ügyész által megindított házassági perek.

Már a 296. §-ban említettük, hogy oly esetekben, midőn a közjogi jelleggel bíró bontó akadály miatt érvénytelen házasságot senki sem támadja meg: a sz. széki ügyész szokta hivatalból megindítani a köteléki pert. De ezenkívül, régebb honi törvényeink és sz. székeink gyakorlata szerint, még más házassági ügyekben is pert indíthat a sz. széki ügyész; jelesen:

1. *A házasságháborítók*, vagyis oly személyek ellen, kik a házastársak közti kölcsönös szeretetet s békét feldolják. A bíró a házasság háborítókat az 1728: 12. t.-cz. értelmében, tetszés szerint, s az illetők bünéhez mért büntetéssel sújthatja.

2. *Az ágyastartók* ellenében, kik az ágyas elbocsátására utaltatnak, s makacsság esetén, az említett törvényezikk nyomán az ágyastól karhatalommal is elválasztathatnak, s más büntetéssel is fenytethetnek.

3. *Az önkényes elválásban* élő házasságfelek ellenében, kik a sz. szék elé idéztetve felszólítatnak: adják elő elválásuknak okát; s ha elegendő okot felhozni nem tudnának: együttélésre szoríttatnak; ha pedig elválásukat kellőleg indokolni képesek, valóper megindítására utasíttatnak.

Miután az 1868: 54. t.-cz. szerint sz. székeink a házassági ügyekre nézve csak annyiban lehetnek illetékes bírák, a mennyiben

¹⁾ V. ö. Porubszky p. 769.

e nembeli ügyek a házassági kötelék érvényét, ideiglenes elválást, vagy a kötelék végképi felbontását tárgyazzák: önkényt ama kérdés merül fel: vajjon a polgári törvénynek idézett czikke szerint illetékesnek tekinthetők-e sz. székeink az előlszámlált három rendbeli ügyek tárgyalására és elbírálására? Nézetünk szerint a két első ügyre, t. i. a házasság-háborítók és ágyasok megbüntetésére vonatkozólag, — alig lehet hinnünk, hogy a polgári törvény megengedné a sz. székeknek a törvénykezési jogot; mert ezen két ügy sem a köteléki, sem a váló perekkel, (kivéve azon esetet, ha az ágyastartó egyuttal a házasságtörésben is élne) nem áll összefüggésben; de az önkénytes elválásban élő házastársak elleni per megindításának joga az idézett törvényczikk szelleme szerint, mai nap is megilletteheti hazánk sz. székeit, mert e nemű perek szoros kapcsolatban vannak a válóperekkel.

MÁSODIK CZIKK.

Az egyházi bünfenyítő eljárásról.

299. §. Az egyházi bünfenyítő jogról általában.

Egyházi bünfenyítő jog (potestas ecclesiastico—criminalis) alatt az egyháznak azon hatalmát értjük, melynél fogva az általa alkotott törvények áthágóit kérdőre vonhatja s a bűnösökre büntetéseket mérhet.

Hogy az egyház nem csupán az egyházi peres, hanem hasonló nemű bűnügyekben is birói joghatósággal bir, kitűnik a következőkből: a) Midőn Krisztus Urunk az egyház intésére nem hallgató hiveket a pogányok és publicanusokkal egyenlőknek, ¹⁾ vagyis az egyházból kiközösítettekül tekintendőeknek mondá: egyuttal világosan jelzé, hogy ő az egyházi előljárók részére bünfenyítő joghatóságot adományozott. b) A sz. írásból ismeretes, hogy sz. Péter Ananiást és Saphirát a hazugság bűne miatt hirtelen halállal büntette; ²⁾ sz. Pál pedig a korinthusi vérfertőző egyént az egyházból kizárta; ³⁾ s ugyancsak a korinthusiakhoz írt levelében így szól: „*quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate et mansuetudine?*“ ⁴⁾ s ismét „*in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam.*“ ⁵⁾ Tehát a két

¹⁾ Máté XVIII. 17.

²⁾ Apost. cselek, V. 1—10.

³⁾ I. Cor. V. 1—5.

⁴⁾ U. o. IV. 21.

⁵⁾ II. Cor. 10. 6.

apostol fejedelem jogosítva érzé magát a hivek vétkeinek megfenyítésére; illetén jogot pedig bizonyára nem önkénytesen, hanem Krisztus Urunktól nyert bírói hatalomnál fogva tulajdoníthattak maguknak. c) De más különben is a kötő és oldó hatalommal kétségtelenül felruházott egyháznak, a józan ész követelménye szerint nem csupán törvényhozást, hanem egyszersmind bünfenyítő joghatóságot is multhatlanul nyernie kellett, mert valamint a polgári úgy az egyházi törvényhozás is csak úgy lehet sikeres és céljának megfelelő, ha a törvényhozás közegei a törvények áthágóinak megfenyítésére jogosultsággal bírnak. Végre d) az egyházi bünfenyítő hatalom jogosultsága mellett szól ama körülmény is, hogy az egyház a kérdéses hatalmat a hivek ellenmondása nélkül kezdetől fogva és szakadatlanul gyakorolta.

300. §. Az egyházi büntények.

Az egyház, mint az emberinem tökéletesedését előmozdító társulat, bárminemű bünt megbüntethet; e teljhatalmát azonban csak a bűnbánat szentségénél gyakorolhatja; ellenben a külső forumon csupán azon vétkeket bünteti, melyek *egyházi büntényt* (crimen ecclesiasticum) képeznek, vagyis a mely vétkek által egyenesen valamely egyházi törvény sértetik meg. A polgári törvény áthágásául tekinthető büntényeket pedig a polgári hatóság fenyíti meg. — De vannak oly vétkek is, melyek által a bűnös nemcsak valamely pozitív isteni vagy egyházi törvényt sért meg, — hanem egyuttal bizonyos polgári törvényt is áthág: s ezért az ilyenek mind az egyházi, mind pedig a polgári hatóság által büntetés alá vétethetnek. — Végre léteznek oly bűnök is, melyek tulajdonképen a polgári törvények elleni vétséget képeznek, s mint ilyenek a polgári hatóság által lennének megbüntetendők, de a mely vétkek megbüntetését a polgári hatóság az egyház iránti méltányosság vagy barátságos érzületből, bizonyos időben és bizonyos helyeken, az egyház bünfenyítő joghatóság alá bocsátotta. Tehát a mondottak nyomán az egyház bünfenyítő joghatósága alá háromféle büntények tartoznak, u. m.

1) *Szoros értelemben vett egyházi büntények*, melyek ismét két-félék lehetnek, t. i. vagy olyanok, a melyekbe *egyedül csak papi személyek eshetnek* (crimina clericis propria), p. o. az egyházi renddel való visszaélés, a gyóntatás alkalmával történő bűnre csábítás, az egyházi vagy szerzetesrend elhagyása stb.; vagy pedig olyanok, a

melyeket *papok és világiak egyaránt elkövethetnek*, p. o. az eretnecség, szakadárság stb. A szoros értelemben vett egyházi bűntények valamint régi időben, úgy napjainkban is kizárólag az egyházi törvényszék büntényítő joghatósága alá tartoznak.

2) *Vegyes bűntények*, vagyis oly vétkek, a melyeket egyaránt büntethet az egyházi vagy a polgári hatóság. Ilynemű vétkeknek tekinthetők: az Isten tizparancsa ellenében való többrendbeli vétségek, p. o. az Istenkáromlás, hamis eskü, magicus mesteriségek, a fajtalanságnak különféle nemei, nőrablás, párbaj, uzsorászkodás stb. Hajdanta az ily vétkekre nézve azon elv uralkodott, hogy azon hatóság gyakorolta a büntető jogot, mely a bűnöst előbb vonta kérdőre¹⁾. Napjainkban azonban az ilynemű bűntényeket többnyire a polgári hatóság bünteti meg; de ezért jelenleg is fennáll az egyháznak ezen bűnökre vonatkozó büntetési joga, melyet főkép a polgári hatóság hanyagsága esetén szokott gyakorolni.

3) *Az egyházi fenyítékekkel illethető, vagyis az egyházi hatóság ítélte alá tartozó polgári bűntények.*

Az egyháznak a polgári természetű bűnökre vonatkozó fenyítési joga nem volt mindenkor egyenlő, hanem az idők és helyi körülmények szerint változott. A kereszténység első századaiban, mielőtt a római császárok a ker. vallást elfogadták volna: az egyházi főnökök a papoknak és világiaknak bármint, tehát polgári vétségeiket is, — egyházi fenyítékekkel illették. Azonban N. Konstantin idejétől kezdve az egyház a polgári bűntények megfenyítését a polgári hatóságra bízta; de a papi osztályhoz tartozó személyeknek nemcsak peres ügyei, hanem kisebbszerű polgári vétségeire nézve is, ezentul is az egyház hozott ítéletet és mért büntetéseket (p. o. pénzbírságot, számkivetést).²⁾ Justinian császár megengedte,³⁾ hogy azon esetben, ha a pap súlyosabb polgári bűntényt követett el: egyaránt bevádolható legyen az egyházi vagy polgári hatóság előtt. Ha a vétkes pap az egyházi bíróság előtt lőn bevádolva: ez őt a vétség bebizonyulta után a papi méltóságtól megfosztá (depositio) s bűnhődés végett a polgári hatóságnak szolgáltatatta át. Ha pedig pap elleni bűnvádi kereset a polgári hatóság elé terjesztetett: miután a polgári bíró a vádlottat elmarasztalta: papi méltóságától való megfosztatás végett átadta őt az egyházi bíróságnak, melylyel egyszersmind a periratokat is közölte; s ha az egyházi bíró a periratok nyomán a pap ellenében hozott büntetést igazságtalannak találta: a vádlott ügyét eldöntés végett a császár elé terjesztette. — A papságnak eme kiváltságát a középkorban mind a frank,⁴⁾ mind a német császárok (ez utóbbiak közül még II. Fridrik is) elismerték⁵⁾ és megerősítették; sőt a középkorban az egyház még a

¹⁾ Mert méltánytalannak látszott, hogy ugyanazon bűnért valaki kétféle büntetéssel sújtassék.

²⁾ L. 12. 13. 41. 47. Cod. Theod. de episc. XVI. 2.

³⁾ Nov. 83. Praef. §. 2. Nov. 123. c. 21. §. 1.

⁴⁾ Caroli M. capit. Eccl. (a. 789.) c. 38. — Cap. Fracof. (794) c. 39. — Capit. Longob. (803).

⁵⁾ Const. Frid. II. a 1224. c. 4.

világiaknak többféle polgári vétségei fölött is bünfenyítő joghatóságot gyakorolhatt. De a papságnak ugy peres, mint bünvádi ügyei, lassanként teljesen a polgári törvényszék illetékessége alá kerültek, s a világiak mindennemű polgári vétségeinek megfenyítése is kizárólag a polgári törvényszékekre bízott. S napjainkban a papoknak polgári büntényei felett majd mindenütt, s jelesen hazánkban is a polgári hatóság hoz ítéletet; s a világiak által elkövetett, bár kisebbszerű polgári büntények megfenyítésénél az egyház sem nálunk, sem egyebütt semminemű joghatóságot nem gyakorol.

301. §. Az egyházi büntetések jellemzése és különféle nemei.

I. *Egyházi büntetésnek* azon fenyték (nem tetszés, vagy ellenkezés dacára is elviselendő teher, baj vagy kellemetlenség) nevezetik, melyet az egyházi bíróság az általa elmarasztalt bűnös félre mérni szokott.

Az egyházi büntetések sok tekintetben különböznek a polgári büntetésektől. Ugyanis: 1) A polgári büntetések majd mindig az érzékekre ható valamely kellemetlenség kényszerű elviselésében állanak: ellenben az egyházi büntetések leginkább csak lelkiek, — vagyis bizonyos lelki javak megvonásával járnak, s csak ritkán képeznek valamely érzéki, vagy anyagi kellemetlenséget. 2) A polgári büntetések többnyire szigorúak, mert a bűnös a vétség elkövetése után azonnal bűnhődik, és a törvény által meghatározott büntetés csak kivételesen engedtetik el vagy vonatik vissza; de az egyházi büntetések lehetőleg enyhék, mert többnyire csak a vétkesnek megintése s az intés sikertelensége után foganatosíttatnak, s csak a javíthatatlanok ellenében szokás szigorúbb büntetéseket alkalmazni ellenben a megtérőnek és bűnbánónak büntetése hova hamarább megengyhettetik vagy pedig teljesen elengedtetik. 3) A polgári hatóság a bűnhődést elviselni vonakodók ellenében mindenkor physical kényszerrel használ: az egyház azonban ily kényszerhez maga soha sem nyúl, hanem a vétkesnek lelkiismeretére bizza a büntetés elviselését, s ha az egyházi büntetéseket eltérni nem akarók ellenében a physical kényszer alkalmazása olykor-olykor mégis szükséges lenne: e célból az egyház a polgári hatóság segélyét szokta igénybe venni.

II. Az egyházi büntetések különfélekép osztatnak föl. Ugyanis: 1) Tekintve a *büntetést meghatározó törvényeket*: a büntetések vagy *csupán lelkiismeretiek* (poenae fori interni), vagy *külsőlegesek* (p. fori externi), a mint t. i. a büntetés vagy a gyónásban bevallott bűnökre, vagy pedig a külső egyházi törvényszék elé került büntényekre szabatik. — Az egyháztörténelemből ismeretes, hogy a

kereszténység első századaiban, a meggyónt vétkekért szigorú, s hosszabb ideig tartó vezekléseket kellett a bűnös hiveknek kiállaniok. 1) Napjainkban a régi vezeklések már nincsenek szokásban; s jelenleg az egyházi büntetés alatt mindenkor a külső egyházi törvényszék által előírt fenyíték értetik. 2) *Tekintve a büntetés anyagát*: a büntetések háromfélék, u. m. *lelkiek* (poenae spirituales), melyek által bizonyos lelki javak vonatnak meg a bűnöstől, p. o. a szentségekben való részesülés, a hivekkel való közösség, egyházrendi, vagy joghatósági hatalom gyakorlása stb.; — vagy pedig *anyagiak* (poenae materieles), midőn a hivek részére engedélyezni szokott földi dolgoktól, p. o. egyházi javadalomtól fosztatik meg a bűnös; — vagy *testiek*, ha valamely testi büntetés, p. o. ütlegek, bezáratás stb. méretik a vétkesre. A testi büntetések, melyek hajdanta szokásban voltak, napjainkban vagy soha, vagy igen ritkán (p. o. a papok ellenében a bezárás) alkalmaztatnak. 3) *A büntetés alányára nézve* a büntetések kétfélék, u. m. *közösek*, vagyis oly természetűek, melyek egyaránt mérhetők a papokra vagy világi személyekre, p. o. a kiközösítés az interdictum; vagy pedig *csupán papi személyek ellenében alkalmazhatók*, p. o. a felfüggesztés, javadalomtól való megfosztás. 4) *Tekintve a célt*, melyet az egyház a büntetés által elérni akar: a büntetések kétfélék, u. m. *jávitók* azaz *gyógybüntetések* (poenae medicinales), melyek által az egyház a makacs, de ezért még javíthatlannak nem látszó bűnös megtérését s ekkép annak javulását ohajtja elérni, p. o. a kiközösítés, és interdictum; avagy pedig *boszuló büntetések* (poenae vindicativae), melyeket az egyház a javíthatlannak látszó vétkesek ellenében, a megsértett egyházi törvények tekintélyének fentartására, s a többi hiveknek hasonló vétésegtől való elrettentésére szokott alkalmazni. Ilyenmü büntetések az egyházi hivataltól, vagy az egyházi rendről való megfosztás, a temetési szertartás megtagadása stb. 5) *Tekintve a forrást*, honnét a büntetés származik: a büntetések vagy *jogiak* (poenae juris), vagy *biróiak* (poenae judicis), a szerint a mint valamely bűn elkövetőire vagy a törvény, vagy pedig a bíró méri a büntetést. 6) *A bűnhődés tartamát* illetőleg a büntetések vagy *egyházi fenyítékek* (censurae ecclesiasticae), vagyis olynemü büntetések, melyek csak a megjavulás bekövetkeztéig tartanak; vagy *szoros értelemben vett egyházi büntetések* (poenae ecclesiasticae stricto sensu sumtae), melyek bizony-

) A kereszténység első századaiban néha a külső egyházi forum ítélete folytán is egyházi vezeklés méretett büntetésül a bűnösre.

talán időre szabatnak, s melyek ennél fogva a javulás esetén nem szűnnek meg, hanem mindaddig tartanak, míg attól a bíró a bűnöst fel nem menti. — Az egyházi fenyítékeket még felosztani szokás *censurae ferendae* és *censurae latae sententiae*-re. *Censura ferendae sententiae* névvel azon egyházi fenyíték jelöltetik, mely a bűnöst csak a bírói vizsgálat és elmarasztaló ítélet után éri. *Censura latae sententiae* név alatt pedig oly egyházi fenyíték értetik, melylyel a bűnös azonnal, mihelyt a bűnt elkövette sújtatik, — a nélkül, hogy bírói nyomozásra s elmarasztaló ítéletre volna szükség.

Az alábbiakban az egyházi büntetésekről részletesen szólván: a büntetések felosztásának legutóbbi nemét, vagyis egyházi fenyítékekre és szorosan vett egyházi büntetésekre való felosztást fogjuk követni.

302. §. Az egyházi fenyítékekről általában.

Van Espen: Tractatus de censuris eccliticis. — *Zánkay*: Az egyházi gyógy büntetések. Veszprém. 1877.

Egyházi fenyítéknek vagy *censurának* olynemű büntetés nevezetik, mely által az egyház valamely súlyosabb büntényekben makacsul megmaradó, de azért javíthatatlannak nem látszó hiveket, bizonyos lelki javaktól megfoszt.

A III. Incze pápától származó értelmezés nyomán ¹⁾ csak három egyházi büntetés, u. m. a *kiközösítés* (excommunicatio), az *az egyházi tilalom* (interdictum) és a *fölfüggesztés* (suspensio) soroltatik censurák közé. A censurákra nézve a következő elvek és szabályokkal uralkodnak: 1. Egyedül az egyházi hatóságnak állhat jogában valakit censurával sújtani, mert a *censura* egyrészt az egyházi bünténynek következménye, másrészt pedig bizonyos egyházi javaktól való megfosztásban áll; már pedig egyházi büntények fölött való ítélethozatalra, s az egyházi javak megvonására, csupán az egyház lehet jogosítva. 2. Az egyházi személyek közül is csak a joghatósággal felruházott főnökök alkalmazhatnak censurákat; t. i. a római pápa, a megyés püspökök (még azon esetben is, ha a püspöki rendelet nem vették fel, de hivata-

¹⁾ „Quaerenti, quid per censuram ecclesiasticam debeat intelligi — — respondemus, quod per eam non solum interdicti, sed suspensionis et excommunicationis sententia valeat intelligi“ (De verb. signif. V. 4.) — III. Incze ideje előtt a *censura* szó egyéb egyházi büntetések jelzésére is használtatni szokott. (V. ö. c. 13. §. 1. D. 12. — c. 7. D. 56. — c. 10. C. II. q. 1.)

lukban már megerősítettek), a kisebb praelatusok és szerzetes főnökök.¹⁾ Azonban rendkívüli esetekben a plébánosok vagy bármely áldozár, sőt kisebb egyházi renddel bíró, avagy pusztán csak tonsuratus egyének is hatalmat nyerhetnek az egyházi fenytékekkel való sujtásra.²⁾ De a világi egyének ilynemű hatalommal sohasem ruháztatnak fel.³⁾ 3. Egyházi fenyték alá csak is az életben lévő, megkeresztelt, s felnőtt egyének (kivéve az interdictumot, melylyel még a kisdedek is sujthatók) eshetnek. És pedig kiközösítés és interdictummal minden hívó kivétel nélkül; felfüggesztéssel csakis a papi osztályhoz tartozók sujtathatnak. Tovább egyedül a római pápa lehet arra jogosítva, hogy bármely megkeresztelt személyt egyházi fenyték alá vessen: ellenben a többi egyházfőnökök csak is joghatóságuk alá tartozó egyénekre mérhetnek censurát; s a censura kimondásakor saját joghatósági területükön kell tartózkodniok. (Kivételt az excommunicatio képez, lásd alább 303. §.) 4. A censurák rendszerint a nagyobb büntényt elkövető egyének ellen,⁴⁾ s csak akkor, ha az illető bünös többszörös intés⁵⁾ után sem javult meg; továbbá rendes birói eljárás mellett,⁶⁾ s ítélet alakjában mondatnak ki. Azonban a *latae sententiae*-féle *censuráknál* nem szükségeltetik sem intés, sem birói eljárás; — de biztosság végett a biró mégis ki szokta jelenteni, hogy azon személy, ki *latae sententiae* censura alá esett, valósággal elkövette ama vétséget, mely a censurát maga után vont. 5. Mivel a tudatlanságot makacssággal azonosnak tekinteni nem lehet: ezért az elkövetet tény tilos voltára, vagy a censura létezésére vonatkozó legyőzhetlen, sőt némelyek szerint még a legyőzhető tudatlanság is (*ignorantia tum juris, tum facti invincibilis aut vincibilis*) felmenti a bünöst a censura alól.⁷⁾ 6. A censurák, mint javító büntetések mindenkor csak a megjavulás bekövetkeztéig tartanak. (Kivéve a *suspensiot*, mely mint alább meg fogjuk érteni, szorosabb értelemben vett egyházi bünteteskép, s azért örök időre is mérhető a bünösre). Ha tehát a censurával sujtott egyén megjavult: a fenyték alól való felmentésre legott igényt nyer.⁸⁾ Hogy azon-

¹⁾ c. 10 de maj. et ob. (I. 33) Ha azonban ezen egyház főnökök valamely censura alá esvén, vagy hivatalukról lemondván, avagy attól megfosztatván: joghatóságukat elvesztették: a censura kimondás jogától elesnek. (c. 4. c. XXIV. q. 1.)

²⁾ c. 3. de off. jud. ord. (I. 31.) — c. 11. c. II. q. 1.

³⁾ c. 2. de judic. (II. 1.) — c. 1. D. 96.

⁴⁾ c. 41. 42. C. XI. q. 3. — Ben. XIV. S. d. 10. 1. 3.

⁵⁾ c. 5. C. XVI. q. 7. — Concil. trid. Sess. XXV. c. 3. de ref.

⁶⁾ c. 1. de. exc. Prael. (V. 31.)

⁷⁾ V. ö. Aichner p. p. 658.

⁸⁾ c. 40. de sent. exc (V. 39.)

ban a felmentést tényleg is megnyerhesse: eme kegyért az illető egyházi hatósághoz kell folyamodnia, s az előirt elégtételt véghez kell vinnie. A felmentést (*absolutio*) ha a *censura* bírói ítélet útján hozattott: ugyanazon egyházfőnök (avagy pedig annak hivatalbeli utódja) adja meg,¹⁾ a ki a *censurát* kimondta. A pápa azonban bármely egyházfőnök által kimondott *censura* alól felmenthet. De a metropolita csak akkor adhat feloldozást a *suffraganeus* püspök által hozott *censurától*, ha megyelátogatás alkalmával panaszkép eléje terjesztetvén az ügy: a feloldásnak a püspök részéről történt megtagadását alaptalannak találta.²⁾ A *latae sententiae*-féle *censuráktól* való felmentésnél pedig figyelembe veendő: vajjon a felmentést fentartotta-e vagy sem magának a törvényhozó? Ha igen, — akkor csak is maga a törvényhozó, avagy annak hivatalbeli utódja adhat érvényesen feloldozást; ha azonban a törvényhozó nem tartotta fenn magának a felmentés jogát: akkor bármely püspök avagy püspöki joghatósághoz hasonló hatalommal bíró *praelatus*tól megnyerhetni a feloldozást és pedig mind *pro foro externo*, mind *pro foro interno*. Sőt ha a *censura* titokban maradt s e szerint csak *pro foro interno* szükséges a feloldozás: azt bármely gyóntatóatya is megadhatja.³⁾ Végre a halálos ágyon bárminő *censurától*, bármely gyóntatóatya adhat felmentést. Ha azonban a halálos ágyon valamely reservált *censura* alól rendkívülileg felmentett bűnös egészségét ne talán vissza-nyerné: rendes felmentés végett az illetékes előljárósághoz tartozik folyamodni, mert különben a *censura* alá ismét visszaesik⁴⁾ (*absolutio cum reincidentia*).

Jegyzet. Minthogy a régi canonok fölötté számos vétségekre *latae sententiae*-féle *censurát* mérnek: újabb időben ama vitás kérdés merült fel: vajjon a régi törvények által előirt s jelesen a történeti nevezetességű „*In coena Domini*“ bullában elforduló *censurák* mennyiben tekinthetők napjainkban érvényeseknek s mennyiben elavultaknak? Eme vitát a canon-jogtudósok kellőleg eldönteni nem lévén képesek: fölötté óhajtandóvá vált, hogy az apostoli sz. szék az egyházi fenytékek érvényére nézve újabb határozatot hozzon. Ezen köz. óhajnak IX. Pius pápa ő szentsége az 1869. év oct. 12-én kibocsátott „*Apostolicae Sedis*“ czimű *constitutioja* által eleget is tett. Eme con-

¹⁾ c. 2. 40. C. XI. q. 3.

²⁾ c. 40. de excom. (V. 39.)

³⁾ Arg. c. 29. U. o.

⁴⁾ c. 22. eod. in VI-to. (V. 11.)

stitutioiban határozottan kimondatott, hogy jelenleg csak azon *latae sententiae censurák* s oly módon érvényesek, a melyek, s a mint ezen constitutióban foglaltatnak, s jelesen: 1. Számos régi censura hatályon kívül lett helyezve vagy módosítás alá vetve. 2. A régi censurák közül csak azok hagyattak meg, a melyek vagy a trienti zsinat határozataiban foglaltatnak,¹⁾ vagy pedig az apostoli sz. szék betöltésére, valamely szerzetes rend, Congregatio vagy jótékony intézet belső szervezetére vonatkoznak. 3. A pápának fentartott censurák két osztályba soroztattak, u. m. 12 különösen fentartott kiközösítésre (excommunicationes latae sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae) és 17 egyszerűen fentartottakra; de helyesebben szólva, ez utóbbi censurák száma 18, mivel azokra is egyszerűen fentartott kiközösítés szabatik, kik a pápának különösen fentartott esetekben a közeli halál esetét kivéve, különös pápai engedély nélkül feloldozást adnak. A pápának különösen fentartott esetek közt fölfüggesztés nem fordul elő. 4. A constitutio nyílt szavakkal kijelenti, hogy az apostoli sz. szék által ezentul kiadandó kiváltságokban, a pápának különösen fentartott censuráktól való felmentés nem fog befoglaltatni, ha csak ez az okmányban nyílt szavakkal nem lenne kitéve. Továbbá mindazon kiváltságok, a melyek a pápának fentartott esetektől való feloldozásra vonatkozólag a szerzetes rendeknek vagy egyházi testületeknek, avagy bárkinek másnak, bármely időben adattak: teljesen megszűnteknek nyilvánítottak. Azonban a püspökök felhatalmaztatnak arra, hogy a pápának csak egyszerűen fentartott esetektől feloldozást adhassanak. 5) Végre előfordulnak a constitutiókban oly censurák is, melyek csak a püspökök számára vannak fentartva, sőt olyanok is, melyek nem képeznek reservatus esetet. — Tehát ezen új szabályzat indirecte megszüntette az „*In coena Domini*“ bulla érvényét is. (Lásd a II-ik függeléket.)

¹⁾ A constitutionak szavaiból azt lehet következtetni, hogy a trienti zsinat által elrendelt censurák közül csak azok maradtak épségben, melyek a zsinat decretumain alapulnak; jelesen azon censurák, melyekre a decretumokban csak hivatkozás történik (p. o. et qui secus fecerint . . . poenas a jure inflctas ipso jure incurrant. XXI. c. 1. de reform.) az érvényben hagyottak közé nem számíthatók. Továbbá a zsinatnak, Sess. IV. „*de edit. et usu s. librorum*“ című decretuma akkép módosított, hogy csak is azok esnek ezentul kiközösítés alá, kik sz. dolgokról szóló könyveket püspöki jóváhagyás és engedély nélkül nyomtatnak.

Az egyházi fenyítékekről részletesen.

303. §. I. A kiközösítés.

Irodalom: Kober: Der Kirchenbann. Tübingen. 1857. — Schilling: Der Kirchenbann nach canon. Rechte in seiner Entstehung und al. Entwicklung. Leipzig. 1859. — Fessler: Der Kirchenbann und seine Folgen. Wien. 1860. (Magyar fordításban. U. o.)

A kiközösítés (excommunicatio) a legrégibb és legsúlyosabb egyházi büntetés, melyet Krisztus rendelete¹⁾ folytán már az apostolok²⁾ s ezek példájára az első századbéli egyházi főnökök s a legrégibb zsinatok is használtak. Kezdetben a kiközösítés nem jelentett valamely határozott büntetést, hanem e névvel jelöltetett bármily egyházi előnytől való megfosztás, vagyis kirekesztés; sőt mivel a vezeklők is több rendbeli egyházi előnyüktől megfosztattak: azért olykor még ezek is excommunicáltaknak hivattak. Jelenleg azonban a kiközösítés alatt bizonyos meghatározott egyházi fenyíték értetik, a mely által t. i. a nagyobb vétket elkövető hivek, vagy a szentségekben való részesüléstől s némely egyházi előnyök élvezésétől tiltatnak le; vagy pedig az egyház községéből, azaz a hivek soraiból végkép kizáratnak, s a hivek részére engedélyezni szokott mindenemű egyházi javaktól és jogoktól megfosztatnak. Első esetben a kiközösítés kisebbnek, a másokban pedig nagyobbban neveztetik.

I. A kisebb kiközösítésről, mint ritkábban előforduló és kevésbé súlyos egyházi fenyítékről kevés mondani valónk van. Ugyanis kisebb excommunicatioval a törvény csak azokat sújtja, a kik a névszerint kiközösítettekkel tudva és szándékosan tilos közlekedésbe jőnek.³⁾ Ezen excommunicatio csak is azon eredményt szüli, hogy az excommunicált egyén a szentségekhez nem járulhat; vagy ha pap lenne, azokat ki nem szolgáltatathatja;⁴⁾ továbbá nem lehet őt valamely egyházi hivatalra vagy méltóságra megválasztani; választások

¹⁾ Máté XVIII. 17.

²⁾ I. Cor. V. 1—5. — I. Timoth. I. 20. — II. Cor. X. 6. — II. Thesal. III. 14.

³⁾ c. 16—35. C. XI. q. 3. — c. 2. de except. (II. 25.) — Ha azonban valaki azon bűnös tényre nézve jő közlekedésbe a kiközösítettel, a mely miatt ez excommunicaltatott: ő is t. i. a közlekedő, nagyobb excommunicatioval sújtatik, ugyesintén azon pap is, ki a névszerint kiközösített egyénekkel in sacris communicat. (V. 6. Const. Pii IX. *Apost. Sedis* 16. és 17. pont.)

⁴⁾ c. 10. de cler. excom. min. (V. 27.)

alkalmával gyakorolni szokott szavazati jogát azonban el nem veszíti,¹⁾ s ezen kívül minden egyéb egyházi jogokban és előnyökben részesül s ha joghatósággal bír: azt szabadon gyakorolhatja.²⁾

II. Sokkal több mondani valónk van a *nagyobb excommunicatioról*, mert ezen fenyték sokkal gyakoribb, és sokkal súlyosabb egyházi büntetést képez. A nagyobb kiközösítést a szerint a mint bizonyos szertartások közt vagy a nélkül mondatik ki: vagy *egyházi átoknak* (anathema),³⁾ vagy pedig csak egyszerűen *nagyobb kiközösítésnek* nevezzük. Napjainkban, az excommunicatio alatt rendesen a nagyobb kiközösítést értjük.

A nagyobb kiközösítés érvényes kimondásához a következők szükségesek:

1. *A kiközösítő részéről* megkívántatik: a) Hogy pro foro externo egyházi joghatósággal bírjon s annak gyakorlásában valamikép, p. o. valamely censura által akadályozva ne legyen;⁴⁾ b) saját joghatósága területén tartózkodjék;⁵⁾ c) öntudatos állapotban legyen s ne saját ügyében, (kivéve az igazságtalan megtámadtatást) vagy bosszúból, hanem a közjó érdekében mondja ki az excommunicatiót.⁶⁾

2. *A kiközösítendő részéről* szükséges: a) hogy a kiközösítendő személy meg legyen keresztelve s a kiközösítőnek joghatósága alá

¹⁾ U. o.

²⁾ U. o.

³⁾ Az *anathemanak* egyik neve „*anathema maranatha*”-nak neveztetik, s annak kimondásakor a kiközösítettre különféle átkok mondatnak. A *maranatha* név eme két syrus szóból van összetéve *maran* = *Urunk*; *athan* = *jön*, vagy is hogy az elítélt Krisztus Urunk eljöveteléig az egyházból kizártnak nyilvánítatik. E szerint tehát a maranatha tulajdonképp szoros értelemben vett büntetés volt, mely alól a bűnös még javulás esetén, sőt halálos ágyon sem oldoztatott föl. E túlszigorú büntetést idő jártával az egyház eltörölte; s napjainkban a megtérő kiközösített egyén bármikor, annyival inkább pedig halálos ágyán abszolváltatik.

⁴⁾ A pápa az összes egyházban bárkit, a bibornokok saját cimegyházaikhoz (c. 11. de majoritate et obed. I. 33.); a pápai követek és metropoliták saját kerületeikhez, a megyés püspökök megyéikhez tartozó hiveket (c. 16. de off. ord. I. 31.) kiközösíthetik ki. Püspöki széküresedés idején pedig a megye területén a káptalani helynök excommunicálhat. A püspöki joghatóság alá nem tartozó személyeket a praepositus nulliusok (V. ö. c. 1. h. t. in VI-to V. 11.) és a szerzetes főnökök (c. 10. de major. et obed. I. 33.) kiközösíthetik ki. A püspöki helynökök azonban csak különös felhatalmazás folytán excommunicálhatnak valakit. (c. 2. de off. Vicar. in VI-to I. 13.)

⁵⁾ A megyéjéből elűzött püspök azonban idegen területen is excommunicálhatja üldözőit. (c. un. de foro comp. in clem. II. 2.)

⁶⁾ c. 1. C. IV. q. 4. — Concil. Trid. Sess. XXV. c. 3. de refor.

tartozzék s ugyanannak joghatósági területén tartózkodjék.¹⁾ Idegen megyebelieket csak akkor közösíthet ki a püspök, ha azok az ő megyéje területén követtek volna el valami excommunicatióval sújtandó bűntényt.²⁾ A metropolita pedig suffragan püspökeinek alattvalóit csak akkor excommunicálhatja, ha az excommunicatio ügye felebbezés útján származott hozzá. b) Az uralkodó fejedelmeket rendszerint nem a megyés püspök, hanem a római pápa szokta kiközösíteni.³⁾ c) Egész testületek vagy községek nem közösíthetők ki, hanem csak annak egyes tagjai.⁴⁾ d) A megholtakat nem lehet excommunicálni, mert az excommunicatio javító büntetés, tehát olyanokra, kikre nézve a javulás már lehetetlen, nem mérhető. De ezért szokásban van a megholtakra nézve is kinyilvánítani, hogy halálos órájukon az egyház keblén kívül léteztek, azaz ki voltak közösítve, s hogy ezért érettök nyilvános imákat mondani avagy sz. miseáldozatokat bemutatni tilos.⁵⁾

3. *A kiközösítés kimondása alkalmával követendő birói eljárást illetőleg* megkívántatik: a) hogy a kiközösítendő személy ellenében előbb enyhébb javítási eszközök használtassanak; s ezért a bíró köteles a kiközösítendőt előbb hivatalosan meginteni. A hivatalos megintés (monitio canonica) írásban s vagy háromszor (2—3 napnyi időközben), vagy pedig csak egyszer peremptoricus módon történik.⁶⁾ b) Ha a hivatalos megintés után a bűnös meg nem javul: a törvényszék elé idéztetik, hogy bűnvádi ügye bíróilag tárgyalván alkalom adassék neki az önvédelemre, s a bíró csak akkor ha már a bűntény kétségtelennek bizonyult: mondhatja ki ítélet alakjában a kiközösítést.⁷⁾ c) A kiközösítésről szóló ítéletnek mindazon kellékekkel birnia kell, a melyek a bírói ítéletnél megkívántatnak s ezen fölül szükséges az ítélet szövegében a kiközösítés okát is megjelölni.⁸⁾ Ha a kiközösített óhajtja: az ítélet számára egy hónap alatt írásban kiadatik.⁹⁾ d) Ha a bíró az imént előszámlált formaszerűségeket meg nem tartja: a kiközösítés érvénytelen lesz; s az érvénytelen ítéletet

¹⁾ c. 2. de const. in VI-to. (I. 2.)

²⁾ U. o.

³⁾ Kober: Der Kirchenbann 29. lap.

⁴⁾ c. 5. de sent. excom. in VI-to. (V. 1.)

⁵⁾ c. 6. C. XXIV. q. 2. V. ö. s. Cypr. epist. 1. (ep. 66. ed. Maurin.) Fessler: der Kirchenbann 21. lap.

⁶⁾ c. 1. de treuga et pace. (I. 34.) — c. 26. de appel. (II. 28.)

⁷⁾ Kober: 164. lap.

⁸⁾ c. 1. de sent. excom. in VI-to. (V. 11.)

⁹⁾ U. o.

hozó püspök egy hónapra a templomba való lépéstől s az isteni tisztelet gyakorlásától felfüggesztetik.¹⁾ Az érvényesen hozott ítélet azonban az összes egyházban ilyennek ismertetik. Végre a kiközösítésről szóló ítéletet ki kell hirdetni, hogy a hivek a kiközösítettel való érintkezést elkerüljék.²⁾

A nagyobb kiközösítésnek *jogi eredményei* eme versekben foglaltatnak:

„*Sacramenta, precum spes, ritus, crypta, potestas,
Praedia sacra, jura fori civisque vetantur.*“

Sacramenta a kiközösítettnek a szentségekben való részesülés; — avagy ha pap lenne, a szentségek kiszolgáltatására vonatkozó jogától való megfosztatását jelenti.³⁾ Tehát súlyosan vétkezik azon kiközösített egyén, ki valamely szentséghez járul, vagy szükség esetét kivéve, szentségeket szolgáltat ki; sőt nagy vétket követ el az is, és kisebb kiközösítés alá esik, a ki szükség esetén kívül valamely kiközösített pap által szolgáltatja ki magának a szentségeket. — *Precum spes* azt jelenti, hogy a kiközösítettért nyilvános imák a templomban nem mondatnak, sz. miseáldozat sem életében sem halála után (ha t. i. a kiközösítés alól föl nem oldatva halt meg) érette be nem mutattatik; s végre a kiközösített nem részesülhet a jámborok fölös érdemü jó cselekedeteiben (*privatio a participatione bonorum operum*).⁴⁾ De ezért a hivek a kiközösítettért magán imákat mondhatnak.⁵⁾ — *Ritus* alatt az isteni tiszteletből való kizárás értetik. E szerint a kiközösítettnek nem szabad a sz. misén vagy más nyilvános isteni tiszteleten jelen lenni;⁶⁾ s ezért ha sz. mise alatt kiközösített egyén lép a templomban, onnét kiküldetik; ha pedig vonakodnék kimenni: a pap köteles a sz. misét félbehagyni, — a hivek pedig a templomból eltávozni tartoznak; s az ily botrányt okozó kiközösített személy újabb kiközösítés alá esik, s ha netalán valakinek meghívására jelent meg a sz. misén: a meghívó szintén nagyobb kiközösítéssel sújtatik.⁷⁾ A kiközösítettnek azonban

¹⁾ U. o.

²⁾ 1. c. de trenga et pace (I. 34.)

³⁾ c. 6. c. XI. q. 3.

⁴⁾ c. 28. 38. de sent excom. (V. 39.)

⁵⁾ Ugyanis noha a kiközösített az egyháztól teljesen elkülönített: de azért az Istentől nincs végkép elszakadva.

⁶⁾ c. 18. U. o.

⁷⁾ c. 2. h. t. in Clem (V. 10.) Mindazáltal ha a pap abba nem hagyja a misét; vagy máskülömben is nagyobb excommunicatioval sújtott egyén előtt miséz: se excommunicatio alá, se pedig szabálytalanságba nem esik. (c. 18. h. t. in VI-to.)

meg van engedve, hogy sz. beszédeken és sz. irás olvasásán jelen lehessen; valamely sz. helyen, ha ott más hivek nincsenek, imádkozhassék, sz. képeket, ereklyéket magánál tarthasson, vagy szentelt vizet használhasson. ¹⁾ — A *Cyrpta* szó által ama büntetés értetik, mely szerint a kiközösített egyéneket megáldott temetőben vagy templomban sem egyházi szertartások közt, sem a nélkül eltemetni nem szabad; ²⁾ s ha ez mégis megtörténnék: a temető vagy templom megfertőzöttnek tekintetik s a kiközösítettnek hullája a sz. helyről kivételve más profán helyen temettetik el. ³⁾ — *Potestas* azt jelenti, hogy a kiközösített mindennemű egyházi joghatóságtól, mind a külső, mind a belső forumra nézve megvan fosztva, s azért a kiközösítettnek minden joghatósági cselekményei semmisek. ⁴⁾ Önmagától értetik, hogy a kiközösített semmiféle újabb joghatósági hatalmat nem nyerhet, s ha tévedés folytán mégis nyerne: a nyert hatalom érvénytelennek tartatik. ⁵⁾ — *Praedia sacra*; vagyis a kiközösített egyénnek semmiféle egyházi javadalmat nem szabad adományozni. ⁶⁾ Ha azonban a kiközösítés előtt már javadalommal birt: azt a kiközösítés folytán nem veszíti el; de ha egy év alatt nem mentetnék föl ezen censura alól: bírói ítélet erejével javadalmától meg lehet őt fosztani. ⁷⁾ Igen valószínű az is, hogy a kiközösített javadalmasnak, a még el nem vesztett beneficium jövedelmét élveznie tilos. — *Jura fori* által a törvénykezési jogtól való megfosztás jeleztetik. Tehát a kiközösített nem lehet sem bíró, sem felperes, sem tanu, sem meghatalmazott vagy ügyvéd. ⁸⁾ A törvénykezési jogtól való megfosztás azonban ez idő szerint csak az egyházi törvénykezésre szorítkozik, mert a polgári törvények kiközösítés czimén kit sem tiltanak le a törvénykezéstől. — *Jura civis* azt jelenti, hogy a kiközösített polgári ügyekben sem szabad közlekedni. Jelesen a kiközösítetttiltva vannak eme versben foglalt közlekedési módok:

¹⁾ c. 43. de sent. excom. (V. 39.)

²⁾ c. 37. c. XI. q. 3.

³⁾ c. c. 12. de sepult. (III. 28.)

⁴⁾ V. ö. c. 1. de off. Vic. in VI-to (I. 13.)

⁵⁾ Még a pápai rescriptumoknak sem vehetik az excommunicáltak hasznát, ha csak azok ép magára a kiközösítésre nem vonatkoznának (c. 1. de rescript in VI-to. I. 3.)

⁶⁾ c. 7. de cler. excom. (V. 27.)

⁷⁾ c. 53. §. 1. appel. (II. 28.)

⁸⁾ V. ö. Kober 415. lap.

„Os, orare, vale, communio, mensa negatur.“¹⁾

Os társalgást; *orare* a szent dolgokban való részeltetést (*communicatio in sacris*) jelent. *Vale* vagy is mindennemű barátság sőt még az üdvözlés, köszönés is *Communio* azaz polgári üzlet *Mensa* vagyis közös étkezés, egy szobában való lakás. — A következő közlekedési módok azonban megengedvék:

„*Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.*“²⁾

„*Utile*, azaz ha a közlekedést a kiközösítettnek testi vagy lelki java kívánja, p. o. az alamizsna nyújtás, lelki oktatás.³⁾ *Lex* alatt a házastársi kötelek értendők. *Humile* pedig a gyermekeknek szülők s a szolgáknak uraik iránti kötelelességeit jelenti.⁴⁾ *Res ignorata* vagy is ha valakinek nincs tudomása a kiközösítésről. *Necesse* azaz ha az egyház vagy a közjó érdeke kívánja a közlekedést, p. o. ha a kiközösített adósa lenne az egyháznak.

A kiközösítésnek előszámlált eredményei azonban a mennyiben azok a kiközösítettekkel való közlekedésre vonatkoznak, — csak a névszerint és nyilvánosan kiközösített egyénekre s a papságnak nyilvános üldözőire (*publice et notorii excommunicati, nec non publici clericorum percussores*) alkalmazandók; mint ez IV. Márton pápának a constanci zsinaton 1418-ban kiadott „*Ad evitanda*“ című bullájából kitűnik. Ellenben nem tilos azokkal közlekedni, kik nincsenek névszerint kiközösítve (*excommunicati tolerati*). De megjegyzendő, hogy IV. Márton bullája által nem a kiközösítettek, hanem a többi hívek nyertek kedvezményeket. — E szerint a megtört kiközösítettnek sem szabad a szentségekben részesülni, az isteni tiszteletben részt venni;⁵⁾ továbbá nem nyerhetnek egyházi javadalmakat s egyházi temetésben sem részesülhetnek. De ha a megtört kiközösített jönne a sz. misére s onnét távozni nem akarna: azért a sz. misét folytatni lehet s a nép is megmaradhat a templomba. Végre a megtört kiközösítettel a polgári, sőt törvénykezési közlekedés is megengedett. S ha a megtört kiközösített egyházi joghatósággal bír: azt érvényesen gyakorolhatja, noha csak azon esetben szabad gyakorolnia, ha erre a hívek által felszólíttatik.

¹⁾ Glossa ad c. 3. h. t. in VI-to. (V. 11.)

²⁾ Glossa ad. c. 15. de sent. excom. (V. 39.)

³⁾ c. 105. C. XI. q. 3. — c. 54. de sent. excom. (V. 39.)

⁴⁾ c. 31. U. o.

⁵⁾ V. ö. Kober 268 és köv. lap. Liguori Alphons (de censuris n. 164) és Gury (n. 1627) azonban ellenkezőleg vélekednek.

A kiközösítés alól való fölmentésnél a már fentebb (302 §.) előadott általános szabályokon, kívül még a következőket is szem előtt kell tartani: a) a nagyobb kiközösítéssel sújtott egyén csak úgy abszolválthatik, ha esküvel igéri, hogy jövőre készséggel fog az egyháznak engedelmeskedni;¹⁾ b) néha ovatossági szempontból is adatik a kiközösítéstől felmentés (absolutio ad cautelam). Így p. o. midőn valaki valamely privilegiumban vagy egyéb kegyadományban részesül, nehogy az adományozás semmis legyen: az adományozó, a netalán fenforgó, de ismeretlen excommunicatio alól feloldozást ad;²⁾ c) végre a holtakra nézve is szokás excommunicatio alól való felmentést adni, ha t. i. valamely kiközösített személy halálos ágyán a megtérés jeleit adta, de nem volt alkalma, vagy ideje absolutiot nyerni: akkor holtá után is fel lehet őt oldozni. Ennek azután azon eredménye van, hogy a feloldozott lelkeért sz. miseáldozatok mutattathatnak be; s ha hullája nem szentelt helyen lett volna eltemetve: onnét kivétetik és egyházi szertartások közt szentelt helyen ujonnan eltakarítatik.³⁾

304. §. II. Az egyházi tilalom.

Kober: Das Interdict (Archiv. XXI. 3—45. 291—341. XXII. 3—53.) — *Bortoni*: de eccl. inten dicti sententia. 1715.

*Egyházi tilalomnak*⁴⁾ (interdictum) azon egyházi fenyték nevezetik, mely által a nyilvános isteni tisztelet tartása, némely szentségek kiszolgáltatása és az egyházi szertartások szerinti temetés eltiltatik.

Az egyházi tilalom vagy *személyes*; vagy *helyhez kötött*; vagy pedig *vegyes*. A *személyes egyházi tilalom* (in personale) közvetlenül bizonyos személyekre vonatkozik, kik bár hol legyenek vagy tartózkodjanak, az egyházi tilalomnál fogva meg nem engedett vallási cselekmények vagy jogok gyakorlatától vagy használatától mindenütt letiltatnak; s ezért ezen tilalom *interdictum ambulatoriumnak* is mondatik. A *helyhez kötött egyházi tilalom* következményei csak bizonyos

¹⁾ c. 10. 12. de sent. excom. (V. 39)

²⁾ c. 52. U. o.

³⁾ c. 28. U. o.

⁴⁾ Az interdictumnak *egyházi tilalom* szóval való visszaadását helyesebbnek tartjuk, mint a *Konek*, s ennek nyomán *Csiky* és *Szeredy* által is használt *egyházi tilozat* szót. Igaz ugyan, hogy a *vetitum* házassági akadályát is *tilalom* szóval, jeleztük; de a *vetitumot házassági*; az interdictumot pedig *egyházi tilalomnak* nevezve: a két fogalmat egymástól eléggé megkülömböztethetővé tettük.

helyre, p. o. egy templomra, temetőre, vagy bizonyos egyházi közösségre szorítkoznak. *A vegyes tilalom* (int. mixtum) pedig úgy a személyes, mint a helyhez kötött tilalom természetével bír.

Mind a személyes, mind pedig a helyhez kötött interdictum ismét vagy általános vagy pedig különös lehet. *Általános személyes tilalom* (int. generale personale) abban áll, hogy egy bizonyos testületnek valamennyi tagjai, legyenek azok akár bűnösök, akár nem, kivétel nélkül mind interdictum alá esnek, p. o. ha egy káptalannak tagjai vagy valamely városban létező papok vettetik tilalom alá.¹⁾ *Általános helyi tilalom* pedig az, mely egy egész országra, városra vonatkozik.²⁾ *A különös tilalom* pedig, legyen az akár személyes, akár helyhez kötött, egyedül a megnevezett személyekre vagy helyekre szorítkozik.³⁾

Az egyházi tilalomnak következő *eredményei* vannak:

1. A nyilvános isteni tisztelet, vagyis sz. mise, lytaniák, nyilvános imák, körmenetek tartása eltiltatik. Azonban sz. beszédek interdictum idején is tarthatók.⁴⁾ Ugyszintén megengedtetik, hogy az általános helyi tilalomnál naponkint,⁵⁾ különös tilalomnál pedig hetenkint⁶⁾ egyszer csendes sz. mise mondathassék, de harangszó nélkül, zárt ajtók mellett, s a személyesen tilalom alatt állók kizárásával. A káptalanok és a klastromi tagok hasonló megszorítás mellett naponkint végezhetik a chorusi imákat.⁷⁾ Végre a következő nagyobb ünnepeken u. m. karácson, husvét, pünkösöd és nagy boldog-

¹⁾ c. 16. sent. exc. in VI-to. (V. 11.) A papságra kimondott interdictum nem sújtja a község világi hiveit, s viszont a községre kimondott tilalom nem érinti a papságot. (U. o.)

²⁾ Ha valamely városra mondatik ki a tilalom: nem csak a bel-, hanem a külvárosok is tilalom alá esnek. (c. 17. U. o.) — Az általános helyi tilalom, mely hajdanta gyakran alkalmaztatott, napjainkban nincs szokásban. Utoljára V. Pál pápa mondatott ki 1606-ban a velencei köztársaság ellen általános helyi tilalmat. — Ha valamely országra a fejedelem, vagy a városra a hatóság vétke miatt mondatik ki a tilalom: az ártatlan lakók az országon vagy városon kívül isteni tiszteleten jelen lehetnek. (c. 16. U. o.)

³⁾ Ha a tilalom alá vetett templomhoz valamely kápolna tartoznék: az szintén tilalom alá esik. (c. 17. U. o.)

⁴⁾ c. 43. de sent. excom. (V. 39.)

⁵⁾ c. 24. de sent. exc. in VI-to (V. 11.)

⁶⁾ c. 57. de sent. exc. (V. 39.)

⁷⁾ c. 11. de poen. et rem. (V. 38.) A ferenczieknek VIII. Kelemen pápa megengedte, hogy tilalom idején előforduló nevezetebb ünnepek alkalmával ünnepélyes misét mondhassanak.

asszony napján,¹⁾ valamint Urnap nyolczada alatt²⁾ az interdictum fölfüggesztetik s nem csak ünnepélyes sz. mise mondása, hanem a szenségek kiszolgáltatása is megengedettetik.

2. Megtiltatik az Oltáriszentségnek, az utolsó kenetnek és egyházi rendek kiszolgáltatása. De megengedettetik a keresztség³⁾ és bérnálás feladása;⁴⁾ továbbá a haldoklók is részesíttetnek az Oltáriszentségben,⁵⁾ s a házasságok kötése is megengedettetik, de egyházi áldás nélkül.⁶⁾ Végre a poenitentiartás szentségéről csak azok tiltatnak le, a kik személyes tilalom alatt állanak, vagy a kik okai voltak az általános tilalom kimondásának.⁷⁾

3. Eltiltatik az egyházi temetkezés: vagyis sem szentelt földbe, sem pedig egyházi szertartások közt nem szabad a megholtakat eltakarítani. És pedig ha a tilalom helyhez kötött és általános: akkor az egyházi temetés megtagadása még a kisdedek és örültek hulláira is kiterjed. Azonban a tilalom alatt elhunyt papokat el lehet szentelt helyen temetni, de harangszó és minden szertartás nélkül.⁸⁾

Az egyházi tilalomnak elősorolt eredményei, mint már a 112. §-ban említettük a püspökökre csak akkor vonatkozhatnak, ha az interdictumi határozatban névszerint meglelnének említve.

Az egyházi tilalom megsértése mindenkor súlyos bűn, melyet ha világi egyén követ el, a püspök torol meg, saját belátása szerint; ha pedig valamely pap sérti meg az interdictumot: a bűn kisebb vagy nagyobb volta szerint vagy szabálytalanságba, vagy kiközösítés alá esik, vagy pedig tényleges és szenvedőleges szavazati jogát veszíti el⁹⁾.

Jegyzet. Az egyházi tilalomtól meg kell különböztetnünk az egyházba való belépés eltiltását és az isteni tisztelet beszüntetését. Az egyházba való belépés eltiltása (interdictio ingressus in ecclesiam) egyszerűen csak abban áll, hogy a templomba való lépés a nyilvános is-

¹⁾ c. 24. de sent. exc. in VI-to. (V. 11.)

²⁾ Mart. V. Const. „Ineffabile“ 1429. Eug. IV. „Excellentissimum“ 1433. — X. Leo Spanyolországra nézve még a bold. szűz szeplőtelen fogantatása ünnepén is felfüggesztendőnek határozá az interdictumot.

³⁾ c. 11. de spons. (IV. 1.) — c. 19. s. exc. in VI-to. (V. 11.)

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ c. 57. sent. exc. (V. 39.) — c. 11. de poen. et rem. (V. 38.)

⁶⁾ Philips. 570. l. Gury n. 1672.

⁷⁾ c. 11. de poen. et rem. (V. 38.)

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ c. 18. §. 1. de sent. excom. in VI-to. (V. 11.)

teni tisztelet tartása alatt megtiltatik; de egyébkor megengedtetik.¹⁾ Az isteni tisztelet beszüntetését (*cessatio a divinis*) pedig két esetben rendeli el az egyház t. i. vagy akkor, ha valamely templom megfertőztetett,²⁾ vagy pedig azon esetben, midőn valamely fejedelem vagy község által, az egyház ellenében elkövetett nagyobb szerű vétség vagy méltatlanság megtorlása teszi kívánatossá az isteni tisztelet beszüntetését. Első esetben az isteni tisztelet beszüntetése abban nyilvánul, hogy a megfertőztetett templomban mindaddig míg az kiengesztelve nincs sz. misét mondani vagy nyilvános ajtatosságot tartani tilos; az utóbbi esetben pedig csak az ünnepélyes isteni tisztelet tiltatik el, s azért sz. misét szabad mondani, csak hogy harangszó, orgona, zene és ének nélkül. Az isteni tisztelet beszüntetésének ez utóbbi neme *egyházi gyásznak* (*luctus ecclesiae*) is neveztetik, s mindaddig tart, míg az egyház a szenvedett sérelemért elégtételt nem nyer. E szerint tehát *cessatio a divinis* tulajdonkép nem is mondható fenytéknek, mert ha a szentelt hely megfertőzése miatt rendeltetik el: nem a megfertőztetést okozó bűn megtorlását ohajtja az egyház, hanem csupán a templomi consecratio érvényének megszűnése miatt nem engedi meg az isteni tiszteletet; az egyházi gyász alkalmával pedig nem fenytéket, hanem szorosabb értelemben vett egyházi büntetést alkalmaz az egyház.

305. §. III. A felfüggesztés.

Kober: Dei Suspension der Kirchendiener. Tübingen. 1862.

Felfüggesztésnek (*suspensio*) olynemű egyházi fenyték mondatik, melynek következtében a bűnös papi személyek az általuk felvett egyházi rendekkel, vagy viselt hivattal, vagy elnyert javadalommal összekötött jogaik gyakorlatától eltiltatnak.

A felfüggesztés háromféle lehet, u. m. általános, részleges és különös. *Általános felfüggesztésnek* (s. *generalis*) az neveztetik, melynek erejével a felfüggesztett pap mindama jogaitól, melyeket akár az egyházirend, akár az egyházi hivatal, akár pedig a javadalom czimén birt, megfosztatik. *A részleges felfüggesztés* (s. *partialis*) ismét háromféle, u. m. *suspensio ab ordine*, ha a pap csak az egyházirenddel járó papi működésektől; *suspensio ab officio*, ha hivatalbeli teendőitől; és *suspensio a beneficio*, ha a javadalom kezelésétől s jövedelmeinek élvezésétől tiltatik le. *Különös felfüggesztésnek* (s. *specialis*) pedig az mondatik, midőn valaki nem minden, hanem csak né-

¹⁾ c. 1. U. o. — c. 15. C. XXXIII. q. 2. — Concil. Trid. Sess. VI. de ref.

²⁾ c. 10. de cons. Eccl. (III. 40.) — c. 11. de privil. (V. 33.)

mely egyházrendi, hivatalbeli, vagy javadalombeli jogoktól függesztetik fel, p. o. ha valakinek megtiltaik a misézés, gyóntatás, javadalom adományozás, stb.

Felfüggesztési joggal csak a püspökök és a joghatósággal bíró praelatusok vannak felruházva; s a kérdéses fenyték csupán papi személyekre mérhető.¹⁾ A papi testületeket szintén érheti suspensio, de csakis testületi jogaikra nézve.²⁾

A felfüggesztés büntetésének kimondásánál sajátosságos s a többi censuráktól eltérő fegyelmi szabályok uralkodnak. Ugyanis a suspensio nem csupán mint censura, hanem mint szorosabb értelemben vett büntetés is mérhető a papságra; néha pedig a felfüggesztés mint egyszerű bírói letiltás azaz elővigyázati vagy egyházrendőri intézkedés vétetik alkalmazásba; s végre a püspök rendkívüli esetekben, a rendes bírói eljárás mellőztével, csupán az általa ismert és szükségkép ki nem nyilvánítandó okból is elrendelheti papjai ellenében a felfüggesztést; — s az ily fenyték *suspensio ex informata conscientia* nevet visel.

Ha mint censura mondatik ki a suspensio: ugyanazon szabályok tartandók szem előtt, melyek a többi censurákra nézve érvényesek; vagyis ha a felfüggesztés latae sententiae-féle fenytéket képez: a bűnös pap a bűn elkövetése után minden bírói eljárás nélkül fölfüggesztés alá esik; ha pedig ferendae sententiae jellegével bír a suspensio: ugyan oly bírói eljárás mellett, mint a minő az excommunicationál lirtunk mondatik ki a fölfüggesztés.

Ha szoros értelemlen vett egyházi büntetés gyanánt éri a papot a suspensio: akkor szintén bírói eljárás mellett, melynél azonban a háromszori megintés elmarad,³⁾ — mondatik ki ellene az ítélet, csakhogy a fölfüggesztés eredményei nem a megjavulás bekövetkeztéig, hanem vagy a bíró álta meghatározott ideig vagy, élethoszíglan is tartanak.

Mint egyszerű letiltás akkor vétetik fogamatba a suspensio, ha a pap, — bár saját hibáján kívül, valamely hiány-szabálytalanságba esik;⁴⁾ vagy pedig azon esetben is, ha a pap bűnvádi kereset alá kerül.⁵⁾

A mi pedig az *ex informata conscientia* névvel jelölt felfüg-

¹⁾ De bizonyos értelemben az apátnők és felfüggeszthetők.

²⁾ Concil. Trid. Sess. XXIII. c. 10. de ref. Azonban a testületnek ártatlan tagjaira a suspensio ki nem terjed (V. ö. c. 7. D. 56.)

³⁾ V. ö. c. 33. de testib. et attest. (II. 20.)

⁴⁾ c. 14. de temp. ord. (I. 11.)

⁵⁾ c. 10. de purg. Can. (V. 34.)

gesztést illeti,¹⁾ azonkívül miket e tárgyra vonatkozólag már a 81. §-ban mondtunk, a következőket kell megjegyeznünk: A legrégibb időtől fogva áthághatlan szabályként uralkodott az egyházban az elv, hogy semmiféle egyházi büntetést vagy fenytéket, s e szerint fölfüggesztést sem lehetett rendes birói eljárás, s a vétség bebizonyítása nélkül, kimondani. Később azonban III. Lucius pápa (1181—1185) elrendelte, hogy ha valamely bűnvádi kereset alá vett szerzetes ellenében nem lehetne is bizonyítani a vétséget: azért a szerzetes főnököknek szabadságukban álljon őt a felsőbb rendek felvételétől eltiltani.²⁾ Hasonló, sőt nagyobb mérvű jogot engedett a trienti zsinat a püspököknek is, midőn felhatalmazta őket,³⁾ hogy bármely okból, s jelesen valamely titkos s a törvényszéken kívül megismert okból is felfüggeszthessék papjaikat, nemcsak a papi rendek felvételétől, hanem a már felvett rendek gyakorlatától, vagy az elnyert egyházi hivatalok és méltóságoktól is. A püspök, eme hatalmának gyakorlata körül, a trienti zsinatot értelmező Congregatio határozatai nyomán a következő szabályokat köteles szem előtt tartani: a) csakis titkos vétség miatt mondhatja ki *ex informata conscientia* a felfüggesztést;⁴⁾ b) az ítélet kimondásánál nincs semmi formához kötve, de mégis tartozik az ítéletben kijelenteni, hogy a trienti zsinat által nyert rendkívüli felhatalmazása folytán hozza az ítéletet;⁵⁾ c) az ugyan bizonyos, hogy a püspök *ex informata conscientia* nemcsak a rendek felvételétől, hanem *ab ordine* és *ab officio* is felfüggesztheti papjait;⁶⁾ vajjon azonban hasonló eljárás a *beneficio* szintén suspensálhat-e a püspök: még mindig vitás kérdés;⁷⁾ de az mégis kétségtelen, hogy az *ex informata conscientia* hivatalától felfüggesztett javadalmasnak jövedelméből annyi levonatik, a mennyi a hivatal ellátására szükséges;⁸⁾ d) a felfüggesztett pap előtt a püs-

¹⁾ Ben. XIV. de syn. dioec. 1. XII. 8 — *Molitor*: Üben canonisches Gerichtsverfahren gegen Kleriker. Mainz 1856. 221. lap és köv. — *Religio* 1877. II. félév 4—8 sz. „A trienti sz. zsinat „*ex informata conscientia*“-féle felfüggesztési határozatáról.“

²⁾ c. 5. de temp. ord. (I. 11.)

³⁾ Sess. XIV. c. 1. de reform.

⁴⁾ V. ö. *Bouix*: Tract. de jud. eccl. p. 325. et seq.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ S. C. C. 1654. Nov. 24.

⁷⁾ *Bouix*: „Atque inde mihi videtur satis innui eorum (Patrum Trid.) mentum: eos certe noluisse, ut ex inf. consc. possent eppi clericos beneficiis privare, quum hoc saepe foret ad egestatem eos adigere, quod non adeo urget, ut extrajudicialiter fieri ordinare expediat.“ 1. c. VI.

⁸⁾ S. C. C. 1846. Sept. 5.

pök nem tartozik a felfüggesztés okát felfedezni, s a felfüggesztett nem felelbezheti ügyét; de azt panaszként az apostoli sz. szék elé nem terjesztheti,¹⁾ s ekkor a püspök köteles a felfüggesztés okát kijelenteni.

A felfüggesztés eredményei, a felfüggesztés különféle nemei szerint különbözök. Ugyanis: 1. Aki általános suspensio alá esik: semmiféle egyházrendi vagy hivatalbeli jogot nem gyakorolhat s egyuttal elesik a javadalom kezelésének és jövedelem élvezetének jogától is.²⁾ 2. *A suspensio ab ordine* csak az egyházirenddel összekötött jogok gyakorlatától fosztja meg a papot, ellenben a joghatósági hatalom élvezetét nem teszi tilossá,³⁾ kivéve, ha a joghatóság egyuttal egyházrendi hatalmat is kívánna, p. o. gyóntatás. Ha valaki csak egy meghatározott egyházirendtől van felfüggesztve: csupán a megjelölt s az annál magasabb rend gyakorlatától tiltatik le, de az alsóbb rendekkel járó jogokat szabadon gyakorolhatja,⁴⁾ p. o. ha valaki a püspöki rendből függesztetik föl: a presbyteri teendők végzésétől nincs letiltva; vagy a ki a presbyteratustól függesztetik föl: a diaconusi vagy subdiaconusi jogokat szabadon gyakorolhatja. 3. *A suspensio ab officio* nemcsak a joghatósági, hanem az egyházrendi jogoktól is letiltja a papot.⁵⁾ 3. *A suspensio a beneficio* a javadalomkezelés és a jövedelem élvezetétől való ideiglenes megfosztatást vonja maga után; tehát a felfüggesztett javadalmas helyébe administrator neveztetik, s a javadalom jövedelmei nem jöhetnek a felfüggesztett kezébe, s ha azokat még is megtartaná: visszatérítésre köteleztetik.⁶⁾ De a javadalomtól felfüggesztett pap az egyházrendi teendőket és más joghatósági cselekményeket szabadon gyakorolhatja; ugyszintén fenmarad számára a cselekvő és szenvedőleges választási jog. Ha valakinek több javadalma lenne: a javadalomtól felfüggesztés valamennyi javadalmára kiterjed, ha csak a bírói ítélet csupán egy javadalomra nem szorítkozik.⁷⁾

A felfüggesztés megsértését az egyház különféle bünteté-

¹⁾ S. C. C. in Verecl. 21. Mart. 1643.

²⁾ arg. c. 8. de aetate et qual. ord. (I. 14.)

³⁾ V. ö. XV. XLIX. in VI-to.

⁴⁾ V. ö. c. 4. de corp. vitiat. (I. 20.)

⁵⁾ c. 1. de sent. et jud. in VI-to. (II. 14.) — Reg. Jur. LXXX. in VII. „in toto partem non est dubium contineri.“

⁶⁾ c. 1. §. adjicientes. 2. de elect. in VI-to (I. 6.)

⁷⁾ V. ö. Philips. 578. lap.

sekkel fenýiti meg; p. o. a ki az egyházi rendtől való felfüggesztés ellen vét: szabálytalanságba esik,¹⁾ a ki pedig a hivatalbeli suspensiot szegi meg: azonkívül, hogy az általa gyakorolt joghatósági cselekmények semmisek,²⁾ hivatalvesztésre is ítéltetõ;³⁾ a ki pedig a javadalomtól való felfüggesztést sérti meg: a vétség súlyosabb volta esetén az élvezett jövedelem visszatérítésének köteletségén kívül letétellel is (depositio) büntettetik.⁴⁾

A *suspensio megszűnése* nem mindig egyenlő módon történik; hanem a szerint változik, a mint az ítélet: censura, — szorosabb értelemben vett büntetés, — vagy pusztán letiltás alakjában lett hozva. Ha mint censura mondatott ki a suspensio: akként szűnik meg, mint más censura; ha pedig szorosabb értelemben vett büntetést képez a felfüggesztés: vagy a meghatározott idő lejártával, vagy pedig az illetékes egyházi főnök által engedélyezendõ dispensatio folytán enyészik el. Ilyenmő dispensatio még akkor is megengedhetõ. ha a suspensio élethossziglani büntetésként hozatott. Végre az egyszerű bírói letiltás folytán származott suspensio, a letiltást szűlő ok megszűntével, vagy dispensatio által, enyészik el.

306. §. A szorosabb értelemben vett egyházi büntetések.

A szorosabb értelemben vett egyházi büntetésekről általán véve következõket kell tudnunk: 1. Ugyanazon egyházi elöljárók, kik censurákat hozhatnak: a szorosabb értelemben vett egyházi büntetések kimondására is jogosultsággal bírnak. 2. Ily nembeli büntetések többnyire csak a megátalkodott, vagy javíthatlanoknak látszó bűnösök ellenében alkalmaztatnak s azért többnyire élethossziglan tartanak; de vannak oly büntetések is, a melyek csak bizonyos meghatározott időre terjednek. 3. Valamint a censurák: úgy a szorosabb értelemben vett büntetések is vagy a törvény által hozatnak, (poenae latae sententiae); vagy pedig bírói ítélet útján mondatnak ki (poenae ferendae sententiae); az utóbbi esetben az előleges bírói megintések nem szükségesek. 4. A *latae sententiae*-féle büntetések úgy szűnnek meg, mint a hasonjellemű censurák; ellenben a bírói

¹⁾ V. ö. 77. §. III. 3.

²⁾ De csak akkor, ha a suspensióról szóló ítélet ki lett hirdetve Kober p. 66. lap. s kör.

³⁾ c. 1. de elect. in VI-to (I. 6.)

⁴⁾ U. o.

ítélet folytán hozott büntetések, ha bizonyos meghatározott időre hozatnak: ezen idő elteltével önmaguktól elenyésznek; sőt az illetékes egyházfőnök előbb is elengedheti a büntetést. Az élethossziglani büntetéseket ugyanazon főnökök, kik a büntetést kimondták, szintén elengedhetik vagy rövidebb időre szabhatják. 5. A szorosabb értelemben vett büntetések vagy olyanok, melyek csupán a papi személyekre; vagy pedig olyneműek, melyek a papokra és világiakra egyaránt mérhetők. Az alábbiakban eme különbség szerint számláljuk elő a büntetéseket.

I. *A papok ellen napjainkban* a következő szorosabb értelemben vett egyházi büntetések alkalmaztatnak:

1. *Az áthelyezés* (translocatio), vagyis a vétkes (főleg a botrányos életű) javadalmasnak büntetésként egy más, csekélyebb jövedelmű javadalomra, vagy alsóbb rangú hivatalra áttétele.

2. *A javadalomtól való megfosztás* (privatio beneficii), mely büntetés által a javadalmas javadalmát teljesen elvesziti, vagyis nemcsak a javadalom kezelésétől, jövedelmeinek élvezésétől, hanem a javadalomra vonatkozó tulajdonjogtól is megfosztatik. A javadalomtól való megfosztás vagy a törvény rendelete folytán, azaz *ipso iure*, vagy pedig *birói ítélet folytán* keletkezik. Első esetben a vétkes pap a törvény által meghatározott bűn elkövetése után azonnal meg van fosztva javadalmától s ezért a javadalom ezen időponttól fogva megürültnek tekintetik, s a javadalmas a jövedelmet többé nem élvezheti; s ha mégis bitorolná azt: visszatérítésre köteleztetik. Ha pedig birói ítélet folytán mondatik ki a javadalomtól való megfosztás: a javadalom csak azon időtől kezdve ürül meg, midőn az ítélet jogerőre emelkedett.¹⁾ — Javadalomtól való megfosztást *ipso iure* a következő fölötte súlyos s a törvényben megnevezett vétségek szülnek, u. m. valamely bibornok üldözése vagy püspök tetteleges bántalmazása; papi személyeknek oly czélból történt letartóztatása, hogy őket javadalomról való lemondásra lehessen bírni, eretnokség, sodomia, pápai ügylevelek meghamisítása stb. — *Birói ítélet* folytán pedig egyéb szintén nagyobb, de nem olyannyira súlyos vétségek, p. o. egyszerű gyilkosság, ágyastartás,²⁾ hamis eskü stb. meg-

¹⁾ V. ö. Schmalzgruber Jus. Eccl. lib. V. tit. 37. n. 129. sq.

²⁾ V. ö. Aichner p. 670. A javadalomtól való megfosztásról, a legtöbb újabbkori jogszerző csak futólagos említést tesz. E tárgyról lásd bővebben Schmalzgruber l. c. I. III. tit. 8. és lib. V. tit. 37. n. 128. et seq. — Reifenstuel l. III. tit. 5. n. 668. et seq. — Gratius: de beneficiis p. 11. c. 10. n. 3. — Viestner: Instit. can. sive jus eccl. ad Decr. Greg. IX. libros quinque. lib. V. tit. 37.

torlására mondatik ki a javadalomfosztás.¹⁾ A javadalomtól megfosztott pap, noha javadalmát teljesen elveszti: de azért más javadalom elnyerésére képesülhet.²⁾

3. A *letétel* (depositio), mely által a bűnös pap teljesen s minden időre megfosztatik mind az egyházi rend felvételéből eredő, mind pedig a joghatósági jogok gyakorlatától, mind a netalán általa birlalt javadalomtól; sőt jövőre nézve is: bárminő más egyházi hivatal avagy javadalom megnyerésére képtelenné válik, s papi jogai közül csupán csak a privilegium fori és canonis marad fenn számára. — Eme súlyos büntetést a canonok értelmében,³⁾ a püspök maga ki nem mondhatja, hanem a vétkes pap letételére mindenkor zsínatot köteles egybehívni. Püspököket és a kivett kisebb praelatusokat pedig⁴⁾ csak a pápa teheti le. A régibb canonok szerint számos esetben lehetne a letétel büntetését alkalmazásba venni;⁵⁾ de az újabb törvények nyíltan kijelentik, hogy a régi canonoknak e tekintetbeni szigora már elenyészett.⁶⁾ Napjainkban azon általános szabály uralkodik, hogy a letétel büntetését a püspök rendszerint a szabálytalanságot maguk után vonó bűnök miatt mondhatja ki, de csak akkor, ha a vétkes pap több más enyhébb büntetés után teljesen javithatlannak bizonyult. — A letett pap továbbá is köteleztetik a tiszta élet megtartására s a breviarium elvégzésére;⁷⁾ s excommunicatio éri őt, ha netalán valamely egyházrendi működés meré-

¹⁾ Concil. Trid. Sess. XXI. c. 6. de ref. — Sess. XXV. c. 14. de ref.

²⁾ U. o. — Minthogy az állam senkinek sem adhat tulajdonképeni joggal egyházi javadalmat, azért nem áll jogában valamely javadalmast javadalmától megfosztani (V. ö. Epist. Ben. XIII. d. 3. Jan. 1727. ad Lucern. — Greg. XVI. allocut. 8. Jul. 1829. — Pii IX. ad Cordin. 27. Sept. 1852.) Az osztrák polg. büntető törvénykönyv 26-ik §. a katonainak pedig 50-ik §-a ugyan a criminalis bűntényben elmarasztalt papot javadalom veszítésre ítéli, úgy hogy az illető ő felsége a király kegyéből többé újabb javadalmat nem nyerhet; azonban ő felségének 1855. év Aug. 7. kelt, rendelete szerint e törvény akkép értelmezendő, hogy a javadalomtól való megfosztást nem a polgári törvény eredményezi, hanem a bírő az ítélet hozatal után az illetékes püspököt felszólítani tartozik, hogy a bűnös papot az egyházi törvények értelmében beneficiumtól fossa meg.

³⁾ c. 7. C. XV. q. 7.

⁴⁾ Concil. Trid. sess. XXIV. c. 5. de reform.

⁵⁾ A régi canonok depositio büntetését szabják a tisztatlansági bűnökre (c. 6. de cohab. cler. III. 2.); a suspensio megszegőire (c. 13. de vita et hon. cler. III. 1.); s az excommunicáltakra (c. 5. de cler. excom. V. 27.)

⁶⁾ Pontifex justus et discretus, non cogitur sacerdotis suos semper abicere (c. 1. in fin. D. 5. de poen.)

⁷⁾ Arg. R. J. XXI. in VI-to. — c. 7. de judic. (II. 1.)

szelne gyakorolni; jelesen, ha sz. miseáldozatot mutatna be; ¹⁾ avagy olyatén életpályára lépne, mely a papi szelidséggel meg nem egyezik.²⁾

4. A *papságbóli kivetkeztetés* (degradatio), mely még a depositionál is súlyosabb büntetés, mert a degradált pap nem csak az egyházirend felvételéből eredő és joghatósági összes hatalmától s ne tán birt javadalmától, hanem még a *privilegium* és *fori canonis*-tól is örökre megfosztatik, úgy hogy az eltörölhetlen papi jelleget kivéve — teljesen egyenlő lesz a világi egyénekkel. A degradatio büntetése rendszerint csak azon papokra méretik, kik oly súlyos bűntényt követtek el, mely a polgári törvények értelmében, halálbüntetést von maga után; — s e szerint a degradationnak az a főczélja, hogy a halálra ítélt pap, mint a papi méltóságtól teljesen megfosztott egyén vitessék a vesztőhelyre. Ezenkívül azonban egyéb, a törvényben megnevezett, fölülte súlyos egyházi bűnök is maguk után vonhatják a degradatiót, p. o. makacssággal összekötött eretnesség,³⁾ vagy hithagyás, az apostoli iratok meghamisítása, orgyilkosság,⁴⁾ gyónás alkalmávali sollicitatio⁵⁾ stb. A degradatio kéféle, u. m. a) *szóbeli*, (d. verbalis) vagyis maga a degradatio büntetésének ítélet alakjában való kimondása; b) *tényleges* (d. realis) vagyis ama szomorú szertartások, melyek szerint a szóbelileg már degradált pap felvett egyházi rendjeitől fokankét — felülről kezdve — megfosztatik, s az egyházi rendek jelvényei s a papi öltöny tőle elvétetnek, s végül a degradált egyén a világi hatóság kezeibe átadatik, de mindenkor azon kérelem mellett, hogy a halálbüntetés engedtessek el neki. Hajdanta megkivántatott, hogy a szóbeli degradatio kimondása, ha püspök ellen hozatik 12, ha presbyter ellen 6, ha diaconus ellen legalább 3 püspök jelenlétében és bírói tanácskozmány útján történjék.⁶⁾ Azonban jelenleg elégséges egy püspök vagy káptalani helyettes is az ítélethozatalra; de szükséges, hogy ugyanannyi számú apát, vagy egyházi méltóságban levő férfiú környezze őt, mint a hány püspök hajdanta az ítélet hozatalánál megkivántatott.⁷⁾ A püspököt ily alkalommal környező apátok, vagy dignitariusok mind valóságos bírák,

¹⁾ c. 1. 2. de cler. excom. (V. 27.)

²⁾ c. 3. C. XX. q. 3.

³⁾ Paul. IV. Constit. „*Quorundam*.“ — Clem. VIII. „*Dominici gregis*“

⁴⁾ c. 1. de homicid in VI-to. (V. 4.)

⁵⁾ Greg. XV. Const. „*Universi*“, De XIV. Benedek pápának (de syn dioec. 9. 6. 7.) megjegyzéseinkint e törvény gyakorlatilag még soha sem jött alkalmazásba.

⁶⁾ c. 4. 5. 6. 7. C. XV. q. 7. — c. 2. de poenis in VI-to. (V. 9.)

⁷⁾ Concil. Trid. sess. XIII. c. 4. de ref.

kik valamennyien döntő szavazattal bírnak, s elmarasztaló ítéletet csak közmegegyezéssel hozhatnak.¹⁾ A csupán kisebb renddel bírói avagy csupán tonsuratus papokat a püspök maga is degradálhatja.²⁾ A szerzeteseket nem saját főnökeik, hanem csak a püspök degradálhatja, mivel a szerzetesi főnökök a degradatio büntetésének kimondására jogosítva nincsenek.³⁾ — A tényleges degradatiót minikor a felszentelt püspök hajtja végre, s azért a káptalani helyettes által szóbelileg degradált papot egy idegen megyebeli püspök adhatja át a világi hatóságnak.⁴⁾ A szóbelileg degradált papot a püspök is felmenteti eme büntetés alól; de a tényleg degradáltat, ha a polgári hatóság részéről kegyelmet nyert: csak a pápa helyezheti vissza pápi méltóságába.⁵⁾

2. Egyes szerzetes tagok a szerzetes rendből való kizáráttal (lásd 176, §. V.); a megjavíthatlannak látszó egész szerzetesi testületek pedig másrendű szerzeteseknek a testületbe való behozatala (inductio monachorum alterius ordinis) által büntetethetnek meg. Ez utóbbi büntetés alkalmazásához pápai belleegyezés kívántatik.⁶⁾

6. *Fogság* (incarceratio) vagyis a vétkes papoknak valamely szobában, avagy zárdában való letartóztatása.⁷⁾ A rövidebb tartamu fogság többnyire lelki gyakorlatok tartásával van összekötve. — Örökös fogságot napjainkban nem szokás a papokra mérni, hanem a nagyobb kihágásokat elkövető papok felügyelet alatt kényteleknek lakni.

Az előszámlált büntetéseken kívül hajdanában más büntetésekkel is, p. o. pénzbírsággal,⁸⁾ száműzetéssel,⁹⁾ zárandoklási kötele-

¹⁾ c. 3. de sent et rejud. (II. 27)

²⁾ Ben. XIV. Constit. „*Quam grave*“ 1757. §. 4. A clerusnak ily tagjait azonban soha sem szokás ténylegesen degradálni.

³⁾ V. ö. Devoti Jus Eccl. t. 1. tit. 8. §. 23. n. 9.

⁴⁾ Hajdanta midőn az ordinatio által egyuttal egyházi hivatalt is nyertek a papok: az egyházi hivataltól való megfosztás az egyházrendi jogok gyakorlatától való letiltást is maga után vonta, s az ekkép megbüntetett pap a világiakkal egyenlő állásba helyezettnek (reductio in communionem laicalem) tekintetett. Ettől különbözött a *reductio in communionem peregrinam*, mely a suspensionak egyik neve volt. A régieknél a mai értelemben degradatio ismeretlen vala, hanem a helyett egy más degradatio t. i. a felsőbb egyházi rendből az alsóbbra való leszállíttatás alkalmaztatott.

⁵⁾ Schmalzgruber I. c. I. V. tit. 30. n. 28. — Reifenstuel. I. V. t. 28. n. 28

⁶⁾ c. 7. ne cler vel monach. (III. 50.)

⁷⁾ c. 3. de poenis t. in VI-to (V. 9.) — A fogság büntetése értendő az *immurare* kifejezés alatt, melyet c. 1. de haereticis in VI-to (V. 2.) olvasuk.

⁸⁾ 18. de off. jud. ord. (I. 31.) A pénzbírságok különféle jótékony célokra fordítottak.

⁹⁾ Concil. chalced. act. 4. „*Episcopi esti; vultis in exilium mittere, vultis*

zetséggel, kolostorba záratással, sőt testi fenyítéssel is ¹⁾ sujtani szokta az egyház papjait; de mind ezen büntetések napjainkban már nem alkalmaztatnak. ²⁾)

II. A papok és világiakra egyaránt alkalmazható egyházi büntetések száma régente nagyobb volt, mert a papok ellenében használt némely büntetések p. o. a pénzbírság, zárandokolási kötelezettség, s bebörtönzés olykor-olykor világi hivekre is méretni szoktak; de napjainkban a papok és a világiakra egyaránt alkalmazható büntetések közül csupán csak az egyházi temetkezés megtagadása maradt fen (lásd 255. §.).

Jegyzet. A legtöbb jogszerzőnél az egyházi bünfenyítő eljárásról szóló szakaszban tüzetesen előszámláltatnak a különféle egyházi büntények s egyuttal megjelöltetnek a reájuk mérni szokott büntetések is. Mi ezen részletezést feleslegesnek, s a büntények specialis megismertetését az erkölestan keretéhez tartozónak véelve: fönnebb (lásd 300. §.) csak általános említést tettünk az egyházi büntényekről; s noha azt sem tartjuk szükségesnek, hogy az egyházjogtan kézikönyvében lajstromozva elő soroltassanak a canonok által bizonyos bűnesetekre előírt bünfenyítékek; mert egyrészt eme fenyítékek nagy része ez idő szerint már nincs alkalmazásban; másrészt pedig a morálisban is előadatik, hogy napjainkban az egyes vétségekre minő egyházi büntetések méretnek, s különben is az egyházjog egyéb részeiben alkalmilag már említést tettünk az egyes büntények megfenyítésének módjáról; mindazáltal, nehogy valaki az említett részletezés mellőzése miatt művünket hiányosnak nevezze: részletesen előszámláljuk, hogy napjainkban az egyházi büntények minő fenyítékekkel vagy büntetésekkel illettetnek.

A) Csak a papi személyek által elkövethető egyházi büntények megfenyítése következő módon történik: 1. Az egyházi rendnek vétkes

damnare? Quid vultis suscipio a vobis? V. ö. c. 8. D. 45. — c. 13. §. 1. C. XXVI. q. 5. — c. 2. de clerico excom (V. 27.) — c. 3. de crimine falsi (V. 20.) — A püspök által száműzött egyének az egyház megyéből; az érsek által száműzettek pedig az érseki tartományból voltak kénytelenek eltávozni.

¹⁾ c. 9. D. 35. — c. 1. C. V. q. 2. — e. 1. de caluminatorib. (V. 2.) Testi fenyítéssel leginkább a fiatal és tanulással foglalkozó papok illettettek, de diaconusok avagy presbyterek ellenében ezen büntetés alkalmazása nem csak nem helyeseltetett, hanem még számkivetéssel is büntettetett (c. 8. D. 45.); halálbüntetést pedig soha senkire sem szabott az egyház.

²⁾ De a trienti zsinat Sess. XXIII. c. 1. és XXV. c. 3. de ref. valamint XIV. Benedek de syn. dioec. 10. 10. 3. jelenleg is megengedi a pénzbírságot.

elhagyása, (apostasia ab ordine seu statu clericali) vagyis a felsőbb rendek felvétele után a papi állásnak elhagyása és világi élet folytatása: a privilegium fori és canonis elvesztését,¹⁾ bectelenséget,²⁾ szabálytalanságot³⁾ szül, s ha az ily pap megházasodnék, kiközösítés alá esik.⁴⁾ 2. *A szerzetesrend vétkes elhagyása* a szerzetesi privilegiumok megvonatását eredményezi;⁵⁾ a szerzetesi öltöny letévése pedig kiközösítés von maga után.⁶⁾ 3. *Az abusus ordinationis és ordinis vétségére szabott büntetést* lásd fönnebb a 77. §-ban. 4. *A gyónás titkának elárulása* letétellel s hosszabb ideig tartó bezárás által büntetetik.⁷⁾ 5. *A gyónás alkalmával vagy annak ürügye alatt tisztátalansági bűnre való való csábítást* (sollicitatio ad turpia) a gyóntatás és misézéstől való örökös felfüggesztéssel,⁸⁾ letétellel, vagy még degradatioval is büntetni szokta az egyház.⁹⁾ 6. *A tisztátalanság bűnébeni büntársnak feloldozása* (absolutio complicitis) kiközösítéssel fenytetik.¹⁰⁾ 7. *A papoknak egyéb kihágásai* p. o. részegeskedés, ágyastartás a püspök tetszésétől függő fenytékekkel vagy büntetéssel sújtatnak.

B) A papok és világiak által egyaránt elkövethető bűntények pedig a következő szabályok szerint fenyttetnek meg: 1. *Az eretnekség* (haeresis) bűne, ha *alaki*: nagyobb kiközösítéssel¹¹⁾ az egyházi temetés megtagadásával;¹²⁾ a papoknál pedig ezen kívül szabálytalansággal¹³⁾ is megbüntethető. 2. *A hitszakadás* (schisma) és a *kerhittől való elpártolás* (apostasia) ugyan oly módon büntetettik mint az eretnekség. 3. *A szentségárulás vagyis simonia*¹⁴⁾ az elkövetett bűn nagysága vagy különböző természete szerint különféle büntetést von maga után. Ugyanis a) a pusztán *elmebeli simoniára* csak

¹⁾ arg. c. 1. de apostatis. (V. 9.)

²⁾ c. 3. U. o. V. ö. c. 3. C. III. q. 4.

³⁾ c. 69. D. 50.

⁴⁾ Pii IX. Const. *Apost. sedis*.

⁵⁾ Concil. Trid. d. sess XXIV. de reg. c. 19.

⁶⁾ c. ne clerici. in VI-to (III. 24.)

⁷⁾ c. 2. D. 6. de poenit. — c. 12. de poenit. (V. 38.)

⁸⁾ S. C. Inquis. 2. Dec. 1562. — Ben. XIV. Constit. „*Sacram poenit.*“

⁹⁾ Ben. XIV. de syn. d. 9. 6. 7.

¹⁰⁾ Ben. XIV. Const. citata. Greg. XV. „*Universi dominici gregis.*“

¹¹⁾ c. 7. 8. 9. 13. de haeret. (V. 7.) — Const. Pii IX. „*Apost. sedis*“

¹²⁾ c. 28. eodem (V. 39.)

¹³⁾ c. 21. C. I. q. 7.

¹⁴⁾ Noha a simoniának közelebbi meghatározása az erkölcs tan köréhez tartozik, mindazonáltal, hogy könnyebben érthetővé tegyük a simoniára vonatkozó bün-

a belső forumon szabatik büntetés. ¹⁾ b) Hasonlóképp a *nem teljesített szerződésbeli*, vagy *pusztán szerződésbeli* simoniára (s. *conventionalis non completa* vel *pure conventionalis*) sincs külső büntetés határozva. ²⁾ c) A *vegyes szerződésbeli és tárgyilagoss* (s. *realis*) simonia azonban büntetéssel sújtatik, és pedig ha a simonia a fölszentelésre vonatkozik: a fölszentelő a régi törvények értelmében a pápának fenntartott kiközösítés alá esett, a felszentelés jogától örökre felfüggesztetett s a templomba való lépéstől letiltatott; ³⁾ a simoniacus uton felszentelt pap szintén kiközösítés alá esett s a felvett rend gyakorlatától felfüggesztetett s a felsőbb rendek felvételétől letiltatott. ⁴⁾ Jelenleg azonban, mivel a „*Apost. Sedis*“ Constit. ezen esetre nézve nem mér büntetést: mind a felszentelő, mind a felszentelt az illetékes egyházi főnök belátása szerint szigorú büntetést szenvednek. Ha pedig a javadalom adományozásánál követtetik el a simonia: az adományozás érvénytelen lesz, ⁵⁾ s mind a két fél, valamint azok is, kik

tetéseket: — némi ismertetést adunk a simoniáról. *Simoniának* neveztetik azon bűn, melynél fogva valaki lelki javakat, vagy azokhoz kötött jogokat s előnyököt anyagi javakért ohajt megszerezni, vagy ugyan oly módon áruba bocsátani. Ha valaki csupán bensejében táplál ilyen szándékot, a nélkül, hogy azt külsőleg bármiképp kijelenténé, a simonia *pusztán belsőnek* (mere interna) mondatik. Ha azonban valaki valósággal is adományoz anyagi értékű tárgyat, azon szándékkal, hogy azért lelki javat nyerhessen; vagy megfordítva, lelki javat ad azon czélból, hogy ezért anyagi javat kapjon, — de ezen szándékát a másik előtt nem nyilvánítja ki: a simonia *elmebelinek* (mentalis) neveztetik. Ha pedig az adományozó szándékát ki is jelenti, de a másik a viszoadományozásra nézve nyilatkozatot nem tesz: a simonia *nem teljes szerződésbelinek* (conventionalis incompleta) mondatik. Ha pedig mindketten meg egyeznek a kölcsönös adományozásra nézve, a nélkül azonban, hogy bármely részről megtörtént volna az adományozás, — *tisztán szerződésbelinek* (pure conventionalis): ha pedig a szerződő felek egyike már megtette az adományozást: *vegyesnek*; továbbá ha a szerződő felek közt mind két részről végbement az adományozás: *ténylegesnek* (realis) neveztetik. Végre az egyházi javadalomra vonatkozó simoniát *confidentialisnak* szokás nevezni azon esetben ha t. i. valaki egy harmadik javára lemond a beneficiumról, de azon feltétel alatt, hogy a resignált beneficiumot bizonyos idő múlva ismét visszavehesse. — A simoni bűnének elkövetésekor alkalmazásba vett anyagi javak háromfélék, u. m. *munus a manu*, p. o. pénz vagy más értékes dolog; *munus a lingua*, p. o. méltatlan ajánlás, pártfogás; *munus ab obsequio* azaz különféle szolgálat. A simonia tárgyát képező lelki javak pedig a következők: szentségek, vagy más egyházi szertartások kiszolgáltatása, egyházi javadalmak, egyházi joghatóság, kegyúri jogok stb.

¹⁾ c. 20. 34. 46. de simon. (V. 3.)

²⁾ Reifensuel h. t. n. 229. Ferraris sub voce simonia n. 11.

³⁾ Six. V. Constit. „*Sanctum et salutare*“, Clement. VIII. „*Rom. pontificem*.“

⁴⁾ c. 2. simon. Extravag. Com. (V. 1.)

⁵⁾ U. o.

bármikép közreműködtek a simoniában: a pápának fentartott kiközösítés alá esnek.¹⁾ Ugyyszintén a pápának fentartott kiközösítéssel sujtatik a simoniacus módon történt szerzetes rendbe való föl vétel²⁾ s az u. n. *simonia confidentialis*.³⁾ Egyéb simoniabeli vétések a bíró belátása szerint büntetettnek. A simonia alkalmával ajándékozott pénzt vagy más értékes dolgot a vétkes felek kötelesek a bírónak kiszolgáltatni, ki azután azt ajtatos czélokra fordítja. 4. A *párbaj*. E büntényt elkövető papokat a régibb canonok;⁴⁾ szabálytalanoknak nyilvánították; a trienti zsinat⁵⁾ határozata szerint pedig mindazon fejedelmek, kik országukban a párbajt megengedik; továbbá a párbajvivók, és azoknak segédei, tanácsadói, valamint a párbaj szemlélői kiközösítés alá esnek. Az „*Apostolicae sedis*“ constitutio a zsinat eme határozatát még szigorúbbá tette, mert a kiközösítést kiterjesztette azokra is, kik másokat párbajra felszólítanak, habár a másik fél azt el nem fogadná; valamint azokra is, kik a párbajt elfogadják, habár az valamely oknál fogva be nem következne; továbbá azokra is, kik a párbajt meggátolhatták volna, de azt elmulasztották tenni; s végre az említett consitutio szerint a párbajvivókra mért kiközösítés a pápának van fentartva; a párbaj nézőire nézve azonban ugyanazon constitutio azt rendeli, hogy csak a kirendelt és szándékos nézők esnek kiközösítés alá. 5. A *nőrablás*, mely büntény folytán a világiak kiközösítéssel, a papok pedig letétellel bűnhődnek.⁶⁾

Ezen bűnökön kívül a régi canonok még a különféle fajtalansági bűnökre, továbbá a lopás, rablás, az istenkáromlás, babonabűvészet s a gyilkosságra különféle büntetéseket mértek, melyek azonban napjainkban már az egyház részéről nem foganatosíttatnak.

307. §. Az egyházi büntények megfenyítése körül követendő birói eljárás.

I. Az egyházi büntényítő eljárásra nézve már Krisztus Urunk adott némi utasítást, midőn azt tanítá, hogy a vétkezőt előbb négy szem között, azután pedig tanuk előtt kell meginteni, s ha ennek sem lenne sikere, az egyház előtt kell őt bepanaszolni; ha pedig a

¹⁾ Sixti. V. *Sanctum et salutare*“ Pii IX. „*Apost. sedis*.“

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ c. 2. de cleric. pugn. in duello. (V. 14.)

⁵⁾ Sess. XXV. c. 19. de ref.

⁶⁾ U. o. Sess. XXIV. c. 6. de ref. matrim.

vétkes az egyházra sem hallgatna: olyannak tekintessék, mint a pogány és publikanus, azaz zárassék ki az egyház kebeléből.¹⁾ A hívek Krisztus Urunk utasítását követve, már az első századokban vádat szoktak emelni az egyházi előjárásnál a javulni nem akaró bűnösök ellen. Minthogy pedig a vádak leggyakrabban papi személyek ellen irányultak: azért sz. Pál Timotheust oda utasítá, hogy áldozárok elleni panaszt csak 2–3 tanu jelentkezése mellett fogadjon el.²⁾ Továbbá már az első századokban szokássá vált, hogy egyes papok nagyobb vétségei, különösen pedig a püspök ellenében emelt vádak fölött: a szomszéd püspökökből alakult zsinat hozott ítéletet. A fontosabb bűnügyek végelintezésére azonban többnyire a római pápát szokta a zsinat felkérni; ezenkívül igen gyakran maguk az elítélt papok is az az apostoli sz. székhez felebbezték ügyeiket. — Még inkább kifejlett s határozottabb alakot öltött magára az egyházi bűnvádi eljárás azon időtől fogva, midőn a polgári hatóság némely polgári vétségek fölötti biráskodásra jogot adott az egyháznak. — A nyugati római birodalom fenálltaig az egyházi törvény székek a római büntető eljáráshoz, később pedig a frank és germán polgári törvényekhez simultak, s a római és franko-germán jognak elvei és formái, az egyházi bűnvádi eljárásban mai nap is felfelalálhatók.

II. A jelenleg érvényben levő bűnvádi eljárásról a következőket kell tudnunk:

1. Valamint a peres ügyekre vonatkozó törvénykezésnél: ugy a bűnvádi eljárásnál is három főszemély, u. m. *biró*, *felperes* és *alperes* szerepelnek. — A *birói illetékességre nézve* általános szabály, hogy a peres ügyekben illetékesekül tekintendő rendes birák: a bűnvádi ügyekben is ítéletet hozhatnak, avagy pedig másokat is delegálhatnak maguk helyett. A pusztán peres ügyek elintézésére delegált birák illetékessége azonban a bűnügyekre ki nem terjed. Választott bíróság pedig bűnvádi ügyekben soha sem működhetik. — A bűnvádi ügyekre nézve illetékes biró még oly vétkesek fölött is ítéletet hozhat, kik ugyan nem az ő joghatósága alatt állnak, de kik az ő területén követtek el valami büntényt.³⁾ Az ilyenek ellenében hozott ítéletet azonban rendszerint az elmarasztaltnak más ügyekben illetékes birája szokta végrehajtani.⁴⁾ Magyarországon a püspökök a bűnvádi ügyek elintézését is sz. székeikre szokták bízni. — A *fel-*

¹⁾ Máté XVIII. 15—17.

²⁾ I. Timoth. V. 19.

³⁾ c. 4. 5. C. VI. q. 3.

⁴⁾ c. 14. de foro comp. (II. 2.)

peresre nézve, ki *vádlónak* is neveztetik, azokon kívül, miket a peres eljárásnál említettünk, meg kell jegyeznünk, hogy mint vádlók nem léphetnek fel a) a világiak a papok ellen;¹⁾ b) a nők egyáltalán senki ellen, kivéve a súlyosabb vétségeket;²⁾ c) a gyermekek szülei ellen;³⁾ d) a kik egymás iránt ellenséges indulattal viselkednek;⁴⁾ e) mindazok, kik hivatalos állásuknál fogva hallgatásra kötelezvék. — A mi pedig az *alperest* vagyis *vádlottat* illeti: a canonicok értelmében a) a praelatusokat csak akkor lehet bevádolni, ha már előbb megintettek;⁵⁾ b) a püspökök kisebbszerű vétségei fölött csak a tartományi: zsinat, a nagyobbak fölött pedig a pápa hozhat ítéletet;⁶⁾ c) a bevádolt püspök, ha csak oly bűn nem lenne ellene felhozva, mely letételt vagy degradatiót von maga után: nem köteles a bíróság előtt személyesen megjelenni;⁷⁾ d) a súlyosabb bűnről vádolt alperest, ha szökéstől kellene tartani: tisztességes fogságba is szabad helyezni, illetőleg valamely tisztességes helyen erőszakosan le lehet őt tartóztatni;⁸⁾ e) a vádlott köteles a bíró előtt személyesen megjelenni s ezért teljhatalmú megbízottat nem rendelhet;⁹⁾ a megjelenni vonakodó vádlott részére a bíró rendel hivatalos védelmezőt.¹⁰⁾

2. A bűnvádi ügyek III. Incze pápa (1198—1216.) nyilatkozata szerint¹¹⁾ háromféle eljárás mellett kerülnek törvényszék elé u. m. *feljelentés*, *bevádolás* és *nyomozás által*. A *feljelentés* (denunciatio) abban áll, hogy valamely titkos vétség azon célból jelentetik be valamely hivatalos személy vagy pedig bármely más magán egyén által a bíróságnak, hogy a vétkes megjavíttassék; vagy valamely hivatalra, melyre az illető kejelöltetett, ne alkalmaztassék; avagy a már elnyert hivataltól elmozdítottassék; vagy végre, hogy valamely törvényszegés meggátoltassék.¹²⁾ — *Bevádolásnak* (accusatio) pedig az mondatik, midőn a sér-

¹⁾ c. 10. de accus. (V. 1.)

²⁾ c. 10. de verb. sign. (V. 40.)

³⁾ V. 6. c. 3. §. 34. C. IV. q. 3.

⁴⁾ Arg. c. 10. de accus. (V. 1.)

⁵⁾ c. 16. C. II. q. 7.

⁶⁾ Concil. Trid. Sess. XIII. c. 8. Sess. XXIV. c. 5. de ref.

⁷⁾ U. o. Sess. XIII. c. 6. de ref.

⁸⁾ U. o. Sess. XXV. c. 6. de ref.

⁹⁾ c. 15. de accus. (V. 1.)

¹⁰⁾ U. o.

¹¹⁾ c. 16. 24. U. o.

¹²⁾ Ha a feljelentésnek célja a bűnös megjavítását lehetővé tenni: *denunciatio evangelicanak*; ha pedig a feljelentés valamely törvényszegés meggátolására irányul: d. *canonicanak* mondatik.

tett fél, avagy bárki más azon czélból emel vádat a bíróságnál a vétkes ellen, hogy ez vétségeért bűnhődést szenvedjen. — *Nyomozásnak* (inquisitio) pedig olynemű hivatalos kutatás neveztetik, melynek fonalán a bíró arról ohajt magának tudomást szerezni: vajjon valamely vétség valósággal elkövetett-e, s ki volt annak elkövetője? vagy pedig, hogy valamely bűnről gyanúsított egyén valóban elkövette-e a bűnt melyről vádoltatik.¹⁾ — E háromféle eljárás közt az a különbség, hogy a feljelentés leginkább csak kisebbszerű s titkos vétségeknél s oly bűnösök ellenében alkalmaztatik, kiket rendes bíraskodás nélkül, azaz szépszerével, intés figyelmeztetés által is meg lehet javítani; ellenben a bevádolás és nyomozás a nyilvános és büntetést érdemlő s azért rendes bíraskodást igénylő vétségek ellen irányul. Továbbá a feljelentést élőszóval is meg lehet tenni, s a feljelentő kilétét rendszerint nem szokás a bepanaszoltnak tudomására hozni; ellenben a bevádolásnál a vádló rendes *vádlevélben* (libellus accusationis) adja elő panaszát, s mint nyílt ellenfél lép fel a vádlott ellen. Végre a nyomozásnak főképp ott van helye, hol vádló nem jelentkezik. — Az egymástól különböző háromféle eljárás ritkán fordul elő különlegesen, — hanem egymással kapcsolatban alkalmaztatik. Ugyanis ha feljelentés nyomán megtett bírói figyelmeztetésnek vagy intésnek sikere nem lenne; vagy ha a feljelentett ügy magában véve is olyan, mely rendes bíraskodást igényel: a bíró a feljelentés által nyert tudomás alapján nyomozást rendel el; ugyszintén a bevádolást is rendszeren bírói nyomozás szokta követni. Jelesen hazánkban a sz. székek a vádlevél benyújtása után mindenkor nyomozást indítanak; sőt még magán vádló nem létében is a sz. széki ügyész, mint közvádló panaszolja be a bűnöst, s így nálunk a nyomozás a bűnvádi eljárásnak egyik szükségképeni s elmaradhatlan részét képezi.²⁾

¹⁾ A nyomozásnak három neme van, u. m. a) *Legáltalánosabb* (in generalissima), vagyis annak kipuhatólása: vajjon a törvények kellőleg megtartatnak-e? nem fordulnak-e elő törvényszegések vagy kihágások? Ily nyomozást a püspök bármikor, de leginkább megyelátogatás vagy megyei zsinat alkalmával eszközölhet. b) *Általános*, ha t. i. az kerestetik, vajjon egy bizonyos vétség valósággal elkövetett-e s ha igen, követte el azt? Ily nyomozást akkor rendelhet el a püspök, ha hír szármal valamely bűn elkövetéséről. c) *Különös*, ha arra irányul a kutatás, vajjon egy bizonyos személy bizonyos vétséget elkövetett-e vagy sem? Ily nyomozás feljelentés vagy bevádolás folytán; vagy akkor szokott elrendeltetni, midőn a bűn köztudomásúvá lett és bevádoló nem található.

²⁾ Az említett eljáráson kívül némelyek még kétféle, u. m. a *kifogásoló* és a *köztudomású* bűnügyekbeni eljárást is megkülönböztetni szoktak. *Kifogásnak* neveztetik az, ha a vádlott bűnvádat hoz fel a vádló avagy a tanuk valamelyike ellen,

3. *A bűnvádi ügyek felderítése*, bármily eljárás mellett kerültek az ügyek a bíróság elé, — ép oly bizonyítékok nyomán történik mint a peres ügyeknél. A mi az egyes bizonyítékokat illeti: a) A vádlott önvallomása csak akkor bír bizonyító erővel, ha egyházi bíróság előtt, szabadon s öntudatos állapotban történt.¹⁾ Ha több vádlott közül egyik önvallomást tesz: ennek nyomán a bűntársakat elmarasztalni nem lehet.²⁾ b) A tanuk alkalmazásánál sokkal nagyobb ovatosság tartandó szem előtt, mintsem a peres ügyekben; s azért a bűnvádi ügyekben a 20 évnél fiatalabb egyének³⁾ s a bűntársak⁴⁾ nem tehetnek tanuvallomást. Ugyesztintén letiltatnak a tanuskodástól azok is, kik ellen kifogás útján valamely vétség hozatik fel.⁵⁾ Ellenben maga a bíró is, ha a szükség úgy kívánná, bírói szerepét letéve, — mint tanu léphet fel a vádlott ellen.⁶⁾ A hamis tanuk, főleg ha a püspök ellen emelnének vádat, szigorúan bűnhődnek.⁷⁾ c) A gyanu bármily nyomós legyen is, a bűnvádi ügyben bizonyítékot soha sem képezhet.⁸⁾ d) A bizonyítékok mindenkor közlendők a vádlottal.⁹⁾ e) Ha a bűntény nyilvános (crimen notorium); vagy pedig a bíróság előtt (in flagranti) követtetik el, tüzetes bizonyítékokra nincs szükség.¹⁰⁾

azon célból, hogy a vádlót a vádaskodástól, a tanut a tanuskodástól elmozdithassa. — *Köztudomású* ügyekbeni eljárás pedig az általában ismertté lett, de senki által be nem panaszolt vétkek elleni nyomozásban áll. — Minthogy azonban a mondottakból kitűnik, hogy a kifogásolás tulajdonképp nem a bünyenyítés eszközzésére, hanem csupán a vádaskodási vagy tanuskodási jog megsemmisítésére irányul; s mivel a köztudomás nyomán rendes nyomozás szokott indittatni: azért sem a kifogás, sem a köztudomás külön eljárásnak nem mondható.

¹⁾ c. 1. de accus. in VI-to (V. 1.)

²⁾ c. 1. de confes. (II. 18.)

³⁾ c. 3. §. 14. C. IV. q. 3.

⁴⁾ c. 10. de testibus (II. 20)

⁵⁾ c. 10. 20. U. o. Ha a tanu ellen tett kifogás valónak bizonyul: a tanuskodástól ugyan elúttetik, de ellene bűnvádi eljárás nem indittatik, kivéve ha valamely bünt önkényt bevallott. (c. 2. de confess. II. 18.)

⁶⁾ c. 40. de testibus. (II. 20.) V. ö. c. 4. U. o.

⁷⁾ Concil. Trid. Sess. XIII. c. 7. de ref.

⁸⁾ c. 14. de praesunt. (II. 23.)

⁹⁾ A bizonyítékokat azért szokás a vádlottal közölni, hogy alkalma s módja legyen magát védeni.

¹⁰⁾ A középkorban két saájtságos bizonyíték is létezett u. m. a) az *az eskütársakkali tisztító eskü* (juramentum purgatorium), t. i. ha a bevádolt pap az ellene felhozottakat tagadásba helyezte: ártatlanságának bebizonyítására bizonyos számú tanukat alkalmazhatott, kik megesküdtek arra, hogy ők nem hihetik, miszerint a vádlott elkövethette volna az ellene felhozott bünt; b) a *különféle istenítéletek* (hi-

4. Az ítélethozatalnál a következő szabályokat köteles a bíró szem előtt tartani: a) Elmarasztaló ítéletet csak akkor lehet hozni, ha a vádlott bűnös voltát teljes bizonyítékok kétségtelenné teszik.¹⁾ Ha pedig a bizonyítékok nem teljesek: legtanácsosabb a vádlottat felmenteni.²⁾ A tisztító eskü, melynek ilyenkor helye lenne, napjainkban a hamis eskü meggátlása miatt többnyire mellőztetni szokott. b) Az elmarasztaló ítélet hozatala előtt a bíró köteles az enyhítő vagy súlyosbító körülményeket számba venni, s a szerint mérni enyhébb vagy súlyosabb büntetést a vádlottra.³⁾ c) Ha a vádlott felmentetik, jogában áll a feljelentő vagy vádló ellen, ha ez magán személy lenne, rágalmozási pert kezdeni;⁴⁾ de a hivatalos feladó vagy vádló ellen ilyenét pert indítani nem lehet. Hogy pedig a feljelentő ellen hamis feljelentés esetén rágalmozási pert lehessen kezdeni: a feljelentő mindenkor köteles kilétét a bíró előtt felfődözni, s a névtelen kijelentés figyelembe nem vétetik; továbbá a feljelentés útján bepanaszolt fél kívánságára a feladó köteles az élőszóval tett, s a bíró által írásba foglalt feljelentést sajátkezűleg aláírni, hogy ez tagadhatlan s vissza nem vonható bizonyyságot képezzen a megtett feljelentésről s ennek alaptalan volta esetén egyuttal a rágalomról is.

5. A szigorubb ítéletek végrehajtását egy kissé késleltetni tanácsos, hogy ekként a bírónak alkalmá nyiljk megennyhíteni a netalán részrehajlás avagy szenvedély sugallata alatt keletkezett szigort.⁵⁾ De máskülömben sem szükséges az ítélet szigorához pontosan ragaszkodni,⁶⁾ főkép ha a bűnös már megjavult; sőt gyakran még a büntetést is el lehet engedni.⁷⁾ A kegyelmezés (büntetés teljes elen-

deg vagy forró vízzel, izzó vassali próba, párbaj), melyeket azonban III. Incze pápa végkép eltiltatott.

¹⁾ V. ö. c. 2. C. II. q. 8. — c. 2. C. II. q. 5.

²⁾ Innét a régi közmondás „satiur est nocentem absolvere, quam innocentem punire.“

³⁾ Enyhítő körülményeknek tekintetnek: a serdületlen kor (c. 1. 2. de delict. puer. V. 23. — c. 8. C. XXVI. q. 7); részeges állapot (c. 7. c. C. XV. q. 1); a törvény nem tudása, az erőszak s. t. b. (c. 8. U. o.) — Súlyosbító körülmények; a bűnténynek hosszabb megfontolás után való vagy többszöri követése, az egyház súlyosabb sérelme mások elcsábítása s. t. b.

⁴⁾ c. 2. de calumn. (V. 2.) Hajdanta szokásban volt, a hamis feljelentők vagy bepanaszlók ellen a *forbát büntetést* (jus talionis) használni.

⁵⁾ arg. c. 69. c. XI. q. 3.

⁶⁾ Ref. S. C. C. in Perus. Trans. oner. Miss. 20 Aug. 1785.

⁷⁾ c. 4. de judic (II. 1.)

gedése jogát azonban egyedül és kizárólag az ítélet hozó bíró avagy a pápa gyakorolhatja.¹⁾

6. A *felebbezés* ugyanazon szabályok szerint történik, mint a peres ügyekben hozott ítéleteknél. A felebbezés ugyan felfüggeszti az alsóbb rendű bíróság által hozott ítélet végrehajtását, de ha az elmarasztalt időközben újabb bűntényt követ el, vagy valamely régebbi vétsége miatt bevádoltatik: a bíró őt újra perbefoghatja s esetleg meg is büntetheti.

¹⁾ Ha az elmarasztalt más megyébe költözik: a büntetés őt oda is elkíséri. (c. 24. C. VII. q. 1. — c. 2. 20. C. XI. q. 3. — c. 1. de treuga et pace, I. 34.)

NEGYESEDIK RÉSZ.

Az egyház viszonya az államhoz és különféle vallási társulatokhoz.

308. §. Átnézet.

Miután e mű előbbi három részében mind az egyháznak alapítására vonatkozó jogi elveket, mind az egyház alkotmányát s annak mint önálló társulatnak mindennemű belviszonyait (kivéve az egyházi vagyonra vonatkozó ismereteket, melyeket legutoljára hagytuk, mivel ezek némileg az egyház és állam közti viszony ismeretét feltételezik) — megismertetjük: egyedül még az marad hátra, hogy az egyháznak külviszonyait azaz mind a polgári társulatokhoz vagyis az államhoz, mind pedig más vallási társulatokhoz való jogi viszonyait előadjuk.

Művünk eme részét két fejezetre fogjuk felosztani: az I-ső fejezetben *az egyháznak az államhoz*; a II-ik fejezetben pedig *az egyháznak a különféle vallásfelekhez való viszonyát* ismertetjük.

Az I-ső fejezetet ismét három szakaszra osztjuk és pedig az 1-ső szakaszban kifejtjük *az állam és egyház közti viszonyra vonatkozó általános jogi tételeket*;

a 2-ik szakaszban tüzetesen megjelöljük *az egyháznak és államnak külön működési körét s egymás iránti kölcsönös jogait és köteleit*;

a 3-ik szakaszban röviden megismertetjük *az állam és egyház közt különféle időben valósággal létezett jogi viszonyt*.

A II-ik fejezetet pedig két szakaszban fogjuk tárgyalni:

az 1-sőben *az egyháznak az eretnekek, szakadárok és nem keresztényekhez való jogi viszonyát*;

a 2-ikban pedig *az egyház és a más vallásfelekezetek közti jogviszonnak történeti fejlődését* adjuk elő.

ELSŐ FEJEZET.

Az egyház és az állam közti jogviszony.

Droste-Vischering: Über Kirche und Staat. Münster. 1830. — *Kauffmann*: Über die gegenseitige Stellung der Kirche und des Staates. 1839. — *Görres*: Kirche und Staat nach Ablauf der Kölner Wirren Weinsenl. 1842. *Roskoványi*: Monumenta Cath. pro independetia potestatis eccl. ab imperio civili. Quinqueecclesiis. 1847—56. — *Jansen*: Kirche und Staat. Frankfurt. 1857. — *Laurent*: L'église et d'état. Bruxelles. 1850—60. — *Melchior du Lac*: D'église et d'état. Paris 1851. — *Hergenröther*: A kath. egyház és ker. állam. Budapest. (Ford. a budapesti papnövy. magy. isk. 1874. és 1875.)

ELSŐ SZAKASZ.

Általános jogi tételek.

309. §. Az egyház és állam közti jogi viszonyra vonatkozó általános tételek legbiztosabban az isteni kinyilatkoztatás nyomán határozhatók meg.

Az egyház és állam közti viszony helyes meghatározásánál mindenek előtt azon általános jogi tételeket szükséges megállapítanunk, a melyek az egyházi és állami hatalom keletkezését, rendeltetését s ama módot határozzák meg, melyszerint e két hatalomnak egymás mellett céljai foganatosítására törekednie kell. Ezen általános elvek meghatározásánál azonban sem az egyházi és állami hatalom képviselőinek önkénye és tetszése, sem pusztán bizonyos jogbölcséleti elvek nem lehetnek mérvadók: hanem az isteni kinyilatkoztatás nyomán s annak megfelelő józan logica vezérlete mellett kell a mondott tételeket felállítanunk. — Nem fogadhatjuk el a kérdéses ügyben zsinórmértékül sem az egyházi, sem a polgári hatalom képviselőinek önkényét, mert eme képviselők gyarló emberek lévén, igen könnyen hatalmi túlkapásokba eshetnének; de nem lehet pusztán jogbölcséleti elméletekre sem hagyatkoznunk, mert egyrészt biztos, s mindenki által elfogadható jogbölcséleti elvek alig léteznek; másrészt az egyház Istentől nyerte jogait s alkotmányát, s az állami hatalom is az Istentől származik: tehát a két hatalomnak egymáshoz viszonya nem az emberi ész által feltalált elvektől, hanem az Isten akaratától függ. Ennélfogva legbiztosabb vezérünk a fennemlitett általános tételek megállapításánál az isteni kinyilatkoztatás lehet, mert annak nyomán bizton megtudhatjuk, mikép kelet-

kezett s mi czélból rendeltetett az egyházi és állami hatalom; s ha ezt a kinyilatkoztatásból megértettük: a józan ész követelménye szerint meghatározhatjuk a módot is, melyszerint a két hatalom egymás mellett működni köteles. Mi tehát a kinyilatkoztatás alapján az egyház és állam közti viszonyra nézve eme három általános jogtételt állítjuk föl:

I. Isten rendelete folytán a földön két, egymástól különböző hatalom létezik. u. m. egyházi és polgári.

II. E két hatalom saját körében egymástól függetlenül működhetik.

III. Noha az egyház és állam egymástól különböző, és saját körében egymástól független két hatalmat képez, de azért a két hatalom képviselőinek kötelességükben áll: egymást céljaik elérésében kölcsönösen segíyezni s a világot a legnagyobb egyetértésben kormányozni.

Első tétel.

310. §. Isten rendelete folytán a földönként, egymástól különböző hatalom létezik, u. m. egyházi és polgári.

Az első tétel, melyet az egyház és állam között általános jogi elvekre nézve felszóllítottunk: két igazságot foglal magában, u. m. a) hogy a földön két hatalom, t. i. egyházi és polgári létezik, s hogy b) e két hatalom egymástól különbözik.

I. Az első igazság bevitására az emberiség őstörténelméhez kell visszatérnünk. Az első emberpár mindaddig, míg a bűnt el nem követte: közvetlen az Istennek kormányzata alatt állott; s ha első szüleink bűnbe nem esnek, s ha tőlük minden ember át nem öröklí a bűnt: az összes emberiség mindvégig csupán csak egy s közvetlen az Isten uralma alatt álló társulatot képezett volna. De miután az emberiség a bűn elkövetése által egyrészt Teremtőjétől elfordult, s ez által képtelenné lett örök üdvének elérésére; másrészt pedig az emberi természet is megromolván: a testvéri szeretet kapcsa az egyes emberek közt fölötté meglazult s ekkép a földi jólét megközelítése is nehézzé vált: azért a Teremtő a megzavart rend helyreállítása végett az emberiséget két különböző hatalom alá vetette. Ugyanis, hogy az emberek újra visszatérhessenek az Istenhez s elérhessék, örök üdvöket: már a paradicsomban ígért a Teremtő egy Megváltót, ki Jézus Krisztus személyében meg is érkezett, s ki a Teremtőhöz ismét visszavezetett bennünket, s megszerzé számunkra

az örök üdv eszközeit, s hogy tanítása s az általa nyert üdvesszök a világ végeig fennmaradhassanak s minden emberrel közölhetők legyenek, egy társulatot, — mely egyháznak nevezetik, — alapított. Tehát az egyháznál van azon hatalom, mely az embereket az örök életre vezérli. — Hogy pedig az emberiség megromlott természeté daczára is elérhesse földi jóllétét és békén munkálhassa örök üdvét: Isten a polgári hatalmat rendelte, melynek feladata a megromlott emberi természetet megfékezni s a társadalmi külső rendet fentartani. Polgári hatalommal legelsőbbben is Ádámot ruházta föl a Teremtő, midőn neje, s egyuttal családjá fölött felsőbbiséget adott neki s ez által a családapai hatalomnak veté magát alapját, miből idő folytával, a több családok egyesülése által származott társaságok fölött álló fejedelmi s egyéb polgári hatóságok fejlődtek ki.

Ime rövid foglalatban: ekként ad nekünk felvilágosítást az isteni kinyilatkoztatást a két földi hatalom keletkezéséről és fejlődéséről. És e felvilágosítás egyuttal az egyházi és polgári hatalomnak szükségességéről is meggyőz bennünket.¹⁾

II. A két földi hatalom közt létező különbség, főleg s az által lesz szembetűnővé, ha vizsgálat alá vesszük az egyháznak és államnak eredetét, célját, s annak elérésére vezető eszközöket; továbbá a helyet és az időt, melyhez a két hatalom működése és fennmaradása kötve van.

1. A mi illeti az egyház és polgári hatalom *eredetét*: az egyház közvetlenül Istentől származik, mert maga Krisztus Urunk alapította azt s az egyházi hatalom is tőle ered, miután Krisztus Urunk az Atyától nyert hatalmat átadta apostolainak, mely hatalom ezeknek utódaira is átszármazott. Ellenben a polgári hatalom csak köz-

¹⁾ Igaz ugyan, hogy a Krisztus Urunk által alapított egyházi hatalom későbbi, mint sem polgári hatalom; de ebből nem lehet arra következtetnünk, hogy t. i. az egyházi hatalom a polgári hatalomból fejlődött ki, s csak annak egy részét képezi; mert Krisztus Urunk valamint egyházát úgy, az egyházi hatalmat is a polgári hatóságtól teljesen függetlenül alapítá s eme szavai által: „*Adjátok meg a császárnak a mi a császáré, és Istennek a mi az Istené*“ a polgári és egyházi hatalom közti különbséget is kétségtelenné tette. De másrészt azt sem kell gondolnunk, hogy az egyházi hatalomnak Krisztus előtt semmi nyoma sem volt, mert a mint a paradicsomba megigérte Isten a Megváltót: az egyház bizonyos tekintetben már létezett, minthogy a jövő Messiasznak érdemei folytán már a patriarchák s más igazak is kegyelmet nyertek Istentől, s bár a mennybe be nem jutottak, de annak kapui később a Megváltó halála által előttük mégis feltárultak; s a zsidó nemzet zsinagógája nem csak előkészületül szolgált az egyház alapítására, hanem a jövő Messiasban való hit által az örök életre is utat nyitott.

vetve ered Istentől, a mennyiben t. i. az emberek társas lényekké teremtetvén: szükségkép társas életet élnek; a mi ismét a polgári hatalmat teszi szükségessé.¹⁾

2. Ha tekintetbe vesszük az egyházi és polgári hatalom *célját*: újra nagy különbséget észlelünk a két hatalom közt. — Igaz ugyan, hogy mindkét hatalomnak végcélja az Isten dicsőítésében áll, de közelebbi céljukra nézve messze eltérnek egymástól. Ugyanis az egyháznak legközelebbi célja: az embereket Isten igaz ismeretére és tiszteletére, erkölcsi kötelmeik pontos teljesítésére s ez által örök üdvösségük elnyerésére vezérteni. Ellenben a polgári hatalomnak legközelebbi feladata: a közbiztonság s az egyes polgárok jogainak épségben tartásában s a földi jólét előmozdításában áll.

3. *Céljaik elérésére vezető eszközök* tekintetében szintén lényegesen különböznek egymástól az egyházi és a polgári hatóság. Az egyház, mint a lelki üdvösség elnyerését előmozdító hatalom: szellemi eszközök, u. m. tanítás, szentségek kiszolgáltatása, isteni tisztelet tartása s oly nemű fegyelmi törvények előírása által igyekszik célját elérni, a melyeknek áthágói ellenében csak szellemi büntetéseket, u. m. intést, dorgálást, a lelki javak megvonását, vagy végső esetben az egyház közösségéből való kizárást, alkalmaz. Ellenben a polgári hatóság céljainak fogatosítására oly intézkedéseket és törvényeket használ, a melyek megszegéseért a polgárok külső erőszak, — sőt még halálbüntetéssel is bünhödni szoktak.

4. Ha tekintetbe vesszük *az időt és helyet*, melyhez a két

¹⁾ A *polgári hatalom eredetének megmagyarázása körül* már rég óta különféle s egymástól elágazó nézetek uralkodnak a tudósok közt. Ugyanis némelyek az emberi természet szükséges kifolyásának; mások az egyesek erőszakoskodása és hatalomvágyának; s ismét mások az emberek közt létesült önkényes megegyezés vagy szerződés eredményül tekintik a polgári hatalmat. De nemcsak a tudósok, hanem még a kath. theologusok közt is némi nézetkülönség létezik a polgári hatalom eredetének megmagyarázásánál, mert azt ugyan valamennyi kath. theologus elismeri, hogy minden hatalom, s e szerint a polgári hatalom is Istentől veszi eredetét; de arra nézve: vajjon közvetlenül kitől nyerik a fejedelmek hatalmukat, — Istentől-e avagy a néptől, mely őket megválasztja? nem egyezők a vélemények. Némely theologusok, (főleg a francziák és németek) azt tanítják, hogy a királyi hatalom közvetlen Istentől származik, s hogy a nép csak kijelöli az egyént, kinek Isten hatalmat ad; — mások ellenben azt vitatják, ki közül leginkább Bellarmin (De laicis I. III. c. 6.) érdemel említést, hogy a polgári hatalom tulajdonképen a népnél van, kire Isten azt bízta, s hogy e szerint a fejedelmek közvetlenül a néptől nyerik hatalmukat. (V. ö. *Hergenröther*: A kath. egyház és ker. állam I. köt. IX. Magyaror. ford. a pesti papnö. 1874.)

hatalom működése és fennállása kötve van: újra nagy különbséget látunk. Az egyháznak egyik jellege a közönségesség s ép azért semmi időhöz vagy helyhez nincs kötve; az egyház bármikor, s bármely helyen létezhetik, — kivétel nélkül minden embert kebelébe fogadhat, — és ugyan ezért az egyház lényegét illetőleg változást soha sem fog szenvedni, s mint ilyen a világ végeig fenn fog maradni. De nem ilyen a polgári hatalom, — mert az csak egy bizonyos helyen lakó polgárookra terjed ki; — továbbá a polgári hatalom működési köre az idő és helyi viszonyok szerint folyton változik, s a létező polgári hatalmak elenyészhetnek s helyükbe újak támadhatnak.

A most mondottakból kitűnik mily nagy a különbség az eredet, a cél, az erre vezető eszközök, idő és hely tekintetében — az egyház és állam közt; — tehát e két hatalom nem lehet egy és ugyanaz, hanem egymástól lényegesen különbözik.

Jegyzet. Az egyházi és polgári hatalom közt létező lényeges különbségből természetsszerűleg származik azon elv: hogy *a két földi hatalmat egymással egyesíteni nem lehet*, vagyis az egyházi hatalom képviselői, egyttal polgári hatalom képviselőikint — és megfordítva a polgári hatalom gyakorlói egyszersmint egyházi hatalom képviselői gyanánt nem szerepelhetnek. Ugyanis az emberi gyarlóság folytán egy és ugyanazon hatalom úgy szólván képtelen lenne az emberiséget úgy az örök üdv, mint a földi jólét elérésére vezetni. De ettől eltekintve a két hatalomnak egybeolvasztása igen könnyen zsarnoki önkénykedésre és a jogok helytelen gyakorlatára adhatna alkalmat. Ha csak egyetlen hatalom léteznék a földön: akkor az előljárókat a teljhatalom öntudata elkapottakká tenné s a törvényesség teréről az önkény útjára csábítaná. Ha csupán egy kézben lenne összpontosítva az egyházi és polgári hatalom: akkor az egyházi ügyek vezérldi, mint ilyenek nem ritkán polgári eszközöket; s megfordítva a polgári dolgok kormányzóí egyházi eszközöket használnának céljaik elérésére. Szóval a két földi hatalom egyesítése számos bajok és rendtelenségek forrása lenne.¹⁾

¹⁾ Midőn az egyházi és polgári hatalomnak egyesítését meg nem engedhetőnek vitatjuk ezt csak általánosságban s úgy értjük, hogy az s általában véve külön képviselők választandók az egyházi, s külön polgári hatalom gyakorlására; de azért ezen általános szabály kivételt is szenvedhet, mert p. o. a pápa személyében az egyházi hatalmon kívül polgári hatóság is egyesül, a nélkül, hogy ez akár az egyháznak, akár az államnak kárára lenne.

Második tétel.

311. §. Az egyházi és polgári hatalom saját körében egymástól függetlenek.

Minthogy az egyházi és polgári hatalom egymástól lényegesen különbözik, s a két hatalom gyakorlatára külön képviselők választandók: igen természetes, hogy eme két hatalom egymástól nem függhet, hanem saját körében mind két hatalom egymástól függetlenül működik, s hogy e szerint az egyházi hatalom képviselői, mint ilyenek, — nincsenek alávetve a polgári hatalom képviselőinek — hanem az egyházi ügyek felett szabadon s a polgári hatóságtól függetlenül intézkedhetnek; s viszont a polgári hatalom képviselői, hatalmi körükhöz tartozó jogait az egyházi hatóság befolyásától menten gyakorolhatják.

Az egyházi és polgári hatalomnak függetlenséget egymással szemben a következő érvekkel lehet bebizonyítanunk:

1. *Hogy az egyház az államtól független*, kitűnik a) Krisztus Urunknak és az apostoloknak példájából. Ugyanis Krisztus a polgári hatóság engedelmének kikérése nélkül alapítá az egyházat; hasonlóképp az apostolok is a Krisztustól nyert egyházi hatalmat szabadon vagyis a világi előjáróság beleegyezésének kikérése nélkül, sőt a polgári hatóság határozott ellenzése daczára is gyakorolták.¹⁾ b) Az egyház minden időben, szóval és tettel azon elvet vallá, hogy az egyházi hatalom a polgári hatóságtól független; s ép ezért míg egyrészt az egyház saját ügyeinek rendezésében és az egyházi törvények alkotásában a polgári hatóságtól függetlenül járt el; másrészt mindenkor erőlyesen tiltakozott a fejedelmek vagy más polgári előjárók ellenében, ha netán ezek az egyházi ügyek rendezésébe beavatkozni merészelték.²⁾ c) Az egyháznak a polgári hatóságtól való függetlenségét a *józan*

¹⁾ V. ö. Apost. Csel. IV. 17—20; V. 27—29.

²⁾ Az egyháztörténetből ismeretes cordovai Osiusnak tette, ki N.-Konstantin császárt az egyházi ügyek rendezésétől eme szavakkal utasítá vissza: „*Ne avatkozzál az egyházi ügyekbe s ilynemű ügyekben ne osztogass nekünk parancsokat, hanem inkább a mi parancsainkra ügyelj! Neked az Isten polgári hatalmat adott, reánk pedig az egyházi ügyeket bízta. S valamint az, a ki téged hatalmadtól akar megfosztani, Isten rendeletét sérti meg: a szerint ovakodjál te is attól, nehogy az egyházi ügyeket magadhoz ragadván nagy bűnnel terheld lelkedet. Adjátok meg a császárnak a mi a császáré, Istennek a mi Istené; tehát sem nekünk nem szabad a világi ügyekbe beavatkoznunk, de neked sincs jogod az áldozatokra nézve.*“ (S. Athan. hist. arian. c. 44.) Hasonló módon inté meg III. Bódog pápa Zénót (c. 3. D. 10.) II. Gergely Izauriai Leót. (Epist. I. Hadr. Conc. t. 4. c. 10. III.) és V. István Basiliust (Ep. 1. ad Basil.) V. ö. c. 1. 2. D. 97.

ész is követelni látszik. Ugyanis α) miután az egyház isteni szervezettel és alkotmánnyal felruházott intézmény: önkényt következik, hogy az egyház ügyeinek elintézése, csakis ezen alkotmánynak megfelelő módon történhetik; már pedig Krisztus Urunk a világ hatóságának az egyházi ügyek rendezése körül semmiféle jogot nem adott: tehát az állam ily jogot nem is tulajdoníthat magának hanem ellenkezőleg köteles az egyház függetlenségét elismerni. β) Az egyházi ügyek kellő elintézése a hit- és erkölcsi dolgokban, s az egyház jogaiban való jártasságot igényel: ily jártasság pedig rendszert csak az egyházi hatalom gyakorlatára jogosított papi személyeknél, s nem a világihatóság képviselőiknél található fel. — d) Ha az egyház a polgári hatóságtól nem lenne független, akkor az állam az egyházat igen könnyen saját céljainak elérésére használhatná fel, a minek azután az lenne a következménye, hogy a hívek az egyház iránti bizalmukat elveszítenék, s az egyház parancsainak nem örömet engedelmessé válnának, s ekként az egyház céljainak elérésében meg lenne gátolva. e) Az egyháznak függetlenségéről az állammal szemben tanuságot tesz a IX. Pius által kibocsátott syllabus is midőn eme két tételt kárhoztatja: „*Ecclia non est vera perfecta que societas, plene libera, nec pollet suis propriis et constantibus jurebus, sibi a divino fundatore collatis, sed civilis potestatis est definire quae sint Ecclesiae jura ac limites intra quos eadem jura exercere queat.*“ (19.) „*Ecclesiastica potestas suam auctoritatem exercere non debet absque civilis gubernii venia et assensu.*“ (20.)

2. Hogy pedig a polgári hatalom szintén független az egyházi hatalomtól, következőkép bizonyítható be: a) Krisztus Urunk semmiféle polgári ügy elintézésébe nem avatkozott; a miért is vonakodott elfogadni a királyi méltóságot,¹⁾ ugyszintén visszautasítá azon egyént is, ki arra kérte fel őt, miszerint testvérét bírja reá: ossza meg vele örökségét.²⁾ De másrészt az Udvözítő a polgári kötelmek hű teljesítésre intett bennünket, midőn így szólt: „*Adjátok meg a a császárnak a mi a császáré és Istennek a mi Istené;*“³⁾ s végre Krisztus Urunk apostolainak sem adott semmiféle polgári jogot vagy hatalmat. b) Az apostolok is figyelmeztették a hiveket, hogy engedelmeskedjenek a polgári előljárásának.⁴⁾ c) Az egyházi hatalom kép-

¹⁾ Ján. VI. 15.

²⁾ Luk. XII. 13—14.

³⁾ Máté XXII. 21.

⁴⁾ Tit. III. 1. Zsid. XIII. 17.

viselői a legrégibb idők óta a polgári ügyekbe való beavatkozás jogát sohasem tulajdonították maguknak; s ha a polgári hatóság némely időben az egyháznak bizonyos polgári ügyekre nézve befolyást is engedett: az egyház az idők és körülmények változtával mindenkor készséggel lemondott e nembeli jogairól. d) Az egyház mint az igazságnak hirdetője s a jogok védelmezője önmagával jönne ellenkezésbe s hivatását tévesztené, ha a polgári hatóság jogait megtámadná, s annak hatalmi körébe jogtalanul beavatkoznék.

1. *Jegyzet.* Némely újabbkori liberális jogtudósok úgy vélekednek, hogy ha az egyházat az államtól teljesen függetlennek vitatjuk akkor *állam támad az államban* (status in statu), a mi képtelenség. Erre mi azt válaszolhatjuk, hogy ama vélekedés, mintha a polgári hatalomtól független egyház *államot képezne az államban*, — már csak geographiai szempontból is hamis, mert az egyházat nem az egyes országokban élő hívek, hanem az egész világon létező katolikusok képezik, s e szerint az egyes államokban az egyháznak csupán több vagy kevesebb tagjai léteznek, ellenben a tulajdonképeni vagyis az összes egyház, mint társulat az egész föld kerekességét átöleli, s ezért inkább az állam létezik az egyházban, mintsem az egyház az államban. Másrészt azonban készséggel elismerjük, hogy ugyanazon emberek, kik az egyháznak hívei: egyúttal az államnak is alattvalói s hogy ily értelemben ugyanazon területen két különböző hatalom létezik; ámde az ugyanazon területen működő e két hatalmat nem tarthatjuk egymással összeférhetlennek. Ugyanis az egyház és állam akkor lenne egymással összeférhetlen: ha az egyház vagy ugyanazon hatalmat akarná gyakorolni, melyet az állam joggal gyakorol; vagy pedig ha az egyháznak és az államnak célja s annak elérésére vezető eszközök egymással ellentétben állnának; de az egyik eset sem áll, — mert az egyházi hatalom, mint azt a 310. §-ban bebizonyítottuk, az állami hatalomtól különbözik, s ép azért az egyházi előljárók jogai is különböznek a polgári előljárók jogaitól; továbbá pedig az egyház célja az államéval nem áll ellentétben, mert az egyház ép úgy mint az állam az emberiség boldogságát igyekszik elérni, s a két hatalom célja közt csak az a különbség, hogy az egyház a mennyei, az állam pedig a földi boldogság előmozdítására törekszik; már pedig e két cél egymással összeegyeztethető, s ép azért a két hatalom is, mely e két külön célra igyekszik foganatosítani: összeütközés nélkül el lehet egymás mellett. Valamint a nap körül forgó bolygók a Teremtőtől kimért pályájukon haladnak, a nélkül, hogy valamikor egymásba ütköznenek: úgy az egyházi és állami hatalom békében el lehetnek egymás mel-

lett. Az egyházi előjárók szabadon gyakorolják hatalmukat a nélkül, hogy az államra veszélyesek lennének; s viszont a polgári hatóság kellőleg végezheti teendőit, a nélkül, hogy az egyházat megsértené; s az egyes emberek mint az egyház hívei engedelmeskedhetnek az egyháznak, a nélkül, hogy az állam törvényeit megsértenék, az egyes polgárok teljesíthetik polgári teendőiket, a nélkül, hogy az egyház parancsait megkellene szegniük.

2. *Jegyzet.* Az egyházi és polgári hatalomnak egymástól függetlenségére vonatkozólag két kérdést szoktak fölvenni a jogtudósok, u. m. 1. Vajjon a két egymástól független hatalom közül melyiket illeti meg az elsőbbség? s 2. Vajjon az egyház s állam teljesen egymás mellé rendelt (koordinált) hatalomnak tekinthető-e? — Az első kérdésre határozottan azt feleljük, hogy az elsőbbség az egyházat illeti meg, mert közvetlenül Istentől veszi eredetét és sokkal magasabb és szentebb rendeltetéssel bír, mintsem az állam.¹⁾ — A második kérdésre pedig azt válaszoljuk, hogy a két hatalomnak coordinatioja csak oly értelemben engedhető meg, melyszerint t. i. mindaddig míg a két hatalom saját körében mozog: egyik a másik ügyébe be nem avatkozhatik; de ha a két hatalom közötti feltétlen coordinatiót, vagyis azon feltevést, hogy az egyház és állam oly annyira függetlenek egymástól, hogy a polgári hatalomnak mindenkor és mindenben ép oly tekintélye van mint az egyháznak, — megengednünk nem lehet; mert megtörténhetik, hogy az egyik vagy a másik hatalom saját körén túl lép, avagy egymással ellentétbe jő, — hogy tehát ily esetben az emberek tudhassák: melyik hatalomnak kell engedelmeskedniük: azon elvet kell felállítanunk, hogy szükséges, miszerint egyik hatalom a másiknak, — azaz vagy az egyház és államnak, vagy ez amannak, bizonyos tekintetben alárendeltje (subordináltja) legyen. Az egyháznak az állam iránti subordinatióját megengednünk nem lehet, mert 1. az egyház az államnál előbbre való; 2. az egyház a sz. Lélek kormányzata alatt állván, — habár talán az egyházi hatalom egyes képviselői hatalmuk gyakorlatában hibázhatnak is, — de az összes egyház saját hatáskörét soha túl nem lépheti, az állam ügyeibe nem avatkozhatik,

¹⁾ „Cum nobilitas et eminentia cuiusque facultatis ex objecto et fine potissimum pensanda sit, sane pro quantitate excessus supernaturalis finis ad naturalem, salutisque spiritualis animae ad temporalia commoda pacificumque ac tranquillum huius vitae statum iudicanda erit nobilitas et eminentia potestatis ecclesiasticae super potestatem laicam.“ (*Molina*: De iustitia et iure tract. II. disp. 21. n. 4. p. 45.)

s intézkedéseiben az állam jogos igényeit soha szem elől nem tévesztheti. E szerint tehát az államnak kell az egyházzal szemben subordinálnak lennie; vagyis az állam köteles törvényeinek alkotásában és intézkedéseiben az egyházra tekintettel lenni. És ezért azon esetben, ha az állam törvényei az egyházi törvényekkel ellentétbe jönnének: a hivek inkább az egyház, mintsem a polgári hatóság iránt kötelesek engedelmességet tanúsítani, a mint ez a sz. írásnak eme szavaiból is kitűnik: „*Inkább kell Istennek (tehát az isteni akarat hű magyarázójának az egyháznak is), mintsem az embereknek (s e szerint a világi hatóságnak is) engedelmeskedni.*“¹⁾

Harmadik tétel.

312. §. Az egyház és állam kötelesek egymást kölcsönösen segíyezni, s a világot a legnagyobb egyetértésben kormányozni.

Az állam és egyház ugyan egymástól függetlenek, — de e függetlenséget nem kell oly annyira merevnek gondolnunk, mintha a két hatalom egymástól teljesen el volna különítve s egymással semmiféle összeköttetésben s érintkezésben nem állana. Ellenkezőleg: a két független hatalomnak szent kötelessége egymást céljaik el-

¹⁾ Apost. Csel. V. 29. — Az egyház és állam közti coordinatio s bizonyos mérvű subordinatio jelzésére a középkorban különféle hasonlatok használtattak. Így p. o. a két hatalom *két kardnak* nevezetett, (V. ö. Luk. XXII. 38.) melyek egyike szellemi, a másik anyagi. „Hi duo gladij significant duos iudices, scilicet iudicem fori et iudicem poli; id est regem et sacerdotem.“ (Petr. Ven. I. 1. ep. 17.) — „Dei Ecclesia . . . gladium non habet, nisi spirituale“ (c. 6. c. XXXIII. q. 2.) „Quia sicut ab orthodoxis doctoribus cath. expositoribus perhibetur, non solum spiritualis gladius, quo utitur sacerdotalis auctoritas, sed etiam materialis, quem exerit saecularis potestas, est necessarius ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.“ (Leonis IX. ep. 69. p. 77.) — Némelyek pedig a két hatalomnak egymáshoz való viszonyát a *nap* és *holddal* hasonlítják össze. (V. ö. Greg. VII. ep. I. VII. Inoc. III. c. solitae 6. §.) „In sole illustratio veritatis, in luna, quae menstruis deficit, mutabilitas temporalis accipitur. Sancta autem ecclesia, quae superni luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur, quia vero cuncta temporalia despicit, quasi lunam sub pedibus premit.“ (Alan. ab. insul. Distinct. dict. theol. V. Luna. ib. p. 842.) — Mások a *lélek*- és *testtől* vett hasonlattal jelzik a két hatalom közti subordinatiót. „Sicut sensus animalis subditus debet esse rationi: ita potestas terrena subdita debet esse Ecclesiae regimini et quantum valet corpus, nisi regatur ab anima, tantum valet terrena potestas, nisi informetur et regatur ab ecclesiastica disciplina.“ (Ivo Carnot. ep. 106. [al. 51.] ad Henric. reg. Ang. p. 50. V. ö. Inoc. III. Resp. in consist. ad nuntiati. Pphilippi. Thom Aquin. Sum. theol. 2. 2. q. 60. a. 6. ad. 3.)

érésében kölcsönösen segíyezni s a világot, benső egyetértésben s folytonos barátságban kormányozni.

A kölcsönös segíyezés azt kívánja, hogy oly esetekben, midőn az egyik hatalom céljainak foganatosításánál saját erejét és eszközeit elejtelennek találja: a másik hatalomtól nyerjen támogatást. (Ezen segíyezés módját részletesebben lásd alább a 316—318. §§.)

Az egyház és állam közti kölcsönös egyetértés pedig főleg abban nyilvánul, hogy mindkét hatalom, törvényeinek alkotásában és intézkedéseiben: a másik hatalom iránt mindenkor kellő figyelmet tanusít; és a panaszokat vagy igényeket, melyeket az egyik hatalom képviselői a másik ellenében támasztanak: kölcsönösen figyelembe veszik s azok elintézésénél a jog és méltányosság követelményeit soha szem elől nem tévesztik.

A két hatalom közötti kölcsönös segíyezést s egyetértést számos indok ajánlja s nem csak kívánatossá, hanem szükségessé is teszi. Ugyanis: 1. mindkét hatalom Istentől származik s mindkettőnek végcélja ugyanaz, t. i. Isten dicsőségének előmozdítása; sőt még közelebbi céljaik is lényegileg véve azonosak, mert mindkét hatalom az emberiség boldogítására törekszik; tehát a két hatalom már rendeltetésénél fogva is egymás kölcsönös segíyzésére és egymás céljainak vállvetve való előmozdítására utaltatik. 2. A kölcsönösen nyújtott segély és jó egyetértésből mind az egyházra, mind pedig az államra nézve számos előnyök származnak; mert az egyház sok tekintetben kitűnő szolgálatokat tehet az államnak, s viszont az állam is számtalanszor előmozdithatja az egyház érdekeit. Jelesen pedig: a) *Az egyház kitűnő szolgálatot tesz az államnak*, midőn a fejedelmek és az alattvalók közti viszonyt megszentesíti. Ugyanis az egyház míg egyrészt hit- és erkölctanai által a fejedelmeket alattvalóik iránti kegyességre, igazságosságra s annak folytonos szem előtt tartására buzdítja, hogy t. i. egykor Isten előtt uralkodói tisztjukról számot kell adniok; másrészt pedig az alattvalókat az egyház arra tanítja, hogy a fejedelmek Istentől nyerték hatalmukat, s ezért Isten helyetteseiül tekintendők, s mint ilyeneknek parancsai lelkiismeretesen teljesítendők. Továbbá míg az állami törvények által az egyes polgárok csupán törvényszerű életre szoríttatnak, melyszerint t. i. a törvények áthágásától, az áthágókra szabott büntetéstől félelem miatt tartózkodnak: addig az egyház az Isten mindenütt jelenlétéről és a túlvilágon érdemeink szerint elnyerendő örök jutalom vagy büntetésről szóló tana által: oly annyira képes a polgárok

szívére hatni, hogy azok mindenkor és minden körülmények közt lelkiismeretes vagyis oly alattvalókká válhatnak, kik még akkor is készséggel megtartják a törvényeket, midőn azokat büntetlenül áthághatni remélhetik. Végre az egyház imái és esedezései által az államra az ég áldását és kegyelmét is kinyeri. b) *De az állam is több tekintetben előmozdithatja az egyház czéljait, érdekeit*, mert midőn büntető törvényeinek félelme által az egyes polgárokat, főkép a nagyobb bűntények elkövetésétől visszatartja, s a törvényszerűsége szoktatja: ez által egyszersmind előkészíti őket arra, hogy az egyház tanainak befolyása alatt valódi lelkiismeretességgel bíró egyénekké válhassanak. — Továbbá az állam a külső rend és béke fenntartása által is segíyezi az egyházat, mert az egyházi élet csak ott virágozhat, hol béke és rend honol. Még hathatósabb segítséget nyújt az állam az egyháznak, midőn őt a jogtalan megtámadások és igazságtalanságok ellen védi, vagy az egyház iránti engedelmetlen és makacs hivek megfélemezését, az egyház által felszólittatva, — karhatalommal eszközli. — 3. A tapasztalás tanuságakint mindazon országokban, — hol az egyház és állam között béke és egyetértés honol, — az alattvalók rendszerint szellemi és anyagi jólétnek örvendenek. És ez igen természetes, mert ha polgárok a két hatalom közt egyetértést látnak: egyaránt tisztelik az egyházi és polgári törvényeket; kellőleg teljesítik mindennemű kötelemeiket; szóval az ily országokban az egyházi és polgári erények egyaránt feltalálhatók: a mi azután a polgároknak mindennemű jólétét eszközli. Ellenben oly államokban, hol az egyház és állam egymással versenyeznek: igazi jólétet csak elvétve találunk; és ez szintén természetes, mert a két hatalom közti czivódás az egyes polgároknak okvetlenül az egyik vagy más hatalom iránti tisztelet megcsökkenését, vagy pedig a közönyt eredményezi, a mi azután különféle törvénysértésekre ad alkalmat, a mikből ismét a különféle egyházi és polgári bajok származnak.

Jegyzet. Minthogy fölötté sok és nyomós indok ajánlja, sőt szükségessé teszi az egyház és állam közti kölcsönös segélyzést és jó egyetértést: azért az egyház nem lehet barátja az u. n. *indifferens államnak* vagyis oly polgári hatóságnak, mely ugyan egyaránt megenged bármely vallást, de egyik vallásnak egyházát sem segíyezi, és törvényeinek alkotásában semmiféle vallás tanaira sincs figyelemmel; sőt az egyházat nem is tekinti jogi társulatnak s annak javait és jogait csupán annyiban védi, a mennyiben azok az egyes hiveknek, mint polgároknak privát tulajdonát képezik. Az ily

értelemben vett indifferentismus egyenesen ellenkezik a Teremtő akaratával, melyszerint a világon levő két hatalomnak nem egymástól elkülönítve, hanem egymással egyetértve és válllvetve kötelessége az emberiség javát előmozdítani. De különben is midőn az állami indifferentismus theoriája az egyháznak az államtól való teljes elválasztását tanítja: egyuttal az állami hatalom képviselőinek alkalmat nyújt arra, hogy saját hatáskörüket túl lépve, az egyház hatalmi köréhez tartozó ügyekbe is beavatkozhasanak, s az egyház czéljával ellentétes törvényeket alkothassanak. Szóval az állami indifferentismus utat nyit az állami omnipotentiora s ezzel egyszersmind az egyház leigázására. Ezért XVI. Gergely pápa Lamennaisnek tanát, melyszerint az egyháznak az államtól teljes elválasztását hasznosnak, sőt szükségesnek vitatja, határozottan elvetette s tévesnek nyilvánította.¹⁾ S a syllabus is ezen tételt: „*Eccla a statu, statusque ab Eccla sejungendus est*“ (55.) kárhoztatja.²⁾

MÁSODIK SZAKASZ.

Az egyház és állam hatalmi körének, s a két hatalom kölcsönös jogainak és kötelmeinek meghatározása.

313. §. Átmenet.

Az egyház és állam közti viszonyra vonatkozó fönnebb kifejtett három tétel gyakorlati alkalmazásánál önkényt eme két rész-

¹⁾ Encycl. 15. Aug. 1832.

²⁾ Az állami indifferentismus gyászos következményeiről szépen ír *Hergenröther*: „A kath. állam elfelekeztenítése érzékeny veszteségekkel van összekapcsolva. Ha az államban nincs többé nyilvánosan elismert vallás, akkor a hit az országban lassankint enyészetnek indul. Lehet, hogy egy-két kiválasztott lélek buzgalma, az uralkodóház vallásossága, a népnek örökölt vallása megtartásában nyilvánuló szívvossága, a hitélet végenyészetét soká késlelteti; de a legtöbb ember a kísértésnek mégis áldozatul esik, kivált ha tekintélyes egyének példáját követve csel és ravaszság által elragadtatva, színházak, regények, lapok, nyilvános gyűlések által ápoltatva és előmozdítatva a szívében rejlő szenvedélyeknek amúgy is támogatására talál. Lassankint az egész légkör ragályossá lesz; a katolikusok jó része ellanyhul, később meghidegül, végre hitetlenné és istentelenné válik. Déli tartományokban, különösen Olasz- és Spanyolhonban a catholicismus elnyomása könnyebb utat nyit a hitetlenségnek, mint a protestantismusnak. Ily államban nyomról-nyomra minden, — a törvénykezés, a kormány, a törvényszékek, a nyilvános és családi élet kivétközik ker. jellegéből. Ha az ember erkölcsiségének tökéletlen voltát, az eredeti bűn dogmáját, s ennek folyományait elferdítik vagy tagadják, mindenféle vélemény korlátlanúsága úti föl fejtét, az eszmék kuszáltsága zavart hoz az életbe, melyet a szuro nyok egy időre elfojthatnak ugyan, de tartósan le nem nyűgözhetnek. („A kath. egyház és ker. állam“ Magyar ford. a budapesti papnöv. II. köt. 126. lap.)

leges kérdés merül fel, u. m. 1. vajjon mely ügyek tartoznak az egyházi s melyek a polgári hatóság hatalmi köréhez? 2. mely ügyekben tartozik e két hatalom egymást segíyezni s egymással az egyetértést fentartani? E szerint tehát eme szakaszban kettőt kell kifejtünk, u. m. meghatároznunk a két hatalom hatalmi körét és részletesen elsorolnunk ama kölcsönös jogokat és kötelmeket, melyek az egyházat és államot egymással szemben, a kölcsönös segíyzés és egyetértés elvénél fogva megilletik.

314. §. Az egyház és állam hatalmi köre általán véve.

Ama kérdést: vajjon mely ügyek tartoznak az egyházi és melyek a polgári hatalom köréhez, leghelyesebben e három szabály nyomán véljük megfejtethőnek: a) *Mindazon ügyek, melyek közvetlenül vagy közvetve az egyház céljainak elérésére vezetnek, legyenek azok akár szellemi akár anyagi dolgok, — tisztán egyházi ügyeknek tekintendők, s mint ilyenek az egyház hatalmi köréhez tartoznak.* b) *Mindazon szellemi és anyagi dolgok melyek közvetlenül vagy közvetve az állam céljainak előmozdítására szolgálnak, — mint tisztán polgári ügyek: a polgári hatóság hatalmi köréhez számítandók.* c) *Az oly ügyek pedig, melyek egyrészt az egyház, másrészt pedig az állam céljait segítik elő, mint vegyes természetű dolgok — mindkét hatalom jogi köréhez sorolandók.*

315. §. Melyek a tisztán egyházi ügyek?

Tisztán egyházi ügyeknek, s e szerint egyedül az egyház joghatósága alá tartozóknak tekintendők:

I. *Az egyház tanító, papi és kormányzói tisztével kapcsolatos bármely ügyek.* Tehát az egyház

1. *Tanítói tiszténél fogva:* a) Szabadon s az állam befolyásáról menten kihirdetheti az evangeliumot mind a hiveknek (akár sz. beszédek, akár hitelemzés alakjában történjék az), mind pedig az egyház keblén kívül levőknek; szabályokat irhat elő a hitszónokok és hitelemzők részére, s őket az állam befolyása nélkül hivatalaikban megerősítheti. b) Dogmaticai határozatokat alkothat, s a hitbéli vitás ügyeket eldöntheti. c) Meghatározhatja a föltételeket, melyek alatt az eretnekek és szakadárok az egyház keblébe visszafogadtatnak.

2. *Papi hivatalánál fogva* mindazt elrendelheti az egyház, a mi az isteni tisztelet illő megtartására, a szentségek kiszolgáltatására vonatkozik. Tehát az egyház a misekönyvek, breviariumok, egy-

házi imák és lytániák szerkesztésében; búcsúk engedélyezésében; körmenetek tartásában egészen szabadon intézkedhetik.¹⁾

3. A kormányzói tisztnél fogva pedig: a) Teljes szabadsággal gyakorolhatja az egyház a felügyelet jogát; s azért a pápa mindenüvé szabadon küldhet követeket, akadálytalanul közlekedhetik a részleges egyházak püspökeivel. A megyés püspökök pedig szintén szabadon látogatják megyéiket s közlekedhetnek hiveikkel. b) Az egyház szabadon alkothat törvényeket, s akadálytalanul hirdetheti ki azokat, a nélkül, hogy a polgári hatóságtól a törvények megerősítését kérelmeznie, avagy azok kihirdetésére vonatkozólag engedelmet kellene kérnie. c) Az egyházi peres és bűnvádi ügyekben szintén teljes szabadsággal gyakorolhatja az egyház a bíraskodás és büntetés jogát. Innét van, hogy a hiveknek tilos az egyházi törvényszéktől a polgári hatósághoz felebbezni ügyeiket (recursus ad principem, seu appellatio tamquam ab abusu); ugyszintén a polgári hatóságoknak sem szabad az illetén felebbezéseket elfogadniok²⁾; azért a syllabus 41. tétele méltán kárhoztatja e tételt: „*Civili potestati vel ab infidelii imperante excitatae competit potestas indirecta negativa in sacra: eidem proin competit nedum jus, quod vocant exequatur, sed etiam jus apellationis, quam nuncupant ab abusu.*“

II. Tisztán egyházi jellegűeknek tekintendők azon ügyek is, melyek az egyház szolgálatában álló személyek és az egyházi célokra szentelt dolgok fölötti szabad rendelkezésre vonatkoznak. És pedig:

1. A mi illeti az egyházi személyeket: a) Az illetékes előjárók a papi pályára vagy a szerzetes rendbe annyi egyént vehetnek fel a mennyit az egyház szüksége kíván; és a papi vagy szerzetesi pályára lépni óhajtó egyének kellékeit soha sem az állam, hanem mindenkor az egyház határozza meg. E tekintetben az állam az egyház kezeit meg nem kötheti, vagyis a mondott két pályára való lépést sem meggátolni, sem korlátozni nem áll jogában. Ugyanis egyrészt a papok és szerzetesek, mint ilyenek is az állam polgárai maradnak, s az állam javát sokféleképp előmozdítják; másrészt pedig az

¹⁾ Néhol ugyan az egyház az isteni tiszteletet illető ügyek elintézésénél az államnak jelentést szokott tenni; ez azonban csak az állam iránti barátságos viszonyból s nem kötelességszerűleg történik.

²⁾ Az illetén törvénytelen felebbezés a polgári hatóságot az ügy elbírálására legkevésbé sem jogosíthatja fel, mert: a) annak meghatározása, vajjon valamely egyházi bíróság helyesen ítélte-e, vagy sem, nem a polgári, hanem a fensőbb egyházi hatósághoz tartozik; b) az által, hogy valaki az egyházi ügyet a polgári hatóság elé vitte, eme hatóság nem válik az ügy eldöntésére nézve illetékessé, mert a bírói illetékesség nem a peres felek szabad akaratából, hanem ügy természetétől függ.

egyház mindenkor gondoskodott arról, nehogy a papi személyek és szerzetesek száma kellenél nagyobb legyen. — A pap- és szerzetes jelöltek kellékeinek meghatározása szintén az egyházat illeti, mert ő tudja legjobban: kik méltók s kik nem a papi vagy szerzetesi pályára. b) A papnövendékek nevelésénél és kiképzésénél hasonlóképp függetlenséget követelhet magának az egyház s ezért a theologiai facultasok természetszerűleg nem állami, hanem egyházi joghatóság alá tartoznak. c) Egyházi hivatalok és javadalmak felállításánál és alkalmas egyénnel való betöltésénél a tulajdonképeni vagy döntő joghatóság szintén az egyházat illeti meg. d) Szerzetes rendek alapítása, új klostrok létesítése, a szerzetes rendek eltörlése körül hasonlóképp az egyház rendelkezik. Tehát az államnak nem áll jogában az egyes szerzetes családok letelepedését megtiltani, a hol már a kath. el van fogadva. Annál kevésbbé szabad az államnak az egyes szerzetes rendeket megszüntetni, vagy egymással egyesíteni. És a mint az állam meg nem tilthatja a pápa és püspökök közti szabad közlekedést avagy zsinatok tartását: ép oly kevésbé gátolhatja meg a szerzetes főnökök közti szabad közlekedést, avagy szerzetesi capitulumok összehívását.¹⁾

¹⁾ Mily sérelmesek tehát az egyházra ama polgári törvények, melyek által ez időszerint Europa több államaiban s Délamerikában az egyháznak imént előszámlált jogai szembeszökőleg megcsoportosítatnak vagy épen megsemmisíttetnek. Szomorúsággal tolik el a kath. ember kebele, ha látja az egységes olasz kormány erőszakoskodásait, mely szerint az egyházi vagyont elkobozza s a szerzetes rendeket feloszlatja. Csak bámulnunk lehet Schweicz német kantonjainak a védtelen szerzetesek ellen hozott igazságtalan törvényeit. A schweicziek szeretik hazájukat a szabadság földjének nevezni, s mégis hallatlan igazságtalansággal üzik ki területükről a szerzeteseket, kik nem csak a vallásosságot, hanem a tudományt és művészetet hathatósan előmozdítják. Borzadva olvassuk a lapokból az erőszakos elnyomatást, melyet Oroszország a lengyel kath. ellenében használ. De még vérlázítóbb az, mit a közelebbi években Poroszországban láttunk, hol a vas és vér embere Bismarck „kultur kampf” czége alatt a legzsarnokiabb módon s minden igaz ok nélkül s minden jog ellenére zaklatta és üldözte a kath. papságot. Valóban fájdalmas mosolyt csalt az ember ajkára Bismarck szemérmertlensége, ki zsarnoki eljárását „kultur kampf”-nak, vagyis a művelődés érdekébeni küzdelemnek merészlő nevezni. Talán bizony ellensége a porosz kath. egyház és papság a tudománynak? oly annyira elfogult és tudatlan a poroszországi kath. clerus, hogy bebörtönözés, hivataltól való megfosztás és száműzés által kellett őt a műveltség útjára vezérelni? Oh nem, a poroszoni kath. papok úgy mint egyebükt barátai a tudománynak, közöttük kitűnő műveltségű és tudományú írók találhatók. Nem itt volt a hiba, — hanem az bántotta Bismarckot, hogy a kath. papság nem akarja az egyházat lenyűgöző polgári törvényeket elfogadni. Nem tetszett neki, hogy a papság hiven megőrizze az egyház függetlenségét s nem akart az állam rabszolgája lenni. Pedig hát mi hátrány származik a porosz műveltségre — a kath.

2. Az egyházi czélokra szánt dolgokra vonatkozó rendelkezési hatalom folytán az egyház jogosítva van: az isteni tisztelet megtartására s az egyházi hivatalnokok ellátására ingó és ingatlan vagyont szerezni s azt szabadon kezelni. Az egyháznak ezen jogáról, valamint az egyházi javak elkobzásának vagy világiasításának, úgy szintén a holt kézről szóló törvénynek igazságtalan voltáról az V. részben fogunk részletesen megemlékezni.

316. §. A tisztán polgári ügyek.

Mily ügyek tartoznak a polgári hatóság hatalmi köréhez, — ezt bővebben az egyes országok polgári törvénykönyvei s jogszabályai adják elő. E helyen elegendő leszen általában annyit mondanunk, hogy mindazon ügyek, melyek az egyház hatalmi körén kívül esnek: a polgári hatóság köréhez számítandók. Jelesen polgári ügyeknek tekintetik mindaz, a mi a társadalmi külső rend és béke ¹⁾ s a közbiztonság ²⁾ fentartásához, a polgári igazságszolgáltatásához ³⁾ szükséges; tehát mindazon közegek is, melyek ezen ügyek elintézésére hivatvák, u. m. a katonák, rendőrök, polgári törvényszékek s különféle állami s községi hivatalnokok stb. kivétel nélkül mind az állam joghatósága alá tartoznak. Ezenkívül az emberiség földi jólétének előmozdítására szolgáló egyéb ügyek, mint a földművelés, ipar, kereskedelem stb. szintén tisztán polgári jelleggel bírnak.

egyház szabadságából? Vajjon hátra marad-e a tudomány és az által, hogy a poroszthoni kath. klerus az államnak a kath. ügyekbe való beavatkozást illetékesnek, s reá nézve kötelező el nem ismeri? A feltett kérdésre bizonyára minden józan gondolkozásu egyén tagadólag felel. Tehát nem kulturharcz, hanem a legdurvább erőszakoskodás volt az mit Bismarck a katolikusokkal művelt, s ép azért utálattal fordult el tettetől minden igazságszerető ember s a józanabb protestansok is kárhoztatták Bismarck eljárását. Elég legyen egy protestans szerzőt: *Gauvain Hermant* idéznünk, ki „*Das Bündniss der evangelischen und katholischen Kirche wieder den Sturz des Offenbarungsglaubens*“ czimű művében így nyilatkozik: „Kultur ist wahrlich kein dem Christenthum entgegenstehender Begriff: wir fordern christliche Kultur; aber bloss Kultur, sie, ohne dass in ihr der Factor der Offenbarung im Centrum wirkend erscheint, ist allemal jeder Offenbarung feindselig. *Der Kampf für Kultur ist ein Willkommenes, — Kulturkampf ein Entsetzliches.*“ — Tehát nincs mit bámulnunk, ha Bismarck elvégre is belátta törekvéseinek hasztalanságát, — s ő ki erősen hangsúlyozá: „Nem megyünk Canosába!“ — ez időszertint Canosa kapuja előtt áll. — Bárcsak mielőbb ide jutna a franczia atheus kormány is, mely pár év óta szintén a kath. egyház elnyomásán fáradoz!

¹⁾ Isaiás XXXII. 17.

²⁾ Mich. IV. 4.

³⁾ 9. Rom. XIII. 4.

317. §. A vegyes természetű ügyek.

A vegyes természetű ügyek háromfélék lehetnek, u. m.

1. Némely ügyek magukban véve csupán az egyik hatalom jogköréhez tartoznak, de azok elintézése, a tulajdonképpen illetékes hatalomra nézve néha oly annyira nehezzé válik, hogy kénytelen a másik hatalomnak segítségét igénybe venni. Ily értelemben vett vegyes természetű ügyek: az eretnokség, hitszakadás, a polgári alattvalók nagyobbmérvű engedetlensége, a forradalom stb.

2. Más ügyek ismét azért nevezhetők vegyes természetűeknek, mert különböző szempontból mind a két hatalom céljainak előmozdítására szolgálhatnak, p. o. a házasság, mely mint szentség az egyháznak; — mint elválhatlan életközösség, s bizonyos szempontból tekintve szerződés: az államnak céljait segíti elő; vagy az iskolák, melyek mint nevelő intézetek s a lélek és szívnek kiképzésére szolgáló közegek: egyházi, — mint az elmebeli művelődés előmozdítói pedig polgári intézményekül tartandók.

3. Vannak oly ügyek is, melyek történeti kifejlődés útján vagy is az által lettek vegyesekké, hogy némely, eredetileg polgári ügyek rendezését az állam az egyházra bízta; s viszont, bizonyos egyházi ügyek feletti rendelkezést részben vagy egészen az egyház a polgári hatóságra ruházta, p. o. ily ügynek tekinthető a püspökök kinevezése.¹⁾

Ezen három rendbeli ügyekre nézve a két hatalom a következő szabályokat köteles szem előtt tartani:

1. Az első rendbeli ügyek elintézésénél egyik hatalomnak sem szabad az igénybe vett segedelem határait túllépnie. Tehát ha az egyház felszólítja a polgári hatóságot az eretnokség elnyomására: a polgári hatóság közegeinek segédkezése az eretnekek által megzavart külső rendnek helyre állításán túl nem terjedhet, s ép azért az eretnek tanok fölötti ítélet hozatalra — a segédkező hatalom igényt nem formálhat; és viszont, ha az állam a forradalom legyőzésére az egyházi hatóság segélyét kikéri: eme segély csak arra szorítkozhatik, hogy az egyházi főnökök intik, buzdítják az alattvalókat a polgári hatalom iránti engedelmességre, de fegyveres erőszakhoz, politikai agitációkhoz nem folyamodhatnak.

2. A második rendbeli ügyek elintézésénél a különböző cél, melynek előmozdítására az illetén ügyek alkalmasak, határozza meg

¹⁾ V. ö. Ben. XIV. de syn. dioec. 9. 9. 11.

a két hatalom jogait, p. o. a házasságnál a házassági frigy érvénye és megkötésének feltételei fölött az egyház; a házassági hozomány s a házastársak polgári jogai felett az állam rendelkezhetik. Az iskoláknál az iskolai épületekre, a tanrendszerre, s tanítók kinevezésére vonatkozó jogokat az állam gyakorolhatja; ellenben a hittanítás, a hitelemzők képesítése, a tanintézetek vallásos szelleme fölötti örködés az egyházhoz tartozik.

3. A harmadik rendbeli ügyeknél mind két hatalom köteles a történeti jogokat tiszteletben tartani, s ha ilyenén jogok megváltoztatása vagy módosítása szükségesnek mutatkoznék: az igényelt változtatást vagy módosítást nem egyoldalúlag, vagy csupán az egyik hatalom önkénye szerint, hanem közös megegyezés és egyetértés mellett kell végrehajtani.

Noha a mondottak nyomán elegendőkép körvonaloztuk a két hatalom határait, de elméletileg soha sem lehet oly pontosan kijelölni eme határokat, hogy a gyakorlati életben kételyek és viták ne fordulhatnának elő arra nézve: vajjon egyik vagy másik ügy elintézése melyik hatalmat illeti meg.¹⁾ Az ily kételyek és viták eldöntésénél ugyan az állam leghelyesebben cselekednék, ha az egyháznak, mint az igazság hirdetőjének szavára hallgatna; minthogy azonban a jogokhoz való fölöttébb merev ragaszkodás, bármelyik hatalom részéről nyilvánuljon is: sokszoros surlódásokra adhat alkalmat: azért a két hatalom hatalmi körének meghatározására vonatkozó kételyek eloszlátása mindenkor kölcsönös egyetértést, barátságot és méltányosságot igényel.

320. §. Az egyház jogai az állammal szemben.

Az egyház az állammal szemben — a fentebb kifejtett elvek alapján — bizonyos jogokat formálhat magának; ugyanis 1. *állami pártfogásra* tarthat igényt; 2. szükség esetén az állam ellenében az u. n. *védjog* czimén bizonyos védekezési eszközöket használhat.

Az *állami pártfogásra* vonatkozó igénynél fogva (*jus advocatiam petendi*) az egyház megkívánhatja, hogy az állam egy részt őt minden jogtalan megtámadás ellenében védelmezze, más részt pedig céljai elérésében tettleg is gyámolítsa. — E szerint tehát az egyház joggal elvárhatja a) hogy az állam közegei polgári büntetésekkel sujsák mindazokat, kik az egyházi előljárókat hármassal tisztük teljesítésében bármiképp meggátolják vagy az egyháziak személyét avagy vagyonát megtámadják; b) hogy a polgári hatóság az egyház kérelmére — a makacsoknak bizonyult hívek megfékezése céljából — karkohatalmat adjon; c) hogy az állam az egyházi személyek részére, ál-

¹⁾ V. ö. c. 9. 12. D. 10. — c. 13. de judic. (II. 1.)

lásuknak megfelelő kiváltságokat (*privilegium fori et competentiae*) engedélyezzen; sőt a szűkülködő egyházakat jövedelemmel lássa el; d) hogy a polgári hatóság az egyházi törvényszékek ítéleteit érvényeseknek ismerje, s azok végrehajtásában az egyháznak segédkezést nyújtson.

A védjog gyakorlataira akkor van szükség, ha a polgári előjárók egyház ellenes törvényeket alkotnak, vagy ha az egyház jogait bármikép megsértik. Ilyenkor ugyanis az egyházi hatalom képviselőinek jogukban áll a sérelem ellen tiltakozni, s a polgári hatóságot felszólítani: hagyjon fel az egyház további bántalmazásával. És ha ennek sikere nem lenne: akkor a pápa a fejedelmi személyeket; a püspökök az alsóbb rendű előjárókat egyházi fenytékekkel sujthatják. Az egyháznak védjogát józanul ki sem vonhatja kétségbe, mert az egyház Istentől nyert létjogot, a mellyel természetes kapcsolatban áll mindannak megakadályozása, mi az egyház létezését vagy céljai foganatosítását hátráltatja. Minthogy pedig az egyház karhatalommal nem rendelkezik: az állam részéről tapasztalt sérelmek ellenében a tiltakozás s az egyházi fenytékek fegyverén kívül más nem használhat. Az egyház e jogával mindenkor élt, mert a történet tanúságakint a pápák és püspökök, főleg a régi időkben számtalanszor megintették az egyház jogait sértő fejedelmeket vagy előjárókat, s ellenükben az egyházi fenytékeket is alkalmazásba vették. Napjainkban az egyes uralkodók vagy kormányok részéről tapasztalt sérelmek ellenében a pápa szokott a bibornoki üléseken allocutiokat tartani; vagy pedig a püspöki kar intéz az illető kormányhoz tiltakozást. Az egyházi fenytékek alkalmazása, az újabb időben ritkább esetek közé tartozik. A pápa azonban földi birtokainak megtámadói és fejedelmi jogainak bitorlói ellenében napjainkban is él az *excommunicatio* fegyverével.

1. *Jegyzet.* Hajdanta a pápák az államfőkkel szemben, ama rendkívüli joghatóságot is gyakorolták, mely szerint a ker. országok fejedelmei részére királyi címet és koronát adományoztak, a fejedelmeket a kormányzás körül elkövetett hibáik miatt számadásra vonhatták s a megjavulni nem akarókat az egyházból kiközösítették, trónjuktól megfosztottnak nyilváníthatták, s a híveket a lüszégi eskü alól felmenthették, s a fejedelmi méltóságot más érdemesebb személynek adományozhatták. Azonban a pápa e régi hatalmával mai nap már nem élhet, miután azt nem Krisztus Urunktól, hanem történeti alapon nyerte. Ugyanis a középkornak vallásos lelkületű népei az összes kereszténységet egy családnak tekintve: annak fejét a pápát, a királyok fölé helyezték s őt közmegegyezéssel az uralkodók ítélő birájává tették.¹⁾ — A

¹⁾ V. ö. *Walter*: *Naturrecht und Politik* 38. §. 46. 47. 1. — *Guizot*: *L'Église et la société chrét.* chap. 14. — *Döllinger*: *Kirche und Kirchen* 3. lap. — *Leibnitz*: *Tract. de jure suprematus* P. III.

pápák által ily értelemben gyakorolt joghatóság kétségkívül ugy az egyházra, mint az államra nézve is üdvös volt, mert a pápa főhatósága a fejedelmeket az egyház jogainak tiszteletben tartására ösztönzé; más részt ugyane főhatóság a fejedelmek hatalmaskodásai és zsarnokoskodásai elé is gátot vetett. — A középkori eszmék elenyészésével azonban az egyház feje régi hatalmának el kellett enyésznie.

2. *Jegyzet.* Ama kérdésre vonatkozólag: vajjon az egyház, vagy helyesebben annak feje a pápa: minő hatalmi befolyást gyakorolhat a világi dolgokra? — három egymástól különböző rendszert alkottak a canonisták. — Némely canonisták az egyháznak a világi dolgokra nézve közvetlen hatalmat (*potestas directa*) tulajdonítanak. Szerintük Isten a pápának, mint korlátlan kötő és oldó hatalommal felruházott helytartójának teljhatalmat adott, a világot mind az anyagiakban, mind a lelki-ekben kormányozni, ugy azonban, hogy a lelki hatalmat személyesen gyakorolja; a világit pedig a földi fejedelmekre bizza, kik tulajdonkép csak az egyház szolgái, tőle nyerik hatalmukat, neki felelősek, s ép ezért az egyház feje a hatalmukkal visszaélő fejedelmeket méltóságuktól megfoszthatja.¹⁾ — E rendszert mint tarthatlan, mai nap a canonisták ugy szólván egyértelműleg elvetik; mert noha Krisztus Urunk az Atyától teljhatalmat nyert a mennyben és földön, s eme teljhatalmat a pápa is örökölte, — de e hatalom egyedül a vallási ügyekre szorítkozik. A pogány fejedelmek kétség kívül nem tartoznak Krisztus juhaihoz (V. ö. János X. 16. XXI. 15.) s a pápa bizonyára nem választ magának pogány helytartókat; tehát bizonyos, hogy a pogány fejedelmek nem a pápától nyerik hatalmukat. Ha ez áll — azt kell mondanunk, hogy a keresztény fejedelmek sem vesztik el hatalmukat a kereszténység felvétele és behozatala által. — Az ujabbkori canonisták²⁾ többjei, kik közül leginkább Bellarmin érdemel említést, az egyháznak a világi dolgokra nézve csak közvetett hatalmat (*potestas indirecta*) tulajdonítanak. Eme rendszer követőinek vélekedéseikint az egyház, mint szellemi hatalom csak a vallási ügyekkel foglalkozhatik, ellenben a világi ügyekbe be nem avatkozhatik; s csupán annyiban törődik a világi ügyekkel, és érvényesítheti azokra nézve hatalmát, a mennyiben azok az egyház természetfölötti céljára akadályozólag hatnak, vagy annak elérésére szükségesek. Ennélfogva tehát kötelessége ugyan az egyháznak az isteni törvények útjáról letérő világi hatóságot rendre utasítani, vagy szükség esetén meg is büntetni:³⁾ mindazáltal az egyház, vagy a pápa közvetlenül nem foszthatja meg a vétkes és méltatlan fejedelmeket trónjuktól; de igen is kimondhatja ott, hol a vallás legszentebb érdekei forognak veszélyben, hogy az engedelmisség iránta megszűnt. Oly fejedelmet, ki esküvel kötelezte magát a vallás föntartására, de ezen esküt később az egyházból való elszakadás, vagy ennek üldözése által megszegte, ki az egyház intéseire nem hallgat, és reá mért büntetéseit megvéti, — saját népe nem foszthatja ugyan meg trónjától, mivel ez által a forradalmak jogosultságot nyerhetnének, — hanem az egyetemes zsinat, vagy a pápának határozata szükséges, hogy az alattvalók az ily fejedelem iránti eskü kötelező ereje alól felmentessenek. Az imént vázolt rendszert kezdetben s jelenleg is sokan nem tartják helyesnek; — sőt Bellarminnak ama könyve, melyben e rendszer kifejtetett, V. Six-

¹⁾ *Henricus Ost.* in cap. Quod super his t. III. p. 129. — *Aug. Triumph:* Sum. de pot. Eccl. q. 23. a. 1. seq. p. 136. ed. 1584. — *Alvar. Pelag:* de planctu Eccl. l. I. C. 13. p. d. ed. 1560. — *Joan. Salisbury:* Polycraticus. l. IV. c. 1.

²⁾ Különösen *Bellarmin:* De Rom. Pont. V. 6.

³⁾ U. o. c. 7.

tus alatt az indexbe is került; de VII. Orbán ismét kitörülte azt az indexből. — Mi e rendszer megítélésénél Porubszkyval tartunk,¹⁾ s azt állítjuk, hogy a pápa ugyan a vétkes uralkodókat meginthei, a javithatlanokat kiközösítheti, az uralkodásra méltatlanoknak nyilváníthatja, — de trónjától meg nem foszthatja, a hiveket a hűségi eskü alól föl nem mentheti — A pápa által méltatlannak declarált fejedelmeknek azonban erkölcsi kötelessége trónjáról lemondani. — A harmadik rendszer hívei azt tanítják, hogy az egyháznak sem közvetett, sem közvetlen világi hatalommal nem bir, s ezért az egyház a világi hatalommal szemben csak igazgató, nem kényszeríthető hatalmat (*potestas directiva*) gyakorolhat, azaz joga és kötelessége a fejedelmeket és népeket egyházi határozatok, figyelmeztetések és törvények által felvilágosítani, Isten és a vallás iránti kötelességeikre emlékeztetni. Ha pedig az emberi törvények az isteniekkel ellenkezésbe jönnek, köteles azokat elítélni; azok javítását célba venni, — s ha szavát nem hallgatják, az ebből eredő következmények ellen teljes erejével tiltakozni.²⁾ — Nézetünk szerint eme harmadik rendszer nem tulajdonít az egyháznak a világi dolgokra nézve oly mérvű hatalmat, minőre az egyháznak — céljai fogatosságára szüksége van. Ugyanis ha az egyház az isteni törvényeket áthágó fejedelmek ellenében egyedül csak az intés és buzdítás fegyverével élhetne, s legalább oly mérvű közvetett hatalmat, minőt mi fennebb megengedtünk, nem gyakorolhatna, — intései legtöbbször sikertelenek maradnának. (V. ö. Hergenrötter i. m. I. köt. 391—425. lap.)

319. §. Az egyház kötelessége az állam iránt.

Az egyház kötelessége az állam iránt abban áll, hogy az egyházi hatalom képviselői az egyházi törvények alkotásánál az állam jogos igényeit, főképp az egyes országok helyi körülményeit tekintetbe venni; — polgári hatóságnak az egyes egyházi főnökök ellenében emelt panaszait meghallgatni; — rendkívüli szükség esetén az egyházi javakat az állam céljaira átengedni (lásd 338. §.); — a hiveket a fejedelmek iránti tiszteletre s az Isten és az egyház törvényeivel nem ellenkező polgári törvények iránti hódolatra buzdítani tartoznak. Továbbá az egyházi főnökök kötelesek a lelkeseket figyelmeztetni, hogy a némely ügyekben, p. o. az anyakönyvek vezetésénél, a házasság polgári akadályainak megtartásában, az áttérések alkalmával, stb. az állam törvényeit mindenkor szem előtt tartsák. Végre az egyház a fejedelmek s a haza jólétéért is imádkozni tartozik.³⁾

320. §. Az állam jogai és kötelességei az egyház iránt.

I. Az állam az egyházzal szemben szintén igényelhet magának bizonyos jogokat, a melyek által azonban nem annyira az egy-

¹⁾ 105. §.

²⁾ V. ö. *Fenelan*: Disert. de act. Sum. Pont. (oevr. t. II. c. 27. 39.) — *Bosquet*: Defens. decl. cler. gall. P. I. I. II. c. 5. p. 200.

³⁾ I. Timp. II. 2.

házi ügyek egyenes elintézésére nyer illetékességet (*jus in sacra*), mint inkább csak az egyházi ügyekre gyakorol némi befolyást (*jus circa sacra*). Jelesem: 1. Az állam az egyházzal szemben *óvási jogot* (*jus cavendi*) gyakorolhat, t. i. ha netán az egyes egyházi főnökök gyarlóságuknál fogva olyatén intézkedéseket tennének, melyek az állam céljaival ellenkeznek, vagy az államnak jogos igényeit sér-
tik: polgári hatóság az ily intézkedések ellen felszólalhat és tiltakozhatik. De az állam e jogával csak akkor élhet, ha már az egyházi előjáróság részéről tényleg államellenes intézkedések tör-
téntek. Tehát az állam jelzett jogának határait túllépi, ha bármely egyházi törvény rendeletet avagy egyház főnöki iratot elve vizsgálat alá ohajt venni, megtudandó: nem foglaltatik-e abban állam ellenes intézkedés. És e szerint az államok főnökei az egyházi törvények életbeléptetéséhez állami jóváhagyást nem igényelhetnek. — 2. *Bizonysos mérvű felügyeleti jog* is megilleti az államot a egyház iránt, a mennyiben a polgári hatóság megkívánhatja, hogy a területén előforduló fontosabb egyházi mozzanatokról p. o. zsinatok tartásáról, szerzetesek letelepítéséről, püspökségek vagy plébániák alapításáról eleve értesítést nyerjen. Noha azonban az állam ilyenmü felügyeleti jogot követelhet magának, de jogtalanságot követne el, ha az emli-
tett egyházi ügyek elintézését, — az igényelt értesítés elmulasztása esetén, meg nem engedné, vagy érvénytelennek nyilvánítná. 3. Az egyháztól nyert különös engedély folytán a fejedelmek több orszá-
gokban, a többi között hazánkban is a főbb egyházi méltóságok (ér-
sekségek, püspökségek, apáti. préposti s kanonoki állomások) betöl-
tésnél kinevezési joggal élhetnek; ¹⁾ s ezen kívül hazánkban az apos-
toli fejedelem engedélyt adhat az egyházi javak elidegenítésére s
kormányközegei által a vallás és tanulmányi alapot kezeli.

II. Az államnak az egyház iránti kötelessége a *védnöki tiszt* (*officium advocatiæ*) teljesítésében áll; vagyis az állam köteles az egyház részére mind azt megtenni, a mit az egyház az állami párt-

¹⁾ A fejedelmek kinevezési joga korántsem tartozik a felségi jogokhoz ha-
nem pusztán a fejedelmek személyére nézve engedélyezett speciális egyházi kedvez-
ményül tekintendő s azért a syllabus e két tételt kárhoztatja: „*Laica auctoritas ha-
bet per se jus praesentandi episcopus et potest ab illis exigere, ut in eant dioecesium
procuracionem, antequam ipsis canonicam a s. sede institutionem et apostolicas litte-
ras accipiant.* (50). Imo laicum gubernium habet jus deponendi ab exercitio pastoralis
ministerii epos, neque tenetur obedire Romano Pontifici in iis, quae episcopatum
et episcorum respiciunt institutionem“ (51).

fogoltatás czimén (lásd 318. §. I. pont) tőle követel.¹⁾ Némelyek az állam védnöki tisztjét jognak akarják nevezni; de ez helytelen felfogás, mert ha az egyháznak joga van a védnökséget maga részére megkívánni: eme joggal szemben az államnak csak kötelessége s nem egyszersmind joga lehet. A védnöki tiszt egyuttal azt is magával hozza, hogy a fejedelem, mint ország feje mindennemű intézkedéseiben az egyház törvényeit szem előtt tartsa s mint magán személy az egyház parancsai iránt mindenkor hódolatot mutasson.

321. §. A tetszvényjog.²⁾

Az ujkori liberális jogtudósok az állam ovási jogát a kellő határokon túlterjesztve az állam főik vagyis fejedelmek részére *tetszvényv jogot* szeretnének vindicálni.

A *tetszvényjog* (jus placeti, placetum regium, exequatur) alatt a fejedelmek azon állítólagos joga értetik, mely szerint a római pápának és a püspököknek bármilyen rendeleteit, iratait, — vonatkozzanak azok akár a hit- és erkölestani, akár akár az egyházfegyelmi ügyekre — előleges vizsgálat alá vehetik, s azok kihirdetését vagy életbeléptetését megengedhetik vagy betilthatják, a szerint, a mint azokat a vizsgálat nyomán az állam törvényeivel és érdekeivel megegyezőknek vagy azokkal ellenkezőknek találták.

A királyi tetszvényjog a XV-ik század végeig teljesen ismeretlen volt; és a XII-ik században is az apostoli sz. székkal ellenkezésben levő némely fejedelmek a pápai rendeleteknek országaikban való kihirdetését és életbeléptetését nem a tetszvényjog gyakorlata, hanem hogy a tengeri kikötőknél s az ország határainál felállított örök segedelmével akadályozták meg. Az örök ugyanis a pápa rendeletét magukkal hozó követeknek az országba való lépést megtiltották.³⁾ A tetszvényjog használatának első nyomaira a XV-ik század vége felé találunk. Ugyanis a nyugati nagy egyházszakadás tartama alatt az egyes országok lakói az egyszerre létező két vagy több pápa közül, csak is annak rendeleteit fogadták el, kit ők az egyház törvényes fejekül ismertek. VI. Orbán pápa tehát, nehogy a neki engedelmeskedő hivek olyan bullát vagy egyéb pápai iratot is elfogadjanak, mely nem tőle származott: a neki engedelmeskedő püspököket felhatalmazta, hogy

¹⁾ A trienti zsinat a ker. fejedelmekről mondja: „Quos Deus sanctae fidei Ecclesiaeque protectores esse voluit“ (sess XXV. c 20 de ref.)

²⁾ V. ö. Porubszky §. 102.

³⁾ P. o. II. Henrik angol és szép Fülöp francia király.

a megyéjükbe érkező pápai iratokat, vagy személyesen, vagy az általuk kirendelt hivatalnokok által vizsgálat alá vehessék, s csak miután azokat hiteleseknek találták, hirdessék ki. A püspökök által ily módon és értelemben használt tetszvényjogot azután a fejedelmek is gyakorolni kezdték, sőt egyenesen megtiltották, a pápai rendeleteknek a megejtett vizsgálat előtt való kihirdetését. A VI. Orbán által engedélyezett püspöki tetszvényjogot, már ugyane pápa utóda IX. Bonifác visszavonta; de némely fejedelmek még ezután is gyakorolták azt, a miért a konstanci, később pedig a trienti zsinat atyái, a különben is önkényüleg használni kezdett fejedelmi placetum ellen egyenesen tiltakoztak. Ez állítólagos jognak gyakorlata azonban, a XVIII-ik század elején újra föllelevenült. Ugyanis *Van Espen*, lőweni jogtudós, az „*Unigenitus*“ czimű bullának Belgiumban való életbeléptetését megakadályozandó: 1712. évben „*De promulgatione legum ecclesiasticarum*“ czim alatt kiadott művében azt bizonyítgatá, hogy bárminemű pápai irat mind addig ki nem hirdethető, míg az a fejedelem részéről meg nem vizsgáltatott és helyesnek nem nyilvánított. Van Espen tanát rövid idő alatt az európai fejedelmi udvarok nagy része elfogadta s ez óta a kath. ellenes jogtudósok a tetszvényjogot a felségi jogokhoz kezdték számítani, miért is az csak nem minden ker. országban életbelépett. — Hazánkban mint ezt maga Deák Ferencz is 1873. évi jun. 28-án tartott orsszágyűlési beszédében bevallá, a placetumra nézve országos törvény nem létezik. Némelyek ugyan hivatkozni szoktak Zsigmond királynak 1404. évi rendeletére s néhány más régi törvényekre; ¹⁾ de ezek csak azt tiltják, hogy a magyarországi javadalmak Rómából ne adományoztassanak és peres ügyek ne vitessenek egyenesen a pápa sz. szék elé. A placetumot Magyarországba legelőször II. József császár hozta be 1781-ben, s ez időtől fogva a pápai iratok, mielőtt kihirdettettek volna, a helytartótanács útján a fejedelem elé terjesztettek. Az 1855. évben Ausztriával kötött concordatum ugyan megszünteté ezen egyházellenes joggyakorlatot de fájdalom! a magyar alkotmányos ministerium 1870-ben azt újra vissza érvénybe lépteté. ²⁾

A királyi tetszvényjogot az egyház soha nem helyeselheti mert 1. ezen állítólagos jog az egyház iránti nagy mérvű és semmikép meg nem érdemlett, bizalmatlanságon alapul. Ugyanis az

¹⁾ 1471: 19; 1492: 45; 1498: 64: 1551: 1.

²⁾ Gr. Andrássy Gyula belügymin. a püspöki karhoz 1870. aug. 10. 1411. sz. a. és b. Eötvös József cultusmin. szintén a püspöki karhoz ugyanazon év szept. 25-én 1056. sz. a. kelt. irata.

egyház tanaiban és törvényeiben semmi államveszélyes dolgok nem foglaltatnak; s az egyház az általa alkotott fegyelmi törvényeken, ha azt az egyes országok körülményei úgy kívánják, mindig készséggel tesz módosítást; avagy az illető országot a kifogásolt törvény alól teljesen is felmenti. Az egyes pápai iratok kihirdetése alkalmából ne tán támadható törvénytelen mozgalmaktól való félelem sem jogosíthatja fel az államot a placetum alkalmazására, mert az állam egyéb módon t. i. rendőr közegek, vagy katonaság igénybe vételével is elejét veheti a kitörni készülő mozgalmaknak. Szóval legkisebb oka sincs az államnak a tetszvényjog gyakorlására. — Az államok területén léteznek valósággal államellenes felekezetek és társulatok p. o. a thalmudista zsidók, szabadkőmivesek, socialisták, internationalisták stb. s ime az ezektől származó iratok ellenében az állam nem használ praeventiv censurát: tehát mi szükség van ily censurára a tiszta hit- és erkölcstanokat hirdető egyház ellenében? — 2. De nemcsak oka, hanem joga sincs az államnak a placetum használatára; mert az államot csak akkor illelhetné meg a tetszvényjog, ha annak gyakorlatára vagy az egyház alapítójától Krisztus Urunktól hatalmat nyert volna, vagy ha a placetum a felségi jogokhoz tartoznék. Azonban az egyik feltevés sem áll; mert Krisztus Urunk mint fentebb bebizonyítottuk, az általa rendelt egyház-főnököknek az egyházi ügyek elintézésére teljes szabadságot adott, — tehát e szabadságnak korlátozása a placetum által, — nem csak meg nem egyez, de sőt egyenesen ellenkezik Kr. akaratával. — A felségi jogokhoz szintén nem tartozik a placetum; mert a felségi jogokat a legfelsőbb polgári hatóság által — rendes és rendkívüli esetekben gyakorolható jogok összfoglatatja képezi; mivel pedig a polgári hatóságnak, mint ezt az előbbi pontban kifejtettük, sem rendes, sem rendkívüli körülmények közt sem lehet oka a placetum használatára: jogot sem formálhat annak gyakorlatára; ha pedig általán véve a polgári hatóságot semmi körülmények közt sem illelheti meg a tetszvényjog: ugyanazon jogot a felségi jogokhoz sem lehet számítnunk. — 3. A placetum, míg egyrészt a *kath. egyházra nézve sérelmes és felette káros*; másrészt az *államra nézve teljesen felesleges intézmény*. Ugyanis a mi illeti az egyházat, reá nézve a) általán véve sérelmes a placetum, mert míg a többi vallásfelekezeteknél az előljárók egymással s hiveikkel szabadon közlekedhetnek: addig a katolikusoknál a tetszvényjog gyakorlata által eme közlekedés megbéníttatik; b) az államnak az egyház ügyeibe való avatkozása a hivek előtt az egyházi előljáróság tekintélyét csökkenti; c) ha az állam az egyház dogmaticai

határozatait veszi *censura* alá, ez által egyrészt mint illetéktelen bíró az egyház tanainak helyes vagy helytelen volta felett akar ítéletet mondani; másrészt pedig az egyházban okvetlenül megkívántató *hitegység* fentartását is megakadályozhatja az állam, mert igen könnyen megeshet, hogy az egyház tanaiban járatlan, vagy az egyház iránt ellenséges indulatú állam közegek olykor-olykor a dogmaticus határozatok kihirdetését betiltják; d) ha pedig a *placetum* az egyház fegyelmi törvényeket veszi előleges bírálat alá: akkor ismét az egyház törvényhozási jogát teszi illusoriussá, mely jog csak akkor lehet teljes és valódi, ha az egyház nem csak szabadon hozhat törvényeket, hanem ha azokat szabadon is életbe léptetheti. — De különben is midőn az állam a *placetum* által az egyházi élet szabad igazgatását meggátolja: az ohajtott czélt még sem éri el; mert ha a *placetum* következtében dogmaticus határozatok nem hirdettetnének ki: azok a hivekre nézve mégis kötelező erejűek lesznek, mert a dogmák érvényéhez kihirdetés nem kívántatik. Ha pedig az egyház fegyelmi szabályainak életbelenléptetése tiltatik meg a *placetum* által: újra hasztalan lesz az állam törekvése, mert a pápának jogában áll az általa kibocsátott rendeleteket különleges kihirdetés nélkül is, t. i. a rendeleteknek Róma néhány nyilvános helyein történt kifüggesztése által érvényre juttatni. (lásd 257. §.) De más különben is teljesen felesleges az egyházi törvényeknek *censura* alá vétele; mert napjainkban a hivek a közlekedési eszközök gyors és könnyű volta mellett, a törvény kihirdetése előtt hirlapok útján s más különféle módon is megismerhetik az egyház újabb rendeleteit s ha az állam betiltaná is azoknak kihirdetését: a valódi kath. érzésű hivek, a kihirdetés eltiltása daczára is lelkiismeretbeli köteleességüknek fogják tartani, a más úton megismert törvényhez való alkalmazkodást. — 4. Az állam a *placetum* gyakorlata által önmagával jó ellentétbe, mert míg egyrészt napjainkban teljes szólásszabadságot és szabad sajtót enged, s a *praeventiv censura*t a korszellemmel meg nem egyezőnek tartja: addig az egyház rendeleteinek előleges megvizsgálása által ugyanezen elveket megtagadja. — 5. A tetszvényjog gyakorlatát mind a *syllabus*,¹⁾ mind pedig a vaticani zsinat²⁾ kárhoztatja.

¹⁾ A *syllabus* ugyanis eme két tételt kárhoztatja: „*Episcopis sine gubernii venia fas non est vel ipsas apostolicas litteras promulgare*“ (28.) „*Civilis auctoritas potest impedire quominus sacrorum antistites et fideles populi cum R. Pontifice libere ac mutuo communicent.*“ (49.)

²⁾ „*Ex suprema illa Romani Pontificis potestate gubernandi universam Ecclesiam ius eídem esse consequitur, in huius sui muneris exercitio libere communi-*

322. §. A reformálási és a főtulajdonjog.

A tetszvényjogon kívül az újabbkori jogtudósok még két más u. m. a *reformálási* és a *főtulajdonjogot* is a felségi jogok közé számítják.¹⁾

A *reformálási jog* (jus reformandi) alatt a fejedelmeknek azon joga értetik, melyszerint az egyes ker. vallás-felekezeteknek országaikban való létezése avagy nem létezése fölött szabadon rendelkezhetnek, s tőlük függ azoknak kisebb vagy nagyobb mérvben szabad vallásgyakorlatot engedni, vagy valamely vallásfelekezetet területükről teljesen kitiltani.²⁾ A kath. egyház a kérdéses jogot, a menyiben az az ő létezési jogára és szabad vallás gyakorlatára vonatkozik, — illetékesnek nem tarthatja; mert a kath. egyház isteni jognál fogva létezik, s ezért annak bizonyos területen létezése vagy nem létezése, az illető terület fejedelmétől nem függhet.

A *főtulajdonjognak* (dominium altum) a fejedelmek azon állítólagos joga mondatik, mely szerint az egyházi javakat megadóztathatják, s nem csak az eltörült szerzetesek vagyonát, hanem rendkívüli szükség esetén bárminő egyházi vagyont, az állam részére lefoglalhatnak, illetőleg állami vagyonnak nyilváníthatnak. — Az egyház az állam főtulajdonjogát el nem ismerheti; mert ha megengedi is az egyházi javaknak megadóztatását, ezt csak is a viszonzóság elvénél fogva vagyis azért teszi, mert hálás akar lenni az állam iránt, mely őt sokféleképp segíyezi (l. 340. §-át.) Hogy pedig az állam az eltörült szerzetesek vagyonát állami vagyonnak nem nyilváníthatja s az egyházi javak elvételére (saecularisatio) sincs jogosítva: alább részletesen ki fogjuk mutatni (lásd 338 és 339. §§.)

candi cum pastoribus et gregibus totius Ecclesiae, ut iidem ab ipso in via salutis doceri ac regi possint. Quare damnamus ac reprobamus illorum sententias, qui hanc supremi capitis cum pastoribus et gregibus communicationem licite impediri posse dicunt, aut eandem reddunt saeculari potestati obnoxiam, ita ut contendant, quae ab apostolice sede vel ejus auctoritate ad reginem Ecclesiae constituntur, vim ac valorem non habere, nisi potestatis saecularis placito confirmentur.“ (Sessio IV. c. 3.)

¹⁾ A liberalis jogtudósok a felségi jogokhoz : a *fővédjogot* (jus advocatiae); a *reformálási*-, *főtulajdon*-, *örizkedési*-, *főfelügyeleti*-, *kinevezési*-, a *visszaélés ellenvaló főlebbezési*-, (appellatio tanquam ab abusu) és a *királyi tetszvény-jogot* számítják.

²⁾ Ilyetén jogot a német fejedelmekre legelőször is a vestphali béke létesítői ruháztak.

HARMADIK SZAKASZ.

Az egyház és állam között valósággal létezett viszony, az egyház keletkezésétől a jelen időkig.

323. §. Az egyház és állam közti viszony az ó- és középkorban.

A ker. vallás, mint az egyháztörténelméből tudjuk, három századon keresztül véres üldözést szenvedett, mert a római császárok a kereszténységet nem csak elnyomni de a föld színéről is kiirtani törekedtek. Tehát ezen idő alatt az egyház és állam közti viszony: az ártatlanul üldözötté és igazságtalanul üldözőé volt. Az egyház igyekezett kimutatni a pogányok által ellene szórt rágalmak alaptalanságát s az üldöztetés jogosulatlanságát; de másrészt a polgári törvények előtt tisztelettel meghajolt s csupán a pogány cultust kárhoztatta. Azonban a római császárok csekély kivétellel, semmibe sem véve a ker. apologeták szavait: az egyházat mint az államra veszélyes sectát folyton zaklatták. — Noha azonban a római birodalom főnökei az egyházat üldözték, de annak belügyeibe nem avatkoztak s ezért az egyház az üldözések alatt szabadon intézhette saját ügyeit.

N.-Konstantin megtérése után az egyház és állam közti viszony teljesen megváltozott; mert a római császárok az egyháznak hű védelmezői- és pártfogóiként kezdtek szerepelni. Számos polgári kiváltságok és előnyök részesévé tették az egyházat, sőt a világi törvénykezésre is befolyást engedtek neki; szóval az egyház és állam között legszorosabb barátság jött létre. Azonban ezen barátságos viszonynak is meg voltak a maga árnyoldalai. Már N.-Konstantin is, ki magát „külső püspök-nek“ nevezte, sok tekintetben beavatkozott az egyházi ügyek rendezésébe. Az ő példáját követték utódai, főkép a byzanci császárok, kik hol vallásos lelkületük, hol pedig absolutisticus hajlamaik folytán, a tisztán egyházi ügyekre nézve többféle befolyást tulajdonítottak maguknak. Ugyanis ők hívták össze a zsinatokat, s azoknak határozatait megerősítették; önkényüleg egyház fegyelmi szabályokat, sőt néha még dogmaticai határozatokat is. alkottak. A görög császároknak az egyházi ügyekre vonatkozó tulságos befolyása mind végig megmaradt, s miután a görögök a kath. egyháztól elszakadtak, eme befolyás akadálytalanul nagyobbodott, — míg végre az oroszoknál valóságos caesaro-papismussá fajult.

A nyugati egyházban az egyház és állam közti viszony egész ellenkező irányban fejlődött mint sem keleten; mert a nyugati római birodalom romjain alakult ker. államokban lakó népek, s ezek közt főszerepet vivő franco-germán törzsek elismerve azt, hogy az egyház őket nem csak az igaz vallásra tanította meg, hanem a barbár szokások s harcziás életmód elhagyására is szoktatta, s közöttük a társadalmi rendnek s polgáriasodásnak alapját megvetette: hálájuk jelvényeül lényeges befolyást engedtek az egyháznak a polgári ügyek elintézésénél, s ezért a püspökök s egyéb egyház-nagyok a fejedelmek tanácsosaivá neveztettek, az országgyűlésen a törvényhozásban részt vettek, sőt több rendbeli polgári ügyek felett is bíraskodási jogot nyertek. — Így történt azután, hogy a nyugati tartományokban az egyház a polgári ügyek elintézésénél is túlsúlyra jutott. Ily körülmények között az egyház saját ügyeit teljes szabadsággal intézhette, s az állam részéről ellenséges indulatot nem tapasztalt.

Még szorosabbá vált az egyház és állam közti barátságos viszony a középkorban, főleg azon időtől (800) kezdve, midőn III. Leo pápa N. Károly frank királyt római császárrá koronázván: őt az egyház fővédnökévé választotta. A középkor népeinél az egyház és állam közti viszonyra nézve azon magasztos eszme fejlődött ki, hogy valamennyi ker. nép egy közös családot képez, mely fölött két hatalom, u. m. egyházi és polgári uralkodik, s hogy az egyházi hatalom, mivel túlvilági életvezélünk elérését mozditja elő, túlszárnyalja a polgárit, s hogy ezért a fejedelmeknek szent kötelessége az egyházat védeni, s törvényeiket az egyház canonjaihoz alkalmazni; s hogy az egyházi hatalom legfőbb képviselője a pápa, az összes kereszténység közös atyjául tekintendő, ki minden királyok fölött áll, s mint ilyen a királyok személyes ügye fölött is ítéletet hozhat, s ha az egyház törvényeit megszegő fejedelmet az egyházból kiközösíti: az ily fejedelem elveszíti uralkodói jogát; részint, mert eme jogot az egyházi koronáztatás által nyerte, a mitől azonban mint érdemtelen a kiközösítés folytán megfosztatott; részint pedig azért, mert a kiközösített egyén mindennemű polgári jog gyakorlára, s e szerint az uralkodásra is képtelennek tartatott. — Az egyháznak eme renkívüli hatalma korántsem a pápák nagyravágása folytán keletkezett; sőt ellenkezőleg e hatalom a középkor társadalmi viszonyaink mintegy természetes követelménye volt. Az ujonnan megtért s a műveltség alacsonyabb fokán álló barbar nemzeteknél ugyanis mind a fejedelmek, mind az alattvalók gyámnokoskodást igényeltek. A fejedelmek önmagukra hagyatva alattvalóik szí-

lajsága miatt a társadalmi rendet alig lettek volna képesek fentartani. És viszont az alattvalók is a hatalmaskodásra és zsarnokságra hajlandó fejedelmek ellenében egy hatalmas védnököt kívántak. Szóval mind az uralkodókra, mind az alattvalókra nézve szükséges volt egy fensőbb hatalom t. i. a hit, melynek ereje, őket féken tartsa s a társadalmi rendhez való alkalmazkodásra szorítsa. Ép azért maguk a középkor népei és uralkodói is elismerték a pápa rendkívüli főnhatóságának szükséges és hasznos voltát s azt hatalmi túlkapásnak soha sem nevezték. (V. ö. 318. §. 1. Jegyzet.)

Az egyház és állam közti imént vázolt barátságos viszony már a középkor folyamában tünedezni kezdett. Ugyanis a XI-ik század végén ellenségeskedés támadt a pápák és a fejedelmek közt. Erre legközelebbi alkalmat ama szomorú körülmény szolgáltatott, hogy a X-ik században s a XI-ik elején számos erkölcstelen s gonosz életű pápa jutott sz. Péter székébe. Ez egyrészt a pápai tekintélynek csökkenését, másrészt a pápaválasztására befolyást gyakorolni kezdő római császárok hatalmának emelkedését s az u. n. investiturai visszaéléseket vonta maga után. És míg a pápák régi nemzetközi jogaikat érvényesíteni s a lábra kapott visszaéléseket megszüntetni óhajtották: addig a császárok a pápa rendkívüli hatalma alól magukat felszabadítani igyekeztek. VII. Gergelynek ugyan sikerült IV. Henrik felett az erköcsi győzelmet kivívnia, s a pápa politikai főnhatóságát teljesen helyreállítania; de ama megkezdett ellenségeskedés szikráját ki nem olthatta, mert az újra lángra gyuladt, s most már nem csak a német császárok, hanem Francia- és Angolország, sőt még Spanyolország fejedelmei is szembe szálltak az egyházzal.

A két hatalomnak egymáshoz való viszonyát illetőleg beállott eme változás okait egyébkint is igen könnyű megfejtünk. Ugyanis az előbb erőtlen, kifejezetlen s gyámnokoskodást igénylő állam lassanként megerősödve és megizmosodva, feladatának kellő teljesítésére alkalmassá vált. Az állami hatalom főképviseelői a fejedelmek ezt tudva és érezve: menekülni óhajtottak az egyházi gyámnokoskodás alól. És ha a fejedelmek minden szenvedélyességtől s erőszakoskodástól menten s a méltányosság elveit hangsúlyozva törekedtek volna a nagyobb mérvű függetlenséget megszerezni, mely őket az egyházzal szemben, a megváltozott időviszonyok folytán természetsszerűleg megillette: bizonyára békés úton és szépszerével célzt érhettek volna; mert az egyház az államnak méltányos, s kellőleg okadatolt igényei előtt készséggel meghajolt volna, s így lefeljebb vitatkozás útján, de ellenségeskedés nélkül újabb jogviszony léphe-

tett volna életbe az egyház és állam közt. Ámde a fejedelemnek nem ily módon, hanem erőszakoskodás s fondorkodás útján igyekeztek függetlenné lenni. Ők nem a méltányosság szavát, hanem a szenvedélyek sugallatát követve, nem annyira, mint elvek képviselői s elvek mellett küzdő felek: hanem mint személyes igényeik, nem ritkán mint nagyravágyásból eredt követelményeik érvényesítésére törekedő egyének léptek a küzdőterre. Nem csoda tehát, ha a pápák az ellenük fellépő fejedelmekben, nem elvi, hanem személyes ellenfelet láttak, s elvi szempontból az egyház régi jogait s nemzetközi politikáját teljes erélylyel fentartani iparkodtak. Ámde iparkodásuk sikertelen volt. Miután a pápa politikai fenhatóságnak utolsó bajnoka VIII. Bonifác sirba hanyatlott; vele együtt a pápai hatalomnak régi fénye s az államügyek vezetésére vonatkozó nagymérvű befolyása, csak nem teljesen elenyészett. Sőt a pápai székek Avignonba történt áthelyezése folytán nem csak az egyháznak régi hatalma szűnt meg, hanem a pápaság az absolutisticus irányú fejedelmeknek alárendeltjévé, hogy ne mondjuk szolgájává vált. A pápai székek Rómába való visszahelyezése nem élesztheté fel a papságnak régi fényét, sőt a majdnem 40 évig tartó nagy egyházszakadás folytán újra csak csökkent a pápai tekintély: s ezért a constanci és baseli zsinatokon az egyes nemzetek az egyházzal szemben különféle igényekkel léptek fel, külön kiváltságokat követeltek maguknak; a mit annál is könnyebb volt kieszközölniök, mert a püspöki kar is nem egyszer mint ellenség állt a pápasággal szemben. S ily szomorú körülmények közt visszatartóztatlanul ki tört a reformationnak csufolt szellemi forradalom, mely az egyház és állam közti viszonyt újra megváltoztatta.

324. §. Az egyház és állam közti viszony az újabb korban.

A XVI-ik század reformátorai elvetvén a pápa és a püspöki kar joghatóságát: az egyházi hatalom gyakorlatát a fejedelmekre ruházták át. Ennek igazolására felállították az eddigelé ismeretlen elvet: „*Cujus est regio illius est religio*,” — s ezen elv nyomán a fejedelmeknek *reformálási jogot* tulajdonítottak.¹⁾ Ezen protestans eszme

¹⁾ A reformátorok, az általuk elvetett pápai és püspöki joghatóság helyébe újabb joghatóságot állítandók, különféle rendszereket gondoltak ki. I. Ugyanis némelyek azt állították, hogy az ágostai hitvallást követőkre nézve az 1555-ik évi határozat erejével a püspöki joghatóság érvénye felfüggesztetett, s ideiglenesen átszállt a feje-

sok absolutisticus irányu kath. fejedelemnek megtetszett, kik azután országaikban az egyházi ügyek elintézését több tekintetben magukhoz ragadták, s így fejlődött ki Franciaországban a *gallicanismus*, Németországban a *febronianismus* és Ausztriában a *josephinismus*.¹⁾

delmekre. — E nézet *Episcopal-rendszernek* neveztetik. Némelyek azonban az episcopal-rendszert akkép magyarázzák, hogy a felfüggesztett egyházi joghatóság nem annyira átszarmazott, mint inkább visszaszarmazott a fejedelmekre, kik azt eredetileg bírták. — Az episcopal-rendszer tarthatlansága kitűnik onnét, mert általán véve a fölfüggesztésből átszarmazási jog nem eredhet, de különben is Krisztus által kizárólag a püspököknek adatott hatalom a fejedelmekre át nem szarmazhatott. (V. ö. *Reinking*: Tractatus de juridict. Frankof. ad Moen. 1611; *Moser*: Vertraute Briefe über das protest. geistl. Recht. 1619. 1. b.) II. Más reformatörök pedig a *territoriális rendszert* fogadták el, melyszerint t. i. minden fejedelemnek jogában áll azt a vallást követni, melyet ő jónak és helyesnek ítél, — s alattvalóit is kötelezheti ugyanazon vallás követésére. Eme rendszer téves voltát ama körülmény mutatja, miszerint Krisztus Urunk a fejedelmeknek semmiféle egyházi hatalmat nem adván: azok erre igényt nem tarthatnak. (V. ö. *Thomasius*: Vorrechte evang. Fürsten in theol. Streitigkeiten. 1694. *Vindiciae juris majestatici circa sacra* 1699. — *Böhmer*: De jure eppali principum evangelicorum 1712. *Joni*: Die wahre evang. Kirche. 1838.) — III. Ismét mások a *collegial-rendszert* vallották, azt állítván, hogy Krisztus Urunk minden egyházi hatalmat a hívők községére bízott, mely hatalom azonban később usurpatio útján a pápa és a püspökök kezébe került, de a reformatio ezeket megfosztván joghatóságuktól, — e joghatóság visszaszállott a hivekre, kik azt ismét önkénytesen a fejedelmekre ruházták át. (V. ö. *Pfaff*: Origines juris eccl. 1719. *Cramer*: Dissertatio de jure circa sacra collegiali majestatico. 1736. *Moschein*: Allgemeines Kirchenrecht der Protestanten.) — IV. Kalvin követői pedig a *presbyteri-rendszert* állították fel, melyszerint t. i. az egyházi hatalom lényegileg a népnél van, de azt a nép helyett és nevében az általa megbízott világi vagy egyházi egyének gyakorolják.

¹⁾ A *Gallicanismus* a francia királyoknak ama törekvéséből származott, melyszerint a pápának a francia egyház ügyeire való befolyását, a francia egyház kiváltságai czimén mindinkább szűkebb térre ohajtották szorítani. Már szép Fülöp több rendbeli kiváltságot praetendált magának; még inkább szaporodtak ezen állítólagos kiváltságok, midőn a francziák *pragmatica sanctio* név alatt a baseli zsinatnak több rendbeli határozatát országukban életbe léptették. IV. Henrik idején az eddigelé kellel meg nem határozott particularis jogok *Pithou Péter* által rendszeresítették s a következő pontokban foglaltattatik: a) az egyházi törvényszékektől megengedetik a világi hatóságokhoz való felebbezés; b) a tetszénnjoggal a francia király felruházandó; c) a pápának felmentési joga, különösen az egyházi javadalmak elfogadására vonatkozó akadályokat illetőleg megszorítandó; d) a pápai követ eddigi hatalmi köre megszorítatik, és a királytól tétetik függővé. — XIV. Lajos uralkodása alatt a királyi udvar és az apostoli szt. szék közt a javadalmak betöltése körül újabb surlódások fordulván elő: a gallicanismus újabb alakot öltött. Ugyanis a nevezett király 34 püspököt hívott Párisba s azon megbízást adta nekik, hogy határozzák meg: vajjon a pápát Franciaországgal szemben minő jogok illetik meg? Miután az említett Francia püspökök négy hónapig tanácskoztak az ügy felől Bossuet által szerkesztett (1682. Mart. 9.) következő nyilatkozatot tették közzé: 1. A pápa csak

A fejedelmeknek eme törekvéseit több helyen maguk a püspökök is nagy mérvben elősegítették, kik azon csalódásban élve, hogy a pápai hatalom megcsökkenése által saját hatalmukat fogják növelni: a pápa primatialis jogai ellen tört fejedelmeket készséggel segélyezték. Végre a reformátorok által életbe léptetett szabad gondolkozás s az

az egyházi s nem egyszersmind a világi ügyek elintézésére nyert hatalmat; s e szerint a pápa a fejedelmeket trónjuktól meg nem foszthatja s az alattvalókat a hűségi eskü alól fel nem mentheti. 2. A constanci zsinatnak azon határozata, melyszerint az egyetemes zsinat a pápa felett állónak mondatik, nem csak a nagy egyházszakadás idejére, hanem egyáltalán mindenkor érvényesnek tekintendő. 3. A pápa hatalma az általános érvényű canonok által korlátozva van; s jelesen Franciaországban a pápa hatalma ezen ország szokásai és kiváltságai folytán többrendbeli megszorítást szenved. 4. A pápa ugyan a hittani ügyek elintézésénél legfőbb hatalommal bír, de azért az e tárgyban kibocsátott rendeletei mindaddig nem változhatlanok, míg azokat az összes egyház el nem fogadta Ezen 4 pont „*Articuli gallicani*“ czim alatt a király által megerősített, s az összes francia papság által elfogadtatott. — A francia papság azon téves hitben élt, hogy ezen czikkek által a pápával szemben nagyobb hatalmat fog nyerni, de valóságilag saját rovására a királyi hatalmat növelte. XIV. Lajos e nyilatkozatot, melyhez később a „*defensio declarationis cleri gallicani*“ czimű irat is járult, tizennégy év mulva XII. Incze kérelmére visszavonta s a francia püspökök szintén visszavonták, de ezért tényleg mind az ország parlamentje, mind pedig a clerus, főleg a jansenismus követői folyton megmaradtak ezen elvek mellett s csak legujabb időben (1830 körül) állott el legalább a clerus azoktól. — A febronianismus-nak szerzője Hontheim Miklós a trieri érsek sufraganeusa volt, ki 1703-ban eme czim alatt „*De statu ecclesiae catholicae et legitima potestate Romani Pontificis liber singularis ad reuniendos dissidentes in religione, christiana compositus*“ kiadott egy munkát, melyben azt vitatá, hogy Krisztus Urunk az egyházi hatalmat tulajdonképen az összes hiveknek adta, kiknek nevében azt a pápa és a püspökök gyakorolják, s hogy e szerint a pápa csak tiszteletbeli és nem egyszersmind joghatósági primátussal bír s hogy ezen primátus nincs szükségkép a római püspöki székhöz kötve, s hogy a pápa a hittani határozatok hozatalában nem hibázhatlan, hogy általános érvényű fegyelmi törvényeket önmagától nem hozhat, s hogy a primátusnak egyedüli célja: az egység fentartása az egyházban; s hogy e szerint csakis azon pápai jogok lényegesek (*jura essentialia*), melyek az egység fentartására szükségesek, a többi jogok pedig mellékesek (*jura accidentalia*) s hogy ez utóbbi jogokat a pápák részint uralomvágyból, részint a népek műveletlensége folytán ragadták magukhoz. Ezért tehát a szerző felhívja a fejedelmeket, hogy szüntessék be az utóbbi jogokat; sőt megjelöli az eszközöket, a melyek által a pápák mellékes jogai megszüntethetők, u. m. a tetszvényjog alkalmazása; az egyházi törvényszékektől való felebbezésnek a polgári hatóságok általi elfogadása; a régi pápai rendeletek érvényének el nem ismerése. A szerző ezenkívül még a püspököket is felszólítja, hogy a római curia által usurpált jogait követeljék vissza maguknak. Febronius ugyan visszavonta állításait, de az általa hirdetett tanok Európaszerte elterjedtek, s rövid idő alatt a josephinismus-nak szülő anyjává lettek. — Josephinismus alatt II. József ausztriai császár által inaugurált határtalan absolutismus értetik, mely által azon

egyházi tekintélynek megvetése egyrésztől, másrészt pedig a fejedelmek túlságos absolutismusa: a francia forradalmat idézte elő; mely nem csak a fejedelmi méltóságot, hanem az egyházi hatalmat is végkép meg akarta semmisíteni. Valamint pedig a Franciaországban kitört forradalomnak tüze egész Európát lángba borította: úgy azon vallásellenes irány, melyet a francia forradalmárok követtek, — Europa összes országaira kiterjedt s annak nyomai mai napig is fenmaradtak. Ugyanis napjainkban nincs oly keresztény állam sem Európában, sem Amerikában (kivételt legalább egy ideig csak Ecuador kis köztársaság képezett), hol az egyház az állam részéről valami sérelmet ne tapasztalna. Némely államok az indifferentismus elvét vallva: semmiféle tekintettel sincsenek az egyház iránt, annak isteni jogait és törvényeit a polgári törvények alkotásában soha szem előtt nem tartják; az egyházat céljai elérésében semmikép sem segítetik; az ellenében főképp a sajtó terén intézett igaztalan támadásokat meg nem fenyítik. Más államok pedig egyenesen megtámadják az egyházat, s majd az egyházi vagyont rabolják el, majd a szerzetesrendeket üzik ki az országból, majd ismét az egyháznak az iskolákra való befolyását akarják megszüntetni, majd pedig az egyházi személyek ősrégi kivált-

magában véve valódi elv nyomán, hogy t. i. a vallás alkalmas eszköz az állam céljainak elérésére, — a császárnak azon jog tulajdonított, hogy nem csak felügyelhet arra, hogy az egyház tanaiban és intézkedéseiben semmi államveszélyes elő ne forduljon, hanem ténylegesen is átídomíthatja s oly módon reformálhatja az egyházi ügyeket, hogy azok az állam céljainak kellőleg megfeleljenek. Ezért tehát a josephinismus az egyház beléletének igazgatására is jogosultságot adott a fejedelemnek; s így történt, hogy a császár az egyházi hármastisztnak mindegyikébe beavatkozási jogot gyakorolt. Jelesen a mi illeti a tanítói tiszteletet: a császár jogosultnak mondá magát arra, hogy a hevesebbé vált hittani viták alkalmával az ő parancsa folytán a vitás ügyek eldöntésére nyilvános értekezések tartassanak; vagy ha a viták túlságig mentek, a császárnak jogában áll a további vitatkozást betiltani, még akkor is, ha az ügy felett a római pápa már határozatot hozott. Továbbá a vallási tanítás vezetése is az államra bízott, sőt némely esetben a polgári hatóság határozta meg, hogy minő tárgyakról tartassanak a sz. beszédek. A papi hivatalra nézve a fejedelem beavatkozott az isteni tisztelet rendezésébe, az ünnepek számát megkevesbíté, a körmeneteket s más ajtatossági gyakorlatokat betiltá, vagy csak bizonyos feltételek mellett engedte meg. Sőt a *breviarium* némely (p. o. IV. Henriknek VII. Gergely általi letételéről szóló) passusai, a császár parancsára kitöröltettek. Végre az egyház kormányzó tisztét II. József a *placetum* behozatala s azon rendelete által bénítá meg, hogy megtiltá a püspököknek, a Rómából való dispensatiók kérését. Ezen kívül több szerzetesrendet eltörölt s azoknak vagyonát saecularisálta. A josephinismust hathatósan előmozdíták némely püspökök, kik az *emsi punctatio* által és a *pistojai* zsinaton a pápa primatialis jogait megtámadták.

ságait fölötte megszorítják vagy minden indokolás nélkül teljesen eltörlik. S fájdalom, hogy a kath. fejedelmek e részben nem sokkal különbek az akatholikus uralkodóknál! De mégis vigaszunkra szolgálhat, hogy oly nagymérvű igazságtalanságot és elnyomást, mint minőt a kath. egyház Oroszországban a schismaticus czár, s csak nem régiben is Poroszországban a protestans német császár s annak nevében zsarnokoskodó Bismarck részéről szenvedni kénytelen volt: a kath. fejedelmek alatt levő országokban nem tapasztalunk. De még vigasztalóbb az egyházra nézve azon körülmény, hogy napjainkban a franczia papság a gallocanismus, a német s osztrák-magyar clerus pedig a febronianismus és a josephinismus elveit végkép elvetette, s az egyházjogtanban tiszta kath. elvek hirdettetnek, s az összes világ püspöki kara hő ragaszkodást s hódolatot nyilvánít az egyház feje iránt; s ekkép az uralkodók mai napság a püspökökben nem találnak többé támaszt egyházellenes politikájuknak támogatására s a pápai hatalom elnyomására. Mai nap már belátja a püspöki kar, hogy a pápaellenes állam számára nyújtott segély csak látszólag növelheti a püspöki hatalmat: valósággal pedig az összes egyházi hatalmat s így a püspöki jogokat is békódba szorítja. S a püspöki karnak a pápával való egyetértése biztos reményt nyújthat arra, hogy a többé kevésbé lenyűgözött és üldözött egyházra mentől előbb szebb napok fognak viradni. Európának válságos viszonyai arra mutatnak, hogy a hamis liberalismus és vallástalanság szárnyai alatt nagyra nőtt állami omnipotentia a megsemmisüléshez közeleg, s romjain a vallásos iránytól nem rettegő s az egyházzal barátságban élni kész józan szabadelvűség fog felsarjadzani.

325. §. Az egyház és állam közti viszony Magyarországon.

A magyar egyház szent István idejétől kezdve egész II. József koráig az állam részéről rendszeres elnyomatást vagy üldöztetést nem tapasztalt; mert apostoli királyaink az egyház jogait többnyire mindig tiszteletben tartották s a magyar clerus s főleg a főpapság az állam részéről számos kiváltságokkal ruháztatott fel. De mégis találkoztak egyes királyok, kik az egyház jogai ellen vétettek. Így p. o. II. Endre király alatt az egyházi ügyek gyakran a polgári hatóságok által intéztettek el, melyek néha az érvényesen megkötött házasságokat is felbontották.¹⁾ Továbbá ugyan ezen király idejében

¹⁾ Litt. Greg. IX. ad Andream Reg. Hungariae 2. idib 1234.

az ő kegyeivel visszaélő kunok sok keresztény gyermeket szülőiktől elragadtak és pogány vallásban neveltek fel. A magyar egyház eme s több más sérelmeinek megtorlására Robert esztergomi érsek az egész országot egy évi interdictum alá vetette. — Kun László alatt a rakoncátlan kunok újra sok bajt okoztak az egyháznak, mely bajokat azonban az 1279. évben Budán tartott zsinat igyekezett megorvosolni. — Róbert Károly uralkodása alatt a még üresedésbe nem jött egyházi javadalmak a canonok ellenére birtokosaiktól elvették, s másoknak adományoztattak; s a papok vitás ügyeinek eldöntését a polgári hatóság a párbaj esélyére bízta.¹⁾ — A constanci és baseli zsinatok hazánkban nem idéztek elő zavarokat az egyház és állam közt. Egyedül Zsigmond király használta föl ezen időt arra, hogy 1404-iki évi rendeletével megtiltá a magyar papságnak, hogy egyenest Rómából semmi egyházi javadalmat el ne fogadjon. — Corvin Mátyás is megsérté az egyház jogait, midőn a nejével rokonságban levő külföldi papoknak főpapi javadalmakat adományozott; sőt VIII. Incze pápa ellenzése daczára az 5 éves Hypolitot nevezte ki esztergomi érsekké. — Azon idő alatt míg hazánk török iga alatt nyögött: a magyar egyház fölötté sokat szenvedett; nem ugyan a fejedelmek, hanem a hatalmaskodó főurak részéről, kik a zavaros idők alatt számos megürült egyházi birtokot magukhoz ragadtak, melyek azután az egyházra nézve nagyrészből minden időre elvesztek. — A gallicanismus elvei a magyar papságnál nem találtak rokonszenvre, — sőt ellenkezőleg Szelepcsényi primás elnöklete alatt tartott zsinaton a gallican elvek határozottan elvették.²⁾ Azonban II. József alatt a magyar egyházra is reá erőszakoltattak a császár reformjai. Számos szerzetes rend eltöröltetett; Pesten állami papnővelde állítatott; s az országban a placetum életbe léptetett. Mindezen ujitások ellen az ország akkori primása Batthyányi József, bár sikertelenül, de erélylyel tiltakozott. II. József ugyan később visszavonta reformjait, de utódjai az egyházi ügyekben gyakorolt illetéktelen atyáskodó eljárásuk által, több tekintetben meggátolták az egyház szabadságát. — Az 1848/9-iki forradalom alatt a papság a tized jogát elveszté. — Ujra nagyobb szabadságnak kezdett örvendeni a magyar egyház, midőn dicsőségesen uralkodó királyunk I. Ferencz József, mint ausztriai császár 1855-ben concordatumot kötve a pápa ő szentségével: valamint a birodalom egyéb részeiben: úgy Magyarországon is teljes mérvben megadá az egyháznak az őt illető jogokat. De

¹⁾ Quaerelae epp, Hung. ad. Bened. XII. 1388.

²⁾ Péterfi concil. Hung. II. p. 438.

fájdalom! az 1867-ben kinevezett felelős magyar kormány részéről ujjalag többszörös sérelmet tapasztal az egyház, mert az 1868-ik évben létre hozott közös iskolák, vegyes házasságokra vonatkozó újabb törvények, s az 1870-ben ismét életbe léptetett királyi tetszvény-jog: éles ellentétben állanak az egyház elveivel. Ezenkívül a képviselő házban többen s többször sürgették a polgári házasság behozatalát; indítvány tettek a jezsuiták kiűzésére; megpendítették az egyházi javak saecularisatióját; a cultus ministerium a nagyváradi kanonoki stallumok egyikének jövedelmét önkényileg lefoglalta. Mindezen szomorú jelek arra mutatnak, hogy kormányunk még több csapást is készül mérni a magyar kath. egyházra.¹⁾

Függelék.

326. §. A magyar kath. egyház autonómiaja.

Emlékirat az 1847/8-iki országgyűlés alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányokról. Egy részvevőtől. Pest, 1848. — *Günther*: A magyar kath. autonómia választási szabályok megállapítása céljából 1869. év június 21-re egybehívott előkészítő gyűlés naplója, jegyzőkönyvei és irományai. Hiteles kiadás. Pest, 1870. — *Irányzatok* a kath. autonómia ügyében. Pest, 1879. — A magyar orsz. lat. és gör. szert. kath. egyház önkormányzatának szervezete. Pest, 1876. — A kath. autonómia hordereje az egyház, állam és társadalom érdekeinek szempontjából. Pest. 1876. — *Észrevételek* Ghyczy Kálmán úr interpellációjára. Pest, 1871. — *Válasz* az „Észrevételekre,” Pest, 1871. — A kath. önkormányzatot szervező gyűlés két pártja főbb eltéréseikben összehasonlítva egy congressusi képviselő által. Pest. 1876. — *Schwiker*: Die Katholiken-Autonomie in Ungarn. Pest, 1870. — *Füssy Tamás*: A kath. autonómia története és visszaállításának esélyei. (*Tájékoztó* 1882-ik évi áprilisi és köv. füzetei.)

I. *A magyar kath. autonómia* alatt a magyar egyháznak ama törekvése²⁾ értetik, melyszerint saját ügyeit az államtól függetlenül

¹⁾ Hogy a jelenlegi magyar ministerium egyes tagjai mily ellenszenvel viseltetnek a kath. egyház iránt, eléggé kitűnik Tisza Kálmán belügy miniszternek azon igaztalan tetteiből, mely szerint nem régiben meg nem engedte, hogy a majsai kath. hívek által alakított olvasóegylet *katholikus* címet viseljen. Jellemző Péchi közlekedési miniszternek egyik protestans egyházi gyűlésen tett azon indítványa, melyszerint a cultus ministert felszólítandónak véli, hogy a vegyes házassági ügyekben a canonok értelmében eljáró kath. lelkészekre polgári büntetéseket mérjen. — A keresztények és zsidók közti polgári házasságra vonatkozó törvényjavaslat; Trefort Ágoston cultus miniszternek a középtanodák szervezetére vonatkozó intentioi, s a kormány néz-pontjai és magatartása a katolikusok által számukra kiadni ohajtott vallás és tanulmányi alapok ügyében, — szintén fájdalmas benyomást gyakorolnak az igaz magyar katolikusokra.

²⁾ Csak *törekvésnek* nevezzük a magyar kath. *autonómiát*, mert tényleg mai napig sem jöhetett létre.

intézni, s mindazon egyházi ügyek elintézésénél, melyekre nézve eddigelé az állam gyakorolt befolyást, a világi hiveknek hasonmévű, sőt bővebb befolyást ohajt engedélyezni.

A magyar kath. autonomia eszméje az 1848-ik évben fogamzott meg. Ugyanis ezen évben alkotott XX. törvénycikk értelmé szerint, valamennyi bevett honi vallásfelekezet egyenjogúnak nyilvánítottván: a magyar egyház és a magyar állam közti viszony lényegesen megváltozott; mert eddigelé hazánkban a kath. vallás uralkodó vallásnak tekintetett, s mint ilyen az állam részéről sokszoros párfogoltatás és védelemben részesült; de az említett törvénycikk által a kath. vallás megszűnt uralkodó vallásnak tekintetni, s a felekezetnélkülivé vált állam különös pártfogására többé nem számíthatott. A körülmények illetén változása folytán tehát egyrészt a magyar egyház teljes joggal elvárhatta, sőt megkívánhatta az államtól, hogy mondjon le mindazon egyházi jogokról, melyeket eddigelé mint a kath. egyház különös védnöke élvezett; másrészt pedig ohajtandóvá vált, hogy ama védnöki tisztt, melyet az állam ezentúl teljesíteni nem akart: a világi hivekre ruháztassék át.

A magyar egyháznak a felekezetnélkülivé vált államtól való függetlenítését még két más körülmény is kívánatossá, sőt szükségessé tette. Ugyanis: 1. minthogy a hazánkban élő nem kath. hitfelekezetek már régibb idő óta minden állami befolyástól ment önkormányzati joggal (autonomia) bírtak: méltányosnak tünt fel, hogy hasonló jog adassék meg a katolikusoknak is. 2. Miután az 1848-ik törvények értelmében az apostoli király főkegyuri jogainak gyakorlata a cultus minister ellenjegyzéseitől tétetett függővé: azon abnormis állapot támadt, hogy a király az ő tisztán személyes (azaz őt mint kath. fejedelmet megillető) egyházi jogát kénytelen lón a felekezet nélküli kormánynyal megosztani. Tehát a magyar egyház azon jogos igénynyel léphetett föl, hogy önkormányzati jogot nyerve: a mondott obnormis állapotot valamikép megszüntethesse.¹⁾

¹⁾ A magyar kath. autonomia életbeléptetését az 1848. XX. törvénycikknek, a katolikusokra nézve könnyen vezetéssé válhatott következményei is fölötte sürgetni látszottak. Ugyanis a mondott törvénycikknek 2. §-a ekként hangzik: „*E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve, különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.*“ E szavak ugyan első hallásra igen szépek, — de kissé komolyabb megfontolás után a magyar kath. hívők keblében alapos aggodalmakat támaszthattak. — Ugyanis tökéletes vallási egyenlőség és viszonyosság gyakorlatilag vére a lehetetlenségek közé tartozik. — Annyiban létezhetik tökéletes vallási egyenlőség, hogy mind akath. vallás követői, mind pedig egyéb felekeze-

Attól sem kellett a magyar egyháznak tartania, hogy az autonomia eszméje az egyház tanaival ellenkezik; mert noha a magyar autonomia, tekintve annak alakját: az egyháztörténelemben *unicumnak* mondható; ¹⁾ de lényegét illetőleg ama két ősrégi kath. elven alapul, melyszerint t. i. a) az egyház az államtól függetlennek tekintendő; b) a világi hivek részére az egyház kormányzata körül kisebb-nagyobb mérvű befolyás engedélyezhető. A magyar kath. autonomia sajátosságos alakja pedig a magyar főpapság ritka bölcsességében leli magyarázatát. Ugyanis a magyar egyház és állam közti *conflictus* aligha lett volna kikerülhető, ha a főpapság egyszerűen azt követelte volna az államtól, hogy mondjon le az őt immár többé meg nem illető egyházi jogokról. Ellenben miután a magyar főpapság alkotmányos uton, azaz a polgári törvényekből kifolyólag kérte az államtól való függetlenítését, vagyis az önkormányzatot: a magyar kormány mintegy erkölcsileg kényszerült az egyház kérelmének jogosultságát elismerni. E szerint tehát csak annyiban új a kath. autonomia eszméje, a mennyiben a magyar főpapság volt az első, mely belátta

tek hivei szabadon vallhatják saját hitelveiket; de vannak esetek midőn a különböző vallások hitelveinek gyakorlati érvényesítése lehetetlenné válik, p. o. a vegyes házasságoknál lehetetlen mind a kath. mind az akatholikus hitelveket érvényre juttatni. Míg hazánkban a kath. vallás uralkodó vala: addig a kath. egyház hitelveinek épségben tartásáról is gondoskodva volt; de miután az állam indifferenssé lett, méltán tartani lehetett, hogy az eddigelé olykor-olykor gyakorlatilag mellőzött protestans hitelvek érvényesítése a kath. tanoknak sérelmét fogja maga után vonni. (Ez a vegyes házasságra vonatkozó 1868-iki törvények életbeléptetése folytán valósággal is beteljesedett.) — Még nagyobb aggodalommal tölté el a katolikusokat az 1848. XX. t.-cz. 3. §-a, mely így szól: „*Minden bevett vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségéi közálladalmi költségek által fődöntessenek, s ezen elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.*“ — E szakasz alkotásával az 1848-iki kormány nagyon világosan elárulta, hogy a kath. vallás és tanulmányi alapokat a kath. egyháztól elvenni s köz alapokká nyilvánítani szándékozik. — E szándékot megerősíteni látszik ama körülmény is, hogy a törvényhozás a katolikusok aggodalmainak eloszlatására irányult jobbítványi szöveget egyszerűen elvetette.

¹⁾ Ugyanezt állítja b. *Sennyei Pál*, ki az autonomiai congressus IX-ik ülésén tartott remek beszédében, ekkép nyilatkozik: „Kétségtelenül áll, — hogy az egyháztörténelemben praecedens és analogiát autonomiánkra nézve nem találunk; nem találunk oly gyülekezetre, melybe a suffrage universelle alapján választott tagoknak két harmad részé a világi elemből vétetett volna; melyeknek elnöke a házrendszabályok által korlátoztatnék és a mely parlamentalis szabályok szerint többség által határoz. Ily gyülekezetet egyháztörténelmünkben nem fogunk találni.“

hogy az állami indifferentismussal szemben legcélszerűbb *a világi híveknél keresni orvosszert*, — vagyis leghelyesebb *az állam részéről megtagadott pártfogási tisztelet a világi hívek közösségére ruházni*.

II. Minthogy az imént kifejtett okoknál fogva a magyar kath. autonomia az egyházra nézve fölötte üdvösnek ígérkezett: azért a Pozsonyban együttlevő magyar püspöki kar 1848-ban egy feliratot intézett a királyhoz, melyben ő felsége alázattal megkérte: a) Hogy főkegyuri jogainak személyes jellegét megőrizendő, ugyanezen jogokat ne a felekezetenlküli kormány, hanem az 1790: 23. t.-cz. értelmében ¹⁾ egy e végre az ország primása, vagy ő felsége által kinevezendő püspök elnöksége alatt álló, s papi és világi tagokból alapítandó kath. egyházi bizottság által gyakorolja. b) Ha pedig ő felsége a megváltozott körülmények folytán főkegyuri jogait továbbra fenn nem tarthatná: kegyeskedjék megengedni, hogy valamint az országunkban élő protestansok és görög nem egyesültek önállólag intézhetik egyházi ügyeiket, azaz a kormánytól függetlenül kezelik egyházi vagyonaikat, alapítványaikat, s iskolai ügyeiket: hasonlókép a magyar kath. egyház is élvezhesse mindezen önkormányzati jogokat; s hogy eme jogok gyakorlására ő felsége egy kath. bizottság kineveztetésébe beleegyezni méltóztassék.

Ezen felíratra adott válaszában a király kijelenté, hogy főkegyuri jogait átruházhatatlan sajátjának tekinti. De miután a királyi leirat a fentartott kegyuri jogokhoz csak a nagyobb javadalmasok kinevezését számította, ellenben a többi egyházi ügyek rendezéséről említést nem tett: ezért a püspöki kar egy újabb kérvényt nyújtott be az országgyűlésnek, melyben a) a törvényhozó testületet a kath. egyház és az állam közti viszony rendezése céljából, — a szabadság és vallásos függetlenség alapján, — új törvények létesítésére szólította fel; b) a honatyáktól az egyházi zsinatok szabadon való tartásának, a régi törvények értelmében való megerősítését sürgette; c) a kath. iskolák vezetése, s a kath. közalapítványok kezelése céljából pedig a magyar kath. egyház részére önkormányzati jogokat kérvényezett.

E kérelmet azonban az országgyűlés, mint „*elkészt*“-et egyszerűen elmellőzte; ²⁾ de sőt a kormány hivatalos közlönye a kér-

¹⁾ „Majestas sacratissima ut supremus ecclesiarum patronus ecclesias Dei in suis jurebus conservabit, et fundationes cujuscunque nominis *ad mentem fundatorum administrari faciet*.”

²⁾ A honatyák e kérvényt oly csekélybe vették, hogy az 1848/49-iki nemzeti gyűlés naplójában annak nyoma sem maradt fenn.

vény aláíróit alkotmány ellenes intentiokról vádolta.¹⁾ Később azonban, — miután t. i. b. *Eötvös József* cultus minister helyét *Horváth Mihály* foglalta el, — a kormány előbbi nézetét megváltoztatva: kilátásba helyezé a kath. autonomia megadását. Ugyanis az új cultus minister 1849. jun 15-én kiadott iratával a kath. egyház ügyeinek elintézése, illetőleg a létesítendő kath. autonomiáról való tanácskozás céljából ugyanazon év aug. 20-ára Pesten közgyűlést hirdetett. — A közgyűlés megtartását azonban a nem sokára bekövetkezett világsi fegyverletével lehetetlenné tette.

III. Az 1848⁹-iki magyar forradalom legyőzése után életbe léptetett absolutismus alatt az autonomia kérdést szóba sem lehetett hozni; de máskülönben ezen idő alatt a kormány az egyház iránt jó indulatot mutatván, s annak jogait, főkép az 1855-ben kötött bécsi concordatum folytán teljes mérvben megadván: az autonomia szükséges volta mintegy elenyészett. De midőn 1867-ben hazánk vissza nyeré régi alkotmányát, s a concordatum már előbb egyoldalúlag felbontatván: valamint Ausztria örökös tartományaiban, ugy honunkban is a kormány felekezetenkülilinek nyilvánította volna magát: a kath. autonomia kérdése újra szőnyegre került. Ugyanis b. *Eötvös* cultus minister 1867-ik évben felszólítá az ország primását az autonomiai ügy rendezésére, minek következtében 1869-ben Budapesten megtartatott az autonomiai előkészítő gyűlés, melyre az ország összes katholikusai képviselőket küldtek. Ezen előkészítő gyűlés egy választási módozatot készített, mely az apostoli király által 1869. oct. 25-én szentesítve lőn. Ezen választási módozat alapján a következő év oct. 26-ára összehívatott az autonomiát szervező kath. congressus, mely egy 27 tagból álló bizottságot küldött ki az autonomia szervezeti szabályainak elkészítésére. Eme bizottság két javaslatot nyújtott a gyűlés elé, melyek közül a bizottság többsége által (21 tag) szerkesztett, s az egyház hitelveivel jobban megegyező javaslat lett a congressus által elfogadva, s becikkelyezés végett az országgyűlés elé terjesztve; de a szervezeti szabályok mai napig sem lőnek megerősítve.²⁾

¹⁾ A hivatalos közlőny általán véve a katholikus papokat lázítóknak nevezte. — A kormány tisztviselői a kath. népet papjai ellen izgatták, azt hazudván, hogy a kérvény aláírásával a papok a szegény népet meg akarják csalni; hogy az alapítványokat a néppel akarják megfizettetni, mivel ők azt elköltötték; hogy a papok az aláírás által a robotot és dézsmát ohajtják visszaállítani stb. (Figyelmeztetés a magyarhoni katholikusokhoz Pécs, 1849.)

²⁾ A meg nem erősített szervezeti szabályoknak tüzetes elősorolását már csak azért is feleslegesnek véltük, mert a megerősítésre mai napig nincs kilátásunk.

MÁSODIK FEJEZET.

Az egyház viszonya a különféle vallásfelekezetekhez.

327. §. Az egyház viszonya általán véve a kebelébe nem tartozó egyének iránt.

Az egyház Istentől hatalmat nyert a világ összes népeit kebelébe fogadni, hol egyedül található fel az üdv forrása. Ámde még mindig nagy azok száma, kik az egyházon kívül tévelyegnek. E tévelygőket a *meg nem kereszteltek és megkereszteltek* csoportjára lehet osztanunk. Az előbbiekhöz a *pogányok és zsidók*; az utóbbiakhoz a *hithagyók, eretnekek, szakadárok s az újabbkori hitellen egyének* tartoznak. Mindezekkel szemben az egyház: a) Lankadatlan buzgalommal kimutatni törekszik a kath. tanoknak egyedül igaz és üdvözítő voltát, — s a velök ellentétes hitelveknek hamisságát és kárhozatosságát. Ép azért az egyház — a kebelén kívül létező, bárminő vallásfelekezetek iránt u. n. *theologiai tolerantiát* nem mutathat; — azaz tanaikat soha sem helyeselheti, s azoknak megczáfolásával soha föl nem hagyhat. b) Azonban az egyház az igaz hit terjesztésénél s a hittévelyek czáfolása körül soha kényszert, erőszakot vagy ármányt nem használ; hanem egyedül a hittanítást meggyőző erejével igyekszik azokra hatni, kiket maga számára megnyerni ohajt. c) Noha az egyház a kebelén kívül levő egyének ellen szellemi harczot folytat; de azért a polgári életben őket nem gyűlöli, sőt ellenkezőleg velök szemben is gyakorolja a felebaráti szeretet általános kötelmeit; mindazáltal a hiveket arra inti, hogy a nem katolikus egyénekkel való érintkezéseikben mindazt szigorúan kerüljék, a mi hit vagy erkölcsi tekintetben reájuk nézve káros lehet.

328. §. Az egyház viszonya a pogányok és zsidókhoz.

I. Az egyház a pogányokat Krisztus tanának megnyerendő: a) Isteni jogánál fogva a pogány nemzetekhez az evangelium kihirdetése céljából hitküldéreket szokott küldeni. b) A természeti törvényekkel ellenkező pogány vétségek meggátlására az egyház felszólíthatja a ker. uralkodókat, hogy területeiken meg ne tűrjék a bálványimádást s vagy rombolják le a bálványok tiszteletére emelt templomokat, vagy alakítsák át azokat ker. templomokká; ¹⁾ ugy szintén tiltsák be a pogány vallás elvei szerint megengedett ter-

¹⁾ V. ö. *Eusebii*: De vita Const: M. I. 2. c. 43—46; L. 3. c. 47—57. — Cod. Theod. de pagan.

mészetellenes bűnöket p. o. a többnejűséget. Azt azonban egyház meg nem engedi, hogy a pogányok egyedül azért, mert nem keresztények: jószágaiktól megfosztassanak.¹⁾

II. A zsidókkal szemben kezdettől fogva több engedékenységet tanusít az egyház,²⁾ részint mert a zsidó nép egykor Istennek választott népe volt; részint mert Krisztus Urunk s az apostolok is a zsidó nemzethez tartoztak. Ép ezért az egyház többnyire mindenütt megtűri a zsidókat; de régibb időben a zsidókkal való némely polgári közlekedéseket eltiltotta. Így p. o. a régi canonok értelmében nem volt szabad a zsidókkal együtt lakni, fürdeni, étkezni,³⁾ náluk szolgálatban állani stb.; az 1858-ik esztergomi zsinat⁴⁾ pedig a lelkészeket arra figyelmezteti, hogy igyekezzenek lebeszélni a keresztény anyákat, hogy szülés alkalmával zsidó szülésznőket ne használjanak.

A pogányok és zsidók megtérése alkalmával megtartandó feyelmi szabályokat már a 66-ik §-ban elősoroltuk.

329. §. Az egyház viszonya a hithagyók, eretnekek, szakadárok és hitetlenek iránt.

A keresztség felvétele által, mint tudjuk minden ember a kath. egyház tagjává lesz és ezért minden keresztény ember természetszerűleg köteles az egyház törvényeit megtartani; s habár vonakodnék is e kötetmet teljesíteni, avagy ha az egyházból kilépne is: mindazonáltal továbbra is az egyház joghatósága alatt marad. Innét van, hogy az egyház a hithagyókat vagyis azokat, kik a keresztény vallást elhagyva zsidókká, mohamedánokká vagy más pogány vallás követőivé lesznek; továbbá a formalis eretnekeket és szakadárokat, — különféle egyházi fenytékekkel és pedig legtöbbnyire kiközösítéssel bünteti;⁵⁾ sőt még az eretnekek pártfogóira is büntetéseket

¹⁾ V. ö. *Virozsól*: Ius. Nat. publ. Pest. 1839. p. 473. nota f; c. 7—10. C. XXIII. q. 8.

²⁾ c. 11. U. o.

³⁾ c. 12—14. C. XXVIII. q. 1.

⁴⁾ p. 125. n. 2.

⁵⁾ Az eretnőség megbüntetésére vonatkozólag az egyház következő részletes szabályokat alkotott: 1. Bármely megkeresztelt egyén — legyen bár az egyházból kiközösítve, vagy hamis eskü miatt már egyszer elítélve, jogosítva van bárki ellen a bíróság előtt eretnekség vádját emelni, sőt eme jog még maguknak az eretnekeknek is megadatik (c. 26. C. II. q. 7). 2. Az eretnekek ellen rendszerint sommás eljárás használtatik; s ha a szükség úgy kívánja a tanuk nevei nyilvánosságra nem hozatnak (c. 26. de haeret. in VI-to. V. 2.) 3. Az eretnekek ellen még az esetben

mér.¹⁾ Az újabbkori hitetlenek t. i. az atheisták, rationalisták, naturalisták, materialisták, indifferensek, pantheisták stb. ellenében semmi positiv egyházi rendeletek nem léteznek. Tehát ezekkel szemben csupán a hitigazságok buzgó kirdetése, a tévelyek megczáfolása képezheti a katolikusok fegyverét. Máskülömben pedig ha ily hitetlenek valamely akath. felekezetnek tagjai lennének: olybá tekintendők, mint a többi akatholikusok; ha pedig névszerinti katolikusok lennének: úgy kell velők bánni, mint az egyháznak gonosz, elfajult hiveivel, s azért ha halálos ágyon meg nem térnének: a kath. szertartások szerinti temetés jótéteményében nem kell őket részesíteni.

330. §. A katolikusoknak nem katolikusokkal való közlekedése a szent dolgokban.

Noha az egyház a ker. türelem szempontjából, megengedi hiveinek, hogy az akatholikusokkal polgári ügyekben közlekedhessenek és velők szemben is gyakorolhassák a felebaráti szeretet általános kötelmeit; de szigoruan tiltja a szent dolgokban való közlekedést. Az illetén közlekedés (*communicatio in sacris cum acatholis*) négyféle lehet u. m. 1. *tényleges közlekedés* (c. activa) ha t. i. valamely kath. egyén az akatholikusoknak isteni tiszteletében valósággal részt vesz; *szenvedőleges közlekedés* (c. passiva) ha t. i. akatholikusok kath. isteni tiszteletben való részvétel bocsáttatnak; vagy pedig az akath. egyén valamely egyházi jogban vagy előnyben részesítettik; 3. *közvetlen közlekedés* (c. directa) ha valamely kath. hívő az akatholikusok vallását vagy vallási ügyét egyenesen és szándékosan előmozdítja; 4. *közvetett közlekedés* (c. indirecta) ha kath. egyén olyas valamit tesz, a mi által közvetve az akatholicismus ügyét segíyezi.

A) *A tényleges közlekedés* általán véve mindenkor és minden esetben tilos, mert az ilynemű közlekedés által a kath. egyén egyrészt közvetve mintegy megtagadja az egyház ama tanát, hogy t. i. az ő keblén kívül nincs üdvösség; másrészt pedig az akatholikusoknak tanait helyeselni látszik, vagy pedig indifferentismust áru

is ítéletet lehet hozni, ha idegen területre költöztek át (c. 12. U. o.); sőt a megholtak ellenében is lehet az eretnekség bűnét kimondani (c. 6. c. XXIV. q. 2).

¹⁾ c. 8. 13. §. 5. de haer. (V. 7.) — c. 2. §. 2. h. t. in 6-to (V. 2.) — Ezért az eretnekek vagy szakadárok mellett az eretnekség vagy szakadárság bűnvádját illetőleg ügyvédkedni; őket tanácsadással segíyezni; érdekükben felszólalni szigoruan tiltatik (c. 11. de haer. V. 7.) Mindazáltal az egyházi törvényszék előtt szokásban van, hogy az eretnekséggel vádolt egyén részére a lehetőség védelem czéljából hivatalos ügyvéd rendeltik.

el, s ekkép másoknak botrányára szolgál. Végre a katolikus hívő, a tényleges közlekedés, főleg az akath. tanok hallgatása által az egyedül üdvözítő hittől való eltántorodás veszélyének is kiteszi magát.

Tehát a kath. hiveknek tilos az akatholikusok sz. beszédeit meghallgatni, vagy azok isteni tiszteletére járni, velük együtt énekelni s imádkozni; ¹⁾ avagy az akath. lelkészek által valamely szentséget kiszolgáltatni; ²⁾ temetés alkalmával azoknak harangját használni. Azonban mégis előfordulhatnak kivételes esetek, midőn a kath. egyén valamely észszerű oknál fogva, bűn nélkül részt vehet az akatholikusok isteni tiszteletében, p. o. ha valamely nyilvános hivatalnok az akatholikusoknak politikai jelentőséggel is bíró isteni tiszteletére meghivatik, vagy ha valaki akath. rokonának vagy barátjának temetésén megjelenik. Ugyanis ilyes és hasonló esetekben nem valósi, hanem pusztán polgári szempontból történik a közlekedés, s azért azon, mint egyedül materialis és nem formalis közlekedésen, józanul ki sem botránkozhatnak meg. ³⁾

B) *A szenvedőleges közlekedésnél* különbséget kell tenni: vajjon az ilyenmő közlekedés folytán nyer-e vagy sem az akath. egyén alkalmat a kath. egyház tanainak megismerésére s az egyház kebelébe való áttérésre? Ha igen, — akkor a közlekedés megengedhető; mert a kath. egyháznak feladata az akatholikusokat megtéríteni; de ha nem, akkor a közlekedés tilos, részint mert ily esetben a közlekedés által úgy sem nyerne semmit az egyház, sőt ellenkezőleg könnyen megtörténhetnék, hogy az isteni tiszteletben résztvevő, vagy valamely egyházi előnyben részesített akatholikusok kinevetnék vagy kigunyolnák a kath. egyház szertartásait vagy intézkedéseit; részint pedig azért is tilos az ily közlekedés, mert a canonok értelmében egyházi jogok és előnyök részeseivé csakis kath. hivek lehetnek.

A mondottak nyomán a következő gyakorlati szabályokat lehet felállítanunk: a) Az akatholikusoknak meg lehet engedni, hogy egyházi sz. beszédeket hallgathassanak. ⁴⁾ Ugy szintén olvasás végett kath. irányú műveket adhatunk nekik. b) Magánosan bárki imádkozhatik valamely eretnek vagy szakadár megtéréseért; de nyilvános imák az egyes eretnekek vagy szakadárokkért nem történhetnek, legfeljebb valamennyi eretnekség és szakadárság kiirtásáért imádkozhatik az egyház. c) *Sz. mise hallgatására* vagy más nyilvános isteni

¹⁾ c. 67. C. I. q. 1.

²⁾ c. 55. U. o.

³⁾ V. ö. Reifensstuel et Pirhing ad tit. 7. et 39. libri V. Decret.

⁴⁾ c. 67. D. 1. de cons.

tiszteleten való megjelenésre nem szabad az akatholikusokat meghívni. Azon kérdést illetőleg: szabad-e, vagy sem valamely akath. személyért sz. misét mondani, e szabályok tartandók szem előtt: α) *Életben levő akath. személyekért ünnepélyes sz. misét nem szabad mondani.* E tekintetben csak az akath. uralkodó fejedelmek képeznek kivételt, mint a kikért kath. alattvalóik mondhatnak, sőt bizonyos alkalmakkor mondani is kötelesek szent misét, mert a nemzetek apostolának szavai szerint a fejedelmek s uralkodók üdvéért a hívek imádkozni tartoznak¹⁾ β) *Magán sz. misét valamely élő akath. személy megtéréseért mondhat a pap,* de a mise imákba nem szabad az illető személy nevét beszönnie; sőt botrány kikerülése végett tanácsos az ily intentioval végzett sz. miséről mások előtt említést sem tenni. γ) *Valamely meghalt akath. lelki üdvéért, habár az illető uralkodó fejedelem lett volna is, sem ünnepélyes, sem magán sz. misét nem lehet mondani,* mivel ez által mintegy megtagadtnék az elv „*extra ecclesiam cath. non est salus.*“ Egyébkint — a mi különösen a protestansokat illeti, elhunytaik részére halottas misét már csak azon oknál fogva sem követelhetnek, mert ők a purgatorium létezését tagadják. Legfeljebb akkor lehetne valamely elhunyt akath. személyért privát sz. misét mondani, ha életében a kath. vallásra áttérni hajlandónak mutatkozott s halálos ágyán eme szándékának némi jeleit adta, anélkül, hogy azt foganatosíthatta volna. δ) A mi illeti a szentségek kiszolgáltatását: akath. szülők gyermekét a közeli halál esetét kivéve, csak akkor szabad megkeresztelni²⁾ ha a gyermek kath. vallásban fog neveltetni.³⁾ A többi szentségeket akatholikusok számra soha semmi szín alatt sem lehet kiszolgáltatni, mert az egyház parancsa szerint csakis kath. hiveket szabad a kegyzserekben részesíteni. De ettől eltekintve az akatholikusok többnyire nincsenek oly

¹⁾ I. Tim. II. 1—2.

²⁾ V. ö. *Binterim*: Denkwürdigkeiten 7. kötet 3. rész. 315. kör. 1. Ellenben s Alphons (Theol. Mor. libr. VI. n. 127) az ellenkezőt állítja „Ratio est — ugymond — tum quia non est certa perversio talis prolis, cum plures pueri in infantia decedant, tum quia idem periculum urget si proles non baptizetur; baptizatur enim ab haereticis.“

³⁾ Hazánkban, mint alább látni fogjuk (332. §.) a vegyes házasságokból származó gyermek vallását a törvény határozza meg. Minthogy azonban a törvény a szülőknek gyermekeik vallásos nevelésére vonatkozó szabad rendelkezési jogát el nem veheti: azért a szülők a vegyes házasságból származott mindkét nemű gyermekeiket kath. vallásban neveltethetik, tehát a törvény értelmében protestans vallásúnak tekintendő magzataik megkeresztelésére a kath. papot is felkérhetik, ki e kérelemnek minden aggály nélkül elegendet tehet. (E tárgyról lásd bővebben a 332. §-t)

állapotban, hogy a szentségeket méltóképp fölvehetnék. Ugyanis hiányzik náluk az igaz hit, s leggyakrabban a kegyelmi állapot; ezért tehát ők a szentségek fölvétele által majdnem mindenkor szentségtörést fognának elkövetni ¹⁾ Ami a szentelményeket illeti, — általában véve ezekben sem lehet az akatholikusokat részesíteni; kivéve ha valamely akath. egyén jó indulatal viseltetnék a kath. egyház iránt, mert ily esetben p. o. a szentelt víz vagy más megszentelt, vagy megáldott tárgyak használatát meg lehet neki engedni; feltéve, hogy ez által a kath. hivek meg botránkozni nem fognak.¹⁾

C) *A közvetlen és közvetett közlekedést* az egyház általán véve mindenkor s minden esetben tilosnak tartja; mert a kath. hivek, kik az egyházat egyedül üdvözítőnek tartják: az akatholicismust bűn nélkül, sem közvetlenül sem közvetve elő nem mozdíthatják.²⁾ Tehát a kath. hiveknek nem szabad az akatholikusokat saját tévtanaikra oktatni, sem az akatholikusok templomai és iskolái részére segélyt nyújtani, vagy valamely elhagyatott kath. templomot az akatholikusoknak átengedni, vagy a kath. templomot az akatholikusokéval közös imolává alakítani. Ugy szintén tilos az akatholikusok vallási ügyeinek rendelkezésénél kath. egyénnek hivatalt viselni; akath. módon történő házasság megkötésénél tanukép szerepelni; az akatholikusok vallásos jellegű ünnepélyein részt venni, s az akatholikusok egyházi ügyeinek javára poharat üríteni, vagy e szándékból történő nyilatkozatok alkalmával helyeslést kifejezni.

331. §. Az állam részéről a különböző vallásfelekezetek iránt mutatandó vallási türelem. (*Tolerantia politica.*)

Ha az állam a kath. egyház iránti kötelemének hiven meg akar felelni: kétségkívül azon kell lennie, hogy a területén keletkezett eretnekek és szakadár felekezetek, avagy ott lakó pogányok — el ne szaporodjanak, s meg ne erősödjenek — hanem minél előbb elenyészenek. S ép azért téves azon napjainkban fájdalom! nagyon elterjedt nézet — mintha t. i. az államra nézve közönyös dolog lenne: vajjon minő vallást követnek az alattvalók. Ugyanis mint már fennebb kifejtettük, az államnak természetes kötelessége az egyházat ellenségei ellen, — kikhez első sorban a pogányok, eretnekek, és szaka-

¹⁾ *Schöttl*: Die gegenseitige Gemeinschaft in Kulthandlungen zwischen Kathoiken. Regensburg. 1853. 150 és köv. l.

²⁾ arg. c. 13. §. 5. de haer. (V. 7.)

dárok, számítandók, — védelmezni; de másrészt az élet és tapasztalás arra mutatnak, hogy sokkal könnyebb a békét a külső rendet fentartani s az anyagi jólétet előmozdítani csupán egy vallást követő alattvalók közt, mint a többféle vallás folytán egymással nem ritkán viszálykodó állam-polgárok körében. Ezen igazságról már a legelső ker. fejedelmek mélyen megvoltak győződve s ezért úgy N. Konstantin császár, mint az ő orthodox érzelmű utódai is teljes igyekezettel elnyomni törekedtek a birodalom területén támadt tévtanokat és szakadárságokat. Hasonlókép cselekedtek egyéb ker. nemzetek fejedelmei is, kik főleg a középkorban nem csak segélyezték az egyházat az eretnekségek elnyomásában, hanem ezenkívül a makacs eretnekek ellenében szigorú polgári fenyítékeket, olykor-olykor halálbüntetést is (mit azonban az egyház soha sem helyeselt) alkalmaztak; s egész a XVI.-ik század közepéig az állam a kath. egyháztól elszakadt vallás felekezeteknek sehol sem engedélyezett vallásgyakorlati szabadságot. — Azonban a XVI. és XVII.-ik század folyamában a némethoni protestánsok vallás szabadság kivására hosszú ideig háborút folytatva: ohajtott céljukat az ágostai (1555) majd azután a westphaliai (1648) béke pontok nyomán valóssággal elérték. — Hasonló erőszakoskodások és fegyveres küzdelmek folytán a francia, osztrák és magyarországi protestánsoknak is sikerült maguk számára az államtól kisebb nagyobb mérvű vallás szabadságot kicsikarniok. — Az egyház belátva, hogy a kath. fejedelmeket korántsem az indifferentismus, hanem a megváltozott politikai körülmények kényszer hatalma tette hajlandókká az említett vallás szabadság megadására, — ezen engedékenység: illetőleg *politikai tolerantia* ellen mai nap már nem tesz kifogást. Egyébként is a politikai tolerantiát a kath. egyház érdeke is kívánatosná tette. Ugyanis ha a kath. fejedelmek vallásszabadságot engednek protestáns alattvalóiknak: a paritas elve a protestáns fejedelmeket is erkölcsileg arra kényszeríti, hogy ők is szabad vallásgyakorlatot engedélyezzenek kath. vallást követő alattvalóik részére. Azonban a kath. fejedelmektől joggal elvárja az egyház, hogy a politikai tolerantiánál e két szabályt tartsák szem előtt: a) Hogy bárminemű vallásfelekezetbelieknek ne adjanak vallásszabadságot; jelesen ne tűrjék meg a pogányságot, s a kereszténységtől teljesen megvált, bár ker. nevet viselő felekezeteket. A zsidók részére engedélyezett politikai tolerantiát azonban valamit régente: úgy napjainkban sem kárhoztatja az egyház. b) Hogy az akatholikusok részére engedett vallásszabadság ne legyen a kath. egyházra nézve sérelmes.

1. *Jegyzet.* A politikai toleranciának különféle nemei vannak t. i. azon országokban, melyekben a kath. vallás az ország vallásának — *uralkodó vallásnak* tekintetik: az akatholikus felekezetek csak *megtűrt vallásoknak* nevezetnek, s mint ilyenek kisebb vagy nagyobb mérvű vallási szabadságot élveznek. Ugyanis néhol csak lelkes nélküli, házi vallásgyakorlat, másutt pedig a házi vallásgyakorlatnál a lelkes működése is megengedtetik nekik; de tilos a nyilvános isteni tisztelet, templomok építése, harangok használata stb. A nagyobb mérvű vallásszabadságnál pedig az akatholikusok nyilvános isteni tisztelettartására is jogosultsággal bírnak. És e jogosultság vagy korlátlan vagy pedig bizonyos megszorításokat szenved. Végre néhol a vallásszabadsággal több vagy kevesebb polgári jogok is engedélyeztetnek, avagy a megtűrt vallási felekezetek mindennemű polgári jogokban részesülnek. — Vannak azonban államok a hol nincs uralkodó vallás, hanem a törvény által vallásgyakorlati szabadságra jogosított vallásfelekezetek *törvényesen bevett vallásfelekezeteknek* hivatnak, s mindannyian egyenlő mérvben és teljesen élvezik mind a vallási szabadságot, mind pedig a polgári jogokat.

2. *Jegyzet.* Az állam és a különféle vallási felekezetek közti viszony ez idő szerint következőleg van megállapítva: 1. *Ausztriában, Magyarországon, Bajor és Szászországban, és Württembergben* a paritás elve uralk; *Poroszországban* névleg szintén egyenlő szabadsággal bírnak a különféle vallásfelekezetek, de tényleg a kath. vallás sokszoros elnyomatást és üldöztetést szenved. 2. *Franciaországban* a kath. vallás a nemzet többsége vallásának tekintetik, de azért a többi vallásfelekezetek a katolikusok egyenjogúak, sőt míg ez utóbbiak teljes békét élveznek: addig a katolikusok folytonos zaklatásoknak vannak kitéve. 3. *Spanyolországban* az 1851-iki concordatum szerint a kath. vallásnak uralkodó vallásnak kellene lenni, de ezen elv gyakorlatilag nem érvényesült; sőt 1873-ban a köztársasági kormány a teljes vallásszabadság elvét mondta ki. 4. *Portugáliában s néhány délamerikai köztársaságban* a kath. vallás uralkodó. 5. *Olaszországban* is a kath. vallás lenne névleg uralkodó, de itt napjainkban a kath. egyház durva módon üldöztetik. 6. *Svájcban* kilencz kanton, u. m. *Luzern, Uri, Untervalden, Schwyz, Zug, Freiburg, Solothurn, Tessin és Wallis* katolikus; hat u. m. *Basel, Bern, Schaffhausen, Zürich, Waadt és Genf* protestans; hat pedig u. m. *Glarus, Graubünden, sz. Gallen, Aargau, Thurgau és Neuchâtel* pariaetikus, s végre egy kanton t. i. *Apenzell* felében kath. felében pedig protestans. 7. *Belgiumban és Németalföldön* valamint az *éjszakamerikai köztársaságokban* teljes vallásszabadság uralkodik. 8. *Angolországban* az anglikán vallás uralkodó, de az újabb időben a katolikusok is némi megszorítások mellett vallásszabadságot s politikai jogokat élveznek. 9. *Svédországban* az ágostai vallás uralkodó; a kath. alattvalók hivatalt nem viselhetnek, s a kath. vallásra való áttérés 1873-ig száműzetéssel büntetett. Ez év óta azonban a katolikusok nyilvános vallás szabadságot élveznek. 10. *Norvégiában* szintén a protestans vallás uralkodó, a kath. vallás csak türelik. 11. *Dániában* 1849 óta a katolikusok a protestansokkal egyenjogúaknak tekintetben. 12. *Oroszországban* a gör. n. egyesült vallás uralkodó. a kath. vallásnak ugyan névleg szabad vallásgyakorlattal bír, de valósággal folyton üldözést szenved. 13. *Görögországban s a jónai szigeteken* a gör. n. egyesült vallás uralkodó, de a többi vallásfelekezetek is vallás szabadsággal s politikai egyenjogúsággal bírnak. 14. *Törökországban* a mohamedán vallás uralkodó; az 1870-ben febr. 18-án kibocsátott zultáni rendelet (Hat-humaym) értelmében minden ker. felekezetek teljes vallási szabadsággal kelle birniok, s polgárilag a törökökkel teljesen egyenjogúaknak kellene lenniök, csak hogy e rendelet teljesen nem emelkedett érvényre.

332. §. Az állam viszonya a különféle vallásfelekezetekhez Magyarországon, s a legújabb felekezeti törvények.

I. Magyarországon egész a XVII-ik századig szint úgy mint egyebütt csupán a kath. egyház birt szabad vallásgyakorlattal. A honunkban is gyorsan elterjedt protestantismus ellen kezdetben szigorú polgári törvények alkalmaztattak, de mivel a protestansok nálunk is fegyveres kézzel igyekeztek maguk számára létjogot és vallásszabadságot kivívni: ezért a bécsi (1606), linzi (1645) s a szathmári (1711) béketörekvések erejével bizonyos mérvű vallási szabadságot nyertek. II. József idejében (1781) az ausztriai birodalomban érvénybe lépett türelmi rendelet honi protestansainkra is kiterjesztett, s e szerint: a) Mind a két evangelika vallást követő híveknek, úgy szintén a görög n. egyesülteknek megengedettett, hogy azon a helyeken hol eddig nem élveztek vallási szabadságot: jövőre privát isteni tiszteletet tarthassanak; s név szerint mindenütt, hol legalább száz protestans vagy gör. nem egyesült család él, építhessenek maguknak imaházakat (de torony és harangok nélkül), lelkész lakokat, és iskolákat. b) A kath. vallás azonban mint uralkodó vallás, a megtört hitfelekezetekkel szemben több rendbeli előnyökben részesül.¹⁾ c) A megtört hitfelekezetek a kath. polgárokkal egyenlő jogokat nyertek, de birtokvételre, hazafiúsítási jog megszerzésére, nyilvános hivatal viselésére, s academicus méltóságra (tudorság elnyerésére) csak kivételesen, s külön polgári engedély folytán képesültek.

Az 1791: 26. és az 1844: 3. törvényczikk²⁾ a megtört fe-

¹⁾ Ugyanis a vegyes házasságoknál, ha az apa kath. volt: mindkét nemű gyermekek, ha pedig az anya volt kath. a leány gyermekek mindenkor kath. vallásban neveltettek. Az anyakönyveket csak a kath. lelkészek vezethették, kiknek jogukban állott a haldokló protestansokat egyszer meglátogani, s őket a kath. vallás felvételére rábeszélni; sőt ha oly helyeken, hol nem létezett akath. lelkész, a helybeli kath. lelkésznek kellett a protestans és gör. nem egyesült gyermeket megkeresztelni, eltemetni, és a házasulandókat egybeadni. A protestans vallásra való áttérés csak akkor engedtetett meg, ha az áttérni akarót előbb saját lelkésze 6 hétig oktatta, s az áttérésről lebeszélni igyekezett. A katolikusok nagyobb ünnepeit az akatholikusok is kötelesek voltak megtartani.

²⁾ Eme két törvényczikk által engedélyezett jogok főbbjei a következők: a) Szabad és nyilvános vallásgyakorlat. b) Templomok szabad építése (toronyokkal vagy a nélkül), pap lakok és iskolák felállítását. Az ezen épületekhez szükséges belső telket a földes úr tartozik kijelölni, a nélkül azonban, hogy az építkezéshez a kath. nép köteles lenne ígás vagy kézi munkát szolgáltatni; de viszont a protestansok sem szoríthatók arra, hogy kath. templomok vagy paplakok építéséhez bármikép járuljanak. c) Az evangelikusok vallásukkal ellenkező cselekedetekre, t. i. szertar-

lekezetek jogait még inkább bővítették, végre az 1848: 20. t.-cikk¹⁾

tásokra, vagy bármi e czim alatti adakozásokra, nem különben az eskünél a bold. Szűz Mária és a minden szentek nevének említésére nem szoríthatók. d) Vallásbeli tekintetben a protestánsok csupán saját vallásuk felsőbbségétől függenek, megígértetvén, hogy addig míg egyházi szerkezetük meg fog állapíttatni, zsinati canonjaik se kormányzéki parancsok, se kir. rendeletek által nem fognak megváltoztatni; sőt szabadságukban hagyatik, ő felsége legfőbb felügyelési jogának teljes épségben tartása mellett, consistoriumokat és zsinatokat tartani, és azokon jogérvényes határozatokat hozni, fenmaradván az ily módon kelt szabályokra nézve a legfelsőbb jóváhagyási és szentesítési jog. e) Az evangélikusok alsóbb, és kir. jóváhagyás mellett felsőbb iskolákat is alapíthatnak, a tanítókat, igazgatókat, sőt a tanítási módot is szabadon választhatják, de az országos közoktatási rendszer az evangélikus iskolákra is (kivéve a vallás tárgyait) kiterjed. f) Az evangélikusok a kath. papoknak és tanítóknak semmi teljesítéssel sem tartoznak, különösen nem a pap és ágybérrel. g) Az evangélikus lelkészek saját felekezeti betegeiket és foglyaikat meglátogathatják, halálra előkészíthetik, a vesztő helyre kísérhetik (de ott nem szónokolhatnak); ugyanazonban, hogy ez a kath. lelkésztől sem tagadható meg, ha az illetők kath. papot kívánnának. h) Általános hivatalképességi és Magyarország területén általános birtokszerzési joggal felruházthatnak. i) Az egyházi és kegyes alapítványokat s jótékony intézeteket, templomok, paplakokat, iskolákat stb. szabad birhatják és visszavonhatlan tulajdonjogul tekinthetik; továbbá az alapítványok független kezelése s azok fölötti rendelkezés biztosíttatik számukra, itt is fenmaradván a legfelsőbb felügyelési jog. j) A házassági ügyek iránti bíraskodás az evangélikus egyházi székek illetékesége alá rendeltetik, addig azonban míg a consistoriumok szervezete végkép meg leendő alakulva: a polgári törvényhatóságok illetékesége hagyatván fenn. k) A kath. vallásról az evangélikus vallásra áttérni szándékozók ebbeli szándékukat két tanu jelenlétében saját lelki pásztoruk előtt kétszer, négy hét alatt kijelenteni, és e fölől bizonyítványt magától a lelkésztől, vagy ha attól megtagadtatnék, a két jelen volt tanutól magának kiadatni tartoznak, csak ezen okmány felmutatásával lehetvén felvehetők a más vallástársulatba. Az átmenetelről szóló fél évi kimutatások a megyei püspöktől a helybeli tanács útján ő felsége elé terjesztendők. A katolikusok elcsábítása és átédesgetése szigorúan tiltva van. l.) A vegyes házasságok akkor is érvényesek, ha az evangélikus vagy a 1848: 20. t.-cikk szerint a gör. nem egyesült lelkész előtt kötöttek meg. m) A vegyes a házasságból született gyermekek, ha az atya katolikus: mind a két nembeliek annak vallásában nevelendők; ha az anya katolika: az atya vallását csak a gyermekek követik, ugyanazonban, hogy 18 éves korukig evangélikus vallásban neveltek; a nőszemélyek pedig a mennyiben férjezettek, még ezen idő előtt is, sem maguk, sem maradékaik vallásos kérdés alá nem jöhetnek. n) A kath. ünnepeket az evangélikusok is külsőleg megtartani kötelesek, magán körökben csak annyiban, hogy minden lármás munkától tartózkodniuk kell; mi azonban utóbbi királyi leiratok által oda magyaráztatott, hogy ez csak a belső telken, nem pedig a külső telken is végzendő munkákról értendő; sőt hogy ott, hol a katolikusok külön templommal nem bírnak: még a belső telken is bármi nemű munka folyhat. A családapáknak tisztügyési kereset alatt szigorúan tiltatik, akár kath. akár evangélikus cselédjeiket az ünnepeik és saját szertartásaik megtartásában gátolni.

¹⁾ Ezen törvénycikk többi közt megengedte azt is, hogy minden bevett vallásfelekezet iskoláiba valláskülömbőség nélkül bárki járhat, tehát a katolikusok

a törvényesen bevett felekezetek számára, kikhez az unitariusok is hozzá számíttatnak, teljes vallás és polgári szabadságot és jogegyenlőséget biztosított. A zsidó vallás azonban még 1848-ban megtört vallásnak tekintetett, de az 1867: 17. t.-cikk ezen vallásnak követői részére is megengedte a teljes vallásszabadságot és polgári egyenlőséget (emancipatio).

Az 1868: 53. t.-cikk erejével a különböző vallásfelekezeteknek egymáshoz való viszonya következőleg szabályoztatott: a) Egyik vallásfelekezet tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek egyházi szertartásait és ünnepeit megtartsák, vagy hogy ezen a napon bármi nemű munkától tartózkodjanak. b) Azonban vásárnapokon minden nyilvános és el nem kerülhető munka felfüggesztendő. Ugy szintén bármely vallásfelekezetnek ünnepén a templom közelében s egyházi menetek alkalmával azon téreken és utczákon, melyeken az ily menet keresztül vonul: minden mellőzendő, a mi az egyházi szertartást zavarhatná. c) Bármely vallásfelekezethez tartozó oly hitsorsosok, kik külön egyházközséget nem képeznek: kötelesek csatlakozni a saját vallásfelekezetükhöz tartozó s hozzájuk legközelebb eső vagy önálló egyházközséghez, mely a magyar állam területén létezik.¹⁾ d) A hadseregnek és állami közintézetekben (katonai növeldek, fegyházak, lelenczházak stb.), ugy szintén a polgári és katonai kórházakban minden vallásfelekezet tagjai saját egyházuk lelkészei által részesítendőek a vallásos tanításban s minden lelkesi szolgálatban. e) A temetőkben a különböző vallásfelekezetek tagjai vegyesen s akadálytalanul temetkezhetnek.²⁾ f) Különféle vallásfelekezetbeliek által lakott községben, mely házi pénztárából egyházi czélokra vagy valamely felekezeti iskola javára segílyt szolgáltat ki: e segílyben igazságos arány szerint minden ottan létező vallásfelekezetet részesítendő.³⁾ g) Új egyházgyülekezetek alakítása, s leány-

is járhatnak az evangélikusok iskoláiba. Ugyanezen törvénycikk megszüntette azon megszorításokat is; melyeknek az evangélikusok Horvátországban birtokszerzés és hivatalviselés tekintetében alávetve voltak.

¹⁾ E szerint tehát a törvény a felekezet nélküliséget nem engedi meg.

²⁾ Ezen törvény azonban csak a község tulajdonát képző s nem egyszersmind a felekezetek birtokához tartozó temetőkre alkalmazható.

³⁾ A törvénynek ezen rendelete csak azon segílytől szól, melyet a község, mint ilyen nyújt az egyháznak, mert ha a község valamely más czímen p. o. mint kegyuraság le lenne kötelezve valamely felekezet iránt: az ily czímen nyújtandó segílyre más felekezetek igény nem tarthatnak.

egyházaknak anya-egyházakká, vagy viszont ezeknek leány-egyházakká átváltoztatása: a vallásfelekezetek kizárólagos jogai közé tartozik.

Szintén vallásfelekezeti törvényekül tekintendők a következő bünyenítő szabályok: a) A ki — Isten ellen intézett gyalázó kifejezések által közbotrányt okoz; vagy a ki az állam által elismert vallás szertartását erőszakkal meg akadályozza, vagy megzavarja: vétséget követ el és egy évig terjedő fogházzal és 1000 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendők. b) Vétséget követ el s 6 hónapig terjedhető fogházzal és 200 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, a ki az állam által elismert vallás szertartásai gyakorlataira rendelt helyiségben nyilvánosan botrányt követ el, vagy a vallási tiszteletnek tárgyát vagy oly tárgyakat, melyeket a szertartások végzésére rendelvek, a szertartásra rendelt helyiségben vagy bár azonkívül, de szertartás alkalmával, tettel vagy botrányos szavakkal meggyaláz. c) Vétséget követ el egy évig terjedhető fogházzal és 500 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, a ki az állam által elismert vallás lelkészét — midőn vallási szertartásait teljesíti, — szóval, tettel, vagy fenyegetésekkel nyilvánosan megtámadja. Ha pedig a lelkészt, vallási szertartás teljesítése alkalmával testileg bántalmazza, büntetést követ el, és a mennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik, két évig terjedhető börtönnel büntetendő (1878: 5 t.-cz. 190, 191 és 192 §§.) — d) A ki az állam által elismert valamely hitfelekezet vallásos tiszteletének tárgyát a vallásos szertartásra rendelt helyiségen kívül és nem vallásos szertartás alkalmával nyilvánosan meggyalázza és ez által közbotrányt okoz: 8 napig terjedhető elzárással büntetendő. — e) A ki az 1868: 53 t.-cz. 19 §-ának az ünnep és vasárnapokra vonatkozó intézkedését megszegi: 100 forintig terjedhető pénzbüntetéssel sújtandó. — f) A ki nyilvános körmenetek alkalmával a szerencsétlenségek kikerülése és rend fentartása céljából tett hatósági intézkedéseket megszegi: 100 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő (1879: 40 t.-cz. 51, 52 és 54 §§.)

II. Az egyik vallásfelekezetből a másikba való áttéréseknél az 1868: 53 t.-cz. 1—8 §§-ai következő szabályok magtartását tették szükségessé: a) Az áttérés egyik ker. felekezetből a másikba mindenkinek szabadságában áll, ki 18-ik évét már betöltötte; de a nők férjhezmenetelük után, ha e kort el nem érték volna is, áttérhetnek.¹⁾ b) Az áttérések azonban csak némely formaságok megtartása mellett lehetnek érvényesek. Ugyanis az áttérni akaró egyén köteles áttérési szándékát két tanu jelenlétében saját egyházközségének lelkésze előtt kinyilatkoztatni; s ezen első nyilatkozattételtől számítandó 14 nap eltelte után, s legfőlebb 30 nap eltelte előtt ugyanazon, vagy más szintén általa választott tanu jelenlétében, ismét saját lelkésze előtt kijelenteni, hogy áttérési szándéka mellett továbbra is megmarad. Az áttérni akaró, mind első, mind másodízben tett nyilatkozata

¹⁾ Fölötte sajnos, hogy a törvény a halálos ágyon történő áttérésekre nézve, a midőn is a megkívánt formalitások meg nem tarthatók, külön intézkedést nem tett. A törvény eme hiánya folytán már többször előfordultak esetek, hogy a halálos ágyon a kath. vallásra áttért, de az áttérési szabályok meg tartására nem képesült egyének, az illetékes kath. lelkész tiltakozása daczára, akath. módon lettek eltemetve.

felől azon lelkésztől, ki előtt áttérési szándékát nyilvánította, külön-külön bélyegmentes bizonyítványt kér; ha ezt a lelkész bármelyik esetben, bármily okból megtagadja: a jelen volt tanuk adnak bélyegmentes bizonyítványt; az így nyert bizonyítványokat az áttérni szándékozó azon vallásfelekezet lelkészének, melyhez áttérni akar, bemutatván, — ez által az illető egyház teljesen fel van jogosítva őt keblébe felvenni. Azon lelkész, kinél az áttért bizonyítványait előmutatá — tehát a kinél az átmenet bejegyeztetett, köteles erről értesíteni azon egyházközség lelkészét, melyhez az áttért, előbb tartozott. c) Az áttértnak áttérése után minden cselekvényei azon egyház tanai szerint itélendők meg, melybe áttért, s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmily tekintetben sem kötelezők.

Függelék.

333. §. A latin és görög szertartású katholikusok közötti béke fenntartására czélzó egyházi rendeletek.¹⁾

A görög katholikusok ép úgy mint a római katholikusok Krisztus igaz egyházának tagjai, — s csupán a szertartásokra nézve létezik közöttük különbség. Ezen különbségből a két szertartás követői közt (főleg oly helyeken, hol görög és római katholikusok vegyesen élnek) — keletkezhetők egyenlenségek meggátlására az egyház²⁾ s hazánkban a polgári hatóság is³⁾ bizony rendszabályokat alkotott, melyeknek főbbjei a következők. 1. Ami illeti a *szentségek kiszolgáltatását*: a görög kath. szülők gyermekeit római kath. lelkész, s megfordítva a róm. kath. szülők magzatait a görög lelkész is megkeresztelheti; és pedig nemcsak szükség esetén, hanem más észszerűknél fogva is; de szükséges, hogy a két külön szertartású lelkész ez iránt egymással egyszer mindenkorra megegyezzen. Ha azonban a görög kath. pap latin szertartású kisdedit keresztel meg: ennek nem szabad a bérálás szentségét feladnia. — A poenitentia tartás szentségét a külön szertartású hívek rendszerint saját lelkészeik előtt kötelesek végezni, s ezért oly helyeken, hol vegyesen élnek

¹⁾ V. ö. Porubszky. §. 258.

²⁾ V. ö. Ben. XIV. Const. *Et si pastoralis*. Maj. 26. 1742; *E sublimi* Oct. 4. 1742; *Allatae* Jul. 29. 1755; *Imposito nobis* Mart. 29. 1751; Pii V. Const. *Providentia* 1566. 1. Sept. továbbá a S. C. C. több decretuma. Hazánkat illetőleg az egri érseknek több encyclicája; s a magyar püspöki karnak 1848-ik év febr. 11-én Pozsonyban tartott conferentiája.

³⁾ 1814 Oct. 4. 23034 sz. a. kir. rend.

görög és latin szertartásu hívek: a lelkészek kötelesek a híveket erre évenként figyelmeztetni.¹⁾ De teljes bucsúk engedélyezése alkalmával avagy egyéb rendkívüli alkalomkor is, — az illetékes plébános beleegyeztével, — latin szertartású lelkész a görög katolikusoknak; s viszont a görög lelkész a latin szertartású híveknek gyónásait kihallgathatja, s őket bűneiktől érvényesen feloldozhatja, mert a magyarországi püspöki kar nyílt²⁾, vagy hallgatag megegyezés folytán — a más szertartást követő papok saját egyházmegyéik területén, sőt a más megyével határos papok: a szomszéd megye területén is a gyónásra nézve iurisdictional birnak. — Az Oltáriszentséget latin szertartású katolikusoknak tilos — görög kath. pap kezéből kovászos kenyér színe alatt magukhoz venni; de a gör. plébániától távol lakó gör. kath. hívek — latin szertartású pap kezeiből vett kovásztalan kenyér színe alatt az Oltáriszentséghez járulhatnak.³⁾ — Szükség esetén a haldoklók szentségeit a más szertartást követő pap, saját egyháza szertartása szerint kiszolgáltathatja.⁴⁾ — Ha külön szertartású hívek akarnak egymással házasságra lépni: a házasulandókat a menyasszony plébánosa adja össze; a kihirdetéseknek azonban mind a két szertartású lelkész plébániáján végbe kell menni, s a másik szertartású paptól elbocsátó levelet kell kérni, s ha dispensációra lenne szükség: az mind a két fél püspökétől külön kérendő. Az ily házasságból származó gyermekek az atya szertartását követik.⁵⁾ — 2. A szentelmények kiszolgáltatása más szertartást követő hívekre nézve tilos. 3. — Ha a plébános bármily szent ténykedést más szertartású hívő részére végezett: az erre vonatkozó anyakönyvi bejegyzés nem általa, hanem az illető

¹⁾ Circ. aepp. agrien. die 10. Nov. 1828.

²⁾ Mint például az egri érsek, ki 1808-ban adott ilyen engedélyt.

³⁾ Const. Ben. XIV. *Et si pastoralis* n. 14. — Az 1814-ik évi oct. 4-ikéről keltezett királyi rendelet értelmében a gör. kath. vallású középtanodai ifjúság oly helyeken, hol saját szertartású egyháza van, vásár és ünnepnapokon ezt tartozik látogatni, s ugyanitt kell az Oltáriszentséghez is járulni. A hol pedig a gör. kath. ifjúság saját szertartása szerint nem áldozhat s a böjti napokat nem tarthatja meg: az illetékes gör. kath. püspök felmentése kérendő.

⁴⁾ Idézett kir. rend. n. 13.

⁵⁾ U. o. n. 17. Előfordulhat oly eset is, hogy a házasulandók egyike, főképp a görög kath. oly helyen lakik, a mely nem tartozik semmi görög plébániához, mert p. o. távol esik a görög egyházmegyéitől; ily esetben tehát a házasulandó nem csak azon görög plébánián a melyhez születésénél fogva vagy más czímen tartozik, hirdetendő ki, hanem azon róm. kath. plébánián is, melynek területén tényleg tartózkodik.

hivő lelkésze által történik.¹⁾ A más szertartásuak részére végezett sz. ténykedésért, a ténykedést végző pap semmi tiszteletdíjt nem követelhet. A külön szertartást követő jegyesek azon lelkésznek fizetik a stolát, ki őket összeadta. A párbérilleték pedig felerészben az egyik, felerészben pedig a másik lelkésznek fizettetik.²⁾ 4. Ha valamely hivő szertartását változtatni ohajtáná: az illetékes lelkésznek kötelessége őt szándékáról lebeszélni; de ha ez nem sikerül: az ügy a püspöknek jelentendő be, ki azután a másik szertartású püspököt felszólítja, hogy együttesen küldjenek ki két külön szertartású esperest, kik megvizsgálhassák: vajjon van-e elegendő ok a szertartás változtatására; s ha ezen vizsgálat nyomán kiderül, hogy a szertartást változtatni akaró egyén szándékáról le nem beszélhető, és szándékának indokai elégségesek: az illetékes püspök a szertartás változtatását megengedheti.³⁾ De gör. kath. hívek latin, — s a latin szertartásuak görög kath. püspök által, pápai engedély nélkül,⁴⁾ — pappá nem szentelhetők. 5. *Közös templomok* latin és görög szertartásu hívek részére csak azon feltétel alatt építhetők, ha eleve meghatározzatik: melyik szertartás követőinek püspöke fogja a templomot consecrálni vagy benedicálni? minő rendben s joggal használhatja mind két fél a templomot? melyik félnek papja fog elsőbbséggel birni? minő mérvben tartozik mind két fél az isteni tisztelet költségeihez járulni? s mikép fog a templomi vagyyon kezeltetni? Az ily közös templomban lehetőleg két külön oltárnak kell lenni, melyek egyikénél a latin, másikánál a gör. lelkész végzi a sz. misét, s az egyik fél papjának a másik fél oltáránál miséznie nem szabad. Más különben pedig mindkét szertartású pap csak saját szertartása szerint misézhet.⁵⁾ 6. *Közös temetővel* szintén birhatnak a két külön szertartást követő hívek. Ily esetben a ke-

¹⁾ U. o. n. 10. Tehát ilyenkor a ténykedést végző pap a másik fél lelkésze számára a ténykedésre vonatkozó adatokat megküldeni köteles. S ha más szertartású pap keresztelte meg a gyermeket: figyelmeztetnie kell a szülőket, hogy a megkeresztelt az ő szertartásuk szerint lesz nevelendő.

²⁾ U. o. 15. 16.

³⁾ A szertartás változtatására vonatkozó eme szabályok a magyarországi püspöki kar által az 1848. évi pozsonyi országgyűlés alatt febr. 11. tartott conferentia alkalmával állapítottak meg. Az olaszthoni görög katolikusok azonban az *Allatae constitutio* értelmében csak pápai engedély mellett változtathatják meg szertartásukat.

⁴⁾ Const. Ben. XIV. *Impositi nobis*. §. 2. n. 14.

⁵⁾ Const. Ben. XIV. *Et si pastoralis*. §. 9.

reszt felállítására azon félt illeti meg, melynek papja elsőbbséggel bír; a temetői sövény fentartása pedig közös költségen eszközöltetik. 7. *Közös harangjaik* is lehetnek a latin és gör. katolikusoknak, avagy egyik szertartás követői a másik fél harangjait bizonyos díjért használhatják.¹⁾ 8. A hol a családokban vegyes szertartású házastársak vagy cselédek vannak: a böjtök és ünnepek megtartására vonatkozólag a püspökök dispensatiót szoktak adni; jelesen a nőnek megengedtetik, hogy férjének böjtjeihez és ünnepeihez alkalmazhassa magát.²⁾ 9. A latin szertartású katolikusoknak ünnepei alkalmával a gör. katolikusok ugyanazon szabályokat kötelesek megtartani, melyek megtartására a polgári törvények értelmében az akatolikusok kötelezőek. 10. A latin és görög szertartású papok közti elsőbbséget (*praecedentia*), nem a szertartás, hanem az előbb történt ordináltatás vagy egyházi méltóság stb. (lásd I. kötet 255 lap) határozza meg.³⁾

Az elősorolt fegyelmi szabályok áthágóira az egyház különféle büntetéseket mér. Jelesen: 1) Ha a latin szertartású világi pap vagy szerzetes, pápai engedély nélkül görög szertartásra; vagy megfordítva a görög pap latin rítusra átmegy: fölfüggesztés büntetése éri őt.⁴⁾ 2. Ha bármelyik szertartás papja a másik szertartást, főleg szószékről gyalázza; a más szertartású hívőt a poenitentiatartás vagy házasság szentségének felvétele alkalmával szertartás változtatásra csábítaná: bűne nagyságához képest kisebb vagy nagyobb büntetéssel sújtatik s esetleg javadalomtól való megfosztással is bünhődik.⁵⁾ 3. Ha a latin szertartású pap görög rítus szerint; vagy megfordítva a görög lelkész latin szertartás szerint misézne, vagy valamely sz. ténykedést gyakorolna: örökös *suspensio* alá esik,⁶⁾ hasonlólag bünhődik az is, ki pápai engedély nélkül más szertartású püspök által ordináltatja magát.⁷⁾ 4. A püspök tetszésétől függő büntetés éri azon laikusokat kik, főpásztori engedély nélkül szer-

¹⁾ Id. kir. rend. n. 14.

²⁾ U. o. n. 8. Hasonlókép alkalmaztatja magát a latin egyház ünnepeihez vagy böjtjeihez azon göröghatolikus is, ki görög hitközségtől távol lakik (Const. *Allatae* §. 9. n. 7.)

³⁾ Const. *Et si pastoralis* §. 9. n. 17.

⁴⁾ U. o. §. 2. n. 14. és *Allatae* §. 9. — S. C. Inq. 6. Mart. 1644.

⁵⁾ Const. *Allatae* §. 2. n. 13. 1814-ik évi oct. 2-án kelt kir. rend. n. 7. 8.

⁶⁾ Const. Pii V. *Providentia*.

⁷⁾ Const. *Et si pastoralis*. §. 9. n. 9.

tartást változtatnak;¹⁾ valamint a házastársat is, ki élete párját szertartás változtatásra édesgeti,²⁾ avagy a gazdákat kik más szertartású cselédeiket saját ünnepeik vagy bőjtjeik megtartásában akadályozzák.³⁾

¹⁾ U. o.

²⁾ U. o. és Id. kir. rend. n. 16.

³⁾ Const. *Et si pastoralis* §. 9. n. 9.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Az egyház vagyongjáról.

Helfert: Von dem Kirchenvermögen. Prag. 1834. — *Göschl*: Über den Ursprung des kirchlichen Zehntes. Aschaff. 1837. — *Evelt*: Die Kirche und ihre Institute auf dem Gebite des Vermögenrecht. Soest. 1845. — *Affre*: Traité de la propriété des biens ecclésiast. Paris. 1837. — *Schulte*: De rerum ecclesiasticarum domino Berol. 1851. — *Braun*: Das kirchl. Vermögen von der ältesten Zeit bis auf Justinian, mit besonderer Rücksicht auf die Verwaltung desselben gegenüber dem Staate. Giesen. 1860. — *Uhrig*: Das Kirchengut. Augsburg. 1867. — *Hübler*: Der Eigenthümer des Kirchenguts. Leipzig 1868.

334. §. Á t n é z e t.

Az egyházi vagyonjon az egyháznak, mint jogi társulatnak, az államhoz való természetes viszonyán alapul, — s ezért eme jogról már e mű előbbi részében is némi említést tettünk; — de ott még sem akartuk tüzetesen tárgyalni az egyház vagyongját, mert azzal nemcsak küljogi kérdések, hanem beljogi törvények is összefüggésben állnak. Tehát czélszerűbbnek véltük a többi jogi szerzők példájára az egyház vagyongját külön részben előadni. — És pedig az ide vágó kérdéseket három fejezetben fogjuk tárgyalni:

Az 1-sőben az egyháznak *vagyonszerzési birtoklási és kezelési jogáról* szólunk.

A 2-ikban *részletesen elősoroljuk az egyházi hivatalnokok jövedelmi forrásait, és egyuttal megismertetjük a javadalmasok jogait és kötelmeit az egyházi vagyon élvezete körül.*

A 3-ikban pedig *az egyházközségek s templomok jövedelmeiről, s azok kezelési módjáról* beszélünk.

I. FEJEZET.

Az egyház vagyoni joga általánvéve.

335. §. Az egyház vagyonszerzési s tulajdonjoga általában. Az egyházi javakra vonatkozó törvénykezelési jog.

I. Az egyház külső társaság lévén, céljainak elérésére szükségképpen anyagi eszközöket, — s jelesen az isteni tisztelet illendő megtartására, az egyházi hivatalnokok ellátására, a különféle egyházi intézetek létesítésére és fentartására — okvetlenül földi vagyont igényel. Ha pedig az egyháznak okvetlenül szüksége van földi vagyoni javakra: akkor annak megszerzésére és birtoklására is szükségképpen jogosultsággal bír; mert a kinek joga van foganatossítani bizonyos célt: ugyane cél elérésére vezető eszközök megszerzése is kell, hogy joggal birjon. Ép ezért a syllabus méltán kárhoztatja ezen tételt: „*Ecce non habet nativum et legitimum jus acquirendi et possidendi.*“ (26.)

Minthogy továbbá az egyház nem az állam kegyelméből, vagy engedelmé folytán, hanem isteni jognál fogva létezik: azért ha az állam elismerte az egyház létjogát, — szükségképpen el kell ismernie ezen létjoggal szoros kapcsolatban álló vagyonszerzési és birtokjogát is; s valamint az egyháznak egyéb jogait: úgy annak vagyoni jogát is köteles az állam megvédeni.¹⁾

II. Az egyházi vagyoni javakra vonatkozó törvénykezésnél három

¹⁾ Az egyház kezdettől fogva birt vagyonnal. Már Krisztus Urunk is a saját és apostolai anyagi szükségének fedezésére közös pénztárt alkotott. (Jan. XIII. 29.) Az apostolok által Jeruzsálemben alapított első részleges egyháznak szintén volt vagyona, mely a hívek önkényes adományaiból gyűlt egybe, s mely az egyház tagjainak közös tulajdonát képezte; s melyből az egyes tagok életszükségletei fedeztetek, főképpen pedig a szegények segélyeztetek. (Apost. Csel. II. 44. IV. 34.) Miután pedig az apostolok több részleges egyházat alapítottak, minden egyes püspöki megye külön vagyont szerzett magának, mely a híveknek az oltárra letett önkényes adományaiból, később a természetmennyek zsengéiből (primitiae) és a tizedből (decimae) alakult; sőt az üldözések ideje alatt már ingatlan vagyoni javakra is szert tettek az egyházak, a mit N. Konstantin császárnak ama parancsából tudunk, melyszerint a keresztényektől Diocletian idejében elkobzott birtokokat visszaadni rendelte. Még inkább szaporodott az egyházi vagyon a római ker. császárok és franco-german fejedelmek jó indulata folytán. (lásd 336. §.)

lényeges kérdés merülhet fel u. m. 1. Mily módon szerezhethet az egyház magának vagyont? 2. Minő célra fordítandó és 3. kik által s mikép kezelendő a már megszerszett egyházi vagyon? Az első kérdésre nézve természetsszerűleg az állam alkot szabályokat, mert a vagyonszerzés alkalmával az egyház az állammal szemben mint privát személy szerepel, azért mint ilyen az állam törvényeihez köteles alkalmazkodni. Azonban a kath. egyház iránt barátságos indulatu fejedelmek, hosszú időn át megengedték, hogy az egyház maga határozhassa meg a saját javára történő vagyonszerzés módjait; de napjainkban az egyház e kiváltsággal már többé nem élhet; s a vagyonszerzési ügyekre nézve az egyház is a polgári törvényeket köteles követni. A másik két kérdést illetően azonban az egyház mint önálló társulat az államtól teljesen függetlenül intézkedhetik; s az egyház e tekintetbeni függetlenségét minden időben megőrizni igyekezett.

336. §. Az állam által az egyház részére engedélyezett vagyonszerzési jog.

A kereszténység első századaiban, míg az üldözések tartottak, az egyház törvényellenes és tiltott társulatnak tekintetvén, vagyonszerzési joggal nem birt. Azonban N. Konstantin eme jogot megadta az egyháznak, — kijelentvén, hogy az egyház adományozás vagy örökösödés útján birtokot szerezhethet magának.¹⁾ Justinian császár pedig az egyház részére birtokszerzés²⁾ és birtokkereset³⁾ tekin-

¹⁾ L. 1. Cod. d. sacros. Eccl. (I. 2.)

²⁾ A római jog az egyház részére történő adományozásról azt rendeli, hogy annak érvényéhez az egyház részéről való elfogadás (acceptatio) nem szükségeltetik, hanem elegendő az adományozónak pusztá ígérete (l. 4. ff. de pollic. et l. 23. Cod. de sacris. eccl. I. 2.) — Az egyház örökösödési jogára nézve pedig Justinian azt határozta, hogy a hagyomány akkor is érvényesnek tekintessék, ha az öröklő személy vagy intézet a végrendeletben nincs határozottan megjelölve; s hogy az ily végrendeletek végrehajtásával a püspökök bizassanak meg. (L. 28. L. 46. L. Cod. de eppisc. r. 3. Novell. CXXXI. c. 11.) Továbbá az egyház javára történt hagyományok a *quarta falcida* levonásától mentek voltak. (L. 46. §. 7. 9. L. 49. Cod. de eppisc. I. III. Novell. CXXXI. c. 12.) Végre azon örökös, ki az örökhagyó halálától számított 6 hónap alatt a kegyes célra rendelt hagyományt ki nem szolgáltatta: köteles volt büntetésül minden jövedelmet, melyet a visszatartott hagyományból élvezett, kiadni vagy ha bepereltetett, annak kétszeresét fizetni.

³⁾ A templomok és kegyes alapítványok keresetei Justinian rendelete szerint csak 100 év alatt évültek el (L. 23. Cod. de sacros. eccl. I. 2.), de később az elévülési idő ugyanazon császár által 40 évre szállíttatott; azonban 40 évi elévülési idő csak az ingatlan javakra alkalmaztatott, mert az ingó vagyon elbirtoklására 3—4 év s elégségesnek tartatott. (Auth. Quas actiones ad l. 23. cod. de sacros. Eccl. I. 2.)

tetében többrendbeli kiváltságot biztosított. Későbbi időben a germán népek közt még terjedelmesebbé vált az egyháznak örökösödési joga.¹⁾ De miután már a középkorban a jámbor fejedelmek és egyes hivek adakozása az egyházat tetemes vagyon birtokosává tette: némely fejedelmek az egyháznak vagyonszerzési jogát megszorítani igyekeztek. E részben III. Henrik angol király tette az első kísérletet. Az újabb időben pedig számos helyen életbe léptetett az u. n. *holt kézről szóló törvény*²⁾ (lex amorsationis), melynek értelmében újabb egyházi vagyonnak bizonyos mértéken felüli szerzése egyáltalában megtiltattott, vagy pedig bizonyos feltételektől, p. o. a fejedelem beleegyezése nélkül megnyerésétől tétetett függővé.

A mi illeti a magyar egyház vagyonszerzési jogát: nálunk az egyház sz. István idejétől kezdve egész a XV-ik század végeig vagyonszerzés dolgában teljes szabadsággal birt. Azonban II. Ulászló alatt az 1498: 55. t.-cz. erejével elrendeltetett, hogy a püspökök és más egyháznagyok világi javakat se királyi adomány, se pedig bármi más módon, akár maguk, akár egyházaik számára ne szerezhessenek, sőt még zálogkép se birhassanak. Hasonló tilalom foglaltatik az 1647: 17; 1715: 16 es 71. törvénycikkekben, melyek szerint azonban a királyi jóváhagyás mellett, valamint azon esetben is érvényesnek nyilvánítatik a vagyonszerzés, ha általa valamely kisebb javadalom gyarapíttatik, avagy pedig ha az új birtok csak a javadalmas személyéhez s nem a javadalomhoz köttetik. Az 1855-iki osztrák concordatumnak hazánkban való érvényesítése folytán az említett törvények ereje elenyészett, mert a concordatum az egyháznak vagyonszerzés dolgában teljes szabadságot adott. Az 1867-iki magyar alkotmánnyal egyetemben azonban a régi amortisationalis törvények is újra életbe léptek.

Ezen elvet a canonjog is elfogadta (c. 2. 3. C. XVI. q. 4.) s csak a római egyház ingatlan javainak elbirtoklására szükséges 100 évi időköz. (c. 17. C. XVI. q. 3. — c. 13. de praescript. II. 26.)

¹⁾ Számos zsinati rendelet létezik, (Concil. Aurel. 540. c. 19. Conc. Lúgd. II. 567. c. 2.) melyszerint az egyház részére csupán előszóval történt hagyományozás is érvényesnek nyilvánítatik, ha azt tanuk által be lehet bizonyítani. A XII. századtól kezdve pedig általánosan elfogadott elvvé lőn, hogy az egyház részére történő hagyományozás érvényesnek tartandó, ha a mellett 2—3 tanu kezeskedik (c. 11. de testam. et ult. vol. III. 26.); sőt később még azon szokás is keletkezett, hogy a különben érvénytelen végrendeletben előforduló ajtatos hagyomány érvényesnek tekintetett. (V. ö. Walter §. 252.)

²⁾ *Holt kézről* szóló törvénynek ezért neveztetik eme rendelet, mert oly javakra vonatkozik, melyekről az illető jogi személyek szabadon nem rendelkezhetnek.

Jegyzet. A holt kézről szóló törvény egyike a legigazságtalabb s legindokolatlanabb törvényeknek, mert a) Noha az állam a birtokszerzésnél bizonyos felügyeleti jogot igényelhet magának, de e jog csupán arra szorítkozik, hogy az állam az adás és vevés, adományozás és örökösödés alkalmával a feleket a birtokjogot illető általános természeti és részleges polgári törvények pontos megtartására utalja, s a köztük felmerült egyenetlenségeket kiegyenliti. E cél elérésére tökéletesen elégséges meghatározni a formákat és módokat melyek szerint a törvényes birtokszerzésnek végbe kell mennie, de már arra nem lehet jogosítva az állam, hogy akár egyeseknek, akár egész testületeknek vagy társulatoknak, tehát az egyháznak is megtiltsa a vagyonszerzést avagy pedig azt korlátok közé szorítsa. b) Az államnak oka sincs arra, hogy az egyházat vagyonszerzési jogában meggátolja avagy korlátozza; mert minden alapot nélkülöz ama feltevés, mintha az államnak valami kára lenne abból, ha számos ingatlan birtok kerül papi kezekre. Ugyanis napjainkban a papi vagyón ép úgy megadóztatik mint a világiak birtokai; s továbbá az is bizonyos, hogy közcélú dolgokra, iskolákra és jótékony intézményekre a világ bármely országaiban senki annyit nem áldoz, mint a birtokos papság; s ha talán elvétve találhatik egy vagy két főpap, ki nem gyakorol annyi jótékonytságot, mint a mennyit tőle várni lehetne: az ily kivételek még nem jogosíthatják fel az államot az amortisatio törvény alkotására; — vagyis egyes egyháziak vétsége miatt — az összes egyház megbüntetésére. Sokkal inkább káros az államokra ama szomorú tény, hogy Europa több országaiban az ingatlan vagyón nagy része zsidók kezeibe kerül, kiknek szükkeblősége s a jótékony célú adakozásra való csekély hajlama ismeretes; és még sem jut senkinek eszébe a zsidók ellenében az amortisatio törvényét életbe léptetni: tehát az igazság arcza csapása és a természeti jog érzékeny sérelme nélkül a kérdéses törvényt az egyház ellenében sem lehet alkalmazni.

337. §. Az egyházi vagyon kezelése általánvéve.

I. Mig az egyházban minden egyes püspöki megye egyetlen egyházközségnek tekintetett: addig az egyes egyházmegyék összes vagyonát, mint egy tömeget képző birtokot az illető püspök kezelte ki a befolyt jövedelmet rendszerint négy részre osztotta föl, oly formán, hogy az egyik részletet saját maga, a másikat papságának életfentartására fordítá; a harmadik részletet az egyházmegye szegényei közt alamizsna gyanánt kiosztá; a negyedik részlet pedig az isteni

tisztelet illendő megtartására szükségelt költségek fedezésére s a templomok jókarban tartására fordította.¹⁾ Az egyházi vagyon megszorodtával, annak egy tömegben való kezelése nehézzé, sőt majdnem lehetetlenné válván: a VI-ik századtól kezdve az u. n. *javadalmi rendszer* fejlődött ki, melyszerint a püspöki egyház birtokai a nem püspöki egyházak vagyonától elkülönítettek, s a püspök csak a székesegyház vagyonát kezelte; a többi egyházak birtokainak kezelése pedig ugyanazon egyházak mellett szolgálatot tevő papságra bízott. Ezen időtől kezdve az egyes egyházak jövedelmei csupán két részre osztattak, s egyik rész az illető egyház papjáié lőn, ki ezért *javadalmasnak* (beneficiatus) neveztetett; a másik részlet pedig a templom szükségleteire fordítatott. A szegényeknek egyházi vagyonból való segélyezése megszűnt jogi erejűvé lenni s csupán az illető javadalmasok erkölcsi kötelességévé vált; s ez időtől fogva a szegények gyámolítására külön alapítványok és jótékony intézetek létesítettek. Az egyházi vagyonnak ily módon való kezelése napjainkig szokásban maradt.

II. Az imént mondottakból kitűnik, hogy az egyházi vagyonnak kezelése kezdettől fogva a papságot illette meg s noha az egyház a vagyonkezelés körül, mint ezt alább kifejtendjük, a világi híveknek is, (különösen pedig a kegyuraknak) engedett némi befolyást; de a polgári hatóságnak, mint ilyennek az egyházi vagyon kezelésére való befolyását soha nem ismerte jogosnak. Az ellen ugyan az egyháznak semmi kifogása sem lehet, ha az állam főleg az általa adományozott egyházi javaknak hü kezelésére némileg felügyel. De ezen felügyeleti jog csupán arra szorítkozhatik, hogy az állam az egyházi javadalmak kezelésénél netalán előforduló visszaélések alkalmával az illető javadalmast szépszerével az visszaélések beszüntetésére figyelmeztetheti, s ha ennek sikere nem lenne: őt a felsőbb egyházi előljárásnál bevádolhatja. Azonban az egyházi vagyont rosszul kezelő javadalmast az állam hivatalától meg nem foszthatja, se pedig annak javadalmát az egyháztól el nem veheti.²⁾

Jegyzet. Az u. n. *incammeratio* vagyis az egyházi vagyonnak állami hivatalnokok által, s az egyház engedelmé nélkül önkényű kezelése teljesen jogtalan; mert a) az egyháznak birtokjogából ön-

¹⁾ A jövedelem felosztása vagy minden hónapban, vagy alkalmilag történt. (V. ö. Epist. XXXIV. s. Cypriani.)

²⁾ Olykor-olykor a pápa a törvényektől eltérőleg mégis meg engedi, hogy némely egyházi birtokokat az állam kezeljen. (L. 347. §.)

kénnyt következik ama joga is, melyszerint az államtól függetlenül kezelheti birtokait; s ha az államnak nincs hatalma a birtokjogra és birtokkezelésre képesített egyes polgárok vagyonát kezelni: hasonló jogot az egyházzal szemben sem formálhat magának. b) Ha talán egyes javadalmasok s főképp a nagyobb javadalmak birtokosai visszaéléseket követnének el a javadalom élvezeténél: az ily visszaéléseket az állam imént említett felügyeleti jogának gyakorlata által is megszüntetheti, a nélkül, hogy incammeratio-ra lenne szüksége. c) Az incammeratio mint a tapasztalás bizonyítja többnyire káros az egyházzal; mert egyrészt az államhivatalnokok rendszerint nem kezelik oly hiven az egyházi birtokot, mint a papi személyek; másrészt pedig az állam által kezelt egyházi vagyon jövedelmei gyakorta rendeltetésüktől elütő, sőt sokszor egyházellenes célokra is fordíttatnak.

338. §. Az egyházi javak elidegenítése.

Az egyházi javak ép úgy, mint az állami vagy testületi birtokok *közvagyon* jellegével bírnak, vagyis nem tekinthetők az egyes hívek vagy javadalmasok privát birtokaiul. Innét van, hogy vala-mint az állami, úgy az egyházi javakat is általában véve tilos elidegeníteni. Már az első században tartott zsinatok¹⁾ s a régi pápák erősen hangsúlyozzák²⁾ az egyházi javak elidegeníthetlenségét s csak rendkívüli esetekben, s bizonyos formaszerűségek megtartása mellett engedik meg az elidegenítést.³⁾ Hogy pedig az egyházi javak elidegenítése erkölcsileg lehetetlenné váljék: azért a püspökök felszenteltetésök, a plébánosok pedig beiktatásuk alkalmával esküt tesznek arra, miszerint a javadalmaikhoz tartozó birtokokat elidegeníteni nem fogják.

Az egyházi javak elidegeníthetlenségére vonatkozó törvényeket eme négy kérdés nyomán fogjuk ismertetni: a) minő egyházi javak tekintendők elidegeníthetetleneknek?; b) az elidegenítésnek minő nemei tilosak?; c) minő okokból? és d) minő formaszerűségek megtartása mellett engedhető meg az egyházi javak elidegenítése?

1. *El nem idegeníthető egyházi javakhoz számítatnak: minden*

¹⁾ Concil. Ancy (314.) c. 15. Conc. Carth. V. (an 401.) (c. 39. q. 4.) — (c. 51. C. XII. q. 2.)

²⁾ c. 12. 20. 51. 52. C. XII. q. 2.

³⁾ Az egyháznak e nembeli törvényei a római császárok által is szentesítve lőnek. (L. 14. Cód. d. sacros ecclt. — Novel. Justin. 7. c. CXX.)

ingatlan és értékes ingó egyházi birtok. Ingatlan birtoknak azonban nem csak a földek vagy épületek tekintetnek, hanem az egyházi javadalmakhoz, templomokhoz vagy más szent célra szánt dolgokhoz kötött tizedjog, évdíjak s különféle szolgálmányok is. Értékes ingóságnak pedig oly dolgok tartandók, melyeknek vagy az Isten, vagy valamely szent; avagy az alapító iránti tisztelet kölesönöz különös értéket, p. o. az ereklyék, vagy az alapító által a javadalomnak vagy az egyháznak emlékül adott értékes ingóságok. A nem értékes ingóságok, főkép ha olyneműek, hogy azokat állandóan megtartani nem lehet, p. o. gabona, bor; ugyszintén a csekély értékű, vagy a javadalomra nézve káros ingóságok (de ez utóbbiak csak püspöki engedély mellett) — elidegeníthetők.¹⁾

2. *A mi a meg nem engedett elidegenítést illeti:* megjegyzendő, hogy nem csak minden olyatén elidegenítés tilos, mely által az egyházi vagyon teljes joggal másnak birtokába jut: p. o. az eladás,²⁾ elajándékozás,³⁾ elcserélés,⁴⁾ valamely jogról, avagy már perbe hozott keresetről való lemondás;⁵⁾ hanem oly cselekmények sincsenek megengedve, melyek által az egyházi vagyon, a mások által leendő teljes birtokbavétel veszélyeinek kitétetik, p. o. a zálogbaadás,⁶⁾ valamely birtokjogra vonatkozó egyezkedés; sőt még oly cselekmények is tilosak, melyek által nem maga az egyházi vagyon birtokjoga, hanem a jövedelem élvezete engedtetik át másoknak, p. o. a hosszabb időre történő bérbeadás. Azonban az egyház részére történő valamely örökségnek vagy adománynak ok nélkül el nem fogadása, — bár tilos cselekményt képez, — egyházi birtok elidegenítésének nem tekintetik.

3. Az *okok*, melyeknél fogva néha az egyházi javak elidegenítése megengedtetik, a következők: a) *Az egyház rendkívül nagy szüksége* (evidens necessitas), p. o. ha templom újból való fölépítése vagy helyrehozása egyedül csak a templomi vagyon eladása által lenne eszközölhető.⁷⁾ De ily esetben mindig csak annyit kell eladni, a mennyi a főnforgó szükség fedezésére elégséges; s előbb a kevésbbé ér-

¹⁾ V. ö. c. 19. §. 1. c. 20. c. 53. C. XII. q. 2. — c. un. h. t. in Extr. com. (III. 4.)

²⁾ c. 20. C. XII. q. 2.

³⁾ c. 2. de donat. (III. 24.)

⁴⁾ c. 2. de rer. permut. (III. 19.)

⁵⁾ L. c. 23. de acquir. vel omitt. haered.

⁶⁾ c. 1. de pignor. (III. 21.)

⁷⁾ c. 6. de Eccl. aedif. (III. 48.)

tékes és hasznos tárgyak, s csak azután értékesebbek és hasznosabbak idegenítendőek el.¹⁾ b) *Az egyház jelentékeny haszna* (evidens utilitas), p. o. ha a javadalomhoz vagy egyházhoz tartozó földek művelése oly sokba kerül, hogy a földek eladatván: az értök kapott ár sokkal nagyobb hasznót hozhat az egyháznak.²⁾ c) *A keresztény szeretet* (charitas christiana), ha t. i. az elidegenített jószág ára valamely kitünő jótékonyosság eszközzésére, p. o. foglyok kiváltására, köznyomor enyhítésére fordíttatik.³⁾

4. Az egyházi vagyon elidegenítésénél következő *formaszerűségek* (solemnitates) tartandók szem előtt: a) Ha valamely capitulummal bíró egyházi testület vagyonának elidegenítése forog szóban: szükséges, hogy a capitulum tagja testületileg tartott tárgyalás után, s határozatilag mondják ki az elidegenítés szükséges voltát.⁴⁾ b) Bármely egyházi vagyon elidegenítésénél az illető megyés püspöknek beleegyezése kikérendő, ki kiküldötteket nevez ki annak megvizsgálására: elégséges okok sürgetik-e a vagyon elidegenítést.⁵⁾ A püspök a megejtett vizsgálat után legtöbbször csak a káptalan beleegyezése mellett adhatja meg az elidegenítési engedélyt. A kegyurak beleegyezése akkor kérendő ki, ha ezen jogot a javadalom alapítása alkalmával kikötötték maguknak, vagy ha a javadalomhoz kapcsolt jószágnak, egy másik javadalomhoz leendő csatolásáról van szó.⁶⁾ c) A püspök beleegyezésén kívül — némely csekély számú esetet kivéve, melyekben a püspökök önmaguktól is megengedhetik az elidegenítést — az apostoli sz. szék beleegyezése is szükségeltetik.⁷⁾ — d) Némely országokban az elidegenítéshez a fejedelem beleegyezése is megkívántatik. Így p. o. Magyarországon, polgári törvényeink értelmében,⁸⁾ semmiféle egyházi vagyont királyi engedelem nélkül elzálogosítani, vagy elidegeníteni nem szabad.

1. *Jegyzet.* Az alapos ok nélkül s a törvényes formák mellőztével történő

¹⁾ Néha azért is el lehet, sőt el kell az egyházi vagyont adni, mert az örökhagyó eleve elrendelte annak eladását.

²⁾ c. 52. C. XII. q. 2.

³⁾ c. 13. 16. 70. U. o.

⁴⁾ *Philips.* §. 241. *Schenkl.* Inst. §. 722. *Zallinger* h. t. §. 516. V. ö. c. 52. C. XII. q. 2. — c. 3. de his quae fiunt a pract. (X. 3.)

⁵⁾ c. 1. de reb. eccl. non alien. (III. 14.) — c. 52. C. XII. q. 2.

⁶⁾ Arg. Concil. Trid. Sess. XXI. c. 7. de ref.

⁷⁾ Paul, II. Constit. „Cum in omnibus“ 1465; et *Ambitiosae* 1468. Ez utóbbi constitutio általános érvényét némelyek kétségbe vonják; de a S. C. C. in Vladislav 1647. ellenkező határozatot hozott.

⁸⁾ 1559: 51; 1567: 31. t.-cz.

elidegenítés jogilag érvénytelennek tekintetik; s a jogtalan elidegenítést eszközölő mindkét fél (eladó és vevő; adományozó és adományt elfogadó stb.) pápának fentartott kiközösítés alá esik;¹⁾ továbbá a törvénytelen elidegenítésbe beleegyező püspök a templomba való belépéstől eltiltatik, s ha hat hónap alatt tettét helyre nem hozná: hivatalától is felfüggesztetik;²⁾ más javadalmasok pedig javadalmaiktól fosztatnak meg.³⁾ Ezenkívül a jogtalan elidegenítést véghezvivő egyháznagy utódja, sőt a kegyur is, a jogtalan birtokostól visszakövetelheti az elidegenített vagyont; s ha azt szépszerével visszanyerni nem lehetne: az elidegenítő ellen vagy ennek halála esetén örökösei ellenében kártérítési per indítható.⁴⁾ A ki jóhiszeműleg jutott valamely törvénytelenül elidegenített egyházi vagyonhoz: a birtokvétel árát visszakapja, s az időközben élvezett jövedelmet is megtarthatja magának;⁵⁾ de a rossz hiszemű birtokostól nem csak a vagyon, hanem az abból élvezett jövedelem is visszaköveteltetik, sőt ezenkívül, az egyháznak okozott kár (damnum emergens) avagy el nem nyert haszon (lucrum cessans) visszatérítése is megkívántatik.⁶⁾ Ha pedig a törvényes formában történt elidegenítés az egyházra nézve károsnak bizonyul: az egyház csupán az előbbeni állapotba való visszahelyeztetést sürgetheti.⁷⁾ — Magyarországon a jogtalan elidegenítést eszközölő püspök vagy plébános a polgári törvények értelmében is⁸⁾ az elidegenített birtok visszakövetelésére kényszeríthető.

2. *Jegyzet.* A megszüntetett egyházi hivatalhoz vagy eltörült szerzetesrendhez kapcsolt vagyon továbbra is megtartja az egyházi birtok jellegét; mert a kik az egyház részére valamit ajándékoznak: azt mindenkor azon szándékkal teszik, hogy adományuk mind végig egyházi birtok legyen; s általán véve nincs reá eser, hogy valaki oly föltétel mellett alapítana valamely javadalmat, hogy a hozzá kapcsolt vagyont a javadalom megszűnése esetén ismét világi vagyonnak óhajtaná tekintetni. De különben is mivel az egyházi vagyon közvetlenül vagy közvetve mindenkor Isten tiszteletére s dicsőségének előmozdítására fordítatik: eme szent céllal ellenkezni látszik, hogy az egyházi vagyon a javadalom megszűnése folytán világiasíttassék; annál is inkább, miután az ily vagyon más hasonló célra is fordítható. E szerint tehát a megszünt egyházi hivatalhoz, vagy eltörült szerzetesrendhez tartozó vagyont sem az alapító avagy annak örökösei vissza nem vehetik; sem az állam mint uratlanná vált jószágot, magáénak nem nyilváníthatja; hanem az ily vagyon továbbra is az egyházé marad, s annak hová fordítását, a római pápa határozza meg.

339. §. Az egyházi javak elvilágiasítása.

(*Saecularisatio bonorum ecclesiasticorum.*)

I. Az egyházi javak elidegeníthetlenségét szentesítő canoniszabványoknak természetes folyománya, hogy az állam az egyháztól

¹⁾ C. un. Extravag. com. de rebus eccl. non alienandis. (III. 4.) — Concil. Trid. Sess. XXII. C. 11. de reform. — Pii IX. Const. „*Apostolicae sedis.*“

²⁾ Const. *Ambitiosae.*

³⁾ U. o.

⁴⁾ c. 3. de pignor. (III. 21.)

⁵⁾ c. 11. C. XII. q. 1. — c. 6. de emt. et vend. (III. 17.)

⁶⁾ XII. Concil. Trid. Sess. XXII. c. 11. de ref.

⁷⁾ C. 1. de in integr. rest. (I. 41.) — c. 11. de rebus eccl. alien. (III. 13.)

⁸⁾ 1609: 2; 1557: 11; 1715: 2. t.-czikk.

semminemű vagyont el nem vehet, s állami czélokra nem fordíthat. És egész a XVII-ik századig nem volt fejedelem, ki jogosultnak vitatta volna magát egyházi birtokok elvételére; s ha találkoztak is a középkorban egyes erőszakoskodó fejedelmek, vagy hatalmaskodó főúrak, ki az egyházat megrabolták: igazságtalan tettüknek jogosultsági czímet adni nem merészeltek; s az investiturai visszaélések alkalmával is, — noha a fejedelmek a nagyobb egyházi javadalmakat hűbéri birtok gyanánt tekintve, azokat önkényüleg, a canonok ellenére, simoniacus módon, s néha még világi egyéneknek is adományozták: de törvényellenes eljárásuk soha oly mérvet nem öltött, hogy azt állították volna, miszerint jogukban áll az egyházi vagyont az egyháztól végkép elvenni s állami czélokra fordítani. Az egyházi javak elidegeníthetlenségét még a XVI-ik században élt fejedelmek is elismerték — midőn az u. *reservatum ecclesiasticum* törvénye által a protestanssá lett főpapokat előbb birt javadalmaik élvezetétől eltiltották. — Azon elv, hogy az állam jogosultsággal bir az egyházi vagyont az egyháztól elvenni s állami czélokra fordítani, legelőször az westphali béke (1648) pontjaiban jutott érvényre De ekkor sem lett elméletileg kimondva, hanem gyakorlatilag, vagyis az által erősített meg, hogy azon fejedelmek, kik a Francia- és Svédországnak átengedett birtokaikat elveszítették: kárpótlás fejében számos püspöki s apáti örökös javadalom birtokosaivá és uraivá nyilvánítottak.¹⁾ Eme tény azután, mi tulajdonkép nem vala egyéb, mint az egyháznak megrablása, — az egyházi birtok elvilágiasításának (saecularisatio bonorum ecclesiasticorum) neveztetett. Minthogy pedig a westphali béke a fejedelmek részére u. n. *reformálási jogot* (lásd fönnebb 322. §.) biztosított: eme jogból kifolyólag a protestanssá lett fejedelmek az egyházi javak saecularisatiójára is feljogosítva érezvén magukat: országaikban a katolikus egyházat úgy szólva minden vagyontól megfosztották. — A saecularisatio joga a mult század végén a mindent felforgató francia forradalom által mind elméletileg kimondatott, mind pedig gyakorlatilag is végre hajtattott. Ugyanis a nemzeti convent a francia egyház vagyonát az állam rendelkezése alatt álló birtoknak²⁾ nyilvánítá, s mint ilyet az állam részére elkobozá. — A

¹⁾ Név szerint a meklenburgi herczeg: a schwerini és ratzeburgi püspökséget; Braunschweig pedig a kröningeni és walkenriedi klastrom birtokait; s végre Hessenkassel a hersfeldi apátságot nyerte.

²⁾ Midőn Talleyrand a nemzeti conventben az indítványozta, hogy az egyházi javak *állami javaknak* nyilvánításának: a convent az indítványt azon módosítással fogadta el, hogy a mondott javakat „az állam rendelkezése alatt állóknak“ (sont à la disposition) nevezte. (Bastiot „Budget republicain.“)

lünevillei béke (1801.) és a regensburgi egyezkedés (1803.) újra megerősíté a saecularisatio elméletét, midőn azon német fejedelmeket, kik a francziák részére átengedett német területen fekvő birtokaikat elveszítették: saecularisált egyházi vagyonnal kárpótolta.¹⁾ — Francia- és Németország példáját a legújabb időkben Olaszország, Spanyolország, Portugalia és több amerikai állam követte.

II. A modern liberalis jogtudósok a saeculasatiót nem csak megengedett ténynek, de sőt a felségi jogok természetes folyományának hirdetik. Az egyház azonban e vélekedést el nem fogadhatja, s javainak állam által eszközölt elkoboztatását jogos cselekménynek soha nem nevezheti. Ugyanis: 1. A saecularisatio jogának védelmezői az u. n. *állami főtulajdonjogra* (lásd fentebb 322. §.) szoktak hivatkozni, melynél fogva az állam, illetőleg a legfőbb állami hatalom képviselője: a fejedelem, szükség esetén a területén létező egyházi birtok felül szabadon rendelkezhetik. Ámde az államnak ilyenén jogát elfogadnunk nem lehet. Ugyanis a józan ész és az általános jogi elvek szerint valamely vagyont eredeti céljától eltérítve más célra csak az fordíthat, ki magát a vagyon teljhatalmu birtokosának nevezheti; már pedig az állam nem csak hogy nem mondható az egyházi vagyon teljhatalmu birtokosának, sőt ellenkezőleg eme vagyonra nézve semmiféle birtok czimet sem tud felmutatni. Ugyanis az egyes egyházak birtokaik nagy részét nem az államtól, hanem az egyes hivatkoztól nyerték; tehát ezen birtokok soha sem képezték az állam tulajdonát, s mint ilyenekre nézve az állam semmiféle birtokjogi czimet sem formálhat. De még azon egyházi javakra nézve sem lehet az államnak birtokigénye, melyeket ő maga adományozott az egyháznak; mert a törvényszerűleg végbe ment adományozást visszavonni nem lehet. Ha pedig az állam semmiféle egyházi vagyonra nézve birtokigénynyel nem bír: a saecularisatio eszközzésére sem mutathat fel semmiféle jogczimet. 2. Sem az egyházi vagyonnal kapcsolatos polgári kiváltságok tulságos volta; — sem egyes javadalmasok vétsége, kik talán jövedelmeiket eredeti rendeltetésüknek meg nem felelő célokra fordítják; — sem pedig az államnak nyomasztó helyzete — nem kényszerítheti az állam-főt az egyházi vagyon elidegenítésére; mert első esetben az állam teljes joggal megszoríthatja a tulságossá vált kiváltságokat; a második esetben az őt meg-

¹⁾ Ez alkalommal a mainzi, kölni, trieri érsekségek; a salzburgi, lüttichi, passai, trienti, brixeni, konstanci, bambergi, freisingeni, eichstädti, würzburgi, münsteri, hildesheimi, paderborni és osnabrücki püspökségek, és számos apátságok és klastromok birtokai lettek saecularisálva.

illető felügyeleti jog (l. 421. §.) igénybe vételével eszközölheti a vétkes javadalmas megjavítását avagy felsőbb előljáróság útján való megbüntetését; végre a nyomasztó szükség idején bizalommal felkérheti az egyházat: hozzon áldozatot saját vagyonából a köznyomor enyhítésére, — s ilyenkor a kért áldozattól az egyház soha vissza-riadni nem szokott 3. Az egyházi birtokok saecularisatioja által az állam nem csak az egyházat károsítja meg, hanem önönmagának is árt. Ugyanis a tapasztalásból tudjuk, hogy az egyházi vagyon birtokosai, közcélok előmozdítására, szegények segélyezésére s más jótékony intézetek javára minden időben bőkezű adományokat tettek, s tesznek mai nap is. Ámde ha a saecularisatio következtében az egyházi vagyon világi egyének kezébe kerül: az új birtokosok ti-zedrésnyi jót sem tesznek. Tehát a saecularisatio folytán megfosztja magát az állam azon előnyöktől s kiváló haszontól, melyet a nagyobb javadalmak után eddigelé élvezett.¹⁾ Vegyük hozzá, hogy a saecularisatio alkalmával az állam rend szerint hirtelen s olesó áron harácsolja el az egyház vagyonát, s habár talán ily módon pillanatnyira segít is magán: de egy újabb terhet vesz magára, mert a vagyonától megfosztott papság ellátásáról jövőre neki kell gondoskodnia. 4. Az egyház az egyházi vagyon elkobzását régi időtől fogva

¹⁾ Elfogultság nélkül ki sem tagadja, hogy a társadalomnak egy osztálya sincs, mely köz- és jótékony czélokra annyit adakoznék, mint a javadalmas papság. Ugyanis a kath. egyház papjai mint nőtlen s a család eltartásának terheitől ment egyének rendszerint könnyebben rendelkezhetnek felesleges, tehát jótékony czéfordítható jövedelemmel. De tovább míg egy részt már csak egyházi állásuk is viszsztatartja őket az oktan pazarlástól; másrészt nem csupán a természetes emberbaráti szeretetet, hanem lelkiismeretbeli kötelezettség is (l. 343. §.) jótékony-ságra utalja őket. Ehhez az alkalom sem hiányzik, mert bárminő czélu adakozás igénybevételénél: első sorban mindig a javadalmas papsághoz fordul a világ. Ép azért a világi egyének jótékony-sága a papság jótékony-ságával szemben, úgy szólván telje-sen elenyészik. — Különösen pedig a mi illeti a magyar főpapokat: ezeknek jóté-kony-sága és bőkezű adakozása arany betűkkel van feljegyezve a történet lapjain. Hazánk legtöbb tan- vagy jótékony intézetei, ajtatos alapítványai, ösztöndíjai, a fő-papság vagyonából kerültek ki. S napjainkban is, míg mágán-saink vagy a külföldön tobzódva, vagy a hazában is különféle uri multságokra és kicsapongásokra ezreket pazarolnak, — s néhány tiszteletre méltó kivétellel, jótékony czélokra fölötte cse-kély áldozatokat hoznak: addig a hazai papság jelenleg is folyton gyakorolja a jó-tékony-ságot. Vegyük csak kezeinkbe a napi lapokat, s azt fogjuk tapasztalni, hogy alig van a hétnek 2—3 napja, melyen egyik vagy másik főpapiak jótékony-ságáról valamit ne olvashatnánk. Templomok és iskolák építésére és kijavítására; tűz- és árvizkárosultak felsegélyezésére szakadatlanul adakozik a magyar főpapság. — Hát még a miről mit sem tud a világ — magán uton mennyi jót gyakorolnak püspö-

sacrilegumnak nyilvánítá,¹⁾ s a westphali béke alkalmával először törvényes formába öltöztetett saecularisatio ellen X. Incze pápa határozottan tiltakozott.²⁾

III. Magyarországon szintén sürgetik némelyek a főpapi vagyron saecularisatioját. Ámde honunkban nem csak egyházi, hanem polgári szempontból is legnagyobb jogtalanság, sőt világos törvényszegés lenne a saecularisatio végrehajtása. Ugyanis: 1. Hazánk fejedelemi a főpapi javakat nem az állam vagy nemzet vagyonából

keink. Alig van főpap, ki néhány szegényebb tanulóat nem taníttatna, — s a szegénységben és inségben szenvedők első sorban a főpapságot keresik fel. E mű szerzője, ki szerencsés volt megyés püspökének oldala mellett működhetni, saját tapasztalásából tudja: hány szegény ember kopog a püspök ajtaján. Naponta jó a püspöki palotába, hol szegény családapa, hol megbukott kereskedő, hol utazó deák vagy vándorlegény, — s más ezer és ezer czim alatt segélyért esdő szegény. A sok folyamodással, a sok kéregető levéllel csak úgy ostromolják a főpapot, kihez nem csak egyházmegyéjének minden községéből, s az ország minden vidékéről, hanem az oszt-rák örökös tartományokból, sőt külföldről is érkeznek kérvények. S a püspökök sohasem engedik, hogy a hozzájuk bármily czimen folyamodó üres kézzel távozzék. Igen a magyar főpapi birtok a szegényeknek és inségeseknek kincses ládája! — S ha elhal a magyar főpap, — hátramaradt vagyonának legnagyobb részét ismét csak jótékony czelokra szokta hagyományozni. — De nem csak a szükségben szenvedők részére nagy jótétemény a magyar főpapi birtok, hanem ezenkívül számos magyar családnak is kenyérkeresetet nyújt. A magyar főpapok mind rendszeres gazdálkodást visznek; s e szerint a főpapi birtok után számos gazdatiszt nyer alkalmazást, még számosabb szolgál, cseléd és napszamos kap munkabért. — Mily okatlan tehát azoknak ohaja, kik a magyar főpap birtokokat az állam részére elkoboztatni chajtják! Mert hát, ha a magyar főpapi vagyon az állam által elidegenítettnek: vajjon kiknek kezébe jutnának eme szép földbirrokok? Bizonyára nagyrészt zsidó kezekbe. Hová forduljanak majd ekkor azon számos szegények, kik eddig a főpapi vagyonból lettek segélyezve? Talán a zsidó új birtokosokhoz? Ezekhez hiába fognak fordulni, mert köztudomásu dolog, hogy a birtokos zsidóság közt csak elvétve találhatni adakozást. S vajjon a főpapi vagyon után élő számos hivatalnok és szolgál remélheti-e, hogy az új birtokosoknál ujra szolgálatot kap? Mi azt hisszük, hogy nem, — mert főkép ha parcellánként adatnak el az egyházi birtokok: az új tulajdonosok kisebbszerű gazdálkodást fognak vinni, s a mely uradalomban az előtt több gazdatiszt és cseléd működött: ott egy kurta ispán is el fogja végezni a teendőket. Tehát jaj nektek magyarországi szegények és inségesek, ha már nem lesz az országban főpapi vagyon! S ti is aggódhattok, kik a főpapi gazdaság mellett nyertek hivaltalt és kenyérkeresetet, mert a főpapi vagyon elkobzása után hivatal és kenyérkereset nélkül fogtok maradni!

¹⁾ c. 3. 21. C. XII. q. 2. — Pipin. capit. a. 768. c. 3. (Pretz M. G. H. tom. IV. p. 13.) Carol. M. capit. (Anseg. I. 17.) Ludov. cap. a. 817. c. 1.

²⁾ Bulla „*Zelus domus Dei.*“ — A saecularisatio igazságtalan voltát tényleg a prot. angol kormány is elismerte, midőn legujabban az írlandi katolikusoknak visszaadta a tőlük elvett egyházi vagyon egy részét.

(mely eredetileg nem is létezett) alapították, hanem részint saját családi birtokaiból, mint p. o. sz. István,¹⁾ részint pedig a kir. fiscusra visszaállott jószágokból.²⁾ Továbbá számos főpapi birtokot maga a papság saját pénzén vásárolta meg;³⁾ s végre sok egyházi birtok magán személyek által adományoztatott. E szerint tehát hazánkban a kormány a főpapi birtokok elvételére semmiféle jogi czímet nem formálhat. 2. Az egyházak részére történt adományozásokról (donatio) szóló legrégibb okmányokból kitűnik, hogy apostoli királyaink az illetén adományokat örök időre és visszavonhatlanul tették.⁴⁾ Némely adománylevélben pedig átok mondatik azokra, kik ezen adományokat netalán bitorolni merészelnék.⁵⁾ 3. A magyar egyházi birtokok elidegeníthetlenségéről tanúságot tesznek sz. László király egyik törvényének⁶⁾ eme szavai: „Senki semmi ürügy alatt a javakat vagy a majorokat az egyháztól elvenni ne merészelje.“ Hasonló értelemben nyilatkozik Verbőczy is, ki azt állítja, hogy „a javak az egyháznak örök alamizsnaképp adatnak.“⁷⁾ 4. Minthogy a koronázási esküben ezen szavak fordulnak elő: „*quod Sua Maiestas Ecclesias Dei, Dominos*

¹⁾ „Ecclesiae et parochiae ex proprio dotantur, sicut a divis regibus olim factum est, — non autem ex alieno.“ Biharmegye felirata. Lásd Collect. Repraes. T. I. p. 298.)

²⁾ Verbőczy Három k. 1. tit. 13. §. 4.

³⁾ Főpapjaink nagy része egyházi birtokait, melyeket a törökök elfoglaltak, de később azoktól I. Lipót által visszavétettek saját pénzükön kénytelenítették visszavásárolni. (Lásd I. Lipótnak 1689-ik dec. 13-án s Széchényi György, esztergomi érsekhez intézett levelét. Decen. Széchen. p. 40.)

⁴⁾ P. o. IV. László diplomájában, melylyel az esztergomi káptalannak Jenő helységet adományozta, az mondatik, hogy a káptalan ezen birtokra nézve „*plenum dominium et inconcussam possessionem habeat.*“ Zalka község adományozásáról pedig ugyanazon király ismét azt nyilvánítja, hogy azt „*in ipsum capitulum pleno iure dominii transfert.*“ — Nagy Lajos pedig a nagyváradi püspökségnek némely telkeket adományozván, ezen adományozást „*perpetuo et irrevocabiler*“ történnék mondja, úgy hogy „*nec regalis Majestas, nem quaevis alia persona deinceps aliquid perpetuitatis habeat in usdem.*“ Ugyanezen király Tamás, esztergomi érsek birtokait eme szavakkal erősíté meg: „*ut illas possessiones possideant (Aepi Strigonienses) in perpetuum, et iure proprietario*“ (L. Katona Hist. Crit. Tom. 3. ord. 10. p. 428—441.)

⁵⁾ P. o. Sz. István király a veszprémvölgyi apácák részére kiállított alapítvány levelében így szól: „*Si quis praesumerit ex illis, quae dedi, aliquid alienare: habeat anathema a Patre, Filio et Spiritu sancto, Gloriosa Domina nostra Dei Genitrice semper Virgine Maria et gloriosis Apostolis.*“ IV. Béla pedig az egri püspökségnek adott javak elidegenítői ellen azt mondja: „*Indignatio Dei Omnipotentis perpetuo et finaliter eveniat, quam Sancti reges sententialiter promulgabant.*“

⁶⁾ Dec. 1. c. 23.

⁷⁾ Hk. I. Rész. 34. cím.

Praelatos in suis iuribus et antiquis bonis conservabit: ezért a magyar király esküszegés nélkül a főpapi birtokok elkoboztatásába bele nem egyezhet.

340. §. Az egyházi vagyon megterhelése.

Az egyházi vagyon elidegeníthetlenségéről szóló canonok nem csak a saeculasitot vagyis az egyházi jellegű vagyonnak profan czélokra fordítását, hanem egyuttal az egyházi jövedelmek csökkentését s az egyházi birtokoknak, bármi czélból történő megterhelését is tiltják.¹⁾ Tehát általános szabály az egyházban, hogy az egyes javadalmakból befolyó összes jövedelem az illető javadalmast illeti meg s ezért a jövedelem egy részét sem az adományozó maga számárára vissza nem tarthaja, sem más valaki a jövedelemben való osztozkodásra igényt nem formálhat. De mégis előfordulhatnak esetek, midőn ezen általános szabály kivételt szenved, s a javadalmakra a canonok értelmében bizonyos terhek róhatók. A javadalmak canon-szerű megterhelése többféleképp történhetik, u. m.

1. *Jövedelem megkevesbitése által* (diminutio) ha t. i. valamely javadalomhoz kötött vagyonnak vagy jövedelemnek egy része az illetékes egyházi joghatóság rendelete folytán egy másik javadalom- vagy egyházi intézethez csatoltatik. A jövedelem megkevesbitése csak bizonyos formaszerűségek mellett lehet végbé u. m. a) elégséges oknak kell lenni a jövedelem megkevesbitésére²⁾ p. o. ha a megkevesbitendő javadalomnak fölösleges jövedelmei vannak: a megjavítandó javadalom pedig fölötte szegény; b) az illető javadalmas, kinek javadalma megkevesbítettik, valamint ugyanezen javadalom adományozására jogosított személyek vagy testület kihallgatandók; és a kisebb javadalmaknál a püspöknek, a nagyobbaknál a pápának helybenhagyása kikérendő;³⁾ c) valamely javadalomnak fölösleges jövedelme mindenkor csak egy más javadalom dotatiojának öregbitésére fordítható; ellenben valamely javadalomnak megkevesbitése oly czélból nem történhetik, hogy ez által csupán valamely más javadalmas számára személyes kedvezmény nyujtassék, vagy valamely praebenda kiegészítettessék.⁴⁾

¹⁾ V. ö. Concil. Trid. Sess. XXIV. C. 14. de ref. — Pii V. Const. „*Durum nimis*“ 1. Jun. 1570. — Inoc. XII. „*Ecclesiae*“ 22. Sept. 1695.

²⁾ arg. c. 26. de praeb. (III. 5.)

³⁾ U. o. — c. 8. 9. de his. quae fiunt a prael. (III. 10.) — S. C. C. in Adrien. Paroch. 18. Dec. 1773.

⁴⁾ c. 36. de praebend. (III. 5.)

2. *A javadalomnak hosszabb ideig való üresedésben tartása által* (retentio); ha t. i. valamely javadalom hosszabb ideig senkinek sem adományoztatik s annak jövedelme valamely egyházi célra p. o. templom vagy iskolák építésére fordittatik. Rendszerint csak a lelkipásztorkodással össze nem kapcsolt javadalmak adományozását lehet ekkép felfüggeszteni,¹⁾ mindazonáltal, ha az egyház szükséglete úgy kívánja — még a lelkipásztorkodási javadalmak is üresedésben hagyatnak s ez alatt a lelkipásztori teendők végzésére helyettes lelkész rendeltetik.²⁾

3. *A javadalomnak tényleges megterhelése által*, a mi ismét kétféleképp történhetik u. m. *egyházi megadóztatás* (census) és *nyugdíj-fizetés* (pensio) által. Az egyházi javakra a pápa és a megyés püspök különféle adókat róhatnak, a mint erről már fönnebb (90. és 111. §.) részleges említést tettünk. De ezen kívül az egyházi hatóság vagy mindjárt a javadalom alapítása idején (census antiquus); vagy később (census novus) is bizonyos adót róhat a javadalmakra. — Az u. n. *census antiquus*, azaz a patronus vagy más valaki részére fizetendő adót a püspök is a javadalomra róhatja, minthogy ezen adó, a javadalom alapításakor történvén: szoros értelemben véve javadalom megterhelésnek nem is nevezhető.³⁾ De a *novus census* kivétele nem áll a püspök hatalmában, mert ily teher csak pápai engedély mellett róható a javadalomra.⁴⁾ Azonban egyes rendkívüli esetekben s elégséges okok miatt bizonyos adót (exactio) a püspök is kivethet a javadalmakra.⁵⁾ — A *nyugdíjra* nézve pedig meg kell jegyeznünk, hogy ezen terhet a püspök is reá róhatja a javadalomra p. o. ha ketten perlekednek valamely javadalom birtokjoga felől, s a per az által lenne kiegyenlíthető, ha a perlekedők egyike a javadalomból nyugdíjat nyer; vagy pedig feltétles lemondás esetén is megengedheti a püspök a nyugdíjat, ha t. i. a lemondó szegény vagy pedig beteges.⁶⁾

¹⁾ c. un. ut benficia sine dimin. confer. (III. 12.)

²⁾ U. o. — Concil. Trid. sess. XXIV. c. 18 de ref.

³⁾ c. 20. de censibus. (III. 39.)

⁴⁾ c. 3. 7. 15. U. o.

⁵⁾ (V. ö. 111. §. 4. e.) Ezen kívül a javadalomnak megterheléséhez számmittatnak a *személyes terhek* (onera personalia) p. o. ha valamely javadalmas arra köteleztetik, hogy egy másik javadalmasnak a lelkipásztori teendők teljesítésében segítségére legyen.

⁶⁾ A *nyugdíjról* még a következőket is tudnunk kell a) A nyugdíj soha sem lehet nagyobb a javadalom jövedelmének felénél; rendszerint pedig csak annak $\frac{1}{3}$ -át képezheti. b) Valamely plébániai javadalomra csak akkor róható nyugdíj te-

4, A javadalmaknak és egyházi vagyonnak a polgár: hatóság részéről történő megadóztatása által. Az egyházi vagyon hosszú ideig adómentesség kiváltságában részesült; sőt a régi canonok szigorúan megtiltották az egyházi birtokoknak az állam részéről való megadóztatását.¹⁾ Azonban újabb időkben a megváltozott társadalmi körülmények folytán az adómentesség kiváltságának további fentartása lehetetlenné vált. Ugyanis az egyházi vagyonnak adómentessége nem csupán e vagyon szent rendeltetésén, hanem azon körülményen is alapult, hogy a javadalmasok hajdanában kötelesek valának jövedelmeikből különféle egyházi intézeteket u. m. iskolákat, ispotályokat, szegény ápolókat stb. fentartani. Továbbá noha a hajdani polgári törvények az egyházi vagyont adómentesség kiváltságában részesítették: de ezért tényleg a javadalmasok különféle czimeken mégis kötelesek voltak az állami czélok előmozdítására rendkívül adókat fizetni; mert a fejedelemnek elvárták a javadalmasoktól hogy évenként önkénytes adományként, jelentékeny összegeket áldozzanak a haza oltárára. Ezenkívül háború idején a nagyobb javadalmasok saját költségükön kisebb nagyobb katona csapatokat felállítani s azokat kellőleg felszerelni tartoztak; sőt valahányszor nagy szükségben forgott az állam: mindannyiszor az egyházhoz fordult

her, ha 100; s valamely püspökségre ha 1000 arany évi jövedelmet hoz (Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 13. de ref.) c) A nyugdij teher csak a javadalom adományozása alkalmával határozható meg; ellenben az üresedésben levő, vagy már valakinek odaadományozott javadalmakra ily terhet róni tilos. d) A nyugdij több tekintetben hasonló a javadalomhoz; de másrészt különbözik attól. A javadalomhoz annyiban hasonlít, a mennyiben a nyugdijas is p. o. ha csupán a kisebb rendeket vette fel, — habár nem a zsolozsmázásra, de a szűz Mária officiumának naponkinti elmondására köteleztetik (Pii V. Const. *Ex proximo*); s ha a nyugdijas nyugdíját üzlet tárgyává teszi: simoniaszerű vétséget követ el. De más tekintetben különbözik a nyugdij a javadalomtól; mert a nyugdij nem mindenkor örökös, s a nyugdijas az egyházi előljáróság engedelmé nélkül is leköszönhet nyugdíjáról, s egyszerre több nyugdíjat is élvezhet; sőt némely nyugdíjasok azon privilegiummal is bírnak, hogy nyugdíjukat másnak átengedhetik; de az ily átengedés csakis egyes személyek s nem valamely testület (mely moraliter folyton él), javára történhetik. (Card. de Luca de pens. disc. 66.) c) A nyugdij megszűnik: α) a nyugdijas halála által; β) mindazon módok által, melyek folytán a javadalmasok javadalmaikat elveszítik; γ) megváltás folytán, ha p. o. egy bizonyos összeg, vagy több évi nyugdíjnak egyszerre történt lefizetése után a nyugdijas a nyugdíjról lemond; de a nyugdij megszűnésének ez utóbbi neme csak pápai engedély mellett történhetik. (Const. Ben. XIV. *In sublimi* 1741.)

¹⁾ c. 4. 7. de immen. eccl. (III. 19). — c. 1. 3. ejusdem tituli in VI-to. (III. 27). — C. un. ejusdem tit. in Extrav. com. (III. 13). — c. un. ejus. tit. in Clem. (III. 17.)

segélyért, melyet az egyház — törvényes formában, vagyis pápai beleegyezés mellett — mindenkor meg is szokott adni. Minthogy azonban az újabb időkben a különféle egyházi intézetek fentartása nem a javadalmak jövedelmeiből, hanem külön alapítványok és birtokokból eszközöltetik, s minthogy továbbá az említett rendkívüli adónemek az egyházi birtokokra már többé nem nehezülnek: azért a méltányosság hozza magával, hogy az egyházi birtokok után, — az állam részéről tapasztalt védelem viszonzásául, — rendes adó fizetessék, — annál is inkább, mert napjainkban az államok főképp a költséges kormányformák s a nagyszámú katonaság tartása stb. miatt — az anyagikban — ugyyszólván folyton szükségét szenvednek. Egyébkint is miután a napjainban uralkodó korszellem a kiváltságok nagy részét megszüntette: a majd mindenütt terhessé vált adókötelezettséggel szemben, az egyházi vagyonnak adómentessége immár tarthatatlanná vált.

Magyarországban az egyházi vagyonra háromféle adóteher nehezül u. m. a) a rendes adó; b) az u. n. egyenértéki adó (aequivalens); c) azon taxák, melyeket a nagyobb javadalmak adományozása alkalmával az illető beneficiatusok a kormánynak fizetni kötelesek s a mely taxa a javadalom évi jövedelmének $\frac{1}{3}$ képezi.)

341. §. Az egyházi vagyon jogalánya.

Midőn a legújabbkori liberalis jogtudósok az egyházi vagyon saecularisatiojának jogosultsági czimet tulajdonítandók, — az állam főtulajdonjogának elméletét fölállították: a canonisták közt önkényt fölmerült azon eddig teljesen ismeretlen kérdés: *vajjon kit kell az egyházi birtokok tulajdonképeni urának vagyis jogalanyának tartanunk?* E kérdésre nézve a canonisták vélekedései egymástól messze eltérnek. Ugyanis némelyek az állam főtulajdonjogát elfogadva: az államot; ¹⁾ mások a politikai községet; ²⁾ ismét mások pedig az egyházi községeket ³⁾ tartják az egyházi vagyon jogalanyának. Ezekről eltérőleg más canonisták az Istent, Jézus Krisztust, a pápát vagy az összes egyházat ⁴⁾ vagy pedig az egyes

¹⁾ *Eybel*: *Introduc. in. jus eccl.* tom. II. 1. c. 4. — *Glück*: *Erläuterung der Pandekten* II. 481.

²⁾ E nézet először a francia forradalom által fogadtatott el.

³⁾ *Sarpi*: *Traites des benefices.* art. 21. q. 2. — *Böhmer*: *sect. V.* c. 2 §. 9. — *Savigni*: *System. der Pandecten.* II. 264.

⁴⁾ *Philips* 224. és 225. §. *Maas*: *Über das Rechtssubject, die Vertretung des Kirchen, Schul- und Stift-Vermögens etc.* — *Moy Archiv.* tom. 4. 5. §. p. 658. — *Evelt*: *Défense de l'immonité des biens ecclesiastiques.*

egyházi intézeteket¹⁾ tekintik az egyházi birtok tulajdonképeni urának.

Nézetünk szerint ezen vélemények többé kevésbé hibásak. Ugyanis az állam nem lehet az egyházi vagyon jogalánya, mert mint fennebb kifejtettük (lásd 338. §), — az állam az egyházi vagyonra nézve semmiféle tulajdonjoggal nem bír. Ugyanezt kell mondanunk az illető politikai községről is. De az egyházközség sem tekinthető az egyházi birtok jogalanyának, mert az egyház kezdettől fogva sem az egyes hiveknek, sem az egyes községeknek nem engedett az egyházi vagyonra nézve teljes rendelkezési jogot; s mai nap is az egyes javadalmak egyesítése, szétदारabolása a püspök által — az egyházközségek akarata ellenére is végrehajtható. — Az Isten és Jézus Krisztus pedig csak annyiban nevezhető az egyház vagyon jogalanyának, a mennyiben az ő tiszteletükre s dicsőségükre fordítatik ezen vagyon, s a mennyiben Isten s az ő egyszülött Fia a világon létező minden személynek és dolognak legfőbb ura; s hogy az Isten és Jézus Krisztus ily értelemben az egyházi birtoknak tulajdonképeni Ura: senki sem vonhatja kétségbe; ámde a feltett kérdés nem erre, — hanem annak meghatározására vonatkozik, hogy ki az egyházi birtoknak e földön létező tulajdonképeni ura? — De továbbá az összes egyház s annak képviselője a pápa sem mondható minden tekintetben az egyházi birtokok jogalanyának; mert a pápa az egyes egyházak vagyonát rendszerint köteles az illető egyház mellett meghagyni, s az egyes egyházak fölösleges vagyonát más szegényebb egyházak javára nem fordíthatja. Továbbá az egyik részleges egyház a másik ellenében elévülés czimén birtokot szerezhet magának; avagy két részleges egyház egymással birtokjogi pert folytathat: a mi mind arra mutat, hogy az összes egyház nem tekinthető minden egyházi vagyon jogalanyának. Azonban az egyes egyházi intézetek sem teljhatalmú urai a hozzájuk tartozó egyházi vagyonnak, mert azt önkénytelenül el nem idegeníthetik s eredeti rendeltetésükkel ellenkező célokra nem fordíthatják: hanem az elidegenítést csak felsőbb egyházi hatóság engedelve mellett eszközöztetik.

E szerint tehát a feltett kérdést Aichner nyomán²⁾ leghelyesebben ekkép véljük megfajtendőnek: *Az egyházi vagyon közvetlen ura- és jogalanyának vagyis a birtok kizárólagos kezdője- és haszon-*

¹⁾ *Schulte* De rerum eccl. dominio secundum praecepta juris eccl. cath. communis. és *System.* p. 479. — *Walter Lehruch* §. 251.

²⁾ §. 218. V. ö. *Porubszky* §. 245. és *Szeredy* II. §. 540.

élvezőjének az illetékes egyházi intézményt p. o. egyházmegyei káptalant, szerzetesrendet, zárdát, templomot vagy plébániát; — közvetett alanyául pedig az összes egyházat s annak képviselője a pápát kell vélelmeznünk, mint a ki az egyes egyházi intézmények által kizárólagos joggal birtokolt vagyon mikénti kezelése s azok elidegenítése ügyében legfőbb hatalommal bír, s ki ennél fogva az elenyészett egyházi hivatalok vagy eltörült szerzetes rendek után fenmaradt vagyon felől is teljes szabadsággal rendelkezhetik.

II. FEJEZET.

A papság jövedelmének különféle neveiről s a jövedelemre vonatkozó személyes jogairól.

342. §. Az egyes egyházi személyek életfentartására szánt különféle jövedelmek.

I. A római pápa míg földi birtokai megvoltak, első sorban ezek jövedelmét élvezte; de jelenleg a már fentebb említett (90. §.) tisztelet díjakon kívül, csupán a péterfillérek czimen összegyűlt szeretet adományokból tartja fenn életét, s látja el udvarát.

II. A püspökök a közjog szerint különféle adónemeket vehetnek hiveikre és megyebeli papjaikra, melyekről már szintén említést tettünk (111. §.) Azon országokban, hol az egyházi javak még nem saecularisaltattak: a püspökök fekvő vagyonnal bírnak; ott azonban, hol a saecularisatio életbe léptetett: a püspöki kar az államtól nyer évi fizetést. — Magyarország püspökei jelenleg csupán fekvő birtokaik után huznak jövedelmet; 1848-ig tizedjogot (decima) is élveztek, melyről azonban a mondott évben az összes magyar főpapság önkényt lemondott.

III. A javadalmas világi apátok és prépostok, honunkban szintén ingatlan vagyon jövedelmében részesülnek.

IV. A kanonokok némely országokban fekvő jószágokkal bírnak, másutt alapítványok után huznak jövedelmeket. Hazánkban minden egyes káptalan ingatlan vagyonnal bír, de nem valamennyi káptalanbeli élvezi annak jövedelmét, mert némely kanonokok alapítványok után, mások pedig a püspöki vagyonból (canonici de mensa episcopali) huzzák jövedelmeiket; némelyek ismét plébánosi tisztelet is viselvén: a plébániai javadalomból; végre mások a vallásalapból nyernek ellátást. A káptalani vagyonból befolyó jövedelem fölosztására nézve majd minden magyarhoni káptalannál más és más arány alkalmaztatik. Rendszerint azonban a dignitariusok több jövedelem-

ben részesülnek, mintsem az alsóbbrendű kanonokok. — Néhol a püspöki helynöknek külön birtoka van. — Püspöki székhely üresedés idején pedig a káptalani helynök a püspöki vagyontól kap tiszteletdíjt.

V. *Az alesperesek* némely megyékben a püspöktől, az esperesi teendők végzéseért évi tiszteletdíjt nyerne.

IV *A plébánosok* jövedelme a külön féle országokban különböző. Hazákban rendszerint a következő jövedelmeik vannak: a) Bizonyos mennyiségű szántóföld, szőlő avagy rét; s néhol a föld munkáltatását is az egyházközség tartozik teljesíteni.¹⁾ b) A u. n. *párbér* (ágybér, *lectica*) jövedelem, mely szerint minden házaspár, avagy özvegy férfi és nő évenként bizonyos mennyiségű gabonát, (néhol bort is) avagy pénzösszeget tartozik a plébánosnak fizetni. A párbért még a megnősült szabadságos katonák is, ha hosszabb időre szabadságoltatva hazabocsáttatnak: kötelesek megfizetni; de míg tényleges katonai szolgálatban vannak: nejeik csak a fél illetéket fizetik.²⁾ A párbér illetéke habár a mértékek megváltoznának is: folyton az eredetileg megszabott mennyiségben fizetendő.³⁾ c) Némely helyeken a hivek bizonyos szolgalmányokat kötelesek a plébános részére teljesíteni, a melyek miután sem a tizedjogon, sem az úrbéri kötelezettségeken nem alapulnak, mai napig is érvényesek. d) Némely plébánosok *faizás* jogával is bírnak. Azonban a legújabb intézkedések⁴⁾ értelmében a faizás helyett a tagosítás alkalmával a plébános részére egy bizonyos erdőrész — és pedig a mennyiben másféle egyezés nem léteznék — egy egész telek — kihalasítatik tavagy pedig számára évenként bizonyos mennyiségű fa adatik.⁵⁾ e) A mise alapítványok

¹⁾ Némely, bár igen kevés plébános földje többet tesz ki egy teleknél; de legtöbbnek csak néhány holdra terjedő földje van. Az 1836: 6. t. c. 3. §-a azt rendeli, hogy a kath. plébánosnak egy egész telki állományhoz való legelő adassék, kivéve, ha valamely plébános egész teleknél nagyobb mennyiségű földet bírna, mert akkor a legelő részt is ehhez aránylag kell kihalasítani.

²⁾ 1870. Febr. 6. kelt Cultus min. redelet.

³⁾ 1852. évi Apr. 21. kelt legfelsőbb rendelet azt határozta, hogy plébániai jövedelmeknek az 1802-iki jegyzékében kimutatott ágybéri illetékei a mennyiben eddig természetben fizetettek: jövőre is az ott kitett mérték szerint is természetben; a készpénzben felvett illeték pedig ugyanazon jegyzékben foglalt mennyiség szerint ezüstben fizetendők.

⁴⁾ 1853. Mart 2-án kelt urbéri kárpótlásról szóló nyílt parancs 12. és 13. §-a — és az 1871: 53. t. c. 31. és 32. §.

⁵⁾ *Erdélyben* a lelkészeknek, valamint az iskola tanítóknak a közös birtok rendezése alkalmával erdő- és legelő illetőségük az 1868: 38. t.-cz 39 §-ának érvényben tartása mellett az egész birtokból adandó ki, és pedig, ha a megállapított kulcs

után járó jövedelem szintén a plébánosé, ki ezenkívül az egyszerű misedijkából is jövedelmet huz. f) *A stola jövedelem*, vagyis azon tisztelet díjak, melyeket a hivek a plébánosnak egyes lelkési ténykedés p. o. temetés vagy gyermek-ágyasok beavatása alkalmában kötelesek fizetni. A stoláris jövedelmekre nézve a következőket kell megjegyeznünk: α) A stolailleték mindenkor a plébánosé, tehát még azon esetben is, ha a lelkési ténykedést nem maga a plébános, hanem p. o. a segédlelkész, vagy valamely más pap végezte.¹⁾ β) A plébánosoknak szigorúan meg van tiltva, hogy a canonica visitatióban meghatározott összegnél nagyobb stoladíjat ne követeljenek; s a hol az u. n. *szabad stola* jog létezik: ott csak is a közönséges stolailletéknek kétszeresét szabad venni.²⁾ γ) Fölötte szegény sorsú hivek ingyen temetendők el.³⁾ δ) A tényleges katonai szolgálatban levő egyének, az őrmestertől kezdve lefelé a közkatonáig, s azoknak családjai stoladíjat nem tartozik fizetni;⁴⁾ ha azonban a katonai joghatóság alá tartozó férfi nem katonai joghatóság alá tartozó nőt vesz el: az eskető plébános csak fél stoladíjat; ha pedig megfordítva áll a dolog: egész stoladíjat vehet;⁵⁾ A katonatisztek részére történő lelkészeti ténykedésekért csak egyszerű stola illeték fizettetik, kivéve ha nagyobb pompával óhatja a katonatiszt a sz. ténykedés teljesítését. Ha a katonai lelkész valamely plébánián saját joghatósága alá tartozó hivek részére olyan ténykedéseket gyakorol, melyekért sto-

szefint több jogot nem bizonyítanak: a) a lelkészeket annyi erdő és legelő járandóság illeti, a mennyi a közbirtokosok mindegyikét illetné, azon esetben, ha a közös birtok a közbirtokosok száma szerint — fejenként arányosíthatnák. Oly községben hol a közös birtokhoz jogosult felek különböző hitfelekezetűek, legyenek akár anya-, akár fiókegyház tagjai, az egész közös birtokból kiszámított lelkészeti illetményhez, a különböző hitfelekezetek lelkészei a közös birtokhoz jogosult hiveik számarányában részesíttetnek. b) Az iskolatanítók erdő és legelő járandósága: fele annak, mint a mennyi a lelkész részére jár. Ha a községben jelenleg létező hitfelekezetek valamelyike teljesen megszűnik: az illető felekezet lelkészének és iskola alap tulajdona lesz. Ha azonban a lelkésznek vagy tanítónak a közös birtokból így az erdőre nézve szám szerint meghatározott állandó mennyiségű évenkénti ölfa járandósága vagy a közlegelőre nézve akár minőség tekintetében meghatározott legeltetési joga szerződészerűleg kikötött évi járandóságnak megfelelő mennyiségű és minőségű erdő, vagy legelő rész adandó ki. A lelkészeket és tanítókat, mint ilyeneket, a birtok rendezés költségei nem terhelik, hanem helyettük az érdekelt egyházak hordozzák (1871: 55. t. c. 13. 14. és 26. §§.)

¹⁾ Syn. Tyrnav. 1611. cap. 3. n. IX (*Peterfy*: Concil. Hung. t. III. p. 211.)

²⁾ Intim. 15. Jan. 1776. 22. Nov. 1803.

³⁾ Int. 13. Jan. 1801.

⁴⁾ Decr. aul. 19. Maj. és 15. Sept. 1808. §. 3; 5. Oct. 1808; 18. Nov. 1822.

⁵⁾ Int. 15. Apr. 1800. 10. jun. 1800.

lát szokás fizetni: a plébánosnak nem áll jogában a stoladijat követelni.¹⁾ e) A stoladij pengő pénzben fizettetik.²⁾ g) Végre néhol az u. n. *deputatum* czimén az egyházközség bizonyos évi díjat, fát vagy egyéb terményeket — is fizet a plébánosnak.

Az oly plébános, kinek összes jövedelme nem üti meg a plébánosok részére meghatározot congruát, azaz 315. o. é. forintot, annak kiegészítését az egyház-megyei hivatal útján a vallás alaphól kérni lehet.³⁾

VII. A többi *nem javadalmas egyházi személyek* p. o. a tábori papok, hittanárok, papnöveldek előljárói, a püspökök udvari papjai állásukhoz kisebb vagy nagyobb évi fizetést huznak. A káplánok eltartásáról vagy illető egyház község, vagy a plébános, vagy végre a vallásalap gondoskodik. A nyugalmazott papok pedig az egyházmegyei nyugdíj alaphól nyernek nyugdíjat.

VIII. A *szerzetesek* fekvő vagyonaik, alapítványaik vagy az általuk birt javadalmak után vagy pedig a vallás-alaphól nyernek ellátást. A kolduló szerzetesek pedig alamizsnát gyűjthetnek; azonban az alamizsna gyűjtésre az illető megye püspökétől tartoznak engedelmet kérni. A magyarországi kolduló szerzetesek csak bizonyos területen gyűjthetnek alamizsnát.⁴⁾

Jegyzet. A jelenleg már majd mindenütt érvényen kívülé vált *tizedjogról* történelmi szempontból a következőket véljük megemlítenedőeknek: A régi keresztények az ó-szövetség⁵⁾ törvényeit követve, már az első századokban önkénytelen tizedet fitték az egyháznak.⁶⁾ A tized fizetését a III. és IV-ik századbéli sz. atyák melegen ajánlották a hiveknek; ⁷⁾ a VI-ik században pedig ugyanazt több zsinat ki-

¹⁾ U. o.

²⁾ Landes-Regierungs-Blatt, 1852. n. 81.

³⁾ Int. 15. Apr. 1800. — 10 jun. 1800.

⁴⁾ Magyarország primása, mint honi szerzeteseink apostoli visitatora 1855. évi okt. 12-én 4122. sz. alatt kiadott rendeletében meghagyta, hogy a kolduló szerzetesek alamizsnagyűjtésre csak jó erkölcsű egyéneket alkalmazzanak, kiknek számára az illető előljárók ajánlóleveleket kötelesek kiállítani; s az alamizsnagyűjtő tartozik ajánlólevelét minden plébánosnak bemutatni, kinek plébániáján gyűjtést rendez; s szállást csak a plébánián vagy a plébánostól kijelölt helyen vehet magának. Az esperesek pedig kötelesek a püspöknek évenként jelentést tenni, hogy névszerint kik rendeztek esperesi kerületeikben alamizsna gyűjtést s mikép viselték magukat.

⁵⁾ Gen. XIV. 20. XXVIII. 22. Levit XXVIII. 30—32. Num. XVIII. 21. Deut. XIV. 22—29.

⁶⁾ Const. Apost. L. II. c. 25. 35; VII. 29; VIII. 30; c. 66. c. XVI. q. 1.

⁷⁾ c. 5. C. XVI. q. 2. (*S. Ambros*: in sermone quadrag. I.) — c. 65. C. XVI. q. 1. (*S. Hieronym*: in comment. ad c. 3. Malachiae). — *S. Chrysosth.* Hom. XV. in epist. ad Ephes. — c. 66. C. XVI. q. 1. (*S. August.* sermo 219. de tempore) — c. 8. C. XVI. q. 7. (*Idem.* l. 40. homil. 48.)

közösítés terhe alatt megparancsolta; ¹⁾ s a VIII-ik században az egyház tizedjogát a polgári törvények is megerősítették. ²⁾ A tized föld és az állatok minden gyümölcséből beszedett. Néhol még a személyek után is fizetett tized. *Személytizednek* pedig az egyes személyek által művészet vagy ipar útján szerzett jövedelemnek $\frac{1}{10}$ -e nevezetett. Némely országokban a személytized helyet *mortarium* czimén, az elhunyt hivek hagyatéki tömegéből bizonyos rész a javadalmasokat illete meg. A régi cano-nok szerint a kisebb javadalmasok kötelesek valának a tizedjog czimén nyert jöve-delemnek $\frac{1}{4}$ -ét a püspöknek átengedni. A XI-ik század óta az egyháznak tizedjogát az állam több országban megcsorbítá, a mennyiben eme jogot a világiaknak engedte át. Az egyház ugyan törekedett a tizedjogot visszaállítani, de törekvését nem minde-nütt koronázta siker. Az újabb időben a tizedjogot a papság majd mindenütt és pe-dig kárpótlás nélkül elveszítette. — A mi illeti a magyaországi papság tizedjogát: régi királyaink u. m. sz. István, ³⁾ sz. László, ⁴⁾ Kálmán, ⁵⁾ elrendelték, hogy min-denki köteles a főpapság részére tizedet fizetni. Sőt Szepességben még a plébánosok is birtak tizedjoggal. Továbbá az egyházi tizedjogot az egyháztól sem a világiak, sem az evangélikusok elévülés czimén nem szerezhették meg. Ellenben azon világiak kik tizedjoggal birtak: ebből egy negyedet, nyolczadot vagy tizenhatodot a plébános-nak tartoztak fizetni. ⁶⁾ — Tized adatott a gabna neműekből (buza, rozs, árpa, zab, tönköly, köles) és borból. Az előbbieknél kalászban s nem szemben; az utóbbinál a meghatározott mértékben szedetett a tized. — Tized alól kivettek: a) A nemesi javak, kivéve Somogy megyét. ⁷⁾ Ha azonban nemes ember jobbágyi földeket művelt: köteles volt tizedet fizetni. b) Az egyházi és iskolai czélokra rendelt birtokok. ⁸⁾ c) Az egyház nemesi telkek. ⁹⁾ A hajduk, jászok és kunok birtokai régi kiváltság alap-ján. e) A szerbek, románok, oroszok és más görög nem egyesült vallásuak, azon telkekre nézve, hol letelepítve lőnek. ¹⁰⁾ f) Végre mindazok, kik kiváltság útján a ti-zedfizetéstől föl voltak mentve. — A tizedjogot haszonbérbe is lehetett adni, melynél elsőbbséggel a földes ur birt. ¹¹⁾ A magyar papság 1848-ban a tizedjogról önkényt és minden kárpótlás nélkül lemondván: ezen nemes tette a törvénykönyvbe iktattatott, s a XIII. törvényzikk 1. §-ában elhatároztatott: hogy a papi tized, akár természetben akár készpénzben teljesítetett, akár közvetlenül az egyházi rendnek, akár ha-szonbérllőnek fizetett, akár örökös szerződés mellett, akár a királyi adomány által szerezetett, — örökre megszűnik, és a mennyiben ez által a kisebb rendű papság némely tagjainak jövedelmei megcsontkittattak: számukra kárpótlást az ország fog adni. Ezen kárpótlás a földtehermentesítési papirok által valósággal is megadott.

¹⁾ Concil. matiscon. a. 581. c. 5.

²⁾ Pipin. encyc. a. 765. capit. a. 779. c. Paderborn. a. 785. c. 17. Francof. a. 794. c. 25. Aquisgr. a. 801. c. 6.

³⁾ L. II. c. 52.

⁴⁾ L. II. 40.

⁵⁾ L. c. 25.

⁶⁾ S. Ladisl. I. 1. c. 33. 1498: 50; 1546: 55; 1557: 12; 1723: 71. t.-cz.

⁷⁾ E megye sz. István idejétől fogva fizetett tizedet; de azt az 1729: 45. t.-cz. értelmében pénzzel váltotta meg.

⁸⁾ 1458: 10. t.-cz.

⁹⁾ Ulad. D. VI. 29.

¹⁰⁾ 1481: 31; 1495: 45; 1500: 29; 1569: 28. t.-cz.

¹¹⁾ 1546: 55; 1547: 35; 1655: 89. t.-cz.

343. §. Az egyes javadalmasoknak jövedelmeikre vonatkozó jogai és kötelességei.

I. A javadalmasok az általuk birt javadalomnak jövedelmeit ugyan teljes joggal élvezhetik, de magára a javadalomra nézve tulajdon joggal és teljes rendelkezési szabadsággal nem bírnak. Ennél fogva tehát, bár a javadalmasok a javadalmakhoz csatolt földeket tetszésük szerint vagy maguk kezelhetik, vagy másoknak bérbe adhatják; a természetményeket szabadon eladhatják; s bár az egyes hiveknek a köteles illetékek megfizetését vagy szolgáltatmányok teljesítését elengedhetik s az egyházközséggel a tartozásokra nézve egyezményeket köthetnek: de minden ilyen szerződés csak a plébános személyére és örököseire ¹⁾ s nem egyszersmind utódjára nézve is, bírnak kötelező erővel. ²⁾ Ha tehát a plébános földjeit hosszabb időre ohajtja bérbe adni, vagy a hivel a tartozások és szolgáltatmányokra nézve állandó érvényű szerződéseket akar kötni: a püspök beleegyezését köteles kikérni. Továbbá tilos a plébánosnak püspöki engedély nélkül a belső telkeket külsővel, s viszont felcserélni; szántóföldeket rétekké; vagy réteket szántóföldekké átalakítani; a plébániai épület valamely részét lerontani vagy azt saját izlése szerint átídomítani, s az utódra nézve talán kényelmetlen vagy ép terhes új épületeket, bár saját költségén emelni. A javadalmas a javadalomhoz tartozó tőkéknek csak jövedelmét élvezheti s a püspök engedélye mellett elhelyezett tőkéket ugyanannak engedélye nélkül fel nem mondhatja. A plébános a plébánia tulajdonát képző értékpapirokat saját nevére át nem irathatja, s a plébániai könyvtárhoz tartozó könyveket térítvény nélkül másoknak nem kölcsönözheti. S általában véve a javadalomhoz tartozó semminemű birtokot vagy tárgyat felsőbb egyházi hatóság beleegyezése nélkül el nem idegeníthet, avagy adóssággal nem terhelt. ³⁾

II. A javadalmasoknak a javadalomra nézve bizonyos kötelességeik vannak, ugyanis: 1. Minden javadalmas, hivatalba lépésekor a javadalomhoz tartozó birtokról, tárgyakról s az u. n. fundus instructus

¹⁾ V. ö. c. 4. ne praelat. vices suas (V. 4.)

²⁾ c. 3. de precar. (III. 14.) — c. 8. de transact. (I. 36.) — Concil. Trid. sess. XXV. c. 11. de ref.

³⁾ Ép ezért ha a javadalmas az egyházi többség engedély nélkül a javadalom terhére kölcsönt vesz fel, vagy ad másnak, avagy kezességet vállal, letéteményt fogad el, — mind ezekért ő maga saját személyével avagy örökösei s nem a javadalom vagy a hivatalbeli utód felelős. (Intim. 10. Febr. 1807. n. 451.)

ról köteles *leltárt* készíteni, s azt saját aláírásával megerősíteni.¹⁾ A plébániai birtokon később történt bármily változás a leltárba azonnal bejegyzendő. A javadalom megüresedés esetén az utód leltár szerint veszi át a javadalmat, s a netalán észlelhető hiányokat az előd vagy annak örökösei kötelesek pótolni.²⁾ 2. Ha a javadalom átvétele alkalmával valamely tárgy el volna zálogosítva vagy elidegenítve: a javadalmas köteles azt a mennyire lehetséges visszaszerezni.³⁾ 3. A javadalmas a javadalomhoz kapcsolt földeket kellőleg tartozik művelni, s ha hanyagsága folytán a földek elromlanának: az utódnak köteles kárpótlást adni.⁴⁾ Ellenben a földek javítására fordított beruházásokért a előd vagy annak örökösei az utódtól — főleg ha a beruházások a javadalom jövedelmeiből történtek — kárpótlást nem követelhet.⁵⁾ 4. A javadalomhoz tartozó épületek jókarban tartására szintén figyelni köteles a javadalmas s ezért a szükségessé vált javításokat a kegyúrnál, vagy azoknál kik az épület fentartása költségeinek fedezésére kötelezvék, idején bejelenteni tartozik. De a jobb jövedelemmel ellátott javadalmasok kisebb javításokat saját költségükön tartoznak eszközölni.⁶⁾ A magyarországi vallás és tanulmányi alapok és a kir. kincstár kegyurasága alá tartozó plébánosoknak idevágó kötelezettségéről már fennebb (164. §.) szólottunk. A mely javadalmaknál u. n. *fundus instructus* létezik: az előd a fundus instructust képző tárgyat ép oly alakban és menynységben mint ő átvette, — köteles utódjának kiadni.

¹⁾ A plébániai leltárokat az alperes is aláírja.

²⁾ Intim. 3. Oct. 1858.

³⁾ A plébániai javadalmak elzálogosítását a plébánosi eskü is tiltja.

⁴⁾ Syn. Tyrnav. a. 1611. c. 2. n. 6.

⁵⁾ Azonban némely egyházmegyékben a földek javítására, sőt az ujabban emelt épületek emelésére tett költségekért az utód az elődnek bizonyos kárpótlást köteles adni. Így p. o. a **váci egyházmegyében** a plébániai szőlő kertben ujonnan létesített szőlő ültetésért az utód az első öt évben az összes költségeket; a hatodik évben annak $\frac{2}{3}$ -át; a hetedik évben $\frac{1}{3}$ -át köteles az elődnek megtéríteni; de a nyolczadik évben a kárpótlási kötelezettség megszűnik. Ha pedig a nyolczadik év eltelte előtt többször is új javadalmat jönne a plébániára: a már kárpótlást fizetett elődök, az utódtól méltányos arányban nyerne újabb kárpótlást. Ha pedig az utód, kinek kárpótlási igénye van, — már meghalt: a kárpótlási mennyiséget a püspök határozza meg. Az építési költségekért pedig az első hat évben szintén kárpótlás fizetendő az elődnek; és pedig a következő módon: ha az utód az építési befejezte előtt nyeri meg a javadalmat: az elődnek köteles mind azt megtéríteni, a mit ez az építkezésre költött; az építés befejezte után egy év múlva a költsége $\frac{2}{6}$ -a, két év múlva $\frac{4}{6}$ stb. térítették meg az elődnek. (V. ö. Epitome Encycl. al. D. Vacien 66—67.)

⁶⁾ Intim. 24. Jan. 1809. n. 1201.

Jegyzet. Noha a javadalmasok az őket megillető jövedelmekről szabadon rendelkezhetnek, mindazáltal a canonok értelmében ¹⁾ jövedelmeik feleslegét haszontalan czélokra p. o. fényűzésre, mulatságra vagy saját rokonaik meggazdagítására nem fordíthatják; ²⁾ hanem jótékony czélokra, jelesen pedig a szegények felségélyezésére kell azt szentelniök. E kötelezettség azonban csupán *lelkismereti* s nem egyszersmind *jogi*, melynek teljesítésére a javadalmast törvényes uton is rá lehetne szorítani. — Ha azonban valamely javadalmas örökség, ajándékozás, művészeti vagy irodalmi munkásság által szerzett magán vagyonnal bir: ebből befolyó fölös jövedelmeiről teljes szabadsággal rendelkezhetnek. Némelyek szerint még az egyházi ténykedések után járó illetékekből p. o. misedijakból, stola jövedelemből; ³⁾ sőt még a javadalmi jövedelmekből szigorúbb takarékoság által szerzett vagyon is magán birtoknak tekintendő, ⁴⁾ s azért annak feleslegét is tetszés szerint bárminő (erkölcsileg megengedett) czélra fordíthatja a javadalmas.

344. §. A javadalmasok végrendelkezési joga.

Lorenbeck: Über die Canon. Bestimmungen für die Errichtung der Testamente der Geistlichen. Münster. 1857. — *Moy:* Über die Verlassenschaften der Geistlichen, insbesondere in Österreich. (Archiv. II. 429.) — *Sentis:* De jure testamentorum, a clericis saecularibus ordinandorum. Bonn. 1862. — *Neller:* De epporum testamenti factione activa. 1761.

I. A javadalmasok a legrégibb egyházi törvények szerint ⁵⁾ csupán magán vagyonukra nézve birtak végrendelkezési joggal: ellenben javadalmaik után szerzett birtokaik felül semmiféle végintézkedést nem tehettek, hanem a haláluk után fenmaradt hagyaték mindenkor s mintegy természetes örökösének az egyház tekintetett. Minthogy azonban az elhalálozott püspökök ingóságait igen gyakran a püspöki udvarban lakó személyzet, sőt néha a nép is erőszakosan elrabolta; ⁶⁾ másutt pedig a nagyobb javadalmasok hagyatékait a fejedelmek; a kisebbekét pedig a földesurak vagy kegyurak „*jus*

¹⁾ arg. C. 26. C. XII. q. 1.

²⁾ De a szegény rokonokat segélyezheti a javadalmas. (Can. Apost. 37. — c. 16. D. 86. — Concil. Trid. Sess. XXV. c. 1. de ref.)

³⁾ *S. Alphons.* Theol. mor. I. IV. n. 111. 490. 491. *Ferraris:* Promta Bibliotheca. s. voce *Beneficiatus* art. 2. n. 19. 22. 23.

⁴⁾ *S. Alphons.* I. c. n. 491.

⁵⁾ C. 7. 9. 12. de testam. (III. 26.)

⁶⁾ c. 38. 43. 48. C. XII. q. 2.

spolii“ czimén magukhoz ragadták,¹⁾ s az egyháznak eme visszaélések megszüntetésére czélzó rendeletei sikertelenek maradtak: azért az egyház a XIII-ik században czélszerűbbnek vélte a javadalmasok részére szabad végrendelkezési jogot adni; de azon lelkiismeretbeli kötelezettség mellett, hogy végrendeletünkben valamely kegyes célra okvetlenül hagyományt tegyenek. A jelenlegi közjog szerint tehát minden rendű és rangu javadalmas szabad végrendelkezési joggal bír.²⁾ Régibb időkben a papság a végrendelet szerkesztésére nézve különféle kiváltságokat élvezett, de jelenleg a polgári törvényekhez köteles alkalmazkodni.

Ha valamely egyházi személy végrendelet nélkül hal el, avagy az általa készített végrendelet érvénytelennek nyilváníttatik: az egyházi közjog szerint az elhunyt hagyatéka,³⁾ a mennyiben magánvagyonot képezett: a rokonoké; — ezek nem létében pedig azon egyházé lesz, melynél az örökhagyó utoljára alkalmazva volt.³⁾ A javadalom után maradt szerzemény pedig mindenkor az egyházat illeti meg. Azonban jelenleg a végrendelet nélkül elhunyt papok hagyatékára nézve csaknem mindenütt külön egyházi vagy polgári törvények léteznek.

II. Noha a magyarországi javadalmas papság legrégibb polgári törvényeink⁴⁾ értelmében szabadon alkalmazkodhatott volna a javadalmasok szabad végrendelkezési jogára vonatkozó közjogi szabványokhoz: mindazáltal főpapjaink a magyar fejedelmek által is usurpált *jus spolii* folytán,⁵⁾ egész a XVII-ik századig nem gyako-

¹⁾ V. ö. *Thomassin*: Vetus est nova eccl. discipl. P. III. lib. II. c. 51. et seq. — *Berardi*: Coment. lib. II. p. 340. seq. — Néhol pedig azon visszaélés uralkodott, hogy az elhunyt püspököknek vagyonát a székesegyházi clerus és káptalan ragadta magához; s megfordítva a püspökök, archidiaconusok is elfoglalták a kanonok vagy más világi papok hagyatékát. (V. ö. c. 43. C. XII. q. 2.; c. 48. U. o.)

²⁾ A javadalmasok szabad végrendelkezési joga nem positiv törvényen, hanem általános szokáson alapul. Ezen eleintén részleges szokásnak elterjedésére főleg III. Sándor pápák következő nyilatkozata adott alkalmat: „Licet autem mobilia per eccliam acquisita de jure in alios pro morientis arbitrio transferri non possunt, consuetudinis tamen non est inprobanda, ut de his, pauperibus et religiosis locis, et illis, qui viventi servierunt, sive sint consanguinei, sive alii, aliqua juxta servitii meritum conferantur.“ (c. 12. de test. III. 26.)

³⁾ V. ö. *Cabassut*: Theoria et praxis juris can. lib. II. c. 26. n. 7. seq. p. 80. seq. — *Giraldi*: Expos. jur. pontif. 1. p. 306. és 315.

⁴⁾ S. Stephani: Decr. I. 2. c. 2. Másrészt pedig, a magyar papság a nemesek közé számíttatott s a nemesség minden jogainak is részesévé tétetett; minthogy pedig a nemesség szabad rendelkezési joggal bír: a javadalmas papságnak is hasonló joggal kellett volna bírnia.

⁵⁾ V. ö. Synod. prov. Tyrnav. a. 1611. c. 4. §. 3.

rolhatták a szabad végrendelkezés jogát. Ennélfogva tehát Pázmány Péter, hirneves esztergomi érsek idején a magyar főpapság II. Ferdinand királyhoz fordult, hogy számukra bizonyos föltételek mellett szabad végrendelkezési jog adassék. A király a főpapság ohájának eleget teendő: 1625-ik évi decz. 11-én kiadott diplomájával a magyar főpapság részére szabad végrendelkezési jogot engedélyezett, de oly föltétel alatt, hogy minden egyes főpap jótékony czélokra és a végvárok védelmére valamit hagyományozni köteles legyen. Ezen diplomát I. Lipót is megerősíté; de mivel a főpapok nem érezték magukat arra kötelezve, hogy a végvárok részére szükségkép hagyományt tegyenek, vagy ha tettek is: a fiscus azzal igen gyakran nem vala megelégedve: ezért a főpapok végrendeletei gyakori perpatvarokra szolgáltattak alkalmat. Hogy tehát eme kellemetlenségeknek mindenkorra eleje vétessék: a főpapság megbizásából Kolonich bibornok és primás 1703-ban a kir. kamarával szerződésre lépett, mely szerződés *Kolonich-féle egyezmény* (conventio Kolonichiana) nevezet alatt az 1715: 16. t. cz. által törvényerőre is emelkedett. Ezen egyezmény szerint mindazon magyarországi főpapok, kik királyi kinevezés által nyerték javadalmaikat, ha ezen javadalomból szerzett vagyonra nézve, külön királyi engedély folytán szabad végrendelkezési jogot nem nyertek, — szerzeményüknek csak egy harmad része fölül végrendelezhetnek szabadon; a másik harmad pedig mindenkor azon egyházra marad, melynél legutoljára alkalmazva voltak; a harmadik harmadot pedig a kir. fiscus örökli. Azonban a hagyatéknál mindenek előtt levonatnak a temetési költségek, s egyéb tartozások. A könyvek a püspöki vagy káptalani könyvtár tulajdonaivá lesznek; az isteni szolgálati készlet, az egyházra; a házi butorzat és gazdasági felszerelés pedig az utódra szállnak át. — Ha pedig valamely főpap végrendelet nélkül halna meg: hagyatékának egy harmada a rokonokat (10-ik iziglen) illeti meg; a másik két harmad pedig az egyházi és kir. kincstár közt oszlik meg. Ha az elhunynak rokonai nem lennének: az őket megillető rész a fiscusé lesz. Az 1855-ben kötött, s hazánkra is alkalmazott concordatum 21-ik cikkelye szerint a főpapságnak a végrendelkezést illetőleg teljes szabadság adatott; s e szerint a Kolonich-féle egyezmény megszűntnek tekintetett; de mivel jelenleg a concordatum nálunk többé mérvadónak nem tartatik: az említett szerződés újra érvénybe lépett.

III. Mindazon magyarországi javadalmasok, kikre a Kolonich-féle egyezménye nem alkalmaztatott, vagyis a czimzetes, ugyszintén a valóságos, de magán kegyurak által kineveztetni szokott

apátok és prépostok, továbbá a kanonokok, plébánosok s bármely más alkalmazásban levő világi papok, — végrendekezés tekintetében teljes szabadsággal bírnak.¹⁾ Azonban ezen javadalmasok is kir. rendeletek alapján²⁾ kötelesek némely megyei czélokra, u. m. a papnövelde, papi nyugdíj vagy a megyei közpénztár javára bizonyos összeget hagyományozni; s ha valamely javadalmas ezen czélokra mit sem hagyományozna: a püspöknek jogában áll a hagyatékból ugyanazon czélokra a meghatározott százalékot levonni. A görög kath. kisebbrendű nőtlen papok pedig kötelesek végrendeletükben a papi özvegyek és árvák részére valamely hagyományt tenni.³⁾ Ezenkívül ajánltatik a papságnak, hogy végrendeletében a szegény tanítók pénzalapjáról, a vakok, siketnémák és örvültek intézeteiről is megemlékezzék.⁴⁾ Végre majd minden megyében elfogadott szokás, melyszerint az elhunyt kanonokok és plébánosok könyvei a káptalani, illetőleg a plébániai könyvtár tulajdonává válnak. Ha azonban az elhunyt után adósság maradt fenn: annak törlesztésére a könyveket is el lehet adni.

Ha a nevezett javadalmasok végrendelet nélkül hálnak el: hagyatékuk, — miután abból a temetési költségek és egyéb tartozások levonattak, — három részre osztatik: s egy rész azon egyházé lesz,⁵⁾ melynél az elhunyt legutoljára szolgált; a másik részt a tizedizigleni rokonok nyerik;⁶⁾ a harmadik rész pedig a szegények között osztatik ki; ha azonban a szegények részére eső illeték 200 frtnál többet tesz: nem osztatik ki, hanem alapítványként kezeltek.⁷⁾ A görög kath. nőtlen papok hagyatéka után a szegényeket illető harmad azon pénztár részére esik, mely a papi özvegyek és árvák segélyezésére szolgál. Ha a pap rokonai szegények: a szegényeket megillető harmad is nekik ítéltetik.⁸⁾ Ha pedig nincsenek rokonok, ezeknek illetéke a kir. fiscusra száll.⁹⁾ Ha pedig oly javadalmas hal meg végrendelet

¹⁾ 1547 : 16 : 1647 : 102. t.-cz.

²⁾ Int. 1792. Apr. 12. — 1802. jul. 13. — 1808. ápril 12. — 1836. jan. 9.

³⁾ Int. 1808. dec. 20.

⁴⁾ Int. 1815. dec. 5. 1817. marc. 18.

⁵⁾ Azonban rendszerint az egyházat megillető összeg ismét két részre oszlik: ugyanis az összeg $\frac{2}{3}$ -át a székes- vagy azon kisebb egyház kapja, hol a javadalmas utoljára alkalmazva volt; egy harmad pedig azon megyei pénztárba megy, mely újabb időkben majd minden megyében a szegényebb templomok felségélyezésére alakult.

⁶⁾ Intim. 1775. márc. 9. — 1812. oct. 6.

⁷⁾ Intim. 1819. aug. 24.

⁸⁾ Intim. 1774. aug. 8.

⁹⁾ Int. 1774. jul. 14. — 1776. febr. 13. — 1812. oct. 6.

nélkül, a ki az egyetemi, tanulmányi vagy egyéb országos alaphól nyert fizetést: hagyatékának két harmadát ugyanazon alap nyeri,¹⁾ egy harmada pedig a rokonokra, vagy ezek nemlétében a fiscusra száll. — Végre ha oly papi egyének halnának el végrendelet nélkül, kik soha sem birtak valamely javadalommal, hanem saját magán vagyónukból éltek, avagy magán egyénektől nyertek ellátást, — hagyatékuk a törvényes örökösökre száll, vagy ezek hiányában a fiscus válik annak örökösévé.²⁾

A szerzetesek, valamint általánvéve sehol, úgy nálunk sem tehetnek végrendeletet s azért mindaz, mi utánuk fenmarad, az illető szerzet tulajdonát képezi. A saecularisált szerzetesek pedig csak pápai engedély mellett végrendelezhetnek.

1. *Jegyzet.* Némely országokban az elhunyt javadalmasok hagyatékai az u. n. *halálozási-negyedilleték* (sterb-quartal) és *annus gratuitus* kiváltságában részesülnek. — Az előbbi kiváltság erejével azon évre eső jövedelemből, melyben a javadalmas elhunyt, — a hagyatéki tömeg nem csak az elhunyt által kiérdemelt részt nyeri meg, hanem azon felül még egy negyed évi illeték is hozzá csatoltatik. — Az *annus gratuitus* czimén pedig az örökösök részére megítéltetik az üresedésbe jött javadalom, egy évi (néha még hosszabb idei) jövedelme, főleg azon célból, hogy az egyébkint nem fedezhető temetési költségek vagy hátramaradt adósság ily módon mégis fedezve legyenek.

2. *Jegyzet.* Magyarországon az elhunyt papok végrendeleteinek végrehajtása s a papi hagyatéki ügyek tárgyalása ugyan a polgári hatóság által eszközöltetik; de a megyés püspökök minden megyebeli pap halála esetén egy megbízottat szoktak kinevezni, kinek kötelessége a hagyatéki ügyben az egyház jogaira, különösen pedig arra felügyelni a) hogy a hagyatéki tömegből, — azon esetben, ha az elhunyt a meghatározott megyei célokra (papnövelde, papi nyugdíj s megyei közpénztár javára) mit sem hagyományozott volna, — az egyházmegyét megillető százalék levonassék; b) hogy a végrendeletben előforduló ájtatos alapítványok, vagy már egyházi célra szánt hagyományok az egyház részére pontosan kiszolgáltassanak. (Igazságügym. átírtat a herczegprimáshoz. 1879. Jul. 30.)

345. §. Az időközi jövedelmek.

I. A megüresedett javadalmakból az új javadalmas kinevezéséig befolyt jövedelmeknek hova fordítására nézve az egyház határozott szabályokat nem alkotott. Hajdanta a megüresedett püspökségek vagyonát az archidiaconus vagy más vagyonkezelő gondozta

¹⁾ Ezen részlet az illető alpnál akként osztatik föl, hogy egy rész a szegény tanítók és özvegyek s árváik felsegélyezésére szolgáló alapítványához csatoltatik, a másik rész pedig a szegény tanulók segélyezésére szolgáló alapítvány növelésére fordittatik.

²⁾ Intim. 1812. Oct. 6.

s a befolyt jövedelem, levonatván abból a megye kormányzására fordított költségek, az utódnak adatatt át.¹⁾ Az üresedésben levő kisebb javadalmak jövedelmei pedig részben az egyház javára forditattak, részben pedig a szegények közt osztattak ki.²⁾ Később azonban a nagyobb javadalmak időközti jövedelmeit a fejedelmek „*jus regaliae, jus deportus*“ czimén maguknak tulajdonították; hasonló bitorlást vittek végbe a kisebb javadalmaknál a kegyurak és védnőkök.³⁾ Sőt néha még a püspökök és apátok is gyakorolták ezen visszaélést. Az apostoli sz. szék részére fentartott javadalmakra nézve egy ideig a pápák is éltek a *deportusi* joggal, de arról a pisai és constanci zsinaton lemondottak. A trienti zsinat pedig elrendelte,⁴⁾ hogy a megürült püspökségek jövedelmeinek kezelésére a káptalan 8 nap alatt egy *oconomus*t válasszon; de a nevezett zsinat az időközi jövedelmek hováfordítására nézve mit sem határozott. S ezért jelenleg a nagyobb javadalmak időközi jövedelmei az egyes országok váltakozó szokásai szerint vagy a székesegyház részére⁵⁾ szenteltetnek, vagy valamely egyházi alapba folynak,⁶⁾ vagy az utód részére tartatnak fenn.⁷⁾ A kisebb javadalmak időközi jövedelme azonban rendszerint az ideiglenes helyettest illeti meg.

II. A régi magyar királyok, p. o. III. Béla⁸⁾ II. Endre⁹⁾ rendeletei alapján a hazánkban létező nagyobb egyházi javadalmak időközi jövedelmei egyházi czélokra lettek volna fordítandók; de tényleg többnyire a kir. kincstárba folytak, a nélkül, hogy erre a

¹⁾ c. 45. C. XII. q. 2. — c. 16. D. LXI.

²⁾ V. ö. c. 4. de off. jud. ord. (I. 31.)

³⁾ V. ö. c. 40. de elect. in VI-to. (I. 6.) — c. 9. de off. jud. ord. in VI-to (I. 16.) — c. 7. de elect. in Clem. (I. 3.)

⁴⁾ Sess. XXIV. c. 18. de ref.

⁵⁾ P. o. Bajorországban.

⁶⁾ Mint p. o. Ausztria-Magyarországban.

⁷⁾ P. o. st. Gallen és Churban.

⁸⁾ „In nobis et posteris immobili firmitate sancimus, quo decedentibus eppis procuratores laicos in rebus eppalibus non ponemus, sed honestos clericos, qui omnia ad reaedificationem ecclesiarum et domorum eppalium, seu canonicorum, ad usus quoque pauperum, viduarum et orphanorum fideliter debeant adservare, *nos vero et posteri nihil unquam de iisdem rebus in usus proprios ulterius redigemus.*“ (Lásd Kollár Hist. Juris Patronat. Hung. Cap. 13. sz. 120.)

⁹⁾ „Bona etiam decedentis eppi dominus rex, vel quaelibet alia persona occupare, vel rapere non possit, sed utilitati ecclesia, cujus idem praelatus fuisse dignoscitur, applicentur. (1298; 27. t.-cz.)

fiscust határozott törvények jogositották volna fel.¹⁾ Ezen kívül voltak esetek, midőn az időközi jövedelmeket egyes főurak ragadták magukhoz. A Kolonich-féle szerződés 4-ik pontja azt határozta, hogy a főpapi javadalmak időközi jövedelmei 3 hónapig *titulo juris patronatus* a fejedelmet illessék meg; ezentúl pedig osztassanak meg az egyház és fejedelem között. II. József császár 1783. oct. 28-án kiadott rendeletével az időközi jövedelmeket a vallásalaphoz parancsolta csatolni. Azonban I. Ferencz 1793-ba e rendeletet megváltoztatva törvénnyé tette, hogy az üresedésben levő nagyobb javadalmak a kir. kincstár által kezeltessenek, s jövedelmeik egyházi czélokra, jelesen templomok és paplakok felállítására s egyházi személyek felsegélyezésére fordíttassanak. Az 1885-iki osztrák concordatum értelmében az időközi jövedelmek ismét a vallásalaphoz csatoltattak, mely szabály mai napig érvényben maradt.²⁾

Az autonómiai congressus szervező munkálata szerint (20. §.) az üresedés jött s az országos kath. igazgató tanács kezelése alá eső magasabb egyházi javadalmak az újabb egyházi javadalmaknak az újabb kinevezésig folyó jövedelmei az orsz. kth. gyűlés pénztárba folynak; kivétlenek a görög kath. püspöki megyék, melyekben a magasabb egyházi javadalmak időközi jövedelmei az eddig fennállott gyakorlat szerint jövőre is a megyebeli papok özvegyei és árvái alapjába fognak befolyani.

III. Az üresedésben levő *kanonokságok időközi jövedelmei* hazánkban az 1808-ik évi apr. 12. kelt kir. rendelet szerint, egy harmadrészben az egyházmegyei pénztárban folynak, kétharmad részben pedig a káptalan tagjai közt osztatnak fel.

IV. Az üresedésbe jött *plébániák időközi jövedelmei* mint min-

¹⁾ A kir. fiscus által gyakorolt visszaélés igazolására, hiába hivatkoznak a a Hk. I. 10. 1545: 12 és 1550: 19. t.-cikkelyekre, mert az első törvény nem az időközi jövedelmekről szól, a két utóbbi pedig azt rendeli, hogy az elpusztult egyházaknak, káptalanok, zárdák stb. vagyona különféle jótékony czélokra fordíttassanak.

²⁾ A megüresedett érsekségek vagy püspökségek javainak kezelése következőkép történik: A káptalan — két küldöttje által az elhunyt főpap szobáit s azon helyiségeket, hol ingóságai vannak, lepecsételi; és kebléből az elhunyt halálától, vagy annak tudomásul vételétől számítandó 8 nap alatt egy vagy több vagyonkezelőt választ, s az ügyet a cultusministerteriumnak feljelenteni. A miniszterium egy vagy két biztost küld ki, kik a vagyonkezelőkkel együtt a vagyonról pontos leltárt készítenek; s a netalán elhanyagolt állapotban levő épületeket az elhunyt hagyatékának költségén kijavíttatják, avagy a kijavításnak az utód által leendő eszközöltetésére a hagyatékából bizonyos s a szakértők által meghatározandó összeget vonnak le; továbbá gondoskodnak arról is, hogy a fundus instructus kellő állapotban adassék át az utódnak. Ezenkívül költséességük az egyházi készületeket, a püspöki öltönyöket, s a befolyt jövedelemből a megye igazgatására szükségelt költségeket levonva, a megmaradt összeget vallásalapba beszolgáltatni, s az ujonan kinevezett utódnak a javakat átadva sáfárkodásukról számot adni.

denült úgy Magyarországon is az ideiglenes helyettesek illetik meg. Azonban a vallásalap kegyurasága alá tartozó plébániára nézve az a szabály, hogy ha üresedés idején valamely szomszéd plébános végzi a helyettes tisztségét: az időközi jövedelemnek csak felét kapja meg; a jövedelem másik fele pedig az illető alapé lesz; de ha az ideiglenes helyettes nem bír javadalommal: az összes jövedelem őt illeti meg. Továbbá ha a vallás vagy más közalapból díjazott káplánság ürül meg: üresedése alatt az egész fizetés az alap javára visszatartatik. Ha pedig ily helyen a plébános szerzetest fogad maga mellé káplánnak: csak a káplán tartási összeget kapja meg; de a káplánt ő maga fizeti.¹⁾

V. A megüresedett plébániai javadalmak jövedelmének az előd vagy örökösei, az ideiglenes helyettes és az utód közti felosztásra nézve az egyház semmit sem határozott, s ezért majd minden egyházmegyében más és más módon történik a felosztás. Hazánk legtöbb egyházmegyéjében leginkább ezen szabályok tartatnak szem előtt: 1. A javadalomhoz tartozó mindennemű jövedelem január 1-étől számítottatik. 2. A javadalomnak bármi néven nevezendő jövedelmei három részre oszthatnak; s az első részt jan. 1-től holtá napjáig az előd, illetőleg annak hagyatéki tömege; a másik részt az előd halálától az utódnak hivatalában történt megerősítéseig az ideiglenes helyettes; a harmadik részt pedig az új javadalmas kanonszerű megerősítésének idejétől az év végeig: az utód nyeri. 3. Az adók és a földek munkáltatására fordított költséghez az előd, a helyettes és az utód azon arányban járulnak, a mily arányban köztük a jövedelem megfosztatott. 4. A földbe vetett magot, ha az fundus instructust nem képezett: az utód köteles az elődtől pénzen megvásárolni vagy azt a jövő termésből természetben visszaadni. 5. Miután a trágya a plébániai föl járuléka, azt elvitetni vagy felosztani nem lehet. 6. A stóla jövedelm mindig azé, ki a sz. ténykedést végezte. 7. A mise alapítványok jövedelménél különbséget kell tenni: vajjon a sz. mise végzése bizonyos időhöz volt-e kötve vagy sem? Ha igen, akkor azt illeti meg az alapítványi jövedelem, ki a mise végzése idején a plébániát igazgatja, — ha pedig nem, akkor azt, ki a sz. misét végezte. Ha azonban a mise alapítvány a javadalom jövedelmének öregbítésére tétetett: a misedijak a fentebb említett arány szerint oszthatnak fel. 8. Az osztályosok, az őket megillető részt egyaránt vehetik fel

¹⁾ Int. 12. Sept. 1815 Nr. 27792.

termesztményekben vagy készpénzben. Az osztásnál előforduló kétséget vagy perlekedést az egyházmegyei hivatal dönti el.¹⁾

HARMADIK FEJEZET.

A templomok s más szent dolgok jövedelméről, s eme jövedelmek kezeléséről.

346. §. Az isteni tisztelet költségeinek fedezésére, templomok, kápolnák, sz. szobrok, keresztek stb. fentartására szánt jövedelmek.

Az egyház kezdettől kiváló gondot fordított arra, hogy az egyes templomokban az isteni tisztelet illendő módon végeztesse, s

¹⁾ *A váci egyházmegyében a jövedelem felosztás következőleg történik:*

a) Az évi jövedelem egyik év sz. György napjától a másik év sz. György napjáig számítottatik; a ki sz. György és sz. Mihály napja közti időben megy át más javadalomra: az általa elhagyott, s nem az ujonan elfoglalt javadalomnak mind őszi, mind tavaszi termését megnyeri. Ellenben ha valaki sz. Mihály után s az őszi vetés befejeztével, de sz. György előtt hagyja el javadalmát: csak az őszi termés illeti meg őt, a tavaszi pedig az utódé lesz. Tehát általán véve *a ki vet az arat is.* b) Ha a plébániához szőlőkert is tartozik, s a távozó plébános már minden szőlő munkát bevégezt: az egész szüret az övé lesz; ha pedig a szőlő munkáltatás befejezése előtt történik a változás: az utód tetszésétől függ: vagy megfizetni az elődnek a munkáltatás költségeit, s maga részére fentartani a szüretet, vagy a további munkáltatást is az elődre bízva, a szüretet neki átengedni. Ha azonban a szőlő munkálását a hivek végzik, s ha a javadalmas változása alkalmával minden munka már bevégeztetett: az előd és utód megosztják egymás közt a szüretet; ha pedig ily esetben minden munkáltatás még nem lenne befejezve: a netalán tett költségeket az utód megfizeti az elődnek, s az összes szőlő termés őt illetendi meg. c) Az ágybér és más deputátumi illeték *pro rata temporis* osztatik meg az előd és utód között. Mint-hogy azomban a széna, főkép a szarvasmarha téli takarmányául; a fa pedig legnagyobb részben téli fűtőül szolgál: azért eme két tárgynál a téli hónapokra (azaz Mihály napjától sz. Györgyig) az illeték $\frac{2}{3}$ -a, a többi időre pedig csak egy harmada számítottatik. Ha pedig a tűzhelyi szükségletre fa; fűtésre pedig szalma és nád adatik: a fa illetmény *pro rata temporis*, a fűtési tárgy pedig a téli és nyári hónapokra szóló arány szerint osztatik föl. Ha a szénagyűjtést a plébános saját költségén végezte: a kellő arány szerint az utód az elődnek visszatérítéssel tartozik. d) A miscalapítványokra nézve az a szabály, hogy ha a sz. misék elvégzése bizonyos időhöz van kötve: az nyeri el a misedijakat, a ki ezen időben a plébániát kormányozta, — máskülömben pedig a dijak azon arányban osztatnak szét, a minő arányban a jövedelem felosztása történt. Ugyanezen szabály áll a más alapítványok után járó jövedelmekre nézve is, ha azokhoz bizonyos kötelezettségek csatolvák. e) A felosztásnál nem csak a mennyiségre, hanem a minőségre is tekintettel kell lenni; valamint arra is: vajjon a kün levő tartozások könnyű szerrel, vagy pedig nehezen hajthatók-e be? f) A felosztás után netán felmerülhetők egyenetlenségek kikerülése céljából, a kerületi alperes (kinek a felosztási egyezkedésnél jelen kell lennie) kö-

az egyházi épületek (templomok, kápolnák, sz. szobrok, keresztek) épségben tartassanak. A legrégibb időkben míg t. i. a püspök kezelte az összes egyházmegyei vagyont, az abból befolyó évi jövedelemnek $\frac{1}{4}$ -e mindenkor a jelzett célra fordított; később vagyis a javadalmi rendszer kifejlődésével: a javadalmasok életfenntartására szánt jövedelem, a templomi szükségletek költségeitől elkülönített. Jelenleg az utóbbi szükségletek fedezésére következő jövedelmi források léteznek:

1. A templomok tulajdonát képező ingatlan birtokokból befolyó jövedelmek.

2. Bizonyos díjak, melyeket a hívek a harangok vagy egyéb egyházi szerek használatáért fizetni kötelesek.

3. Az u. n. persely pénzek.

4. *Ajtatos alapítványok*, vagyis valamely egyház, zárdá vagy javadalom részére oly célból ajándékozott tőkék, hogy azoknak évenkénti kamatai vagy bizonyos egyházi szükségletek fedezésére szolgáljanak, vagy pedig évenként végzendő sz. misék stipendiumaiul szolgáljanak. Az alapítványokra nézve az az általános szabály, hogy azokat csak az illetékes egyházi főnök (püspök vagy szerzetes előljáró) engedelmével lehet elfogadni; mert egyrészt csak is az illetékes egyházi főnökök birnak jogosultsággal annak megítélésére: vajjon a tett alapítvány megfelel-e céljának? másrészt pedig csak is ők róhatnak a javadalomra az alapítvány értelmében örökös terhet. — Magyarországon az alapítványokra nézve a következők tartandók szem előtt: a) Minden alapítványról két példányú okmány állítandó ki, s annak egyik példánya megerősítés végett a püspöknek, a másik pedig tudomásvétel végett a cultusministeriumnak terjesztendő fel. b) Az oly végrendeleteket, melyekben valamely ajtatos alapítvány létezik, az illető egyház papjának sem szerkeszteni, sem aláírni nem szabad.¹⁾ c) Az ajtatos alapítványok tőkéi biztos helyre helyezendők el és lehetőleg első helyre táblázandók be;²⁾ s ha az adósok rendesen nem fizetnek, habár különben elegendő vagyonnal bírnának is: a tőkét fel kell nekik mondani.³⁾ — A hazai ajtatos alapítványokra nézve az apost. király felügyeleti jogot gyakorol. (Jelenleg azonban nem személyesen, hanem a cultusminister által.)

teles az egyezkedést írásba foglalni, s azt az egyezkedők, valamint saját aláírásával ellátva, az egyházmegyei hivatalnak bemutatni. (V. ö. Epistome Encycl. almae Dioec. Vac. p. 62—65.)

¹⁾ Intim. 1774. jul. 14.

²⁾ Int. 1812. Dec. 29.

³⁾ Intim. 1796. Aug. 16 és Sept. 20.

Az ajtatos alapítványokat rendszerint nem az illető javadalmas, hanem a székesegyházi káptalan kezeli, melynek kebléből e célra egy vagy több hivatalnok (piarum fundationum administrator) választatik.

347. §. A magyarországi kath. vallás és tanulmányi alap.

Ausztria-Magyarországban a kath. egyház vagyonának egyik nemét képezi a vallás- és tanulmányi alap.

E kettős alapnak Magyarországon való keletkezéséről és kezeléséről következőket kell tudnunk:

I. *A vallásalap*, (fundus religionis) III. Ferdinánd idejétől veszi kezdetét. Ugyanis a nevezett fejedelem alatt az 1647: 12. t. cz. erejével az evangélikus vallásúak felmentetvén a kath. plébánosok részére eddig szolgáltatott fizetésektől: az ekként rövidséget szenvedett plébánosok kárpótlására, de különben is egyéb szükségletek fedezésére III. Ferdinánd 1647. okt. 6-ról keltezett és 1650. aug. 6-án kiadott iratával, elrendelte, hogy a királyi kincstárból évenként 6000 frt fizetessék ki. Ezen összegből alakult az u. n. *plébánosi pénztár* (cassa parochorum), melyet III. Károly 1733-ban évi 16,000 frttal;¹⁾ II. József pedig 1786-ban az eltörült szerzetes rendek (pálosok, camalduliak, ágostonrendiek, clarissák) vagyonával gyarapított. Az ekkép tekintélyes jövedelemmel rendelkező alaphoz, mely ujabban *vallásalapnak* nevezetett, járultak a püspökök által 1848-ig a szabályozott püspökségek alapjába²⁾ fizetni szokott összegek; továbbá a magyar főpapság által az úrbéri kárpótlásból a papnöveldék fentartására felajánlott s IX. Pius 3 szentsége által külön levélben helyben hagyott 2.553,000 frtnyi tőke, s végre az újabb időben a megüresedett püspökségek időközi jövedelmei.³⁾

¹⁾ Ezen összeg azonban 1868-ik év óta többé nem fizettetik ki.

²⁾ *A szabályozott püspökségnek* úgy származtak, hogy I. Ferencz király meghatározta, hogy az egyes püspökségeknek mily nagy jövedelmi lehetnek, (150, 60 és 40 ezer forint) s a mi ezen összegben felül feleslegnek mutatkozott, az részint állami pénztárba, részint pedig a szabályozott püspökségek alapjában fizettetett, mely alap jövedlmi egyházi célokra fordítottak.

³⁾ Az előszámlált járadékon kívül, a vallásalap növelésére fordítottak még: a ker. rabokváltási alapjai a kath. vallásra vissza térők segélyezési pénztára (fundus convertitarum). Az 1791-ki orsz. választmány pedig még a következő alapítványokról is említést tesz, mint a melyek a vallásalap öregbítésére fordítottak: a Mária Thérédia idejében eltörül Jezsáiták után fenmaradt, s a pétervárad végvidéki missziók gyámolítására szolgáló alap; a Ceronea-féle alapítvány s végre egy más alapítvány, melyből a nem keresztény tartományokban lévő papi növendék segélyezettek. (V. ö. Kovách Pál „Szemelvények az 1790°/₁ és 1825°/₇-ik országos egyházi választmányok munkálataiból“ című művét 13-ik lap.) — A vallásalap jelenlegi

A vallásalap jövedelme tisztán egyházi czélokra, u. m. templomok építésére, kijavitására, papnöveldek fentartására, szegényebb lelkészek gyámolítására fordittatik.

II. *A tanulmányi alap* (fundus studiorum) az 1773-ban eltörült magyarországi Jezsuita társaság vagyonából keletkezett.¹⁾ Ugyanis az eltörült szerzet vagyona az 1775-ik évi febr. 6-án kelt legfelsőbb határozat értelmében iskolai czélokra rendeltetett, s *jezsuita tömeg* név alatt kezeltetett. E vagyon 1782-ben az országos dicasteriumok kezelése alá kerülván, *tanulmányi alap* nevet nyert, s két évvel később a szűz Máriáról nevezett testvérület; 1791-ben pedig több felosztatott szerzetesrend vagyonával gyarapodott.²⁾

Mindkét alap tisztán kath. vagyonnak tekintendő, mert 1. A mi illeti a *vallásalapot*: a) Valamint ezen alap létesítője III. Ferdinánd, úgy annak nagyobbítója III. Károly az állami pénztárból az alap javára kifizetendő 6000, illetőleg 16,000 frtot csupán kath. czélokra fordítandónak rendelte. b) Az alap vagyonának többi részzeit kath. birtokok képezvén: természetszerűleg csak kath. czélokra fordíthatók. c) Az 1793. évi aug. 13. keltezett kir. rendelet úgy a *vallás- valamint a tanulmányi alapnak egyenesen kath. jelleget tulajdonít.*³⁾

törzsvagyonához tartoznak: a) 14.847, 000 frtnyi értéket képviselő állampapírok és tőkék; b) a következő uradalmak: Czegléd, Szolnok, Maróth, Mária-Nostra, Sajolád, Vörösmarth, Mágocs, Nyavalád, Somló-Vásárhely, Viaszló, Mária család, Elefánt, Kolos, Püspökladány, Csakova, Nagykővéres. c) A következő majorságok: Báránd, Pátka Rokolánd. Ezen ingatlanok mintegy 194,408 holdat tesznek s közép számítás szerint 300,000 frtnyi évi jövedelemnél többet hoznak. A vallásalap összes értéke 44.215,000 frtnyi értéket képvisel.

¹⁾ A nagyszombati Jezsuiták vagyona azonban az ugyanott felállított egyetemre fordítatott.

²⁾ A tanulmányi alap jelenlegi vagyonát részint állampapírok és tőkék (6.455,877 frtnyi értékben) részint ingatlan birtokok (Alsómérk, Boroszló, Mislye, Szegszárd, Szkálka, Vöröserény, és Tibe uradalmak; a csákovai uradalomban: Gilád, Unip, Berény és Ligeth helységek, sz. Ágatha majorság, melyhez Kajátha, Jano Mochnya és Kisfalud nevű birtokok is tartoznak) képezik, eme birtokok körülbelül 58,158 holdat tesznek, s mintegy 100,000 frtnyi évi jövedelmet hoznak.

³⁾ „Suam majestatem SS. benigne percepisse, ut cum in actis de aerario litterato et religionario sonantibus observare fuerit, pias has fundationes et respective eorum fundos, pro *fundis publicis* nominari, quin tamen, nomenclatio haec, seu per b. resolutiones regias, seu per legum dispositionem admissa haberetur, deniceps fundi hi, velut in pios fines destinati, et de natura sua altissimae suae Maj. ss. inspectione ex supremo jure patronatus existentes, cum s. d. fundis publicis, quorum art. 21. meminit, nullum nexum habentes, ac sensu art 26. 1791. *unice pro catholicis* deservire, ac etiam praecise ad illorum rationem converti debentes, haud alio nominis vocabulo, quam *fundis fundationales*, veluti a suprema auctoritate unice dependendes, in actis publicis compellentur.“

2. A tanulmányi alap kath. jellegét megtagadni szintén képtelenség, mert az kizárólag egyházi vagyomból keletkezett.¹⁾

A vallásalapot III. Ferdinánd rendelete szerint kezdetben az ország primása kezelte, ki minden negyedik évben köteles volt a tartományi zsinat előtt az alap jövedelmének hová történt fordításáról számot adni.²⁾ Később azonban a kormány hivatalnokaira bízott az alap kezelése, de a megyés püspököknek megengedettett, hogy az alap számadásait alkalmilag megtekinthessék, ugy szintén minden egyes püspöknek tudomására hozatott, hogy megyéje területén kik, és mily összeget nyernek az alapból.³⁾ — A tanulmányi alapot kezdettől fogva a kormány közgei kezelik.

Az 1855-ben kötött ausztriai concordatum 31-ik cikkelyében elrendeltetett, hogy mind a vallás-, mind a tanulmányi alap a fejedelem kormányja által kezeltessek, s hogy mindaddig, míg a vallásalap a sz. szék és ő felsége közti tanácskozmány folytán állandó egyházi javadalmazásokra felosztatnék: annak jövedelmei a kath. egyház javára fordittassanak; a tanulmányi alap jövedelmei pedig kizárólag a kath. tanügy előmozdítására szenteltessenek.

Jelenleg, mind két alapot a cultusminister kezeli,⁴⁾ s a vallásalap jövedelmi most is kath. czélokra fordittatnak, de a tanulmányi alapból állami (tehát nem tisztán katolikus) akadémiák (p. o. győri, nagyvárad, pozsonyi), gymnasiumok, reáltanodák és tanítóképezdek is fentartatnak.

¹⁾ Ujabb időben kétségbe vonatván a kettős alapnak kath. jellege annak bevitására többen *Bacsák Imre* ily című jeles művet irt: „*Minő természetűek tehát azok a kath. alapok?*” — Ezenkívül a vallásalapnak kath. jellegét *Hamar Pál* kir. korona ügyész is megczáfolhatlan érvekkel kimutatta. A tanulmányi alap kath. jellegét pedig az országgyűlés felszólítása folytán *Apáthy István* (1882) tette kétségtelemné.

²⁾ III. Ferdinándnak alapító levélben e szavak olvashatók: „Manibus Aeppi Strigoniens assignetur (nempe summa 6000 flor), ut ille tam in sua dioecesi, quam in aliorum epporum dioecesisibus ejusmodi spoliatis ac egenis parochis fideliter, et juxta proportionem prout necessitas et salus animarum postulaverit distribuaturque synodum provincialem quarto quovis anno celebrandum edocere, qualiter dicta annua sex millia erogaverit ac dispensaverit?”

³⁾ 1791. évi mart. 17. kelt kir. rendelet.

⁴⁾ A király ő felsége 1877. jan. 11-éről kelt rendeletével egy 9 tagú bizottságot nevezett ki azon czélból, hogy a két kath. alapnak utolsó 10 év alatti kezelését megvizsgálja, vizsgálatának eredményéről jelentést, s az alapok további kezeléséről javaslatot tegyen. — A jelentést 1882-ben a bizottság előadója gr. Apponyi Albert már meg is tette.

348. §. A templomok, s más szent dolgok jövedelmeinek kezelése.

Mig a javadalmasok életfentartására szánt jövedelem a templomi szükségletekre fordítandó összegtől nem volt elválasztva: addig az összes egyházi vagyont a püspök kezelte, kinek a vagyon kezelésben az *archidiaconusok* vagy a papi osztályból választott *oeconomusok* is segédkezet nyújtottak. Midőn azonban a javadalmi rendszer kifejlődésével, a javadalmasok illetéke a templom jövedelmeitől elválasztatott: eleinte maguk a javadalmasok kezelték a templom jövedelmét is, de sáfárkodásukról, főkép megjelölés alkalmával vagy az archidiaconusnak vagy pedig a püspöknek kötelesek voltak számot adni. Időjárástával a templom jövedelmének kezelésébe világiak is befolyást nyertek. Jelesen a XV. századtól kezdve szokássá vált, a templomi vagyon kezelésére egy bizottságot nevezni, melynek elnöke maga a javadalmas volt, többi tagjai pedig a *templomatyáknak*, *egyházgondnokoknak* nevezett világi férfiak valának. Ezenkívül a templomi vagyon gondozására a kegyurak is bizonyos befolyást gyakoroltak. A trienti zsinat meghagyta, hogy a templomatyák évenként adják be a püspöknek számadásaikat.¹⁾ Jelenleg a templomi vagyon kezelése körül nemcsak az egyes országokban, hanem az egyes egyházmegyékben is különböző szokások uralkodnak.

A magyarországi egyházmegye legfőbbjeiben a kérdéses ügyre vonatkozólag következő rendszabályok léteznek. 1. Minden plébániában a templom vagyonát, s más ajtatos alapítványokat a plébánossal együtt a templomatyá kezeli. A templomatyákat a kegyúr, a plébános, esperes és a hitközség — szokták a tekintélyesebb és vagyonosabb világi hívek soraiból kijelölni; a kijelöltek hivatalukban a püspök által erősítettnek meg, s mielőtt hivatalukat megkezdénék esküt tesznek arra, hogy az egyház vagyonát lelkiismeretesen fogják kezelni, sőt néhol még biztosíték letételére is kötelezvék.²⁾ 2. A bevételeket és kiadásokat a plébános és templomatyá együttesen kezelik; s arról külön-külön jegyzéket vezetnek. Kisebb mérvű kiadásokat (10—20 frt) saját felelősségükre is tehetnek, de a nagyobb mérvű kiadások eszközzésére a kegyúr és a püspök helybenhagyása szükségeltetik. 3. A templom földjei és épületei jókarban tartandók; s a vagyonból püspöki és kegyúri engedély nélkül semmi sem ide-

¹⁾ Sess. XXII. c. 9. de reform.

²⁾ A váci egyházmegye némely népesebb plébánián a templom vagyonát az „*egyházi tanács*“-nak nevezett testület kezeli.

genithető el; sőt a vagyona nézve még per sem indítható. A tőke-pénzek mindenkor biztos helyen és betáblázás mellett helyezendők el. — A templom földjeit a plébános vagy templomatyja csak főpásztori engedély mellett bérelheti ki, s csak hasonló feltétel mellett veheti kölcsön a templom tőkéjét. 4. A templom készpénze egy szekrényben tartandó, mely a plébánián lehetőleg tűzmentes helyen helyezendő el. A szekrénynek két zárral kell ellátva lenni, s egyik kulcs folyton a plébánosnál, a másik a templomatyánál tartatik; s egyik a másik jelenléte nélkül nem nyithatja ki, se nem zárhatja be a szekrényt.¹⁾ Eme szekrénybe tétetnek a templom vagyonát érdeklő okmányok is. 5. A kegyurnak jogában áll a templom pénztárát bármikor megvizsgálni, s a netalán tapasztalt rendetlenséget a püspöknek feljelenteni. 6. A plébános köteles évenként elkészíteni a számadásokat,²⁾ s azok megbírálására meghívni az esperest, a kegyurat, s két községi előljárót. A megbírált számadásokat, miután azok a kezelők és a bírálásra meghívottak által aláíratnak s pecsétjeikkel megerősítettek, — az esperes az egyházmegyei hivatalhoz küldi; honnét újabb bírálat végett a főespereshez tétetnek át.

Jegyzet. A székeskáptalanok által kezelt ajtatos alapítványokról, évenként az alapítványi kezelő készít számadást, mely a püspöknek beterjesztve, innét megbírálás végett a káptalanhoz tétetik át; azután pedig felülvizsgálat végett a cult. ministeriumnak is megküldetik.

¹⁾ A szekrény felső részén egy nyílásnak kell lenni, a melyen keresztül a bevett pénzt, főképp pedig a persely pénzt a szekrénybe lehessen tenni. De a nyílásnak nem szabad oly nagynak lenni, hogy azon keresztül a szekrényből a pénzt ki is lehessen venni. A szekrénybe dobott pénzösszeget minden hónapban meg kell számlálni s ez alkalommal az előre látható egyházi szükségletek fedezésére megkívántató pénzt is ki lehet a szekrényből venni.

²⁾ A számadások elkészítési módjáról lásd Kovách „*Manuale Parochorum*“ című művét (tom. I. §. 40. p. 38—41.) — A vallás és közokt. min. 1874-ik év máj. 22-én 545. sz. alatt kelt rendeletének értelmében a kormány főfelügyelete alatt álló egyházi alapok, alapítványok, templomok, kápolnák stb. alapjairól szóló számadások nem az illető ministeriumhoz, hanem a számvevői hivatalhoz küldendők.

FÜGGELÉK.

I.

Facultates sic dictae quinquennales a Sacra Congregatione de propaganda Fide dari solitae.

1. Absolvendi ab haeresi, et apostasia a fide, et a schismate quoscumque, etiam ecclesiasticos, tam saeculares, quam regulares, non tamen eos, qui ex locis fuerint, ubi sanctum Officium exercetur, nisi in locis Missionum, in quibus impune grassantur haereses, deliquerint: nec illos, qui judicialiter abjuraverint, nisi ibi nati sint, ubi impune grassantur haereses, et post judicialem abjuramentum illuc reversi in haeresim fuerint relapsi, et hos in foro conscientiae tantum.

2. Tenendi, et legendi, non tamen aliis concedendi, praeterquam, ad tempus tamen, iis Sacerdotibus, quos praecipue idoneos, atque honestos esse sciunt, libros prohibitos, exceptis operibus Dupuy, Volney, M. Reghellini, Pigault, le Brun, De Pottér, Bentham, J. A. Dulaure, Fêtes et Courtisanes de la Grèce, Nouvelle di Casti, et aliis operibus de obscenis, et contra Religionem ex professo tractantibus.

3. Dispensandi in 3. et 4. simplici, et mixto tantum, nedum cum pauperibus etiam cum nobilibus et divitibus in contrahendis; in contractis vero cum haereticis conversis etiam in 2. simplici et mixto, dummodo nullo modo attingat primum gradum, et in his casibus prolem susceptam declarandi legitimam.

4. Dispensandi super impedimento publicae honestatis et iustitiae ex spon-
salibus proveniente.

5. Dispensandi super impedimento criminis, neutro tamen conjugum machinante, ac restituendi jus petendi debitum ammissum.

6. Dispensandi in impedimento cognationis spiritualis, praeter levantem et levatum.

7. Hae vero dispensationes Matrimoniales, videlicet 3., 4., 5. et 6 non concedantur, nisi cum clausula, dummodo mulier rapta non fuerit, et si rapta fuerit, in potestate raptoris non existat; et in Dispensationibus huiusmodi declaretur expresse, illas concedi tanquam a sedis apostolicae delegato, ad quem effectum etiam tenor huiusmodi facultatum inseratur, cum expressione temporis, ad quod fuerint concessae, alias nullae sint.

8. Dispensandi in irregularitatibus ex delicto occulto tantum, provenienti-
bus, excepta ea, quae ex homicidio voluntario contrahitur.

9. Dispensandi, et commutandi vota simplicia in alia pia opera, exceptis,
votis castitatis, et religionis.

10. Absolvendi ab omnibus casibus reservatis, etiam in bulla „Coenae“ con-
tentis, in locis tamen, ubi impune grassantur haereses.

11. Delegandi simplicibus sacerdotibus potestantem benedicendi paramenta
et alia utensilia ad Sacrificium missae necessaria ubi non intervenit sacra unctio, et reconciliandi Ecclesias pollutas aqua ab Episcopo benedicta, et in casu necessitatis
etiam aqua non benedicta ab Episcopo.

12. Conferendi ordines extra tempora, et non servatis interstitiis usque ad
sacerdotium inclusive.

13. Dispensandi super defectu aetatis unius anni ob operariorum penuriam,
ut promoveri possint ad sacerdotium, si alias idonei fuerint.

14. Conficiendi olea cum quinque saltem Sacerdotibus, non tamen extra
diem coenae Domini, nisi necessitas aliud urgeat.

15. Celebrandi bis in die, si necessitas urgeat, ita tamen ut prima missa

non sumpserit ablutionem: per unam horam ante auroram, et aliam post meridiem, sine ministro: sub dio et sub terra, in loco tamen decenti: etiamsi altare sit fractum, vel sine reliquiis Sanctorum; et praesentibus haereticis, schismaticis, infidelibus, et excommunicatis, si aliter celebrari non possit. Caveat vero, ne praedicta facultate, seu dispensatione celebrari bis in die aliter, quam ex gravissimis causis et rarissime utatur, in quo graviter ipsius conscientia oneratur. Quod si hanc eandem facultatem alteri sacerdoti juxta potestatem inferius apponendam communicare, aut causas ea utendi alicui, qui a sancta sede hanc facultatem obtinuerit, approbare visum fuerit, serio ipsius conscientiae iungitur, ut paucis dumtaxat. iusque maturioris prudentiae ac zeli, qui absolute necessarii sunt, nec pro quolibet loco, sed ubi gravis necessitas tulerit, et ad breve tempus eandem communicet, aut respective causas approbet.

16. Deferendi sanctissimum Sacramentum occulte ad Infirmos sine lumine illudque sine eodem retinendi pro eisdem infirmis, in loco tamen decenti, si ab haereticis aut infidelibus sit periculum sacrilegii.

17. Induendi se vestibus saecularibus, si aliter vel transire ad loca earum curae commissa, vel in eis permanere non poterit.

18. Recitandi rosarium, vel alias preces, si breviarium secum ferre non poterunt, vel divinum officium ob aliquod legitimum impedimentum recitare non valeant.

19. Dispensandi, quando expedire videbitur, super esu carniurn, ovorum, et lactiniorum tempore jejuniorum et quadragesimae.

20. Communicandi has facultates in totum, vel in partem, prout opus esse secundum ejus conscientiam judicaverit, sacerdotibus indoneis in conversione animarum laborantibus, et praesertim tempore sui obitus, ut Sede vacante sit, qui possit supplere, donec Sedes Apostolica certior facta, quod quamprimum fieri debet per delegatos, aut unum ex eis alio modo provideat.

21. Et praedictae facultates gratis, et sine ulla mercede exercentur, et pro tempore ad quinquennium tantum concessae intelligantur.

22. Utendi eisdem facultatibus in locis tantum ejus spirituali ditioni subjectis.

II.

Facultates a Sacra Poenitentiaria dari solitae.

Vobis — in Christo Patri — ad quinquennium duraturas infrascriptas communicamus facultates, quibus pro Foro Consistentiae per vos, sive per vestrum Vicarium in Spiritalibus Generalem, dummodo in Sacro Presbyteratus Ordine sit constitutus etiam extrae Sacramentalem Confessionem pro Grege vobis commissa in infra fines vestrae Dioecesis tantum, atque de speciali, in unoquoque casu exprimenda, Sedis Apostolicae Auctoritate vobis delegata. uti valeatis; easque Canonico Poenitentiario nec non vicariis Foraneis pro Foro pariter Consistentiae, sed in actu Sacramentalis Confessionis duntaxat, etiam habitualiter, si vobis placuerit; aliis vero Confessionis duntaxat, etiam habitualiter, si vobis placuerit; aliis vero Confessariis cum ad vos, sive ad praedictum vicarium generalem in casibus particularibus Poenitentium recursum habuerint pro exposito casu impertiri possitis, nisi ob peculiares casus aliquibus Confessariis a vobis specialiter subdelegandis, per tempus ab initio vestro statuendum, illas communicare judicabitis.

I. Absolvendi ab Excommunicatione ob manus violentas injectas in Clericos, aut Presbyteros, vel in Regulares, dummodo non fuerit sequuta mors vel mutilatio, seu lethale vulnus, aut ossium fractio; et dummodo Casus ad Forum externum deducti non fuerint; injunctis injungendis, et praesertim ut parti laesae compaterentur satisfiat.

II. Absolvendi a Censuris contra Duellantes inflictis, in Casibus duntaxat ad Forum externum non deductis: Injuncta gravi poenitentia salutari, et aliis injunctis, quae fuerint de jure injungenda.

III. Absolvendi quoscunque Poenitentes sive viros, sive mulieres (exceptis Haereticis publicis, sive publice Dogmatizantibus) a quibusvis Sententiis, Censuris et Poenis Ecclesiasticis incurtis ob Haereses tam, nemine audiente vel advertente, quam coram aliis externatas, ob Infidelitatem et Catholicae Fidei abjuratorem privative admissas, Sortilegia ac Maleficia etiam sociis patrata, nec non ob Daemonis invoca-

tionem cum pacto donandi Animam, eique praestitam Idololatriam, ac Superstitiones exercitas, ac demum ob quaecunque insinuata falsa Dogmata, postquam tamen Poenitens Complices, si quos habeat, prout de jure denunciaverit; et quatenus ob justas causas nequeat ante absolutionem denunciare, facta a Poenitente seria promissione denunciationem peragendi, cum primum, et meliori modo, quo fieri poterit; et postquam in singulis Casibus coram Absolvente haereses secrete abjuraverit, et pactum cum maledicto Daemone initum expresse revocaverit, tradita eidem Absolventi syngrapha forsan exarata, aliisque mediis superstitionis, ad omnia comburenda, seu destruenda. Injuncta pro modo excessuum Gravi Poenitentia salutari cum frequentia Sacramentorum et obligatione, se retractandi apud personas, eorum quibus haereses manifestavit, et reparandi illata scandala.

IV. Absolvendi a Censuris incursis ob violationem Clausurae Regularium utriusque sexus, dummodo non fuerit cum intentione ad malum finem, etiam effectu non sequuto, et dummodo casus non fuerint ad Forum externum deducti, cum congrua Poenitentia salutari. Et insuper absolvendi Mulieres tantum a Censuris, et poenis ecclesiasticis, ob violationem ad malum finem Clausurae virorum Religiosorum incursis, dummodo tamen Casus occulti remaneant, injuncta gravi Poenitentia salutari, cum prohibitione accedendi ad Ecclesiam et Conventum, seu Coenobium dictorum Religiosorum, durante occasione peccandi.

V. Absolvendi a Censuris ob retentionem, et lectionem librorum prohibitorum incursis, postquam tamen Poenitens libros prohibitos, quos in sua potestate retineat, prout de jure, consignaverit, seu consignare fecerit, cum congrua salutari Poenitentia.

VI. Absolvendi a casu Sedi Apostolicae reservato ob accepta munera a Regularibus utriusque sexus; injuncta poenitentia, et quando agitur de muneribus infra valorem decem scutorum, aliqua eleemosyna Absolventis judicio taxanda et caute eroganda, cum primum poterit, in beneficium Religionis, cui facienda esset restitutio; dummodo tamen non constet, quod illa fuerint de Bonis propriis Religionis, quatenus vero accepta munera vel fuerint ultra valorem scutorum decem, vel constet, fuisse de Bonis propriis Religionis, facta prius restitutione, quam si de praesenti adimplere nequeat, praestita in manibus Absolventis obligatione restituendi intra terminum ejus arbitrio praefiniendum, alias sub reincidentia.

VII. Absolvendi Religiosos ejuscunque ordinis (etiam Moniales per Confessarios tamen pro ipsis a vobis approbatos vel specialiter deputandos) non solum a praemissis, sed etiam a Casibus et Censuris in sua Religione reservatis.

+ VIII. Dispensandi ad petendum debitum Conjugale cum Transgressore voti Castitatis, qui Matrimonium cum dicto voto contraxerit; hujusmodi Poenitentem monendo ipsum ad idem votum servandum teneri, tam extra licitum Matrimonii usum, quam si Marito, seu Uxori respective supervixerit.

+ IX. Dispensandi cum Incestuoso, sive Incestuosa, ad petendum debitum Conjugale, cujus jus amisit ex superveniente occulta affinitate per copulam carnalem habitam cum Consanguinea vel Consanguineo, sive in primo, sive in primo et secundo, sive in secundo gradu suae Uxoris, seu respectivi Mariti; remota occasione peccandi, et injuncta gravi poenitentia salutari et Confessione Sacramentali quolibet mense per tempus arbitrio Dispensantis statuendum.

+ X. Dispensandi super occulto Impedimento primi, nec non primi et secundi, ac secundi tantum gradus affinitatis ex illicita carnali copula provenientis, quando agatur de matrimonio cum dicto impedimento jam contracto. Et quatenus agatur de copula cum sua putatae Uxoris matre, dummodo illa secuta fuerit post ejusdem putatae Uxoris nativitatem, et non aliter; monito Poenitente de necessaria secreta renovatione consensus cum sua putata Uxore, aut suo putato Marito, certiorato, seu certiorata, de nullitate prioris consensus, sed ita caute, ut ipsius Poenitentis delictum nusquam detegatur; Remota occasione peccandi, ac injuncta gravi Poenitentia salutari, et Confessione Sacramentali semel in mense per tempus Dispensantis arbitrio statuendum.

+ Item. Dispensandi super dicto occulto Impedimento, seu Impedimenti Affinitatis ex copula illicita etiam in Matrimoniis contrahendis, quando tamen omnia parata sint ad Nuptias, nec matrimonium absque periculo gravis Scandali differri possit usque dum ab Apostolica Sede obtineri possit Dispensatio; Remota semper

occasione peccandi, et firma manente conditione, quod copula cum Matre Mulieris hujus nativitate non antecedit. Injuncta in quolibet casu poenitentia salutari.

+ XI. Dispensandi super occulto Criminis impedimento, dummodo sit absque ulla machinatione, et agatur de Matrimonio jam contracto: Monitis putatis conjugibus de necessaria consensus secreta renovatione; ac injuncta gravi Poenitentia salutari, et Confessione Sacramentali semel quolibet mense per tempus Dispensantis arbitrio statuendum.

* XII. Dispensandi super Impedimento Tertii, seu Tertii et Quarti, vel Quarti simplicis Gradus, sive Graduum Consanguinitatis, vel Affinitatis, super quo seu quibus obtenta fuerint Dispensatio ab Apostolica Sede, et in Litteris hujusmodi Dispensationis reticita fuerit incestuosa copula, quae tamen occulta remaneat. Ac etiam Dispensandi, seu revalidandi ejusmodi Litteras irritas, ac nullas redditas ex Incestu, sive post petitam Dispensationem, sive post illius expeditionem, et ante respectivam executionem patrato, ac iterato u que ad eandem executionem, in casibus semper occultis, sive agatur de Matrimonio contrahendo, sive de jam contracto: monitis in matrimonio contracto: putatis Conjugibus de necessaria mutui Consensus secreta renovatione; Injuncta in singulis casibus congrua Poenitentia salutari.

XIII. Praeterea absolventi a Censuris, et Poenis Ecclesiasticis eos, qui Sectis vetitis, Massonicis, aut Carbonariis aliisque similibus nomen dederunt, aut favorem praestiterunt, postquam tamen a respectiva secta se omnino separaverint, emque abjuraverint, libros, manuscripta, ac signa sectam respicientia, si quae retineant, in manibus Absolventis consignaverint ad ordinarium quamprimum caute transmittenda, veraeque poenitentiae signa exhibuerint; firma obligatione denunciandi sectae socios ac magistros, prout de jure, et quoad Carbonarios, eos omnes, de quibus in §. „Praecipimus“ Bullae „Ecclesiam a Jesu Christo“ a fel. rec. Pio VII. editae, et a Papa Leone XII. confirmatae. Injuncta pro modo culpae gravi poenitentia salutari, cum frequentia sacramentalis confessionis; aliisque injunctis de jure injungendis.

III.

Sanctissimi Domini Nostri PII divina providentia Papae IX. Constitutio quae ecclesiasticae censurae latae sententia limitantur. Pius Episcopus Servus servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

Apostolicae Sedis moderationi convenit, quae salubriter veterum canonum auctoritate constituta sunt, sic retinere, ut, si temporum rerumque mutatio quidpiam esse temperandum prudenti dispensatione suadeat, Eadem Apostolica Sedes congruum supremae suae potestatis remedium ac providentiam impendat, Quamobrem cum animo Nostro jampridem revolveremus ecclesiasticas censuras, quae per modum latae sententiae, ipsoque facto incurrendae ad incolumitatem ac disciplinam ipsius Ecclesiae tutandam, effrenemque improborum licentiam coercendam et emendandam sancte per singulas aetates indictae ac promulgatae sunt, magnum ad numerum sensim excrevisse; quasdam etiam, temporibus moribusque mutatis, a fine atque causis, ob quas impositae fuerant, vel a pristina utilitate, atque opportunitate excidisse; eamque ob rem non infrequenter oriri sive in iis, quibus animarum cura comissa est, sive in ipsis fidelibus dubietates, anxietates, angoresque conscientiae; Nos ejusmodi incommodis occurrere volentes, plenam earundem recensionem fieri, Nobisque proponi jussimus, ut diligenti adhibita consideratione, statueremus, quasnam ex illis servare ac retinere oporteret, quas vero moderari, aut abrogare congrueret. Ea igitur recensione peracta, ac Venerabilibus Fratribus Nostriis S. R. E. Cardinalibus in negotiis Fidei Generalibus Inquisitoribus per universam Christianam Rempublicam deputatis in consilium adscitis, neque diu ac mature perpensa, motu proprio, certa scientia, matura deliberatione Nostra, deque Apostolicae Nostrae potestatis plenitudine, hac perpetuo valitura Constitutione decernimus, ut ex quibuscunque censuris sive excommunicationis, sive suspensionis, sive interdicti, quae per modum latae sententiae, ipsoque facto incurrendae hactenus impositae sunt, nonnisi illae, quas in hac

ipsa Constitutione inserimus, eoque modo, quo inserimus, robur exinde habeant; simul declarantes, easdem non modo ex veterum canonum auctoritate, quatenus cum hac Nostra Constitutione conveniunt, verum etiam ex hac ipsa Constitutione Nostra, non secus ac si primum editae ab ea fuerint, vim suam prorsus accipere debere.

Excommunicationes latae Sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae.

Itaque excommunicationi latae sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae subjacere declaramus:

1. Omnes a christiana fide apostatas, et omnes ac singulos haereticos, quocumque nomine censeantur, et cujuscumque sectae existant, eisque credentes eorumque receptores, fautores, ac generaliter quoslibet illorum defensores.

2. Omnes et singulos scienter legentes sine auctoritate Sedis Apostolicae libros eorumdem apostatarum et haeticorum haeresim propagnantes, nec non libros cujusvis auctoris per Apostolicas Litteras nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes.

3. Schismaticos et eos qui a Romani Pontificis pro tempore existentis obedientia pertinaciter se subtrahunt, vel recedunt.

4. Omnes et singulos, cujuscumque status, gradus seu conditionis fuerint, ab ordinationibus seu mandatis Romanorum Pontificum pro tempore existentium ad universale futurum Concilium appellantes, nec non eos quorum auxilio, consilio vel favore appellatum fuerit.

5. Omnes interficientes, multilantes, percutientes, capientes, carcerantes, detinentes, vel hostiliter insequentes S. R. E. Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, sedisque Apostolicae Legatos, vel Nuncios, aut eos a suis dioecesis, territoriis, terris seu dominiis ejicientes, nec non ea mandantes, vel rata habentes, seu praestantes in eis auxilium, consilium vel favorem.

6. Impedientes directe vel indirecte exercitium jurisdictionis ecclesiasticae sive interni, sive externi fori, et ab hoc recurrentes ad forum saeculare ejusque mandata procurantes, edentes, aut auxilium, consilium vel favorem praestantes.

7. Cogentes sive directe, sive indirecte, iudices laicos ad trahendum ad suum Tribunal personas ecclesiasticas praeter canonicas dispositiones: item edentes leges vel decreta contra libertatem aut jura Ecclesiae.

8. Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras vel acta quaelibet a Sede Apostolica, vel ab ejusdem Legatis aut Delegatis quibuscumque profecta eorumque promulgationem vel executionem directe vel indirecte prohibentes, aut eorum causa sive ipsas partes, sive alios laedentes, vel perterrefaciennes.

9. Omnes falsarios Litterarum Apostolicarum, etiam in forma Brevis ac supplicationum gratiam vel justitiam concernentium per Romanum Pontificem, vel S. R. E. Vice-Cancellarios seu Gerentes vices eorum aut, de mandato ejusdem Romani Pontificis signatarum: nec non falso publicantes Litteras Apostolicas, etiam in forma Brevis, et etiam falso signantes supplicationes hujusmodi sub nomine Romani Pontificis, seu Vice-Cancellarii aut Gerentis vices praedictorum.

10. Absolventes complices in peccato turpi etiam in mortis articulo, si alius Sacerdos licet non adprobatus ad confessiones, sine gravi aliqua exortura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem.

11. Usurpantes complices in jurisdictionem, bona, redditus ad personas ecclesiasticas, ratione suarum ecclesiarum aut beneficiorum, pertinentes.

12. Invadentes, destruentes, per se vel per alios civitates, terras, loca aut jura ad Ecclesiam Romanam pertinentis; vel usurpantes, perturbantes, retinentes supremam jurisdictionem in eis, nec non ad singula praedicta auxilium, consilium, favorem praebentes.

A quibus omnibus excommunicationibus huc usque recensitis absolutionem Romano Pontifici pro tempore speciali modo reservatam esse et reservari; et pro ea generalem concessionem absolvendi a casibus et censuris, sive excommunicationibus Romano Pontifici reservatis nullo pacto sufficere declaramus, revocatis insuper earundem respectu quibuscumque indultis concessis sub quavis forma et quibusvis personis etiam Regularibus cujuscumque ordinis, congregationis, societatis et institutis, etiam speciali mentione dignis et in quavis dignitate constitutis. Absolvere autem praesumptes sine debita facultate, etiam quovis praetatu, excommunicationis vinculo Ro-

mano Pontifici reservatae innodatos se sciant, dummodo non agatur de mortis articulo, in quo tamen firma sit quoad absolutos obligatio standi mandatis Ecclesiae, si convaluerint.

Excommunicationes latae Sententia Romano Pontifici reservatae.

Excommunicationi latae sententiae Romano Pontifici reservatas subjacere declaramus:

1. Docentes vel defendentes sive publice, sive privatim propositiones ab Apostolica Sede damnatas sub excommunicationis poena latae sententiae; item docentes vel defendentes tanquam licitam praxim inquirendi a poenitente nomen complices, prouti damnata est a Benedicto XIV. in Const. *Suprema* 7. Julii 1745; *Ubi primum* 2. Junii 1746; *Ad eradicandum* 28. Septembris 1746.

2. Violentas manus, suadente diabolo, injicientes in clericos, vel utriusque sexus Monachos, exceptis quoad reservationem casibus et personis, de quibus jure vel privilegio permittitur, ut episcopus aut alius absolvat.

3. Duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes, et quoslibet complices vel qualemcumque operam aut favorem praebentes: nec non de industria spectantes, illudque permittentes, vel quantum in illis est non prohibentes, cujuscumque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis.

4. Nomen dantes sectae *Massionicae Carbonariae*, aut aliis ejusdem generis sectis, quae contra Ecclesiam vel legitimas potestates seu palam, seu clandestine machinantur, nec non iisdem sectis favorem qualemcumque praestantes; eorumque occultos coriphaeos ac duces non denunciantes, donec non denunciaverint.

5. Immunitatem asyli ecclesiastici violare jubentes, aut ausu temerario violentes.

6. Violantes clausuram monialium, cujuscumque generis aut conditionis, sexus vel aetatis fuerint, in earum monasteria absque legitima licentia ingrediendo; pariterque eos introducentes vel admittentes; itemque Moniales ab illa exeuntes extra casus ac formam a S. Pio V. in Const. *Decori* praescriptam.

7. Mulieres violentes regularium vivorum clausuram, et superiores aliosve eas admittentes.

8. Reos simoniae realis in beneficiis quibuscumque et eorum complices.

9. Reos simoniae confidentialis in beneficiis quibuscumque, cujuscumque sint dignitatis.

10. Reos simoniae realis ob ingressum in religionem.

11. Omnes, qui quaestum facientes ex indulgentiis aliisque gratis spiritualibus excommunicationis censura plectuntur Constitutione S. Pii V. *Quam plenum*, 2. Jan. 1569.

12. Colligentes eleemosynas majoris pretii pro missis et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis ubi missarum stipendia minoris pretii esse solent.

13. Omnes, qui excommunicatione mulctantur in Constitutionibus S. Pii V. *Admonet nos*, quarto calendas aprilis 1567; Innocentii IX. *Quae ab hac Sede*, pridie nonas novembris 1591; Clementis VIII. *Ad Romani Pontificis curam*, 26. Jun. et Alexandri VII. *Inter ceteras*, nono calendas novembris 1660, alienatim civitatum et locorum S. R. E. respicientibus.

14. Religiosos praesumentes clericis aut laicis extra casum necessitatis sacramentum Extremae Unctionis aut Eucharistiae per viaticum ministrare absque Parochi licentia.

15. Extrahentes absque legitima venia reliquias ex sacris coemeteriis sive catacumbis Urbis Romanae ejusque territorii, eisque auxilium vel favorem praebentes.

16. Communicantes cum excommunicato nominatim a Papa in crimine criminoso, ei scilicet impendendo auxilium vel favorem.

17. Clericos scienter et sponte communicantes in divinis cum personis a Romano Pontifice nominatim excommunicatis et ipsos in officiis recipientes.

Excommunicationes latae Sententiae Episcopis sive Ordinariis reservatae.

Excommunicationi latae sententiae Episcopis sive Ordinariis reservatae subjacere declaramus:

1. Clericos in sacris constitutos vel Regulares aut Moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere praesumentes; nec non omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumentes.

2. Procurantes abortum, effectu secuto.

3. Litteris apostolicis falsis scienter utentes, vel crimini ea in re cooperantes

Excommunicationes latae Sententiae nemini reservatae.

Excommunicationi latae sententiae nemini reservatae subjacere declaramus :

1. Mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut nominatim excommunicatos vel interdictos.

2. Laedentes aut perterrefaciendo Inquisitores, denuntiantes, testes, aliosve ministros S. Officii, ejusve sacri Tribunalis scripturas diripientes, aut comburentes vel praedictis, quibuslibet auxilium, consilium, favorem praestantes.

3. Alienantes recipere praesumentes bona ecclesiastica absque Beneplacito Apostolico, ad formam Extravagantis *Ambitosae* de Reb. ecc. non alienandis.

4. Negligentes sive culpabiliter omittentes denunciare infra mensem Confessarios sive Sacerdotes, a quibus sollicitati fuerint ad turpia in quibuslibet casibus expressis a Praedecess. Nostri Gregorio XV. Constit. *Universi*, 20. Aug. 1622. et Benedicto XIV. Constit. *Sacramentum poenitentiae*, 1. Jun. 1741.

Praeter hos hactenus recensitos, eos quoque, quos Sacrosanctum Concilium Tridentinum, sive reservata Summo Pontifici aut Ordinariis absolutione, sive absque ulla reservatione excommunicavit, Nos pariter ita excommunicatos esse declaramus; excepta anathematis poena in Decreto Sess. IV. *De editione et usu Sacrorum Librorum* constituta, cui illos tantum subjacere volumus, qui libros de rebus Sacris tractantes sine Ordinarii approbatione imprimunt, aut imprimi faciunt.

2.

Suspensiones latae Sententiae summo Pontifici reservatae.

1. Suspensionem ipso facto incurrant a suorum Beneficiorum perceptione ad beneplacitum S. Sedis Capitula et Conventus ecclesiarum et monasteriorum aliique omnes, qui ad illarum seu illorum regimen et administrationem recipiunt Episcopos aliosve Praelatos, de praedictis ecclesiis seu monasteriis apud eandem S. Sedem quovis modo provisos, antequam ipsi exhibuerint litteras apostolicas de sua promotione.

2. Suspensionem per triennium a collatione Ordinum ipso jure aliquem ordinantes absque titulo beneficii, vel patrimonii cum pacto ut ordinatus non petat ab ipsis alimenta.

3. Suspensionem per annum ab ordinum administratione ipso jure incurrunt ordinantes alienum subditum etiam sub praetextu beneficii statim conferendi, aut jam collati, sed minime sufficientis, absque ejus episcopi litteris dimissorialibus vel etiam subditum proprium, qui alibi tanto tempore moratus sit, ut canonicum impedimentum contrahere ibi potuerit, absque Ordinarii ejus loci litteris testimonialibus.

4. Suspensionem per annum a collatione ordinum ipso jure incurrunt, qui excepto casu legitimi privilegii, ordinem sacrum contulerit absque titulo beneficii vel patrimonii clerico in alicuius congregatione viventi, in qua sollemnis professio non emittitur, vel etiam religioso nondum professo.

5. Suspensionem perpetuam ab exercitio ordinum ipso jure incurrunt Religiosi ejecti, extra Religionem degentes.

6. Suspensionem ab ordine suscepto ipso jure incurrunt qui eundem ordinem recipere praesumpserunt ab excommunicatione vel suspensio; vel interdicto, nominatum denunciatis, aut ab haeretico vel schismatico notorio; eum vero, qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus.

7. Clerici saeculares exteri ultra quatuor menses in Urbe Roma commorantes ordinati ab alio quam ob ipso suo Ordinario absque licentia Card. Urbis Vicarii, vel absque praevio examine coram eodem peracto, vel etiam a proprio Ordinario posteaquam in praedicto examine rejecti fuerint; nec non clerici pertinentes ad aliquem e sex Episcopatibus suburbicariis, si ordinentur extra suam dioecesim, dimissorialibus sui Ordinarii ad alium directis, quam ad Card. Urbis Vicarium; vel

non praemissis ante Ordinem sacrum suscipiendum exercitiis spiritualibus per decem dies in domo Urbana sacerdotum e Missione nuncupatorum, suspensionem ab ordinibus sic susceptis ad beneplacitum S. Sedis ipso jure incurrunt; Episcopi vero ordinantes ab usu Pontificalium per annum.

Interdicta latae Sententiae reservata.

1. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso jure incurrunt Universitates, Collegia et Capitula, quocumque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis ejusdem Romani Pontificis pro tempore existentis ad universale futurum Concilium appellantia.

2. Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario vel delegato iudice, vel a jure interdictis, aut *nominatim excommunicatos ad divina officia*, seu *ecclesiastica Sacramenta*, vel *ecclesiasticam sepulturam admittentes*, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso jure incurrunt, donec ad arbitrium ejus, cujus sententiam contempserunt, competenter satisfecerint.

Denique quoscunque alios Sacrosanctum Concilium Tridentinum suspensos aut interdictos ipso jure esse decrevit, Nos pari modo suspensioni vel interdicto, eisdem obnoxios esse volumus et declaramus.

Quae vero censurae sive excommunicationis, sive suspensionis, sive interdicti Nostris, aut Praedecessorum Nostorum Constitutionibus, aut sacris canonibus praeter eas, quas recensuimus, latae sunt, atque hactenus in suo vigore persisterunt sive pro R. Pontificis electione, sive pro interno regimine quorumcumque Ordinum et Institutum Regularium, nec non quorumcumque Collegiorum, coetuum locorumque piorum cujuscumque nominis aut generis sint, eas omnes firmas esse, et in suo robore permanere volumus et declaramus.

Ceterum decernimus, in novis quibuscumque concessionibus ac privilegiis, quae ab Apostolica Sede concedi cuivis contigerit, nullo modo ac ratione intelligi unquam debere, aut posse comprehendi facultatem absolventi a casibus, et censuris quibuscumque Romano Pontifici reservatis, nisi de iis formalis, explicita, ac individua mentio facta fuerit: quae vero privilegia aut facultates, sive a Praedecessoribus Nostris, sive etiam a Nobis cuilibet Coetui, Ordini, Congregationi, Societati, et Instituto, etiam regulari cujusvis speciei, etsi titulo peculiari praedito, atque etiam speciali mentione digno a quovis unquam tempore hucusque concessae fuerint, ea omnia, easque omnes Nostra hac Constitutione revocatas, suppressas, et abolitas esse volumus, prout reapse revocamus, supprimimus, et abolemus, minime refragantibus aut obstantibus privilegiis quibuscumque, etiam specialibus, comprehensis vel non in corpore juris, aut Apostolicis Constitutionibus, et quavis confirmatione Apostolica, vel immemorabili etiam consuetudine, aut alia quacumque firmitate roboratis quibuscumque etiam formis ac tenoribus, et cum quibuscumque derogatoriis aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, quibus omnibus, quatenus opus sit derogare intendimus et derogamus.

Firmam tamen esse volumus absolventi facultatem a Tridentina Synodo Episcopis concessam *Sess. XXIV. cap. VI. de Reform.* in quibuscumque censuris Apostolicae Sedi hac Nostra Constitutione reservatis iis tantum exceptis, quas Eidem Apostolicae Sedi speciali modo reservatas declaravimus.

Decernentes has Litteras, atque omnia et singula, quae in eisdem constituta ac decreta sunt, omnesque et singulas quae in eisdem factae sunt ex anterioribus Constitutionibus Praedecessorum nostrorum, atque etiam Nostris, aut ex aliis sacris Canonibus quibuscumque, etiam Conciliorum Generalium, et ipsius Tridentini mutationes, derogationes ratas et firmas, ac respective rata atque firma esse et fore, suosque plenarios et integros effectus obtinere debere, ac reapse obtinere; sicque et non aliter in praemissis per quoscumque iudices Ordinarios, et Delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales, etiam de Latere Legatos, ac Apostolicae Sedis Nuntios; ac quosvis alios quacumque praeeminentia, ac potestate fungentes, et functuros sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate, et auctoritate, iudicari, ac definiri debere; et irritum atque inane esse ac fore quidquid super his a quoquam quavis auctoritate, etiam praetextu cujuslibet privilegii, aut consuetudinis inductae vel inducendae, quam abusum esse declaramus, scienter vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus praemissis, aliisque quibuscumque ordinationibus, constitutionibus, privilegiis, etiam speciali et individua mentione dignis, nec non consuetudinibus quibuscumque, etiam immemorabilibus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae Constitutionis, Ordinationis, limitationis, suppressionis, derogationis, voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae Millesimo Octingentesimo Sexagesimo Nono, Quarto Idus octobris Pontificatus nostri anno vigesimo quarto.

MARIUS Card. MATTEL, pro-datarius;
N., Card. PARACCIANI CLARELLI.

Visa de Curia
DOMINICUS BRUTI.

Loco † Plumbi.

I. Cugnioni.

IV.

Censurae latae sententiae a Concilio Tridentino decretae, quas hodieque vigentes declaravit Pius IX. in praemissa Constitutione, excepta seu restricta excommunicatione, quae in decreto Sess. IV. „de edit. et usu sacr. librorum“ constituta est.

I.

Excommunicantur:

1. Usurpatores bonorum ecclesiast. et jurium. Sess. 22. c. 11. de ref.
2. Magistratus, si ad instantiam episcopi non praebeant auxilium adversus contradictores clausurae monialium: itemque violantes earum clausuram. Sess. 25. c. 5. de regul.
3. Raptores mulierum eorumque socii Sess. 24. c. 6. de ref.
4. Violantes libertatem matrimonii contrahendi. Ib. c. 9. de ref.
5. Cogentes vel impediennes mulierem ad ingrediendum monasterium. Sess. 25. c. 18. de regul.
6. Duellantes, vel duellum permittentes, adjuvantes, ei assistentes. Sess. c. 19. de ref.
7. Docentes falsas propositiones, quae Sess. 13. can. 11. de Euchar. et Sess. 23. c. 1. de ref. referuntur.

II.

Suspenduntur:

A) Violantes canones de Ordinatione.

1. Episcopi exercentes pontificalia in aliena diocesi, nisi de Ordinarii loci licentia, et in personas eidem Ordinario subjectas tantum, ab exercitio pontificalium, et sic ordinati ab executione ordinum sunt ipso jure suspensi. Sess. 6. c. 5. de ref.
2. Episcopus, ordinans subditum alienum sine litteris dimissoriis seu commendatitiis proprii Ordinarii „a collatione ordinum per annum et ordinatus a susceptorum ordinum executione, quamdiu proprio Ordinario videbitur expedire, sit suspensus.“ Sess. 23. c. 8. de ref.
3. Eadem etiam quoad episcopos, qui dicuntur titulares statuntur. Sess. 14. c. 2. de ref.

4. Suspenduntur, qui infra annum vacantis sedis episcopalis ad majores ordines licet cum *capituli* dimissarialibus, sunt promoti, quin beneficio fuerint arctati; suspensione perdurante ad beneplacitum futuri praelati. Sess. 7. c. 10. de ref.

5. Suspendio ejusdem tenoris ad illos quoque extenditur, qui easdem litteras non a capitulo, sed ab aliis quibus in jurisdictione episcopi, loco capituli sede vacante succedentibus impetrant. Concedentes autem dimissorias contra formam superioris (n. 4.) decreti, „ab officio et beneficio per annum sint ipso jure suspensi.“ Sess. 23. c. 10. de ref.

6. Promoti per saltum. Hos esse suspensos, patet ex verbis Concilii (Sess. 23. c. 14. de ref); „Cum promotis per saltum, si non ministraverint, episcopus ex legitima causa possit dispensare.“

B) Aliis ex causis suspenduntur:

7. Sacerdotes, qui alterius parochiae sponso sine illorum parochi licentia matrimonio conjungunt aut benedicunt. Sess. 24. c. 1. de matr.

8. Episcopi concubinari, a synodo provinc. admoniti, se non emendantes. Sess. 25. c. 14. de ref.

III.

Interdicuntur:

1. Capitulum dimissorias in casu supra positi (de suspensionibus n. 4) infra annum a die vacationis concedens. Sess. 7. c. 10. de ref.

2. Episcopi, qui non denuntiant episcopos illegitime absentes, ab ingressu ecclesiae interdicuntur. Sess. 6. c. 1. de ref.

TÁRGYMUTATÓ.

(A római szám a kötetet, az arabs szám pedig a lapot jelzi.)

A.

Abjuratio haereseos I. 93.
 Abortus procuratus lásd magzatelhajtás.
 Absolutio ad cautelam II. 690.
 Abusus baptismi I. 116. ordinationis et ordinis I. 116.
 Academia ecclesiastica I. 169. jogakade-
 miák Magyarországon I. 379.
 Akatholikusok I. 92. II. 757.
 Accesus I. 274. 277.
 Acclamatio I. 273.
 Acies campi Florae II. 588.
 Actor lásd felperes.
 Acolythus I. 96.
 Administrátorok I. 248. 249.
 Admissio I. 285.
 Adoptio II. 478.
 Advocatia ecclesiae II. 731.
 Advocatus pauperum lásd szegények
 ügyvéde.
 Affinitas lásd sógorság.
 Afrikai egyház gyűjteményei I. 26.
 Ág (rokonsági) II. 473.
 Ágybér lásd párbér.
 Ágyastartás II. 674.
 Ágy és asztaltól való elválasztás II. 540.
 II. 672.
 Alapítványok II. 569.
 Alattomoság mint házassági akadály II.
 515.
 Alesperesek I. 234
 Al-Isidor féle gyűjtemény I. 27.
 Állam és egyház közti viszony II. 712. köv.
 Állam fötulajdonjog II. 740.
 Allegatio II. 635.
 Allocutio (pápai) I. 171.
 Alperes II. 618.
 Altare portatile I. 199. 254. II. 551.
 Alternativa mensium I. 157.
 Alumnaticum I. 199.
 Amortisatio törvények II. 775.
 Anathema II. 685.
 Annaták I. 158.
 Augustia loci II. 509.
 Anniversarium dedicat. eccl. II. 547.
 Annulus piscatoris I. 14.

Anyakönyvek I. 241.
 Apácák I. 357.
 Apátok I. 347. apátnők I. 358.
 Apocrisarii I. 178.
 Apostasia fidei II. 703. a religione I. 346. II.
 703. ab ordine II. 703.
 Apostoli constitutiók és canonok I. 22.
 Apostoli helyettesek I. 178.
 — iroda I. 177.
 — irodaszabályok I. 46.
 — kamara I. 175.
 — követek I. 177.
 — tábori helyettes I. 252.
 — symbolum II. 387.
 Appellatio II. 659. tamquam ab absu II. 727.
 Aqua Gregoriana II. 549.
 Arany menyegző II. 537.
 Arbiter II. 606.
 Arbor consanguinitatis II. 475.
 Archidiaconusok I. 233.
 Archypresbyterek I. 234. 260.
 Arha II. 413.
 Arrogatio II. 478.
 Asylum II. 559.
 Áttétel (javadalmasoknál) I. 266.
 Auditores Rotae Romanae I. 174.
 Autonomia II. 750.

B.

Bábaképezdek I. 379.
 Balkézre kötött házasság II. 527.
 Beatificatio II. 570.
 Beigtatás a javadalomba I. 284. 317.
 Bekeblezés I. 265.
 Bemutatás a javadalomra I. 309.
 Beneficium lásd egyházi hivatal.
 Benevola fassio II.
 Bibornok I. 164.
 Bibornoki Cogregatiók I. 171.
 Biró II. 604.
 Birói illetékesség II. 617. ugyan arra vo-
 natkozó papi kiváltság I. 133.
 Bizonyítás módja II. 636.
 VIII. Bonifácz ügylevelei I. 38.
 Bőjt Magyarországon II. 575. a görög
 katolika egyházban II. 576.

Breve l. 14. eligibitatis l. 282.
 Breviarium lásd zsolozsmázás.
 Bulla l. 13.
 Bullariumok l. 46.
 Büntény, mint házassági akadály ll. 490.
 Bünvádi eljárás ll. 675.

C.

Cambium l. csere.
 Camera apostolica l. 175.
 Canones apostolici lásd apostoli canonok.
 Canonicus theologus l. 231. poenitentiarius l. 232.
 Canonisatio ll. 571.
 Canonjogi választás l. 271.
 Canonotörvénytár l. 40.
 Capitulár gyűjtemények l. 32.
 Cardinálisok lásd bíbornokok.
 Catechismus romanus ll. 387.
 Cathedricum l. 198.
 Censura ll. 680. liborum ll. 389.
 Cessatio a divinis ll. 693.
 Chorepiscopi l. 229.
 Citatio lásd idézés.
 Clementinák l. 39.
 Coadjutorok l. 226.
 Coelibatus l. 142.
 Cognatio lásd vérokonság.
 Collatio beneficii libera l. 292.
 Communicatio in sacris cum acatholicis ll. 757.
 Compromissum l. 274.
 Concilium lásd zsinat.
 Conclave l. 276.
 Concordatum l. 15.
 Confraterok l. 361.
 Confraternitates lásd testvérületek.
 Congregatiok (rómaiak) l. 171.
 Congregatiok (szerzetesek) l. 359.
 Consistorium Cardinalium l. 171. episcopale l. 228.
 Consuetudo lásd jogszokás.
 Convalidatio matrimonii ll. 527.
 Corpus Juris Can. l. 40.
 Családi értesítők l. 245.
 Csere (javadalmaknál) l. 322.
 Cultus disparitas ll. 471.
 Cumulatio beneficiorum l. 329.
 Curia Romana l. 168.
 Custus Canonicus lásd űrkanonok.

D.

Dataria Romana l. 175.
 Debitum conjugale ll. 537.
 Decani rurales l. 234.
 Decima lásd tizedjog.
 Declaratio nullitatis profess. relig. l. 342.

Defensor matrimonii lásd házasságvédő.
 Deficientia lásd papi nyugdíj.
 Degradatio ll. 700.
 Delegatio ll. 605.
 Delicta ecclesiastica ll. 677. 702.
 Dénes (Kisdéd) gyűjt. l. 25.
 Denunciatio ll. 707.
 Depositio ll. 699.
 Depositio causae ll. 656.
 Derogatio ll. 594.
 Dilatio litis ll. 665.
 Dimissoriae l. 100.
 Dimissoriales l. 102.
 Dismembratio beneficii l. 265.
 Dionysius Exiguus lásd Dénes.
 Dispensatio ab irregularitate l. 120. ab imped. matrim. ll. 505. a bannis ll. 423.
 Distributiones quotidianae l. 222.
 Divortium ll. 540. 672.
 Doctor ss. theologiae l. 370.
 Domicilium ll. 420.
 Dotatio beneficii l. 301.

E.

Egyetem l. 368. budapesti, kolozsvári zágrábi l. 378. 379.
 Egyház fogalma l. 5. alapítása l. 59. ismertető jelei l. 60. rendeltetése l. 61. jogi társulati jellege l. 84. alapjogai l. 86. kormányformája l. 75.
 Egyházi bíróság ll. 604.
 — büntetések ll. 697.
 Egyházi hivatalok különféle nemei l. 260. felállítása és megváltoztatása l. 262. betöltése l. 267. megüresedés l. 318.
 Egyházjog fogalma l. 5. haszna l. 8. felosztása l. 10. irodalma l. 49.
 Egyházi rendek l. 96. egyházi rend mint házassági akadály ll. 469.
 Egyházrendi és egyházjoghatósági határolom közti különbség l. 71.
 Egyházi vagyonszerzés módja ll. 774. vagyon alanyai ll. 790. vagyon elidegeníthetlensége ll. 778. saecularisatiója ll. 781. megterhelése ll. 787. vagyon kezelés ll. 776. 807.
 Egyházvédjog ll. 731.
 Electio l. 271.
 Eljegyzés fogalma ll. 409. megerősítése ll. 413. felbontása ll. 415. bíráskodás az eljegyzési ügyekben ll. 418.
 Elsőbbségi törvények l. 255.
 Éneklő kanonok l. 210.
 Ép ész és öntudat hiánya, mint házassági akadály ll. 450.
 Ereklék ll. 572.
 Eretnekség l. 115. ll.
 Erőszak és félelem, mint házassági akadály ll. 459.

Error II. 455.
 Érsekek jogai I. 187. diszjelvénye I. 189.
 Esperesek lásd alespereseknek.
 Eskü mint bizonyíték II. 648.
 Examen synodale I. 288.
 Exarchák I. 184.
 Excommunicatio II. 684.
 Exemtusok lásd kiváltságoltak.
 Exorcisták I. 96.
 Extravagantes communes et Joannis XXII. I. 39.
 Ezüst menyegző II. 537.

F.

Fatalia appellationum II. 661.
 Febronianismus I. 148. II. 746.
 Fejedelmi kinevezés I. 278.
 Felebbezés II. 659.
 Felfüggesztés II. 693.
 Felmentés lásd dispensatio.
 Feloldás lásd absolutio.
 Felperes II. 617.
 Felszentelés (pappá) fogalma I. 96. a felszentelőben szükségelt kellékek I. 101. a felszentelők kellékei I. 99. a felszentelési czim I. 122. a felszentelendők megvizsgálása I. 125. felszentelés ideje helye s közelebbi körülményei I. 126. felszentelés eredményei I. 129.
 Fiscus consistorialis. II. 619.
 Fogadalom ünnepélyes és egyszerű I. 339. az egyszerű fogadalom mint tiltó II. 435. az ünnepélyes mint bontó házassági akadály II. 471. az ünnepélyes fogadalom érvénytelenítése I. 342.
 Fundatiók lásd alapítványok.
 Függő parancs II. 630.

G.

Galerus I. 166.
 Gallicanismus II. 745.
 IX. Gergely ügylevelei I. 37.
 Glossák I. 41.
 Glossatorok I. 50.
 Görög katolikusok hierarchiája I. 258. bőjtje II. 576. ünnepei II. 575.
 Gradus lásd izek.
 Gratian decretuma I. 33.
 Gauardian I. 348.
 Gyermekek törvényesítés I. 120.
 Gyűrű (püspöki) I. 200.

H.

Haeresis lásd eretnokség.

Hagyomány I. 18.
 Hajkorona I. 95.
 Halasztás II. 665.
 Halottkém II. 585.
 Harangok II. 552.
 Házasság fogalma II. 391. mint szentség II. 394. a házasság kiszolgáltatója II. 396. házassági törvénykezés II. 406. a házasság nem egyszerű szerződés II. 398. a házasság tiltó II. 433. bontó akadályai II. 448. polgári házasság II. 420. vegyes házasságok II. 448. házassági perek II. 667. a házasság jogeredményei II. 537. az el nem hált házasság felbontása II. 467. házasulandók kihirdetése II. 419.
 Házassági kötelék mint bontó akadály II. 466.
 Házasságtörés mint házassági akadály II. 490.
 Házasságvédő II. 618.
 Helybeli káplánok I. 251.
 Helyben lakásra való kötelezettség I. 326.
 Helyettes lelkészek I. 248.
 Heréltek I. 107. II. 454.
 Hierarchia I. 82. 146.
 Hitelemzés II. 387.
 Hithagyás lásd apostasia.
 Hittanárok I. 232.
 Hittudorok I. 370.
 Hitvestárs gyilkolás II. 492.
 Hivatalos levelek I. 247.
 Holt kézzől szóló törvény II. 775.
 Holtnak nyilvánítás II. 534.
 Honvédek nőülése I. 500.
 Horae canonicae lásd szolozsmázás.
 Hullák kiásása és átszállítása a II. 580.

I.

Idézés II. 627.
 Időközi jövedelmek II. 803.
 Illetéki jogkedvezmény I. 133.
 Immunitas loci II. 559.
 Impotentia II. 451.
 Incameratio bonorum eccl. II. 773.
 Incapacitas I. 103.
 Incorporatio I. 265.
 Index librorum prohibitorum II. 389.
 Infallibilitas R. Pontificis I. 149.
 Infamia I. 113.
 Installatio I. 317.
 Institutio canonica I. 288. authorisabilis I. 317.
 Institutum sublim. educ. Viennensis I. 383.
 Interclares proventus II.
 Interdictum II. 690.
 Internunciások I. 180.

Interstitia l. 128.
 Inthronisatio l. 286.
 Irregularitas ex defectu l. 104. ex delicto l. 114.
 Iskolaügy lásd tanügy.
 Iskolaszékek l. 375.
 Istenitisztelet ll. 560.
 Ítélet ll. 651.
 Ítélt dolog ll. 653.
 Ivo Carnotensis l. 33.
 Izek vagy fokok számítás módja ll. 474.

J.

Javadalom lásd egyházi hivatal.
 Jegyváltás lásd eljegyzés.
 Jegyzálog ll. 413.
 Joannes scholasticus l. 24.
 Jog fogalma l. 1. felosztása l. 4. jogforrások l. 11.
 Jogbecstelenség l. 113.
 Jogvélelem ll. 646.
 Jóhírnév hiánya l. 113.
 Josephinismus ll. 746.
 Jótékony intézetek l. 363.
 Jura mere parochialia l. 240.
 Jus canonicum l. 6. cavendi ll. 732. 735. deportus l. 153. inspectionis ll. 735. placeti ll. 736. primarium precum l. 293. praesentandi l. 309. variandi l. 311.

K.

Kalap (bibornoki) l. 166.
 Kanonjog l. 6.
 Kanoni kiváltság l. 130.
 Kanonokok köteleességei és tiszteletjogai l. 221.
 Káplánok I. 250.
 Káptalanok eredete l. 206. szervezete l. 207. magyarországi káptalanok I. 210. káptalanok jogai sede plena l. 213. sede sede vacante l. 215. sede impedita l. 218. testületi jogai l. 220.
 Kápolnák II. 553.
 Katona kötelesek és katonai illetőségű egyének nősülése ll. 493.
 Katonáskodástól való mentesség l. 134.
 Katonáskodásból származó szabálytalanság l. 109.
 Kegyuraság történeti kifejlődése l. 294. felosztása l. 297. megszerzés módja l. 301. kegyurak jogai és kötelmei l. 306. akatholikus kegyurak l. 299. zsidó kegyurak l. 300. kegyurak bemutatási joga l. 309. kegyuri jogok bebizonyítása l. 315. bíráskodás a kegyuri jogokra vo-

natkozó ügyekben l. 316. kegyuri jogok megszűnése l. 313.
 Kelyhek ll. 552.
 Képtelenség lásd incapacitas.
 Kérdő pontok ll. 643.
 Kérelmezés l. 282.
 Kereset halmaz ll. 625.
 Kereset levél ll. 626.
 Kereszttség felvétele l. 89.
 Keresztszülők l. 90.
 Kifogás ll. 632.
 Kihirdetés (a házasulandóknál) módja ll. 419. attól való felmentés ll. 423.
 Kiközösítés az egyházból ll. 684.
 Királyi kinevezés l. 278.
 Kirendelt bírák ll. 605.
 Kisebb praelatusok l. 200.
 Kiváltság ll. 595. kiváltságoltak l. 200.
 Kivételek a püspöki joghatóság alól l. 200.
 Korhiány mint házassági akadály ll. 449.
 Köpeny (érseki) l. 189.
 Kötbér lásd arha.
 Köteléki per ll. 668.
 Közös iskolák l. 369. köztisztességi akadály ll. 485.
 Krypták ll. 556.
 Külkalandozók l. 39.

L.

Lábcsök l. 160.
 Laicusok jogai és kötelmei l. 93.
 Lakhely lásd domicilium.
 Laudum ll. 607.
 Lektorok l. 96.
 Legati Pontificis a latere l. 179.
 Legitimatío prolis lásd gyermektörvényesítés.
 Lelencz gyermekek l. 90. 106. ll. 446.
 Lelkiismereti házasság ll. 526.
 Lelki rokonság ll. 480.
 Lemondás a hivatalról l. 319.
 Letétel lásd degradatio.
 Levata causae ll. 629.
 Libellus actionalis lásd kereset levél.
 Ligamen ll. 466.
 Linea ll. 473.
 Literae dimissoriae l. 100. commendatitiae, formatae l. 102.
 Liturgia ll. 560.
 Lytaniák ll. 388.
 Luctus ecclesiasticus ll. 693.

M.

Magtalanság ll. 455.
 Magzatelhajtás l. 118.
 Magyarországi egyházjog források l. 49.

Magyar törvények a katonák nősülésénél ll. 493.

Magyar törvények a népiskolákra nézve l. 370.

Matriculák lásd anyakönyvek.

Megáldani szokott személyek ll. 546. dolgok ll. 553.

Meghatalmazott által kötött házasság ll. 525.

Megyelátogatás l. 196.

Mellőző parancs ll. 658.

Menedékjog ll. 559.

Metropoliták l. 187.

Merényorvoslat ll. 662.

Mezei püspökök lásd chorepiscopi.

Mise ll. 561.

Mise alapítványok ll. 568.

Misedijak ll. 564.

Missiok l. 151.

Mozarabica liturgia ll. 561.

N.

Nagy prépost l. 210.

Nazarenusok l. 247.

Nemzettség fája ll. 475.

Nomo-Canon l. 24.

Notarius s. sedis ll. 619.

Novitius l. 338.

Nőrablás ll. 487.

Nőszerezések l. 357.

Nuntiusok l. 179.

Nyomozó eljárás ll. 707.

Nyugalmazott papok l. 124.

Nyugdíj (papi) ll. 788.

Nyugdíjazott katonák nősülése ll. 499.

O.

Oeconomus l. 209. 218.

Officium dioecesanum l. 231.

Olajok ll. 557.

Oldalkanonok l. 232.

Olvasó kanonok l. 210.

Optio l. 316.

Ordinatio lásd felszentelés.

Oratoriumok ll. 553.

Ostiarusok l. 96.

Önkormányzat ll. lásd autonomia

Önvallomás ll. 636.

Örkanonok l. 210.

Összehalmozása az egyházi hivataloknak l. 329.

P.

Palca l. 34.

Pallium lásd köpeny.

Pályázat a megürült javadalmakra l. 288.

Pannonhalmi apát l. 204.

Papság kötelmei l. 136. kiváltságai l. 129.

papjelöltek megvizsgálása l. 125. papság végrendelkezési joga ll. 799. papi

nőtlenység l. 142. papi öltöny l. 140.

papi nyugdíj l. 124. ll. 788.

Papnöveldek l. 380.

Pápa főnöki jogainak felosztása l. 147.

pápa tévmentesség l. 149. pápai trón-

állók l. 169. pápa választás l. 275. pá-

pai tiszteletjegyei l. 159.

Parochus lásd plébános.

Párbaj ll. 705.

Párbér ll. 793.

Passiva assistentia ll. 440.

Patronus lásd kegyur.

Patriarchák l. 183.

Pázmányféle papnövelde l. 383.

Peralku ll. 657.

Perbecsomózás ll. 652.

Perbeidzés lásd idézés.

Perbeszédék lásd allegatio.

Perfelvétel ll. 629.

Perletétel ll. 656.

Perorvoslatok ll. 655.

Personatus l. 209.

Perszómásítás ll. 656.

Perujítás ll. 664.

Photius gyűjteménye l. 24.

Plebániák keletkezése és történeti kifej-

lődése l. 236.

Plébánosok jogai és kötelmei l. 239.

Plus petitio ll. 625.

Poenitentiaria Romana l. 176.

Poenitentiarius kanonok l. 232.

Poenitentiarius Major l. 176.

Polgári házasság ll. 400.

Pollutio templi ll. 548.

Portomentes levelek l. 247.

Potestas ordinis et jurisdictionis l. 71.

Postulatio lásd kérelmezés.

Praecedentia l. 255.

Praeconisatio l. 285.

Praelatusok l. 200.

Praelati Nullius l. 202.

Praebendatusok l. 212.

Praesenta l. 311.

Praesumptio lásd jogvélelem.

Primásus l. 185.

Processus informativus l. 285. definitivus

l. 285. ex informata conscientia l. 126.

ll. 694.

Proclamationes lásd kihirdetés.

Procuratores ll. 621.

Professio fidei l. 388.

Promulgatio legum ll. 588.

Protonotariusok l. 169.

Privilegium canonis l. 130. fori l. 133.
competentiae l. 134. personale l. 134.
reale l. 135.
Püspöki jogok és kötelmek l. 192.
— szék betöltése l. 271.
— felszentelés l. 286.
— beigtatás l. 286.
— tiszteletjogok l. 199.
Püspöki közhelynök l. 223.
Felszentelt püspökök l. 228. magyaror-
szági címzetes püspökök l. 230.

Q.

Quasi affinitas ll. 48.
Quasi domicilium ll. 421.
Quasi inspiratio l. acclumatio
Quindenia l. 15.
Quinquennalis facultates ll. 507.

R.

Raymund (pennaforti) l. 37.
Reál iskolák l. 378.
Reconciliatio templi ll. 548.
Reconvento ll. 632.
Reductio missarum l. 155.
Referendarii apostolici l. 174.
Reliquiák lásd ereklyék.
Remedium attentati lásd merénnyorvoslat.
Retentio beneficiorum ll. 788.
Renunciatio lásd lemondás.
Residentiae lex l. 326.
Rescripta l. 17.
Resignatio lásd lemondás.
Respectus parentelae ll. 476.
Respirium ll. 665.
Restitutio in integrum ll. 663.
Revalidatio matrimonii ll. 527.
Reversalisok ll. 439. 442.
Revocatio procuratoris ll. 656.
Rokkant katonák nősülése ll. 499.
Rota Romana l. 174.

Sz.

Szabad adományozás lásd collatio libera.
Szabálytalanság lásd irregularitas.
Szabályozott kanonokok l. 208.
Saecularisatio bonor. ecclt. ll. 781.
Saecularisatio monachorum l. 344.
Szájnyitás és becskás l. 166.
Sanatio matrimonii in radice ll. 531.
Schisma ll. 703.
Scrutinium l. 125.
Secretaria brevium l. 177.
Segéd lelkészek l. 250.

Szegények ügyvéde ll. 620
Székeskáptalan l. 209.
Seminárium lásd papnövelde.
Seminaristicum lásd alumnaticum.
Szentelmények ll. 544.
Szentelt idő ll. 434.
Szentírás l. 12.
Szent székek l. 228. jegyzője ll. 619.
ügyésze ll. 619.
Szentté avatás ll. 571.
Sz. Mártoni főpát l. 204.
Separatio a thoro et mensa ll. 540. 672.
Servi Dei ll. 570.
Servitia communia l. 159.
Szerzetes rend fogalma l. 333. felosztása
l. 334. szerzetes rendek és klostrok
alapítása l. 335. a szerzetesek belszer-
kezete l. 347. kiváltságai l. 356. szerze-
tes ujonczok l. 338. szerzetből való ki-
lépés l. 342.
Szerzetes előljárók jogai és kötelmei l.
348. egyes tagok kötelmei l. 350.
Sicula monarcha l. 180.
Signatura gratiae l. 174. justitiae l. 175.
Szilárd hit hiánya l. 108.
Simonia ll. 703.
Sodalitates lásd testvérületek.
Sógorság ll. 483.
Sollicitatio ad turpia ll. 703.
Sommás eljárás ll. 666.
Szóváltások lásd allegatio.
Spolium ll. 666.
Sterilitas lásd magtalanság.
Stipendia missarum lásd misedijak.
Stylus curiae l. 21.
Subsidium charitativum l. 199.
Succentor l. 213.
Summista l. 177.
Superarbitr l. 607.
Suppresio beneficium l. 266.
— ordin. reg. 346.
Suspensio ll. 693.
Szüzességi fogadalom l. 350. ll. 435.
Symbolumok ll. 387.
Synodaticum l. 198.
Synodus lásd zsinat.
Syntagma l. 24.

T.

Tábori lelkészek l. 252.
Tanfelügyelők l. 373.
Tanuk ll. 639.
Tanulmányi alap ll. 810.
Társas káptalanok l. 209.
Temetés ll. 577.
Temetők ll. 555.
Templomok felszentelése 547. megáldása
ll. 553. megfertőztetése ll. 548. kien-
gesztelése ll. 548.

Templom-atyák II. 808.
 Ténybecstelenség I. 114.
 Tertiarusok I. 361.
 Testi épség hiánya I. 106.
 Testi eskü II. 643.
 Testimoniales I. 102.
 Testvértületek I. 361.
 Tetszvényjog II. 736.
 Tévedés mint házassági akadály II. 455.
 Tilalom (házassági) II. 434. (egyházi). II. 690.
 Tizedjog II. 795.
 Tolerantia II. 760.
 Törvények II. 587.
 Törvényes és törvénytelen gyermekek I. 538.
 Törvényes származás hiánya I. 105.
 Transactio II. 657.
 Transformatio beneficii I. 266.
 Translatio I. áttétel.
 Trienti zsinat I. 48.

U.

Ujonc I. novitius.
 Unio beneficii I. 164.
 Utánzott sógorság I. quasi affinitas.
 Ünneplés eljárás II. 625.
 Ünneplés fogadalom I. 339. mint házassági akadály II. 471.

V.

Vacans beneficium I. 267.

Vagyonkezelő lásd oeconomus.
 Váló per lásd divortium.
 Vallásalap II. 809.
 Vallási türelem lásd tolerantia.
 Vallási különbség mint házassági akadály II. 471.
 Variatio I. 311.
 Vaticanai zsinat. I. 45.
 Vegyes házasságok II. 436.
 Végrehajtás II. 654.
 Végrendelkezési joga a papságnak II. 799.
 Végre nem hajtott házasság felbontása II. 467.
 Végtagyalás II. 650.
 Vélrt házasságok II. 527.
 Vérokonság II. 473.
 Vetitum II. 434.
 Vicarii apostolici I. 178. capitulares I. 215. generales I. 223. foranei I. 234. in pontificalibus I. 229.
 Vice-archidiaconi lásd alesperes.
 Visitatio eppalis I. 196. liminum I. 153.
 Viszonkereset II. 632.

Zs.

Zárdák felállítás I. 335.
 Zárlat clusura I. 353. 358.
 Zonoras I. 24.
 Zsidók megkereszteltetése I. 91. kegyuri jogai I. 300.
 Zsinat egyetemes II. 598. nemzeti II. 600. tartományi II. 601. megyei II. 603.
 Zsolozsmázás I. 135. 325.